

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:58

Justitiedepartementet

Sow

1964:58 A

**AKTION MOT
UNGDOMSBROTT**

En modell till försöksverksamhet

BETÄNKANDE AV UTREDNINGEN
ANGÅENDE FÖRSÖKSVERKSAMHET MOT
UNGDOMSBROTTSLIGHETEN

Stockholm 1964

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Kronologisk förteckning

1. Indexlån. Del I. Kihlström. 96 s. Fl.
2. Indexlån. Del II. Kihlström. 526 s. Fl.
3. Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. Esselte. 212 s. I.
4. Effektivare konsumentupplysning. Esselte. 111 s. H.
5. Bättre åldringsvård. Esselte. 121 s. S.
6. Alkoholreklamen. Norstedt & Söner. 278 s. Fl.
7. Statens skogar och skogsindustrier. Svenska Reproduktions AB. 144 s. Fl.
8. Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket. Esselte. 88 s. Jo.
9. Arbetsstidsförkortningens verkningar. Esselte. 216 s. S.
10. Företagsinteckning. Tiden-Barnängen Tryckerier AB. 149 s. Ju.
11. Älgfrågan. Norstedt & Söner. 188 s. Jo.
12. Veterinärmedicinsk forskning och undervisning. Del II. Esselte. 302 s. Jo.
13. Religionsfrihet. AB Wilhelmssons Boktryckeri. XXVIII + 594 s. E.
14. Svensk namnbok 1964. AB E G Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 227 s. Ju.
15. Utlåtande av Juristkommissionen i Wennerströmsaffären. Norstedt & Söner. 117 s. Ju.
16. Historisk översikt. Kyrkobegrepp. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala. LIII + 324 s. E.
17. Rapport av parlamentariska nämnden i Wennerströmsaffären. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
18. Översättning av fördrag angående upprättandet av Europeiska atomenergigemenskapen (Euratom) och tillhörande dokument. Marcus. 187 s. H.
19. Kommunal skatteutjämning. Kihlström. 419 s. Fl.
20. Krigsmaktens förbandssjukvård. Esselte. 222 s. Fö.
21. Bilskrotning. Esselte. 75 s. K.
22. Förbud mot utförsel av kulturföremål. Kihlström. 67 s. E.
23. Kronhjortsreservat m. m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 109 s. Jo.
24. Behandlingsforskning vid ungdomsvårdsskolorna. Esselte. 279 s. S.
25. Nytt skattesystem. Esselte. 827 s. Fl.
26. Offentliga byggnader 3. Ekonomiskt byggande. Esselte. 103 s. K.
27. Lag om förvaltningsförfarandet. Esselte. 719 s. Ju.
28. Beräkning av pensionsreserv i pensionsstiftelse. Holmqvist skrivbyrå & kontorstryckeri. 39 s. Ju.
29. Koncernbidrag m. m. Esselte. 160 s. Fl.
30. Kristendomsundervisningen. Esselte. 182 s. E.
31. Skadestånd II. Esselte. 170 + 62 s. Ju.
32. Förtida tillträde, expropriationskostnad m. m. Marcus. 118 s. Ju.
33. Översättning av viktigare följd författningar till fördragen angående Europeiska ekonomiska gemenskapen och Europeiska kol- och stål gemenskapen. Marcus. 521 s. H.
34. Äktenskapsrätt I. Författningstext. Marcus. 96 s. Ju.
35. Äktenskapsrätt II. Motiv. Marcus. 597 s. Ju.
36. Ökat stöd till barnfamiljer. Esselte. 148 s. S.
37. Lantbrukets strukturutveckling. Esselte. 251 s. Jo.
38. Sammanställning av remissyttrandet över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 3. Kap. 6 i förslaget till regeringsform. Marcus. 98 s. Ju.
39. Rapport och arbetsmaterial från arbetsgruppen för det kommunala sambandet juni 1964. Marcus. 179 s. Ju.
40. Mentalsjukvårdslag. Esselte. 418 s. S.
41. Bostadsstöd för pensionärer. Hæggström. 105 s. I.
42. Kommunal markpolitik. Esselte. 117 s. I.
43. Social omvårdnad av handikappade. Esselte. 208 + 16 s. ill. S.
44. Skolans försörjning med lärare II. Esselte. 296 s. E.
45. Sjuksköterskeutbildningen I. Grundutbildning. Esselte. 319 s. S.
46. Sjuksköterskeutbildningen II. Vissa grundläggande undersökningar. Esselte. 196 s. S.
47. Friluftslivet i Sverige. Del I. Utgångsläge och utvecklingstendenser. Svenska Reproduktions AB. 218 s. K.
48. Farmaceutisk utbildning och forskning. Esselte. 256 s. E.
49. Rätten till arbetstagares uppfinningar. Norstedt & Söner. 78 s. Ju.
50. Samordnad rehabilitering. Del I. Tiden-Barnängen Tryckerier AB. 223 s. S.
51. Samordnad rehabilitering. Del II. Tiden-Barnängen Tryckerier AB. 105 s. S.
52. Statslån till samfundsiokaler. Kihlström. 58 s. I.
53. Organisation av skolledningen i grundskolan. Esselte. 172 s. E.
54. Konsumentupplysning i televisionen. Hæggström. 120 s. K.
55. Organisationen av rationaliseringsverksamheten m. m. på jordbrukets, skogsbrukets och trädgårdsnäringens område. Esselte. 208 s. Jo.
56. Organisations- och samarbetsfrågor i Stockholmsområdet. Esselte. 140 s. + 1 utviksblad. I.
57. Utsökningsrätt III. Norstedt & Söner. 359 s. Ju.
58. Aktion mot ungdomsbrott. Esselte. 324 s. Ju.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:58

Justitiedepartementet

AKTION MOT UNGDOMSBROTT

En modell till försöksverksamhet

BETÄNKANDE AV UTREDNINGEN ANGÅENDE
FÖRSÖKSVERKSAMHET MOT UNGDOMSBROTTSLIGHETEN

ESSELTE AB, STOCKHOLM 1964

STATENS OEFFENTLIGA TRYCKERIEN I BERN

Justitiedepartementet

AKTION MOT UNCDOMSBROT

En modell till försäkringskassor

BETÄNKANDE AF FÖREDNINGEN I BERN

FÖRSÖKETS RESULTAT MOT EN OMBROTTSKASSA

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Justitiedepartementet	7
Kapitel 1 Inledning	9
1. Utredningsuppdraget	9
2. Arbetsgången	10
3. Principiella synpunkter på utredningsuppdraget.	13
Kapitel 2 Utländskt material	15
Kapitel 3 Försökets innebörd	23
1. Inledande synpunkter	23
2. Brottslighet, asocialitet och missanpassning.	24
3. Myndigheterna och deras aktivitet	29
4. Förstärkningsåtgärderna och därmed sammanhängande problem	33
5. Försökets teoretiska problem	34
6. Övriga studieobjekt	40
Kapitel 4 Förstärkningsplanen	42
A. Förstärkningsåtgärder på barna- och ungdomsvårdens område	44
1. Inledande synpunkter	44
2. Allmänt förebyggande barna- och ungdomsvård.	45
3. Individuellt förebyggande barna- och ungdomsvård	54
4. Åtgärder mot ungdomsfylleriet	56
B. Förstärkningsåtgärder på skolans område	57
1. Inledande synpunkter	57
2. Skolpsykologer och lärare med vissa skolpsykologiska uppgifter	59
3. Specialundervisning	61
4. Samverkan skola—hem	63
C. Förstärkning av den psykiska barna- och ungdomsvården	64
1. Inledande synpunkter	64
2. Nuvarande organisation av den psykiska barna- och ungdomsvården	68
3. Psykisk barna- och ungdomsvård på försöksorten	69
4. Samarbete	72
D. Förstärkningsåtgärder på arbetslivets område	76
1. Inledande synpunkter	76
2. Allmänt arbetsförberedande åtgärder	79
3. Individuellt stödjande åtgärder	84
E. Förstärkning av polis och åklagarmyndighet	87
1. Inledande synpunkter	87

2. Poliskåren på försöksorten	88
3. Åklagarmyndigheten på försöksorten	94
F. Förstärkning av kriminalvården i frihet	96
G. Utbildning och fortbildning	99
1. Inledande synpunkter	99
2. Barna- och ungdomsvården	100
3. Skolan	101
4. Polisen	103
5. Kriminalvården i frihet	104
6. Praktiska problem	105
7. Samordning	106
H. Upplynningsverksamhet	107
I. Samarbete	108
Kapitel 5 Mätproblemet	112
1. Inledande synpunkter	112
2. Metoder att utforska brotts- och asocialitetsfrekvenser	113
3. Kriminalstatistiken som mått på brottsligheten	114
4. Brott och brottslingar utanför kriminalstatistiken	116
5. Asocialitet	117
6. Vissa andra beteendetyper	118
7. Sammanfattande synpunkter på valet av de beteenden som kan inkluderas i försöket	118
8. Insamlandet av data	119
9. Mätningsproceduren	121
Kapitel 6 Försöksverksamhetens planläggning och organisation	124
1. Inledande synpunkter	124
2. Den centrala nämnden	126
3. Försökschefen och arbetsgruppen	128
4. Försöksverksamhetens kansli	132
5. Den lokala försöksorganisationen	133
6. Försöksperiodens längd	134
Kapitel 7 Kostnaderna för försöksverksamheten	136
Kapitel 8 Utredningens ståndpunktstagande	141
Sammanfattning	145
Summary in English.	153

Bilagor

Bilaga 1. Vissa uppgifter om Gävle, Uppsala, Västerås och Örebro	
Gävle	167
Uppsala	177
Västerås	189
Örebro	199
Bilaga 2. Förstärkning av socialbyråns organisation i Lund. Av socialdirektör C. G. Stenkula	217

Bilaga 3. Uppgifter om arbetsmarknadsutvecklingen för vissa av försöksverksamheten berörda yrkeskategorier	222
Bilaga 4. Uppgifter om viss utbildnings- och fortbildningsverksamhet	226
Bilaga 5. Polisstatistiska data från några medelstora svenska städer	232
Bilaga 6. Några kriminalstatistiska data beträffande inbrott och motorfordons-tillgrepp i Gävle och Västerås. Av docent Knut Sveri.	238
Bilaga 7. Kriminalitet och asocialitet bland ungdom i Gävle, Uppsala och Västerås. En provundersökning. Av jur. kand. Britt-Mari Persson-Blegvad	248
Bilaga 8. Kriminalstatistiska mått på behandlingseffekten. Av professor Gösta Carlsson	307
Bilaga 9. Statistiska synpunkter på planeringen av ett kriminologiskt experiment omfattande medelstora svenska städer. Av docent Gunnar Ek-lund	314

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Justitiedepartementet

Sedan riksdagen i enlighet med första lagutskottets hemställan i skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 maj 1959, nr 307, anhållit om utredning av förut-sättningarna att på viss plats försöksvis åstadkomma en förstärkning av de kriminalvårdande och socialvårdande institutionerna överlämnade Kungl. Maj:t den 30 juni 1959 utredningsuppdraget till dåvarande sakkunniga för överläggningar angående samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottslig-heten.

De sakkunniga utgjordes då av ledamöterna av riksdagens första kam-mare chefredaktören Yngve Möller och fru Annie Wallentheim, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare fru Margret Nilsson samt dåva-rande ledamöterna av riksdagens andra kammare verkstadsarbetaren Ture Königson och numera avlidne professorn Henrik Munktell. Hovrättspresi-denten Björn Kjellin var enligt särskilt förordnande ordförande. Som exper-ter biträdde överläkaren vid den psykiska barna- och ungdomsvården i Stockholm Hans Curman samt psykologen i fångvårdsstyrelsen Sven Lars-son. Förste aktuarien Ulla Larsson var sekreterare.

De sakkunniga avlämnade i november 1959 betänkandet Ungdomsbrotts-lighet (SOU 1959: 37). I samband med det nya uppdraget antog de sakkun-niga benämningen Utredningen angående försöksverksamhet mot ungdoms-brottsligheten.

Utredningens sammansättning har under arbetets gång förändrats. Sedan Königson på egen begäran entledigats från sitt uppdrag förordnades den 27 mars 1961 ledamoten av riksdagens andra kammare byrådirektören Daniel Wiklund till ledamot i Königsons ställe. Den 22 oktober 1962 blev Munktell på egen begäran entledigad från uppdraget. Såsom dennes efterträdare till-kallade departementschefen ledamoten av riksdagens första kammare läro-verksadjunkten Blenda Ljungberg.

Under arbetets gång har ytterligare experter kallats till utredningen, näm-

ligen den 1 februari 1960 professorn vid Lunds universitet Gösta Carlsson, docenten vid Stockholms universitet Knut Sveri samt juris doktorn Gunnar Fredriksson, den 23 maj 1960 juris kandidaten Britt-Mari Persson-Blegvad, den 6 december 1961 hovrättsfiskalen Erland Aspelin samt den 24 april 1962 stadsfiskalen Klas Lithner. Fredriksson blev den 27 maj 1963 på egen begäran entledigad från sitt uppdrag.

Inom sig har utredningen utsett ett arbetsutskott bestående av ordföranden Kjellin, experterna Aspelin, Larsson, Britt-Mari Persson-Blegvad och Sveri samt sekreteraren Ulla Larsson.

Experten Britt-Mari Persson-Blegvad har utarbetat kapitel 2, »Utländskt material». Experten Sveri har utarbetat kapitel 5, »Mätproblemet», samt det huvudsakliga innehållet av kapitel 3, »Försökets innebörd».

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande, innefattande en modell till försöksverksamhet mot ungdomsbrottsligheten. Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i oktober 1964.

Björn Kjellin

Blenda Ljungberg

Yngve Möller

Margret Nilsson

Annie Wallentheim

Daniel Wiklund

Erland Aspelin

Gösta Carlsson

Hans Curman

Sven Larsson

Ulla Larsson

Klas Lithner

Britt-Mari Persson-Blegvad

Knut Sveri

KAPITEL I

Inledning

1. Utredningsuppdraget

I två likalydande motioner till 1959 års riksdag (I: 36 och II: 49) framställdes förslag till vissa åtgärder i syfte att bekämpa brottsligheten. I motionerna påtalades att de bristande resurserna inom kriminalvården gör det svårt att bedöma verkningarna av det nuvarande systemet för behandling av asocial och kriminell ungdom. En möjlighet att utan större tidsutdräkt kunna studera hur ett reaktionssystem i »full tillämpning» fungerar, skulle erbjudas om statsmakterna ställde de medel till förfogande som erfordras för att inom ett begränsat område kunna tillämpa hela raden av förebyggande och beivrande åtgärder, som inryms i det nuvarande systemet. Enligt motionärerna borde i en sådan försöksverksamhet ingå en planerlig samordning mellan förebyggande åtgärder i form av t. ex. vidgat stöd till ungdomsföreningar och andra fritidssysselsättande organ. Som exempel på andra åtgärder nämndes inrättande av kvarters- och ungdomspolis samt nattpatruller inom barnvården, förstärkning av övervakarorganisationen och en ökad användning av fosterhem.

I anledning av dessa motioner anförde första lagutskottet i utlåtande nr 25 år 1959 bl. a. följande.

Utskottet har inledningsvis berört svårigheterna att bilda sig en uppfattning om orsakerna till den tilltagande kriminaliteten. Utskottet har likaledes konstaterat föreliggande brister i fråga om kriminal-

vårdens resurser. Att sistnämnda förhållande försvårat möjligheterna att erhålla kännedom om systemets betydelse såsom en faktor för resocialisering av missanpassad ungdom är ovedersägligt. Såsom motionärerna anför är detta en nackdel, som försvårar den effektivisering och förnyelse av behandlingsmetoderna som systemet bör genomgå för att bli så ändamålsenligt som möjligt.

Det är givetvis önskvärt att kriminalvårdens resurser förstärkes över hela fältet, så att systemet överallt kunde tillämpas i enlighet med vad som varit avsett. En sådan förstärkning skulle kräva en betydande kapitalinsats icke enbart från statens utan även från kommunernas sida, och det torde därför icke kunna förväntas att den föreliggande bristsituationen kommer att hävas inom de närmaste åren. I den mån ett genomförande av motionärernas förslag skulle kunna stimulera till en snabbare upprustning skulle redan detta innebära en betydande vinst. Men värdet av ett sådant försök skulle framför allt ligga däri, att man till en rimlig kostnad och utan alltför långt dröjsmål skulle beredas möjlighet att utvärdera effekten av olika ifrågakommande åtgärder och behandlingsformer. Utskottet föreställer sig att kostnaden för den ifrågasatta försöksverksamheten skulle utgöra endast en mycket liten bråkdel av vad kriminaliteten årligen kostar samhället.

Såsom framgår av den ovan intagna sammanställningen av remissyttranden har motionärernas förslag avstyrkts i riksåklagarämbetets och Föreningen Sveriges stadsdomares yttranden. Föreningen har ej åberopat några skäl för sin ståndpunkt, medan däremot riksåklagarämbetet ansett sig icke kunna tillstyrka, att statsmedel anslås för ändamålet så länge som tillräckliga medel icke kan utverkas för att bota de svåraste bristerna i kriminalvårdens och socialvårdens resurser. Vid utskottsbe-

handlingen har riksåklagaren inför utskottet förklarat sig vara intresserad av ifrågasättande projekt samt uppgivit, att hans negativa ståndpunkt enbart varit beroende av en bedömning av den statsfinansiella situationen, därvid han utom till de bristande resurserna hänvisat till svårigheterna att få framlagda förslag om en förbättrad kriminalstatistik genomförda.

Flertalet remissinstanser har uttryckt sig positivt rörande projektet, och ej heller har förslaget i stort vid remissbehandlingen mött några erinringar av principiell natur. De erfarenheter som det skisserade programmet skulle kunna ge torde icke kunna erhållas genom någon nu pågående undersökning. Den som nyligen igångsatts av 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar tar endast sikte på att klarlägga orsakerna till ungdomsbrottsligheten. Att det vid sidan härav skulle vara av stort värde att genom den ifrågasatta försöksverksamheten skapa förutsättningar för en undersökning av utfallet av olika kriminalpolitiska åtgärder framstår som uppenbart. Utskottet vill därför förorda att en utredning kommer till stånd för utvärderande av möjligheterna att realisera motionärernas tanke.

En av utredningens första uppgifter måste bli att utvälja ett lämpligt område för försöksverksamheten. Det synes härvid ligga nära till hands att rikta uppmärksamheten mot någon av rikets större städer, där de med ungdomsbrottsligheten förknippade problemen är särskilt brännande. Här efter bör omfattningen av de förstärkande åtgärder som kan komma att bli erforderliga liksom beräkning av kostnaderna här för bli föremål för undersökning. Dessa frågor blir givetvis avhängiga av de tillgängliga resurserna på den plats som utväljes för verksamheten. Principen bör härvid vara att brister i fråga om de kriminalpolitiska resurserna avhjälpes, så att samtliga åtgärder inom gällande reaktionssystem kan tillämpas enligt lagstiftarens intentioner och systemet fungera fullt tillfredsställande. Vad gäller de förebyggande åtgärderna bör beaktas vikten av att detta arbete inriktas även å den ungdom, som icke uppnått den straffrättsliga myndighetsåldern. Utskottet vill framhålla att den avsedda förstärkningen givetvis icke får vinnas genom att den normala standarden i fråga om behandlingsmöjligheter försämrats för det klientel, som icke tillhör det

med försöksverksamheten avsedda området. Av de tillgängliga platserna på ungdomsvårdsskolorna får sålunda exempelvis ej tagas i anspråk ett proportionsvis större antal för områdets del. Vid utredningen bör samråd äga rum med vederbörande kommunala myndigheter, varvid även uppkommande finansieringsfrågor torde behandlas. Utredningen synes jämväl böra behandla frågan huru verksamhetens resultat skall säkerställas.

Kungl. Maj:t överlämnade den 30 juni 1959 utredningsuppdraget till dåvarande sakkunniga för överläggningar angående samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottsligheten. Några ytterligare direktiv utöver vad riksdagen anfört angavs därvid icke.

2. Arbetsgången

Då utredningen vid sina förberedande sammanträden i december 1959—januari 1960 diskuterade det nya uppdraget stod det genast klart att den tänkta försöksverksamheten — och då särskilt den vetenskapliga sidan därav — skulle ge anledning till många svårösta och svårgripbara problem.

Vi kunde redan på ett tidigt stadium av vårt arbete konstatera att något försök av den art och omfattning, som det här skulle bli fråga om, aldrig tidigare genomförts. Visserligen hade man framför allt i USA efter andra världskriget sysslat med planering och i viss utsträckning även genomförande av liknande projekt. I vissa fall, t. ex. det s. k. Chicago Area-projektet,¹ hade man valt ut en del av en stad, där man satt in ett intensivt brottsförebyggande arbete. I andra fall, t. ex. det s. k. Judge Baker-projektet,² hade man syftat till att i en stad förstärka resurserna inom något eller några verksamhetsfält. Det visade sig snart att det utländska materialet inte kunde tjäna till vidare ledning för planläggningen av den nu ak-

¹ Se kap. 2, s. 15 ff.

² Se kap. 2, s. 17 ff.

tuella försöksverksamheten, där det gällde att inom ett begränsat område företa en totalförstärkning av all den förebyggande och beivrande verksamheten mot kriminalitet och asocialitet bland ungdom, samt säkerställa resultat därav.

För att få en konkret föreställning om insatserna på det lokala planet i kampen mot ungdomsbrottsligheten och om de luckor, som kunde finnas i olika verksamheter, bedömde vi det som nödvändigt för det fortsatta arbetet att direkt på platsen studera förhållandena i en därför lämpad stad. Staden borde vara så beskaffad att en eventuell försöksverksamhet kunde förläggas dit.

I utredningens direktiv hade framhållits att till försöksområde borde väljas en stad, där ungdomsproblemen var brännande. Närmast avsågs då någon av rikets större städer. Det fanns sålunda skäl som talade för att förlägga studiebesöken till Stockholm, Göteborg eller Malmö. Till förmån för ett sådant val talade bl. a. den omständigheten, att det troligen skulle vara lättare i de största städerna än på andra håll att rekrytera den för försöksverksamheten erforderliga personalen.

Vi fann emellertid att nackdelarna med att förlägga försöksverksamheten till en storstad var uppenbara. En verksamhet av avsedd omfattning skulle här dra mycket stora kostnader. Det skulle också bli svårt att få en samlad överblick över verksamheten. Planläggningen skulle kompliceras och det vetenskapliga primärmaterialet bli synnerligen omfattande. Ytterligare en omständighet talade emot att välja någon av rikets största städer till försöksort, nämligen att man i så fall inte skulle kunna finna kontrollorter av jämförlig storlek, något som för försökets vetenskapliga bedömning torde vara en oundgänglig förutsättning.

En möjlighet vore att välja en sektor av Stockholm eller av någon av de övriga storstäderna till försöksområde. Vi fann emellertid att detta skulle försvåra såväl den praktiskt verkställande som den vetenskapliga uppläggnings av försöket. Befolkningens rörlighet mellan det utvalda området och övriga delar av staden skulle bl. a. erbjuda problem. Vidare skulle det vara svårt för alla berörda myndigheter och organ att skilja sin verksamhet inom det utvalda området från sin verksamhet i den övriga staden.

Vi fann alltså övervägande skäl tala emot att välja Stockholm eller någon av de övriga storstäderna till försöksort. Det stod dock klart att försöksverksamheten bör förläggas till en stad av sådan befolkningsstorlek att den kan antas ge tillräckligt underlag för en vetenskaplig bedömning av försöksverksamhetens resultat. Vidare stod det klart att försöksorten inte bör förete alltför speciella avvikelser från andra orter av samma storleksordning. Åldersfördelningen, könsfördelningen, befolkningens rörlighet, näringslivets uppbyggnad och stadsplaneringen kan nämnas som exempel på förhållanden, som bör uppmärksammas vid valet av försöksort. Om möjligt bör också väljas en stad, där de organ och institutioner, som kan komma att omfattas av försöket redan i stort sett finns inrättade, så att förstärkningen i huvudsak kan inriktas på att fylla ut befintliga luckor i verksamheten.

De synpunkter som vi sålunda från början kom att lägga på frågan om valet av försöksort ledde till att uppmärksamheten framför allt riktades på städer i storleksordningen 50 000—80 000 invånare.

Utredningens arbetsutskott har därför företagit studiebesök bl. a. den 2 och 12 februari 1960 i Uppsala, den 26 och 27 februari 1960 i Västerås, den 16

och 17 mars 1960 i Borås, den 11 och 12 april 1960 i Gävle, den 9—11 november 1960 i Örebro, den 1 februari 1961 i Uppsala och den 4 september 1962 i Västerås. På dessa platser har därvid överläggningar hållits med representanter för kommunen och för dess socialvård, för polis- och åklagarmyndigheter och för skolmyndigheter. Vidare har deltagit företrädare för domstol, arbetsförmedling, skyddskonsulentorganisation och psykisk barna- och ungdomsvård. Ett stort antal personer har under dessa överläggningar uttalat sig om problem av betydelse för en försöksverksamhet. Vi finner dock ej skäl att i detalj återge dessa uttalanden i detta betänkande; utförliga upplysningar finns bland utredningens handlingar, till vilka den intresserade hänvisas.³ I bilaga 1 lämnas en kort redogörelse för vissa myndigheter och organ i fyra av de besökta städerna. Denna beskrivning bygger på de upplysningar vi erhållit vid studiebesöken.

Genom studiebesöken kunde vi skaffa oss aktuella informationer om den brottsförebyggande verksamhetens former och innehåll i respektive städer. Särskilt studerades förekomsten av och formerna för samarbete och samverkan mellan berörda organ och befattningshavare. Vi fann bl. a. att delade meningar i vissa fall kunde råda om var förstärkningsåtgärder borde sättas in eller vilken av flera alternativa förstärkningsåtgärder man framför allt borde inrikta sig på.

Efter dessa studiebesök har vi hållit sammanträden med representanter för statliga och kommunala myndigheter inom de verksamhetsområden som berörs av uppdraget.

Sammanträden i skolfrågor hölls år 1962 den 28 mars med professorn Torsten Husén, den 8 juni med undervisningsrådet Sixten Marklund, den 1 okto-

ber med Husén och konsulenten vid skolöverstyrelsen Nils-Ivar Sundberg, den 23 oktober med undervisningsråden S. E. Henricson, Karin Lundström och Oskar Olovsson samt skolöverläkaren Gösta Rodhe, den 1 november med representanter för läroverkslärares riksförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges småskolläraryrkesförbund, Svenska fackläraryrkesförbundet och Sveriges folkskolläraryrkesförbund samt den 19 december med representanter för Sveriges skolläraryrkesförbund.

Utredningen eller dess arbetsutskott höll vidare sammanträden i frågor rörande barna- och ungdomsvård år 1962 den 7 februari med socialdirektören i Lund C. G. Stenkula, den 28 mars med dåvarande sekreteraren vid statens ungdomsråd Bertil Bagger-Sjöbäck, den 11 juli med ungdomsintendenten vid Stockholms barnavårdsnämnds fritidsavdelning Anna-Greta Gustafsson, den 11 september med socialchefen i Solna Bengt Söderberg, den 30 oktober med socialdirektören i Gävle Olle Thollander och den 7 december med Stenkula samt ordföranden i Lunds stads barnavårdsnämnd Per Blomqvist; i frågor rörande polis- och åklagarväsendet år 1962 den 25 april med byråchefen i inrikesdepartementet Kurt Lindroth, den 7 juni med Lindroth och kanslichefen vid polisväsendets organisationsnämnd (PON) Håkan Djurberg och år 1963 den 3 januari med Djurberg samt förste byråsekreteraren vid PON Gunnar Carlson; i frågor rörande arbetslivet den 16 april 1962 med riksdagsmannen Nils Kellgren, byråinspektörerna Stig Melin och Karl-Axel Lindkvist samt förste assistenten Greta Forsberg, samtliga vid arbetsmarknadsstyrelsen, och den 16 maj 1963 med professorn vid statens institut för

³ Diskussionsprotokoll, vilka överlämnats som bilaga till detta betänkande, förvaras i riksdagsbiblioteket.

folkhälsan Axel Ahlmark; i frågor rörande psykisk barna- och ungdomsvård 1960 den 12 februari med professorn Anna-Lisa Annell, den 31 mars med professorn Sven Ahnsjö, den 9 november med överläkaren Bengt Rundberg, den 30 oktober 1962 med överläkaren Ragnar Nilsén och den 19 december 1962 med överinspektören i medicinalstyrelsen Karl Grunewald.

Parallellt med utformningen av försöksverksamhetens aktionsprogram arbetade vi med den vetenskapliga uppbyggnaden av försöket. Vi strävade därvid till en början efter att försöka klargöra innebörden av det ifrågasatta försöket. Det stod klart att begreppen ungdomskriminalitet och asocialitet måste bestämmas men att underlag saknades för att ge dessa begrepp den nödvändiga preciseringen. För att kunna planlägga den vetenskapliga sidan av verksamheten måste vi därför införskaffa en del data, som inte finns tillgängliga i den redovisade offentliga statistiken.

Utredningens expert Sveri samt fil. kand. Britt Sveri företog under juli—augusti 1962 en genomgång och bearbetning av det primärmaterial, som legat till grund för två års polisstatistik i Gävle och Västerås avseende vissa brottstyper.

Vi fann det vidare nödvändigt att genom en grupp experter med erfarenhet av sociologisk metodik närmare utforska vilka möjligheter som finns att komplettera de kriminalstatistiska serierna med andra statistiska serier på grundval av material från t. ex. barnavårdsnämnden och skolan. Utredningens expert Britt-Mari Persson-Blegvad införskaffade med biträde av fil. kand. Agneta Linné och fil. stud. Monica Liefgren det erforderliga primärmaterial i Uppsala, Gävle och Västerås under februari—mars 1963.

Under slutskedet av utredningsarbetet

befanns det nödvändigt att låta företa en statistisk granskning av det vetenskapliga materialet. Docenten vid Uppsala universitet Gunnar Eklund har därvid biträdd utredningen som statistisk expert och utarbetat en särskild promemoria.

Under arbetets gång har vi hållit sammanträden gemensamt med och diskuterat gemensamma problem med kommittén för behandlingsforskning vid ungdomsvårdsskolorna och 1956 års klientelundersökning. Vi har vidare hållit sammanträden med 1961 års utredning om effektivare åtgärder för vård utom skola av ungdomsvårdsskoleelever samt avgivit yttrande över den senare utredningens betänkande »Vård utom ungdomsvårdsskola — organisation och principer».

Till utredningen har överlämnats en skrivelse från Skånska barnavårdsförbundet angående viss föreslagen ungdomsundersökning samt en skrivelse från tillsynsman Ernst Björklund m. fl. med förslag till organisation av ungdomsvården.

Professor Erik Lindemann vid Massachusetts General Hospital i Boston redogjorde inför utredningen den 16 maj 1963 för ett förebyggande mentalhygieniskt projekt i en förstad till Boston.

3. Principiella synpunkter på utredningsuppdraget

Det förhållandet att samhällets brottsförebyggande verksamhet undergår så snabba förändringar måste i hög grad försvåra ett planeringsarbete, som tar sikte på att förstärka administrationen i en ort på grundval av den befintliga organisationen vid en viss tidpunkt. Vid förverkligandet av en sådan plan några år senare skulle det med all sannolikhet visa sig att denna i åtskilliga delar representerade ett passerat stadium.

Ingen av de orter vi besökt, eller som

eljest är i samma storleksklass, kan anses äga sådana företräden att den under alla förhållanden bör komma i fråga framför de andra. Det är inte möjligt att redan på utredningsstadiet träda i förhandlingar med tänkbara kommuner för att träffa överenskommelser om personal och lokalfrågor till någon bestämd tidpunkt. Vi anser att det inte är lämpligt att i förväg, innan försökets genomförande beslutats och erforderliga medel står till förfogande, utvälja en bestämd försöksort. Den enda framkomliga vägen är enligt vår mening att i stället utarbeta en *modell* till förstär-

ningsplan, vilken kan ligga till grund för utbyggnaden i en stad av angiven storlek (50 000—80 000 invånare). Planen bör göras ganska schematisk och ge utrymme för nödvändiga justeringar. Först då statsmakterna beslutat att en försöksverksamhet av planerat innehåll skall komma till stånd, bör Kungl. Maj:t utse försöksort, varefter en detaljerad planläggning av förstärkningsåtgärder kan ske på grundval av den skisserade modellen. Dessa synpunkter har bestämt vårt arbete såvitt avser den praktiskt verkställande delen av försöksverksamheten.

KAPITEL 2

Utländskt material

I föregående kapitel har framhållits att en försöksverksamhet av den art och omfattning, som skisserats i utredningens direktiv, inte tidigare genomförts. Under senare år har dock projekt med liknande målsättning diskuterats i USA och där har även relativt omfattande försök av samma art genomförts.

Intresset för försöksverksamhet av samordnande karaktär på det kriminalitetsförebyggande området väcktes först i USA. Detta hängde samman med den kraftiga och oroväckande stegring av ungdomskriminaliteten, som man ansåg sig kunna konstatera där på 1920-talet. Intresset inriktades därför tidigt på ett förebyggande arbete i större skala. På grund av förekomsten i USA av olika offentliga och privata organ med socialvårdande uppgifter fanns där också ett starkt behov av en typ av försök, som speciellt avsåg att samordna dessa organs verksamhet i brottsförebyggande syfte.¹

Till det stigande intresset för försöksverksamhet mot ungdomsbrottslighet medverkade också resultaten från Chicagoskolans sociologiska undersökningar.² Redan 1892 fick Chicago-universitetet ett sociologiskt institut. Från detta institut utgick en hel grupp forskare, som gjorde banbrytande undersökningar av kriminaliteten i Chicago. Särskilt aktuella i detta sammanhang är Frederic M. Trashers³ undersökningar av kriminella gäng och Clifford R. Shaws⁴

ekologiska undersökningar. Båda kom från olika utgångspunkter fram till att vissa distrikt av staden hade en större andel kriminella än andra mindre slumpräglade distrikt. Shaw utarbetade med utgångspunkt från dessa resultat ett utkast till en försöksverksamhet, som skulle gå ut på en aktivisering och samordning av myndigheternas arbete i kampen mot ungdomsbrottsligheten. Han hävdade, att den stigande kriminaliteten berodde på de vuxnas bristande intresse för och dåliga tillsyn av de unga. De offentliga myndigheterna hade inte heller förstått att engagera lämpliga personer som ungdomsledare. Man inriktade sig därför på att för försöksverksamheten värva personer, som arbetade i de kyrkliga och politiska föreningarna inom försöksdistriktet. Dessa personer ansågs vara bättre lämpade för detta arbete än t. ex. socialarbetare, därför att de kände till stadsdelens förhållanden bättre och lättare kunde komma i kontakt med distriktets invånare. Det låg även ett pedagogiskt moment i denna uppläggning av arbetet. Man ville skapa bättre möjligheter till fritidssysselsättning för alla barn och ungdomar,

¹ *Leon Radzinowicz: In Search of Criminology* London 1961 s. 141 f.

² *John Madge: The Origins of Scientific Sociology.* New York 1962, s. 88 f.

³ *Frederic M. Trasher: The Gang. A study of 1213 Gangs in Chicago.* Chicago 1927.

⁴ *Clifford R. Shaw & Henry D. McKay: Juvenile Delinquency and Urban Areas.* Chicago 1942.

som bodde i distriktet. En del av försöksverksamheten var speciellt inriktad på de ungdomar, som redan kommit i i kontakt med polis och barnavårdande myndigheter på grund av konstaterad kriminalitet.

Försöksverksamheten startade 1934 och omfattade tio distrikt av staden Chicago. I varje distrikt valdes en lekmanakommitté, som var ansvarig för arbetets uppläggning. Största delen av det praktiska arbetet utfördes på den fritidsgård, som skulle finnas i varje distrikt. Arbetet där leddes såvitt möjligt av personal, som rekryterats från distriktet.

Verksamheten pågick i tjugofem år och studerades hela tiden av en stab av forskare, först under ledning av Shaw och efter hans död av Salomon Kobrin. Dessa vetenskapsmän fungerade också som rådgivare vid planeringen av det dagliga arbetet ute i distrikten.

Olika försök gjordes att mäta effekten av försöksverksamheten. Chicago har förändrats sedan försöket startades 1934 och det är svårt att urskilja vilka förändringar, som berott på Chicago Area-projektets verksamhet. Om man skulle söka bedöma försöksverksamhetens resultat genom att se på de tillgängliga kriminalstatistiska serierna, visar det sig att i tre fjärdedelar av de distrikt, där arbetet pågått, sjönk den registrerade brottsligheten under försöksperioden. Det faktum att verksamheten bedrevs endast i vissa distrikt av staden bidrog till svårigheterna att bedöma värdet av detta resultat. Shaw⁵ och hans kolleger bedömde möjligheterna på följande sätt: »Variationer i den registrerade kriminaliteten i mindre områden påverkas av skiftande uppfattningar av vad som är brott, av skiftande sammansättning av befolkningen och av myndigheternas olika praxis. Med utgångspunkt från vårt arbete i

Chicagos centrum vet vi, att det inte finns någon fixerad volym kriminalitet. Vi vet också att det begås ett stort antal brott, som icke registreras, och att det beror på en rad olika och skiftande faktorer, i vilken utsträckning brott registreras».

Chicagoprojektet är ett exempel på en typ av försöksverksamhet, som går ut på att ge de unga möjligheter till en bättre kontakt med de vuxna och till en bättre organiserad fritidsverksamhet för att därigenom söka motverka och förebygga ungdomskriminalitet. Verksamheten avsåg att nå samtliga ungdomar inom ett visst område. En försöksverksamhet kan också byggas upp så att den omfattar en viss grupp personer inom ett visst område. En sådan grupp kan t. ex. bestå av alla ungdomar i en viss ålder, som anses löpa fara att bli kriminella eller som redan konstaterats vara kriminella.

Som exempel på den andra typen av försöksverksamhet kan nämnas Cambridge-Somerville Youth projektet. Själva försöksverksamheten pågick från 1939 till 1945. En arbetsgrupp valde ut 650 pojkar, som vid försökets början skulle vara mellan 9 och 11 år gamla och som bedömdes vara potentiellt kriminella. Pojkarna delades upp i två grupper på vardera 325. Den ena gruppen pojkar följdes av särskilt utbildade socialarbetare, som skulle övervaka dem och hjälpa dem till rätta, om de råkade ut för några svårigheter, och vid behov slussa dem vidare till olika experter, som också var knutna till försöket. Pojkarna i kontrollgruppen fick inte denna speciella hjälp. Resultatet av försöksverksamheten har bearbetats och fram-

⁵ Brev från Clifford R. Shaw 5 mars 1953. Citerat efter Helen L. Wilmer och Edith Tufts: »The effectiveness of delinquency prevention programs.» Childrens Bureau Publication 350—1954 s. 16.

lagts dels av Edwin Powers i samarbete med Helen Witmer⁶ 1951 och dels av William och Joan McCord 1957. Powers ledde försöksverksamheten i dess avslutande skede och den bild, som han och Witmer ger av resultatet, är mycket pessimistisk. De kunde inte finna någon skillnad mellan t. ex. det antal brott, som begåtts av pojkarna i försöksgruppen under försöksperioden och det antal brott, som begåtts av pojkarna i kontrollgruppen under samma period.

Witmer försökte då att bedöma resultatet av arbetet enligt andra kriterier än återfallskriminalitet, t. ex. enligt graden av social anpassning eller annan behandlingseffekt. Men inte heller om man försökte använda sådana — i en mening mera subjektiva — grunder för att bedöma resultatet av behandlingen, fann man några statistiskt signifikanta skillnader mellan försöksgruppen och kontrollgruppen. Witmer drog då den slutsatsen, att försöket misslyckats därför att det inte funnits någon bestämd målsättning, som varit avgörande för arbetets uppläggning. William och Joan McCord utgick från samma material som Powers och Witmer. De tog antalet återfall och arten av dessa som utgångspunkt för sin bedömning av försöksverksamhetens effekt, och använde därvid en efterundersökningsperiod på 10 år i motsats till Powers och Witmer, vilka endast kunnat räkna med en period på 3 år. Även William och Joan McCord kom fram till att det inte var någon större skillnad mellan försöks- och kontrollgrupp. Däremot visade det sig att det fanns en viss skillnad mellan en grupp av 44 pojkar ur försöksgruppen och de övriga pojkarna. Dessa 44 pojkar hade fått en mer intensiv rådgivning och behandling än de andra. Cambridge-Somervilles projektets initiativtagare och förste chef, dr Cabot, hade avsett att hela försöksgruppen

skulle bli föremål för en sådan intensiv behandling, men detta hade av olika skäl inte blivit fallet. I den intensivbehandlade gruppen var visserligen antalet återfall lika stort som i de andra grupperna, men återfallen var av lindrigare karaktär.⁸ En ytlig rådgivning med anvisning av t. ex. läxhjälp eller bättre fritidssysselsättning, är enligt William och Joan McCord inte tillräcklig för att påverka ungdomar. Därtill behövs en intensiv personlig kontakt med den unge, hans familj och hans kamratkrets. Endast genom en sådan individuell rådgivning och behandling kan unga potentiellt kriminella tänkas bli påverkade därhän att de och deras omgivning kan acceptera de i sambället gällande reglerna och lagarna.

Inte heller den verksamhet som ungefär samtidigt bedrevs vid Judge Baker Guidance Center i Boston ansågs ha någon preventiv effekt. Denna rådgivningsbyrå är en av de äldsta i USA och förestods i sitt första skede av dr. William Healy. Byrån mottog bl. a. pojkar, som hänvisats dit av ungdomsdomstolar i Boston. Personalen ställde diagnos och rekommenderade behandlingsåtgärder av såväl medicinsk som psykologisk och social art och samordnade behandlingen. Effekten av byråns arbete har varit föremål för flera undersökningar. Eleanor T. och Sheldon Glueck⁹ företog en efterundersökning av 1.000 pojkar, som hänvisats av ungdomsdomstolar till byrån. Av denna framgick, att 88 procent av pojkarna hade återfallit och 70

⁶ Edwin Powers & Helen Witmer: *An experiment in the prevention of delinquency*. New York 1951.

⁷ William McCord & Joan McCord: *Origins of crime. A new evaluation of the Cambridge-Somerville youth study*. New York 1959.

⁸ William McCord & Joan McCord: *A. a. s.* 182 f.

⁹ Sheldon Glueck & Eleanor T. Glueck: *One thousand delinquents, their treatment by court and clinic*. Cambridge, USA, 1934.

procent i allvarligare kriminalitet. Personal¹⁰ vid rådgivningsbyrån gjorde då en motsvarande undersökning av 1 000 pojkar, som inte hänvisats dit av ungdomsdomstolar och kom till ungefär samma resultat som makarna Glueck. Behandlingen ansågs därför vara utan effekt. Rådgivningsbyråns ledning drog då slutsatsen att uppläggningsarbetet varit helt förfelad och byråns form för samarbete med ungdomsdomstolen avskrevs.

Trots svårigheterna att bedöma vad som var effekt av försöksverksamheten i Chicago Area projektet och trots att resultaten av de här refererade försöken inte var särskilt uppmuntrande fortsatte diskussionen och planeringen av olika projekt. På uppdrag av det amerikanska federala organet Childrens Bureau utarbetade sociologerna Helen L. Witmer och Edith Tufts¹¹ år 1954 en översikt av redan avslutade och pågående undersökningar och försök. Översikten mynnade ut i en värdering av de hitintills uppnådda resultaten och en rekommendation för det framtida arbetet: »Vi har hunnit en liten bit på vägen mot målet att lära oss vad som kan och vad som inte kan verka preventivt, men vi har ännu en lång väg kvar. För att komma vidare krävs ett nära samarbete mellan teoretiker och praktiker».¹²

Utvecklingen sedan 1954 har i USA varit präglad av strävanden att söka åstadkomma detta nära samarbete. Marsnumret 1959 av tidskriften »The Annals»¹³ behandlade uteslutande olika typer av försöksverksamhet mot ungdomsbrottslighet. I denna redovisning finns ingenting som tyder på att det skett några större förändringar sedan Witmer och Tufts bedömde läget 1954.

År 1960 publicerade Childrens Bureau en ny redogörelse för läget, sammanställd av Mary B. Novack¹⁴. Den är ba-

serad på ett frågeformulär, som skickades ut till 244 kommuner. Man frågade om kommunen var engagerad i någon form av försöksverksamhet mot ungdomsbrottslighet, som innebar en samordning av tillgängliga resurser — s. k. »community programs» eller »action programs». 107 kommuner svarade. Alla städer med en befolkning på över en halv miljon — utom en — hade någon typ av samordnande och förebyggande verksamhet. Sammanlagt hade under perioden 1958—59 satsats mellan 8 och 10 miljoner dollars på sådana projekt. Staden New York stod för huvudparten eller cirka 6 miljoner. Även denna översikt mynnade ut i en tämligen pessimistisk värdering av kvaliteten av den försöksverksamhet som förekom.

Det ringa vetenskapliga utbytet av de tidigare redovisade projekten hänger bl. a. samman med svårigheterna att precisera frågeställningarna i så hög grad att de går att pröva. Därför har en stor del av de medel, som är tillgängliga för försöksverksamhet i USA satsats på en upprustning av de vetenskapliga institutionerna. Sålunda har t. ex. »Youth Studies Centre» i Santa Monica tillsammans med University of Southern California fått ett särskilt anslag för att under en femårsperiod fungera som vetenskapligt centrum för olika typer av förebyggande verksamhet i Californien.

Sedan år 1962 finns i USA inrättat ett federalt granskningsråd, som bl. a. skall

¹⁰ William Healy, Augusta F. Bronner & Myra E. Shimberg: The close of another chapter in criminology. Mental Hygiene 19: s. 208—222.

¹¹ Helen L. Witmer & Edith Tufts: Se under not 5 a.a.

¹² Helen L. Witmer & Edith Tufts: A. a. s. 50.

¹³ The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 322. March 1959: Prevention of Juvenile Delinquency.

¹⁴ Mary B. Novack: Community Programs and Projects for the Prevention of Juvenile Delinquency. Childrens Bureau Publications 14 — 1960.

ta ställning till ansökningar om federala medel till försöksverksamhet på det samordnande och förebyggande planet. Rådet har uppställt följande minimi-krav.¹⁵

1. Det skall av planen framgå att avsikten med projektet dels är att angripa någon av de väsentliga orsakerna till ungdomsbrottslighet och dels att åstadkomma en utveckling och samordning av olika organ som är engagerade i denna form för verksamhet.
2. Projektet skall innebära att de lokala organen engageras.
3. Projektet skall stödjas ekonomiskt av de lokala myndigheterna.
4. Projektet skall innebära en form för försöksverksamhet, som är möjlig att tillämpa inom andra distrikt.
5. En plan för en systematisk värdering och bearbetning av försöksresultaten skall ingå i projektet.

I en rapport från National Council on Crime and Delinquency¹⁶ framhålles också att värdering av behandlingsresultat liksom värdering av åtgärder erbjuder problem även inom andra samhällsvetenskaper än kriminologin. Jämsides med studier inom detta område måste en kartläggning ske av »normalt» beteende. Vissa forskningsresultat — också från Skandinavien — kunde tyda på att en del typer av kriminella handlingar är »normala» under ett visst skede av puberteten.

Under de senaste åren har den kommitté för bekämpande av ungdomsbrottslighet, som tillsatts av den amerikanske presidenten, intresserat sig för försöksverksamhet, som innebär en samordning av tillgängliga resurser. Kommittén har fått stora anslag och har knutit till sig en rad vetenskapsmän, som fungerar som konsulter dels för kommittén och dels för projekt, som börjat sin verksamhet. Här kan nämnas

engelsmannen Leslie Wilkins, som varit knuten till Home Office i London. Med utgångspunkt från sina erfarenheter som konsult i USA behandlar han bl. a. i ett nyutkommet arbete¹⁷ praktiska och teoretiska problem som har samband med försöksverksamhet mot ungdomsbrottslighet. Han söker därvid precisera problemställningarna, såväl när det gäller frågan om vilka organ som kan engageras i en försöksverksamhet, som beträffande frågan mot vilka personer det lönar sig att inrikta verksamheten. Han framhåller t. ex. skillnaden mellan att bekämpa och att förebygga ungdomskriminalitet. Om en försöksverksamhet går ut på att bekämpa ungdomsbrottsligheten inriktar man sig på personer som antingen misstänks för att ha begått brott eller har dömts för detta. Om verksamheten däremot skall ha till syfte att förebygga ungdomskriminalitet måste en hel del arbete läggas ner på att inringa de ungdomar som, fastän de i lagens mening inte misstänks för brott, dock måste anses vara i farozonen. Wilkins gör här följande huvudindelning:

A. Behandling

1. Förstagångsbrottslingar
2. Recidivister

B. Förebyggande verksamhet

1. Möjliga lagöverträdare
2. Andra icke-lagöverträdare

Även Walter B. Miller och Lloyd H. Ohlin har sedan några år tillbaka varit knutna till olika projekt som konsulter. De teorier som Ohlin och Richard A. Cloward¹⁷ formulerat, utgör utgångspunkt för några av de aktuella »community research programs». Enligt dessa teorier skulle kriminalitet bero på

¹⁵ Current Projects in the Prevention, Control and Treatment of Crime and Delinquency. National Council on Crime and Delinquency. New York. Spring 1962.

¹⁶ A. a. s. 61

¹⁷ Leslie T. Wilkins: Social Deviance. Social Policy Action and Research. London 1964.

bristande möjligheter till ett laglydigt liv, och en eventuell försöksverksamhet skulle gå ut på att avhjälpa dessa brister. Detta skulle främst ske genom en koordination av samhällets resurser.

Som förut framhållits är inte något av de försök, som har redovisats här, av den art och omfattning som skisserats i utredningens direktiv. Chicago Area projektet bestod av en försöksverksamhet i vissa distrikt av staden, och den var utformad närmast som en samordning av de olika frivilliga organisationer som arbetade i distrikten. Cambridge Somerville projektet och verksamheten vid Judge Baker Guidance Center bestod i en samordning av övervakning och mental rådgivning, som berörde vissa utvalda personer. En näraliggande invändning mot de redovisade dåliga resultaten av dessa försök vore den att försöksverksamheten inte haft tillräcklig omfattning, antingen därför att den inte haft tillräckliga resurser, så att den positiva stimulans som försöksverksamheten skulle erbjuda inte kunnat tränga igenom i en eljest »dålig» miljö eller att försöksverksamheten omfattat för få kriminalitetsförebyggande och kriminalitetsbekämpande organ. Det är omöjligt att ta ställning till detta bl. a. på grund av den bristande precisering av problemställningarna som omtalats tidigare.

Något förslag till en försöksverksamhet som skulle bestå av en fullständig samordning av alla tillgängliga resurser i en hel stad har inte antagits och förverkligats. Däremot finns det ett utkast till en sådan försöksverksamhet — det s. k. Wisconsinprojektet. Då dess förutsättningar liknar dem, som framgår av direktiven för vår utredning, är det amerikanska utkastet av intresse i detta sammanhang.

Den i Wisconsin planerade verksamheten, som skulle försiggå i en stad i

staten Wisconsin, skulle omfatta en förstärkning och utvidgning av redan existerande kommunala anordningar. Nya verksamhetsgrenar skulle i viss omfattning prövas, t. ex. »uppspårande» socialarbete, nya former för yrkesrådgivning, ungdomsläger etc. Ett speciellt organ skulle upprättas, som skulle samordna försöksverksamheten och de kommunala organens verksamhet. Vidare skulle detta organ söka åstadkomma en ökad medborgerlig aktivitet. Slutligen skulle organet observera och värdera vad som händer i försöksorten under försöksperioden. Försöksorganet skulle alltså både administrera fältarbetet och bedriva forskning. Försöksorten skulle ha en befolkning mellan 50 000 och 125 000 invånare. Försöksperioden skulle vara 6 år.

Försöksprogrammet skulle rent konkret omfatta åtgärder, som kan bidra till att tidigt uppspåra barn och unga, som bedöms vara presumtivt kriminella. Detta skulle åstadkommas genom kontakter från försöksorganets sida med föräldrar, lärare, präster och sköterskor, d. v. s. personer, som genom sin dagliga verksamhet kan tänkas komma i kontakt med ungdom. Vidare skulle det upprättas en klinik i försöksstaden, dit barn och unga kunde hänvisas för diagnos och behandling. Organ för samordning och värdering av diagnos och behandling skulle också upprättas. Denna verksamhet förutsattes kräva en stab på mellan 30 och 40 personer och avlöningarna till staben beräknades till en kostnad av 1 300 000 kronor per år. Dessa medel skulle sökas från fonder. Övriga omkostnader skulle i stort sett bäras av försöksorten själv.

Frågan om den lämpliga utformningen av en försöksverksamhet med målsättningen att förebygga och bekämpa ungdomskriminalitet har varit berörd vid flera kongresser, möten och semi-

narier, som arrangerats av Förenta Nationerna. Vid det seminarium,¹⁸ som hölls i Frascati i oktober 1962 var huvudämnet frågan om effektiviteten av en sådan försöksverksamhet. Till seminariet utarbetades flera intressanta artiklar,¹⁹ som handlade om frågan hur man skulle kunna mäta effekten av en förebyggande verksamhet, som skulle bestå i en samordning av tillgängliga resurser. Vidare utarbetades en rapport²⁰ med utgångspunkt från svaren på ett frågeformulär, som skickats ut till de länder, som är medlemmar av European Committee on Crime Problems. Frågeformuläret skickades ut i februari 1962. Tretton länder besvarade detta — Österrike, Belgien, Danmark, Västtyskland, Frankrike, Grekland, Italien, Luxembourg, Holland, Norge, Sverige, Turkiet och England.

Huvudrapportören — Robert L. Morrison — sammanfattar resultatet av enkäten i nio punkter.

1. Åtta av de tretton länderna uppger att det inte förekommit någon försöksverksamhet i respektive länder, som uppfyller de kriterier på en vetenskaplig uppläggning, som uppställts i frågeformuläret, d. v. s. en vetenskaplig uppläggning, som möjliggör en mätning av effektiviteten av de försök som gjorts att systematiskt förebygga eller förminska ungdomskriminalitet.

Två av de övriga fem länderna rapporterar om projekt, som dock inte uppfyllde de kriterier för en vetenskaplig uppläggning, som uppställs i frågeformuläret.

Tre länder gav inga upplysningar på denna punkt.

2. Flera länder gav upplysningar om försök, som delvis uppfyllde de uppställda kriterierna.

3. Det var med utgångspunkt från denna enkät inte möjligt att för närvarande dra några slutsatser angående vil-

ken typ av förebyggande verksamhet, som var mest effektiv.

4. Det var heller inte möjligt att dra några slutsatser angående europeisk kontra t. ex. amerikansk inriktning av sådan försöksverksamhet eller eljest angående nationella tendenser i denna.

5. I de länder där man planerar en försöksverksamhet tycks denna ha en »global» prägel, d. v. s. att man söker omfatta så många områden, som möjligt. Det framgår av enkäten att det tycks råda en nästan total frånvaro av relativt kortfristiga och lätthanterliga mindre projekt (t. ex. försöksverksamhet som rör värdering av ungdoms-klubbsarbete).

6. Försöksverksamheten i de berörda europeiska länderna har hitintills varit dåligt förberedd och sporadisk.

7. Upplysningarna angående personal, som är engagerad inom forskning på detta område är inte tillräckligt entydiga för att tillåta några generella slutsatser. Tendensen tycks gå mot tvärvetenskapligt grupparbete, där personal med olika utbildning arbetar tillsammans.

8. Upplysningar angående de belopp som satsats på forskning av denna art är ofullständiga.

9. Man kan inte bearbeta materialet från en enkät av denna typ utan att

¹⁸ European seminar on the evaluation of methods used in the prevention of juvenile delinquency, Frascati, Italy 14 to 23 October 1962. Report. United Nations SOA/ESWP 1962/3.

¹⁹ Se bl.a. *Pierre Ceccaldi*: Research techniques for the evaluation of programmes for the prevention of juvenile delinquency och *Helen L. Witmer*: A brief guide to the evaluation of methods for the prevention of juvenile delinquency. International Review of Criminal Policy No 21 1963 United Nations Publication ST/SOA/SER. M/21. Sales N6 64 IV 3.

²⁰ The effectiveness of current programmes for the prevention of juvenile delinquency. European Committee of Crime Problems. Council of Europe. Strasbourg 1963.

KAPITEL 3

Försökets innebörd

1. Inledande synpunkter

Den principiella frågeställning, som utredningen enligt direktiven har att ta ståndpunkt till, kan kort beskrivas på följande sätt. Under de senaste 10—15 åren har man kunnat konstatera en mycket betydande ökning av antalet unga lagöverträdare i Sverige. Man har tyvärr mycket bristfälliga kunskaper om vilka de orsaker är som har lett till denna utveckling. Problemet har varit föremål för en intensiv debatt, dock utan att man har kunnat enas om någon acceptabel förklaring. Ett vanligt argument är emellertid, att ungdomsbrottslighetens förändring har samband med det sätt på vilket myndigheterna reagerar mot de ungas brottslighet. Hur bärande detta argument är vet man för närvarande inte. Uppenbart är emellertid att den statliga och kommunala verksamhet, som syftar till att förebygga eller förhindra brottslighet och asocialitet, inte har kunnat stävja brottsutvecklingen. En möjlig och näraliggande orsak kan vara, att denna verksamhet varit otillräckligt dimensionerad. En annan möjlighet, som givetvis inte utesluter den förstnämnda, kan vara att de olika myndigheterna inte i tillräcklig grad lyckats koordinera arbetet på ifrågavarande områden med en för stor splittring av de existerande resurserna till följd. Förutsatt att ungdomsbrottslighetens utveckling har samband med de antydda faktorerna bör det också vara möjligt att nedbringa brottsligheten och minska antalet brottsliga och

asociala individer inom ett bestämt begränsat område, om man inom detta område ökar myndigheternas resurser och i högre grad än vad som idag är fallet koordinerar deras verksamhet. För att kunna fastslå huruvida dessa förändringar i den social- och kriminalpolitiska verksamheten har någon sådan effekt, måste man också lösa problemet hur resultaten av förstärkningsåtgärderna skall kunna säkerställas.

Av det anförda framgår att utredningens uppgift är att dels framlägga ett förslag om ökning av myndigheternas resurser och koordinering av deras verksamheter och dels redovisa vilka möjligheter man har att fastställa den eventuella effekten av de föreslagna åtgärderna. I följande kapitel kommer dessa frågor att diskuteras i detalj, medan vi i detta kapitel skall försöka ge en översiktlig presentation av frågor av mer principiell betydelse. Den problemställning som skall diskuteras är följande:

I försöket ingår två huvudkomponenter (variabler), nämligen å ena sidan det mänskliga beteende som inryms i begreppen »brottslighet» och »asocialitet» och å andra sidan allt som kan sammanfattas under termen »samhälleliga åtgärder mot brottslighet och asocialitet». Dessa två komponenter förutsätts stå i ett visst reellt samband med varandra på ett sådant sätt, att en förändring av den ena komponenten får återverkningar på den andra. Det är emellertid inte självklart vilka återverk-

ningar som blir resultatet av en förändring i en av komponenterna. En kvantitativ ökning av brottsligheten behöves sålunda som bekant inte medföra en kvantitativ ökning av insatserna på åtgärdssidan, utan kan i stället medföra t. ex. förändringar i myndigheternas praxis, medan å andra sidan förändringar på åtgärdssidan av olika skäl, som nedan skall diskuteras, inte utan vidare kan förutsättas påverka brottsligheten. Om man vore övertygad om effekterna i det senare fallet skulle givetvis en försöksverksamhet på området vara obehövlig. Avsikten med försöket är just att visa på vilket sätt en förändring på åtgärdssidan påverkar brottslighets- och asocialitetssidan.

När här talas om två »komponenter» rör man sig med en abstraktion. Under begreppen »brott» — »asocialitet» och »åtgärder» döljer sig mycket olikartade och komplicerade sociala och psykologiska realiteter. Innan man kan beskriva själva försökets problematik är det därför på sin plats att närmare analysera de två komponenterna. Först därefter är det möjligt att bygga upp en modell för det tänkta samspelet mellan dem.

2. Brottslighet, asocialitet och missanpassning

Termerna »brottslighet», »kriminalitet», »asocialitet», m. fl. har i dagligt tal en ganska diffus innebörd. Det är mycket sällan man försöker klart ange vilka realiteter man åsyftar. En närmare specificering av dessa termer är emellertid nödvändig, om man skall försöka planlägga en verksamhet som avser att förebygga och rehabilitera. Om man inte har klart för sig vilka typer av mänskligt beteende man vill komma åt, är det omöjligt att planlägga motåtgärderna.

Även av en annan anledning erfordras en sådan specificering. För att man

skall kunna mäta den eventuella effekten av förstärknings- och samordningsåtgärderna måste man på förhand ha klara definitioner av de beteenden man intresserar sig för. »Den totala brottsligheten» kan under en viss period vara relativt konstant men under en annan period visa betydande variationer.

Begreppet »brottslighet» är ur formell synpunkt relativt enkelt att avgränsa. Brottsligt beteende är sådant beteende för vilket lagen stadgar straff. Man kan följaktligen göra upp en katalog över brottsliga handlingar på grundval av de lagar och förordningar som stadgar straff. Samtliga sådana handlingar torde inte kunna hänföras under begreppet »ungdomsbrottslighet» i den betydelse detta begrepp bör ha för försöksverksamhetens del. Utgångspunkten för valet av de brottsarter, som försöksverksamheten skall syfta till att bekämpa, bör vara vad som faller under begreppet »ungdomsbrottslighet» såsom detta begrepp vanligtvis uppfattas.

Man torde kunna utgå ifrån, att ungdomar mycket sällan överträder specialstraffrättsliga regler, som rör näringsliv och beskattning. Deras situation är sällan sådan att det är möjligt för dem att överträda dessa bestämmelser. Av specialstraffrätten återstår då reglerna rörande motorfordon och vägtrafik (särskilt rattfylleri) samt enstaka andra bestämmelser som ungdomar undantagsvis överträder (rusdrycksförsäljningsförordningen, varusmuggningslagen, brandstadgan o. s. v.).

Av störst intresse är strafflagens olika bestämmelser. Det är utan tvekan vissa i strafflagen förekommande brotstyper som man i första hand åsyftar med termen »ungdomsbrottslighet». Den bästa källan till information om frekvensen av olika brottstyper har man i den tillgängliga kriminalstati-

Brott som kommit till polisens kännedom 1957 och 1962

Brottstyp	1957		1962		Ändring 1957— 1962 Procent
	Absoluta tal	Procent	Absoluta tal	Procent	
1. Strafflagsbrott, totalt ¹	259 176	100,0	293 763	100,0	113
2. Tillgreppsbrott (20 kap.).....	194 060	75,0	219 802	75,0	113
Härav: inbrott.....	42 717	16,5	62 002	21,1	145
rån.....	452	0,2	556	0,2	123
tillgrepp av bil.....	18 062	7,0	23 836	8,1	132
» » mc.....	4 795	1,9	2 327	0,8	49
» » moped.....	10 045	3,9	11 165	3,8	111
» » cykel.....	51 921	20,0	31 399	10,7	60
övriga tillgrepp.....	66 068	25,5	88 517	30,2	134
3. Bedrägeri, häleri m. m. (21 kap.).....	18 714	7,2	18 927	6,5	101
4. Skadegörelse (24 kap.).....	11 425	4,4	15 465	5,2	135
5. Misshandelsbrott (14 kap.).....	9 789	3,8	9 735	3,3	100
6. Förskingring m. m. (22 kap.).....	5 428	2,1	6 051	2,1	111
7. Sedlighetsbrott.....	2 638	1,0	3 760	1,3	143
Härav: våldtäkt.....	356	0,1	516	0,2	145
8. Övriga strafflagsbrott.....	17 122	6,5	20 023	6,8	117

¹ Exkl. fylleri och förargelseväckande beteende.

stiken. Man måste emellertid beakta, att denna statistik är behäftad med många felkällor av vilka de mest betydelsefulla torde vara, att många brott inte blir anmälda till polisen samt att polisen inte uppklarar mer än en viss del av brotten. Kriminalstatistiken är sålunda en mycket grov måttstock på brottsligheten. De förändringar som har skett under de senare åren, och som här kommer att påvisas, är emellertid så stora, att man omöjligt kan förklara dem endast genom att hänvisa till statistikkens felkällor.

På grundval av den s. k. polisstatistiken kan man konstatera följande beträffande förändringarna i de till polisen anmälda brotten.¹

År 1957 anmäldes till polisen 259 176 strafflagsbrott (exkl. fylleri och förargelseväckande beteende). De flesta, eller 75 %, rörde sig om överträdelse av 20 kapitlet strafflagen (stöld, rån och egenmäktigt förfarande), 7 % var bedrägeribrott och häleri, 4 % skadegörelsebrott, 4 % misshandelsbrott, 2 % förskingring och annan trolöshet, 1 %

sedlighetsbrott (inkl. våldtäkt) och 7 % samtliga övriga brottstyper.

År 1962 hade antalet anmälda strafflagsbrott ökat till 293 763 eller med 13 %. Jämfört med år 1957 visar en del brottstyper en nedgång i antal anmälningar medan andra visar uppgång. I och med att stöldbrotten är den dominerande brottskategorien, är det dessa brott som ger utslaget i totalsiffrorna. Av störst betydelse är den ökning i antalet anmälda inbrottsstölden som man kan konstatera — nära 50 % ökning under femårsperioden (från 42 700 till 62 000 anmälningar). Av andra brott med stora absoluta tal, som har ökat, märker man speciellt biltillgreppen (32 %) och skadegörelserna (35 %). Även några brottstyper, som inte visar höga absoluta siffror, bör särskilt nämnas, nämligen sedlighetsbrotten, där antalet anmälda fall har ökat med 43 % samt rån som ökat med 23 %. Däremot har misshandelsbrotten inte ökat. Det

¹ Brott som kommit till polisens kännedom och Allmän månadsstatistik. Statistiska centralbyrån, Stockholm 1958 resp. 1963.

absoluta antalet anmälningar om överträdelser av strafflagens 14 kapitel har under hela 1950-talet varit ca 9 000 fall per år. Även mera speciella typer av våldsbrott (våld eller hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd och brott mot annans frihet eller frid — det senare med undantag för våldtäktsbrotten) har hållit sig ganska konstanta under perioden.

Hur förhåller det sig nu med de olika åldersgruppernas andel i de anmälda brotten? Detta är en mycket svår fråga, där en rad felkällor måste beaktas. Viktigast av dessa är det förhållandet, att inte på långt när alla brott uppkläras, och att man följaktligen inte kan veta något mera bestämt om åldersfördelningen hos de personer som har förövat de ouppklarade brotten. Då det gäller att planera den praktiska utformningen av kriminal- och socialpolitiska åtgärder har man dock inte någon annan utgångspunkt för bestämmande av åldersfördelningen än de förhållanden, man kan utläsa av kriminalstatistiken.

Fullständiga åldersuppgifter beträffande de om brott övertygade individerna finns för året 1961 i den officiella kriminalstatistiken.²

Vad beträffar brottsklassificeringen måste man emellertid beakta, att denna statistik hänför sig till det s. k. huvudbrottet. Om samma person förövat mer än ett brott, blir han sålunda klassificerad i den brottskategori, som enligt strafflagen kan medföra det strängaste straffet. Den bild man får av de ungas brottslighet blir, med denna begränsning, att det i första hand är tillgreppsbrottligheten som dominerar. Den procentuella åldersfördelningen framgår av tabellen nedan.

Tabellen visar, att de brottstyper som i första hand kan anses typiska för ungdomsbrottslingsklientelet är de olika tillgreppskategorierna, nämligen inbrott, biltillgrepp, enkla stölder och snatterier, moped-, motorcykel- och cykelstölder samt rån. Man bör observera, att en stor del av de uppklarade stöldbrotten har förövats av personer under 15 år, varför termen »ungdomsbrottslighet» måste utvidgas till att även omfatta ej straffmyndiga personer. Faktiskt förhåller det sig så beträffande inbrott, enkel stöld och snatteri samt moped- och motorcykeltillgrepp att 14-åringarna visar högst frekvens av upp-

² Brottsligheten 1961. Statistiska centralbyrån, Stockholm 1962.

Åldersfördelningen år 1961 för vissa brottstyper

Brottstyp	Totala antalet personer	Ålder (Procent)					Summa
		under 15 år	15—17 år	18—20 år	21—24 år	25 år och äldre	
Inbrottsstöld ...	8 845	35,4	27,4	14,8	7,8	14,6	100,0
Stöld	9 556	38,5	20,5	13,4	7,6	20,0	100,0
Snatteri	4 615	38,5	18,4	9,7	4,9	28,5	100,0
Biltillgrepp	2 668	17,8	41,0	22,3	10,0	8,7	100,0
Motorcykel-mopedtillgrepp ..	1 963	67,0	22,6	4,6	1,8	4,0	100,0
Rån	179	8,3	31,3	23,0	10,6	26,8	100,0
Bedrägeri	3 777	3,7	12,8	13,1	11,0	59,4	100,0
Häleri	2 244	17,8	28,3	14,6	9,2	30,1	100,0
Skadegörelse ...	3 635	67,0	12,8	5,5	4,0	10,7	100,0
Misshandel	3 562	3,6	13,1	19,1	16,9	47,3	100,0
Sedlighetsbrott..	1 114	2,9	27,5	15,2	10,6	43,8	100,0

täckta lagöverträdare bland alla åldersklasser. Ungdomskriminaliteten är sålunda till stor del en »barnkriminalitet».

Bland andra brott kan man särskilt peka på skadegörelse, där även barnen tycks dominera, samt häleri och miss-handel, där 15—20-årsåldern har de högsta frekvenserna.

Därvid är i stort sett »ungdomsbrottsligheten» definierad såsom den ser ut enligt tillgängliga statistiska källor. Å andra sidan bör självfallet till begreppet också hänföras de brott, som inte kommer till polisens kännedom och alltså ligger utom kriminalstatistiken. Man bör givetvis också räkna med att barn och ungdom begår andra typer av brott men så sporadiskt att det inte lönar sig att redovisa dem i detalj. Den genomgång som här presenterats betyder emellertid inte att sådana brotts-typer inte skall medtas vid en bedömning av försöket.

Parallellt, och inte sällan i kombination med brott, förekommer andra typer av missanpassningsfenomen som är av intresse, därför att de erfarenhetsmässigt kan leda till, att individen utvecklas i asocial riktning. Utan jämförelse torde alkoholmissbruk kunna anses vara det viktigaste av dessa fenomen. Betydande svårigheter uppstår emellertid när det gäller att definiera detta begrepp. Konsumtion av alkoholhaltiga drycker i och för sig är inte förbjudet — inte heller för barn och ungdom. Nyare social alkoholforskning har också kunnat påvisa att mer eller mindre sporadiskt användande av sådana drycker förekommer rätt allmänt åtminstone från 14 års ålder. Att använda alkoholkonsumtion som sådan som ett asocialitetskriterium är självfallet inte möjligt. Det är först när någon, ej blott tillfälligt, använder alkoholhaltiga dryc-

ker till uppenbar skada för sig eller annan, som alkoholkonsumtionen övergår till att bli ett missanpassnings- eller asocialitetsproblem. Vid vilken gräns man skall anse detta vara fallet är emellertid inte givet. Det är i sista hand den praxis och de uppfattningar som råder bland de sociala myndigheterna som blir utslagsgivande. Det är därvid ofrånkomligt att betydande olikheter i uppfattningen kan föreligga mellan skilda befattningshavare. Man bör emellertid inte överdriva dessa definitionssvårigheter. Uppfattningen myndigheterna emellan skiljer sig kanske inte så mycket som uppfattningen enskilda personer emellan. Polisens uppfattning om när en person är så akut alkoholförgiftad, att han bör omhändertas, skiljer sig sålunda knappast från barnavårds- eller nykterhetsnämndens uppfattning. Svårare kan det bli, när det gäller att avgöra om »alkoholmissbruket» är av en sådan art att »asocialitet» eller »risk för asocialitet» föreligger, men även här torde myndigheternas erfarenhet vara det enda man kan anknyta till.

Såsom påpekats är alkoholkonsumtion som sådan varken »brottslig» eller »asocial», men kan ha samband med beteenden som faller in under dessa begrepp. Beträffande ungdom (och barn) gäller, att ju yngre personen i fråga är ju mindre konsumtion av alkohol tolererar samhället. Sålunda innehåller rusdrycksförordningen vissa begränsningar i rätten att utminutera och utskänka spritdrycker till unga personer. Härav kan man dock icke dra några slutsatser då det gäller att definiera den »asocialitet» som består i »missbruk av alkohol». För ungdom gäller på samma sätt som för äldre att först när någon, ej blott tillfälligt, försätter sig i ett sådant rus, att han kan omhändertas, eller han kan sägas konsumera alkohol

Antal fylleriförseelser pr 1 000 män resp. kvinnor i Sverige 1954—60

Ålder	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
	<i>Män</i>						
15.....	2,0	2,8	4,0	4,0	4,7	5,7	7,0
16.....	4,8	7,5	10,5	10,4	11,3	12,7	15,1
17.....	11,2	15,2	22,2	20,7	21,4	22,4	25,0
18.....	18,8	23,7	34,3	32,8	31,9	34,1	36,2
	<i>Kvinnor</i>						
15.....	0,07	0,02	0,24	0,22	0,49	0,70	0,92
16.....	0,09	0,09	0,35	0,41	0,51	0,98	1,04
17.....	0,16	0,25	0,33	0,45	0,74	0,97	1,19
18.....	0,22	0,46	0,43	0,56	0,64	1,37	1,20

så ofta att det uppenbart länder honom till skada kan han anses vara »missbrukare».

Då det gäller att planlägga åtgärderna och bedöma utvecklingen torde statistiken över antalet individer som av polisen omhändertas för fylleri ge oss en viss måttstock på alkoholmissbruk. Även om statistiken på detta fält är ofullständig, framgår det dock av tillgängliga data, att antalet omhändertaganden för fylleri har ökat betydligt under de senare åren. Tabellen ovan talar sitt tydliga språk om utvecklingen. Den avser endast de omhändertaganden, som resulterat i att en person fällts för brott mot 11 kap. 10 § strafflagen.

Det visar sig, att antalet 15—17-åriga män, som bötfällts för fylleri, har tredubblats under åren 1954—60 och antalet kvinnor i samma ålder har tiodubblats. Det kan följaktligen sägas, att det är i hög grad sannolikt att också ungdomsfylleriet och därmed antalet unga missbrukare har ökat. Alkoholproblemet bör därför räknas in bland de företeelser som försöket bör syfta till att komma till rätta med. Detsamma gäller andra former av berusning, t. ex. s. k. sniffning och tablettmissbruk.

De två områden, brottslighet och alkoholmissbruk, som hittills berörts, har ett inbördes samband. Att många brott förövas under inverkan av alkohol tor-

de vara ovedersägligt, vilket också framgår av en rad kriminologiska undersökningar. Vi finner det emellertid angeläget att påpeka, att kunskaperna på detta område är bristfälliga, eftersom de undersökningar som utförts i vårt land om brottslingars förhållande till alkohol har omfattat uteslutande vuxna lagöverträdare eller de mest kvalificerade unga brottslingarna (ungdomsvårdsskoleklientelet). Beträffande de övriga unga lagöverträdarna saknar man helt undersökningar. De spridda erfarenheter som föreligger, tyder på att alkoholen spelar en mindre roll som brottsfaktor i de lägre tonåren.

För flickornas vidkommande finns ett särskilt problem av viss betydelse att belysa, nämligen prostitutionen. Verklig prostitution, d. v. s. att en kvinna till större delen försörjer sig genom sexuella förbindelser, torde huvudsakligen vara ett storstadsproblem. I mindre städer torde prostitutionen sällan vara av sådan omfattning att den kan statistiskt mätas. »Flicktrafiken» i hamnstäderna och promiskuiteten i de s. k. raggarkretsarna kan förmodligen sällan hänföras till prostitution. Detta hindrar självfallet inte att promiskuiteten som sådan är ett problem som kräver uppmärksamhet, då dess följder ofta kan vara ödesdigra för de unga själva.

De hittills behandlade problemområ-

dena torde i väsentliga delar täcka begreppet »ungdomsasocialitet». Det finns emellertid några andra beteenden av barn och ungdom, som kräver intresse även om det knappast är rättvisande att omtala dem som »asocialitetsproblem». Vi har i detta sammanhang intresserat oss för avvikande beteenden inom skolan och arbetslivet, t. ex. disciplinsvårigheter och skolskolk, arbetsovillighet och täta arbetsbyten. Det har visat sig, att dessa beteendemönster har nära samband med brottslighet och asocialitet, varför det kan vara berättigat att inkludera dem i de typer av beteenden som försöket skall söka förebygga och förhindra.

De typer av beteenden, som är av intresse för försöket, skulle sålunda vara följande: 1) brottsligt beteende, vilket i praktiken för de aktuella åldersgrupperna i första hand omfattar tillgreppsbrott, skadegörelse, fylleri, sexualbrott och enstaka andra strafflagsbrott samt vissa specialstraffrättsliga bestämmelser, t. ex. rattfylleri; 2) asocialt beteende, varav a) alkoholmissbruk och b) promiskuitet/prostitution torde vara de mest betydelsefulla samt 3) vissa andra beteenden, t. ex. disciplinsvårigheter i skolan, skolskolk, arbetsovillighet och täta arbetsbyten.

Beteendemönster som i den allmänna debatten brukar betecknas som ungdomsproblem, men vilka inte i och för sig är brottsliga eller asociala, t. ex. medlemskap i raggargrupper, har däremot inte medtagits.

3. Myndigheterna och deras aktivitet

I samhället finns en hel rad institutioner som har till uppgift att förhindra beteenden av den typ som ovan beskrivits. Flertalet av dessa institutioner är offentliga, d. v. s. statliga eller kommunala med verksamheten reglerad i lagföreskrifter. De icke offentliga organen har

ofta religiös, humanitär eller annan ideell anknytning.

En översikt över samhällsapparatusens olika förgreningar och verksamhetsområden kommer att lämnas i nästa kapitel, varför vi här inte går i detalj på denna punkt. Man kan, rent översiktligt, företa en indelning efter institutionernas uppgift att direkt eller indirekt bekämpa brott och asocialitet.

Direkt brotts- och asocialitetsbekämpande uppgifter har i första hand polisen, barnavårdsnämnden och nykterhetsnämnden (inkl. anstalts- och övervakningssystemet), åklagarmyndigheten och domstolarna (inkl. anstalts- och övervakningssystemet). Det bör dock påpekas att det primära syftet för dessa organ inte kan sägas vara att bekämpa ungdomskriminalitet. Barnavårdsnämndens arbete t. ex. syftar framför allt till att bereda barn och ungdom sådana uppväxtförhållanden, som svarar mot en socialpolitisk målsättning. Denna målsättning bestämmer verksamhetens art och omfattning. Åtgärder mot kriminell och asocial ungdom utgör en viktig del därav, men täcker inte hela verksamheten. Mera indirekt brottsbekämpande uppgifter har den psykiska barn- och ungdomsvården, skolan och den kommunala fritidsverksamheten. Helt indirekt, d. v. s. utan att det överhuvudtaget ingår som ett klart uttalat syfte med verksamheten att motarbeta brottslighet och asocialitet, arbetar åtskilliga andra organ med problem av intresse för försöksverksamheten. Detta gäller t. ex. de ideella ungdomsorganisationerna, arbetsförmedlingsorganen, barnstugorna samt en rad andra offentliga och privata institutioner. Det hela bildar ett mycket komplicerat nät av aktiviteter och en sociologisk analys skulle säkerligen visa många olika slag av samband mellan de olika institutionernas och organens verksamhet.

De nu omtalade institutionerna utgör samhällets resurser i kampen mot brottsligheten och är följaktligen att betrakta som det instrument, som skall utnyttjas i försöket. Detta »instrument» är emellertid inte komponerat av likartade delar. Betydande variationer finns mellan dem. Man får därför räkna med rätt stora svårigheter när man skall försöka samstämna olika myndigheter och organ med varandra för en gemensam insats på enhetliga grunder. En antydning om några av de generella dragen hos de berörda institutionerna torde sålunda vara motiverad. Beskrivningen begränsar sig här till de mest närliggande och aktuella, nämligen de offentliga myndigheterna.

Organisationsformerna hos de skilda myndigheterna är mycket olika. Statliga föreskrifter och för riket gemensamma avtal mellan städerna och de fackliga organisationerna medför att personaluppsättningen och arbetsformerna blir ungefär enahanda för samma typer av myndigheter i städer av samma storlek, även om utbyggnadstakten kan variera. Detta gäller t. ex. personaluppsättningen inom polisen, socialbyråns avdelning för barna- och ungdomsvård, domstolen och skolan, där relativt hög grad av enhetlighet råder. På en del andra områden är enhetligheten mindre, t. ex. då det gäller organ för kommunal fritidsverksamhet och psykisk barna- och ungdomsvård. Betydande olikheter finns däremot mellan exempelvis polisen och barnavårdsavdelningen eller mellan domstolen och den psykiska barna- och ungdomsvården. Detta gäller inte bara sådana förhållanden som att myndigheternas personaluppsättningar är olika till storlek och utbildning eller visar olika ansikten utåt (polismannens uniform, läkarens vita rock). Även rekryteringen är olika, eftersom kraven på dem som anställs

inom olika myndigheter måste variera avsevärt. Eventuella skillnader i uppfattningar om t. ex. kriminalpolitiska insatser kan ytterligare förstärkas genom den fortbildning som sker av personalen i den egna myndighetens regi.

En av de faktorer, som har betydelse för personalens attityd till det arbete som utförs och för sättet att behandla klientelet, är myndighetens organisatoriska uppbyggnad. I ett social- och kriminalpolitiskt försök, där ökad samverkan mellan olika grupper kommer att spela en väsentlig roll, måste man följaktligen beakta detta faktum.

Den verksamhet, som de olika myndigheterna utövar, dirigeras av vissa mer eller mindre klart uttalade och konsistenta uppfattningar om arbetets syfte och innehåll, med andra ord av en viss ideologi. I och med att i de flesta fall statsmakten har stiftat lagar, som reglerar verksamheten, finns oftast en officiell ideologi uttalad eller gillad av riksdagen i samband med lagens tillkomst. Det kan finnas sådana ideologiska stadganden införda i lagar och förordningar för att ge myndigheternas arbete en viss inriktning. Ett exempel härpå utgör barnavårdslagen, som i sin första paragraf stadgar, att »samhällets vård av barn och ungdom (barnavård) har till syfte att främja en gynnsam utveckling av de unga och goda uppväxtförhållanden i övrigt för dem». För att få vetskap om den officiella ideologi, vilken tjänar som rättesnöre för myndigheterna, måste man i allmänhet studera de uttalanden, som gjorts under förarbetena till de lagar som reglerar deras verksamhet. Man finner då, att det långt ifrån kan sägas att myndigheternas officiella ideologi är enhetlig. Lagarna kan ha tillkommit vid olika tidpunkter med olikartat kriminal- och socialpolitiskt klimat eller kan vara resultat av kompromisser. Det råder olika uppfatt-

ningar om barnuppfostran och om det mest effektiva sättet att nedbringa brottsligheten. Motsättningen mellan personer, som lägger huvudvikten vid s. k. allmänpreventiva idéer och personer, som mera inriktats på s. k. individualpreventiva synpunkter, avspeglar sig i all lagstiftning som rör unga lagöverträdare.

I de fall då lagen lämnar myndigheterna stor frihet vid tillämpningen kan de enskilda myndigheterna i viss utsträckning inom lagens ram föra sin egen politik i syfte att bekämpa barn- och ungdomsbrottslighet. Under våra studiebesök i olika städer har vi kunnat konstatera rätt betydande ideologiska motsättningar mellan t. ex. polis—barnavårdsnämnd, skola—psykisk barna- och ungdomsvård, polis—skola. Olika uppfattningar kan även påträffas inom en och samma myndighet, t. ex. mellan socialpolis och ordningspolis. För att förhindra missförstånd måste det understrykas, att de ideologiska ståndpunkterna, t. ex. i fråga om »straff» contra »behandling» inte följer bestämda myndigheter. Man kan träffa på »strafftänkandet» hos representanter för barnavårdsnämnder likaväl som en utpräglad »behandlingsinriktning» hos företrädare för polis och åklagarväsende.

De problem, som här antytts, reser de kanske mest betydande svårigheterna för genomförandet av ett kriminal- och socialpolitiskt försök, som innebär att myndigheterna gemensamt skall gå till samlad aktion mot brottslighet och asocialitet. Man kan inte tvinga företrädare för de olika myndigheterna att ändra sin personliga uppfattning. Man kan givetvis tvinga dem att ändra praxis, t. ex. genom direktiv utfärdade av centralförvaltningen, men någon förbättrad samverkan kan knappast bli följden av ett sådant tillvägagångssätt.

De olika myndigheternas kompetensområden kan stundom sammanfalla. Detta beror bl. a. på att flera myndigheter har att syssla med samma ålderskategorier. Sålunda kan redan på utredningsstadiet uppgiften att klarlägga ett begånget brott samtidigt ankomma på polis- och åklagarmyndigheten samt barnavårdsnämnden. Då det gäller att med beaktande av de personliga förhållandena vidta lämpliga åtgärder har myndigheterna delvis parallella uppgifter, och komplicerade regler gäller här för att likväl enhetliga åtgärder skall komma till stånd. I ett enskilt fall kan t. ex. såväl barnavårdsnämnd som skola, psykisk barna- och ungdomsvård och polis—åklagare samtidigt vara inkopplade.

Bortsett från de områden där verksamheten sålunda sammanfaller, är huvudregeln att ingripanden mot barn och ungdom i de lägre åldrarna ankommer på socialvårdsorgan, medan de högre åldrarna ankommer på rättsvårdande myndigheter. Myndigheternas skilda uppgifter kan medföra att personalen inte får tillräcklig överblick över totaliteten i det arbete som uträttas. Den del, som man själv sysslar med, kan följaktligen komma att dominera ens föreställning om vilka av samhällets åtgärder som är mest betydelsefulla och man kan lätt komma att betrakta det arbete, som andra myndigheter bedriver, med skepsis. Sådana uppfattningar förstärks säkerligen lätt i fall där man saknar personlig kontakt med personal från andra myndigheter eller där man inte förstår den ideologi som tjänar som rättesnöre för den andra myndighetens arbete. Erfarenheten visar dock, att det är möjligt att överbrygga de här antydda motsättningarna genom att stimulera till gemensamma diskussioner mellan representanter för de olika myndigheterna.

Myndigheternas verksamhet i syfte att komma till rätta med brott och asocialitet hos barn och ungdom, är av mycket varierande art. Vi har vid våra studiebesök funnit att inom vissa verksamhetsområden har de olika städerna angripit problemen på olika sätt och nått olika långt. Skillnaden städerna emellan har emellertid först och främst rört sig på sådana områden, där samhället låtit initiativet vila på kommunerna, d. v. s. speciellt i fråga om det förebyggande arbetet. På de övriga områdena, där det rör sig om direkta åtgärder — polisens spaningsverksamhet, användning av åtgärder mot lagöverträdare etc. — är skillnaderna betydligt mindre, vilket är naturligt med tanke på att denna verksamhet regleras i lag. Skillnader finns emellertid även här. Som exempel kan nämnas att åtalseftergiftsfrekvensen kan variera rätt avsevärt från ett åklagardistrikt till ett annat.

Det faktum, att aktivitetsgraden och arten av aktiviteter skiljer sig från en stad till en annan medför vissa svårigheter för försöket, speciellt för mätningsfrågan. Det är inte uteslutande på den ort, där försöket utförs, som förändringar inträffar. Sådana kommer att ske även i andra kommuner i landet, vilket försvårar möjligheterna till jämförelser. Man måste alltså beakta att myndigheterna och deras verksamhet inte kan ses som ett statiskt system utan att man har att göra med en föränderlig och dynamisk verklighet.

Myndigheternas aktivitet påverkas av ytterligare ett moment av betydelse, nämligen det rent personliga. Det är självfallet att på detta område, lika väl som på många andra, det personliga inflytandet kan vara starkt. Den nuvarande eller föregående ledaren av någon verksamhetsgren kan i positiv eller ne-

gativ riktning ha påverkat denna så att den är mera utvecklade än motsvarande verksamhetsgren i andra städer eller så att den tvärtom är underdimensionerad. Idealism och framstegsiver hos ledande kommunalpolitiker på en viss ort kan ha byggt upp institutioner och skapat en verksamhetsanda, som saknar motsvarigheter på andra håll. Vid planläggning och bedömning av en försöksverksamhet kan sådana personliga inflytelser vara viktiga faktorer att beakta.

Till det, som här betecknats som »aktiviteter», hör även myndigheternas samarbete. Rent allmänt kan sägas, att en tendens till ökat samarbete har förekommit de senare åren på det här aktuella området. I viss utsträckning sker detta samarbete i den dagliga verksamheten (t. ex. patrulleringsverksamhet); i övrigt förekommer samarbete på chefsnivå och i form av konferenser mellan olika befattningshavare.

Vi kommer i det följande att betona vikten av fördjupat samarbete mellan myndigheterna. Samarbete löser emellertid inte alla problem. Det är sålunda klart, att samarbetet kan försvåra arbetet för myndigheter med hög grad av specialisering. För specialisten kan det verka störande att antalet moment av betydelse för ett falls avgörande ökar. Samarbete fordrar dessutom förmåga att se ett konkret fall även ur andra specialisters synvinkel. Slutligen tar samarbetet tid. Vi är emellertid av den uppfattningen, att mycket positivt står att vinna genom ökat samarbete på det personliga planet. Man kan nämligen inte förneka, att en samarbetsform, som inskränker sig till en skriftväxling myndigheterna emellan, kan medföra att dessa känner ett främlingskap gentemot varandra, vilket lätt leder till resultat som är mindre tillfredsställande

för klientelet. Eventuella ideologiska motsättningsförhållanden kan även förstärkas och kan medföra att de myndigheter som har gemensamma uppgifter motarbetar varandra.

4. Förstärkningsåtgärderna och därmed sammanhängande problem

Enligt utredningens direktiv skall försöksverksamheten planeras så att den verksamhet, som avser att förebygga eller beivra brottslighet och asocialitet hos de unga, skall byggas ut och förstärkas till »optimal nivå» i försöksområdet eller, som det också har uttryckts, till en verksamhet i »full tillämpning». Denna förstärkning skall inte begränsas till vissa organ, t. ex. barnvårdsnämnden eller polisen, utan avse alla de förebyggande och beivrande åtgärder, som inryms i nuvarande system för behandling av asocial och kriminell ungdom. Ej heller skall förstärkningen begränsas till att avse åtgärder riktade mot vissa åldersgrupper eller vissa kategorier av barn och ungdom. En sådan begränsning t. ex. till ungdom i straffmyndig ålder eller till vissa grupper av ungdomar, som hemfallit åt kriminalitet eller asocialitet, ligger inte inom ramen för utredningens direktiv.

Försöket kräver en kartläggning och i viss mån en värdering av nuvarande kriminal- och socialpolitiska åtgärder inom vederbörande stad för att möjliggöra en bestämning av behovet av förstärkning i fråga om sådana åtgärder.

Av det som ovan anförts om de berörda myndigheterna och organen torde framgå att det inte är fråga om en samhällsinsats där mål och medel är klart definierade och där full harmoni råder mellan systemets enskilda led. En rad organ är dessutom av privat karaktär eller berörs bara perifert av den här aktuella problemställningen. En försöksverksamhet, som den här ifråga-

varande, kan heller inte omfatta alla de åtgärder från samhällets sida, som kan vara ägnade att motverka ungdomskriminalitet utan måste av praktiska skäl inskränkas till att avse vissa organ och verksamhetsfält av central betydelse. Den nödvändiga begränsningen innebär bl. a. att åtgärder inom viktiga områden, som på längre sikt kan antas ha stor betydelse ur förebyggande synpunkt, inte kan inbegripas i själva förstärkningsprogrammet. Detta gäller bl. a. så väsentliga områden som bostadsbyggande och stadsplanering. Som framgår av det följande har vi i vårt förslag till aktionsprogram i första hand inriktat oss på *barnvårdsnämnden, skolan, arbetsförmedlingen, åklagarmyndigheten och polisen, den psykiska barn- och ungdomsvården samt skyddskonsulentorganisationen.*

Då det gäller att bestämma omfattningen av förstärkningsåtgärderna, uppkommer spørsmålet vad som skall förstås med en verksamhet i »full tillämpning». Vi tänker oss att förstärkningen av organen skall ske till »optimal nivå». Hur skall då denna nivå kunna bestämmas? Rent teoretiskt skulle man sträva efter att genom de olika förstärkningsåtgärderna uppnå en viss idealsituation. Praktiskt torde det dock inte vara möjligt att laborera med en på vissa bestämda åtgärder baserad optimal nivå för utbyggnaden. Man måste räkna med en fortlöpande samhällsutveckling på alla områden. Denna utveckling är omöjlig att förutse. Vad man vid ett tillfälle bedömer som en fullt utbyggd verksamhet är kanske efter en tid ett redan passerat stadium. Endast om samhällsutvecklingen stagnerar kan man uppnå en på förhand fixerad optimal nivå. I ett dynamiskt samhälle kommer den optimala gränsen för en utbyggd verksamhet att ständigt förskjutas.

En verksamhet i »full tillämpning»

måste alltså betraktas ur dessa nu lämnade synpunkter. Förstärkningen bör med andra ord i första hand inriktas på att i försöksområdet fylla ut befintliga luckor i verksamheten, så att *de omedelbara behoven* effektivt kan tillgodoses. Efter hand som behov uppkommer på ett område bör resurser snabbt sättas in för att avhjälpa bristen. En sådan utbyggnad fortgår emellertid ständigt i samhället. Den avgörande skillnaden ur försökssynvinkeln är, att *denna utbyggnad skall påskyndas i försöksområdet och ske med ständigt aktgivande på försökets totala omfattning.*

Det är emellertid inte utan vidare givet vilka omedelbara behov som måste tillgodoses. För att fastställa bristerna i verksamheten måste man göra en noggrann analys av förhållandena i försöksområdet. Det kan röra sig om ökad personal, bättre kvalifikationer hos personalen, bättre tekniska hjälpmedel och resurser i övrigt. Behovet kan också ligga på annat plan, t. ex. i fråga om samarbetet. Vid våra besök i olika tänkbara försöksorter har vi fått en viss inblick i hur olika befattningshavare ser på problemen. Det har därvid också framkommit att det på många håll råder skilda uppfattningar i fråga om behov av förstärkningsåtgärder. Vad en befattningshavare betraktar som ett oeftergivligt behov, bedömer kanske andra befattningshavare inom samma eller andra organ som mindre angeläget. På skolans område kan t. ex. råda mycket delade meningar om formerna för en utbyggd elevvård, särskilt beträffande den roll, som härvid bör spelas av respektive skolskötterskor, skolkuratorer och skolpsykologer. På andra områden råder liknande motsättningar. Det finns också områden, där man möter allmän enighet bland olika befattningshavare i fråga om behovet av en viss förstärkningsåtgärd. Det kan t. ex. röra sig om

betydelsen av att ett organ tillförs ökad personal. Man utgår från att organet, för att effektivt kunna bedriva sin verksamhet och sätta in de rätta åtgärderna, fordrar ett visst antal befattningshavare. Det kan dock inte vara rationellt att förstärka organet enbart genom att tillföra detta nya befattningshavare, utan förstärkningen bör i lika mån inriktas på att öka effektiviteten hos den redan befintliga personalen, varvid också arbetsformer och tekniska hjälpmedel bör beaktas.

Vi har kommit till den uppfattningen, att förstärkningsåtgärderna inte kan koncentreras till ett eller ett par enstaka arbetsområden. Orsaken till detta är att de skilda myndigheterna är sinsemellan beroende av varandra. En förstärkning av en myndighet medför ökad arbetsbörda för ett flertal av de övriga myndigheterna. En förstärkning av polisen kan t. ex. förmodas medföra en högre bevakningseffektivitet och en högre uppklärningsprocent, vilket betyder, att flera lagöverträdare, alkoholmissbrukare o. s. v. kommer att remitteras till barnavårdsnämnden, domstolen, nykterhetsnämnden och den psykiska barna- och ungdomsvården. En ökning av barnavårdsnämndens resurser kan medföra ett ökat behov av psykiatrisk service o. s. v. Om man uteslutande förstärker ett enstaka led i systemet, kan detta på grund av arbetsanhopning hos de efterföljande leden måhända verka mera negativt än om man inte genomfört någon förstärkning alls. Under alla förhållanden måste hänsynen till klientelet medföra, att man genomför så stora förstärkningar över hela fältet att onödiga förseningar undviks.

5. Försökets teoretiska problem

I detta kapitel har hittills presenterats en allmän redogörelse för de två komponenterna, »brottslighet/asocialitet»

och »myndigheter», vilka är de två huvudvariabler som skall ingå i försöket. Syftet med framställningen har varit att konkret presentera de faktiska realiteter och problem som man möter samt att avgränsa de beteendeyråden som försöket, enligt vår uppfattning, i första hand bör inriktas på.

Utredningens direktiv stannar emellertid inte med detta. I uppdraget ingår också att framlägga förslag om hur effekten av förstärkningen skall kunna mätas. Detta problem skall upptas till diskussion i det följande.

Försökets huvudproblem är teoretiskt sett mycket enkelt. Man har vid en bestämd tidpunkt (t_1) en viss brottslighet och asocialitet (B_1) samtidigt som man har ett flertal myndigheter (A_1) som arbetar för att motverka denna brottslighet och asocialitet. Om man nu under en viss tidsperiod förstärker och förbättrar myndigheternas arbetsvillkor skulle detta, om en ökning av myndigheternas arbete överhuvudtaget har någon inverkan på brottsligheten och asocialiteten, kunna avläsas i form av en förbättrad brotts- och asocialitetssituation vid slutet av perioden (t_2). Det hela kan illustreras såsom skett i figur 1.

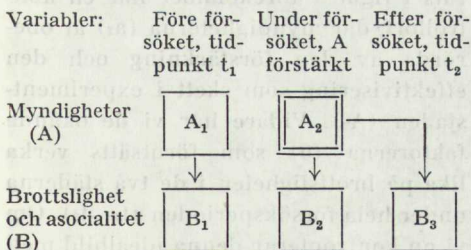
Även om det på detta sätt skulle vara möjligt att påvisa en viss förändring av brottslighetsvariabeln i försöksorten kan man emellertid därmed inte a priori sluta sig till, att förändringen berott på de olika förstärkningsåtgärderna. Man

måste räkna med att en mängd andra faktorer kan ha inverkat, t. ex. befolkningens mobilitet eller ålderssammansättning, förändringar i näringsstrukturen, massmedia etc. En del av dessa faktorer kan man kanske kontrollera, och man kan möjligen också beräkna vilken effekt de haft på förändringen, men en hel rad andra faktorer vet man inte något om. Det är tydligen inte möjligt att bestämma verkan av förstärkningsåtgärderna genom att bara rikta uppmärksamheten på vad som sker i försöksområdet, utan man måste försöka få någon kontroll av resultatet.

Det ligger då nära till hands att jämföra förhållandena med vad som sker på andra håll, att välja några kontrollorter. I dessa skall inte ske någon motsvarande förstärkning. Om man nu kunde räkna med att de obekanta faktorerna verkar med samma kraft i försöksorten som i kontrollorterna och vidare att utvecklingen i kontrollorterna står stilla, skulle man få en idealsituation med stora möjligheter att få fram ur vetenskaplig synpunkt hållbart resultat. Vetenskapsteoretiskt representerar den försökssituation, som man här har att göra med, en typ av experiment, som är väl bekant i den vetenskapliga metodläran och vars syfte är att utröna huruvida en faktor eller variabel »kausalt» påverkar en annan.³

Med »experiment» åsyftas den vetenskapliga metod som har till innehåll att man observerar ett skeende under kontrollerade betingelser och är i stånd att manipulera med variablerna. Experiment som tillfredsställer dessa båda betingelser förekommer inte så ofta i socialvetenskaperna på grund av att det

Figur 1

³ Med begreppet »kausalt» menar man då inte annat än att man kan påvisa, att en förändring i den ena variabeln alltid medför en ändring i den andra variabeln (invarians) och att man finner att ett samband mellan variablerna rent förståndsmässigt kan accepteras.

är relativt sällan som man har möjlighet att manipulera med människor. Å andra sidan förekommer så kallade »naturliga» experiment mycket ofta. Med detta uttryck brukar man åsyfta alla samhällsförändringar som kommer till stånd genom direkt ingripande från t. ex. de lagstiftande myndigheterna, på näringslivets område, genom förändringar i livsbetingelserna m. m. Förändringarna kan vara åsyftade (t. ex. en omläggning av näringslivets struktur) eller ske utan att man önskar det (t. ex. konjunkturförsämring, ökningen av antal skador vid ökad motorfordonstrafik). Skillnaden mellan ett naturligt och ett reellt experiment ligger huvudsakligen i det förhållandet att de »naturliga» experimenten aldrig sker under kontrollerade betingelser. Såsom exempel på »naturliga» experiment på det kriminalpolitiska området kan nämnas den fr. o. m. år 1959 införda förändrade praxis i den kriminalpolitiska behandlingen av 15—17-åriga lagöverträdare. Denna nya praxis har medfört att en mycket större procent unga lagöverträdare ställs inför rätta än under 1950-talet (1955—57 ställdes bara 9 % av samtliga för grövre brott misstänkta 15—17-åringar inför rätta medan år 1962 procenttalet var 34). Denna kriminalpolitik är ett medvetet försök att bringa brottslighetskurvan nedåt genom en åtgärd som antas ha allmänpreventiv verkan. Ett annat exempel är strejken vid vin- och spritcentralen våren 1963, som efter hand resulterade i att spritdrycker inte gick att uppbringa. Härigenom erbjöds en möjlighet att studera spritmissbrukets inverkan på brottsfrekvensen vid olika typer av brott. Båda dessa »naturliga» experiment kan ge värdefulla erfarenheter, men vetenskapligt sett saknar man kontrollmöjligheter, i detta fall jämförelsematerial.

Det nu anförda torde visa, att »expe-

riment» är rätt vanliga även inom samhällslivet (dock under andra namn). Det kan följaktligen principiellt inte vara något hinder mot att man medvetet använder socialvetenskaplig metodik och socialvetenskaplig forskning för att studera effekten av sociala förändringar. Invändningen, att man inte får experimentera med människor, kan inte gälla för de fall, där man — såsom i det här aktuella försöket — förbättrar en stads möjligheter att lösa sina sociala problem.

Beträffande den experimentella metoden kan det vara på sin plats att göra några allmänna, icke-tekniska anmärkningar. Det finns vissa villkor som måste vara uppfyllda för att man skall kunna säga att ett experiment föreligger. För det första: variablerna måste vara klart definierade och preciserade i verifierbar form, man måste ha ett instrument för mätning av eventuella förändringar och man måste vara säker på att inte andra, ej kontrollerbara faktorer stör proceduren. För det andra: den förändring man åstadkommer måste vara av sådan typ att man kan förvänta sig att det som sker på experimentsidan är väsentligt annorlunda än det som sker på kontrollsidan. För det tredje: det måste vara möjligt att repetera experimentet. I det följande kommer de nu anförda villkoren att diskuteras med hänsyn till försökssituationen.

I figur 2 har vi sökt illustrera försöket såsom en experimentsituation med en kontrollort. Utöver vad som illustrerats i figur 1 förekommer här en kontrollort, där myndigheterna (a_2) är oberoende av den förstärkning och den effektivisering som skett i experimentstaden (A_2). Vidare har vi de okända faktorerna (0) som förutsätts verka lika på brottsligheten i de två städerna under hela försöksperioden (t_1 — t_3). Om vi nu konfronterar denna idealbild med

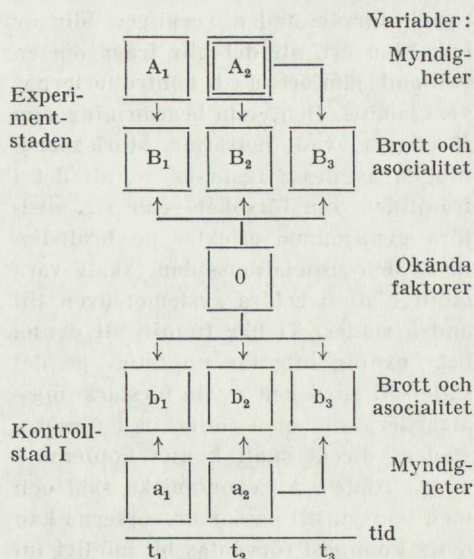
realiteterna — så långt vi känner dem — visar det sig strax att en rad metodiska svårigheter uppstår.

För det första kan det diskuteras huruvida det är möjligt att fastslå ett utgångsläge för två (eller eventuellt flera) städer. Kriminalitetssituationen, myndigheterna och de okända faktorerna är säkerligen mycket olika städerna emellan. Någon slags »noll-ställning» av de olika variablerna kan man inte få till stånd. Vad man kan göra är att före försöket söka ge en objektiv analys av situationen i de städer man väljer. Eventuella olikheter som är av någon storleksordning bör man på detta sätt kunna fastslå, t. ex. skillnader som rör kriminalitetsfrekvens, myndigheternas arbetssätt och personaluppsättning, städernas olika struktur i fråga om befolkningssammansättning, socialklassindelning, etc. Resultaten av en sådan analys bör givetvis beaktas när man skall bedöma försökets effekt. De möjligheter som finns att uttrycka jämförelserna i matematisk-statistisk form bör undersökas.

På detta sätt skulle det åtminstone teoretiskt vara tänkbart att man skulle kunna få fram ett »noll-läge» för varje enskild stad. De skillnader man påträffar städerna emellan skulle man kunna ta hänsyn till vid den slutgiltiga analysen av försökets effekt.

Nu är emellertid förhållandet att man har att göra med dynamiska skeenden inom alla de sektorer av samhällslivet, som berörs av försöket. Den idealsituation ur vetenskaplig synpunkt, som ovan beskrivits, där det uteslutande är i försöksstaden som det förebyggande och beivrande samhällssystemet utvecklas, är alldeles otänkbar i det verkliga livet. De sociala och rättsliga myndigheterna befinner sig i ständig expansion och nya idéer kommer efterhand att realiseras. Någon möjlighet att hejda denna utveck-

Figur 2

ling i kontrollstäderna har man givetvis inte. På samma sätt som antytts beträffande »noll-läget» får man försöka att systematiskt studera händelseförloppet i dessa städer och kontrollera detta mot händelseförloppet i försöksstaden. Detta bör göras med hjälp av standardiserade undersökningar som repeteras vid bestämda tidpunkter.

Den andra förutsättningen för att man överhuvudtaget skall kunna tala om ett försök av experimentell typ, är att det som sker i försöksstaden är väsentligt annorlunda än det som sker i kontrollorterna. Vad som här skall åsyftas med »annorlunda» kan givetvis diskuteras. Ett helt nytt sätt att angripa ungdomsproblemen kan dock inte komma på tal. Utredningens direktiv föreskriver klart, att försöket måste hållas inom ramen för det gällande social- och kriminalrättsliga systemet. I första hand blir det följaktligen kvantitativa skillnader på försöksstadens myndighetssida som blir det mest betydelsefulla. Försöket måste därför innebära att så stora resurser ställs till myndigheter-

nas förfogande att det arbete som utförs i försöksstaden verkligen blir av en sådan art, att det blir fråga om en skillnad jämfört med kontrollorternas verksamhet. Den enda begränsning som föreligger vad beträffar storleksordningen av dessa resurser är, att det i framtiden, om försöket visar sig medföra gynnsamma effekter på brottslighets- och asocialitetssidan, skall vara möjligt att överföra systemet även till andra städer. Vi har funnit, att denna begränsning inte får uppfattas på det sättet att storleken av de förstärkningsåtgärder, som man sätter in i försöksstaden, direkt skall kunna kopieras i andra städer. Av ekonomiska skäl och med hänsyn till personalresurserna kan detta knappast förväntas bli möjligt inom överskådlig framtid. Vad försöket skall visa är om det lönar sig att satsa på åtgärder av det slag försöket innefattar. Även om övriga kommuner inte har möjlighet att inom överskådlig framtid nå upp till den standard, som man under försökstiden kan erbjuda försöksorten, bör detta vara ett mål som man kan sträva efter att uppnå. Allt detta givetvis under förutsättning att försöket verkligen visar, att man lyckas stävja brottslighet och asocialitet genom användning av de medel som utredningen föreslår i följande kapitel.

Ur vetenskaplig synvinkel finner vi det angeläget att understryka betydelsen av de synpunkter som här framhållits. Om man inte dimensionerar myndighetssidan i försöksstaden på ett sådant sätt att den verkligen skiljer sig från administrationen i kontrollstäderna slår man benen undan själva försöket. De risker man tar genom en underdimensionering och nedprutning av förstärkningsprogrammet är mycket stora. Om man nämligen bara satsar så mycket på utbyggd effekt i försöksstaden att andra städer tar igen försprånget under

försökstiden kommer skillnaden städerna emellan inte att kunna mätas eller bli mycket små.

I samband med det här antydda problemet är det naturligt att beröra frågan om försökstidens längd. Man måste räkna med, att det tar en viss tid innan försöksåtgärderna kan börja göra sig gällande. Först när man nått en viss stabilitet, kan man säga att försöket börjar på allvar. För att man skall kunna studera vad som sker under den därpå följande tiden måste det förbättrade systemet få verka åtminstone några år. Vi har kommit till, att man måste räkna med en tidsperiod på åtminstone fem år efter det att förberedelse tiden är avslutad.

Såsom påpekats är det en förutsättning för att försöket skall kunna kallas ett vetenskapligt experiment, att man förfogar över ett tillräckligt exakt mätningssinstrument. Detta problem kommer mera utförligt att diskuteras i kap. 5, varför vi här skall inskränka oss till några generella reflektioner.

Mätningsproblemen gör sig gällande inte bara på »brottslighetssidan» utan även på »myndighetssidan». Att mäta »brottslighet» är en mycket svår uppgift. Att mäta »asocialitet» torde vara ännu svårare och att mäta förändringar i myndigheternas arbetssätt fordrar att man tränger in på beteendevetenskapliga områden, som är mycket litet utforskade. Det är emellertid mätningen av brott och asocialitet som omedelbart är av störst betydelse för försöket. Beträffande myndigheternas aktivitet är det inte nödvändigt med kvantitativa måttstockar, som kontinuerligt mäter förändringar. Det kan i och för sig vara tillräckligt med rent deskriptiva organisations- och attitydstudier företagna med vissa mellanrum. Sålunda bör man försöka systematiskt beskriva hur organisationen förändras under försökets

gång och redovisa vilka svårigheter som uppstår, t. ex. som en följd av att man har större personal, hur man har sökt lösa samarbetsfrågorna etc. Beträffande personalen är man givetvis intresserad av att studera de eventuella effekter utbildningsprogrammet har på dess attityd gentemot klientelet, huruvida personalen känner större trivsel i arbetet med större resurser o. s. v.

Brottslighet och asocialitet kan mätas på olika sätt. Dels kan man använda de polisstatistiska uppgifterna (brott komma till polisens kännedom, socialpolisens register över barn och ungdom på glid etc.), dels barnavårdsnämndens, skolans och andra offentliga myndigheters anteckningar och protokoll. Man kan även kontrollera dessa uppgifter med stickprovsundersökningar inom befolkningen för att ta reda på hur många brott som reellt förövas. Man kan införskaffa data från varuhus och snabbköp om förövalde, men till polisen ej anmälda snatterier o. s. v. Några av de möjligheter som här finns att tillgripa diskuteras i bilaga 7.

Vi utgår ifrån att det måste bli försöksledningens sak att närmare besluta vilka av de möjliga sifferserierna, som skall läggas till grund för säkerställandet av försökets resultat. För jämförelser måste exakt samma informationer inhämtas från kontrollstäderna. De många felkällor, som man i sådana sammanhang erfarenhetsmässigt har att göra med, måste begränsas så långt som möjligt. För att man skall uppnå en tillräckligt hög grad av enhetlighet bör sålunda så mycket som möjligt av materialinsamlingen ske under ledning av försökets forskningspersonal.

I samband med mätningförfarandet bör ett annat problem av betydelse diskuteras. Man kan fråga sig om syftet med försöket uteslutande skall vara att

undersöka huruvida flera eller färre brott förövas, flera eller färre ungdomar skolkar från skolan o. s. v., eller om syftet skall vara att på annat sätt mäta vilken effekt samhällsåtgärderna har, t. ex. söka att utröna den mentalhygieniska effekten eller ungdomens större eller mindre grad av allmän anpassning i förhållande till hemmet, skolan, arbetet, fritiden, etc. Vi anser det önskvärt att sådana studier kommer till stånd inom försökets ram. Visserligen föreligger här betydande svårigheter vid bedömning av resultaten och faktorerna brott och asocialitet måste vara kärnan i de empiriska studier, som skall bedrivas på försöksverksamhetens forskningssida, men under verksamhetens gång synes olika vägar böra prövas för att få en så fullständig bild som möjligt av skedda förändringar.

Det här anförda betraktelsesättet kan uttryckas på så sätt, att det inte i första hand är kausalforskning som kommer att utföras i försökets regi, om man nämligen med kausalforskning avser frågor rörande brottsbetingande faktorer hos den enskilde individen, i hans omgivning eller i samhället i stort. Studier av denna typ hör inte till försökets primära uppgift. Det är önskvärt att även sådana studier kommer att bli utförda i försöksstaden, men dessa får inte öva intrång på försökets huvuduppgift att utröna förstärkningsåtgärdernas effekt på den totala brottsligheten.

I varje experiment har man en ständigt återkommande fråga om betydelsen av icke-identifierbara faktorerers inverkan på experimentet. Idealsituationen är den naturvetenskapliga, där man känner och kan kontrollera eller korrigera faktorer, som kan verka störande på ett experimentellt skeende. Man föreställer sig ofta, att det i naturvetenskapliga och medicinska experiment är möj-

ligt att få kontroll över alla faktorer som kan inverka på experimentet. Närmare eftertanke ger emellertid vid handen att detta är helt otänkbart. Så många faktorer kan tänkas inverka att man är ur stånd att korrigera dem alla. Vad man här gör, är att man kontrollerar genom upprepade försöksserier, varvid man kan förvänta, att de okända faktorernas inverkan i längden utjämnas. Det måste dock understrykas att man aldrig kan uppnå hundra procentig säkerhet för att det inte är en oidentifierad faktor som är den »verkliga» orsaken till ett naturvetenskapligt eller medicinskt bevisat kausalsamband. Experimentet — den mest fullkomliga metodik vetenskapen råder över — kan sålunda inte ge fullkomliga svar. Detta ligger i själva metoden. Skillnaden mellan ett naturvetenskapligt och ett socialvetenskapligt experiment ligger inte på det metodiska, utan på det praktiskt möjliga område.

Om man i ett försök av den typ som här behandlas kan söka kontrollera skillnader i utgångsläget städerna emellan samt under försökets gång ständigt söka kontrollera vilka skillnader som efter hand uppträder, skulle man, under förutsättning att det är möjligt att kvantifiera observerade skillnader, kunna ta tillbörlig hänsyn till de av dessa faktorer, som kan gripa störande in i experimentet. Oidentifierade och fullkomligt okända faktorer finns det emellertid ingen möjlighet att göra något åt. Situationen kan då bli följande: Antag att en typ av brott, mätt i form av en tidsserie, visar signifikant nedgång i försöksstaden i förhållande till kontrollstäderna. Det ligger då nära till hands att dra den konklusionen att det är förstärkningsåtgärderna i försöksstaden som har varit orsak till denna skillnad i brottsfrekvens. Som påpekats kan man dock aldrig vara hundra procentig säker

på att så är fallet. Det kan tänkas att en oidentifierad faktor har verkat just i försöksstaden och inte på någon annan plats. Om man nu hade möjlighet att repetera hela experimentet och även denna gång erhåller samma nedgång i försöksstaden men inte i kontrollorterna skulle detta givetvis stärka antagandet om förstärkningsåtgärdernas kausala betydelse. Men alldeles säker på att inte en oidentifierbar faktor är den verkliga orsaken kan man dock inte vara. Repetitionen av försöket ger oss emellertid mycket större säkerhet. Liksom vid andra experiment möter givetvis inte heller här hinder av teoretisk eller metodisk art att försöket upprepas, men en upprepning stöter i praktiken på så stora ekonomiska och andra svårigheter, att man nu måste avstå från att föreslå ett på flera perioder uppdelat försök.

6. Övriga studieobjekt

I det föregående har redovisats försökets grundproblem sådant som vi har uppfattat detta på grundval av utredningens direktiv. Det finns emellertid ytterligare ett forskningsobjekt som måste täckas och som har en naturlig plats i försöket, nämligen studiet av behandlingseffekten i det enskilda fallet.

Med detta åsyftas följande. Den här föreslagna upprustningen av den psykiska barna- och ungdomsvården, av barnavårdsnämndens behandlingsresurser, av skolans elevvård o. s. v. syftar till att ge myndigheterna möjligheter att behandla det enskilda fallet på ett grundligare och mer adekvat sätt än tidigare. Lyckas detta arbete skulle resultatet bli en bättre anpassning hos den unge, d. v. s. att han inte återfaller i brott, att han psykiskt kommer i bättre balans, att hans sociala relationer med föräldrar, lärare och andra i omgivningen förbättras, att hans arbetsförhållanden

stabiliseras m. m. Forskningsuppgiften skulle vara att studera i vad mån man lyckas bättre med denna anpassningsprocess i försöksstaden än i kontrollorterna.

Vår kunskap beträffande behandlingseffekter av här berörda slag är ytterst dålig. Det finns några enstaka utländska vetenskapliga studier av anstaltsbehandling och därmed sammanhängande problem, medan tillförlitliga undersökningar av behandlingresultaten för icke-institutionsklientel nästan alldeles saknas.⁴ För att kunna studera försökets behandlingseffekter i detta avseende behövs följaktligen en noggrann planering, där man knappast har några direkta förebilder om man vill använda andra kriterier än återfall — icke återfall i brott. Vissa sådana kriterier har redan antytts: psykisk balans, arbetsanpassning, ändrade relationer till familj och lärare, etc. Detta torde vara kriterier på anpassning, som på längre sikt är av väl så stor betydelse som kriteriet återfall. Vi förutsätter, att man under förberedelserna till försöket noggrant söker kartlägga möjligheterna att utarbeta användbara mätinstrument på det antydda området.

De större resurserna på försöksorten måste bl. a. innebära bättre möjligheter att anlita specialister för mer ingående individual-, grupp- och familjeterapi. Den dåliga tillgången på psykiatrer och psykologer gör att dessa f. n. nästan uteslutande måste ägna sig åt diagnostik

och endast mera sällan har tid och möjlighet att genomföra någon behandling i detta ords djupare bemärkelse. I försöksorten skulle det emellertid vara möjligt att bättre tillgodose behandlingssidan samt att pröva sig fram med olika typer av terapi.

För att få till stånd rättvisande jämförelser mellan försöksstadens och kontrollstädernas klientel måste man välja klart definierade kriterier på anpassning, något som kommer att medföra många tekniska och teoretiska problem. Sådana svårigheter kommer att i hög grad göra sig gällande då det blir fråga om mer djupgående metoder (djuppsykologiska tests etc.) för att analysera den enskilda klientens anpassning.

Slutligen måste understrykas, att tidsfaktorn gör sig i hög grad gällande vid den typ av undersökningar som här har behandlats. En försökstid på 5 år gör det i flera fall omöjligt att inom själva försöksperioden avgöra vilka resultat en längre tids terapi har medfört. Man måste även beakta, att individer i de åldrar som omfattas av försöket, befinner sig i en labil period av sin utveckling. Det är följaktligen nödvändigt med efterundersökningar, t. ex. fram till det år då samtliga behandlingsfall har uppnått 25 år. Sådana långtidsstudier medför speciella problem, som det emellertid här inte är nödvändigt att beröra närmare.

⁴ Ett undantag är The Cambridge-Somerville Youth Study. Se Kap. 2, s. 16 ff.

KAPITEL 4

Förstärkningsplanen

I den diskussion vi fört i föregående kapitel har vi framhållit att systemet av förebyggande och beivrande åtgärder med nödvändighet måste avgränsas för att man skall få fram en för försökets genomförande användbar aktionsplan. Vi har valt att låta denna plan omfatta barnavårdsnämnden och denna närliggande organ på barna- och ungdomsvårdens område, vidare skolan, den psykiska barna- och ungdomsvården, arbetsförmedlingen, polisen, åklagarmyndigheten samt skyddskonsulentorganisationen. Därmed är inte sagt att inte också andra ur försöksverksamhetens synpunkt betydelsefulla organ och institutioner kommer att beröras av verksamheten. Domstol och nykterhetsnämnd kommer att spela en viktig roll liksom flera andra kommunala eller kyrkliga organ. Ideella och andra organisationer — utöver ungdomsorganisationerna som direkt berörs — kommer att på olika sätt få kontakt med verksamheten. Försöksverksamheten kommer sålunda att i varje fall indirekt rikta sig till stora grupper av befattningshavare, förtroendemän och enskilda utöver dem som anges i aktionsprogrammet.

Enligt den modell för försökets planläggning och organisation, som vi redovisar i kap. 6, skall det praktiska försöksinnehållet planeras och planen i huvudsak förverkligas under den relativt korta tiden av två år, försöksverksamhetens förberedelsetid. Den för-

stärkta administrationen avses därefter fungera under en försökstid, då eventuella förändringar i kriminaliteten och asocialiteten hos de unga skall vetenskapligt observeras och registreras. Den omständigheten att utbyggnaden av administrationen skall ske under en tid av endast två år medför en viss begränsning av det praktiska försöksinnehållet. Man måste sålunda räkna med att åtgärder, som fordrar mycket lång och vidlyftig förberedelsetid, endast undantagsvis kan inrymmas i programmet. Som vi redan framhållit vid beskrivningen av försökets innebörd medför den nödvändiga begränsningen av aktionsplanen att stora och från förebyggande synpunkt betydelsefulla områden inte kan inrymmas i själva förstärkningsplanen. Detta gäller t. ex. bostadsbyggande, stadsplanering och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är dock uppenbart, att åtgärder inom dessa områden i ett visst samhälle vid en given tidpunkt kan på ett avgörande sätt påverka utvecklingen. Vi förutsätter därför, att man som ett led i försöksverksamheten håller en nära och kontinuerlig kontakt mellan de organ på försöksorten som svarar för planeringen inom dessa områden och den lokala och centrala försöksorganisationen.

Det kan diskuteras om sådana åtgärder, vilka kan antas få betydelse först på lång sikt, d. v. s. under slutskedet av försökstiden eller därefter, bör inrymmas i förstärkningsprogrammet. Det är

naturligtvis ofta svårt att på förhand bedöma, när verkningarna av de olika åtgärderna kan antas uppkomma. I lika mån måste det vara svårt att avgöra vilka verkningar en viss åtgärd kan förutses få. Följande exempel torde belysa svårigheterna: Förstärkningen av barnstugeverksamheten genom inrättandet av nya barndagem och lekskolor, bättre personal och en mentalhygieniskt inriktad behandling av de svårangepassade förskolebarnen — vilket anses vara av stor betydelse ur förebyggande synpunkt — kommer att avse barn i de lägsta åldrarna. Under försöksverksamhetens slutskede kommer den årskull, som först omfattats av denna förstärkning, att uppnå 10—11-årsåldern. Man kan således ifrågasätta om inte förstärkningen av barnstugeverksamheten borde falla utanför försöket. Som vi redan påpekat torde det emellertid i allmänhet inte vara möjligt att isolera de olika åtgärderna på det social- och kriminalpolitiska fältet och endast förstärka en sida av verksamheten, som berör en viss åldersgrupp, utan att detta också får verkningar på andra åldersgrupper. De straffbelagda gärningar och andra asocialitetsyttringar, vars förekomst skall registreras i försöksorten, kan också hänföras till barn och ungdom i åldrarna långt nedanför 15-årsgränsen.

Vi har vidare framhållit, att förstärkningen för att ge mätbart resultat måste bli av avsevärd omfattning. I varje fall måste förstärkningsprogrammet sikta betydligt längre än vad andra med försöksorten jämförbara städer kan tänkas åstadkomma under försökstiden. Detta är en förutsättning för den vetenskapliga uppläggnings av försöket.

Följande modell över förstärkningsåtgärder, vilken avses kunna appliceras på en försöksort, har upprättats med hänsyn till detta vetenskapliga krav.

Planen skall vidare kunna tjäna som

förebild för en framtida utbyggnad på andra platser. Ur denna synpunkt bör förstärkningsåtgärderna inte vara så omfattande att man på förhand kan säga att de omöjligt skulle kunna allmänt genomföras inom en överskådlig framtid. Det är dock uppenbart att den begränsning som ligger häri kan komma i strid med det vetenskapligt motiverade kravet på förstärkningsåtgärdernas omfattning. Man måste då enligt vår uppfattning välja det alternativ som säkerställer ett mätbart resultat. Vilka slutsatser som därav kan dras beträffande ett mera allmänt genomförande av åtgärderna torde få bedömas då försöksresultatet föreligger.

Av diskussionen i kap. 3 framgår att förstärkningsåtgärderna måste hållas inom vissa gränser. Förstärkningsprogrammet skall dock innebära mer än en utbyggnad av administrationen i numerärt hänseende. Av väsentlig betydelse är den del av programmet som avser att öka befattningshavarnas kapacitet. Genom ett vidgat och intensivt fortbildningsarbete hoppas man här kunna nå betydelsefulla resultat. Av stor vikt är också den del av förstärkningsprogrammet, som ägnas åt samarbetsiden.

Förstärkningsprogrammet bygger på de erfarenheter vi inhämtat vid våra studiebesök samt vid de konferenser vi hållit med skilda experter under utredningens gång. Förstärkningsplanen gör inte anspråk på att vara uttömmande. Då den endast skall tjäna som modell för en tänkt försöksort, måste den kunna revideras i olika delar och särskilt avpassas efter den valda försöksortens förhållanden. Detaljutformningen av det praktiska försöksinnehållet skall emellertid enligt vår i det följande redovisade organisationsplan anstå till förberedelsestiden på central nivå, då det de-

finitiva valet av försöksort och kontrollorter skett.

A. Förstärkningsåtgärder på barna- och ungdomsvårdens område

I. Inledande synpunkter

Vid de konferenser vi hållit med företrädare för socialvården i olika städer har allmänt uttalats, att avdelningen för barna- och ungdomsvård är otillräckligt utbyggd. Man har framhållit att bristen på befattningshavare inte ger tillräckligt utrymme för uppsökande verksamhet, varigenom man skulle kunna nå barn och ungdom i »riskzonen» och sätta in förebyggande åtgärder på ett tidigt stadium i barnets utveckling. Ingridandena skall ske snabbt men många gånger blir barnavårdsnämnden uppmärksam på missförhållanden, som indicerar åtgärder jämlikt 25 § barnavårdslagen, först sedan den unge gjort sig skyldig till allvarliga kriminella och asociala handlingar. Bristen på personal anses vidare medföra, att man inte kan anslå så mycket tid åt varje utredningsfall, som man skulle önska. Man har även framhållit att en individuellt avpassad behandlingsplan bör upprättas i varje enskilt fall under medverkan av psykologisk, medicinsk och annan expertis, att en sådan plan efter hand bör revideras under behandlingens gång och att resultatet av behandlingen bör kontrolleras även någon tid efter dess avslutande men att bristen på tillräckliga behandlingsresurser ofta omintetgör detta.

Av den i bilaga 1 redovisade beskrivningen av Gävle, Uppsala, Västerås och Örebro framgår, att den sociala förvaltningen i dessa orter med undantag av Örebro centraliserats till en socialbyrå, som står under ledning av en socialchef eller socialdirektör. Om man jämför organisationsplanerna för social-

vården i dessa orter, finner man, att organisationen och personalens fördelning på olika avdelningar och sektioner varierar. Detta är naturligt eftersom kommunerna lämnats stor frihet att ordna förvaltningen med hänsyn till skiftande behov.

Under senare år har pågått en diskussion angående socialvårdsarbetets utformning, varvid förespråkare funnits för två olika principer. Den ena, funktionsprincipen, innebär att en tjänsteman helt skall ägna sig åt viss gren av socialvården — t. ex. barnavården eller nykterhetsvården — medan den andra, familjevårdsprincipen, innebär att samma tjänsteman eller samma team av tjänstemän skall svara för all socialvård, som berör en och samma familj. Frånsett de mindre kommunerna i riket har den sociala organisationen i regel byggts upp enligt funktionsprincipen. I Lund har man med en långt driven centralisering sedan några år arbetat efter familjevårdsprincipen och kunnat skaffa sig viss erfarenhet därav. Av de i bilaga 1 redovisade städerna är Gävle i färd med att organisera socialvårdsförvaltningen efter nämnda princip.¹

På vår hemställan har socialdirektören C. G. Stenkula skisserat en plan över en utbyggd socialvårdsorganisation i Lund, vilken avser att tillgodose de aktuella behoven för en effektiviserad verksamhet enligt familjevårdsprincipen. Denna plan, vilken intagits som bilaga 2 till detta betänkande, innebär att socialbyrån tillförs en specialavdelning, vilken direkt under socialdirektören skall svara för kvalificerade utredningar och uppgifter hänförliga till den förebyggande barna- och ungdomsvården. I viss mån innebär detta ett avsteg

¹ En redogörelse för erfarenheterna från Lund och Gävle har lämnats i Sociala Meddelanden 1962:3.

från familjevårdsprincipen. Även vid en omläggning till familjevårdsprincipen skall dock vederbörande tjänsteman inom byrån ha möjlighet att konferera med specialister på olika områden, liksom vissa kvalificerade uppgifter kan överföras till en dylik specialavdelning. Frågan om värdet av en organisation enligt familjevårdsprincipen har föranlett delade meningar bland sakkunniga på detta område. Vi anser att det faller utanför vårt uppdrag att ta någon ställning i denna fråga.

Vid utarbetandet av följande förstärkningsplan på barna- och ungdomsvårdens område har vi utgått från att det föreligger en centraliserad socialförvaltning på försöksorten. Vi finner att en sådan organisation är till fördel icke minst då det gäller att åstadkomma den för försöket nödvändiga samordningen.

För att finna ett mått på vad som skäliga kan erfordras av personal och andra resurser vid en fullt effektiv organisation på försöksorten, måste man ta hänsyn till många svårbestämbara faktorer. Man kan sålunda å ena sidan räkna med att den förstärkning, som samtidigt skall ske på andra områden — t. ex. inom skolan och polisen — kommer att medföra ökad belastning på socialbyråns avdelning för barna- och ungdomsvård. Å andra sidan kommer sannolikt t. ex. förstärkningen av den psykiska barna- och ungdomsvården att avlasta barnvårdsnämnden en del arbete såvitt angår de allvarligt missanpassade barnen. Under alla förhållanden torde det bli mycket svårt att bestämma omfattningen av de arbetsuppgifter, som utöver vad nu är fallet skall läggas på försöksortens sociala administration, och beräkna i vilken utsträckning dessa vidgade arbetsuppgifter kommer att kräva mer personal. Det är möjligt, att man genom en rationell arbetsfördelning kan inbespara viss

personal. Men det är också som förut nämnts möjligt att en utbyggnad av verksamheten kommer att skapa nya behov av befattningshavare, som nu är svårt att förutse.

2. Allmänt förebyggande barna- och ungdomsvård

Liksom inom socialvården i övrigt har man på barna- och ungdomsvårdens område alltmer insett betydelsen av mera generellt förebyggande åtgärder, d. v. s. sådana åtgärder som siktar till att överhuvudtaget förebygga uppkomsten av vissa mera allmänt förekommande missförhållanden. Under begreppet barna- och ungdomsvård faller också omsorgen om den normala, friska ungdomen eller vad som brukar kallas den allmänna ungdomsvården. Som gemensam beteckning på de mera allmänt inriktade insatserna från samhällets sida till barns och ungdoms bästa har i förarbetena till barnavårdslagen använts uttrycket »allmänt förebyggande verksamhet.»

Ansvaret för den allmänt förebyggande verksamheten har enligt barnavårdslagen lagts på primärkommunen. De föreskrifter, som närmare bestämmer verksamhetens innebörd och syften, är däremot riktade till barnavårdsnämnden. En allmän tillsyn från barnavårdsnämndens sida utgör en nödvändig förutsättning för att nämnden skall kunna uppdaga behov av allmänna stödåtgärder, välja sådana eller ta erforderliga initiativ därtill. Barnavårdslagen stadgar därför, att barnavårdsnämnden skall göra sig väl förtrogen med barns och ungdoms levnadsförhållanden inom kommunen. Nämnden skall då särskilt uppmärksamma sådana underåriga, vilka med hänsyn till kroppslig eller själslig hälsa och utrustning, hem- och familjeförhållanden samt omständigheter-

na i övrigt kan anses vara särskilt ut-satta för risk att utvecklas ogynnsamt.

Barnavårdslagen reglerar inte närmare hur barnavårdsnämnden skall fullgöra sin tillsynsplikt. Under lagens förarbeten angav barnavårdskommittén att — även då direkt ingripande icke sker — särskild uppmärksamhet borde ägnas hjälpklassbarn, barn i familjer där någon av föräldrarna eller annan hemmavarande är alkoholmissbrukare eller psykiskt abnorm eller då någondera av föräldrarna på grund av sjukdom eller av annan anledning är olämplig eller oförmögen att biträda med barnets vård och fostran. Föredragande statsråd tillfogade i propositionen med förslag till barnavårdslag² »fall, där kriminalitet eller annan bristande samhällsanpassning yppats i den underåriges miljö».

För att barnavårdsnämnden skall få kunskap om sådana underåriga, beträffande vilka särskild uppmärksamhet från nämndens sida är påkallad, måste man förutsätta ett djupgående samarbete mellan barnavårdsnämnden och olika myndigheter, institutioner, föreningar och andra, vars verksamhet berör barnavården. I barnavårdslagens förarbeten har särskilt betonats vikten av att barnavårdsnämnderna samarbetar med varandra och med socialvårdsorgan i övrigt, särskilt socialnämnden, nykterhetsnämnden, prästerskap, skolmyndigheter, organ för psykisk barn- och ungdomsvård och tjänsteläkare. Vidare har nämnts barnavårdscentraler, distriktssköterskor, arbetsförmedlingar, abort- och sjukhuskuratorer och befattningshavare inom familjerådgivningen.

I förarbetena till barnavårdslagen framhöll barnavårdskommittén, att barnavårdsnämnden svårligen kunde ägna sig åt allt, som kan betecknas såsom allmänt förebyggande barn- och ungdomsvård. Utan att sätta gränser för vad nämnden i sådant hänseende kunde

företa fann kommittén det lämpligt att i lagen anvisa vissa allmänna stödåtgärder eller typer av sådana åtgärder, som nämnden i mån av behov och möjlighet främst borde inrikta sig på, nämligen att verka för förbättring av barns och ungas fritidsförhållanden, att främja anordnande av god familjevård samt att inrätta barnavårdsanstalter och ungdomshem. Som exempel på andra insatser nämnde kommittén förbättring av ungdomens utbildningsmöjligheter, bistånd åt yrkesvägledare samt medverkan till att barn och unga bereddes tillgång till medicinsk och psykologisk undersökning. Vidare framhöll kommittén att barnavårdsnämnden i mån av behov borde söka göra insatser i fråga om ungdomens bostadsförhållanden, arbetsliv och ekonomi. Föredragande statsrådet ansåg i likhet med kommittén att åtgärder för att förbättra barns och ungdoms fritidsförhållanden var en så central uppgift för barnavårdsorganen, att de särskilt borde framhållas i lagtexten, men att exemplifiering i övrigt borde undvikas, därför att angivandet av exempel lätt kunde komma att binda verksamheten inom vissa utstakade gränser. I barnavårdslagen föreskrivs sålunda att nämnden har att verka för önskvärda förbättringar i fråga om kommunens barnavård samt därvid i mån av behov och möjligheter främja anordningar för bättre fritidsförhållanden för barn och ungdom.

Förstärkningen av den allmänt förebyggande barn- och ungdomsvården måste tillmätas stor betydelse i försöksverksamheten. I det följande skall vi till en början behandla vissa organ, som har anknytning till barnavårdsnämnden och socialbyrån, nämligen familjerådgivningsbyrån, barnavårdscentralerna och barnavårdsanstalterna. I samband

² Kungl. Maj:ts prop. nr 10: 1960, s. 83.

härmed kommer också barnavårdsmännen att uppmärksammas. Därefter skall framställningen inriktas på den allmänna barna- och ungdomsvården. I vidsträckt bemärkelse kan också verksamheten inom andra organ — t. ex. skolan, arbetsvården och den psykiska barna- och ungdomsvården — sägas falla under den allmänt förebyggande sektorn. Dessa organ kommer som nämnts att behandlas under särskilda avsnitt.

Familjerådgivningsbyrå

Åtgärder, som syftar till att öka föräldrars och andra barnafostrars möjligheter att rätt handha vården och tillsynen över barnen framstår som synnerligen angelägna. Den föräldraupplysning med särskild inriktning på uppfostringsfrågor, som lämnas av barnavårdsnämnden, skolan eller andra organ, spelar i detta hänseende stor roll.

På olika håll i landet har man prövat sig fram med rådgivningsverksamhet på familjelivets område, dels i primärkommunal eller landstingsregi, dels med olika kyrkliga eller enskilda huvudmän. Det har nämligen framstått som önskvärt att samhället engagerar sig mera för en familjevårdande verksamhet, som ställer medicinsk, psykologisk och social sakkunskap till förfogande för dem, vilka känner behov av bistånd i en svår familjesituation. Enligt kungl. kung. den 2 december 1960, nr 710, lämnas numera statsbidrag till sådan verksamhet, som drivs efter vissa uppdragna riktlinjer. Till grund för lagstiftningen har närmast legat 1955 års familjerådgivningskommittés betänkande med förslag till allmän familjerådgivning.³

Den understödda verksamheten skall avse rådgivning och behandling i samband med konfliktsituationer i äktenskap och familj, upplysningar om samlevnadsproblem samt stöd och rådgivning åt abortsökande kvinnor. Familjerådgivningen skall byggas upp efter en av medicinalstyrelsen

godkänd plan. Verksamheten är att betrakta som försöksverksamhet. Man kan tänka sig olika organisationsmodeller såsom öppen mottagning antingen vid särskilda familjerådgivningsbyråer eller i anknytning till lasaretsklinik, central för den psykiska barna- och ungdomsvården eller rådgivningsbyrå inom den abortförebyggande verksamheten. I enlighet med familjerådgivningskommitténs förslag stadgas att den med rådgivning verksamma personalen på byråerna bör vara så sammansatt att både medicinsk och social sakkunskap finns representerad. Minst två kuratorer avses vara knutna till en sådan byrå jämte psykiatrisk och gynekologiskt utbildade läkarkonsulter. Enligt familjerådgivningskommitténs förslag borde byrån också ha möjlighet att i förekommande fall anlita särskilda experter, t. ex. jurist eller präst. I propositionen⁴ underströks särskilt att den personliga lämpligheten måste tillmätas stor betydelse vid anställandet av kuratorer bl. a. med hänsyn till den alltmera accentuerade personalbristen på detta område. Det vore enligt departementschefen olyckligt, om de formella kraven på familjerådgivare skulle utestänga kvalificerade krafter från yrket och därmed minska möjligheterna till en snabb utbyggnad av familjerådgivningsverksamheten. Statsbidrag till verksamheten utgår för läkares, psykologs, kurators och pedagogassistents avlöning och resor i tjänsten. Bidrag kan utgå även om verksamheten drivs under annat huvudmannaskap än av landsting, såsom av primärkommun eller i enskild regi.

En rådgivningsverksamhet av här angivet slag bör inrymmas i förstärkningsplanen.

Frågan, i vilka former en familjerådgivningsbyrå bör inrättas på försöksorten, måste lösas med hänsynstagande till de lokala förhållandena. Om en redan befintlig verksamhet omfattar hela landstinget kan det — i likhet med vad vi föreslår för den psykiska barna- och ungdomsvården — visa sig lämpligt att avdela särskild personal för försöksortens behov. Som framgår av bilaga 1 förekommer i de där redovisade stä-

³ SOU 1957:33

⁴ Kungl. Maj:ts prop. nr 135: 1960, s. 26 ff.

derna viss familjerådgivningsverksamhet, antingen med landstinget som huvudman eller i primärkommunal eller kyrklig regi.

Försöksortens familjerådgivningsbyrå bör ha tillgång till sakkunnig och väl kvalificerad personal. Det är angeläget att de familjerådgivare, som skall anlitas i verksamheten, utöver erforderlig utbildning, äger den livserfarenhet och de egenskaper i övrigt, som gör dem särskilt skickade att ge råd och hjälp åt andra människor med personliga svårigheter. Rådgivningspersonalen bör aktivt engageras i den fortbildningsverksamhet vilken senare skall beskrivas.

Barnavårdscentraler

En av riktlinjerna för förstärkningsprogrammet bör vara att intensifiera den uppsökande verksamheten för att därmed möjliggöra, att de förebyggande åtgärderna sätts in så tidigt som möjligt i barnens utveckling. Mödra- och barnavårdscentralerna bör ur den synpunkten kunna göra betydelsesfulla insatser, då det gäller att upptäcka symtom på anpassningsstörningar eller andra missförhållanden, som kan antas äventyra barnets harmoniska utveckling. Vid dessa centraler lämnas rådgivning och upplysning i syfte att göra föräldrarna väl skickade att handha vårdnaden om barnet.

Enligt kungl. kung. den 15 juni 1944, nr 396, utgår statsbidrag till den förebyggande mödra- och barnavården. Landstinget är huvudman för verksamheten, som anordnas efter en av medicinalstyrelsen godkänd plan. Under ett normalt havandeskap anses kvinnan böra besöka institutionens läkare 2—3 gånger och dessutom barnmorskan eller sjuksköterskan. Efter barnets födelse räknar man med att modern och barnet skall göra 3—4 besök hos läkaren eller sjuksköterskan, vilken också företar flera hembesök. Vårdformen är utbyggd över hela landet. I princip bör alla nyfödda barn vara inskrivna vid barnavårdscentral.

Vid barnavårdscentral kan anordnas särskild mottagning för rådgivning i fråga om barn, vilka lider av nervösa besvär eller vissa andra egenheter eller är missanpassade eller svårfostrade, dock inte i sådana fall, där barnet anses vara i behov av barnpsykiatrisk specialistvård. För denna rådgivning, som möjliggjorts genom lagändringen den 9 maj 1952, nr 225, utgår särskilt statsbidrag. I motiven till detta stadgande anfördes, att nervösa rubbningar hos barn är synnerligen vanliga.⁵

Mödra- och barnavårdscentralernas verksamhet är på grund av befattningshavarnas arbetsbelastning i huvudsak endast inriktad på den fysiska vården av barnen. Om verksamheten skall utsträckas till att också avse mentalhygienisk rådgivning av mera djupgående natur måste läkare och sköterskor kunna anslå betydande tid åt varje särskilt »fall». En sådan individuell rådgivning torde förutsätta att flera centraler med mindre distrikt inrättas. Man bör då också räkna med tätare kontakter mellan centralen och föräldrarna—barnet. I fall, där anpassningsstörningar eller andra missförhållanden uppmärksammas eller kan befaras, bör kontakten intensifieras. Särskild betydelse bör tillmätas de hembesök, som sköterskorna vid barnavårdscentralen skall företa och varigenom man kan få kunskap om barnets miljö, något som är av vikt för den fortsatta kontakten.

Hur organisationen av den förebyggande mödra- och barnavården skall utformas på försöksorten bör bli beroende av de lokala förhållandena. Det är ur försöksverksamhetens synpunkt av vikt att barnavårdscentralernas personal får vidgade möjligheter att ägna sig åt individuell rådgivning. I ett följande avsnitt, som behandlar förstärkningen av den psykiska barna- och ungdomsvården, skall samarbetet mellan

⁵ Kungl. Maj:ts prop. nr 1: 1952, bil. 13, s. 216 ff.

detta organ och barnvårdscentralerna närmare utvecklas.

Barnvårdsmännen

Vid en förstärkning av den allmänt förebyggande verksamheten på barn- och ungdomsvårdens område bör man också uppmärksamma barnvårdsmännen.

Barnvårdsnämnd skall förordna barnvårdsman för alla barn utom äktenskap samt — om den av föräldrarna som fått vårdnaden om barnet begär det eller nämnden av särskild anledning finner det erforderligt — för barn inom äktenskap, där föräldrarna lever åtskilda på grund av söndering eller efter hemskillnad eller har upplöst äktenskapet. Barnvårdsman skall bistå vårdnadshavaren med råd och upplysningar samt tillse att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratas. Bland åliggandena märks att öva tillsyn över barnets personliga förhållanden och med uppmärksamhet följa dess utveckling. Barnvårdsman skall besöka barnet och dess vårdare i erforderlig omfattning och ofördröjligen till vederbörande nämnd eller styrelse anmäla förhållanden, som kan föranleda ingripande av barnvårdsnämnd eller annat kommunalt organ. Uppdraget som barnvårdsman upphör, då barnet fyllt 18 år, men kan i särskilda fall utsträckas till dess barnet fyllt 21 år. Anses behov av barnvårdsman inte längre föreligga, kan barnvårdsnämnden förordna att uppdraget skall upphöra innan barnet fyllt 18 år. Barnvårdsmanaskapen lämnas i flertalet kommuner och i varje fall i de större städerna till särskilda vid barnvårdsnämnden anställda tjänstemän.

Det är uppenbart att någon fördjupad kontakt mellan barnvårdsman och barnet endast kan åstadkommas i få fall, då barnvårdsman, som nu ofta är fallet, ensam skall ansvara för 200—300 eller flera barnvårdsmanaskap. Önskemål har framställts om att barnvårdsnämnden i större utsträckning borde få möjlighet att befria barnvårdsman från de okomplicerade fallen.⁶ Praxis är på denna punkt restriktiv och i socialstyrelsens Råd och anvisningar nr 59:1949 anförs att »entledigande av

barnvårdsman före barnets 18-årsdag bör ske endast i undantagsfall, t. ex. där modern genom sin ställning och sina personliga egenskaper har speciella förutsättningar för att ensam kunna tillvarata barnets rätt och bästa och endast efter prövning i varje särskilt fall».

En förstärkning av barnvårdsmansektionen bör ingå i aktionsplanen. Det gäller framför allt att söka åstadkomma ökad kontakt mellan barnvårdsman och vårdnadshavaren—barnet. I många fall blir det nu bara fråga om sporadiska, korta sammanträffanden. Man måste emellertid räkna med att flertalet ärenden fordrar tidskrävande insatser från barnvårdsmanens sida, om denne skall kunna bistå vårdnadshavaren på ett sådant sätt som lagen förutsätter. En effektivisering av denna verksamhet torde nödvändiggöra att antalet barnvårdsmanaskap per barnvårdsman nedbringas.

Barnvårdsmansektionen i en stad av försöksortens storlek torde bestå av ca 6—7 tjänstemän. Vi anser att en ökning med 3 assistenter med socionomutbildning är motiverad.

Barnvårdsanstalter

Barnvårdsanstalt utgör enligt lagen »sådan för vård och fostran av barn och ungdom under aderton år avsedd anstalt som ej är att hänföra till sjukvårdsanstalt, till hem för psykiskt efterblivna, döva eller vanföra eller till sådant elevhem som står under tillsyn av central skolmyndighet». Vad i barnvårdslagen stadgas om barnvårdsanstalt äger ej tillämpning på ungdomsvårdsskola.

Barnvårdsanstalterna indelas i barnhem, d. v. s. spädbarnshem, mödrahem, upptagningshem och specialhem, barnkolonier, barnstugor och elevhem.

⁶ Se Barnavård och ungdomsskydd 1962: 5 och 6.

Det åligger landstinget att upprätta plan för barnhemsvårdens ordnande, vilken plan skall fastställas av Kungl. Maj:t. I den mån det ej sker på annat sätt — t. ex. genom primärkommuns eller särskild stiftelses försorg — skall landstinget också svara för barnhemmens tillkomst och drift.

Under våra studiebesök har från socialvårdshåll särskilt understrukits behovet av differentierade placeringsmöjligheter för barnavårdsklientelet. En kartläggning över behovet av barnhem bör göras på försöksorten. Därvid bör särskilt uppmärksammas de s. k. upptagningshemmen, d. v. s. hem för barn, som är i behov av tillfällig vård och fostran eller av observation, antingen de omhändertagits för samhällsvård eller för utredning enligt 30 § barnavårdslagen. På försöksorten bör finnas mindre upptagningshem som drivs i familjeliknande former. Det kan emellertid därutöver visa sig erforderligt att inrätta något upptagningshem av mera sluten karaktär med hänsyn till bestämmelsen i 16 § Kungl. Maj:ts stadga den 28 oktober 1960, nr 595, för barnavårdsanstalter. Mödrahemmen innebär ett komplement till de olika stödåtgärder, som vidtas från samhällets sida för att hjälpa unga ensamma mödrar. Av vikt ur allmänt förebyggande synpunkt är också inrättandet av olika slag av specialhem. Enligt motiven till barnavårdslagen⁷ avses härmed hem för varaktig vård samt sådana hem i vilka skall placeras dels de ojämnt mogna ungdomarna, dels debila ungdomar, som ännu inte kan reda sig ensamma i förvärvslivet, dels också vissa skolbarn i tonåren, som av olika skäl inte kan vistas i det egna föräldrahemmet men som inte heller lämpar sig för fosterhemsplacering eller är i behov av vård i behandlingshem.

En viktig roll i detta sammanhang spelar också *barnstugeverksamheten*.

Bland barnstugorna kan man urskilja olika grupper av institutioner. Lekskolorna avser i allmänhet att bereda vistelse och fostran i särskilda avdelningar under begränsad tid av dagen åt barn i åldern 4—6 år och yngre barn. Daghemmen avser i allmänhet att bereda heldagsvistelse, d. v. s. vård under mer än sex timmar, åt barn under skolåldern som på grund av föräldrarnas förvärvsarbete ej får tillsyn i hemmet. Fritidshem (eftermiddagshem) avser i allmänhet att bereda vistelse och tillsyn efter skolarbetets slut för dagen åt i huvudsak yngre skolbarn till förvärvsarbetande föräldrar. Till verksamheten kan också hänföras familjedaghem, d. v. s. privata hem som mot ersättning kan bereda heldagsvistelse åt barn under skolåldern, vars båda föräldrar har förvärvsarbete.

Barnstugorna intar liksom skolan en unik position bland andra samhällsinrättningar såtillvida som de erbjuder möjlighet till kontinuerlig observation under bestämda tider inte bara i fråga om barnens intellektuella utrustning och emotionella mognad o. s. v. utan också beträffande deras förmåga att fungera i ett socialt sammanhang. Om man redan under barnens förskoleår kan spåra anpassningsstörningar eller tendenser därtill, bör det finnas avsevärt större möjligheter att avvärja en ogynnsam utveckling än om störningarna redan hunnit ta sig manifesta uttryck. Bl. a. ur denna synpunkt bör en förstärkning av barnstugeverksamheten ingå i förstärkningsplanen.

Målsättningen för en utbyggnad av barnstugeverksamheten bör vara att om möjligt alla förskolebarn, vars föräldrar på grund av förvärvsarbete eller annan orsak saknar möjlighet att öva tillsyn över barnen på dagarna, kan erbjudas plats på barndaghem (familjedaghem) samt att alla övriga barn i lekskole-

⁷ Kungl. Maj:ts prop. nr 10:1960, s. 178.

åldern ges möjlighet till plats i lek-skola. Vidare bör alla barn i de lägre skolåren kunna placeras i fritidshem (eftermiddagshem), då föräldrarna inte kan utöva tillsynen över dem under eftermiddagarna. För den sistnämnda kategorien av barn bör också kunna upplåtas de ungdomsgårdar och kvartersgårdar, vilka skall finnas på försöks-orten, liksom vissa lekskolor och lokaler inom skolan.

Det aktuella behovet av lekskolor, barndaghem, familjedaghem och fritidshem i försöksorten bör kartläggas under försökets förberedelsetid. I detta sammanhang vill vi hänvisa till en av 1962 års familjebereidning den 30 januari 1963 avgiven PM om tillgång och behov av barnstugor. Kartläggningen bör kunna påskynda ett redan planerat utbyggnadsprogram. Vid en behovsplanering bör man också kunna räkna med stöd från den samarbetsgrupp mellan arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen och socialstyrelsen, som fungerar i syfte att ge kommunerna informationer för anordnande av daghemsverksamhet.

Barnstugorna måste utrustas med kvalificerad personal. Bristen på utbildade förskollärare och otillräckliga utbildningsmöjligheter för dem, som vill söka sig in på banan, försvårar f. n. barnstugeväsendets utveckling. Det anses numera allmänt vedertaget att särskild utbildning fordras för dessa befattningshavare, som skall främja de växande småbarnens allsidiga och harmoniska utveckling. Ur försöksverksamhetens synpunkt gäller det här — liksom på t. ex. skolans område — att stärka personalens intresse och förståelse för mentalhygien. Förstärkningen av barnstugeverksamheten bör därför i detta hänseende också omfattas av ett utbildnings- och fortbildningsprogram för barnstugepersonalen. Detta skall behandlas under ett följande avsnitt.

Vi har uppmärksammat att befattningshavare vid barnstugorna ofta känner behov av att kunna rådgöra med och få bistånd av psykologisk expertis vid handhavandet av barn, som visat symptom på anpassningsstörningar. Till denna fråga skall vi återkomma under avsnittet angående förstärkningen av den psykiska barna- och ungdomsvården. Det förutsättes där, att en särskild arbetsgrupp, bestående av en förskolepsykolog och en kurator vid den psykiska barna- och ungdomsvårdens rådgivningsbyrå, skall avdelas för kontakt och samarbete med daghem och lekskolor.

Vid en förstärkning av barnstugornas förebyggande verksamhet bör uppmärksamheten också riktas på familjedaghemmen. Man måste ställa stora krav på dessa personer, som åtar sig tillsyn och fostran av andras barn under en stor del av dagen. Vid socialbyråns avdelning för barnstugeverksamheten bör finnas en befattningshavare särskilt avdelad för förmedlingen av sådana familjedaghem och för kontinuerlig kontroll av verksamheten genom hembesök.

Allmän barna- och ungdomsvård

Samhällets ungdomsvårdsarbete har i ett flertal städer centraliserats till en kommunal myndighet kallad ungdomsstyrelse, nämnd för ungdomsvårdsfrågor, ungdomsdelegation o. dyl. Om ett sådant organ fungerar i kommunen betyder detta, att barnavårdsnämndens arbetsbörda lättas, men det innebär inte, att nämnden befrias från allt ansvar för den allmänna ungdomsvården inom kommunen. Föredragande statsrådet framhöll särskilt i propositionen till barnavårdslagen, att barnavårdsnämnden såsom det centrala organet för samhällets barna- och ungdomsvård alltid ytterst bär ansvaret för att erforderliga åtgärder och anordningar inom kom-

munen vidtas till främjande av goda uppväxtförhållanden för ungdomen.

Det åligger sålunda barnvårdsnämnden (eller det särskilda organet, om sådant tillsatts) att ordna för de ungas lek, idrott, bad och nöjen samt verka för att hemgårdar och ungdomsgårdar kommer till stånd, att leda och inspektera verksamheten vid ungdomsgårdar, fritidsgårdar, arbetsstugor, bygglekplatser och övriga fasta anläggningar, att stimulera frivilliga krafter (enskilda föreningar och organisationer) till insatser på det förebyggande ungdomsarbetsområdet samt underlätta deras arbete bl. a. genom ledarutbildning, programtjänst, förenings- och lokalregister, att uppgöra förslag till fördelning av kommunala bidrag till ungdomsorganisationerna och handlägga frågor rörande förmedling av statsbidrag till frivilligt ungdomsarbete.

En förstärkning av den allmänna ungdomsvården är beroende av att lämpliga *fritidslokaler* kan ställas till förfogande. På kommunalt initiativ har särskilt under senaste tioårsperiod uppförts åtskilliga ungdomsgårdar, hemgårdar, föreningsgårdar o. dyl., som erbjuder ungdomen möjligheter till nöjen, förströelse och viss bildningsverksamhet. Vi har också funnit, att betydande insatser i detta hänseende gjorts i de städer vi besökt. Den utbyggnad av den allmänna ungdomsvården, som skett i dessa städer liksom på andra orter, anses dock inte tillräcklig.

Till grund för en beräkning av försöksortens behov av ungdomslokaler bör ligga en behovsundersökning, som tar hänsyn till försöksortens speciella förhållanden. En sådan kartläggning av behovet bör — om den inte redan företagits — äga rum under försöksverksamhetens förberedelsestid.

Behovsundersökningen bör också

klargöra hur ungdomsgårdarna på platsen lämpligen bör utformas för att skilda intressen skall kunna tillgodoses. Man kan här tänka sig många olika lösningar. En vanlig variant synes vara, att ungdomsgårdar inrättas med såväl öppen som sluten avdelning. Den öppna delen tjänar här som samlingspunkt för de unga, som vill träffas och ha roligt. Den kan innehålla ett mindre kafé med kök och bardisk samt lek- eller samlingshall, som ger utrymme för bordtennis, gymnastik, dans, sceniska framträdanden m. m. Den slutna delen är avsedd för klubb- och föreningsverksamhet och ger utrymme för olika former av hobbies, studiecirkelverksamhet o. s. v.

Av särskild betydelse ur försöksverksamhetens synpunkt är, att även ungdomar med mera speciella intressen kan erbjudas fritidslokaler. I flera kommuner har försöksvis inrättats s. k. motorgårdar, som särskilt tar sikte på ungdom med motorintresse. På sina håll har inväntats att det inte kan anses riktigt att på detta sätt särskilja en grupp ungdomar, utan att verksamheten i stället bör ges en mera allmän inriktning. Utan att i detta sammanhang ta ställning till dessa delvis kontroversiella synpunkter vill vi dock framhålla vikten av att man beaktar problemen för de ungdomar, som inte finner sig tillrätta eller trivs i vanliga ungdomsgårdar. För de bilintresserade ungdomarna kan det bli fråga om att utveckla deras intresse för bilar, vilket kan ske genom körkortsutbildning, trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder, biltävlingar, bilorienteringstävlingar o. s. v. Samtidigt bör verksamheten inte vara alltför specialiserad utan även ge ungdomarna möjlighet att odla och utveckla andra intressen.

De s. k. hemgårdarna bör också uppmärksammas vid en utbyggnad av lokaliteterna för ungdomens fritidsverksam-

het. Dessa avser att erbjuda samlingsrum, klubbrum och andra utrymmen åt såväl de vuxna som ungdomen, något som anses kunna bidra till att utjämna generationsmotsättningar.

För att tillgodose den allmänna ungdomsvårdens lokalbehov på försöksorten kan det bli nödvändigt att inom ramen för försöksverksamheten inrätta nya ungdomsgårdar, kvarters- och föreningsgårdar liksom andra fritidsbyggnader i en utsträckning, som nu anses möjlig först på lång sikt. Det kan därvid av praktiska skäl visa sig nödvändigt att utnyttja redan befintliga äldre byggnader och lokaler som provisorier.

Tiden för ungdomsgårdarnas öppet-hållande bör också uppmärksammas i försöksorten. I likhet med vad som sker på olika håll torde dessa institutioner under dagarna kunna fungera som »eftermiddagshem» för skolungdom, som på grund av föräldrarnas förvärvsarbete eller andra orsaker bör erbjudas utrymme för läxläsning, hobby- och fritidssysselsättning o. dyl. De minsta skolbarnen bör få motsvarande möjligheter till lek och annan sysselsättning vid t. ex. lekskolorna, om detta inte kan ske inom skolan. Vidare bör i varje fall några ungdomsgårdar hållas öppna, då skolorna har feriestängt. De barn och ungdomar, som stannar i staden under sommaren, bör här erbjudas möjligheter till fritidssysselsättning i olika former.

För den allmänna ungdomsvården är frågan om *ungdomsledare* av väsentlig betydelse. Ungdomsledarna torde kunna uppdelas i två huvudgrupper: dels *deltidanställda* ledare, varibland återfinns de frivilliga ledarna inom ungdomsorganisationerna, timanställda ledare vid ungdomsgårdar och specialledare, samt dels *heltidanställda* yrkesverksamma ungdomsledare, till vilken grupp hänförs föreståndare för ungdomsgårdar,

hemgårdar, fritids- och föreningsgårdar samt ungdomssekreterare, distrikts- och kretsinstruktörer.

Vid de konferenser vi hållit med företrädare för barna- och ungdomsvården i olika städer har allmänt uttalats, att bristen på ungdomsledare av olika kategorier allvarligt försvårar ungdomsvårdens utveckling. Förstärkningen av den allmänt förebyggande verksamheten bör till väsentlig del inriktas på att intensifiera rekryteringen av ungdomsledare och skapa bättre förutsättningar för dem att fullgöra sina funktioner.

Ungdomsledarna rekryteras bland människor i olika åldrar och med skiftande bakgrund. En naturlig utveckling är att ungdomar, som »vuxit upp» i verksamheten, fortsätter som ledare. På en del håll har man strävat efter att engagera och utbilda ungdomarnas föräldrar till ledare. Överhuvudtaget sker rekryteringen över ett mycket vidsträckt fält. Detta gäller inte bara de »frivilliga» och fritidsengagerade ledarna utan också de anställda. Dessa sistnämnda rekryteras ofta bland frivilliga krafter, som låter fritidsintresset övergå till att bli ett yrke. Ungdomsledarfunktionen bygger i särskilt hög grad på vederbörandes intressen och personliga engagemang. Det är därför angeläget att den breda basen för rekryteringen bibehålls.

Även om de anställda ungdomsledarna kommer att bilda kärnan i den allmänna ungdomsvården, måste man i försöksorten räkna med betydande engagemang också från de frivilliga ungdomsledarnas sida. För att stimulera lämpliga personer att delta i ungdomsarbetet som klubbledare, föreningsfunktionärer, kursledare, instruktörer o. s. v. fordras intensifierade rekryteringsåtgärder. Ersättningsfrågan bör i detta hänseende tillmätas betydelse. Genom en brett uppbyggd upplysningskampanj i syfte att öka

intresset för ungdomsfrågor och genom mobilisering av alla krafter i det förebyggande arbetet torde försöksorten erbjuda gynnsamma förutsättningar för rekrytering av ungdomsledare av olika kategorier.

Verksamheten inom ungdomsgårdar och föreningsliv måste kompletteras med ett utåtriktat, kontaktskapande arbete. Till barnavårdsnämndens fritidsavdelning bör i detta syfte knytas fältassistenter för arbete bland barn och ungdom i »riskzonen». Deras verksamhet bör inriktas på att få kontakt med och fånga upp störande ungdomsgång och andra ungdomar med påtagliga fritidsproblem och genom att stimulera dem till fritidssysselsättningar bryta deras utveckling i asocial riktning. Den allmänna uppläggningsen av fältverksamheten bör markeras av en nära anknytning till barnavårdsnämndens fritidsavdelning och till ungdomsorganisationerna. Verksamheten bör också bedrivas i nära samarbete med barnavårdsnämnden samt med skola, polis och andra myndigheter.

En viss fältverksamhet av nu avsett innehåll bedrivs på några håll i landet. Vederbörande tjänsteman arbetar då ensam eller tillsammans med socialpolisen (nattpatrullen). Hamnen, järnvägsstationen, torg, vissa barer, kaféer, restauranger, ungarshotell och liknande tillhåll för ungdom utgör hans verksamhetsområde. Hans arbete är inriktat på att fånga upp såväl gängbildningar som enskilda problemfall.

I försöksorten bör finnas 2 *fältassistenter* för sådan utåtriktad, kontaktskapande verksamhet.

Med hänsyn till den förhållandevis kraftiga utbyggnaden av den allmänna ungdomsvården som skall ske i försöksorten bör också fritidsavdelningens tjänstemannasida förstärkas. Vi finner att avdelningen bör tillföras 2 nya

tjänstemän, förslagsvis *en ungdomskon-sulent* och *en assistent*. Behovet av ungdomsgårdsföreståndare och övriga ungdomsledare måste bli beroende av den ovan nämnda kartläggningen på detta område.

I betänkandet *Ungdomsbrottslighet* framhöll vi att ett betydelsefullt arbete nedläggs av *ungdomsorganisationerna* — samhällets hjälptrupper i ungdomens fostran. Vi vill på nytt understryka de synpunkter som där lämnats. Förstärkningen av den allmänna ungdomsvården i försöksorten bör i väsentlig mån inriktas på att skapa bättre förutsättningar för föreningsverksamheten. Av vikt i detta sammanhang är, att organisationerna kan erbjudas lämpliga lokaler. De hinder, som oaktat Kungl. Maj:ts cirkulär den 5 november 1954, nr 671, på sina håll alltjämt föreligger mot att organisationerna får disponera över lokaler inom skolorna, bör undanröjas. Därutöver bör särskilda insatser göras för att i erforderlig mån erbjuda organisationerna och föreningarna tillgång till egna ändamålsenliga lokaler.

Även olika ungdomsorganisationer bedriver en betydelsefull uppsökande verksamhet till grund för medlemsrekryteringen. Föreningarna på försöksorten bör stimuleras till ökade insatser då det gäller att fånga upp ungdom med anpassningssvårigheter. En lösning av ungdomsledar- och lokalfrågan är betydelsefull också i detta avseende. Det är vidare av vikt att organisationerna erhåller nödvändiga ekonomiska bidrag för sin verksamhet.

3. Individuellt förebyggande barn- och ungdomsvård

Genom en förstärkning av den allmänt förebyggande verksamheten och ett vidgat samarbete mellan barn- och ungdomsvården, skolan, polisen och andra

organ samt mellan olika befattningshavare inbördes skall den uppsökande verksamheten intensifieras på försöksorten. Härigenom bör det vara möjligt för barnavårdsnämnden att i större utsträckning och på ett tidigare stadium i barnets utveckling, än vad nu är fallet, få kunskap om missförhållanden, som kan indicera ingripanden jämlikt barnavårdslagen. Man kan som följd härav vänta en ökad belastning på barnavårdsnämndens utredningssektion. Enligt 14 § barnavårdslagen åligger det barnavårdsnämnden att utan dröjsmål inleda erforderlig utredning, där åtgärd kan anses påkallad i fall, som kommit till nämndens kännedom genom anmälan eller på annat sätt.

Det är av stor betydelse att den utredning, som skall ligga till grund för barnavårdsnämndens åtgärder, blir omsorgsfullt utförd. Utredningen skall enligt barnavårdslagen åsyfta att allsidigt klarlägga de omständigheter, som är av betydelse för ärendets bedömning, och genomföras så skyndsamt som förhållandena betingar samt bedrivs på sådant sätt att obehag, olägenhet eller kostnad inte i onödan vållas någon. Ur försöksverksamhetens synpunkt är det framför allt utredningar till grund för ingripande med stöd av 25 § barnavårdslagen och i åttaleftergiftsärenden, som bör uppmärksammas.

För försöksortens vidkommande måste det bli fråga om en personalförstärkning på barn- och ungdomsvårdens utredningssida. För närvarande torde socialbyråns utredningsavdelning i städer av försöksortens storlek bestå av 5—9 tjänstemän. Vi anser det med hänsyn härtill motiverat att förstärka utredningssidan i försöksorten med 3—5 *assistenter* med socionomutbildning. Någon av utredarna bör vara placerad direkt hos polisen för att möjliggöra en snabb och ömsesidig kontakt. Härige-

nom kan också barnavårdsnämndens utredning påbörjas samtidigt som polisutredning pågår. Barnavårdsnämnden blir därmed tidigt informerad om förhållandena. Utöver heltidsanställda befattningshavare torde det också finnas behov av tillfälliga medarbetare, som kan utföra vissa utredningar i t. ex. vårdnadsärenden och därmed avlasta en del av arbetet för de ordinarie befattningshavarna.

Enligt 30 § barnavårdslagen kan barnavårdsnämnden under vissa förutsättningar omhänderta den underårige för utredning i fall, där sannolika skäl föreligger för ingripande med stöd av 25 § barnavårdslagen. Omhändertagandet för utredning kan bestå högst fyra veckor. På försöksorten bör som tidigare framhållits finnas upptagningshem för sådana omhändertagna.

Då barnavårdsnämnden skall ingripa i fall, som avses i 25 § barnavårdslagen, har den i första hand att söka åstadkomma rättelse genom en eller flera förebyggande åtgärder, nämligen hjälpåtgärder innefattande råd och stöd, förmaning och varning, föreskrifter rörande den underåriges levnadsförhållanden samt övervakning. Om dessa förebyggande åtgärder bedöms vara gagnlösa eller om sådana åtgärder vidtagits utan att medföra rättelse skall den underårige omhändertas för samhällsvård.

Man kan utgå ifrån att barnavårdstjänstemännen till följd av personalförstärkningen kommer att kunna åta sig övervakningsuppdrag i speciellt kvalificerade fall i något högre grad än vad nu är fallet. Det ligger t. ex. nära till hands att en utredare, som vill följa ett särskilt svårbehandlat ärende, själv engagerar sig som övervakare. Man måste dock räkna med att den övervägande delen av övervakningarna handhas av frivilliga övervakare.

I syfte att stärka socialvårdens övervakningsorganisation på försöksorten föreslår vi, att en särskild befattningshavare — han kan benämnas *övervakningskonsulent* — tillsätts vid socialbyrån. Till övervakningskonsulentens uppgifter bör höras att samordna övervakningsarbetet, stimulera lämpliga personer att åta sig övervakningar, själv svara för vissa kvalificerade fall, delta i arrangerandet av övervakarkurser (i samråd med skyddskonsulenten) och övervakarträffar, vara förbindelseman mellan lekmanövervakaren och socialbyråns organ o. s. v. Man kan också förutsätta ett livligt samarbete mellan en sådan övervakarkonsulent och socialbyråns utredare.

I den individuellt förebyggande barn- och ungdomsvården spelar fosterhemsverksamheten en betydelsefull roll och bör därför förstärkas i försöksorten.

Denna förstärkning bör särskilt inriktas på att dels vidga möjligheterna att finna lämpliga och intresserade fosterföräldrar, vilka kan åta sig vården av de unga, som omhändertas med stöd av 25 § b) barnavårdslagen, och dels att ge dessa fosterföräldrar ökade möjligheter att fullgöra sina uppgifter.

Vi har vid våra studiebesök uppmärksammat, att barnavårdsnämnderna på många håll gör betydelsefulla insatser för att finna fosterhem. Behovet av vård i enskilt hem går dock inte alltid att tillgodose, varför man i många fall är nödsakad att omhänderta den unge för vård vid ungdomsvårdsskola. I vissa fall kan förhållandena vara sådana att ett omedelbart omhändertagande på anstalt är nödvändigt. Man kan dock anta att ett intensifierat uppsökande av fosterhem kommer att minska behovet av intagning på ungdomsvårdsskola.

Socialbyrån i försöksorten bör ha en

särskild *fosterhems-konsulent* som förutom att anskaffa de erforderliga fosterhemmen också bör upprätthålla livlig kontakt med hemmen och bedriva fortlöpande kurativ verksamhet. Flertalet av de fosterhemsplaceringar det här blir fråga om kommer att avse platser utom försöksorten. Ur försöksverksamhetens synpunkt är det av särskild vikt att barn och ungdomar som från andra håll placerats i fosterhem på försöksorten ägnas intensiv uppmärksamhet.

För att stimulera lämpliga personer att ta fosterbarn och då framför allt barn, som omhändertagits för samhällsvård med stöd av 25 § b) barnavårdslagen, bör barnavårdsnämnden kunna erbjuda fosterlöner, som står i rimlig proportion till de krävande och ansvarsfulla insatser, man måste begära av fosterföräldrarna. Det råder — enligt vad vi erfarit — mycket olika praxis i kommunerna i fråga om storleken av fosterlönen. För vissa fosterhem — d. v. s. sådana fall där barnet visat svårare anpassningsstörningar — lämnar landstingen bidrag till fosterlönen. Då elev placeras i fosterhem vid vård utom ungdomsvårdsskola utgår fosterlönen av statsmedel. Frågan om ersättningen till sådana fosterhem övervägs f. n. av 1961 års utredning om effektivare åtgärder för vård utom skola av ungdomsvårdsskoleelever.

4. Åtgärder mot ungdomsfylleriet

En förstärkning av försöksortens möjligheter att komma till rätta med ungdomens alkoholmissbruk är av väsentlig betydelse för försöksverksamheten. Erfarenheterna visar att alkoholvanorna breddats bland ungdomen, särskilt i de yngre åldersgrupperna, och att utvecklingen i fråga om ungdomsfylleriet varit särskilt ogynnsam. Alkoholmissbruket synes också spela en betydande

roll för omfattningen av kriminalitet och annan asocialitet bland ungdomen i de övre tonåren.

De senare årens utveckling ger vid handen att bestämmelserna mot att utminutera eller utskänka spritdrycker åt ungdom eller att eljest tillhandagå ungdom med spritdrycker inte är så effektiva som önskvärt vore. Det kan därför vara befogat att i försöksorten vidta särskilda åtgärder för att gällande lagar och förordningar bättre skall efterlevas.

Undervisning i alkoholfrågor bör tillmätas stor betydelse i försöksverksamheten. På det centrala planet bedriver Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN) i detta hänseende en omfattande verksamhet i syfte att informera och vidareutbilda lärare, anskaffa undervisningsmaterial, arrangera kurser och föredrag o. dyl. På det lokala planet tar nykterhetsnämnderna liksom frivilliga sammanslutningar av olika slag en rad initiativ i samma syfte. Det är av vikt att alla de lärare, ungdomsledare och andra, som deltar i de ungas fostran, har satt sig in i alkoholfrågan. På försöksorten bör man räkna med en vidgad undervisning i detta ämne på skolor, vid ungdomsgårdar, i föreningslivet, på arbetsplatser och överallt annars, där ungdom samlas. Det är betydelsefullt att den undervisning, som ges på olika stadier i grundskolan, kan fullföljas senare under ungdomsåren. Undervisning i alkoholfrågan bör också lämnas vid föräldramöten, klassmöten o. s. v.

Upplysning i alkoholfrågan lämnas av ett flertal statliga och kommunala organ, liksom frivilliga sammanslutningar och institutioner. Om en brett upplagd, kontinuerlig upplysningsverksamhet skall komma till stånd i försöksorten, bör en samordning ske i någon form. En befattningshavare vid socialbyrån kan lämpligen avdelas för denna uppgift.

Företrädare för den allmänna ungdomsvården, nykterhetsvården, skolan, den psykiska barna- och ungdomsvården samt berörda frivilliga organisationer, bör delta i utformningen av verksamhetens innehåll.

Vid sidan om den allmänt förebyggande nykterhetsvårdande verksamheten bör försöksorten bygga ut och förstärka de individuella behandlingsresurserna för unga alkoholmissbrukare.

En förutsättning för den individuellt förebyggande nykterhetsvården är att det finns resurser för rådgivning och annan stödjande verksamhet samt för behandling och vård av de ungdomar, som missbrukar alkohol. Här liksom på andra områden gäller det att ingripa snabbt och på ett så tidigt stadium som möjligt i den unges utveckling. Intensifierad övervakning och en samlad insats från socialt och medicinskt håll bör eftersträvas. Genom vidgat samarbete mellan polisen—barnvården—nykterhetsvården bör det vara möjligt att skapa förutsättningar för sådant tidigt ingripande från medicinskt och socialt håll i enskilda fall.

B. Förstärkningsåtgärder på skolans område

1. Inledande synpunkter

I betänkandet Ungdomsbrottslighet understrykes skolans stora betydelse i den allmänna beredskapen mot ungdomskriminaliteten. Det påpekas, att det inom skollivet finns åtskilliga moment som, rätt utnyttjade, kan främja en harmonisk utveckling av barnens personlighet och bota brister däri, medan å andra sidan upplevelsorna under skolgången i vissa fall kan verka utvecklingshämmande och förvärpa anpassningssvårigheter, som funnits tidigare. I betänkandet betonas att det är ytterst angeläget att skolan engagerar sig i det

förebyggande arbetet på ett mer målmedvetet sätt än för närvarande. Vissa förhållanden inom skolväsendet är ägnade att minska skolans möjligheter att aktivt delta i kampen mot ungdomsbrottsligheten, såsom de alltför stora och tungrodda skolklasserna, de stora skolorna, brister i lärarutbildningen, otillräcklig tillgång på skolpsykologer och skolkuratorer, sammansättningen av vissa observationsklasser och s. k. praktiska klasser samt samarbetet mellan skolan och närliggande organ.

Sedan detta betänkande framlagts har den obligatoriska skolan blivit föremål för en genomgripande reform. I flera avseenden medför grundskolans förverkligande att insatser som kan verka brottsförebyggande kommer att ökas. Skolan ställer som mål att bidra till en individuell fostran av eleven men också en fostran till social gemenskap. Samarbetet mellan hem, skola och samhälle tillmäts väsentlig betydelse. I läroplanen för grundskolan⁸ betonas att skolan genom sin individuella och sociala fostran skall ge alla elever en grundläggande bildning, som till dem förmedlar sådana färdigheter och kunskaper, vanor, attityder och värderingar, som är av betydelse för deras fostran och personliga utveckling och för deras möjligheter att anpassa sig i dagens och morgondagens samhälle. Det heter vidare:

»Omtanke om elevens mentala och kroppsliga hälsa skall prägla skolans arbete och arbetsmiljö. Ansvar för att eleverna bibringas hälsofostran faller främst på lärarna men även skolläkare och skolköterska, skolpsykologer och i förekommande fall kuratorer skall här göra en insats. Varje enskild lärare bör känna till barns normala utvecklingsgång och de vanligaste grundorsakerna för felaktigt beteende, så att han kan bidra till att hindra och häva förekommande anpassningssvårigheter och skapa psykologiskt riktiga förutsättningar för verksamheten inom skolans väggar. Såväl genom undervisning och rådgivning och olika former av fysisk

fostran som genom skolarbetets allmänna anordning och det andliga klimat, som präglar skolgemenskapen, bör skolan kunna verka för sunda levnadsvanor och göra en viktig insats för elevernas kroppsliga och själsliga hälsa.»

Det är givet att skolan kommer att få en viktig plats i försöksverksamheten. Skolans befattningshavare kan bli värdefulla medhjälpare för försöksledningen. De måste också engageras i den praktiskt verkställande delen av försöksverksamheten. Det är en fundamental princip vid förebyggande av brott och asocialitet att åtgärderna sätts in på ett så tidigt stadium som möjligt i barnets utveckling. Skolan spelar i detta hänseende en viktig roll. *Det måste vara en angelägen uppgift att öka lärarnas möjligheter att upptäcka symtom på anpassningssvårigheter hos eleverna och skapa bättre förutsättningar för lärarna att lösa störningsproblem i undervisningen och konfliktsituationer i förhållandet mellan dem, barnen och föräldrarna.*

En förstärkning av lärarnas elevvårdande funktioner ligger helt i linje med målsättningen för den nya skolan, som bl. a. avser att ge lärarna bättre möjligheter att fullgöra sina uppgifter på elevvårdens område genom väsentligt förbättrade arbetsbetingelser i olika hänseenden.

I diskussionen angående försöksverksamhetens innebörd har vi framhållit att förstärkningsprogrammet inte bör begränsas till sådana förstärkningsåtgärder, vilka — oavsett försöksverksamheten — ändå kan antas komma till stånd i försöksorten liksom i andra orter inom en relativt nära framtid. Det säregna med försöksortens ansträngningar bör ju vara att dessa markant skiljer sig från vad som sker på andra håll. På skolans område, där utveck-

⁸ SFS 1962: 480 (Mål och riktlinjer)

lingen under senaste decennier kännetecknats av snabba förändringar, är det särskilt svårt att förutse den fortsatta utbyggnaden. Å andra sidan bildar det nu inledda stora reformarbetet en lämplig utgångspunkt härför. Vägen är nu, om än i grova linjer, utstakad för den närmaste framtiden.

Vid bedömandet av vilka förstärkningsåtgärder på skolans område, som bör omfattas av försöksverksamheten, har vi utgått från de brister som påtalats i betänkandet Ungdomsbrottslighet.

2. Skolpsykologer och lärare med vissa skolpsykologiska uppgifter

I nämnda betänkande framhålls det anmärkningsvärda i att lärarna på många håll står mer eller mindre ensamma, då det gäller att klara upp besvärliga skolsituationer. De sakkunniga påtalar här den uppenbara bristen på skolpsykologer och skolkuratorer. Vid de studiebesök vi företagit har från lärarhåll gjorts åtskilliga uttalanden, som bestyrker att lärarna själva uppfattar förstärkningen av psykologisk expertis i skolan som en väsentlig åtgärd. Vi anser också det vara av stor betydelse för försöksverksamheten att denna lucka i den skolsociala verksamheten fylls ut.

För närvarande pågår en successiv utbyggnad av organisationen av regionala skolpsykologer, vilka försöksvis fungerat i några län. Då utbyggnaden fullföljts, vilket beräknas ske inom en tioårsperiod, skall vid varje länskolnämnd finnas en skolpsykolog. Det är givet att inrättandet av dessa tjänster innebär en avsevärd förstärkning på det skolsociala området. Den statliga organisationen måste emellertid kompletteras av och samspela med lokala skolpsykologer. Det åligger därför de regionala skolpsykologerna att arbeta för och stimulera till kommunala initiativ samt att verka för effektivisering och utveck-

ling av kommunal skolpsykologisk verksamhet.

Vid planerandet av en utbyggd skolpsykologverksamhet i försöksorten har vi utgått ifrån att en regional skolpsykolog blir placerad i länet. Denna bör fungera redan innan försöksverksamheten sätter igång och då ha hunnit skaffa sig goda insikter i skolförhållandena på försöksorten. I alldeles särskild grad måste psykologen tas i anspråk för försöksortens behov under det förberedande stadiet av försöksverksamheten. Psykologen bör t. ex. ta del i lärarnas fortbildningsverksamhet såsom kursledare, föreläsare, instruktör eller enbart som närvarande sakkunnig. Verksamheten är emellertid inte begränsad till försöksorten och det är uppenbart att psykologen inte ensam kan handha de vittomfattande skolpsykologiska arbetsuppgifterna på denna ort. I väsentlig grad måste dessa uppgifter anförtros en lokal skolpsykologorganisation.

De skolpsykologer, som på kommunalt initiativ fungerar på vissa håll, synes i stor utsträckning ägna sig åt diagnostiserings- och utredningsuppgifter, som sammanhänger med inskrivningen av nybörjare (skolmognadstest) samt med allmänna skolsvårigheter, som t. ex. kan leda till specialundervisning. Deras uppgifter är vidare till väsentlig del inriktade på anlags- och intressediagnostisering för studie- och yrkesval. Till deras funktioner hör också att ställa diagnoser eller företa utredningar rörande elever med grava anpassningsstörningar, där det ofta blir fråga om en förberedande utredning åt den psykiska barna- och ungdomsvården, dit ärendet sedan remitteras. Skolpsykologerna företar såväl individual- som gruppundersökningar. De bedriver på många håll information och utbildning i vissa skolpsykologiska frågor samt medverkar i föräldramöten och på studiedagar.

Vid sidan om den informations- och utbildningsverksamhet, som skall bedrivas av försöksortens skolpsykologer, kommer deras tjänster i vidgad omfatt-

ning att tas i anspråk för diagnostisering och utredning i fråga om studie- och yrkesval. Ett intensifierat elevvårdande arbete bland lärarna torde också komma att medföra ökat behov av individualundersökningar. Detta gäller kanske särskilt de elever, som uppvisar andra ofta mera svårdiagnostiserade anpassningsstörningar än de ur disciplinär synpunkt besvärliga eleverna. Skolpsykologerna bör också i högre grad än för närvarande kunna bistå den enskilde läraren i behandlingen av anpassningsstörda elever.

I det avsnitt, som behandlar den psykiska barna- och ungdomsvården, har vi förordat en förstärkning av denna verksamhet så att det — vid sidan om lasaretsavdelningen för barnpsykiatrisk observation och poliklinisk mottagning inom landstingsområdet — i försöksorten skall finnas en fristående central för psykisk barna- och ungdomsvård.

På vissa håll förekommer ett värdefullt samarbete mellan barnpsykiater och skolpsykologer. I Malmö har t. ex. detta samarbete varit organiserat inom en särskild skolornas rådgivningsbyrå, som utgör en fristående filial till stadens psykiska barna- och ungdomsvård. I andra fall har skolpsykologerna etablerat samarbete med den psykiska barna- och ungdomsvårdens rådgivningsbyråer. Skolpsykologerna och rådgivningsbyråns personal på försöksorten bör etablera ett kontinuerligt samarbete. En radikal lösning vore att inrymma skolpsykologerna i själva organisationen för den psykiska barna- och ungdomsvården. Bl. a. med hänsyn till att skolpsykologerna, som tidigare framhållits, har betydelsefulla funktioner vid sidan om den rent mentalhygieniska verksamheten, synes denna tanke dock inte vara realiserbar. Arbetsuppgifterna på skolans mentalhygieniska fält är emellertid så vittomfattande, att det finns stort ut-

rymme för insatser av psykologisk expertis inom skolan i direkt anslutning till den psykiska barna- och ungdomsvårdens rådgivningsbyrå. I följande avsnitt kommer denna fråga att närmare utvecklas.

Försöksorten bör enligt vår mening tillföras 2 skolpsykologer. Därjämte bör vid varje skolenhet finnas en lärare med nedsättning av undervisningsskyldigheten för vissa skolpsykologiska uppgifter vilken skall biträda skolpsykologen i hans arbete vid skolan. Dessa lärare bör vara tillräckligt utbildade för att under skolpsykologens ledning kunna göra grundläggande individualundersökningar och andra utredningar.

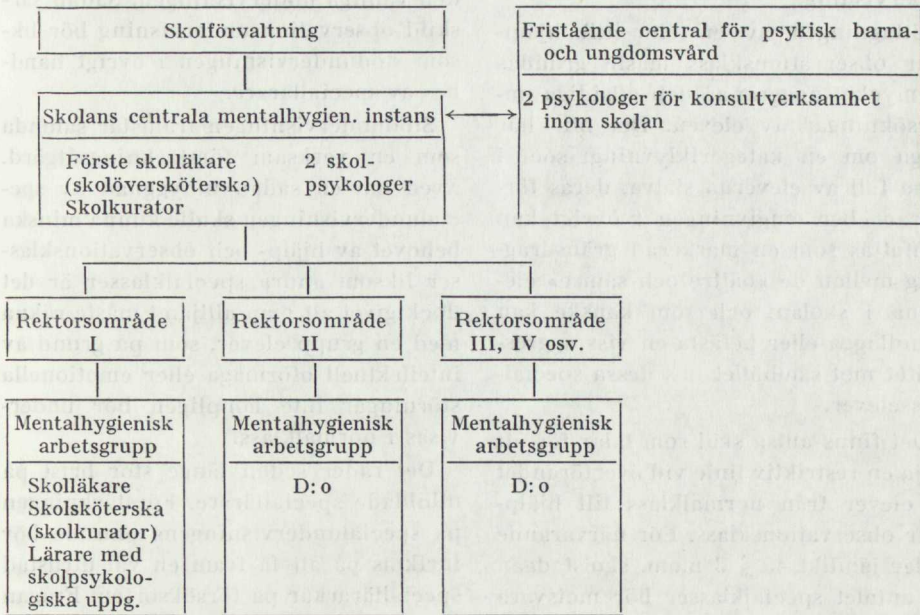
En grupp befattningshavare, som också bör uppmärksammas bland skolans elevvårdande personal, är skolkuratorerna. Deras arbetsuppgifter är betydelsefulla inte minst då det gäller att skapa ett gynnsamt klimat i förhållandet skola—hem. Skolsköterskorna har i stor utsträckning fått handha dessa kurativa uppgifter.

Skolans mentalhygieniska verksamhet i försöksorten kan lämpligen organiseras sålunda att man till den lokala skolledningen, varunder sorterar en skolöverläkare eller förste skolläkare och eventuellt en skolöversköterska, knyter de båda skolpsykologerna samt en skolkurator. Dessa skall svara för *den centrala mentalhygieniska verksamheten inom skolan* samt för arbete ute på fältet. Genom denna centrala instans bör också ett intensivt samarbete etableras mellan skolan och den psykiska barna- och ungdomsvården, som ställer konsulter till skolans förfogande.

Under skolförvaltningen ligger de olika rektorsområdena. De kan bestå av låg-, mellan- och högstadium, alltså fullständig grundskola, av gymnasium och högstadium eller av enbart gymnasium. Även andra kombinationer kan ifråga-

Skolans mentalhygieniska organisation

komma, t. ex. yrkes- och fackskolor kombinerade med gymnasium. Varje rektorsområde bör ha tillgång till en *mentalhygienisk arbetsgrupp* bestående av skolläkaren, skolsköterskan samt den förut nämnde läraren med vissa skolpsykologiska uppgifter. I de fall, där skolkurator finns förordnad vid skolan, skall också denne ingå i gruppen. Arbetsgruppen bör i första hand bistå rektor och den enskilde läraren vid svårigheter i klassen. Ärenden av mer komplicerad art kan från skolans arbetsgrupp överföras på någon av skolpsykologerna och den centrala mentalhygieniska instansen. Det kan också visa sig nödvändigt att koppla in den psykiska barn- och ungdomsvården på fallet. Den normala vägen torde därvid vara att detta sker via rektorn och skolpsykologen. Genom att rådgivningsbyrån avses få särskilda förbindelsemän till skolan kan man utgå ifrån att kommunikationerna mellan skolan och psykiska barn- och ungdomsvården blir livliga.

Organisationen av skolans mentalhygieniska verksamhet framgår av skiss.

3. Specialundervisning

Anordnandet av specialundervisning ingår som ett led i skolans strävanden att skapa bättre betingelser för en studiegång avpassad efter den enskilde elevens förutsättningar och behov. Denna undervisning kan meddelas antingen i specialklasser eller som särskild specialundervisning jämsides med vanlig undervisning.

Bland specialklasserna är hjälp- och observationsklasserna av särskilt intresse för försöksverksamheten. De förra är avsedda för sådana intellektuellt svaga elever, som är oförmögna att med framgång delta i den vanliga skolundervisningen, men som inte är i behov av undervisning i särskola. Observationsklasserna är avsedda för i huvudsak normalbegåvade elever, vilka uppvisar sådana psykiska särdrag, att de lämpligen inte bör undervisas i vanlig klass och

som inte är i behov av annan specialundervisning.

Uttagningen av en elev till hjälp- eller observationsklass måste grundas på mycket noggranna och allsidiga undersökningar av eleven. Det blir här fråga om en kategoriklyvning, som i vissa fall av eleverna själva, deras föräldrar eller omgivningen i övrigt kan uppfattas som en markerad gränsdragning mellan de »bättre och sämre» eleverna i skolan, och som kanske kan grundläggas eller befästa en viss aggressivitet mot samhället hos dessa specialklassel elever.

Det finns alltså skäl som talar för att välja en restriktiv linje vid överförandet av elever från normalklass till hjälp- eller observationsklass. För närvarande gäller jämlikt 43 § 3 mom. skolstadgan att antalet specialklasser bör motsvara högst 15 procent av antalet normalklasser i kommunen. Vid de konferenser vi hållit med representanter för skolan har allmänt uttalats att någon fixerad gräns inte borde förekomma här. Det faller inte inom vårt uppdrag att föreslå någon ändring i detta hänseende. Vi vill emellertid framhålla den möjlighet som finns att i vissa gränsfall tillgripa den särskilda specialundervisningen. Härigenom kan en elev med svårighet på ett visst område, t. ex. läs- och skrivsvårigheter, erhålla individuell stödundervisning just på detta område samtidigt som han går kvar i sin vanliga klass. Medan denna särskilda specialundervisning å ena sidan tillgodoser intresset att om möjligt bibehålla eleven i normalklass, bör den å andra sidan ge rika möjligheter till individuell behandling av eleven. Jämlikt 44 § skolstadgan skall till särskild specialundervisning även hänföras s. k. särskild observationsundervisning. Denna är avsedd för elever med anpassningssvårigheter av tillfällig art och ger möjlighet till individuell be-

handling av dessa elever vid sidan om den vanliga undervisningen. Sådan särskild observationsundervisning bör liksom stödundervisningen i övrigt handhas av speciallärare.

Stödundervisningen framstår sålunda som en verksam förstärkningsåtgärd. Även om en sådan utbyggnad av specialundervisningen skulle kunna minska behovet av hjälp- och observationsklasser liksom andra specialklasser är det dock givet att man alltjämt måste räkna med en grupp elever, som på grund av intellektuell oförmåga eller emotionella störningar inte lämpligen bör undervisas i normalklass.

Det råder sedan länge stor brist på utbildade speciallärare. Förstärkningen på specialundervisningens område bör inriktas på att få fram en väl utrustad speciallärarkår på försöksorten. Frågan om utbildning och fortbildning av speciallärare har behandlats i två särskilda betänkanden.⁹

Vad beträffar observationsklasserna bör någon eller några av dessa fungera i anslutning till den psykiska barna- och ungdomsvården. Sådana klasser finns anordnade i form av ett skoldaghem för ca 14 elever vid den psykiska barna- och ungdomsvården i Stockholm. Skoldagshemmet är avsett för gravt anpassningsstörda pojkar och klasserna omfattar 5—8 elever. Varje elev blir föremål för noggranna undersökningar och observationer under medverkan av medicinsk och psykologisk expertis. Undervisningen sker i enlighet med en behandlingsplan, som upprättas för varje elev. Eftersom elevernas hemförhål-

⁹ Speciallärarutbildningens organisation; Förslag avgivet av 1960 års lärarutbildningssakkunniga, Stockholm 1961. Stencil.

Utredning angående nya utbildningslinjer vid speciallärarlinjerna vid lärarhögskolorna i Stockholm och Göteborg. Förslag utarbetat på uppdrag av skolöverstyrelsen. Stockholm 1964. Stencil.

landen ofta är problemfyllda försöker man, parallellt med behandlingen av eleven, att sanera hemmiljön. Föräldrarbete och i vissa fall individual- eller grupperapi med barnen sker genom den psykiska barna- och ungdomsvårdens personal. Skolan har tillsyn över eleverna även under eftermiddagarna, då särskild, pedagogiskt tillrättalagd, fritidssysselsättning ordnas för dem.

Denna kvalificerade form av observationsundervisning bör också prövas i försöksorten för sådana elever, som anses vara i behov härav. I följande avsnitt återkommer vi till denna fråga.

4. Samverkan skola—hem

Betydelsen av att skolan i sin elevvårdande verksamhet samverkar med hemmet är uppenbar, särskilt då det gäller de lägre skolåldrarna. Genom sådan samverkan kan läraren skaffa sig kännedom om elevens uppväxt- och studiemiljö och därmed bättre förstå bakgrunden till elevens beteende. En samverkan mellan skola och hem kan också ge elevens föräldrar bättre kunskaper om skolan och förståelse för dess arbete.

I sina allmänna anvisningar för skolans verksamhet har skolöverstyrelsen behandlat frågan om samverkan mellan skola och hem. Överstyrelsen framhåller därvid vikten av att direktkontakt etableras mellan föräldrar och lärare. Detta kan ske genom att läraren företar hembesök hos föräldrarna eller genom att föräldrarna uppsöker skolan. De s. k. klassmötena spelar härvid stor roll. Det är vidare enligt överstyrelsens mening av stor vikt att skolan håller föräldrarna informerade om det vardagliga arbetet. I vissa skolor använder man s. k. kontaktbok, vilken sänds hem till föräldrarna t. ex. en gång i månaden och vari antecknas anmärkningar, uppgifter om förbättrade arbetsresultat, upplysningar om möten m. m. De s. k. åhörardagarna ger också viss information om skolarbetet samtidigt som de skapar möjligheter för vidare kontakt mellan läraren och elevernas föräldrar. Detsamma gäller de allmänna föräldramötena, som arrangeras av skolan, föräldra-

föreningen eller av båda gemensamt. En föräldraförening kan göra betydande insatser för att underlätta skolledningens och lärarnas arbete vid föräldramöten av olika slag. Genom att föräldrarna i en sådan förening engageras i skolans arbete knyts de också närmare skolan och bidrar till att skapa goodwill för skolan i samhället. (Jfr Läroplan för grundskolan; Kungl. skolöverstyrelsens skriftserie nr 60, Stockholm 1962, sid. 25 ff.)

Dessa allmänna anvisningar om lämpliga former för samverkan mellan skola och hem bör följas i försöksorten. Man bör här sträva efter att bygga upp en aktiv föräldraförening med avdelningar vid de olika skolorna och — om så är möjligt — också klasserna. Såväl skolan och den enskilde läraren som föräldraföreningen bör vidare arbeta för att elevernas båda föräldrar sluter upp vid olika slags föräldramöten — det kan gälla information beträffande skolans verksamhet eller skolsociala frågor, presentation av olika befattningshavare vid skolan, föredrag och diskussioner över aktuella skolfrågor o. s. v.

Genom att föra samman föräldrar och lärare till gemensamma diskussioner i frågor rörande elevvård och elevfostran kan man kanske lägga grunden till en mera enhetlig syn på problemen. Sådana diskussioner kan ske vid föräldramöten eller klassmöten. Av väsentlig betydelse är att eleverna själva, vilkas förhållanden diskussionerna gäller, deltar och engageras i dessa. Överhuvud bör betonas att elevernas egen medverkan är nödvändig i alla sammanhang som gäller skolförhållanden och elevvård.

Även om dessa samverkansformer kommer att nå och engagera huvuddelen av föräldrarna till elever i försöksorten, kan man med fog räkna med, att vissa föräldrar av olika anledningar avhåller sig från samarbete med skolan. I många fall är det här fråga om föräldrar till elever, som visat anpassnings-

svårigheter eller på annat sätt avviker från övriga elever i klassen. Ur försöksverksamhetens synpunkt är det angeläget att just dessa föräldrar som saknas i föräldraföreningar, vid föräldramöten och åhörardagar, får en positiv inställning till skolan och solidariserar sig med denna. I första hand ankommer det på den enskilde läraren att söka kontakt med dessa föräldrar. Detta kan ske genom hembesök, då han samtidigt kan få kunskap om elevens miljö. Genom samtal kan han vinna föräldrarnas förtroende för sitt arbete och åstadkomma fortsatt ömsesidigt samarbete. Ej sällan torde motståndet dock vara så stort hos föräldrarna, att det fordras mer än sådana hembesök för att etablera det önskvärda samarbetet. Skolkuratorn, som allmänt anses inta en mera neutral plats i skolan och därför i många fall har lättare att öppna vägen för ett fortsatt samarbete mellan skolan och hemmet, bör här kunna göra betydelsefulla insatser. Detsamma gäller självfallet också skolsköterskan. Skolans möjligheter att etablera samarbete med elevens föräldrar måste vara särskilt goda i försöksorten genom att föräldrarna från skilda håll — det kan vara organ inom barn- och ungdomsvård, föräldraföreningar, ideella föreningar, massmedia o. s. v. — kommer att stimuleras till ökat intresseengagemang för skolan.

I sistnämnda hänseende bör skolstyrelsen i försöksorten svara för en allmän upplysningsverksamhet angående skolan. Man kan t. ex. lämna uppgifter om skolan i en broschyr, som utdelas till alla föräldrar vid läsårets början. Informationsblad med aktuella skolfrågor kan distribueras kontinuerligt under läsåret o. s. v.

Frågan om en fortbildningsverksamhet på skolans område kommer att avhandlas i ett särskilt avsnitt.

C. Förstärkning av den psykiska barn- och ungdomsvården

I. Inledande synpunkter

Överallt där psykisk barn- och ungdomsvård inrättats har det uppkommit långa väntelistor. Man finner ingenstades att de befintliga resurserna motsvarar behovet. Detta beror på det stora hjälpbehovet hos både allmänhet och myndigheter när det gäller barnpsykiatrisk konsultation, men också på den psykiska barn- och ungdomsvårdens arbetsmetodik.

Som grund för denna arbetsmetodik ligger framför allt de samlade kunskaperna om den normala personlighetsutvecklingen och barnpsykiatriska rön om uppkomsten av psykiska sjukdomstillstånd hos barn. Personligheten grundläggs på basis av de medfödda anlagen genom tidiga interpersonella relationer. Ett barns beteende reflekterar dess försök att anpassa sig till en rad mer eller mindre konflikt- och spänningsalstrande situationer. Det friska, »välanpassade» barnet lyckas successivt finna metoder att förena sina egna önskningskrav, behov och impulser med omgivningens och omständigheternas krav på ett för alla parter acceptabelt sätt. Det emotionellt störda eller på annat sätt psykiskt handikappade barnet gör också anpassningsförsök, men dessa blir ofta ineffektiva och otillfredsställande. Hos barnet visar de sig då som beteenderubbningar, karaktärsstörningar eller neurotiska symtom, ofta mycket störande för omgivningen. Störda emotionella relationer med föräldrarna kan vidareutveckla och fixera barnets symtom. Barnet är sålunda i hög grad beroende av de vuxna i sin närmaste omgivning. Detta gör att man i barnpsykiatrisk verksamhet som regel måste betrakta hela familjen som patient. För att förstå barnets reaktioner

måste man penetrera både dess nuvarande och tidigare relationer inom familjen och övriga miljöförhållanden och ofta arbeta på att behandla barnets omgivning lika mycket som barnet själv. Ibland, särskilt i yngre åldrar, är detta rent av viktigare. Samtidigt måste eventuella somatiska komplikationer och inflytelser, t. ex. hjärnskador eller andra bakomliggande medicinska faktorer, noga beaktas. Detta innebär omsorgsfulla och tidskrävande studier av de individuella fallen ur såväl sociala, psykologiska som medicinskt-psykiatriska aspekter, i samarbete mellan barnpsykiater, psykolog och kurator — det kliniska teamet — där var och en har sin specialitet. I praktiken innebär detta att:

1. Kuratorn tar upp en psykosocial anamnes, som bl. a. innehåller uppgifter om familjens sociala och psykologiska status och bakgrund, patientens tidigare utveckling samt nuvarande karaktär och problematik. Särskilt angeläget är det härvid att belysa det känslomässiga »familjeklimatet» och samspelet familjemedlemmarna emellan.

2. Psykologen gör en undersökning beträffande utvecklingsnivå, personlighetsstruktur och personlighetsstörningens art. Vilka undersökningsmetoder som skall användas avgörs från fall till fall, men som regel kommer ett batteri av test, kombinerat med s. k. lekobservation eller ungdomsintervju, till användning.

3. Barnpsykiatern ser som regel både föräldrar och barn var för sig. Han kompletterar anamnesen ur medicinskt-psykiatriska synpunkter samt gör en bedömning av föräldrarnas personligheter och deras möjligheter att i därför ägnade fall tillgodogöra sig en fortsatt behandling, samtidigt som han för dem redovisar resultaten av den hittills före-

tagna utredningen. Barnet undersöks ur såväl barnpsykiatriska som medicinska aspekter. I en del fall föranstaltar läkaren om vidare utredning eller kompletterande psykologiska observationer. Remiss till laboratorieundersökningar, ev. EEG, kan förekomma. Medicin sätts in när detta är indicerat, etc.

De insamlade diagnostiska data bearbetas och sammanställs, varvid man inte endast eftersträvar en sammanfattande individuell diagnos beträffande barnet utan ofta också en »familjediagnos». Utöver det kontinuerliga samarbete som förekommer mellan olika teammedlemmar, diskuteras mera komplicerade fall och sådana fall, där psykoterapi är indicerad, vid en av läkaren ledd arbetskonferens, där representanter för samtliga teamkategorier är närvarande.

En rätt genomförd undersökning av här beskrivet slag innebär inte endast att fallet utreds och diagnostiseras utan har också ett direkt terapeutiskt värde. Sammanhang och dynamik blir belysta på ett sådant sätt att familjemedlemmarna får nya möjligheter att förstå och själva bearbeta problemen vidare. En förbättring kan också i många fall inträda som en direkt följd härav.

Vad beträffar den fortsatta handläggningen kan fallen schematiskt delas upp i tre grupper på följande sätt (uppgifterna avser närmast förhållandena inom rådgivningsverksamheten vid Stockholms stads psykiska barna- och ungdomsvård).

1. Utredning med rådgivning. Ungefär hälften av fallen kan avslutas i mer eller mindre direkt anslutning till den ovannämnda undersökningen. Utöver de 6—8 besök som denna innebär, samt eventuellt några avslutande samtal med läkare, kurator eller psykolog, får många av dessa fall också hjälp med praktiska, konkreta upplysningar och åtgärder,

t. ex. placering i barnträdgård eller daghem, skol- eller klassbyten, kontakt med yrkesrådgivning, arbetsförmedling etc. En del fall utmynnar i placering i fosterhem eller institutioner av skilda slag såsom sjukhus, behandlingshem, barn- eller ungdomshem o. s. v.

2. Fortlöpande kontakt. Omkring en fjärdedel av fallen kvarstår som aktuella i en mer eller mindre sporadiskt fortlöpande kontakt med rådgivningsbyrån. Bland dessa finns en del fall, där föräldrarna självständigt fortsätter att bearbeta och lösa familjens problem, men där de behöver sporadiskt stöd både ifråga om barnets behandling och en eventuell emotionell omställning. Vissa fall med fortlöpande medikamentös behandling hör till denna grupp. I andra fall får man satsa på att förmå föräldrar att så småningom samverka till vissa miljöförändringar. En del föräldrar är från början mycket svagt motiverade eller t. o. m. negativa inför besöken på rådgivningsbyrån, och det kan bli fråga om att söka övervinna ett motstånd mot en anknytning, som för barnets del ter sig mycket angelägen. Detsamma gäller många ungdomar med kriminella eller asociala symtom. Här finns också fall, som skulle behöva en regelbunden psykoterapi, men där en sådan av olika skäl inte går att genomföra. Det kan också gälla gravt störda barn, organiskt skadade, psykotiska gränsfall o. d., där en kontakt under en längre tid — ofta under flera år — är motiverad, dels för att hjälpa barnen med medicinering och olika stödåtgärder, dels för att hjälpa föräldrarna att bättre acceptera situationen och lösa successivt uppkommande svårigheter.

3. Behandling. Den återstående fjärdedelen får någon form av regelbunden psykoterapi, varierande från ett par gånger i veckan till en gång var fjortonde dag under en tid av ett halvt till två år.

De psykoterapeutiska resurserna är begränsade och måste utnyttjas på ett strängt arbeteekonomiskt sätt vad gäller målsättning, metodik och patienturval. Psykoterapin måste flexibelt ansluta sig till de olika fallens art och svårighetsgrad och olika metoder kommer därför till användning. Arbetsinsatsen måste anpassas så att patienten får en effektiv och tillräcklig hjälp. Det finns därför en kontinuerlig övergång från sådan behandling, som centreras kring aktuella och medvetna problem, till en mera djupgående terapi, som är inriktad på att efter hand bringa patienten till insikt om omedvetna konflikter. Den senare är mest lämpad för neurotiska störningar.

Vid sidan av individualterapien intar gruppterapien en alltmer framträdande plats inom rådgivningsverksamheten. Frånsett att man vid gruppterapi samtidigt kan ge hjälp åt flera barn och ungdomar, är det många problem som synes vara särskilt lämpade att behandla i grupp. Gruppterapeutiska metoder används i ökande utsträckning också vid behandling av asociala och kriminella ungdomar.

Gruppterapimetoderna varierar för olika patientkategorier och det förekommer alla övergångar från grupper av aktivitetstyp till mera utpräglade psykoterapigrupper. Det är angeläget med en intim samverkan mellan individual- och gruppterapi så att behandlingen kan effektiviseras genom att patienten vid behov periodvis går i ena eller andra formen.

Samtidigt med behandlingen av barn och ungdomar uppehålls en regelbunden kontakt med föräldrarna. Denna kontakt får olika utformning beroende på fallets art och familjens problematik. Den innebär i många fall en bearbetning av föräldrarnas egna problem och genomförs då av en kurator med lång erfarenhet och handledt utbild-

ning i »intensivt casework» eller av läkare.

Vissa mödrar till förskolebarn med relativt lindriga problem kan placeras i samtalscirklar om 8—10 mödrar under ledning av psykolog eller kurator. Samtidigt deltar barnen i grupper som leds av psykolog. Dessa grupper samlas en gång i veckan och verksamheten varar en till två terminer.

Förutom det här skisserade arbetet med diagnostik och behandling av enskilda fall har den psykiska barna- och ungdomsvården viktiga profylaktiska uppgifter, som också är i hög grad tidskrävande. Dit hör t. ex. samarbete med sociala och medicinska barnavårdande institutioner, upplysningsverksamhet, kurser, föredragsverksamhet m. m.

Det barnpsykiatriska klientelet, som omfattar åldrarna upp till 21 år, kan schematiskt sammanfattas i nedanstående grupper. Samma indelning har här följts som i mentalsjukvårdsdelegationens betänkande I »Psykiisk barna- och ungdomsvård».¹⁰

- I. Psykoser (egentliga sinnessjukdomar).
- II. Organiska hjärnsador.
- III. Utvecklingshämningar.
- IV. Beteenderubbningar.
  - a) Mognadsstörningar.
  - b) Okomplicerade miljöskador.
  - c) Neurotiska störningar.
  - d) Tidiga karaktärsstörningar (psykopati).

Inom dessa diagnostiska grupper inryms tillstånd och problemkomplex som skiftar i hög grad, i all synnerhet som de stora åldersvariationerna inom klientelet i och för sig betingar mycket olika yttringar av samma sjukdomstillstånd.

Grupp IV utgör det stora flertalet fall inom den öppna barnpsykiatriska vården. Självfallet är de fyra underavdelningarna a)—d) inte klart avgränsa-

de från varandra utan företer blandformer.

De barn och ungdomar som återfinns i grupperna a), b) och c) är ofta väl tillgängliga för olika former av poliklinisk behandling, såsom miljösanering, medicinsk behandling, stödterapi, individual- eller gruppsykoterapi jämsides med fortlöpande arbete med föräldrarna. Vid mer fixerade störningar kan man dock inte vänta snabba resultat. I regel måste en psyko-terapi fortlöpa mer eller mindre intensivt under 1—2 år för att ge bestående resultat.

Av speciellt intresse för försöksverksamheten är grupp d), d. v. s. fall av tidiga karaktärsstörningar. Här återfinns många av de barn och ungdomar som riskerar att successivt, med stigande ålder, utvecklas till kroniskt asociala eller kriminella individer.

Orsaksammanhangen, när det gäller de tidiga karaktärsstörningarna, är ännu högst osäkra. Många forskare uppfattar orsaken till dessa tillstånd som en tidig störning i relationen mellan föräldrar och barn — ofta genom tidig separation från modern och talrika miljöbyten — andra forskare åter anser medfödda konstitutionella defekter eller hjärnsador avgörande. Som regel föreligger många samverkande faktorer. Vad som är viktigt med dessa fall är att tidigt få dem till behandling. Då de har nått ett mer framskridet tillstånd är det svårt att upprätta en nödvändig regelbunden kontakt med dem i en poliklinisk behandling och man har därför icke annan möjlighet än att söka påverka dem genom institutionsbehandling.

Även inom alla de övriga diagnostiska grupperna, liksom också hos fullt friska barn, förekommer självfallet kriminella symptom och asociala yttringar av mer eller mindre övergående karaktär. Bakom varje fall ligger ett komplicerat sam-

¹⁰ SOU 1957: 40, sid. 22—26.

spel mellan sociala, psykologiska och medicinskt-psykiatriska faktorer, där huvudvikten omväxlande ligger i de olika fälten. För bedömning av prognos och terapeutisk metodik är en diagnostisk studie av varje fall oundgänglig. Symtomet i och för sig säger föga om grundorsakerna, om svårighetsgraden och om vilken behandling som är den lämpligaste.

Poliklinisk behandling av asociala ungdomar erbjuder stora svårigheter på grund av att de sällan själva är aktivt hjälpsökande. En stödkontakt med sociala, medicinska och psykologiska åtgärder måste smidigt anpassas till det individuella fallet. Den polikliniska verksamheten måste kompletteras med utrednings- och behandlingshem, där utredning och behandling kan fullföljas i de fall där institutionsplacering blir nödvändig. I vissa fall är sjukhusutredning på barn- och ungdomspsykiatrisk avdelning angelägen. Remiss till ungdomsvårdsskola kan i andra fall vara den adekvata åtgärden.

Det är ur flera synpunkter naturligt att den psykiska barna- och ungdomsvården kommer att inta en central position i försöksverksamheten och den bör därför väsentligt förstärkas på försöksorten. Vid våra studiebesök har vi också funnit att ett uttalat behov av en förstärkning föreligger. En genomgående linje i förstärkningsprogrammet skall vara att öka förståelsen för de mentalhygieniska aspekterna på barn- och ungdomsarbete. Vi har också vid våra studiebesök funnit att det bland myndigheter och andra som på olika områden sysslar med barn- och ungdomsfrågor finns ett starkt intresse för och behov av rådgivning och hjälp genom den psykiska barna- och ungdomsvårdens försorg.

Den psykiska barna- och ungdoms-

vården på försöksorten måste dimensioneras så att den kan fylla de uppgifter som inom försöksprogrammets ram kommer att ställas på den. Den måste sålunda någorlunda svara mot allmänhetens och myndigheternas efterfrågan på barnpsykiatrisk konsultation och behandling. Den måste vidare kunna ägna sig åt verksamhet, som syftar till uppspårande och förebyggande av missanpassning hos barn och ungdom. Det måste också i stor utsträckning ankomma på personalen inom den psykiska barna- och ungdomsvården att medverka i det allmänna utbildningsprogrammet på försöksorten och att bedriva mentalhygienisk upplysning i allmänhet. Slutligen kommer också den psykiska barna- och ungdomsvården att tas i anspråk när det gäller försökets vetenskapliga sida.

2. Nuvarande organisation av den psykiska barna- och ungdomsvården

I ungdomsvårdskommitténs betänkande från 1944 angående psykisk barna- och ungdomsvård¹¹ lades huvudvikten vid bekämpandet av kriminalitet hos barn och ungdom. Den psykiska barna- och ungdomsvårdens praktiska syfte skulle framförallt vara att förebygga social missanpassning och kriminalitet. Kommittén föreslog inrättandet av särskilda statsunderstödda centraler för psykisk barna- och ungdomsvård av övervägande poliklinisk karaktär och under chefskap av specialutbildade läkare. Centralerna skulle tillgodose behovet av rådgivning i uppfostringsfrågor samt behandling av missanpassade, psykiskt felutvecklade eller intellektuellt efterblivna barn och ungdomar. Den förebyggande karaktären av verksamheten underströks. Medan man sålunda lade huvudvikten vid den öppna verksamheten ansåg man att enstaka platser på

¹¹ SOU 1944: 30.

barnavdelning kunde vara tillräckligt för klientelet's behov av sjukhusobservation.

Då mentalsjukvårdsdelegationen 1957 och 1958 framlade sina betänkanden I och II rörande psykisk barn- och ungdomsvård resp. behandlingshem och mentalsjukhus för barn och ungdom¹² kom tyngdpunkten helt naturligt att läggas på den sjukvårdsmässiga sidan och man siktade här främst på att bereda psykiskt sjuka barn erforderlig medicinsk-psykiatrisk vård.

Mentalsjukvårdsdelegationens nämnda betänkanden har inte förelagts riksdagen. Verksamheten vid den psykiska barn- och ungdomsvården regleras f. n. genom kungl. kung. den 4 november 1960, nr 619, om statsbidrag till psykisk barn- och ungdomsvård samt av normalinstruktion och anvisningar utfärdade av medicinalstyrelsen den 23 februari 1962 (med.styr. cirk. 16—18/1962).

Den psykiska barn- och ungdomsvården skall anordnas efter en av medicinalstyrelsen godkänd plan. I stora drag gäller nu för verksamheten:

1. Barn- och ungdomspsykiatrisk avdelning, med en i anslutning därtill anordnad poliklinisk mottagning (central) vid centrallasarettet och eventuellt periodiskt återkommande filialmottagning på andra orter i länet, kan anordnas av landstinget. Denna avdelning avses vara basorganisation för den psykiska barn- och ungdomsvården och först i andra hand kan en mera fullständig öppen vård organiseras.

2. Fristående central för öppen barnpsykiatrisk vård kan anordnas för en eller flera begränsade räjonger inom landstingsområdet. En sådan fristående central skall stå under ledning av en överläkare och ha fullständig teamuppställning, d. v. s. såväl läkare som psykolog och kurator.

3. Behandlingshem av två typer, dels typ I för i huvudsak neurotiskt klientel, där man räknar med relativt kort behandlingstid, högst ett år, och dels typ II för barn och ungdomar, vars svårigheter till övervägande del utgörs av tidiga karaktärsstörningar och där man räknar med en genomsnittlig vårdtid på två år, kan anordnas antingen i anslutning till lasarettavdelning eller till fristående central.

Statsbidrag för verksamheten är oförändrade sedan 1945 och utgår med ett årligt belopp om 6 000 kronor för varje läkare och 3 000 kronor för varje annan kvalificerad befattningshavare (psykolog, kurator och pedagogassistent).

Psykisk barn- och ungdomsvård i mer eller mindre utbyggd form förekommer f. n. inom 22 landstingsområden eller städer utom landsting och planeras i ytterligare 3 landsting. 21 barn- och ungdomspsykiatriska kliniker finns inrättade och till dessa finns knutna 20 centraler för poliklinisk mottagning. Antalet fristående centraler är 19, varav 8 drivs av Stockholms stad, 1 av Ericastiftelsen i Stockholm, 5 av Göteborgs stad, 3 av Stockholm läns landsting samt 1 av vardera landstingen i Hallands och Älvsborgs län. Dessutom finns 11 filialmottagningar. Som behandlingshem i ovan angiven bemärkelse fungerar endast 2 institutioner (Stockholms stad och Örebro län). Ett mindre antal anstalter finns godkända som hem för psykopatiska och nervösa barn.

Fristående verksamhet har utbyggts längst i Stockholm. Av de 8 fristående centralerna utgör 5 rådgivnings- och behandlingstinstitutioner för var sitt distrikt av staden och står öppna för allmänheten direkt. De 3 övriga centralerna driver i huvudsak konsultationsverksamhet för barnavårdsnämnden och dess institutioner.

3. Psykisk barn- och ungdomsvård på försöksorten

På försöksorten bör finnas barn- och ungdomspsykiatrisk lasarettsklinik med därtill knuten central för poliklinisk

¹² SOU 1957: 40, 1958: 20.

mottagning. Barnpsykiatriska kliniker finns anordnade vid centrallasaretten i de i bil. 1 redovisade städerna Gävle, Västerås, Uppsala och Örebro. I anslutning härtill finns också poliklinisk mottagning för landstingsområdet, avseende barn och ungdom upp till 21 år. Vi föreslår att det på försöksorten vid sidan av den befintliga lasarettavdelningen och polikliniken inrättas *en fristående central för psykisk barn- och ungdomsvård, vars upptagningsområde begränsas till enbart försöksorten.*

Som inledningsvis framhållits kommer den fristående centralen, tillsammans med den förut befintliga psykiska barn- och ungdomsvården, att spela en mycket viktig roll i försöksverksamheten. Centralen bör därför byggas upp så att den dels kan bedriva en brett upplagd mentalhygienisk rådgivnings- och behandlingsverksamhet med viss uppsökande och konsultativ aktivitet och dels kan utgöra en undersökningsstation där en snabb och enhetlig bedömning kan åstadkommas av de barn och ungdomar som behöver remitteras dit för social, psykologisk och barnpsykiatrisk penetration.

Det kan givetvis vara vanskligt att utan en ingående behovsuppskattning bestämma hur centralen skall dimensioneras i fråga om personal och övriga resurser, men vissa hållpunkter kan erhållas från olika undersökningar som företagits om behovet av psykisk barn- och ungdomsvård i allmänhet. Som förut påpekats har det visat sig att överallt där psykisk barn- och ungdomsvård anordnats har verksamheten snabbt blivit överbelastad och väntelistan blivit ett nära nog olösligt problem. Ett par svenska undersökningar kan belysa frågan om hur stort behovet ter sig.

En ännu icke publicerad undersökning¹³ av en representativ normalgrupp stock-

holmspojkar i åldern 8—16 år av *Jonsson och Kälvesten* i samarbete med *Curman*, utförd 1954—56, gav till resultat att 25 procent av pojkarna företedde så dålig anpassning eller hade nervösa symtom av sådan art att de var i behov av barnpsykiatrisk hjälp. Ytterligare en tredjedel av pojkarna företedde måttliga besvär, där omedelbar hjälp inte var behövlig. Endast 44 procent av hela gruppen kunde betecknas som välanpassad.

En undersökning av *Gedda* av nybörjarna i ett överlärdistrikt i Göteborg 1948 visade att 47,5 procent av pojkarna och 41,5 procent av flickorna företedde psykosomatiska rubbningar, definierat som »beteenderubbningar av den grad att de orot föräldrar och lärare eller därutöver observerats av skolläkaren».¹⁴

Nycander fann »påtagliga abnormtillstånd» hos 20 procent i ett kontrollmaterial av 308 barn i åldern 2—18 år.¹⁵

Även utländska undersökningar visar en hög frekvens av psykiska störningar bland barn och ungdom. Några resultat skall i korthet anföras. Det bör påpekas att såväl de utländska som de anförda svenska undersökningarna varierar högst avsevärt i fråga om materialurval, undersökningsmetodik, bedömningsgrunder o. s. v. Direkta jämförelser är därför inte möjliga.

En undersökning i Helsingfors 1956 av vart nionde barn i åldern 5—6 år (tillsammans 250 barn) visade bl. a. att 3,5 procent vårdades på institutioner för psykiskt sjuka o. dyl., 2 procent var i behov av sådan vård, 10 procent behövde barnpsykiatrisk behandling medan slutligen 26 procent behövde viss observation och deras mödrar behövde stöd genom rådgivningsbyrå. Som helt välanpassade betecknades 43 procent.

På den danska ön Samsø har man som ett led i en större studie undersökt alla 10-åriga barn, tillsammans 122. Av dessa barn betecknades 37 procent som välanpassade och 47 procent som någorlunda anpassade. Dåligt anpassade och i behov av hjälp

¹³ Publiceras 1964.

¹⁴ *Gedda, E.* Frekvensen av psykoneurotiska beteenderubbningar på nybörjarstadiet inom ett av Göteborgs överlärdistrikter, Folkskolan — Sv. Lärartidning 1948.

Gedda, E. Fortsatta studier över nervösa beteenderubbningar hos skolbarn. Folkskolan — Sv. Lärartidning 1952.

¹⁵ *G. Nycander* Personlighetsutveckling på avvågar. Sthlm 1950.

vid rådgivningsbyrå var 12 procent medan 4 procent stod under barnpsykiatrisk behandling.

Två holländska undersökningar från 1957 av skolbarn i åldern 7—8 år och 12 år visade att 20—30 procent av barnen behövde hjälp för att klara sin anpassning i skola och hem. Ett par engelska undersökningar från 1952 och 1953 visar liknande siffror.¹⁶

Såväl de anförda siffrorna som den praktiska erfarenheten ger sålunda vid handen att behovet av barnpsykiatrisk rådgivning och behandling är mycket stort. Det är samtidigt uppenbart att den psykiska barna- och ungdomsvården även vid en mycket omfattande utbyggnad aldrig helt kan tillgodose det oerhörda hjälpbehovet. För försöksortens vidkommande blir det därför angeläget att möta behovet på så bred front som möjligt genom att engagera andra institutioner och organ som stöd åt den psykiska barna- och ungdomsvården.

Världshälsoorganisationen rekommenderar i skriften *Child Guidance Centers*¹⁷ minst ett barnpsykiatriskt team per 45 000 invånare (ett fullständigt team avses då bestå av 1 läkare, 2 psykologer, 2 kuratorer och kontorspersonal). För en stad av försöksortens storlek skulle sålunda, i enlighet med dessa rekommendationer, *en fristående central med två barnpsykiatriska arbetslag* ungefär utgöra ett rimligt mått för en utbyggnad. Jämfört med förhållandena i Stockholm ter sig visserligen en sådan utbyggnad som relativt blygsam. I Stockholm, med en folkmängd av 800 000, arbetar 20—25 team i öppen barnpsykiatrisk verksamhet (inklusive skolans resurser) varför sålunda ett team svarar mot 30 000—40 000 invånare. Trots detta är också i Stockholm väntelistan ett mycket påtagligt problem. Häremot kan anföras att de mentalhygieniska problemen i en storstad allmänt anses vara större och mera svårlösta än i en mindre stad.

Den fristående centralen bör i överensstämmelse med de allmänna planerna stå öppen för allmänheten direkt när det gäller nervösa symtom, beteenderubbningar och anpassningssvårigheter hos barn och ungdom upp till 21 år. För att den skall kunna fylla sin roll i försöksverksamheten bör den *i första hand ta emot barn och ungdomar med sociala eller kriminella symtom* eller med sådana belastningsfaktorer, som utvisar att de är i farozonen för asocial utveckling. Om väntetider uppkommer, vilket givetvis är att befara, måste därför dessa barn och ungdomar beredas förtur. Detta kan medföra att föräldrar till barn med neurotiska symtom och andra beteenderubbningar avstår från att söka hjälp vid centralen. För detta klientel finns dock även lasaretsavdelningens barnpsykiatriska poliklinik, varför en sådan utveckling inte behöver uppfattas som alltför oroväckande.

I enlighet med försöksverksamhetens syfte bör centralen ges en viss uppsökande inriktning, när det gäller begynnande symtom på asocial eller kriminell utveckling. Det är därför betydelsefullt att ett väl organiserat samarbete etableras framför allt med skolan, barnavårdsnämnden och de sociala barnavårdsinstitutionerna i övrigt. Det måste också förutsättas att befattningshavare inom verksamheten skall delta i utbildnings- och upplysningsverksamhet av olika slag, något som måste beräknas ta mycket tid i anspråk.

Vi föreslår att den fristående centralen i försöksorten får en personalorganisation med *1 överläkare och 2 barn-*

¹⁶ Närmare uppgifter om de anförda undersökningarna förekommer bl. a. i *K. R. Grunewald: Child Psychiatry in Sweden, Acta Paedopsychiatrica* 1963, vol. 30 samt hos *M. Davidson: Some Results of Psychological Disorders in Children, 1960.* (Opulicerad sammanställning för WHO, Euro-103.2/WP 7).

¹⁷ World Health Organisation Monograph Series nr 40-1960.

psykiatriska team. På grund av den speciella aktiviteten på försöksorten bör centralen därjämte tillföras *ytterligare personal för konsultverksamhet och samarbete med skolan och den sociala barnavården.* Organisationen framgår av följande plan.

Fristående central för psykisk barna- och ungdomsvård

Rådgivningsbyrå

1 överläkare

1 bitr. överläkare	1 bitr. överläkare
1 förste kurator	1 förste kurator
2 kuratorer	2 kuratorer
1 psykolog	1 psykolog
(terapeut)	(diagnostiker)
1 bitr psykolog	1 bitr psykolog
(diagnostiker)	(terapeut)

1 psykolog (grupptherapeut) + arvodesanställda gruppledare

Expedition

1:e kontorsskrivare
kanslibiträden
expeditionsbiträde

Personal för konsultverksamhet och samarbete

1 förste kurator	barnavårdsnämnden
2 psykologer	skolan
1 förskolepsykolog	daghem och lekskolor
och 1 kurator	
1 förskolepsykolog	barnavårdscentraler

Rådgivningsbyrån bör ha väl tilltagna lokaler, som förutom väntrum, expeditiionslokaler och rum åt de olika befattningshavarna samt vederbörliga terapiutrymmen bör innehålla föreläsningssal. Eventuellt kan lokaler för försöksledningen och dess experter vara inrymda i samma byggnad. Bäst för ändamålet lämpar sig ett fritt beläget hus som i sin helhet disponeras för verksamheten. Detta hus får ej ligga alltför långt från stadens centrum då det bör vara bekvämt åtkomligt för allmänheten och samarbetande institutioner.

Till rådgivningsbyrån bör knytas ett *specialdaghem* och en *specialleksskola*

för de förskolebarn, vilka vid undersökningen bedöms vara i behov av vidare observation eller pedagogisk behandling i mentalhygieniskt tillrättalagd miljö.

Under föregående avsnitt, som behandlat förstärkningsåtgärder på skolans område, har vi framhållit att det torde finnas behov av specialklasser vid den psykiska barna- och ungdomsvården. I anslutning till verksamheten bör sålunda inrättas en *liten skola* med låg- och mellanstadium, där barnen vistas hela dagarna. Skolan bör bestå av två klasser med 5—8 barn. I denna skola bör företrädesvis placeras barn, som uppvisat stora anpassningssvårigheter i normalskola — t. ex. skolk, vagabondage, snatteri, aggressivt beteende, höggradig motorisk oro, o. s. v. Till skolformen bör knytas specialutbildade lärare med erfarenhet från psykisk barna- och ungdomsvård och vidare personal för fritidssysselsättning. Skolundervisningen bör avpassas efter klientlets art och kompletteras med konstruktiv och stimulerande aktivitet efter skolans slut. Samtidigt med denna skolplacering kan i en del fall bedrivas psykoterapi med barnen samt föräldrarbete genom rådgivningsbyrån. Kontinuerlig föräldrakontakt bör upprätthållas också av skolan bl. a. i form av gruppdiskussioner.

4. Samarbete

I enlighet med verksamhetens allmänna inriktning på försöksorten är det för den psykiska barna- och ungdomsvården angeläget att intensifiera samarbetet med andra organ, vilka gör eller kan göra insatser för barns och ungdoms psykiska utveckling och anpassning. Detta gäller då närmast skolan, barnavårdscentralerna och barnstugorna samt den hos barnavårdsnämnden anställda personalen.

Samarbete med skolan

Skolans mentalhygieniska verksamhet som skisserats i föregående avsnitt skall i princip bygga på insatser av skolans mentalhygieniska arbetsgrupper. Dessa bör i första hand bistå rektor och enskilda lärare vid svårigheter i klassen. Ärenden av mera komplicerad art kan från skolans arbetsgrupp överföras på någon av skolpsykologerna och den centrala mentalhygieniska instansen inom skolan. Står det klart att problemet är av den arten att det inte kan lösas inom skolans ram bör ärendet överföras till den psykiska barna- och ungdomsvården för utredning och behandling. Det är av stor vikt att detta samarbete sker smidigt och får en personlig prägel. Vi föreslår att från rådgivningsbyrån avdelas *två psykologer* med huvuduppgiften att arbeta inom skolan men administrativt ingående i den psykiska barna- och ungdomsvårdens organisation.

Dessa två psykologer skall arbeta som konsulter åt skolans mentalhygieniska organisation när det gäller ärenden där barnpsykiatrisk utredning eller behandling erfordras. Likaså kommer de att fylla en viktig funktion som kontaktmän med skolan beträffande de skolbarn som anmäls direkt av föräldrarna till den psykiska barna- och ungdomsvården ifråga om sådana problem som för sin lösning kräver skolans medverkan.

Barn som skolkar, snattar eller visar annan social missanpassning, bör ägnas speciell uppmärksamhet och en rutinemässig utredning av sådana fall bör vara regel. Härvid får göras en sovring så att vissa fall remitteras till barnavårdsnämnden och andra fall till den psykiska barna- och ungdomsvården. Sociala utredningsfall och fall, där föräldrarna är helt negativa till samarbete, bör sålunda i första hand remitteras till

barnavårdsnämnden medan fall, där psykologisk-psykiatrisk behandling synes nödvändig och möjlig att etablera, bör hänvisas direkt till rådgivningsbyrån. Eventuellt kan sådan undersökning i vissa fall ske genom att barnpsykiater från rådgivningsbyrån håller mottagning på skolan.

Psykologerna bör också i samarbete med rådgivningsbyråns övriga personal fungera som ledare i den fortbildningsverksamhet på skolans område som behandlas i det följande, främst då det gäller skolans mentalhygieniska arbetsgrupper men även i den övriga fortbildningen av lärare. Skolläkarna bör engageras i studiegrupper tillsammans med barnpsykiatrer. Möjlighet bör finnas att avlöna skolläkarna för särskilda mottagningar rörande barn med nervösa symtom och beteenderubbningar, motsvarande vad som nu gäller för barnavårdscentralernas läkare.

Rådgivningsbyråns psykologer bör också ägna uppmärksamhet åt barnen i den specialskola som, enligt vad ovan utvecklats, bör inrättas i anknytning till psykiska barna- och ungdomsvården på försöksorten.

I mån av tid bör psykologerna även medverka med föredrag och kurser vid lärarnas studiedagar, föräldramöten o. s. v.

Samarbete med barnavårdsnämnden

Av särskild vikt är att uppnå en kontinuerlig kontakt mellan barnavårdsnämndens utredningsavdelning och rådgivningsbyrån. Det torde även här vara lämpligt att avdela särskild personal från rådgivningsverksamheten för denna uppgift. *En kurator* med mentalhygienisk vidareutbildning och grundlig erfarenhet såväl från den sociala som den psykiska barnavården bör utses till sådan förbindelseman. Denne kurator bör dela sin tid mellan rådgivnings-

byrån och barnavårdsnämnden och tjänstgörare som konsult åt nämndens tjänstemän, bl. a. när det gäller att avgöra vilka fall, som bör överföras till den psykiska barna- och ungdomsvården för mer eller mindre ingående handläggning där.

Regelbundna konferenser någon gång i veckan bör anordnas mellan barnavårdsnämndens utredare och rådgivningsbyråns personal. I dessa små arbetskonferenser bör ingå en av läkarna vid rådgivningsbyrån, en psykolog och den ovannämnda kuratorn jämte vederbörande avdelningschef vid barnavårdsnämnden samt den eller de utredare som sysslar med aktuella fall. Här bör fall inom barnavårdsnämndens verksamhetsområde diskuteras i den mån de är påtänkta för vidare utredning genom den psykiska barna- och ungdomsvårdens försorg eller det eljest föreligger behov av konsultation. Den vidare handläggningen av varje enskilt fall kan här planläggas. Om så befinnas lämpligt kan härvid ett ärende helt övertas av rådgivningsbyrån, i andra fall medverkar byråns befattningshavare som konsulter, eventuellt efter läkare- och psykologobservation av barnet. Vid dessa konsultationsfall behövs varierande insatser av läkare, psykolog och kurator. Det kan också tänkas att ett ärende som anmäls till rådgivningsbyrån lämpligen bör överföras till barnavårdssektionen efter diskussion och överenskommelse vid ovannämnda konferens.

Samarbete med daghem och lekskolor

En social barnavårdsinstitution, som bör ägnas speciell uppmärksamhet i detta sammanhang är daghemmen. I daghemmen finns en hel del barn med anpassningssvårigheter, som f. n. ej får någon adekvat hjälp. Mödrarnas yrkesarbete kan göra det svårt för dem att

uppsöka rådgivningsbyrå. Om i hemmen dessutom finns allvarliga sociala missförhållanden tvekar man av naturliga skäl att söka hjälp.

Åtskilliga av de barn i skolåldern, som genom skolans försorg anmäls till barnavårdsnämnden eller den psykiska barnavården och som då ofta har mycket svåra och fixerade beteenderubbningar hade redan då de vistades i daghem kunnat få behandling om dessa rubbningar då blivit klarlagda. Det är av stor vikt, att i tid spåra sådana avvikelser i förskoleåldern, som kan utvecklas mot asocialitet eller psykiskt handikapp. Detta innebär att en konsultverksamhet utgående från den psykiska barna- och ungdomsvården och närmast bedriven av *en förskolepsykolog* och *en kurator* torde ha en stor uppgift att fylla.

En del barn, som vållar svårigheter på daghemmen, företer relativt akuta beteenderubbningar och stressreaktioner. De kan ofta få tillräcklig hjälp genom den institution de vistas på, om personalen har tillgång till en psykologkonsult.

I mer komplicerade fall kan psykologen eller kuratorn hjälpa personal och föräldrar genom att förmedla kontakten med rådgivningsbyrån och genom att hålla situationen flytande under väntetiden. Genom en dylik uppsökande verksamhet kommer inte endast miljöskadade barn tidigare till behandling. Även hjärnskadade och utvecklingsstörda barn i allmänhet kommer att diagnostiseras på ett tidigt stadium.

En svår kategori barn, som också ur försöksverksamhetens synpunkt har stor betydelse, utgörs av barn med grava beteenderubbningar där modern eller föräldrarna vägrar eller är oförmögna att inse det allvarliga i situationen och bestämt motsätter sig kontakt med rådgivningsbyrån. Här fordras i första

hand ett tålmodigt socialt arbete av uppsökande och kontaktskapande karaktär. Då det här ofta gäller problemmiljöer, kanske med flera barn på glid mot asocialitet, kan dylik kuratorsaktivitet få en direkt brottspreventiv effekt.

Vare sig föräldrarna är samarbetsvilliga eller inte betar sig en del barn på daghemmen så störande att de svårigen kan hanteras i en större grupp. För sådana barn är det specialdaghem, som ovan föreslagits, av stort värde. Denna daghemsinstitution bör drivas med högst 6 barn i varje grupp och ha speciellt väl utbildad personal. Hemmet bör kontinuerligt stå under barnpsykiatrisk läkartillsyn. I en sådan liten intim daghemsinstitution bör barnen kunna få hjälp och en förtroendefull kontakt skapas också med föräldrar, som tidigare visat sig obenägna för samarbete med den psykiska barna- och ungdomsvården.

Samma arbetslag, som utför ovan skisserade arbete i daghemmen, bör också söka hinna med liknande konsultverksamhet vid försöksortens lekskolor, där det också kan finnas en hel del förskolebarn som visar utpräglade kamratsvårigheter och anpassningssvårigheter av olika slag.

Samarbete med barnavårdscentraler

Av stor betydelse ur förebyggande synpunkt är också att ett samarbete upprättas mellan barnavårdscentralerna och den psykiska barna- och ungdomsvården på försöksorten. *En förskolepsykolog* bör avdelas för denna uppgift.

Vid barnavårdscentraler kontrolleras de flesta barn under de första levnadsåren. Läkarna och kanske allra mest sköterskorna på barnavårdscentralerna kan, förutom att handha den viktiga fysiska profylaktiska vården, också göra värdefulla insatser inom det mentalhygieniska arbetsfältet. Det är naturligt

för mödrarna att betrakta barnavårdscentralernas läkare och sköterskor som rådgivare också när det gäller barnens uppfostran och behandling vid vanliga beteenderubbningar som sömnsvårigheter, syskonkonflikter, aggressionsutbrott etc. Vid sina hembesök får ofta sköterskorna en intim insyn i hemförhållandena som kan vara av värde när det t. ex. gäller att bedöma barn med beteendestörningar och den fara som kan föreligga för en fortsatt ogynnsam utveckling.

Flera års erfarenhet från en psykologisk konsultverksamhet i Stockholm har visat att sköterskor och läkare vid barnavårdscentraler i hög grad kan intresseras för mentalhygieniska insatser. Psykologens verksamhet tar här främst sikte på att genom diskussionscirklar och seminarier för läkare och sköterskor vid barnavårdscentralerna göra dessa mer engagerade och kapabla att själva hjälpa mödrarna tillrätta med uppfostringsproblem och vanliga beteenderubbningar hos barn. De blir härvid också bättre i stånd att bedöma i vad mån barnen behöver mer ingripande hjälp från exempelvis rådgivningsbyråns sida. Psykologen följer sköterskan på hembesök i komplicerade fall och försöker i första hand lösa problemen i samråd med vederbörande läkare vid barnavårdscentralen. Om detta visar sig ogörligt kan psykologen förmedla kontakt med rådgivningsbyrån. I en del fall kan den ändamålsenligaste lösningen vara en anmälan till barnavårdsnämnden. Psykologen har också tillsammans med sköterskor och ibland läkare vid barnavårdscentralen diskussionsgrupper för föräldrar om vanliga barnproblem. Man kan förmoda att det med barnavårdscentralernas hjälp skall visa sig möjligt att i tid uppspåra en hel del barn med psykiska störningar och anpassningssvårigheter, vilka eljest

först i samband med skolgången, när störningarna är mer fixerade, kommer till den psykiska barna- och ungdomsvårdens kännedom.

Samarbete med andra barnavårdsinstitutioner

De fall, som ej kan utredas polikliniskt av barnavårdsnämnd eller rådgivningsbyrå, bör utredas på det eller de upptagningshem, som barnavårdsnämnden anordnar, såvida de ej lämpligen remitteras till sjukhusavdelning. Behövlig barnpsykiatrisk konsultation och bedömning kan då ske på barnhemmet med hjälp av den fristående centralens resurser. Eventuellt bör viss personal tillhörande den psykiska barna- och ungdomsvården stationeras på en dylik utredningsinstitution. Härvid kommer främst en kurator i fråga, medan psykolog och barnpsykiater bör anlitas för regelbundet återkommande besök.

Vissa fall kommer efter utredningen att remitteras till fortsatt vård på ungdomsvårdsskola. Viktigt är att de inledningsvis berörda *behandlingshemmen* kommer till stånd i anslutning till försöksverksamheten. Endast härigenom blir det möjligt för personalen inom den psykiska barna- och ungdomsvården att fullfölja en polikliniskt påbörjad behandling, om institutionsplacering i en krissituation måste tillgripas.

D. Förstärkningsåtgärder på arbetslivets område

1. Inledande synpunkter

Förmågan att på ett tillfredsställande sätt kunna anpassa sig till arbetslivets krav är av väsentlig betydelse för varje människa. I betänkandet Ungdomsbrottslighet diskuteras några av de yttre och inre orsaker, som kan hindra socialt anpassningsstörda ungdomar att på ett någorlunda friktionsfritt sätt in-

lemmas i arbetslivet. Olika åtgärder för att underlätta dessa ungdomars arbetsanpassning föreslås. Bl. a. rekommenderas en mer differentierad elevvård i skolan, intensifierad yrkesvägledning, upplysning och propaganda på arbetsplatser — även statliga och kommunala — om de anpassningsstördas problem samt olika eftervårdsåtgärder för anstaltsklientel.

Åtgärder, som underlättar unga människors inpassning i yrkes- och arbetsliv, kan ur de synpunkter, som är av intresse för försöksverksamheten, schematiskt hänföras till tre huvudområden. Åtgärderna kan vara av *allmänt arbetsförberedande natur*. Hit hör bl. a. skolans yrkesförberedande verksamhet, yrkesvägledningen och speciella insatser som underlättar övergången mellan skola och arbetsliv. *Individuellt stödjande* är sådana åtgärder som inriktas på rehabilitering av enskilda individer med mer eller mindre uttalade akuta problem. Till detta område hör bl. a. olika arbetsvårdande åtgärder, t. ex. arbetsutbildning och omskolning, skyddad sysselsättning, speciellt tillrättalagd yrkesutbildning m. m. — Den arbets- och yrkesutbildning och skyddade sysselsättning, som förekommer på de olika ungdomsanstalterna, kan även räknas till detta område. — Slutligen kan åtgärder för arbetsanpassning också ses som en fråga om *eftervård* för anstaltsklientel. Utöver redan nämnda rehabiliteringsåtgärder kan därvid t. ex. tillämpas placering vid speciella offentliga arbeten, särskild platsackvisition och upplysning på arbetsplatser.

På försöksorten torde förstärkningsåtgärder för att underlätta och förbättra ungdomens arbetsanpassning bli aktuella på alla här angivna stadier. Huvudparten av de insatser som kan åstadkommas faller inom arbetsförmedlingens område och inom skolans yrkes-

förberedande verksamhet. Som närmare utvecklas i det följande bör för arbetsförmedlingens vidkommande en förstärkning av yrkesväglednings- och arbetsvårdssidan med inriktning på försöksorten närmast komma i fråga.

Många andra myndigheter och organ, barnavårds- och nykterhetsnämnd, psykisk barna- och ungdomsvård, eftervårdsorgan m. fl., berörs av problemet om unga människors arbetsanpassning. De åtgärder som kan vidtas för att ge dessa organ bättre möjligheter att lösa ungdomars arbetsproblem, faller inom det allmänna förstärkningsprogrammet. Inom försökets ram blir det närmast fråga om att förbättra kontaktvägarna mellan övriga myndigheter och arbetsmarknadsorganen.

Arbetsmarknadsstyrelsen är central myndighet för allmänna arbetsmarknadsfrågor och chefsmyndighet för länsarbetsnämnderna, vilka leder arbetsförmedlingsarbetet på länsplanet. Vid varje länsarbetsnämnd, vars chef är länsarbetsdirektören, finns ett huvudkontor för arbetsförmedlingsverksamheten samt ett antal på olika platser i länet förlagda avdelningskontor. Flertalet av de städer, som kan komma i fråga för försöksverksamhet, är residensstäder och säte för länsarbetsnämndens kansli samt arbetsförmedlingens huvudkontor.

Huvudkontoret har dels expeditioner för allmän arbetsförmedling för de stora yrkesområdena, dels specialförmedlingar. Vid huvudkontoret finns sålunda alltid expeditioner för yrkesvägledning, för arbetsvård och för tjänstemannaförmedling. I de län där en blivande försöksort kan vara belägen uppgår antalet befattningshavare vid länsarbetsnämnden till omkring 40—50 personer. Härav tjänstgör ungefär 20—25 tjänstemän, varav 12—15 kontorspersonal, vid kansliet, 10—15 tjänstemän vid den allmänna förmedlingen, 3—7 vid tjänstemannaförmedlingen, 5—7 vid arbetsvårds-expeditionen och 3—4 tjänstemän vid expeditionen för yrkesvägledning. Personalen vid avdelningskontoren ute i länet varierar från en till ett tiotal befattningshavare, beroende på ortens storlek. Härtill kommer ett antal orts- eller lokalombud samt kontaktmän för yrkesvägledning.

Förmedlingstjänstemännen, bland vilka finns ett ganska stort antal socionomer och ett inslag av akademiker, rekryteras som aspiranter för att därefter genomgå intern verksutbildning. Assistentutbildningen har en sammanlagd längd av 1 ½ år. Därför kan tillkomma specialkurser av varierande längd. För yrkesväglednings-tjänstemännen gäller en speciell rekryteringsgång.

I likhet med de flesta andra områden, som berörs av försöksverksamheten, kan man beträffande arbetsförmedlingen säga, att den i dagens läge inte har tillräckliga resurser för att fylla de anspråk, som kan ställas på den, vare sig det gäller verksamheten i allmänhet eller den verksamhet som kan ha brottsförebyggande betydelse. Man kan samtidigt konstatera, att den dynamiska utveckling som kännetecknar andra berörda organ och institutioner i hög grad utmärker arbetsförmedlingen. Den aktiva arbetsmarknadspolitikens målsättningar torde komma att innebära en fortgående expansion och differentiering av arbetsförmedlingens olika verksamhetsgrenar både före och under försökstiden.

Utbyggnaden av arbetsförmedlingens allmänna resurser synes få sin största betydelse för försöksverksamheten därigenom att myndigheterna i försöksorten, som i sin tur fått bättre arbetsbetingelser, på ett effektivt sätt kan utnyttja arbetsförmedlingens tjänster. Samtidigt måste man beakta att de anspråk, som kommer att ställas på arbetsförmedlingen i skiftande konjunkturlägen och vid strukturförändringar på arbetsmarknaden, givetvis kan komma att öka i snabbare takt än resurserna. En förstärkning av arbetsförmedlingens personal med avseende på försöksorten är därför nödvändig. Härvid måste man dock ta i betraktande, att såväl själva förmedlingsarbetet som arbetsförmedlingens övriga verksamhet i allmänhet

bedrivs över större områden än en enskild ort. Det torde därför inte vara möjligt att genomgående avgränsa förstärkningsåtgärderna så, att de berör endast försöksorten.

Arbetsförmedlingen kommer genom den ordinarie förmedlingsverksamheten, yrkesvägledningen och den växande omskolnings- och utbildningsverksamheten i betydande utsträckning i kontakt med de anpassningsstörda ungdomarnas problem. Genom de befintliga verksamhetsformerna har man möjlighet att på ett relativt smidigt sätt pröva olika hjälpåtgärder. Förstärkningen på detta område behöver därför inte erbjuda alltför stora vanskligheter, då man i stort sett kan följa redan utstakade riktlinjer. Utöver en förstärkning av själva arbetsförmedlingsorganen krävs emellertid att övriga myndigheter och organ på försöksorten blir till fullo inställda på att utnyttja de möjligheter som bjuds.

I detta sammanhang är det nödvändigt att beröra arbetsförmedlingens ställning i förhållande till andra myndigheter. En av huvudtankarna i vårt förslag om försöksverksamhetens utformning är att en intensiv samverkan bör förekomma mellan de berörda samhällsorganen. Vid våra studiebesök och vid konferenser med representanter för arbetsmarknadsstyrelsen har emellertid betonats, att arbetsförmedlingsorganen ur vissa synpunkter måste inta en försiktig hållning, när det gäller samarbete med andra myndigheter. Arbetsförmedlingens tjänster skall stå till förfogande för både arbetsgivare och arbetssökande, vilket bl. a. betyder att den måste åtnjuta båda parter förtroende. En arbetssökande, som lämnar uppgifter om sina personliga förhållanden eller en arbetsgivare som ger upplysningar, vilka kan ge inblick i företaget, måste veta att dessa uppgifter är skyddade för insyn.

Upplysningarna skall i princip endast kunna användas för att ge underlag för bästa möjliga arbetsanvisning. Enligt 25 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar stadgas också att uppgifter som berör offentlig arbetsförmedling inte skall utlämnas i annan mån än som erfordras för förmedlingsverksamhetens behöriga bedrivande.

Från arbetsförmedlingshåll har i enlighet med dessa principer betonats att arbetsförmedlingen bör stå neutral i förhållande till de arbetssökande och dessa bör inte få uppfattningen att av dem lämnade upplysningar om personliga förhållanden förs vidare till andra organ som t. ex. polis, barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. Samtidigt har man emellertid också understrukit att arbetsförmedlingen, för att kunna fullgöra sina uppgifter, självfallet är både intresserad och beroende av kontakt och samråd med andra myndigheter. Med allt hänsynstagande till de framförda synpunkterna vill vi här betona vikten av att ett fördjupat och utvidgat samarbete mellan arbetsförmedlingen och andra berörda samhällsorgan kommer till stånd på försöksorten.

En intensifiering av kontakten och samverkan på ett mer allmänt plan mellan arbetsförmedlingen och andra organ är även viktig ur försökssynpunkt. Länsarbetsnämnden bör sålunda på lämpligt sätt vara representerad i det lokala försöksorganet. Man bör också kunna förutsätta att arbetsförmedlingstjänstemännen deltar i sådana upplysningsmöten och kontaktkonferenser, som under förberedelse- och försökstiden ger information om försöket. Dessutom bör många av arbetsförmedlingens tjänstemän i olika egenskaper kunna medverka i utbildningsverksamheten på försöksorten. I flera fall torde det bli naturligt, att de engageras som föreläsare

eller ledare av studiegrupper. Någon speciell fortbildning i likhet med vad som planeras för andra personalgrupper, torde däremot knappast bli aktuell för arbetsförmedlingstjänstemännens del. Däremot bör de i största utsträckning animeras att delta i annan pågående fortbildning. Arbetsvårdens tjänstemän kan t. ex. ha utbyte av den fortbildning som ordnas för socialarbetarna, och yrkesvägledarna bör i vissa delar kunna följa kurserna för lärare.

2. Allmänt arbetsförberedande åtgärder

Skolans yrkesförberedande verksamhet
Förberedande yrkesvägledning i olika former och viss yrkespraktik ingår i undervisningen för den obligatoriska skolans högre klasser. I den nya nioåriga grundskolan ingår den yrkesförberedande undervisningen och praktiken som ett viktigt led i skolans arbete på högstadiet.

Som en sammanfattande benämning på de olika åtgärder som kan vidtas för att hjälpa ungdomar tillrätta med yrkesvalet brukar användas termen yrkesorientering. Yrkesorienteringen i skolorna bygger på ett nära samarbete mellan arbetsförmedlingen och skolan. Konsulenten för yrkesvägledningsfrågor vid länsarbetsnämnden och länets skolchef skall för varje läsår lägga upp en plan för hur yrkesvägledningen vid skolorna skall bedrivas med utgångspunkt från de personalresurser som finns. Den arbetsförmedling för ungdom under 18 år, ungdomsförmedling, som tidigare bedrevs vid yrkesvägledningsexpeditionerna, har överförs till den allmänna förmedlingen för att yrkesvägledarna skall kunna ägna mer tid åt skolorna. I stort sett är arbetsfördelningen sådan, att det inom den obligatoriska skolan är skolans egna lärare både med och utan särskild utbildning som sköter den yrkesorienterande verksamheten, medan

yrkesvägledarna vid arbetsförmedlingen är mer direkt engagerade när det gäller de högre skolorna. Vissa folkskollärare och läroverkslärare fungerar som yrkesvägledningens kontaktmän för yrkesorientering och praktikplaceringar. De har en särskild kortare utbildning för ändamålet och är i sin egenskap av yrkesvägledare anställda av arbetsmarknadsverket.

Yrkesorienteringen i grundskolan består av s. k. teoretisk eller allmän yrkesorientering, vilket är en del av ämnet samhällskunskap på högstadiet, vidare av enskild studie- och yrkesorientering och slutligen av praktisk yrkesorientering, där eleverna under kortare perioder får känna sig för på arbetsplatser.

Det ankommer på skolan att meddela allmän yrkesorientering, att lämna bidrag till elevernas enskilda yrkesorientering genom bl. a. läraromdömen och skolläkarutlåtanden, att ge enskild studievägledning och att bedriva för- och efterarbete för den praktiska yrkesorienteringen. Arbetsmarknadsmyndigheterna skall svara för enskild yrkesvägledning, yrkesorienterande föräldramöten, platsackvisition i samband med den praktiska yrkesorienteringen och vid elevers avgång från skolan, efterkontakt med elever, samt tillhandahålla yrkesorienterande material.

I skolor med högstadium skall finnas yrkesvalslärare, som närmast under rektor har att svara för, informera om och samordna yrkesorienteringen på högstadiet. De har därvid bl. a. att i enskilda samtal med elever och deras föräldrar hjälpa eleven att sammanfatta sin situation.

Hösten 1963 tjänstgjorde i hela landet ca 530 yrkesvalslärare, varav 239 var behöriga. Behörighet tillkommer lärare som genomgått en termins specialkurs, anordnad av skolöverstyrelsen i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen.

Flertalet av de lärare som genomgår kursen är folkskollärare med vidareutbildning. I sin egenskap av yrkesvägledare är yrkesvalslärarna deltidsanställda vid länsarbetsnämnden. I vissa kommuner är yrkesvalslärartjänsterna organiserade så att man har studierekorder för yrkesvägledning.

Studie- och yrkesorientering är ur elevvårdssynpunkt mycket viktiga områden. I ett gemensamt betänkande av skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning, »Yrkesvägledningen i grundskolan»,¹⁸ har föreslagits att yrkesorienteringen skall samordnas med den övriga elevvården. Det föreslås att en ny grupp befattningshavare, skolkonsulenter, med akademisk, i vissa fall social utbildning, skall dels ombesörja den del av yrkesorienteringen som ankommer på yrkesvalslärarna och därvid ersätta dessa, dels också fungera som skolpsykologer och skolkuratorer. Förslaget har hittills inte föranlett någon statsmakternas åtgärd. Tills vidare består systemet med yrkesvalslärare.

I högstadiområden med mindre än 1 000 elever skall enligt betänkandet skolkonsulenten omhänderha alla de elevvårdande och yrkesorienterande arbetsuppgifterna. För kommuner av försöksortens storlek förutsätts att särskild kommunal skolpsykologtjänst inrättas. Man räknar också med särskilda skolkuratorer. Skolkonsulenten skall därför i de största kommunerna enbart få yrkesorienterande uppgifter.

Tillkomsten av skolkonsulenter skulle kunna lösa frågan om gränsdragning mellan de befattningshavare som — utöver lärarna själva — sysslar med elevvård. På grund av den differentiering mellan elevvårdsuppgifterna, som förutsätts för de största kommunernas del, torde dock ett eventuellt genomförande av förslaget inte på något avgörande

sätt påverka den förut skisserade planeringen av förstärkningsåtgärder på skolans område.

Från skolhåll och på annat håll har vitsordats att systemet med yrkesvalslärare inom försöksskolan har fungerat tillfredsställande. En naturlig förstärkningsåtgärd synes därför vara att på försöksorten öka antalet yrkesvalslärare (alternativt antalet skolkonsulenter).

Yrkesvalslärarna får en naturlig och nära kontakt med föräldrarna och eleverna under sina samtal om elevernas studie- och yrkesvalsproblem. Genom sin arbetsförmedlingsutbildning och sin medverkan vid placering i yrkespraktik känner de till ortens arbetsliv. I betänkandet Ungdomsbrottslighet talas bl. a. om de svårigheter som de negativt inställda, skoltrötta eleverna i högre klasser vållar för skolan och för sig själva, svårigheter som, trots de större valmöjligheterna i den nya skolan, enligt mångas uppfattning kan tänkas bli ännu mer accentuerade i och med den förlängda skolplikten. Sådana elevers anpassning kan underlättas genom yrkesvalslärarnas åtgärder.

De ökade mentalhygieniska insatser, som enligt förstärkningsprogrammet skall komma alla skolelever och deras föräldrar till godo, torde även komma att medföra ett ökat intresse för individuell studie- och yrkesorientering. Elever, föräldrar och lärare kan i större utsträckning känna behov av att kunna vända sig till yrkesvalsläraren — liksom till arbetsförmedlingens yrkesvägledare — för enskilda samtal om ungdomarnas problem och möjligheter.

Hur många yrkesvalslärare, som bör

¹⁸ Yrkesvägledningen i grundskolan. Utredning och förslag beträffande den i den obligatoriska skolan arbetande yrkesvägledningspersonalens anställningsformer och organisatoriska anknytning till skolväsendet och arbetsmarknadsverket (20 okt. 1961, stencil.)

vara verksamma på försöksorten i förhållande till andra orter, beror bl. a. på hur omfattande deras vanliga lärartjänstgöring är. En förekommande kombination är t. ex. 9 timmars vanlig lärartjänst och 15 timmars yrkesvägledning per vecka. Antalet yrkesvalslärare kan under sådana förhållanden ökas till två eller fler för varje yrkesvalslärområde. Ett sådant område omfattar de elever i en skola eller en kommun, vars yrkesvägledning handhas av en och samma yrkesvalslärare. Intet torde hindra att en lämplig och intresserad lärare enbart ägnar sig åt yrkesorientering. Skolkonsulenttjänsterna skulle, om förslaget därom genomförs, bli heltidstjänster.

Vi föreslår att en sådan ökning av antalet yrkesvalslärare, resp. ökning av antalet tjänstgöringstimmar per yrkesvalslärområde, företas på försöksorten, att *yrkesorienteringens kapacitet blir minst den dubbla* i förhållande till andra jämförbara orter. Hur denna ökning skall genomföras blir beroende av de aktuella förhållandena på försöksorten vid försökets början. Städer av försöksortens storlek torde f. n. ha ett antal av 4—10 yrkesvalslärare. Vid fullt genomförd grundskola skulle förstärkningsprogrammet kunna innebära 10—20 deltidstjänstgörande eller 3—5 heltidstjänstgörande yrkesvalslärare.

Utbildningskapaciteten för yrkesvalslärare är f. n. begränsad. Hösten 1963 tjänstgjorde som nämnts drygt 50 procent yrkesvalslärare utan behörighet, d. v. s. utan att ha genomgått specialkurs.¹⁹ Om inte utbildningsfrågan löses i annan ordning kan det därför bli aktuellt att hos vederbörande myndigheter utverka, att företräde för yrkesvalslärområden lämnas lärare, som skall tjänstgöra på försöksorten. En möjlighet kan också vara att man på försöksorten anordnar en egen kurs för yrkesvalslärare i samband med det sto-

ra fortbildningsprogrammet för lärare och andra personalgrupper.

Övergången skola—arbetsliv

De första åren efter den obligatoriska skolans slut innebär för många ungdomar en rätt besvärlig anpassningsperiod till yrkesutbildningens och arbetslivets krav. Även om dessa anpassningsproblem kommer att minska efter hand som den nya skolan kan göra eleverna bättre förberedda för arbetslivet, samt yrkes- och fackskolor får tillräcklig kapacitet, får man räkna med att problemen alltid kommer att vara aktuella. Svårigheterna blir särskilt framträdande hos de ungdomar, vilka redan förut är handikappade eller missanpassade. Oförmåga att hålla ut i en utbildning eller stanna kvar på en arbetsplats är välkända drag hos barnavårdens, socialvårdens och rättsvårdens klientel. Misslyckandena i arbetslivet försvårar sedan ytterligare den sociala anpassningen. Åtgärder, som avser att motverka misslyckandena i arbetslivet, kan därför vara ägnade att förebygga brott och asocialitet.

Det förekommer f. n. inte någon organiserad verksamhet för att fullfölja de insatser, som görs av skolan och av arbetsförmedlingen för att hjälpa ungdomarna till rätta vid inträdet på arbetsmarknaden. Yrkesvalslärarna har enligt bestämmelserna skyldighet att hålla kontakt med elever viss tid efter skolans slut. Det ingår vidare i yrkesvägledningstjänstemännens arbetsuppgifter att följa sina klienter, att undersöka om de tagit ett anvisat arbete eller fullföljt yrkesutbildning, att hjälpa dem som kommit in på felaktig utbildningsväg, som vantrivs på arbetsplatsen o. s. v. Sådan uppföljning och kontakt sker

¹⁹ Enligt inhämtade upplysningar kommer år 1964 ca 120 och år 1965 ca 160 lärare att vinna behörighet som yrkesvalslärare.

även i viss utsträckning liksom den givetvis kan förekomma i andra former och från andra organ. Till följd av bristande resurser — en alltför knapphändig utbyggd elevvård i skolan och alltför knappa personalresurser hos arbetsförmedlingen — torde dock denna efterkontakt inte ha nått erforderlig omfattning och intensitet, vilket även framkommit vid våra studiebesök och kontakter med skol- och arbetsmarknadsmyndigheter. Representanter för bl. a. barnavårds- och eftervårdsorgan, som har att ta befattning med de urspårade ungdomarnas arbetsproblem, har understrukt vikten av förebyggande åtgärder för ungdomens arbetsanpassning.

Vi föreslår att det på försöksorten organiseras en kontaktverksamhet av delvis uppsökande karaktär, som tar sikte på att underlätta ungdomens övergång från skola till arbetsliv. Verksamheten skall avse den obligatoriska skolans elever. Härutöver bör även uppmärksammas elever i andra skolformer som avbryter pågående skolgång eller utbildning.

De elever, som slutar skolan i försöksorten och inte direkt går vidare till högre utbildning eller yrkesutbildning, kan ur de här aktuella synpunkterna indelas i följande grupper:

a) Specialklasselever. Särskilda kurrativa insatser bör göras för de specialklasselever, som efter slutad skolgång bedöms vara i särskilt behov av hjälp med arbetsplacering och utbildning. *En särskild kuratorsbefattning* bör inrättas gemensamt för arbetsförmedling och skola för dessa uppgifter.

b) Elever som står under övervakning. Övervakningsverksamheten kommer enligt vårt förslag att förstärkas på försöksorten. Övervakarna bör därför få goda möjligheter att i samarbete med

arbetsförmedlingen klara upp sina klienters utbildnings- och arbetsproblem.

c) Elever som utan att stå under övervakning eller vara omhändertagna gjort sig kända som problemfall eller som tillhör problemfamiljer. Eleverna kan vara väl kända hos barnavårdsnämnd, socialpolis, ungdomsgårdsföreståndare, skolpsykolog, skolsköterska, den psykiska barna- och ungdomsvården etc. eller ha tilldragit sig sin lärares speciella intresse. Genom den intensifierade uppmärksamhet, som under försökstiden skall ägnas skolelever samt genom samarbetet och kontakten mellan olika organ, bör sådana fall vara lätta att aktualisera under det sista skolåret.

Olika åtgärder har då redan vidtagits som bl. a. kan ha inneburit att eleven och hans föräldrar lärt känna och fått förtroende för t. ex. en viss lärare, en barnavårdstjänsteman, en ungdomsledare, en polisman eller annan. En sådan person kan lämpligen intresseras att mot arvode utöva en informell tillsyn efter slutad skolgång med sikte på elevens arbetsanpassning.

d) Övriga elever. Majoriteten av de ungdomar som slutar skolan bereder inga påtagliga bekymmer i socialt avseende. För sin egen personliga anpassnings skull vore kanske ändå en del betjänta av en viss vägledning som kunde bidra till att hjälpa dem tillrätta på arbetsmarknaden. För en mindre grupp där hemmet inte kan ge tillräckligt stöd skulle en sådan verksamhet kunna förebygga social misskötsamhet som framträder först efter skolans slut. I ett vikande konjunkurläge eller vid omställningar på arbetsmarknaden torde en sådan vägledning bli av särskilt stort värde.

Kontaktverksamheten bör organiseras i samverkan mellan arbetsförmedlingen, skolan och barnavårdsnämnden samt i

samråd med andra organ såsom den psykiska barna- och ungdomsvården och skyddskonsulentorganisationen. Huvudansvaret för verksamheten bör ligga på länsarbetsnämndens yrkesvägledningscentral. Vi föreslår att yrkesvägledningsexpeditionens personal förstärks med *en tjänsteman* med uppgift att svara för att en kontinuerlig kontakt hålls med de elever som lämnar skolan och av olika anledningar bedöms vara i särskilt behov därav. Han skall personligen sköta kontakten i de fall, där den inte kan ordnas på sätt som antytts i det föregående, d. v. s. i huvudparten av fallen. Av väsentlig betydelse är att denne tjänsteman etablerar god kontakt med olika arbetsgivare på orten och intresserar dem för de ungas problem i arbetet. Företagsnämnder, arbetsklubbar o. dyl. bör också informeras om dessa problem och därmed underlätta arbetsanpassningen för vissa unga arbetstagare.

Efterkontakt med klienter ligger helt i linje med yrkesvägledningens allmänna principer. Verksamheten i försöksorten innebär endast att man genom personalförstärkningen får tillfälle att utöva denna kontakt effektivt och kontinuerligt. I förhållande till ungdomarna kommer därför denna verksamhet från yrkesvägledningens sida att endast avse rådgivning och hjälp utan något moment av tvång eller påverkan.

Verksamheten kan praktiskt organiseras så, att skolledarna tillsammans med den ansvarige yrkesvägledaren mot slutet av varje läsår håller behövligt antal kollegier med deltagande av klasslärare, yrkesvalslärare, skolpsykolog, skolans mentalhygieniska arbetsgrupp representanter för barnavårdsnämnd, psykisk barna- och ungdomsvård samt eventuellt ytterligare organ. Härvid diskuteras vilka elever som kan vara i behov av efterkontakt, i vilka former den

na bör äga rum o. s. v. Med ett dylikt förfarande bör garantier kunna skapas för att inga problemfall förbigås och att heller inga onödiga, för ungdomarna och deras föräldrar kanske besvärande kontakter sker. Förberedelsearbetet för denna planering bör ankomma på skolan.

Vid uppläggnigen av kontaktverksamheten bör man även undersöka möjligheterna att anknyta denna till den obligatoriska hälsokontroll av arbetstagare under 18 år, som enligt arbetskyddslagen skall företas varje kalenderår. Sådan kontroll skall förrättas på alla arbetsplatser med minderårig arbetskraft av särskilt förordnad besiktningssläkare. Hälsokontrollen synes f. n. bestå av en relativt summarisk kroppsundersökning kompletterad med inspektion av den minderåriges fysiska arbetsförhållanden. På försöksorten bör det vara möjligt att göra dessa undersökningar mer omfattande och låta dem innefatta även ett social-medicinskt och mentalhygieniskt inslag. Möjlighet torde finnas att vid den allmänna hälsokontrollen särskilja de ungdomar som kan behöva speciell uppmärksamhet. Fördelen med en sådan anordning skulle vara att man kan utnyttja en redan befintlig organisation för att följa den minderåriga arbetskraften. Eftersom sådana undersökningar sedan länge är obligatoriska behöver de heller inte av de unga uppfattas som ett otillbörligt tvång. En nackdel härmed är dock att kontaktperioden blir mycket kort. Ungdomarna slutar grundskolan vid 16 års ålder och hälsobesiktning skall ej förekomma efter fyllda 18 år.

Hur mycket arbetskraft som behöver sättas in på kontaktverksamheten är svårt att på förhand avgöra. I en stad av försöksortens storlek utgör en årskull ca 800—1 000 elever. Om man räknar med att 60—70 % av eleverna direkt

går vidare till högre eller annan utbildning och att grundskolan är fullt genomförd t. o. m. nionde klassen skulle 300—400 nya ungdomar komma ut på arbetsmarknaden varje år. Hur många av dessa som kan vara i behov av vidare kontakt är svårt att förutse. Det förefaller dock osannolikt att en tjänsteman skall kunna hålla samman verksamheten. I brist på närmare hållpunkter beträffande den kapacitet, som andra organ i försöksstaden kan utveckla när det gäller att förhindra eller hjälpa ungdomens arbetsproblem, vill vi emellertid inte sträcka oss längre än till den här föreslagna uppläggningsen.

3. Individuellt stödande åtgärder

Inom ramen för arbetsförmedlingens verksamhet kan vidtas många åtgärder, som i olika hänseenden är ägnade att lösa människors arbetsproblem. Av grundläggande betydelse för både unga och äldre är självfallet den allmänna förmedlingsverksamheten, som syftar till att individen skall kunna anvisas ett arbete som i möjligaste mån svarar mot hans önskemål och förutsättningar.

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen, som kontinuerligt förändrar arbetslivets struktur, ställer ständigt nya krav på anpassning och omställning hos arbetskraften. I syfte att minska arbetslöshetsriskerna, underlätta omflyttning av arbetskraft etc. driver arbetsmarknadsmyndigheterna en omfattande utbildnings-, fortbildnings- och omskolningsverksamhet för olika grupper av arbetslösa, partiellt arbetsföra m. fl. Ett ganska vittgående ekonomiskt stöd kan lämnas den enskilde under utbildningstiden. Även åtskilliga socialt missanpassade ungdomar kan inom ramen för denna verksamhet få hjälp till en bättre arbetsanpassning.

Individuella åtgärder till hjälp för de ungdomar på försöksorten, som har svå-

righeter med sin arbetsanpassning, torde i första hand komma i fråga inom yrkesvägledning och inom arbetsvård.

Det är betydelsefullt att behovet av *enskild yrkesvägledning* för försöksortens ungdomar blir väl tillgodosett. En yrkesvägledare vid länsarbetsnämndens expedition för yrkesvägledning — utöver den som i det föregående föreslagits för efterkontakt — bör avdelas som *försöksortens kontaktman för yrkesvägledning*, till vilken barnavårdsnämnden och andra sociala organ samt centralen för psykisk barn- och ungdomsvård kan vända sig när det gäller enskilda ungdomar. För denna uppgift liksom för yrkesvägledningen i försöksstaden överhuvud kan komma att krävas en ytterligare utökning av antalet yrkesvägledare. En sådan förstärkning borde kunna genomföras med kort varsel när behovet därav kan överblickas.

Som *arbetsvård* betecknas den verksamhet som syftar till att bereda arbete åt människor vilka på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder eller social belastning har eller väntas få svårare än andra att få och behålla ett förvärvsarbete. Vid varje länsarbetsnämnd och vid de större avdelningskontoren finns en arbetsvårdsexpedition dit dessa personer kan hänvisas för arbetsvårdsutredning, vilken tar hänsyn till klientens såväl sociala som fysiska och psykiska situation. Härvid inkopplas bl. a. länsarbetsnämndens förtroendeläkare. På grundval av denna utredning kan sökanden antingen direkt hänvisas till lämpligt arbete genom den allmänna förmedlingens försorg eller till yrkesutbildning. I det senare fallet kan psykotekniskt anlagsprov företas. Om vederbörande inte kan placeras i öppna marknaden eller på utbildning kan en tids arbetsträning eller arbetsprövning komma i fråga. Om klienten befinnas inte kunna konkurrera på öppna marknaden

kan han beredas någon form av skyddad sysselsättning, d. v. s. på skyddad verkstad, i arkivarbete eller i statskommunalt beredskapsarbete för svårplacerad arbetskraft. — Andra hjälpåtgärder inom arbetsvården är hemarbete, närings- och starthjälp.

Av arbetsvårdens klientel beräknas omkring en tredjedel lida av sådana arbetshinder, vilka främst är av psykisk och social natur. Yngre och äldre, som skrivs ut från mentalsjukhus, fångvårds-, alkoholist- och ungdomsanstalter, utgör en stor grupp. Vissa tjänstemän vid arbetsvårdsexpeditionen fungerar som kontaktmän, när det gäller arbetsvårdsåtgärder för dessa grupper.

Arbetsvården erbjuder långtgående möjligheter att avhjälpa unga människors arbetsproblem. Några skall här i korthet beröras. I sin nuvarande form eller eventuellt upplagda på annat sätt bör de kunna intensifieras för försöksortens klientel.

1. De ordinarie yrkesutbildningsanstalterna lider sedan lång tid av platsbrist. Erfarenheten har visat att detta leder till att bl. a. hjälpklassklientelet och andra ungdomar med brister i sin personliga utrustning inte kommer in på yrkesskolorna. En del länsarbetsnämnder har därför under senare år anordnat *speciella yrkeskurser* avsedda för hjälpklassklientel.

En annan form av speciell yrkesutbildning förekommer vid de s. k. riksyrkesskolorna. Vid dessa kan anordnas speciella kurser för svagbegåvade, t. ex. mekanikerkurser. Efter en grundläggande 12-veckors utbildning och observationstid får eleverna särskild träning på en viss maskintyp eller ett visst arbetsmoment som de visat sig ha särskilt handlag med. Man tillvaratar småmoment i deras anlagsutrustning. Kurstiden är individuellt avpassad. Med den

skicklighet eleverna förvärvat inom sitt lilla område kan de sedan lättare hävda sig på arbetsmarknaden.

Särskild yrkesutbildning för ungdom, som bedöms vara lämpad därför, bör kunna anordnas i kursform på försöksorten. Utbildningsmöjligheterna för svagbegåvad ungdom och problemungdom överhuvud torde generellt komma att förbättras i framtiden, varigenom även försöksortens ungdom kan bättre tillgodoses. Det kan inte bli tal om att ge ungdomar från försöksorten förtur till för dem särskilt lämpade utbildningsplatser. Då man emellertid kan förvänta att många problemfall på försöksorten jämfört med andra orter generellt kommer att bli tidigare uppfångade och grundligare utredda, torde deras möjligheter till utbildning relativt sett också bli bättre tillgodosedda.

2. *Arbets träning* meddelas vid särskilda träningsverkstäder för klienter som av olika skäl ej kan placeras direkt på öppna marknaden. Träningens syfte är att ge en allmän arbetsfostran. Klienterna skall under yrkesmässiga former och under viss läkartillsyn successivt träna upp arbetsvilja och arbetsförmåga, få vana vid maskiner, arbetskamrater o. s. v.

Träningsverkstäder inrättas av landstingen med statsbidrag. Även primärkommuner kan vara huvudmän. Flera av de landsting, i vilka en försöksort kan vara belägen, har träningsverkstäder. Det förekommer att missanpassade ungdomar tas emot för arbets träning.

Skyddad sysselsättning är avsedd för personer som trots arbets träning eller andra åtgärder inte kan reda sig i ett arbete på öppna marknaden. Huvudmän för skyddad sysselsättning kan vara landsting, kommunal förening eller stiftelse eller enskilda företag. En annan verksamhetsform är s. k. halvskyddad sysselsättning, där företag får bidrag

från arbetsmarknadsstyrelsen för att sysselsätta svårplacerad arbetskraft.

3. Sedan några år tillbaka anordnas i arbetsmarknadsstyrelsens regi särskilda arbeten för ungdomsvårdsskoleelever, s. k. *beredskapsarbeten för specialhänvisade*. Arbetet består av dels vägarbete, dels skogsvårdsarbete. Beredskapsarbetena är avsedda som en övergångsform till normalt liv och arbete för pojkar, som utplaceras från ungdomsvårdsskolor för vård utom skola. Utom platschef, arbetsbefäl m. fl. finns vid dessa arbetsplatser en kurator, som skall ta sig an pojkarnas personliga problem och deras fritid. Avtalsenlig lön utgår och pojkarna betalar för kost och logi. Liknande arbeten förekommer eller planeras för personer utskrivna från fångvårdsanstalter och nykterhetsvårdsanstalter.

Erfarenheterna från beredskapsarbetena bedöms som relativt tillfredsställande, i varje fall för vissa typer av klientel. Särskilt i fall där pojkarna genom speciella omständigheter kunnat tas om hand i familjeliknande former har erfarenheterna varit positiva. Det har även förekommit att man tagit emot pojkar som varit omhändertagna av barnavårdsnämnd men inte varit intagna på ungdomsvårdsskola. Blandningen av klientel har varit mindre gynnsam, men eljest har denna placeringsform för av barnavårdsnämnd omhändertagna bedömts ha vissa utvecklingsmöjligheter.

Om behov därav visar sig föreligga torde beredskapsarbete av liknande typ förhållandevis snabbt kunna anordnas för sådant klientel från försöksorten, som kan passa därför. Beredskapsarbete skulle även kunna ordnas för därför lämpad kvinnlig ungdom på försöksorten, som behöver en tids miljöombyte.

Arbetsvård kräver mycket tid och tålmod. Behovet av arbetsvård i olika

former växer samtidigt mycket snabbt. Strukturförändringar på arbetsmarknaden och den minskade efterfrågan på icke utbildad och icke kvalificerad arbetskraft gör att allt fler människor får svårigheter att hävda sig på arbetsmarknaden och blir i behov av arbetsvårdande åtgärder. Trycket på länsarbetsnämndernas arbetsvårdsexpeditioner är därför mycket starkt och personalresurserna räcker många gånger inte till för de svåra och tidskrävande arbetsuppgifterna. Om de ungdomar på försöksorten, som i något avseende är i behov av utredning och åtgärder för arbetsvård, skall kunna ägnas den nödvändiga uppmärksamheten krävs att personal avdelas för ändamålet. Vi föreslår att personalstyrkan vid arbetsvårdsexpeditionen i försöksorten utökas med *en tjänsteman* som har till särskild uppgift att ägna sig åt försöksortens unga klientel. Arbetsuppgifterna för denne arbetsvårdstjänsteman för försöksorten behöver därvid inte begränsas enbart till ungdomar. Föräldrar till problemungdomar kan t. ex. vara i starkt behov av arbetsvårdsåtgärder, om man vill åstadkomma en sanering av hemmiljön.

De förstärkningar vi i första hand föreslår på arbetsförmedlingens personalsida utgör enligt det föregående en *yrkesväglednings-* och en *arbetsvårdstjänsteman*, varvid den nytillkomne yrkesvägledaren främst bör ägna sig åt förebyggande kontakt med ungdomar, som från skolan träder ut på arbetsmarknaden. Personalstyrkan på länsarbetsnämndens yrkesvägledningsexpedition skulle därmed öka från ca 3—4 till 4—5 och vid dess arbetsvårdsexpedition från ca 5—7 till 6—8 personer. Som redan påpekats i det föregående kan emellertid ytterligare personalförstärkningar bli aktuella. Inte minst gäl-

ler detta för den allmänna förmedlingen, som av olika anledningar kan komma att bli starkt belastad under försökstiden.

Arbetsförmedlingstjänstemännen får en allsidig utbildning för olika förmedlingsuppgifter och personalen är relativt lätt utbytbar mellan olika avdelningar. Med arbetsmarknadsstyrelsens medverkan torde därför en tillfällig eller mera långvarig personalförstärkning inom den allmänna förmedlingen eller specialförmedlingarna under pågående försökstid kunna åstadkommas.

E. Förstärkning av polis och åklagarmyndighet

I. Inledande synpunkter

Allmän enighet torde råda om att polisen har en särskilt viktig uppgift att fylla i kampen mot ungdomsbrottsligheten. Upptäcktsrisken måste antas inverka på brottsfrekvensen och ett snabbt polisangripande är önskvärt i brottsförebyggande syfte.

En stad av försöksortens storlek har för närvarande både ordnings- och kriminalpolisavdelning. På grund av det beslutade förstatligandet av polisväsendet som kommer att träda i kraft den 1 januari 1965 synes det överflödigt att här ingå på poliskårens nuvarande organisation i de tänkbara försöksorterna. Den följande genomgången av de olika underavdelningarnas uppgifter i en blivande försöksort kommer att bygga på den föreslagna nya organisationen. Då frågan gäller vilka uppgifter, som skall ingå i försöksverksamheten inom polisen, och vilken personalökning detta kan kräva, är givetvis poliskårens storlek och organisation i försöksorten av avgörande betydelse. Om den nyligen

blivit föremål för organisationsundersökning av polisväsendets organisationsnämnd eller på annat sätt och nämndens förslag följts, kan man räkna med att storlek, organisation och arbetsfördelning i huvudsak är avpassade efter de krav, som kan ställas på polisverksamheten under normala arbetsförhållanden. Om det å andra sidan inte förekommit någon sådan undersökning under de senare åren, kan det befaras, att dessa krav inte helt är uppfyllda i olika hänseenden. Vi vill därför rekommendera, att rikspolisstyrelsen — om en dylik utredning inte gjorts under de senaste åren — får i uppdrag att med förtursrätt låta utföra en sådan, så snart försöksorten utsetts. Så länge denna inte bestämts, kan vi inte på grund av de starkt varierande lokala förhållandena avge något bestämt förslag till förstärkningsplan för polisen. I stället måste det här liksom i de tidigare avsnitten bli fråga om ett förslag i modellform till en utbyggd organisation. Sedan försöksorten blivit bestämd, får modellen anpassas efter de lokala förhållandena.

Den i det följande skisserade personalökningen kan visserligen förefalla så omfattande att planen på grund av ekonomiska, personella och andra skäl skulle vara omöjlig att genomföra i praktiken. Vi vill dock understryka att förslaget endast är att betrakta som en modell. Om de föreslagna brottsförebyggande åtgärderna redan ingår som ett normalt led i polisverksamheten på försöksorten minskas givetvis behovet av personalökning. För fullständighetens skull innehåller dock förslaget en redovisning av alla tänkbara punkter, där den förebyggande verksamheten kan aktiviseras. För att de vetenskapliga kraven på försöket skall kunna uppfyllas, fordras också, som närmare utvecklats i kap. 3, att ökningen ej får vara alltför ringa.

2. Poliskåren på försöksorten

I det följande skall de olika underavdelningarna, deras tänkbara uppgifter i försöksverksamheten och behovet av förstärkning genomgås i tur och ordning.

Ordningsavdelningen

Vad först beträffar ordningsavdelningens övervakningssektion ingår i denna bl. a. fotpatrullerande personal och personal för patrullering i radiobil.

Den fotpatrullerande personalen tjänstgör huvudsakligen i stadens centrala delar, där dess verksamhet till stor del består av trafikövervakning och -dirigering under de tider, då trafikintensiteten är högst. I nyare stadsdelar i utkanterna är fotpatrulleringen mindre vanlig.

Radiobilpersonalen har till uppgift att dels i allmänhet övervaka ordningen, dels ingripa i trafiken vid behov, dels utgöra en rörlig beredskapsavdelning, som kan tilldelas uppgifter vid behov och dels utföra transporter m. m. Patrulleringen i ytterområdena utförs i allmänhet i bil.

På vissa håll förekommer även patrullering med motorcykel, men detta är ovanligt och ingår oftast i trafikpolisens uppgifter.

Polisverksamhetsutredningen föreslog i sitt slutbetänkande²⁰ dels att radiobilpatrulleringen skulle kombineras med fotpatrullering under en del av varje skift och dels att enmansbetjänade radiobilar skulle användas för vissa uppgifter.

När det gäller att bedöma behovet av personal i yttre tjänst vid ordningsavdelningen, utgår man enligt moderna metoder regelbundet från behovet av polispersonal på olika tider och platser samt fördelar sedan den tillgängliga styrkan så att lämpligt sammansatta skift uppstår. Erfarenheten visar att man för att kunna få *yttre tjänst en polisman i tjänst dygnet runt* på grund av gällande arbetstidsbestämmelser måste *förstärka personalstaten med 4 tjänster*.

Vad angår *den fotpatrullerande personalen* förefaller det uppenbart, att denna behöver förstärkas för försöks-

verksamheten, i första rummet vad angår den allmänna polisbevakningen. Denna bör därvid särskilt inriktas på sådana tider och platser, där barn och ungdom förekommer i stort antal och där risk för brott eller vanart föreligger. Sådana platser kan vara förslummade delar av städernas centrum, byggnadsplatser, »strögg», parker och nya förorter med stor anhopning av barn och ungdom men med ringa polisbevakning. Bevakningen bör huvudsakligen insättas under eftermiddagar, kvällar och förnätter samt i viss utsträckning under lördagseftermiddagar och helgdagar, särskilt med tanke på dem, som då är lediga från skolan. Tider och platser beror givetvis i stor utsträckning av försöksortens speciella förhållanden. Man torde dock inte behöva räkna med behov av förstärkning under hela dygnet utan endast under halva, d. v. s. kl. 12—24 med någon förskjutning vid veckoslut o. dyl. Med den storlek på ordningsavdelningen, som man har att räkna med i försöksorten, förefaller det önskvärt med ytterligare 4 man i fotpatrullerande tjänst under halva dygnet, vilket motsvarar en förstärkning av 8 man. Beträffande stadens ytterområden bör patrulleringen ske med hjälp av en mindre bil, med vilken den patrullerande polismannen kan förflytta sig från ett område till ett annat. Tjänstgöringen kommer därigenom att omväxlande bestå av fotpatrullering i kortare pass och motoriserad förflyttning.

Vad därefter angår *radiobilstyrkan* behöver även den förstärkas på ungefär samma grunder som beträffande den fotpatrullerande personalen. Dess uppgifter efter förstärkningen blir ungefär desamma som tidigare, men det är särskilt viktigt, att en stor del av den intensifierade övervakningen inriktas på

²⁰ Polisens brottsbekämpande verksamhet, SOU 1961: 15, sid. 108.

svåråtkomliga och tidigare mindre ofta besökta platser, t. ex. parker. I en stad av avsedd storlek har man anledning räkna med en radiobilpatrull under hela dygnet och ytterligare en under ungefär halva dygnet. Behovet av förstärkning bör bli ytterligare en patrull under hela och en under halva dygnet kl. 12—24. Tjänstgöringen under ett par kvällar i början av veckan kan dock i stället förskjutas till ett par morgnar och förmiddagar, speciellt med tanke på skolbarn som skolkar eller ungdomar som inte arbetar. Detta skulle kräva en förstärkning av 12 man. I samband härmed bör man kunna åstadkomma en besparing av personal och driftskostnader genom att under hela dygnet ersätta en vanlig tvåmans radiobil med en mindre bil, endast bemannad av en man. Möjligheten härtill är dock givetvis beroende på de lokala förhållandena, särskilt frekvensen av uppdrag för radiobilarna och uppdragens art. Denna besparing skulle sålunda bli 4 man, och den totala ökningen av radiobilstyrkan 8 man.

När det gäller ordningspolisens yttre verksamhet förutsätts att denna i mån av personaltillgång i viss utsträckning kan bedrivas av ett rörligt kommando. Detta innebär att all tillgänglig personal under ledning av polisbefäl och med stöd av radioutrustat fordon tilldelas korta, bestämda uppgifter inom ordningspolisarbetets ram, och att uppgifterna bestäms med hänsyn till de lokala erfarenheterna om behovet av särskilda insatser.

Nästa sektion i ordningsavdelningen kommer att bli den delvis nyinrättade skyddssektionen, vari ingår tidigare socialpolis-, civilpatrull- och kvarterspolisuppgifter samt allmän spaning. Den senare uppgiften har tidigare i allmänhet handhåfts av kriminalpolisen.

Vad först angår *socialpolisuppgifter-*

na, bör dessa innefatta vad som förutsattes av polisverksamhetsutredningen i dess betänkande i frågan.²¹ På detta område föreligger utan tvekan det största behovet av och möjlighet till insatser från polisens sida i brottsförebyggande syfte när det gäller barn och ungdom. Vi räknar därför med ett behov av förstärkning med 6 man. Dessa kan väntas bli fördelade på olika tjänstegrader från förste polisassistent till poliskonstapel enligt gällande kvoteringsregler.

I denna sektion kan även kvarterspolisverksamheten väntas ingå.

Förslaget därom härrör från polisverksamhetsutredningen i dess nyssnämnda slutbetänkande. Systemet innebär att man ger ett antal polismän var sitt ansvarsområde, inom vilket de stadigvarande tjänstgör under längre tid för att få möjlighet att förvärva en levande och inträngande kunskap om alla förhållanden inom distriktet, som har polisiärt intresse. På polisverksamhetsutredningens förslag bedrevs försöksverksamhet med kvarterspolis i bl. a. Malmö och Karlstad. Erfarenheterna var övervägande positiva. Verksamheten innebär dels vanlig ordningspolisverksamhet, som efter omständigheterna särskilt kan inriktas på barn och ungdom, dels en del av den verksamhet, som vanligen bedrivs av ordningspolisens civilpatruller, och dels biträde åt kriminalpolisen, när det gäller allmän spaningsverksamhet och beivrande av smärre brott och förseelser. Polisverksamhetsutredningen förutsatte i sitt betänkande, att två polismän skulle dela ett »poliskvarter» med var sitt ansvarsområde, inom vilket de också borde vara bosatta. Deras tjänstgöringstid borde bestämmas dels av chefen för den yttre verksamheten och dels i viss utsträckning av dem själva.

²¹ Socialpolis och kvinnlig polis, SOU 1958:34

För komplettering och intensifiering av den vanliga ordningspolisverksamheten föreslår vi att *kvarterspolis* inrättas i försöksorten som ett led i försöksverksamheten. Kvarterspolis kan emellertid inte användas överallt. Som tidigare nämnts, är polisbevakningen normalt intensivast i centrum av en stad av försöksortens storlek. Där föreligger följaktligen inte något behov av sådan särskild förstärkande verksamhet. För att ett område i övrigt skall lämpa sig för kvarterspolisverksamhet fordras dels att det är något så när avgränsat, dels att det är av lämplig karaktär med hänsyn till arbetsuppgifterna och dels att invånarantalet är av lämplig storlek. Följaktligen kan man inte utgå ifrån, att alla de delar av försöksorten, som ligger utanför centrum, är lämpade för kvarterspolisverksamhet. Vi har därför antagit att fyra dylika ansvarsområden kan utväljas. Till kvarterspoliser bör efter ansökan kommenderas lämpliga ordningspolismän, som inte är alltför unga och har intresse för denna delvis nya art av verksamhet samt bor nära och väl känner till de områden som utväljs. Den lokalt förstärkta polisbevakningen medför inte att ordningsavdelningens övriga yttre styrka kan nedbringas. Personalökningen blir alltså 4 man, en inom vardera ansvarsområdet.

Någon ökning av personalbehovet för civilpatrullering torde ej vara erforderlig, då denna dels anknyter till den redan behandlade socialpolis- och kvarterspolisverksamheten och dels sammanhänger med den tidigare vanligen av kriminalpolisavdelningen bedrivna *allmänna eller fria spaningen*. Denna senare verksamhet gäller i allmänhet yttre övervakning av brottslingar och lösdrivare, efterspaning av rymmare och efterlysta personer samt hotell (och eventuell gods-) spaning. Oberoende av den nuvarande omfattningen är det

uppenbart, att denna verksamhet bör förstärkas i försöksorten med särskild inriktning på ungdomsbrottslingar, i synnerhet sådana som rymt från eller efter permission ej återvänt till ungdomsvårdsskola, ungdomsfängelse eller annan anstalt, och som alltså på grund härav befinner sig i en situation, som medför avsevärd risk för nya brott. Lämpligen synes sektionen i detta hänseende böra förstärkas med 4 man.

På skyddssektionen bör vidare ankomma laglydnadsfostran i skolan och eljest. Uppgiften bör dock ej anses kräva någon personalökning. Vi utgår ifrån att viss skolundervisning i »lag och rätt» redan förekommer i enlighet med Kungl. Maj:ts cirkulär den 11 december 1959²² till skolöverstyrelsen m. fl. myndigheter angående vissa åtgärder i brottsförebyggande syfte. Undervisningen är att anse som en betydelsefull arbetsuppgift för vederbörande polismän vid sidan av andra uppgifter. För äldre skolgång kan också studiebesök på stadens polishus ingå som ett led i undervisningen.

De normala uppgifter som åvilar *trafiksektionen* berörs inte av försöksverksamheten. Man har dock anledning räkna med, att i en stad av försöksortens storlek och karaktär finns en viss grupp av »motorungdom». Inom denna i och för sig obestämda grupp torde man kunna återfinna en mindre men även den obestämd grupp av »raggare». Den senare kan redan nu antas vålla polisen ett visst arbete genom dels omfattande överträdelse av olika trafikföreskrifter såsom olovlig körning, underlåtenhet att registrera, betala skatt för och försäkra fordonen, framförande av trafikfarliga fordon, vårdslöshet i trafik, dels vissa strafflagsbrott (stölder av bilar och bensin), samt dels vissa före-

²² SFS 1959: 604.

teelser på gränsen mellan brott och vanart, såsom sexuell promiskuitet. Det finns i detta sammanhang anledning att förstärka trafiksektionens personal med särskild inriktning på övervakning och kontroll av raggargruppens fordon och körsätt. För att åstadkomma en täckning under halva dygnet med 2 man, krävs härför förstärkning av 4 man.

Utredningsavdelningen

Den andra underavdelningen inom poliskåren, som övertagit tidigare utredningsuppgifter från både ordnings- och kriminalpolisavdelningarna i den nuvarande organisationen, kan antas bli en utredningsavdelning, uppdelad på en kriminalsektion och en allmän utredningssektion samt en teknisk arbetsenhet.

Vad först angår *kriminalsektionen*, har man i en stad av försöksortens storlek anledning att räkna med en uppdelning på olika rotlar. Störst betydelse, när det gäller barn- och ungdomsbrotten, får den eller de rotlar som utreder stölder, fordonsstölder och skadegörelse. I en avdelning av denna storlek är det mindre vanligt än i storstäderna med uppdelning på spanande och utredande verksamhet, men i allmänhet kan man räkna med att yngre personal (kriminalassistenter) sköter spaningen efter förövare av anmälda brott, medan äldre personal (förste kriminalassistenter) sköter utredningen. I de flesta städer föreligger starkt behov av att intensifiera spaningen efter förövarna av brott i ovannämnda kategorier, där upplärningsprocenten regelbundet är låg. Detta gäller dels många stölder, t. ex. i skolor eller på andra allmänna platser, dels inbrott i affärer, arbetsbodar, källare och vindar, dels bilstölder och inbrott i bilar, dels moped- och cykelstölder och dels slutligen skadegörelse på arbetsplatser och på allmän

egendom. I många av dessa fall hinner man säkerligen knappast med någon brottsplatsundersökning, långt mindre någon verklig spaning, på grund av att nya anmälningar om viktigare ärenden inkommer varje dag. Polisverksamhetsutredningen har i sitt tidigare nämnda betänkande, s. 203, särskilt pekat på vikten av brottsplatsundersökning i alla stulna bilar, som anträffas, och i alla bilar, som utsatts för inbrott eller försök därtill. Oberoende av kriminalavdelningens storlek och organisation räknar vi därför med en behövlig förstärkning av 6 man (3 eller 4 förste kriminalassistenter och 3 eller 2 kriminalassistenter). Beroende på de lokala förhållandena kan en av dess tjänster behöva disponeras inom den tekniska arbetsenheten som bl. a. har att utföra polistekniska undersökningar.

Vad härefter angår utredningsavdelningens *allmänna utredningssektion* kan dess uppgifter väntas innefatta dels specialstraffrättsliga utredningar i allmänhet, dels ett mycket stort antal trafikutredningar, och slutligen ett stort antal övriga utredningar av allehanda, delvis förvaltningsbetonat slag. Under förutsättning att ovan skisserade förstärkning av den yttre verksamheten genomförs, kommer denna att medföra behov av åtminstone 2 man i utredningstjänst.

Total personalökning

Den föreslagna utökningen av personalstaten med 34 tjänster vid ordnings- och 8 vid utredningsavdelningen eller tillhoppa 42 man medför även ett behov av *e. o. poliskonstapeljänster* som vikarier för att fylla de av olika anledningar ständigt uppkommande tillfälliga luckorna i den disponibla styrkan. Härför skulle enligt vanligen tillämpade beräkningsnormer åtgå en man på 7 tjänster

eller 6 vikarietjänster i botten. Ökningen skulle därför bli *tillhopa 48 man*.

Enligt gällande kvoteringsregler kommer vidare en förstärkning av olika underavdelningar med viss personal att vid överskridande av vissa gränser automatiskt medföra att underavdelningen ökas med någon tjänst i befälsgrad. Om detta kommer att bli fallet kan emellertid ej beräknas på förhand utan först sedan en försöksort utvalts. Avgörande blir därefter dels de olika underavdelningarnas och sektionernas storlek och personalbestånd, dels vilka utökningar som föreslås och beslutas. Följaktligen är det omöjligt att på förhand beräkna personalökningens storlek av denna anledning, likaså dess fördelning mellan olika befälsgrader eller om ökningen även inverkar på tjänster i kommissariegraden. Med utgångspunkt från f. n. gällande regler har emellertid en preliminär beräkning gjorts, utvisande att i varje fall 3 tjänster skulle väntas tillkomma.

Ökningen av antalet polismanstjänster utgör sålunda 51.

En sådan intensifiering av polisverksamheten, som här skisserats, kommer att medföra behov av ökad *kontorspersonal* genom ökad utskrift av utredningar, ökad registrering, förbättrad upplärning och ökat behov av intern kommunikation. De krav som ur vetenskaplig synpunkt måste ställas på försöksverksamheten inom polisen medför vidare att statistikföringen måste bli betydligt mera omfattande än vad som under normala förhållanden skulle vara fallet. Härför kan beräknas en behövlig personalförstärkning av 4 personer.

Sammanfattningsvis skulle alltså personalförstärkningen uppgå till 55 personer enligt vidstående uppställning.²³

Ur den sålunda ovan antagna automatiskt inträdande ökningen av befälsgraderna bör den med hänsyn till per-

sonlig lämplighet för denna uppgift bäst ägnade förste polis- eller kriminalassistenten i 19:e lönegraden disponeras som ledare för försöksverksamheten inom poliskåren närmast under polischefen och de båda avdelningscheferna. Denna uppgift kommer bl. a. att kräva livligt deltagande i kontaktverksamheten med andra berörda samhällsorgan. På befattningshavaren ifråga bör också vila förstahandsansvaret för den interna personalutbildningen på det brottsförebyggande området.

En ökning av poliskåren med 51 man kan visserligen synas anmärkningsvärt stor, men enligt de allmänna förutsättningarna för försöket gäller, att det föreligger ett behov som måste fyllas och att ökningen måste vara så omfattande att resultaten blir mätbara. Vidare bör framhållas att förstärkningen endast får användas för verksamhet som kan ha betydelse då det gäller att förebygga och bekämpa brottslighet bland barn och ungdom på försöksorten, men däremot inte för att fylla eventuella

²³ Uppgifterna om placeringarna kan inte bli exaktare än vad som här angivits. De utgår från de nuvarande mycket noggrant specificerade tillämpningsbestämmelserna till polislöneordningen varav t. ex. kan framgå att en socialpolissection på 6 man f. n. skall ha sammansättningen 1-2-2-1, medan en section på 8 man kanske har sammansättningen 1-1-2-3-1 o. s. v. Därför är det omöjligt att säga att en ökning av en viss section med 2, 4 eller 8 man medför att dessa kommer i vissa angivna lönegrader eftersom placeringen beror på hur stor sectionen eller avdelningen blir till antalet i den nya utformningen. Antalet är sedan avgörande för fördelningen. Emellertid kan man räkna med att uppgifterna i kostnadssammanräkningen ändå blir ungefärligen riktiga eftersom vissa tjänster för kriminalpolismän i den nuvarande organisationen försvinner, alltså en minskning av lönekostnader, medan det blir en större andel förste poliskonstaplar istället för poliskonstaplar, alltså en höjning. Vad här sagts är grundat på de nu gällande bestämmelserna. Efter reformen väntas polislöneordningen ersättas av statens allmänna avlösningsreglemente.

Ordningsavdelningen

Uppgifter	Antal befattningar	Lönegrad
<i>Övervakningssektionen</i>		
footpatrullering	8	förste poliskonstaplar/poliskonstaplar
bilpatrullering	8	förste poliskonstaplar/konstaplar
		Ao 15/13/11
		Ao 15/13/11

Skyddssektionen

socialpolisverksamhet	6	förste polisassistent	Ao 17
		polisassistent	Ao 15
		förste poliskonstapel	Ao 15
kvarterspolisverksamhet	4	förste poliskonstapel/poliskonstapel	Ao 15/13/11
		förste poliskonstapel/poliskonstapel	Ao 15/13/11
allmän spaning	4	polisassistent	Ao 15
		förste poliskonstapel/poliskonstapel	Ao 15/13/11

Trafiksektionen

trafikövervakning	4	polisassistent	Ao 15
		förste poliskonstapel	Ao 15
		förste poliskonstapel/poliskonstapel	Ao 15/13/11

Utredningsavdelningen

Kriminalsektionen

spaning och utredning angående kända brott	6	förste kriminalassistent	Ao 19
		förste kriminalassistent	Ao 17
		kriminalassistent	Ao 15

Allmän utredningssektion

utredningsverksamhet	2	förste polisassistent	Ao 17
		polisassistent	Ao 15
		förste poliskonstapel/poliskonstapel	Ao 15/13/11
Vikariepersonal	6	e.o. poliskonstaplar	Ae 9/11

Automatisk ökning av befälskadern för hela poliskåren (uppskattat)

3

Summa polispersonal

51

Icke polisutbildad personal

4

Hela personalökningen

55

brister i andra hänseenden inom försöksortens polis.

Även om förstärkningen i huvudsak avser utökning av personalen i yttre tjänst, kommer också att uppstå ett ökat behov av lokaler. Vidare uppkommer ett ökat behov av annan utrustning, bl. a. ytterligare 10 bilar, av vilka åtminstone 6 måste vara radioutrustade.

Personalrekrytering

Enligt ovanstående plan föreligger ett behov av 51 polismän av olika grader

för den tid försöksverksamheten pågår. Eftersom anställningstiden i de flesta fall torde bli begränsad, måste tjänsterna på grund av gällande bestämmelser ledigförklaras som extra. På grund av längden blir det fråga om vikariatslöneförordnanden. Det finns inte anledning att räkna med att dessa tidsbegränsade förordnanden kommer att locka några sökande från annan ort, annat än möjligen någon polisman från försöksortens grannkommuner. Alla högre befattningar än förste poliskonstapel, för vilka krävs särskild utbildning, kan väntas

bli sökta av och tillsatta med formellt kompetent men ännu ej befördrad personal inom försöksortens poliskår. Följaktligen kommer det att uppstå stora vakanser i konstapelsgraden, dels efter tillfälligt befördrad personal, dels på grund av utvidgningen under försöksperioden. För att fylla normala luckor har varje större poliskår att tillgå ett antal rekryteringstjänster, vars innehavare inte har fast tjänstgöring. Dessa skall fylla luckorna i botten, då annan personal är förhindrad att tjänstgöra. Om de mot förmodan någon dag ej skulle ha sådan vakans att fylla, tilldelas de lämpliga tillfälliga arbetsuppgifter. De rekryteringstjänster som redan finns i försöksortens poliskår åtgår alltså till fyllandet av normala luckor. Följaktligen kan de inte tas i anspråk för de nya, tillfälliga tjänsterna annat än genom överflyttning, som lämnar samma totala behov av ny personal.

I en stad i varje län finns f. n. en aspirantgrupp under landsfogdens ledning. Sedan rekryteringspersonalen i aspirantgruppen genomgått grundläggande teoretisk och praktisk utbildning, ställs personal därur av landsfogden till förfogande för vikariat i länets olika polisdistrikt, antingen i större distrikt, där innehavarna av rekryteringstjänster tillfälligt inte räcker till, eller i mindre distrikt, där sådana tjänster saknas.

De tänkbara försöksorterna tillhör samtliga denna kategori av städer. Då givetvis andra polisdistrikt i länet ej får blottställas på vikarier, kan inte hela aspirantgruppen tas i anspråk för försöksverksamheten. Det är därför nödvändigt med en omfattande rekrytering som förberedelse till försöket. Denna bör spridas över hela landet för att aspiranternas standard skall bli något så när enhetlig. En sådan tillfälligt ökad rekrytering måste också förberedas i god tid. Polisväsendets organisations-

nämnd har utövat den centrala ledningen av rekryteringsverksamheten inom riket och samordningen mellan de olika länen (jämför bil. 3). Efter omorganisationen av polisväsendet bör det ankomma på länspolischefen i försökslänet och rikspolisstyrelsen att i samråd söka fylla luckorna med aspiranter från andra län, om möjligt i första hand grannlänen.

Det är vidare av vikt att man vid nyrekryteringen i anledning av försöksverksamheten tillser att en tillräcklig del av den nya polispersonalen utgörs av kvinnor.

I vad mån den f. n. pågående utredningen angående polisutbildningen kan medföra ett ändrat utbildningssystem i framtiden är ej klart. Skulle så bli fallet får givetvis personalrekryteringen för polisens del, när det gäller deltagande i försöksverksamheten, anpassas efter den eventuella reformen i detta avseende. Frågan om utbildning och fortbildning av polispersonal kommer att behandlas i ett följande avsnitt.

4. Åklagarmyndigheten på försöksorten

I den blivande försöksorten har man, efter den beslutade reformen av åklagarväsendet, anledning att räkna med att den från polisen hela skilda åklagarmyndigheten består av fyra till sex åklagare. Chefsåklagaren kan väntas handlägga stornämndsmål och avgöra åtalsprövningar jämlikt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga samt barnavårds- och ungdomsfängeslagarna. Om myndigheten består av sex åklagare, kan de senare uppgifterna möjligen även handläggas av annan inom myndigheten (distriktsåklagare).

Rättegångsbalken föreskriver, att åklagarmyndigheten inte äger att ta befattning med för brott misstänkta personer under 15 år. När det gäller personer i åldern 15—18 år, på vilken barna-

vårdslagens särskilda regler om åtalsprövning ej är tillämpliga, skall prövning av åtalseftergift jämlikt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga ske beträffande brott som kan förskylla högre straff än böter. Jämlikt 3 § i nämnda lag skall åtalsprövningen handläggas med största skyndsamhet, och efterges ej åtal, skall det väckas utan dröjsmål. Då åklagaren hör barnavårdsnämnden, skall dess yttrande avges med största skyndsamhet.

För samtliga mål mot underåriga gämler jämlikt 6 § i 1946 års lag med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig att de alltid skall behandlas skyndsamt. Jämlikt samma paragraf skall huvudförhandling mot den, som är under 18 år och är åtalad för brott varå straffarbete kan följa, hållas inom två veckor från den dag då åtalet väcktes.

Jämlikt 69 § barnavårdslagen har statsåklagare att pröva om åtal skall ske mot den som inskrivits vid ungdomsvårdsskola och begått brott före utskrivningen. Denna bestämmelse kan alltså få betydelse för hela gruppen 15—21 år.

Slutligen gäller jämlikt 19 § ungdomsfängelselagen att statsåklagare har att pröva om åtal skall ske mot den som dömts till ungdomsfängelse och begått brott före frigivningen eller tillsynstidens utgång.

Till komplettering av bestämmelserna i 1944 års lag för åklagarnas del har riksåklagarämbetet utfärdat ett cirkulär den 5 mars 1962, nr 110, angående åtgärder från åklagarens sida för påskyndande av handläggningen av åtalseftergiftsärenden. Häri har åklagarna anmodats att snarast underrätta barnavårdsnämnd om inledd förundersökning. Samtidigt har det förfaringsstättet rekommenderats, att åklagaren begär nämndens yttrande inom 14 dagar, eller om detta ej kan ske, upplysning inom samma tid

om anledningen till dröjsmålet och om när yttrandet kan väntas. Samtidigt erinras om möjligheten att hos länsstyrelsen påkalla åtgärd mot försumlig barnavårdsnämnd.

Man har redan nu anledning anta, att både förundersökning och åtalsprövning mot ungdomar på grund av ovan nämnda bestämmelser sker med stor snabbhet. Det är dock möjligt, att en ytterligare förbättring kan åstadkommas genom att den åklagare i försöksortens distrikt, vilken kommer att handlägga ungdomsmål i allmänhet, bereds viss lättnad i arbetsbördan för vissa specialuppgifter. Dessa är för det första att leda förundersökningar i större utsträckning än vad som nu vanligen är fallet så att förundersökningarna dels skall bli snabbare färdiga, dels inriktas på vad som är av betydelse för åtalsfrågan; för det andra att i enlighet med det i vissa städer redan prövade systemet få tillfälle till muntliga överläggningar med barnavårdsnämndens representant om lämplig åtgärd på ett så tidigt stadium som möjligt; för det tredje att ägna mera tid åt att handlägga frågor om åtalseftergifter och åtalsprövningar samt för det fjärde att få tid till bättre förberedelse av större och viktigare mål, särskilt när det gäller påföljdsfrågan. Eftersom denne åklagare i de tänkbara försöksorterna endast ägnar en del av sin arbetstid åt ungdomsmålen vill vi föreslå, att en avlastning av hans arbetsbörda sker, så att en del övriga uppgifter under försöksperioden överflyttas till annan åklagare inom myndigheten. Då den sålunda överflyttade arbetsbördan med all säkerhet ej kan bemästras utan personalökning måste problemet lösas genom att distriktet tillförs *en assistentåklagare*.

Det bör slutligen framhållas, att en stor del av den i det följande föreslagna lokala specialutbildningen för polisper-

sonalen blir av betydelse även för åklagarna på försöksorten. Följaktligen är det av vikt, att samtliga åklagare där kan beredas tillfälle att delta i kursverksamheten. Varje åklagare på försöksorten kan nämligen få beröring med dessa frågor antingen i sin vanliga tjänstgöring eller som vikarie för den åklagare som i första hand sysslar med nämnda uppgifter.

F. Förstärkning av kriminalvården i frihet

Vid planerandet av förstärkningsåtgärder på frivårdens område måste man beakta att brottsbalken, som träder i kraft den 1 januari 1965, kommer att medföra betydande utvidgning och intensifiering av kriminalvården i frihet. För närvarande pågår också — enligt beslut vid 1962 års riksdag och på grundval av de riktlinjer som utarbetats av 1956 års eftervårdsutredning²⁴ — en successiv upprustning av organisationen för frivården.

Vid en förstärkning av den brottsförebyggande verksamheten måste kriminalvården i frihet ägnas betydande uppmärksamhet. Ungdomens andel inom frivårdsklientelet — villkorligt dömda och villkorligt frigivna under övervakning resp. tillsyn — är stor. Följande sammanställning visar utvecklingen i landet i dess helhet under senare år:²⁵

I det redovisade antalet villkorligt dömda och villkorligt frigivna utgör de underårigas andel år 1960 36 %, år 1961 40 %, år 1962 42 % och år 1963 44 %. Om man enbart håller sig till de under-

årigas andel i antalet villkorligt dömda blir siffrorna för år 1960 40 %, år 1961 44 %, år 1962 46 % och år 1963 49 %.

Enligt de uppgifter från skyddskonsulenterna som redovisas i bilaga 1 har konsulenterna och assistenterna i stor utsträckning att ägna sig åt tillsynen över det yngre kriminalvårdsklientelet. Sålunda var t. ex. av tillhopa 177 villkorligt dömda med övervakning i Västerås stad den 31 december 1962 inte mindre än 67 % i åldrarna under 25 år (9 % under 18 år, 40 % 18—20 år).

Eftervårdsutredningen har i sitt betänkande uttalat, att den utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen, som pågår och beräknas vara genomförd före utgången av 1964, bör betraktas som ett minimum av vad som erfordras för en fullt effektiv kriminalvård i frihet. Vi kan i vår förstärkningsplan utgå ifrån att skyddskonsulenten skall ha sin expedition förlagd till försöksorten samt att försöksorten jämte intilliggande domsagor kommer att bilda hans distrikt. Detta distrikt kan motsvara en eller flera övervakningsnämnders verksamhetsområde.

För att åstadkomma en intensifierad behandling av frivårdsklientelet på försöksorten — och då särskilt det yngre — talar vissa skäl för att försöksorten bryts ut ur det ordinarie skyddskonsulentdistriktet till ett särskilt deldistrikt. I Stockholm och Göteborg finns sådana särskilda deldistrikt för det unga klientelet inom resp. stad, vilka förestås av

²⁴ SOU 1961: 16.

²⁵ Kungl. Maj:ts prop. nr 1: 1964, bil. 4, sid. 98.

	Villk. dömda	Därav u. 21 år	Villk. frig.	Därav u. 21 år
1 jan. 1959	10 685	3 306	1 215	56
1 sept. 1960	12 399	4 926	1 623	120
1 sept. 1961	13 995	6 094	1 789	151
1 sept. 1962	15 079	6 947	1 865	135
1 sept 1963	15 565	7 543	1 777	131

en skyddskonsulent med biträde av assistent. En sådan uppdelning av skyddskonsulentdistrikt kan emellertid med hänsyn till den pågående utbyggnaden av organisationen stöta på praktiska svårigheter eller eljest vara olämplig att genomföra. Det synes därför i stället vara nödvändigt att avdela personal inom den befintliga organisationen till en intensifierad vård av försöksortens klienter.

Planen för den pågående utbyggnaden av den lokala skyddskonsulentorganisationen ger inte utrymme för ett sådant särskilt tillgodoseende av försöksortens behov. För att åstadkomma den önskvärda förstärkningen torde det därför bli nödvändigt att tillföra försöksortens konsulentdistrikt ytterligare 4 *skyddsassistenter* som ett led i försöket. Genom denna utbyggnad bör det bli möjligt för skyddskonsulenten och hans assistenter att på försöksorten utvidga verksamheten till att även omfatta sådana uppgifter, vilka nu måste stå tillbaka för andra »akuta» ärenden. Man kan t. ex. räkna med tätare direktkontakter mellan konsulentorganisationens personal och klienter, vidgade möjligheter för skyddskonsulent och assistenter att själva handha övervakning av klienterna samt ägna tid och arbete åt en intensifierad övervakarutbildning, intensivt samarbete mellan konsulentorganisationen samt frivilliga övervakare och personundersökare, ökade möjligheter att nå kontakt med arbetsgivare och åstadkomma ett engagemang från deras sida i frivården. Överhuvud taget måste en sådan personalförstärkning ge konsulenten bättre möjligheter att inom olika verksamheter — t. ex. på arbetslivets och föreningslivets område — sprida kunskap om och härigenom skapa bättre förståelse för frivården. Den föreslagna förstärkningen av konsulentorganisationens resurser bör också ge

möjlighet för personalen att lägga upp en behandlingsplan för varje enskilt övervakningsfall. Man kan utgå ifrån att övervakningsnämnden kommer att få ägna betydande arbete åt kriminalvårdsklientelet på försöksorten.

Även om skyddskonsulenten och hans assistenter själva kommer att kunna svara för en del av övervakningarna — i varje fall de mera komplicerade fallen — måste det ändå bli nödvändigt att anlita frivilliga övervakare i försöksorten. Av den i bil. 1 lämnade översikten framgår att det stora flertalet övervakningsuppdrag för närvarande är anförtrodda åt frivilliga krafter. I Gävle stad finns t. ex. 109 övervakare fördelade på 208 ärenden. Av dessa övervakare är 85 lekmän och 22 är tjänstemän inom socialvård, arbetsförmedling och polis.

1956 års eftervårdsutredning avlämnade den 20 oktober 1961 ett stencilerat betänkande »Rekryteringen av och ersättningen till enskilda personer såsom övervakare». Häri anförs bl. a. (s. 20 ff):

»Antalet övervakare och tillsynsmän har enligt förut nämnda tablå stigit från 5 197 den 1 oktober 1952 till 10 200 den 1 september 1961. Detta innebär att en betydande nyrekrytering av frivilliga övervakare ägt rum. Av uppgifter, som eftervårdsutredningen har inhämtat från skyddskonsulentdistrikt i olika delar av landet, framgår att anskaffningen av dylika frivilliga krafter visserligen kräver en icke obetydlig arbetsinsats från skyddskonsulenternas och deras assistenters sida men att den i det stora hela ej erbjuder några problem. I besvärliga övervaknings- och tillsynsfall — huvudsakligen avseende personer som villkorligt frigivits eller provutskrivits från fängvårdsanstalt — kan dock svårigheter föreligga att få fram lämpliga övervakare eller tillsynsmän. Dessa fall är ofta alltför arbetskrävande för att kunna anförtros åt lekmän, vilka i allmänhet ej heller besitter tillräcklig erfarenhet av övervakningsarbete för att komma till rätta med dem.»

Eftervårdsutredningen anförde vidare (s. 23):

»Erfarenheterna utvisar, att det lämpligaste och mest givande tillvägagångssättet för att skaffa fram goda frivilliga övervakare och tillsynsmän är att med ledning av upplysningar och anvisningar från enskilt, omdömesgillt håll, exempelvis redan verksamma övervakare eller socialarbetare, söka sig fram till den eller den för uppgiften passande personen. Enligt utredningens mening bör denna 'handplockningsmetod' komma till användning i största möjliga utsträckning. För verksamheten skall liksom hittills skyddskonsulenterna och skyddsassistenter svara. Efter sådan utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen, som föreslagits av eftervårdsutredningen, bör ökade möjligheter finnas att rekrytera på detta sätt.»

Det är angeläget att försöksorten kan besitta en kår av synnerligen väl kvalificerade övervakare. Särskild omsorg bör därför ägnas åt att försöka vinna de rätta personerna för uppgiften. Till förstärkningsprogrammet hör också en vidgad övervakarutbildning. Till denna fråga skall vi återkomma under ett följande avsnitt.

Man kan utgå ifrån att kriminalvårdens övervakare i större utsträckning än f. n. kommer att rekryteras bland befattningshavarna vid berörda sociala organ, men att även andra frivilliga övervakare kommer att knytas till kriminalvården i frihet. Försöksortens utbildningsprogram, som skall inbegripa alla övervakare på orten, måste kräva en icke obetydlig insats av tid och arbete. Med hänsyn till att flertalet övervakare är bundna av ordinarie arbete på dagarna kan det bli nödvändigt att förlägga utbildningsverksamheten till fritiden. De stora krav, som bör ställas på övervakarna i försöksorten vid en intensifierad kriminalvård i frihet, måste även i övrigt medföra inskränkningar i deras fritid.

Såsom eftervårdsutredningen anfört måste det anses kännetecknande för en god övervakning att denna utförs i en anda av idealitet och socialt intresse.

Ersättningen 25 kronor för månad står ju inte på något sätt i proportion till de uppoffringar, som ett övervakningsuppdrag måste innebära. Det torde ej heller annat än undantagsvis vara möjligt att ge dessa övervakare kompensation för arbetsinsatser på fritid i form av ledighet från deras ordinarie tjänst. För att möjliggöra rekryteringen av lämpliga övervakare, stimulera dem till aktivt deltagande i utbildningsverksamheten och till de vidgade arbetsinsatser, som måste följa av en intensifierad kriminalvård i frihet, kan ersättningsfrågan komma att spela viss roll. Det faller utom vårt uppdrag att föreslå särskilda ersättningsregler för försöksortens övervakare. Vi vill emellertid framhålla nödvändigheten av att dessa utöver arvodet erhåller gottgörelse för alla utlägg, som uppstår till följd av övervakningen.

En effektiviserad kriminalvård i frihet förutsätter också att goda arbetsförhållanden kan erbjudas frivårdsklientelet. Som förut antytts måste det vara angeläget att skyddskonsulenten och hans assistenter får vidgade förbindelser med arbetsgivare på försöksorten, vilka är villiga att bereda plats åt klientelet. Man bör också räkna med nära kontakt mellan vederbörande övervakare och klientens arbetsgivare. Frågan om ett bättre tillgodoseende av frivårdsklientelet behov på arbetsmarknaden har tidigare behandlats under avsnittet »förstärkningsåtgärder på arbetslivets område».

Möjligheten att sörja för lämpliga bostäder åt frivårdsklientelet är med det läge som råder på bostadsmarknaden i många fall begränsad. En lösning av bostadsfrågan kan dock vara av största betydelse för att förhindra återfall. Inom ramen för försöksverksamheten bör därför utredas om det är möjligt att upprätta ett inackorderingshem eller hospits på försöksorten, eventuellt i

skyddskonsulentorganisationens regi. Vid övergången från anstalt till frivård torde ett sådant hem många gånger kunna spela stor roll för den fortsatta anpassningen. Även andra möjligheter bör prövas, t. ex. inackordering i familj.

G. Utbildning och fortbildning

1. Inledande synpunkter

Tidigare har vi i olika sammanhang framhållit vikten av att alla som medverkar i kampen mot ungdomsbrottsligheten, erbjuds goda utbildningsmöjligheter. Förstärkningen av administrationen kan inte stanna vid en kvantitativ utbyggnad utan måste i lika hög grad inriktas på att höja kunskapsnivån och yrkesskickligheten hos befattningshavare på det brottsförebyggande fältet.

För många grupper av befattningshavare och andra, som kommer att beröras av försöksverksamheten, är de nuvarande utbildningsmöjligheterna otillräckliga. Bristen på utbildningsresurser nödvändiggör i vissa lägen att tjänster måste tillsättas utan att vederbörande äger de föreskrivna kvalifikationerna. Det framstår i sådana fall som önskvärt att särskild utbildning anordnas på försöksorten eller eljest i anslutning till försöksverksamheten. Som exempel på sådana personalgrupper, vilka på grund av bristande utbildningsresurser i stor utsträckning saknar möjlighet att erhålla den föreskrivna specialutbildningen, kan nämnas speciallärarna och yrkesvalslärarna. Beträffande den sistnämnda gruppen hänvisas till den tidigare framställningen (s. 79—81).

Utbildning av speciallärare har tidigare huvudsakligen ägt rum i form av olika kurser. Efter förslag av 1960 års lärarutbildningssakkunniga²⁶ sker sedan 1962 utbildning och fortbildning av speciallärare vid speciallärarlinjerna vid

lärarhögskolorna i Stockholm och Göteborg. 1962/63 förekom här bl. a. en ettårig utbildning för ca 170 speciallärare, varav ca 100 hjälpklass- och observationsklasslärare. En utvidgning och omorganisation av den nuvarande speciallärarutbildningen föreslås i ett betänkande avgivet våren 1964.²⁷ Det upplyses här att av de omkring 3 300 speciallärare som var i verksamhet höstterminen 1963 hade endast drygt 1 000 den erforderliga utbildningen. I betänkandet föreslås att utbildningskapaciteten för speciallärare med ettårig utbildning från 1965/66 blir 350 per år, inklusive särskollärare och förskollärare. För lärare i hjälp-, observations-, skolmognads- och läsklass samt läsklinik föreslås en gemensam utbildningslinje.

En betydelsefull grupp, vars utbildningsmöjligheter också bör uppmärksammas i försöksverksamheten, är ungdoms- och fritidsledarna. I bil. 4 har vi samlat vissa uppgifter angående den nuvarande ungdomsledareutbildningen. Det är angeläget att alla ungdomsledare — oavsett olika uppgifter och funktioner — kan bibringas en grundläggande utbildning. Om denna utbildning inte kan ske på annat sätt bör socialbyråns fritidsavdelning svara därför.

Inom skilda verksamhetsfält anordnas numera vidareutbildning för personal av olika kategorier. Genom sådan vidareutbildning kan befattningshavarna följa med utvecklingen på sitt område. *Det måste överhuvudtaget anses vara av stor betydelse att befattningshavare som sysslar med praktiska uppgifter får tillfälle till en tids avbrott för en ordnad teoretisk genomgång av sitt*

²⁶ Speciallärarutbildningens organisation. Stockholm 1961 (stencil.)

²⁷ Utredning angående nya utbildningslinjer vid speciallärarlinjerna vid lärarhögskolorna i Stockholm och Göteborg. Förslag utarbetat på uppdrag av skolöverstyrelsen, Stockholm 1964. Stencil.

arbetsområde. Det bör åligga försöksledningen att tillse att de möjligheter till vidareutbildning som f. n. erbjuds administrationen, till fullo kommer att utnyttjas på försöksorten.

Vid sidan om den ordinarie utbildningen och vidareutbildningen, som förekommer på skilda håll och som bör intensifieras på försöksorten, föreslår vi att en fortbildningsverksamhet, som särskilt tar sikte på de mentalhygieniska aspekterna på det brottsförebyggande arbetet anordnas inom ramen för försöksverksamheten. Denna fortbildning bör i princip inriktas på alla kategorier av befattningshavare som omfattas av förstärkningsplanen. Det är vidare av vikt att olika förtroendemän inom kommunala nämnder och organ, vilka sysslar med barn- och ungdomsfrågor, ges tillfälle till fördjupade kunskaper på det mentalhygieniska området.

I det följande skall vi närmare behandla detta fortbildningsprogram inom olika av försöksverksamheten berörda områden.

2. Barna- och ungdomsvården

I bilaga 4 har vi redovisat innehållet i den mentalhygieniska fortbildningskurs för socialarbetare, som givits vid socialinstitutet i Stockholm.

Det hade varit önskvärt att all den socionomutbildade och därmed jämställda personalen på försöksorten kunde erbjudas en mentalhygienisk fortbildning av liknande typ. Det kan emellertid, bl. a. med hänsyn till att deltagarna för att följa kursen måste åtnjuta tjänstledighet under närmare ett halvt år, inte vara möjligt att tillgodose ett sådant utbildningsbehov som ett led i försöksverksamheten. Visserligen bör några av tjänstemännen från försöksorten kunna beredas plats på en dylik kvalificerad mentalhygienisk kurs, men

för det stora flertalet befattningshavare måste anordnas särskild fortbildning på försöksorten. Denna verksamhet bör avse såväl de högre tjänstemännen vid socialbyrån (konsulenter, assistenter m. fl.) som kvalificerade befattningshavare inom andra grenar av barna- och ungdomsvård samt övrig socialvård, t. ex. förskollärare, ungdomsgårdsföreståndare och andra heltidsanställda ungdomsledare, och dess innehåll och uppläggning anpassas därefter.

Fortbildningsverksamheten kan läggas upp med den refererade mentalhygieniska kursen som förebild. Vissa moment kan vara gemensamma för samtliga deltagare — t. ex. ämnen som den normalpsykologiska utvecklingen, beteenderubbningar och neuroser i barna- och ungdomsåren — medan deltagarna i andra avsnitt med fördel torde kunna delas upp i olika grupper. Problem kring ungdomsbrottsligheten, liksom frågor om anpassningen i hem, skola och arbetsliv bör inta betydande utrymme i kursprogrammet.

För att möjliggöra att deltagarna engageras i verksamheten bör viss tid anslås åt diskussioner och grupparbete. Studiebesök bör också ingå i programmet.

Kurserna kan hållas dels på tjänstetid och dels på kvällstid. Man bör räkna med att åtminstone fyra timmar varje vecka anslås åt denna fortbildning, såvitt angår socialbyråns tjänstemän och andra berörda befattningshavare inom barna- och ungdomsvården. Verksamheten bör vara särskilt intensiv under försökets förberedelsestid men fullföljas under hela försöksperioden.

Försöksverksamhetens fortbildningsprogram bör även innefatta lägre befattningshavare och tjänstemän på bi-trädesplanet. Frågan om utbildning av vårdpersonalen vid barnanstalter har övervägts av barnanstaltsutredningen i

dess betänkande I.²⁸ Här föreslås bl. a. att en kontinuerlig vidareutbildning anordnas för denna personal. I en sådan vidareutbildning bör kunna införas moment av särskild vikt för försöksverksamheten. Det är också av betydelse att den personal vid barnanstalter, barnstugor, ungdomsgårdar o. s. v., som inte har direkt vårdande uppgifter men ändå kommer i daglig kontakt med klientelet, omfattas av fortbildningsverksamheten. För dessa kategorier liksom för den stora gruppen av frivilliga krafter inom den allmänna ungdomsvården bör anordnas kortare orienteringskurser med sikte på att öka deltagarnas förståelse för ett mentalhygieniskt betraktelsesätt i arbetet.

3. Skolan

I bilaga 4 har intagits vissa uppgifter angående den nuvarande fortbildningen av lärare.

Försöksverksamhetens mentalhygieniska fortbildningsprogram på skolans område bör välja samma målsättning som skolöverstyrelsen i sina allmänna anvisningar velat innefatta i begreppet god elevvård i mera avgränsad mening, nämligen »att förebygga uppkomsten av skolvårigheter och personliga problem för den enskilde samt — i fall sådana situationer ändå uppstår — därjämte mera speciella åtgärder i avsikt att komma till rätta med svårigheterna».

Vad lärarna utan tvekan i första hand synes vara mest betjänta av är *konkret vägledning i kursform*, varvid de kan komma med sina egna erfarenheter och få dem genomdiskuterade samt i diskussionens form få praktiska råd i akuta, besvärliga lägen. I dessa diskussioner bör delta såväl psykologisk expertis som företrädare för barna- och ungdomsvården och rättsvårdande organ. Härigenom torde lärarna på ett helt annat sätt kunna engageras i ett orsaks-

mässigt betraktelsesätt på problemen, än om deras aktivitet skall inskränkas till att avlyssna en föreläsning från någon »auktoritet», som inte själv upplevt de praktiska svårigheterna. Diskussionerna bör byggas upp kring neutrala »typfall», på vilka lärarna kan applicera sina egna erfarenheter. Det är vår uppfattning att en del frågor rörande skolvårigheter skulle, om inte lösa sig själva, så dock blir mera lättlösta, om man genom sådana diskussioner kunde öka lärarnas förståelse för ett mentalhygieniskt och elevvårdande betraktelsesätt.

Försöksverksamhetens mentalhygieniska fortbildningsprogram bör uppbyggas så, att det kan nå *alla* lärare i försöksorten. Av organisatoriska skäl bör verksamheten drivas särskilt på varje skolenhet. Deltagarna bör uppdelas i grupper om högst 10—15 vardera för att alla skall kunna engageras och aktiveras. Det kan sålunda bli fråga om att indela lärarna vid samma skola i flera grupper. Skolledare, skolsköterskor, yrkesvalslärare och — i förekommande fall — skolkuratorer bör aktivt delta i de olika gruppernas arbete.

För att få problemen belysta ur alla synvinklar bör grupperna, beroende på vilka »fall» som diskuteras, utökas med t. ex. en socialvårdstjänsteman, som kan tänkas inkopplad på »fallet», en barnavårdsman, en polisman, åklagaren, en övervakare, en skolläkare, en läkare vid den psykiska barna- och ungdomsvården etc. I den mån arbetsuppgifterna tillåter detta bör också experter inom ledningen för försöksverksamheten ställa sig till gruppernas förfogande.

Det är uppenbart att en fortbildningsverksamhet av skisserat slag måste kräva mycket förberedelsearbete. För att kurserna skall omfattas med tillräckligt

²⁸ SOU 1962: 57.

intresse från deltagarnas sida är det nödvändigt att finna lämpliga gruppleddare. I redogörelsen för försöksverksamhetens organisation föreslår vi att den arbetsgrupp, som under försökschefens ledning skall fungera i försöksorten, skall tillföras en utbildningsexpert för att leda planeringen och genomförandet av det vittomfattande fortbildningsprogrammet på försöksorten. Denne expert torde dock endast i ringa utsträckning kunna anlitas som gruppleddare i lärarnas fortbildningsverksamhet. Ej heller är det praktiskt genomförbart att låta skolpsykologerna leda alla grupperna. Det kommer dock att röra sig om en omfattande verksamhet. Med en beräkning av 250 deltagande lärare och 10 lärare i varje grupp skulle antalet grupper bli 25. Tiden för de olika gruppernas sammanträden kommer också i stor utsträckning att sammanfalla.

Ur praktisk synpunkt bör varje skola ha sin egen gruppleddare, som står i daglig kontakt med lärarna och kan förbereda de »fall», som skall diskuteras. Det ligger då nära till hands att anförtro uppgiften åt den lärare med vissa skolpsykologiska uppgifter, vilken enligt vårt förslag bör finnas på varje skolenhet. Det kan emellertid lika väl bli fråga om att välja någon annan erfaren och därtill särskilt lämpad lärare eller annan befattningshavare vid skolan till gruppleddare.

Under den förberedelsetid, som skall föregå försöksperioden, bör gruppleddarna bli föremål för intensiv utbildning för sina uppgifter. Denna utbildning, vari grupppsykologi och gruppdyamik utgör viktiga moment, bör förslagsvis ledas av en av skolpsykologerna i samråd med den psykologiska expertis, som skall knytas till försöksledningen.

Skolpsykologen bör under hela försökstiden instruera och stödja grupple-

darna i deras verksamhet samt i mån av tid själv aktivt delta i kurserna. Kursernas uppläggning och innehåll kommer i stor utsträckning att bestämmas av deltagarna själva, vilka har att bidra med diskussionsämnen. Skulle komplikationer uppstå vid genomförandet av kursprogrammet bör skolpsykologen ingripa. Eftersom han kan överblicka hela fortbildningsverksamheten, bör han också svara för en viss samordning av arbetet. Samma sakkunniga eller experter kan t. ex. bli aktuella samtidigt för flera grupper. Det är av betydelse att skolpsykologen kontinuerligt under försökstiden samlar alla gruppleddare till gemensamma överläggningar i frågor som angår uppläggningsen av verksamheten.

Kurserna bör fortgå kontinuerligt under läsåret och hela försökstiden. I enlighet med den följande redogörelsen för försöksverksamhetens organisation och planläggning bör fortbildningen vara mest intensiv under försökets förberedelsetid. Det kan vara motiverat att då låta deltagarna träffas två timmar varje vecka men därefter, under själva försökstiden, kan kanske sammankomsterna ske med längre tidsintervaller, t. ex. var fjortonde dag.

Det är vidare av vikt att kurserna så vitt möjligt förläggs till skoltid i stället för kvällar. Om en ansträngande arbetsdag skall föregå gruppverksamheten blir helt naturligt många deltagare alltför trötta för att på önskvärt sätt kunna engagera sig i kursarbetet. Det är givet att en sådan verksamhet på skoltid kan ge anledning till svårösta organisatoriska och schematekniska problem. Det torde emellertid vara möjligt att vid schemats uppläggning för lästerminen reservera de timmar, som erfordras för kursarbetet. Lärare, som regelbundet deltar i verksamheten, bör kunna kompenseras, t. ex. genom viss nedsättning

av undervisningsskyldigheten, förslagsvis med en timme för två timmars kursarbete i veckan.

Om de skisserade kurserna kan få ett innehåll, som lärarna själva uppfattar som något för sitt arbete väsentligt, är mycket vunnet. Grupparbetet kan vara stimulans i ett fortsatt elevvårdande arbete och bidra till att öka lärarnas förståelse för eleverna.

4. Polisen

I bilaga 4 redovisas utbildningsplanen för statens polisskolas specialkurs i socialpolitistjänst.

Vi förutsätter att den personal, som har socialpolisuppgifter och som blir kärnan i den brottsförebyggande verksamheten, och eventuellt ytterligare någon polispersonal genomgått denna kurs. Möjligheterna att under året före försöksverksamheten låta ytterligare, för aktivt deltagande i försöksverksamheten avsedd personal genomgå kursen är troligen ganska små. Det råder nämligen vid polisskolan stor konkurrens mellan olika specialiteter om tid och utrymme för specialkurser. Även om det skulle ges en kurs i socialpolitistjänst under lämplig tid är konkurrensen om platserna i detta högst aktuella ämne mycket stor mellan olika polisdistrikt. Genom framställning till polisskolans styrelse kan man möjligen bereda ett par platser extra åt försöksstadens poliskår på andra polisdistrikts bekostnad, men mera kan man troligen inte räkna med.

Den specialutbildning, som är önskvärd för större delen av poliskåren, måste därför ordnas lokalt. Denna utbildning kan ha till förebild nyssnämnda specialkurs vid polisskolan. Denna kurs omfattar dock vissa ämnen, som ej är av förstahandsbetydelse för försöksverksamheten, vilken ju främst skall inriktas på barn och ungdom. En del av de återstående ämnena bör vidare mins-

kas både med hänsyn till kostnaderna och till polisverksamhetens behöriga bedrivande medan fortbildningen pågår.

Den fortbildningskurs, som sålunda bör anordnas som ett led i försöksverksamheten för polisens vidkommande, kan förslagsvis omfatta följande ämnen och timantal:

Fyllerister och alkoholister som sociala problem	2
Alkoholism, psykiska alkoholsjukdomar samt alkohol och brott	2
Nykterhetsnämndernas uppgifter och arbetssätt	2
Våra nykterhetsfrämjande organisationer	1
Ungdomspsykologi	3
Barnpsykiaterns syn på asocialitet och brott	2
Ungdomsbrottslingarna	2
Ungdomskriminaliteten	1
Ungdomsprostitutionen	2
Polisiära problem med de manliga kriminella homosexuella	1
Barnavårdsnämndernas uppgifter och arbetssätt	2
Anstalter för unga inom socialvården	2
Nya barnavårdslagen	3
Polisen och de unga samt aktuella spörsmål	6
Allmän orientering om fängsvårdens organisation och behandlingsproblem	1
Behandling av nya brottslingar	2
Kriminalvård i frihet	4
Sexualbrottslighet	1
Psykiska sjukdomar och psykopatier	2
Narkomanier och giftmissbruk	1
Polisens erfarenhet av narkotikamissbruk	1
Socialmedicinska synpunkter på yrkes- och arbetsanpassning	1

Härutöver bör tilläggas två i polisskolans specialkurs inte förekommande ämnen, nämligen

Samarbetet mellan polisen och skolan	2
Ungdomen och arbetsmarknaden	2

Enligt ovanstående plan kommer kursen att omfatta 48 timmar. Vidare bör i programmet ingå studiebesök på en ungdomsvårdsskola för pojkar och en för flickor, samt på ett ungdomsfängelse eller en fängsvårdsanstalt, speciellt avsedd för yngre klientel. För dessa studiebesök torde krävas tre dagar.

Det torde inte medföra någon svårighet att ordna föreläsningar och övrig undervisning för här avsedd polisper-

sonal med 2 timmar i veckan, fördelade på 24 veckor, under det år som skall föregå försöksperioden. Om varje föreläsning upprepas två gånger, t. ex. en eftermiddag och följande förmiddag, bör all personal kunna ha tillfälle att närvara. En så kortvarig inskränkning av polisverksamheten på försöksorten kan ej heller antas medföra någon särskild risk för att denna försämrats. Vad angår lärarkrafter, torde en stor del kunna hämtas från de specialister på olika områden som är verksamma i eller i närheten av försöksorten. Endast en mindre del därav synes behöva hämtas från annan ort.

Det är vidare av vikt att fortbildningen — fränsett rent orienterande moment — får så litet katedermässig utformning som möjligt och i stället koncentreras på praktiska demonstrationer. Betydande utrymme bör också här lämnas för diskussioner mellan deltagarna.

På grund av försöksperiodens längd har man anledning att därunder räkna med en inte ringa personalavgång. Följaktligen måste man också förutsätta en viss kontinuerlig nyanställning av personal, som kommer att beröras av försöksverksamheten. När det gäller en lämplig kursplan för att orientera sådan personal, kan man som förebild beträffande ämnen och proportioner mellan dessa använda planen för den tidigare skisserade nedskurna kursen i socialpolitjänst.

En sådan orienteringskurs om förslagsvis 36 timmar kan få följande sammansättning:

Allmän inledning och orientering om försök- ket med särskild hänsyn till polisens med- verkan	2
Ungdomspsykologi	4
Barnpsykiatri	2
Ungdomsbrottslingar och ungdomsbrotts- lighet	2
Ungdomsprostitution	1
Barnvårdslagen och dess åtgärder	3

Barnvårdsnämndens verksamhet	2
Spritmissbruk bland unga	1
Nykterhetsvårdslagen	1
Nykterhetsnämndens verksamhet	1
Ungdomen och arbetsmarknaden	2
Samarbetet med skolan	2
Straifritt och straffprocessrätt betr. ung- dom	2
Polisen deltagande i försöksverksamheten	7
Socialpolisverksamhet i a.lmänhet	4

Orienteringskursen bör läggas i en följd, för att den därav berörda personalen så snart som möjligt skall få den önskvärda specialutbildningen, och upprepas vid behov.

5. Kriminalvården i frihet

För närvarande bedrivs inom de olika skyddskonsulentdistrikten kurser för övervakare, tillsynsmän och personundersökare. För budgetåret 1964/65 har departementschefen hemställt om ett reservationsanslag av 32 000 kronor till sådana kurser. Fångvårdsstyrelsen har i rundskrivelse den 5 februari 1963 till samtliga skyddskonsulenter och skyddsassistenter med egen stationeringsort givit vissa riktlinjer för anordnandet av övervakarkurser. En redogörelse härför lämnas i bilaga 4. Samtidigt ges exempel på innehållet i en dylik övervakarkurs.

Man måste räkna med en brett upplagd övervakarutbildning på försöksorten. Verksamheten bör ta sikte på att nå samtliga övervakare av olika kategorier och med skilda förutsättningar för uppdraget. Som framgått av tidigare avsnitt i detta kapitel förekommer vid sidan om kriminalvårdens övervakning sådan tillsyn inom skilda socialvårdsgrenar. Barnvårdsnämnd kan sålunda förordna om övervakning dels i fall, som avses i 25 § barnvårdslagen, och dels i samband med villkorligt upphörande av samhällsvård. Då ungdomsvårdsskolelev placeras för vård utom skolan skall övervakning ske genom eller med biträde av särskilda eftervårdskon-

sulenter²⁹ (och eftervårdsassistenter). Den som är hemfallen åt alkoholmissbruk kan av nykterhetsnämnd ställas under övervakning, om vissa specialindikationer föreligger. Övervakning skall också förekomma vid beslut om villkorligt anstånd med tvångsintagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare och vid försökspermission eller utskrivning från sådan anstalt.

Det måste vara av värde för försöksverksamheten att en samordnad övervakarutbildning kommer till stånd inom de olika vårdområdena. På olika håll i landet förekommer sammanslutningar av frivilliga övervakare, vilka bl. a. avser att sörja för sina medlemmars utbildning. Det bör också vara möjligt att på försöksorten driva gemensamma övervakarkurser, som tar hänsyn till såväl kriminalvårdens som socialvårdens behov (typ 2 i fångvårdsstyrelsens rundskrivelse). Denna kursverksamhet bör drivas i samråd mellan skyddskonsulenten, socialdirektören (socialbyråns övervakarkonsulent) och eftervårdskonsulenten. Vid kursernas uppläggning bör man tillgodogöra sig de erfarenheter från annan liknande verksamhet, vilka samlats av fångvårdsstyrelsen.

Vid sidan om denna gemensamma övervakarutbildning bör det på försöksorten också finnas utrymme för övriga av fångvårdsstyrelsen angivna typer av övervakarkurser.

6. Praktiska problem

Den utbildnings- och fortbildningsverksamhet, som enligt den tidigare framställningen skall anordnas på försöksorten, medför helt naturligt betydande organisatoriska problem. Det mest ändamålsenliga synes vara att det omedelbara ansvaret för fortbildningen inom berörda områden läggs på cheferna för vederbörande organ.

För socialbyråns vidkommande bör det således vara socialdirektören, som bör svara för verksamheten. Dennes arbetsbörda är emellertid så tung att han endast i ringa utsträckning kan antas hinna anslå tid åt de praktiska frågor, som uppkommer vid utformningen av utbildnings- och fortbildningsprogrammet för barna- och ungdomsvårdens befattningshavare. Vi föreslår att vid socialbyrån tillsätts *en utbildningsassistent* vars huvudsakliga uppgift skall vara att syssla med dessa frågor. Vid utarbetandet av utbildningsprogrammet på den allmänna ungdomsvårdens område bör en av de ungdomskonsulenter, som enligt vårt förslag skall tillföras fritidsavdelningen, aktivt medverka. Uppläggnings- och genomförandet av kursverksamheten för socialvårdens övervakare bör, som tidigare framhållits, falla under »övervakarkonsulentens» arbetsuppgifter (se ovan s. 56).

Fortbildningsverksamheten på skolans område bör bedrivas särskilt vid varje skola. Ansvaret för verksamheten bör ligga på skolstyrelsen, som enligt skollagen har att främja lärarnas fortbildning, men de praktiska arrangemangen bör lämpligen anförtros respektive rektor. Varje skoledare bör dock ha tillgång till *en sekreterare* eller annat biträde, som kan vara honom behjälplig med detta arbete. Som tidigare angivits är det en av skolpsykologerna, som skall svara för att gruppverksamheten får det avsedda innehållet.

Förstärkningen av polisen innebär, som framgår av tidigare avsnitt, att en förste polisassistent eller förste kriminalassistent kan bli disponibel för att biträda polischefen vid utarbetandet

²⁹ 1961 års utredning om effektivare åtgärder för vård utom skola av ungdomsvårdsskoleelever har i ett delbetänkande (stencil juni 1963) föreslagit att eftervårdskonsulenterna skall uppgå i en för flera vårdområden gemensam länskonsulentorganisation.

och genomförandet av specialutbildningen på polisens område samt svara för de organisatoriska frågorna i samband därmed.

Vad slutligen angår utbildningen på frivårdens område bör enligt vårt tidigare förslag kursverksamheten här drivas i samråd mellan skyddskonsulenten, socialdirektören (socialbyråns övervakarkonsulent) och eftervårdskonsulenten. Härutöver bör — om så finnes lämpligt — skyddskonsulenten själv leda viss kursverksamhet för fångvårdens övervakare och tillsynsmän samt för personundersökare.

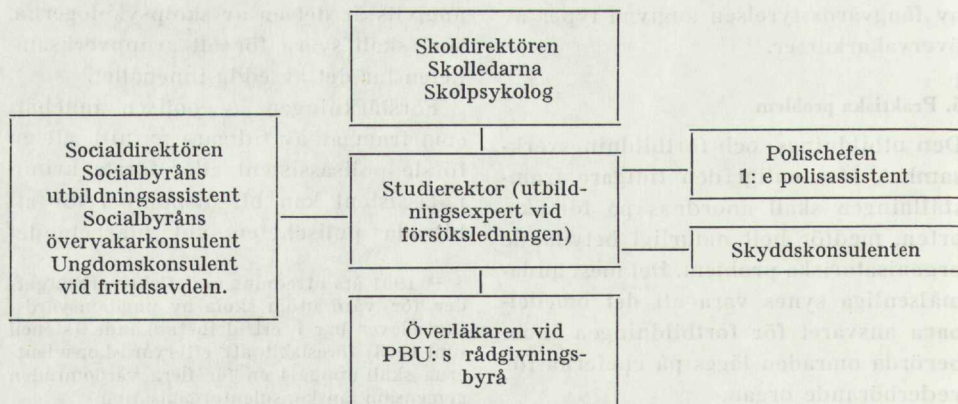
Under utredningsarbetet har diskuterats, huruvida den på olika områden skisserade fortbildningsverksamheten bör vara frivillig eller om det bör föreligga visst tvång för befattningshavarna att delta däri. I de fall, där verksamheten förläggs till tjänstetid, bör det helt naturligt ingå i deltagarnas skyldighet att bevista kurser, föreläsningar o. s. v. Lika naturligt är att kurser, som vänder sig till frivilliga krafter inom barna- och ungdomsvården eller eftervården, måste bygga på frivillig medverkan. I fall, där fortbildningsverksamheten av praktiska skäl måste läggas utanför befattningshavarnas tjänstetid, torde ej heller något krav på obligatoriskt deltagande kunna uppställas. In-

tresset bland berörda tjänstemän för fortbildningsverksamheten torde dock vara så stort att ytterst få kommer att vilja undandra sig sin medverkan, även om verksamheten i viss utsträckning skulle komma att inkräkta på deras fritid.

7. Samordning

Utbildnings- och fortbildningsverksamheten inom berörda organ innehåller i stor utsträckning gemensamma moment. Frågan om en central samordning av verksamheten spelar därför betydande roll.

Som redan nämnts innebär vårt förslag om försöksverksamhetens planläggning och organisation att en expert på utbildningsfrågor skall knytas till försöksledningen. Denne expert bör lämpligen kunna fungera som studierektor för försökets utbildnings- och fortbildningsverksamhet. Chefstjänstemännen för de organ, som skall omfattas av försöket, och de befattningshavare, vilka särskilt avdelats för organisationen av utbildnings- och fortbildningsverksamheten, bör jämte denne utbildningsexpert svara för uppläggningsplanen i stort och för samordningen av verksamheten. En tänkbar sammansättning av detta samordningsorgan framgår av följande plan:

Vid de sammanträden, som detta samordningsorgan skall hålla, bör man undersöka möjligheten att anlita gemensamma föreläsare och kursledare för verksamheten, att driva vissa kurser och cirklar gemensamt för skilda kategorier av befattningshavare, att fördela och utnyttja tillgängliga lokaler för verksamheten o. s. v. Det bör då vara möjligt att lägga upp ett schema, varigenom nödvändiga lärarkrafter rationellt kan utnyttjas. I stor utsträckning måste dessa krafter hämtas från andra orter än försöksstaden.

H. Upplysningsverksamhet

Förstärkningen av resurserna på det kriminal- och socialpolitiska området, som behandlats i föregående avsnitt, bör förenas med en brett upplagd informationsverksamhet angående försöket. Varje befattningshavare, som berörs av försöksverksamheten, bör sålunda vara införstådd med förutsättningarna för och syftet med försöket samt under verksamhetens gång upplysas om dess fortsatta förlopp. Det är vidare angeläget att försöksortens medborgare hålls informerade om den pågående försöksverksamheten.

Problematiken kring försöket torde kunna behandlas i naturlig anknytning till det fortbildningsprogram, som i princip skall omfatta samtliga berörda befattningshavare, frivilliga krafter och förtroendemän på försöksorten. Möjlighet bör också finnas att här fortlöpande redovisa de insatser, som från olika håll görs inom ramen för försöksverksamheten. Detta kan bidra till att öka och vidmakthålla intresset för verksamheten.

Vid sidan härav bör anordnas särskilda informationsmöten för olika grupper av stadens invånare, t. ex. föräldrar och andra barnafostrare, barn- och ung-

domsledare, barn- och hemvårdarinnor, lärare och övriga befattningshavare vid skolan, socialvårdstjänstemän, polismän och annan rättsvårdande personal, läkare och annan personal inom hälso- och sjukvård, befattningshavare vid kyrkan, kommunala och andra förtroendemän, arbetsgivare och vissa näringsidkare o. s. v. Vid arrangerandet av dessa informationsmöten bör samarbete ske mellan försöksledningen samt olika organisationer, föreningar och andra sammanslutningar.

Genom massmedia såsom press, radio och television bör upplysning om syftet med försöksverksamheten och rapporter om vad som sker på försöksorten kunna förmedlas till ortens invånare. Det är angeläget att man från början kan skapa en positiv inställning till projektet hos befolkningen. Försöksverksamheten bör uppfattas som en angelägenhet, vilken angår alla stadens medborgare, och som — för att lyckas — måste engagera varje enskild. Press, radio och television bör genom försöksledningens försorg kunna följa försökets uppläggning och fortlöpande hållas underrättade om verksamhetens förlopp.

En broschyr, som innehåller viktiga data om försöksverksamheten, bör distribueras till samtliga hushåll på försöksorten. Denna broschyr bör också ge beskrivning över de olika institutioner, som finns på orten för rådgivning, vård, behandling eller annan social verksamhet, samt lämna hänvisning om vart den behövande bör vända sig med problem av olika slag. Sådana uppgifter bör vidare finnas anslagna vid offentliga institutioner, arbetsplatser, fritidslokaler o. dyl.

Även annan informationsverksamhet genom broschyrer bör ifrågakomma. Enligt vad vi inhämtat har man inom Stockholms barnavårdsnämnd låtit ut-

arbetsbroschyrer, som beskriver olika utvecklingsstadier hos barn och ungdom. Dessa distribueras till barnens vårdnadshavare i anslutning till barnbidraget. Tanken är att den broschyr, som avser ett visst utvecklingskede, skall översändas till vårdnadshavaren, då problemen under detta skede är aktuella och vårdnadshavaren kan behöva saklig information för att förstå barnets beteenden. Broschyrens innehåll skall vara positivt stödjande och vägledande snarare än kategoriskt normgivande. Exempel på annan skriftlig vägledning erbjuder den serie småskrifter, som Svenska föreningen för psykisk hälsovård utgivit, främst för att underlätta och komplettera upplysningsarbetet vid barnavårdscentraler, barnstugor och rådgivningsbyråer.

På kommunalt initiativ har på åtskilliga håll i landet anordnats upplysningskampanjer i barn- och ungdomsfrågor. Dessa kampanjer har riktats såväl till föräldrar och andra barnafostrare som till de unga själva och syftar i allmänhet till att befästa vissa normer för den sociala gemenskapen eller bekämpa vissa skadliga företeelser i samhället. Det kan inom ramen för försöksverksamheten vara möjligt att närmare studera utfallet av ett sådant initiativ. 1960 års ungdomsupplysningsutredning har behandlat olika former av upplysningskampanjer i ett betänkande var till vi vill hänvisa i denna del.³⁰

Under mottot »ett brott att skaffa sprit till ungdom» har Samarbetsnämnden i alkoholfrågan med statsmakternas stöd år 1961 tagit initiativ till en upplysningskampanj. Gemensamt med folkrörelserna har man därvid sökt skapa en folkopinion mot spritöverlåtelse till ungdom. Kampanjen har förts såväl genom olika reklammedia som genom direkta insatser av flertalet organisationer av facklig, politisk och ideell natur.

I Samarbete

I detta kapitel har vi i olika sammanhang framhållit betydelsen av att de befattningshavare, som från olika utgångspunkter direkt eller indirekt medverkar i kampen mot ungdomsbrottsligheten, tillsammans och med gemensamma ansträngningar söker lösa problemen. De skilda organens befattningshavare måste ha god kännedom om och förståelse för andra organs verksamhet, för att resurserna från alla håll till fullo skall kunna utnyttjas. Det framstår också som angeläget, att man från hem, skola, barna- och ungdomsvård, polis och andra rättsvårdande myndigheter liksom från samhällsorganen i övrigt såvitt möjligt kan följa en konsekvent linje i vården och behandlingen av de unga.

Försöksverksamhetens utbildnings- och fortbildningsprogram syftar bl. a. till att stärka samhörigheten mellan olika grupper av befattningshavare och bidra till att befästa en »gemensam grundsyn» på arbetet. I viss utsträckning kommer fortbildningen att bedrivas gemensamt för skilda personalgrupper. Frågor, som rör samarbete och samverkan, bör också utgöra betydelsefulla moment i kursprogrammet.

Betydelsen av att ett ingående samarbete etableras mellan skilda organ och befattningshavare, som ägnar sig åt brottsförebyggande verksamhet, har tillmätts stor betydelse i olika författningar. I barnavårdslagen har sålunda intagits en bestämmelse enligt vilken barnavårdsnämnden bör samarbeta med myndigheter, institutioner, föreningar och andra, vars verksamhet berör barnavården (9 §). Motsvarande bestäm-

³⁰ Betänkande avgivet av den statliga expertutredningen angående upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor. Socialdepartementet, Stockholm 1961. Stencil.

melser finns intagna i socialhjälpslagen (7 §) såvitt avser socialnämnden samt i nykterhetsvårdslagen (65 §) avseende myndigheter, som handlägger ärenden enligt denna lag. Vidare har i olika kungörelser och instruktioner för socialvårdens befattningshavare — t. ex. för socialvårdskonsulenten, barnavårdskonsulenten, fosterbarnsinspektören — liksom för t. ex. styrelse för ungdomsvårdsskola, lämnats föreskrifter om skyldighet att samarbeta med andra myndigheter, institutioner eller befattningshavare.

Genom en den 30 september 1959³¹ företagen ändring av 1 § allmänna polisinstruktionen stadgas numera att polisen fortlöpande skall uppehålla samarbete med socialvårdens organ och då polisen erhåller kännedom om förhållande, som bör föranleda ingripande av sådant organ, ofördröjligen underrätta organet härom.

I anslutning till nämnda ändring i polisinstruktionen utfärdade Kungl. Maj:t samma dag³² ett cirkulär till samtliga länsstyrelser och lokala polismyndigheter angående polisens brottsförebyggande verksamhet. Häri framhålls angelägenheten av att denna verksamhet intensifieras och att därvid ett fortlöpande samarbete äger rum med socialvårdsmyndigheterna. I de större polisdistrikten bör sålunda — framför allt på nätterna — speciell för verksamheten avdelad polispersonal företa patrullering gemensamt med befattningshavare vid barnavårdsnämnden, och därvid ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdom, som driver omkring på gatorna eller håller till på platser och i lokaler, vilka är kända för misskötsamma personer. Vidare framhålls i cirkuläret värdet av att ett samarbetsorgan upprättas för regelbundna, ofta återkommande informella överläggningar mellan polisen, de socialvård-

dande myndigheterna och övriga myndigheter med brottsförebyggande uppgifter. Polischeferna i de större och medelstora distrikten uppmanas i cirkuläret att, i den mån så inte redan skett, ta initiativ till bildande av dylika samsarbetsorgan.

Det utfärdade cirkuläret har följts av ett av Kungl. Maj:t den 13 november 1959³³ till samtliga socialnämnder, barnavårdsnämnder, nykterhetsnämnder, arbetsförmedlingsorgan, socialvårdskonsulenter och skyddskonsulenter avgivet cirkulär, vari understryks vikten av att de å sin sida medverkar till ett gott samarbete med polisen i angivna brottsförebyggande syfte, samt ett den 11 december 1959³⁴ till skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, länskolnämnderna, skolstyrelserna samt andra lokala styrelser för statliga, kommunala och statsunderstödda enskilda skolor och utbildningsanstalter, varigenom Kungl. Maj:t velat göra skolmyndigheterna uppmärksamma på angelägenheten av att även skolan medverkar till ett vidgat samarbete myndigheterna emellan i fråga om den brottsförebyggande verksamheten. I sistnämnda cirkulär framhålls att man i undervisningen måste eftersträva att hos eleverna väcka förståelse och respekt för de rättsvårdande organens uppgifter och arbete och att undervisningen bör få en ökad brottsförebyggande effekt, om eleverna får orientering rörande brott och brottspåföljder under medverkan av personal från domstolar, polis och socialvård. Vidare framhålls vikten av att skolan upplåter lokaler åt ideella organisationer, som verkar för ungdom.

De formella förutsättningarna för vid-

³¹ SFS 1959: 473.

³² SFS 1959: 474.

³³ SFS 1959: 492.

³⁴ SFS 1959: 604.

gat samarbete är sålunda givna. Det har emellertid visat sig att man på många håll ännu inte kunnat finna de former för samarbete och samverkan, som skall ge bestämmelserna ett praktiskt innehåll.³⁵ Även om man i enlighet med gällande föreskrifter inrättat samsamarbeten mellan berörda myndigheter och befattningshavare har detta i vissa fall inte lett till de önskvärda förbättringarna i förbindelsen mellan olika organ. Hur samarbetet kommer att utfalla i praktiken blir — som vi frambållit i betänkandet Ungdomsbrottslighet — beroende av en mängd faktorer, som inte låter sig infångas i paragrafer och reglementen. Avgörande blir först som sist viljan och förmågan till samarbete hos de personer, vilka svarar för institutionernas verksamhet.

Den allmänna förstärkningen av den social- och kriminalpolitiska sektorn på försöksorten och då särskilt upplysnings- och fortbildningsverksamheten bör stimulera till ett naturligt, utvidgat och fördjupat samarbete mellan dem, vilka på försöksorten tar del i den brottsförebyggande verksamheten eller på annat sätt medverkar i kampen mot ungdomsbrottsligheten. Man kan sålunda förutsätta livliga kommunikationer mellan befattningshavarna på informell väg, t. ex. genom telefonkontakter eller på annat sätt. Ett exempel på kontinuerligt förekommande informella konferenser mellan företrädare för barna- och ungdomsvård, polis, skola, psykisk barna- och ungdomsvård och andra organ, utgör de sammankomster, som förekommer i Malmö och som närmare redovisats i betänkandet Ungdomsbrottslighet (s. 81).

Det kan utöver dessa informella samsamarbetsformer finnas plats för ett fast organiserat samarbete mellan organen och dess befattningshavare. Den föregående framställningen har givit åt-

skilliga exempel härpå. Bl. a. kan nämnas socialpolisens och barnavårdsnämndens fältassistenter gemensamma uppsökande verksamhet, den tjänsteman som av barnavårdsnämnden skall placeras vid polisen, den psykiska barna- och ungdomsvårdens kontaktverksamhet o. s. v. Återkommande fasta arbetskonferenser bör förekomma mellan chefstjänstemännen för social- och kriminalvårdens institutioner, mellan olika kategorier av befattningshavare inom ett och samma organ, mellan befattningshavare vid olika organ, mellan förtroendemän och tjänstemän i förvaltningen o. s. v. Den tidigare framställningen har givit åtskilliga exempel på områden, där dylika konferenser bör hållas. Här skall blott nämnas följande.

Skolan

För lärarnas del kan ökade kunskaper om andra befattningshavares arbetsområden, där liksom i skolan den unge står i centrum, skapa bättre utgångsläge i det elevvårdande arbetet. Erfarenheten visar emellertid att lärarna i stor utsträckning saknar kontakter med de tjänstemän inom barna- och ungdomsvård, socialvård, nykterhetsvård, polis etc., vilka kanske har att göra med samma barn som läraren dagligen arbetar med. För att möjliggöra en sådan närmare kontakt bör det åligga skollärdarna att arrangera sammankomster mellan skolans lärare och berörda socialvårdstjänstemän. Förslagsvis en dag i början av varje lästermin bör ägnas åt sådan samsamarbetskonferens.

Psykisk barna- och ungdomsvård

För den psykiska barna- och ungdomsvårdens kontaktverksamhet är det av stor betydelse att samsamarbetskonferenser ordnas med berörda organ. Förutom de

³⁵ Jfr JO:s ämbetsberättelse 1962 s. 431.

ovan (s. 74) omnämnda veckokonferenserna bör anordnas samarbetskonferenser, varvid all personal från barnvårdsnämnden och rådgivningsbyrån bör närvara. Dessa konferenser bör äga rum åtminstone ett par gånger om året för att befordra personliga kontakter mellan personalgrupperna och härigenom underlätta ett kontinuerligt samarbete i enskilda fall.

Försöksledningens lokala organisation

Enligt vårt förslag skall försöksledningens lokala organisation byggas upp till ett fast samarbetsorgan för ordförandena i olika kommunala nämnder och styrelser samt vissa förvaltningschefer. Detta organ kommer att beskrivas i kap. 6 (s. 133 ff.).

KAPITEL 5

Mätproblemet

1. Inledande synpunkter

Enligt direktiven har utredningen i uppdrag att försöka lösa frågan hur försöksverksamhetens resultat skall säkerställas, d. v. s. på vilket sätt och med vilka medel man skall avläsa dessa resultat. Detta problem har vållat stora svårigheter. Såsom framgår av kap. 2 har det knappast förekommit något motsvarande projekt, som kan ge vägledning om hur man bör förfara. Vi har följaktligen sett oss nödsakade att själva ingående arbeta med mätproblemet för att söka få klarlagt om detta problem överhuvudtaget kan lösas på ett tillfredsställande sätt. Det förhåller sig nämligen så, att hela försöket står och faller med frågan om man kan finna något sätt att mäta förändringar i sådana beteenden som »brott» och »asocialitet». Det nya med det föreslagna försöket är i och för sig inte själva förstärkningsprogrammet. Detta skiljer sig, såsom framgått av den tidigare framställningen, inte till arten utan endast till graden från vad som kontinuerligt sker i alla svenska kommuner. Det nya är, att man önskar på ett vetenskapligt acceptabelt sätt kunna mäta de förändringar som eventuellt uppkommer till följd av en extraordinär upprustning.

Inom utredningen var man från början tämligen skeptiskt inställd till tanken att det skulle vara möjligt att mäta förändringarna, men efterhand som problemet bearbetats har denna uppfattning förändrats. Vi anser nu, att mät-

problemet kan bemästras på ett tillfredsställande sätt.

Det återstår emellertid att lösa många tekniska detaljfrågor, varför den följande framställningen får betraktas som en skiss. Detaljfrågorna förutsätts bli lösta under försökets förberedelsetid.

En närmare analys av frågeställningen visar, att begreppet »resultat» kan syfta på flera olika faktiska förändringar. Såsom framgår av kap. 3 har man att göra med två huvudkomponenter i försöket, nämligen dels »brott och asocialitet»,¹ dels »samhällets åtgärder». Det gäller här att studera hur en förändring i åtgärdskomponenten påverkar brotts- och asocialitetskomponenten. Självklart är att i och med genomförandet av det förstärkningsprogram, som föreslagits i kap. 4 uppkommer en mängd förändringar i åtgärdskomponenten. Dessa förändringar kan t. ex. bestå i en snabbare eller trögare behandling av olika ärenden. De kan bestå i ökad samarbetsvilja och tätare kontakter olika myndigheter emellan eller också i en större eller mindre grad av friktion mellan myndigheterna eller mellan högre och lägre befattningshavare inom samma myn-

¹ Med uttrycken »brott», »asocialitet», »brottslingar» m.fl. i det följande avses enbart att det åsyftade beteendet ingår i brotts- och asocialitetskomponenten. Här ingripes även de beteenden då andra benämningar på grund av förövarens låga ålder eller andra omständigheter språkligt sett vore lämpligare.

dighet. Dyliga förändringar kan givetvis uppfattas som resultat av försöket och man kan konstruera olika instrument som mäter dessa effekter (t. ex. attitydtests). Sådana undersökningar av vad man i sociologin kallar administrativa eller byråkratiska strukturer, kan utan tvekan vara av betydande intresse. Man kan därigenom lära sig något om vad som sker i åtgärdskomponenten, när myndigheterna förstärks och får bättre materiella resurser. Den allmänna uppfattningen torde vara, att sådana förändringar medför att arbetet utförs på ett för klientelet mera effektivt sätt. En sådan effekt är emellertid i och för sig icke självklar, eftersom andra förhållanden (t. ex. personalens motstånd mot förändringar i arbetsuppgifterna) kan ha negativ verkan på klientensida.

Även om de här berörda synpunkterna är av betydande intresse och studier av den anförda typen måste komma till stånd, om man skall få en total bild av försöket, är det dock i första hand *förändringarna i brotts- och asocialitetskomponenten* som är av betydelse. Själva grundfrågan är till synes mycket enkel, nämligen om man genom förstärkningsprogrammet kan få till stånd en konstaterbar förändring i antalet brottsliga och asociala beteenden.

I detta kapitel skall först diskuteras vilka möjligheter man har att mäta dessa fenomen. Därefter kommer att skisseras en plan för tillvägagångssättet före, under och efter försökstiden.

De typer av beteenden, som diskuteras i det följande, är desamma som redovisas i kap. 3, nämligen olika typer av *brott* (tillgreppsbrott, skadegörelse, fylleri, sexualbrott och enstaka andra straff- och specialstraffrättsliga brotts typer), *asocialitet* (speciellt alkoholmissbruk och promiskuitet) samt *vissa andra beteenden* (av typen disciplin-

svårigheter och skolskolk, arbetsvilighet och täta arbetsbyten).

2. Metoder att utforska brotts- och asocialitetsfrekvenser

När man skall ta reda på hur ofta ett visst mänskligt beteende förekommer, kan man principiellt bara välja två tillvägagångssätt, nämligen observation och information. Det förstnämnda innebär, att undersökaren systematiskt försöker iakttä och rapportera beteendet ifråga, t. ex. dess frekvens, variation, utsträckning i tid o. dyl. Beträffande de beteenden, som det blir fråga om under försöket, säger det sig självt, att möjligheterna att erhålla data med hjälp av observationsmetoden är ytterst små.

Informations- och/eller intervjumetodens möjligheter har aldrig fullt utnyttjats för att studera här avsedda avvikande beteenden. Principiellt kan man därvid tänka sig tre tillvägagångssätt: (a) man kan använda de informationer om avvikande beteenden, som kan erhållas från myndigheter och andra organ, (b) man kan, genom att utfråga medborgarna, ta reda på hur ofta de beter sig avvikande och (c) man kan, i de fall där ett beteende är avvikande först när det får konsekvenser för andra medborgare, ta reda på hur ofta dessa andra medborgare utsätts för sådant beteende (genom att intervjua ett urval av befolkningen).

Möjligheterna att använda dessa metoder varierar säkerligen avsevärt från en typ av beteende till en annan. Om man bortser från problemet om informationernas tillförlitlighet och endast ser till frågan om vilka informationskällor som finns att tillgå, så finner man, att båda de förstnämnda alternativen kan vara aktuella för samtliga de avvikande beteenden som försöket skall inriktas på. Man har alltså två tänkbara möjligheter att erhålla uppgifter om

förekomsten av avvikande beteenden, nämligen dels att anlita av myndigheterna införskaffade informationer (protokoll, statistik o. s. v.) dels att direkt fråga medborgarna om och i vilken utsträckning deras beteende varit avvikande. Några studier av den senare typen har utförts i de nordiska länderna under de senare åren med gott resultat.² Det torde dock säkerligen komma att visa sig att metoden har sina begränsningar om man använder den på andra personkategorier än sådana på vilka den hittills prövats.

Vad beträffar den under (c) omnämnda metoden har undersökningar av sådan typ ännu aldrig genomförts, varför det är svårt att veta något mera exakt om metodens betydelse. Man vågar emellertid säga att det inte finns några som helst andra praktiska svårigheter att genomföra sådana undersökningar än det förhållandet att man måste använda mycket stora urval av befolkningen. Intervjukostnaderna blir sålunda avsevärda. Metoden har dock, jämfört med de två andra, en viss begränsning däri, att den bara ger svar på frågan om frekvensen av vissa slag av brott och asocialitetsyttringar, nämligen de som direkt riktar sig mot någon annan person, t. ex. inbrottsstöld. När det gäller sådana yttringar av brott och asocialitet, som inte har någon enskild person som objekt, kan medborgarna inte tjäna som informationskälla.

De här omnämnda metoderna, som bygger på intervjuteknik, kan självfallet inte ersätta den officiella statistiken över brott, brottslingar och asocialitet, men de kan tjäna som supplement till och kontroll av denna statistik.

3. Kriminalstatistiken som mått på brottsligheten

De typer av kriminalstatistik, som har speciell betydelse för försöket, är sta-

tistiken över brott som kommit till polisens kännedom (polisstatistiken), statistiken över de om brott övertygade personerna (brottslingsstatistiken) samt återfallsstatistiken. Av dessa statistiktyper är polisstatistiken överlägsen de övriga såsom index på brottstillståndet, eftersom den inte influeras av den varierande upplärningsfrekvensen. Det är därför uppenbart, att av de officiella statistikserierna är polisstatistiken den enda som kan tjäna som måttstock på brottsligheten i försökets experiment- och kontrollorter.

Polisstatistiken har emellertid sin begränsning. Av olika skäl anmäls inte alla brott till polisen, och statistiken blir följaktligen ofullständig. Om man kunde förutsätta, att relationen mellan det reella antalet förövade brott och antalet till polisen anmälda brott vore konstant från en tidsperiod till en annan, skulle detta inte vara något problem. Man brukar visserligen vanligtvis förutsätta en sådan konstant relation, men detta sker då utan någon bevisning.

Såsom framgår av det föregående är det dock möjligt att kontrollera relationen mellan antalet anmälda brott och antalet förövade brott, nämligen med hjälp av intervjumetoden. För försökets vidkommande kan man härvid tänka sig flera vägar. Man kan företa intervjuer med urval av befolkningen i början och i slutet av försöksperioden, man kan låta smärre urval kontinuerligt rapportera vilka brott de har varit utsatta för, och man kan företa intervjuer med urval av barn och ungdom för att

² *Andenäs, Sveri och Hauge* (norsk undersökning); *Strahl och Nyquist* (svensk undersökning); *Kriminalitetshyppigheten hos ustraffade*, *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap* 1960; s. 97 resp. 113; *Forssman och Gentz*, *Kriminalitetsförekomsten hos presumptivt ostraffade*, *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap* 1962, s. 318; *Elmhorn*, *Faktisk brottslighet bland skolbarn i Stockholm* (lic. avhandling, manus) Stockholm 1963.

ta reda på om de förövat brott under en viss tid o. s. v. Under förutsättning av anonymitet torde dessa undersökningsmetoder ge resultat som kan ge betydlig stadga åt den löpande polisstatistiken. Visar det sig för en bestämd brottstyp, att relationen mellan den reella brottsligheten (d. v. s. den som rapporteras intervjuvägen) och polisstatistikens brottsdata är konstant från en tidsperiod till en annan, kan polisstatistikens kontinuerliga sifferserier förmodas ge en rättvisande bild av brottsituationen och brottstrenden i vad avser denna brottstyp.

För att polisstatistiken på detta sätt skall kunna tjäna såsom måttstock eller s. k. index på brottsituationens förändringar fordras emellertid en fullständig revision och teknisk omläggning av den nuvarande polisstatistiken. Denna bygger på summariska uppgifter från de olika polisdistrikten och är helt olämplig för mer djupgående analyser. I princip bör omläggningen ske efter de riktlinjer, som nu gäller för polisstatistiken i Stockholm och Göteborg, d. v. s. så att varje anmälan behandlas såsom en enhet. Den summariska rapporteringen måste med andra ord ersättas med individualuppgifter, som kan bearbetas med hålkorts- eller elektronisk datateknik. Sådan omläggning måste ske i såväl försöks- som kontrollorterna. Försöksledningen bör bistå de olika städernas polismyndigheter med insamlandet av uppgifterna för att man skall kunna få till stånd en så enhetlig statistik som möjligt.³ Polisstatistiken bör även innehålla uppgifter om de personer som förekommer i de uppklarade ärendena för att kunna samköras med barnavårdens, domstolarnas, nykterhetsvårdens och annan existerande statistik. Detta är nödvändigt inte minst med tanke på återfalls- och rehabiliteringsstatistiken.

Den sistnämnda typen av polisstatistik blir att anse som en brottslingsstatistik och kan efter hand suppleras med uppgifter om de av myndigheterna beslutade och vidtagna åtgärderna. Därmed blir den även en reaktionsstatistik. Man kan också utbygga den nuvarande reaktionsstatistiken⁴ och kombinera denna med polisstatistikens person- och brottsdata.

De serier över antalet brottslingar, som man på detta sätt får fram, kan även användas såsom index på brottslighetstillståndet. Dessa serier är de enda i kriminalstatistiken, som ger personuppgifter med bl. a. för försöket så viktiga data som ålder och kön. Men medan den statistiska enheten inom polisstatistiken är det enskilda brottet, så är den inom brottslingsstatistiken den enskilda personen (och den mot honom beslutade reaktionen). Av naturliga skäl blir de absoluta siffrorna i brottslingsstatistiken betydligt lägre än i polisstatistiken. Den förra är ju beroende av huruvida polisen lyckas övertyga någon om att ha förövat ett registrerat brott, d. v. s. denna statistik är beroende av uppklaringsprocenten.

Av bilaga 6 framgår, hur totalsiffrorna ter sig för några brottstyper i städer av den storleksordning, som anses lämplig för försöksverksamheten. Man finner här, att antalet till polisens kännedom komna inbrott i t. ex. Gävle var 233 år 1950 och 678 år 1960. Uppklaringsprocenten för de två åren var 39,2 resp. 23,5. Antalet personer övertygade om brott var 52 resp. 135, varav i åldrarna under 20 år 29 resp. 85.

³ Man bör även undersöka huruvida den typ av index är användbar som föreslagits av T. Sellin och M. E. Wolfgang: *Constructing an index of delinquency*. (Center of Criminological Research, Philadelphia, October 1962).

⁴ Härmed avses den av statistiska centralbyrån utgivna statistikserien »Brottsligheten» som i själva verket är en reaktionsstatistik.

Sifferserier med så låga absoluta tal som de sistnämnda är självfallet lätt påverkbara av tillfälligheter, såsom förändringar i upplärningsfrekvensen, att polisen spränger en liga med ett stort antal medlemmar o. s. v.

Detta förhållande måste beaktas under försöket. Man kan nämligen inte anse det uteslutet, att t. ex. den förstärkning av polisens resurser, som har föreslagits i kap. 4, medför högre upplärningsprocent och följaktligen högre siffror i brottslingsstatistiken i försöksstaden. Använder man denna statistik som index för brottslighetstillståndet, kan detta uppfattas som en ökning i brottsligheten jämfört med kontrollorterna, vilket det givetvis inte behöver vara fråga om.

Även en annan tänkbar felkälla bör nämnas. På grund av den förstärkta polisbevakningen m. m. i försöksstaden kan brottslingarna tänkas undvika denna. I fråga om stadens egna ungdomar skulle detta betyda, att de förövar sina brott på annan ort. Detta bör kontrolleras, vilket kan ske genom statistiska centralbyråns rättsstatistik. Rörande ungdomar från annan ort, som normalt skulle ha sökt sig till försöksstaden, kan denna rörlighet kontrolleras genom studier i försöksorten jämförd med kontrollorterna.

4. Brottslingar utanför kriminalstatistiken

I vissa fall förekommer det, att en offentlig myndighet får informationer om brott och brottslingar men inte låter dessa uppgifter komma till polisens kännedom. Speciellt betydelsefulla är barnavårdsnämnden och skolan, även om det — åtminstone för barnavårdsnämndens del — knappast kan röra sig om något större antal. Data som kan införskaffas från andra myndigheter kan direkt suppleras de kriminalstatistis-

ka uppgifterna. Några andra tänkbara informationskällor skall behandlas i det följande.

Det är sannolikt omöjligt eller åtminstone mycket svårt att få till stånd kontinuerliga undersökningar av den s. k. dolda brottsligheten enligt intervjuemetoden. Sociologiska undersökningar av denna typ måste koncentreras till vissa tidpunkter när man har tillfälle att utnyttja ett stort antal intervjuare. Å andra sidan kan man beträffande vissa brottstyper utnyttja annat material än det som finns hos polisen. Man har sålunda i många varuhus särskilda uppgifter och register över varuhusstölderna, man har data rörande skadegörelse på gatlyktor, telefonkiosker, offentliga befordringsmedel etc. hos de berörda kommunala eller statliga verken och man kan införskaffa uppgifter om skadegörelse i skolorna. Erfarenhetsmässigt vet man, att sådana brott mera sällan blir anmälda till polisen och följaktligen inte ingår i polisstatistiken. Genom ett samarbete med de privata och offentliga bolag och myndigheter som berörs av dessa brottstyper, skulle det vara möjligt att få till stånd kriminalitetsserier över dessa brott. Huruvida sådana serier bör inkorporeras i de officiella indexserierna är en fråga man får ta ställning till under förberedelsestiden. Exempel på data av detta slag lämnas i bilaga 7.

I vissa fall har man även uppgifter om de personer, som har förövat brott av här behandlad typ. Det kan t. ex. vara en butikskund som ertappas med snatteri, men där man inte överlämnar ärendet till polisen, en skolpojke som stjal från lärare eller kamrater, utan att skolan gör anmälan till polisen, eller ett pojkgäng som förövar skadegörelse på ett hyreshus utan att andra än hyresvärderna blir inblandad. Om det är möjligt att göra kontinuerliga tids-

serier på sådana och likartade brottstillfällen, återstår att se. När man har studerat problemet närmare bör man, på grundval av de erfarenheter man då har vunnit, ta ståndpunkt till frågan om dessa data kan inkluderas i något brottsindex.

5. Asocialitet

Begrepp som »fylleri», »sedeslöst levnadssätt» och »arbetsvägran» har en betydligt mer oprecis innebörd än begreppet »brott». Man kan även uttrycka detta så, att begreppet »asocialitet» är mera subjektivt till innebörden. Detta hindrar dock inte, att det finns betenden av angivet slag som alla (eller de flesta) människor i vårt samhälle skulle anse såsom asociala. Men gränsdragningen mellan vad som skall anses vara asocialt och vad som skall anses »normalt» är mycket osäker. För att kunna bygga upp statistiska tidsserier som är jämförbara för olika städer måste man på något sätt införa enhetliga kriterier som anger vilka betenden, som skall anses falla in under de avsedda begreppen. Till detta fordras empiriska studier av en typ som man f. n. saknar.

Vad man i dag kan säga om det beteende som rymts i begreppet »fylleri» är följande. En person som betar sig på ett sådant sätt, att hans beteende anses falla in under begreppet fylleri, blir omhändertagen av polisen om han observeras. I gränsfallen kan emellertid betydande skillnader föreligga, dels mellan olika polismäns uppfattning av vilket beteende som faller innanför resp. utanför begreppet, dels mellan traditionerna i de olika polisdistrikten. De skillnader man finner mellan medelstora svenska städer beträffande det s. k. ungdomsfylleriet är följaktligen mycket svårtolkade. Av statistiken framgår, att år 1960/61 i Örebro stad 89,3 % av män i

åldersklassen 15—21 år blev gripna för fylleri, medan det i Eskilstuna var 39,0 % och i Jönköping 32,2 %. Förklaringen till dessa skillnader kan vara uttryck för faktiska olikheter i ungdomens umgänge med alkohol men det kan lika gärna vara ett uttryck för större eller mindre tolerans hos polisen. Skillnaderna kan vidare ha sammanhang med polisens bevakningseffektivitet.

Det verkar med andra ord förhålla sig så, att man inte utan närmare studier kan få till stånd en måttstock på fylleriet bland ungdomen i försöks- och kontrollorterna. Sådana studier bör söka klarlägga huruvida man kan räkna med en enhetlig attityd hos de enskilda polismännen resp. polisen (som enhet) i skilda städer. Vidare bör man studera bevakningseffektiviteten. Ett speciellt problem, som torde vara enklare att klarlägga, är om det föreligger skillnader i alkoholkonsumtionen hos de om vanliga brott, d. v. s. tillgreppsbrott, övertygade ungdomarna.

Begreppet »promiskuitet» syftar på extrema utslag av sexuell lösaktighet. I hamnstäder kan det t. ex. förekomma att unga flickor söker tillfälliga kontakter med sjömän på båtar. Vad detta betyder för flickornas vidkommande — t. ex. om dessa flickor lättare blir hel- eller halvprostituerade — vet man ingenting om. Man har även de s. k. »raggarflickorna», som enligt vanlig uppfattning är lösaktiga på gränsen till promiskuitet. Ej heller om detta fenomen har man några som helst data.

Överhuvudtaget saknar man den underbyggnad i fakta, som gör det möjligt att besvara frågan om promiskuiteten bland ungdom är så omfattande att den går att behandla i statistisk form. Den enda tänkbara serie, som har visst sken av användbarhet, är uppgifter från läkare rörande förekomsten

av veneriska sjukdomar. På grund av denna statistiks speciella karaktär kan man emellertid knappast dra några mera vittgående slutsatser av dessa data.

Beträffande den typ av asocialitet, som avses med »arbetsovillighet», gäller samma svårigheter som i fråga om de hittills behandlade asocialitetsfenomenen. Även om det är möjligt att finna en acceptabel definition på innebörden av detta begrepp, uppstår här frågan om man kan få kännedom om vilka ungdomar som är av intresse i detta hänseende. En typ av »arbetsovillighet» som är möjlig att få informationer om, nämligen skolskolkning, skall vi återkomma till. Följaktligen återstår arbetsovillighet bland ungdomar över skolpliktig ålder. Någon registrering av dessa ungdomars arbetsförhållanden existerar inte (med några undantag). Det faktiska förhållandet torde emellertid vara, att de flesta individer, om vilka man får sådana informationer att de kan betecknas som arbetsovilliga, redan har registrerats för brott eller annan asocialitet, t. ex. hos polisen eller nykterhetsnämnden. Det förefaller sålunda vara onödigt att laborera med någon självständig tidsserie för denna beteendetyper.

6. Vissa andra beteendetyper

Tidsserier kan säkerligen bildas av skolornas data beträffande skolskolk. Vad en sådan serie i själva verket ger uttryck för, är emellertid svårt att yttra sig om. Man kan f. n. säga att det finns ett klart samband mellan skolk och brottslighet bland skolbarn. Följaktligen kan en sådan serie tas som måttstock på en viss dimension i anpassningen hos skolbarn. Man kan emellertid förmoda att skolk inte uteslutande behöver uppfattas som missanpassning i skolan utan att det lika gärna kan

vara fråga om en allmän missanpassning. Innan man försöker tolka sådana tidsserier bör dessa förhållanden studeras närmare från psykologiska och sociologiska synvinklar.

Vad nu sagts gäller också beträffande disciplinsvårigheter i skolan, vagabondage, narkotikamissbruk, sniffning och pennalism. Troligtvis är det rent praktiskt endast möjligt att göra tidsserier av förstnämnda typ av beteende. De fyra sistnämnda typerna förekommer — allt tal om dem till trots — så sällan bland barn och ungdom att det redan av den anledningen är svårt att statistiskt få grepp om dem.

7. Sammanfattande synpunkter på valet av de beteenden som kan inkluderas i försöket

I det föregående har de beteenden, som enligt framställningen i kap. 3 ansetts vara av sådan art att de bör hänföras under begreppen »brott» och »asocialitet», diskuterats ur mätningssynvinkel. Värderingen av försökets resultat skall ske efter vedertagna samhällsvetenskapliga principer och subjektiva värdeomdömen undvikas. Därmed är det givet, att följande krav måste vara uppfyllda:⁵

- a) De beteenden, som skall ingå i försöket, måste vara klart definierade.
- b) Det måste vara praktiskt möjligt att ta reda på hur ofta beteendena ifråga förekommer.
- c) Beteendena måste förekomma i det verkliga livet så ofta, att det är möjligt att behandla dem med de statistiska metoder som gäller för tidsserier.
- d) Beteendena måste vara av en sådan typ, att det ingår i den rådande kriminal- och socialpolitiken att förebygga eller bekämpa dem.

Av de olika former för beteenden som

⁵ Om de här angivna kriterierna, se International Review of Criminal Policy (United Nations ST/SOA/SER. M/21) 1964. spec. s. 9.

har diskuterats i kap. 3, visar det sig, att det beträffande kategorierna »brott» och »brottslingar» är möjligt att tillfredsställa kraven på exakthet och mätbarhet. Man kan här även utnyttja betydande erfarenhet från den kriminologiska forskningen.

Det kan vidare anses säkert, att man kan erhålla tidsserier beträffande »skolskolk» och »skolsvårigheter». Dessa begrepp måste emellertid närmare definieras och studeras innan försöket börjar.

Slutligen är det möjligt att erhålla data beträffande fylleriförseelser och förekomsten av könssjukdomar bland barn och ungdom. Om värdet av dessa informationer, använda såsom index på typer av asocialitet, kan man emellertid ha anledning till viss skepsis. I likhet med beteendetyper som promiskuitet, arbetsovillighet, vagabondage, sniffning och pennalism — som vi finner vara av tvivelaktigt värde att inkludera i tidsserierna — kan man om dessa beteenden säga, att de inte tillfredsställer de ovan under a)–c) angivna kraven. Detta ställningstagande betyder emellertid inte, att de nu nämnda beteendetyperna bör uteslutas ur försöket. Vi saknar emellertid för närvarande sådana informationer som tillåter oss att definitivt ta ställning till om det är möjligt att på empirisk väg närmare avgränsa och studera dessa beteendeformer.

3. Insamlandet av data

En inventering av de existerande statistiska data rörande de ovan anförda beteendetyperna ger vid handen dels att systematiska informationer saknas och dels att informationerna är otillfredsställande för försökets ändamål. Beträffande brotten gäller sålunda, att den summariska statistik som idag förs av polismyndigheten i de berörda städer-

na, inte kan användas för mera ingående studier. Denna statistik bygger inte på individualuppgifter om varje brott och innehåller ej heller några detaljer om brottens närmare karakteristika. Brottstatistiken måste följaktligen totalt läggas om i samtliga de städer som ingår i försöket. Hur detaljerna i denna statistik bör utformas, anser vi oss inte böra ta ståndpunkt till. Planerna måste utarbetas av försöksledningen i samarbete med de berörda myndigheterna och statistiska centralbyrån. Rent generellt kan man säga, att statistiken måste bygga på detaljerade och hårt standardiserade individualupplysningar om varje brott samt att alla möjligheter till kontroll bör utnyttjas i syfte att få de olika städernas statistikföring så enhetlig som överhuvudtaget är möjligt. Denna sida av försöket är så betydelsefull, att vi förutsätter att en statistiker bör knytas till försöksledningen med uppgift att övervaka och leda statistikföringen på ort och ställe. Om det skulle visa sig, att de berörda myndigheterna inte själva har personal till de verkställande uppgifterna, måste sådan tillhandahållas genom försöksledningen.

Som inledningsvis anförts, kommer de huvudsakliga data rörande brotten att inhämtas från polisen. Polisstatistiken bildar sålunda grundstommen i brottsindex för varje stad. Som komplement till denna statistik skall brottstatistiska data inhämtas från andra myndigheter. I första hand avses då uppgifter om förövade brott som direkt anmäls till barnavårdsnämnd, skola, el-verk, televerk, o. s. v. samt eventuella data från privata firmor (varuhus o. dyl.) och privatpersoner (bostadsföretag, hyresvärdar, vicevärdar m. fl.). I den utsträckning uppgifter inhämtas från andra än polis, barnavårdsnämnd och skola, måste man mycket noggrant tillse att representativite-

ten för sådana informationskällor är densamma i de olika städerna. Uppgifterna måste även vara sådana, att dubbelräkning med polisstatistiken kan undvikas.

Kontroll av brottsstatistiken genom intervjuer med urval av befolkningen bör ske minst två, helst tre gånger under försöksperioden. Första gången kan det lämpligen ske efter utgången av det första året som den individualiserade, här föreslagna brottsstatistiken är genomförd. Hur man härvid skall gå till väga kan för närvarande inte anges, emedan sådana undersökningar aldrig har utförts tidigare.

Beträffande statistiken över brottslingar gäller, att den officiella statistiken — i den utformning den har sedan 1961 — kan användas utan större förändringar. Man måste dock tillse, att varje brott, som en lagöverträdare har övertygats om, finns redovisat på vederbörande persons individualformulär och är identifierbart på sådant sätt, att brottet ifråga kan återfinnas bland polisstatistikens motsvarande individualformulär. Även andra förändringar kan visa sig önskvärda, t. ex. mer exakta data rörande brottslingens hemvist, uppgifter om vilka som var medbrottslingar vid varje brottstillfälle etc.

Vad beträffar uppgifter om personer, som är misstänkta för att ha förövat brott, men där ärendet inte behandlas av polisen, kan det tänkas uppstå vissa svårigheter som en följd av att det i dessa fall inte föreligger något beslut av kompetent myndighet i själva skuldfrågan. I praktiken torde emellertid detta mera sällan vålla några bekymmer i de fall där en annan offentlig myndighet har hand om ärendet (barnavårdsnämnd, skola); man får i dessa fall lägga till grund myndighetens beslut i frågan. Svårare kan det vara i de fall där en privat firma (t. ex. ett varuhus) anser att

ett brott har förövats och utpekar en bestämmd person som gärningsman, och denna förnekar brott. Om saken inte överlämnas åt polismyndigheten måste man ta ståndpunkt till hur fallet skall bedömas ur försökets synvinkel. Flera alternativ kan vara aktuella (t. ex. intet brott föreligger, brott föreligger, men anses ouppklarat, brott föreligger och försöksledningen avgör själv i varje enskilt fall om det skall anses uppkälat). Huvudsaken är emellertid att man får klara och entydiga regler för statistikföringen på samtliga orter som har del i försöket.

Vid all användning av polisstatistiska data måste man emellertid uppmärksamma, att det som polisstatistiken mäter, inte uteslutande är brott förövat av barn och ungdom. Det är enbart i de uppkälate fallen, som man vet om det är fråga om »ungdomsbrottslighet». Man kan möjligtvis beräkna barns och ungdoms andel i de uppkälate brottsanmälningarna genom att jämföra de uppkälate med de ouppklarede fallen inom varje brottskategori. En ganska hög grad av stabilitet synes nämligen föreligga mellan dessa två kategorier. Detta framgår exempelvis av bilaga 6. Jämför man de uppkälate med de ouppklarede fallen av inbrott i Gävle och Västerås på de två karakteristika »brottsplats» och »värdet av det stulna», finner man en tämligen likartad fördelning. Samstämmigheten är så stor att man (statistiskt sett) inte kan utesluta möjligheten av att de uppkälate och de ouppklarede brotten har samma slags gärningsmän, t. ex. gärningsmän med samma åldersfördelning.⁶ Det ser följaktligen ut som om det genom liknande

⁶ Samtliga fördelningar för året 1960 har testats med chikvadratttest, vilken visar att skillnaderna mellan fördelningarna är så små, att de kan vara fritt dragna ur samma univers.

beräkningssätt skulle vara möjligt att få fram användbara beräknade fördelningar över barns och ungdoms andel i de ouppklarade brotten. Genom att använda den beräkningsmetod som föreslås i bilaga 9, där genomsnittssiffrorna för ett antal år före försöksverksamheten jämförs med liknande siffror i slutet av försöksperioden, uppnår man självfallet betydligt större säkerhet än vad som är fallet i det givna exemplet från Gävle—Västerås där man bara rör sig med ett enstaka år.

Preliminärundersökningar av skol- skolk och skolsvårigheter (se bilaga 7) ger vid handen, att uppfattningarna varierar beträffande innebörden av dessa termer. Det måste följaktligen bli en uppgift för försöksledningen i samarbete med skolmyndigheterna att under förberedelsestiden utarbeta enhetliga riktlinjer för denna del av undersökningen. Problemet är minst beträffande begreppet »skolk», även om det kan diskuteras hur komplett datainsamlingen bör vara på denna punkt. Däremot kan rätt stora svårigheter uppstå när man skall söka definiera innebörden av termen »skolsvårigheter». Det man här åsyftar är mindre skolprestationer än disciplinproblem, störande beteenden, negativistiska yttringar mot lärare etc. De informationskällor man har om dessa beteendetyper, nämligen lärarna själva, måste nödvändigtvis bli subjektiva. Det finns emellertid ett par vetenskapliga undersökningar som ger visst hopp om att dessa metodiska svårigheter kan lösas.⁷

Uppgifter om fylleriförseelser kan inhämtas från ordningspolisen och, vad beträffar alkoholmissbruk som inte har manifesterat sig på sådant sätt, från barnavårds- och nykterhetsnämnderna.

Beträffande förekomsten av veneriska sjukdomar får man i första hand bygga på de summariska statistikupp-

gifter som sammanställs av hälsovårdsmyndigheterna.

Av det nu sagda torde med all tydlighet framgå, att det under förberedelsestiden måste ske ett intensivt arbete med uppläggnings av statistiken rörande de olika beteendetyperna. Dels måste man utarbeta de nödvändiga blanketterna och ta ståndpunkt till alla de teoretiska och praktiska problem som därvid uppkommer, dels måste dessa instrument användas i provundersökningar och sedan omformuleras på grundval av de erfarenheter som dessa prov ger. Samtidigt måste man träna och instruera den personal som skall överföra data från grundmaterialet till blanketterna. Slutligen måste man bestämma sig för vilka grundtabeller som skall redovisa resultaten, ett arbete som måste påbörjas redan under förberedelsestiden. Till detta kommer att man även måste ta ställning till hur man skall gå till väga med de intervjuundersökningar med privatpersoner och -firmor som skall läggas till grund för kontrollen av den officiella statistiken.

Erfarenhetsmässigt vet man, att uppläggnings av undersökningar av de här behandlade typerna fordrar mycket detaljarbete och är mycket tidsödande. På en del områden, t. ex. beträffande polis- och brottslingsstatistiken, finns emellertid betydande sakkunskap, bl. a. i statistiska centralbyrå. Vi förutsätter, att uppläggnings sker i nära samarbete med de myndigheter och enskilda sakkunniga som arbetar med liknande uppgifter.

9. Mätningsproceduren

Under förutsättning av att man följer de linjer för datainsamling som skisse-

⁷ Husén, *Husén och Svensson*, Elever, lärare föräldrar (Stockholm 1959) och *Mentalkommittén*, Elevvårdande verksamhet vid Stockholms skolor (Stadskollegiets utlåtanden och memorial, bihang, 1962, Nr 96, Stockholm 1963).

rats i det föregående, kommer man att få en rad sifferserier för de olika städerna. Dessa serier — omfattande månader, kvartal, halvår eller år — representerar de rådata som skall läggas till grund för en värdering av försökets resultat. Dessa rådata måste emellertid först behandlas och tolkas. Databehandlingen kan och bör ske på olika sätt och enligt olika principer. Dels bör varje beteendetyper behandlas för sig, dels bör man föra dem tillsammans i olika indexserier omfattande t. ex. samtliga typer av tillgreppsbrott, samtliga typer av brott mot person, skolskolk, skolbesvär o. s. v. Vidare kan det vara lämpligt att utarbeta totalindexserier för samtliga beteendetyper. Liknande serier kan även utarbetas med utgångspunkt från individen (brottslingen) som statistisk enhet under hänsynstagande till åldersfaktorn, upplärningsfrekvensen, antalet brott per individ och antalet individer per brott.

Som en följd av att det absoluta antalet fall per tidsenhet (t. ex. per år) är relativt litet, riskerar man lätt att de på detta sätt utarbetade tidsserierna visar tillfälliga variationer från ett år till ett annat. Sådana variationer, som t. ex. kan uppstå genom att en enstaka individ eller en liga under ett år är extremt aktiva, söker man utjämna genom att bearbeta materialet på vissa bestämda sätt, i första hand genom s. k. glidande medeltal. Ett exempel på vissa led i den statistiska proceduren förekommer i bilaga 8.

Sedan materialet är bearbetat gäller det att fastslå huruvida försöksstadens tidsserier skiljer sig från de övriga städernas tidsserier. Traditionellt opererar man här i statistiken med den s. k. 5 % (eller 1 %) nivån. Enligt en metod som redovisas i bilaga 8 och som grundar sig på polisstatistiken för 10 medelstora svenska städer under åren 1950—

1960, skulle en förändring med 30 % ge en sådan signifikant skillnad. Detta betyder med andra ord, att om försöket hade startat under 1950-talet, måste försöksstadens polisstatistiska tidsserier ha förskjutits minst 30 % (uppåt eller nedåt) i förhållande till de övriga städerna, för att man med någon högre grad av säkerhet skulle ha kunnat påstå, att försöket hade påverkat brottstillståndet i staden.

Principiellt samma resonemang förs i bilaga 9. Här föreslås emellertid att man, i stället för att operera med hela tidsperioden, jämför brotts- och asocialitetstillståndet under en treårsperiod innan försöket sätts i gång med de tre sista åren i själva försöksperioden. De olika metoder som har redovisats i bilagorna förutsätts utprovade vidare under förberedelsestiden av försökets statistiska experter.

Slutfasen av försöket blir tolkningen av de resultat som har framkommit. Hur denna skall ske är inte utan vidare självklart. Enligt den traditionella vetenskapliga uppfattningen skall man bara redovisa resultat, vilket i detta fall vill säga att man redovisar huruvida det föreligger eller inte föreligger statistiskt signifikanta skillnader mellan försöksorten och kontrollorterna. Det kan emellertid mycket väl tänkas att man på några punkter (vid vissa serier) kan finna sådana skillnader, medan man på andra punkter inte finner några skillnader. Man måste därför begära rätt detaljerade rapporter från forskarna så att full insyn föreligger beträffande det sätt på vilket de kommer fram till sina konklusioner.

Den metod som här skisserats, med de signifikanskrav man där uppställer, är accepterad i modern samhällsvetenskap såsom varande det fundamentala sättet att bearbeta empiriska data. Finner man att sådana skillnader före-

ligger mellan försöksstad och kontrollorter, att kraven på statistisk signifikans är tillfredsställda, kan man med hög grad av sannolikhet dra den slutsatsen, att det just är försöksverksamheten, som påverkat brotts- och asocialitetsförhållandena i försöksstaden.

Ett betydande problem kan emellertid tänkas uppstå, om resultaten inte är statistiskt signifikanta. Kraven på signifikans är nämligen mycket stränga enligt den traditionella statistiska metoden. Frågan om alternativa statistiska

metoder enligt den statistiska beslutsteorien bör följaktligen beaktas. Syftet med detta nya sätt att behandla data är just att komma fram till rekommendationer för aktivt handlande t. ex. på det affärsmässiga eller det socialpolitiska fältet, där man även kan tillåta sig att använda lägre signifikansnivåer. Vi är av den uppfattningen, att denna statistiska metod bör tillämpas jämsides med den traditionella och hänvisar till framställningen i bilaga 9.

Försöksverksamhetens planläggning och organisation

1. Inledande synpunkter

Den verkställande delen av försöksinnehållet innefattar i huvudsak sådana uppgifter, som det normalt ankommer på de ordinarie myndigheterna i försöksorten att sörja för. Det är dessa myndigheter som författningen enligt skall besluta och låta verkställa olika förstärkningsåtgärder på t. ex. barnavårdens och skolans område. Det ligger inte inom vårt uppdrag att föreslå någon annan ordning i försöksorten. Man måste dock räkna med, att insatserna i försöksorten kommer att bli avsevärt större än vad kommunen normalt anser sig kunna åstadkomma. Stadens särställning som försöksort motiverar också en särskild fördelning mellan staten och kommunen av kostnaderna för försöksverksamhetens praktiskt verkställande del. Till denna fråga skall vi återkomma i följande kapitel.

Även om det praktiska försöksinnehållet sålunda i stor utsträckning kommer att bestämmas av de lokala myndigheterna, är det dock nödvändigt, att försöksverksamheten i sin helhet får en central ledning, som inför statsmakterna kan svara för att verksamheten genomförs enligt fattade beslut. Denna försöksledning skall ansvara för den vetenskapliga sidan av verksamheten samt verka för att förstärkningsprogrammet får den omfattning och det innehåll, som motiveras av de vetenskapliga kraven. De speciella åtgärder, som skall sättas in i försöksorten, måste därför noga planeras av försöksledningen, och plane-

ringen skall ske i samråd med de lokala myndigheterna. Planeringen får dock inte ske under sådana former, att de lokala myndigheterna bibringas den uppfattningen, att de genom försöksledningens åtgärder blir utsatta för utifrån kommande »statliga direktiv». Lika olyckligt är, om försöksortens myndigheter genom den centrala försöksledningens åtgärder på något sätt skulle avlyftas ansvaret för sina egna ärenden. Detta skulle kunna leda till, att försöksresultatet inte ger uttryck för vad en utbyggd lokal administration åstadkommer utan snarare kan uppfattas som ett försöksledningens eget sätt att handlägga olika ärenden.

För att verkningarna av ett genomfört förstärkningsprogram skall kunna avläsas måste ur vetenskaplig synpunkt krävas att förstärkningsåtgärderna får en avsevärt större omfattning, än vad som kan åstadkommas i andra kommuner i samma storleksordning som försöksorten. Vidare skall förstärkningsåtgärderna sättas in samtidigt och i ett sammanhang inom olika organ och på skilda verksamhetsfält. Det måste därvid förutsättas att utbyggnaden av administrationen i huvudsak kan genomföras under en relativt kort tidsperiod. Ur dessa synpunkter faller det sig naturligt, att dela upp försöksperioden så att man drar en bestämd gräns mellan *en förberedelse* för försöket, då ett intensivt förstärkningsarbete bör förekomma på alla områden, och *en egentlig försökstid*, då den förstärkta admi-

nistrationen på försöksorten skall verka i »full tillämpning» och resultatet härav skall avläsas. Genom en sådan gränsdragning kan man också på ett naturligt sätt markera att försöksledningen inte skall ingripa i de lokala myndigheternas ordinarie funktioner. Under förberedelsetiden kan försöksledningen och de lokala myndigheterna i samråd planera det praktiska försöksinnehållet och den lokala administrationen förstärkas i laga ordning. Under själva försökstiden däremot skall försöksledningen i princip enbart syssla med vetenskapliga uppgifter och den praktiskt verkställande delen av försöket skall ligga på ordinarie organ.

Den skisserade periodindelningen innebär givetvis inte, att utbyggnaden i försöksorten skall upphöra i och med förberedelsetidens utgång. Försöksorten skulle då komma att förete allt mindre skillnader i förhållande till kontrollorterna, där ju en fortlöpande utbyggnad ständigt pågår, och inte kunna bibehålla det relativa försprång framför dem som försöket förutsätter. Man måste alltså räkna med betydande förstärkningsåtgärder även under själva försökstiden som en naturlig följd av dynamiken i samhället. Åtskilliga förstärkningsåtgärder — t. ex. det planerade fortbildningsprogrammet — är till sin natur sådana, att de måste fullföljas under hela försöksperioden. Vissa åtgärder fordrar ett omfattande kartläggnings- och planeringsarbete och kan kanske endast åstadkommas etappvis. Det betydelsefulla är emellertid, att man under en dylik förberedelsetid skall kunna åstadkomma den samlade kraftinsats på olika områden, som erfordras för att försöksorten skall uppnå ett betydande försprång i utvecklingen på det social- och kriminalpolitiska fältet jämfört med andra motsvarande orter.

Den planerade förstärkningen av den

social- och kriminalpolitiska sektorn medför, att ett flertal överordnade myndigheter måste engageras i verksamheten. Utformningen av förstärkningsåtgärderna på skolans område blir sålunda en fråga, som i viktiga delar berör skolöverstyrelsen. Den förebyggande mödra- och barnavården och den psykiska barna- och ungdomsvården skall anordnas efter en av medicinalstyrelsen godkänd plan. Socialstyrelsen utövar tillsynen över viktiga områden inom t. ex. barnavård och nykterhetsvård. Arbetsmarknadsstyrelsen svarar centralt för arbetsförmedling och yrkesvägledning. Rikspolisstyrelsen skall utgöra överordnad myndighet för försöksortens polis, o. s. v. Det är av stor betydelse, att dessa och andra överordnade myndigheter underlättar försöksortens egna ansträngningar att åstadkomma den önskvärda förstärkningen. Försöksortens särställning bör t. ex. innebära, att ärenden eller framställningar, som angår försöksverksamheten, behandlas skyndsamt och med förtur av vederbörande överordnade myndighet.

Mot bakgrunden av det anförda har vi skisserat en modell över en försöksorganisation, som i sina huvuddrag uppbyggts på följande sätt:

A. På *det centrala planet* finns

a) en central nämnd, som gentemot statsmakterna svarar för försöksverksamheten;

b) en försökschef, som är underställd nämnden men dock inom vida gränser självständigt kan planlägga och genomföra arbetet;

c) tre eller fyra experter, som är fast knutna till försöksverksamheten och arbetar under ledning av försökschefen (arbetsgruppen);

d) ett antal experter med konsultuppgifter.

B. På *det lokala planet* finns ett samarbetsorgan bestående av företrädare

för berörda lokala myndigheter och organ.

Försöket planeras och genomförs i etapper, varunder vissa förskjutningar äger rum i försöksorganisationens sammansättning och uppgifter. Försöksperioden indelas på följande sätt:

a) *Förberedelse*tid på det centrala planet. Sedan Kungl. Maj:t utsett försöksort samt försöksledningen konstituerats företas en förberedande planering av verksamheten ur alla aspekter.

b) *Förberedelse*tid på det lokala planet. Försökschefen, arbetsgruppen och övriga experter befinner sig på försöksorten. Försökschefen genomför i samråd med det lokala samarbetsorganet en definitiv försöksplanering. Beslut fattas om förstärkningsåtgärdernas genomförande, och planerade åtgärder verkställs av de ordinarie myndigheterna. Därvid kan experter av olika slag engageras från försöksledningens sida. En intensiv informations- och fortbildningsverksamhet pågår inom olika grupper av befattningshavare, förtroendemän och andra berörda personer på försöksorten. Försöksledningen startar den vetenskapliga apparaten på försöks- och kontrollorterna.

c) *Försök*stid. Försökschefen och arbetsgruppen kvarstannar på försöksorten samt ägnar sig nu i princip endast åt vetenskapliga uppgifter. Genomförandet av förstärkningsprogrammet fullföljs. Experter från den centrala försöksledningen kan även nu biträda vid genomförandet av förstärkningsåtgärderna på hemställen av lokala organ.

d) *Slutredovisning* av försöksverksamhetens resultat.

2. Den centrala nämnden

Som vi inledningsvis framhållit bör ledningen för försöksverksamheten vila på en central organisation. Detta är natur-

ligt med hänsyn till att verksamheten utgör ett statligt initiativ, som måste medföra betydande ekonomiska insatser från det allmännas sida.

Organiserandet av en försöksverksamhet hade givetvis underlättats, om försöksledningen kunnat inrymmas under eller anknytas till någon redan befintlig vetenskaplig eller annan central institution på det kriminal- och socialpolitiska fältet. Den enda institution på detta område, som f. n. existerar, är det kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet. Detta institut består i dag av tre sektioner, nämligen en för medicinsk och psykologisk kriminologi, en för kriminalsociologi samt en för allmän kriminalvetenskap och kriminalpolitik, och varje sektion förestås av en professor. Vidare har kommittén för behandlingsforskning vid ungdomsvårdsskolorna i ett nyligen avlämnat betänkande¹ föreslagit att en sektion för behandlingsforskning skall inrättas vid institutet.

En professor i allmän kriminologi har inrättats fr. o. m. den 1 juli 1964, men denna professor är ännu ej tillsatt. Institutet har därför f. n. ingen fast anställd personal och dess verksamhet är begränsad, både på grund av detta förhållande och på grund av blygsamma anslag.

Det finns alltså här i landet inte något utbyggt kriminologiskt institut eller annan lämplig institution, vartill försöksverksamheten kan knytas. Det är dock möjligt att kriminalvetenskapliga institutet kan komma att utvecklas till en sådan institution under de närmaste åren. Vi har emellertid utgått från dagens situation och med hänsyn härtill ansett det nödvändigt att i modellen över försöksorganisationen skissera en fristående försöksledning. Om så be-

¹ SOU 1964:24

finns lämpligt kan emellertid den av oss föreslagna försöksledningen sedermera anknytas till kriminalvetenskapliga institutet som en självständig arbetsgrupp.

Försöksledningen kan tänkas utbyggd efter olika principer. En möjlighet är att lägga ledningen och ansvaret för verksamheten på en enda välmeriterad vetenskapsman och bakom honom ställa en representativ expertkommitté med rådgivande funktioner. Försöksledaren skulle då i mån av behov kunna konsultera experterna men i övrigt självständigt planera och genomföra försöket. Mot att på detta sätt låta en enda person ansvara för en försöksverksamhet av den omfattning, det här måste bli fråga om, kan dock anföras betänkligheter. Den säkraste garantin för att försöksverksamheten planeras och genomförs på det ur vetenskaplig synpunkt mest ändamålsenliga sättet, torde i stället ligga däri, att man fördelar ansvaret för verksamheten på flera händer. Detaljplaneringen och det praktiska genomförandet av det vetenskapliga programmet bör dock — för att arbetet skall kunna drivas rationellt — därvid anförtras åt en väl kvalificerad vetenskapsman, som skall bära det omedelbara ansvaret härför.

Ledningen för försöksverksamheten bör enligt vår mening anföras av en central nämnd, som gentemot statsmakterna svarar för att försöket genomförs på ett ur vetenskaplig synpunkt godtagbart sätt, i enlighet med riksdagens intentioner. Under nämnden har vi placerat en försökschef jämte en grupp experter.

Nämnden skall ha såväl beslutande som rådgivande funktioner. Alla frågor, som angår försöksverksamheten och inte faller under andra myndigheters eller organs beslutanderätt, skall alltså i princip avgöras av nämnden. Det kan röra sig om praktiska frågor av skilda

slag, t. ex. personal- och lokalfrågor, behov av forskningsmaterial o. s. v., men också frågor, som rör den vetenskapliga uppläggningsen för försöket. Under förberedelsestiden, då nämnden skall ta aktiv del i planerandet av försöksinnehållet, har den också att ta ställning till behovet av olika förstärkningsåtgärder och överväga lämpliga åtgärder för att få till stånd de önskvärda förbättringarna. Det skall vidare ankomma på nämnden att svara för de statliga medel, som anslås åt försöksverksamheten. En viktig uppgift blir att stödja och uppmuntra enskilda forskare att välja arbetsuppgifter i anslutning till försöksverksamheten.

Det är emellertid uppenbart att alla detaljfrågor, som rör försöksverksamhetens praktiska och vetenskapliga uppläggning, omöjligt kan underställas nämndens prövning. I stor utsträckning måste nämndens uppgifter därför, som ovan antytts, bli att fastställa generella riktlinjer för verksamheten. Det blir i stället försökschefens sak att inom de uppdragna gränserna självständigt lägga upp arbetet och fatta erforderliga beslut.

Då det gäller nämndens sammansättning bör framhållas att ett flertal centrala myndigheter kommer att beröras av försöksverksamheten, t. ex. socialstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, riksåklagarämbetet och statistiska centralbyrån. Vidare berörs olika vetenskapliga ämnesområden av verksamheten, såsom sociologi, kriminologi, statistik, psykiatri, socialmedicin, mentalhygien, psykologi och pedagogik. Det är också lämpligt att nämnden har en viss parlamentarisk anknytning. För att nämnden skall bli funktionsduglig bör den inte vara för stor utan förslagsvis innehålla högst sju ledamöter. Vi har

dock inte ansett det möjligt att i denna modell i detalj föreslå, vilken sammansättning nämnden lämpligen bör ha med hänsyn till alla berörda intressen.

Möjlighet bör finnas för nämnden att vid behov adjungera utomstående experter.

För att fullgöra nämndens administrativa uppgifter bör finnas en sekreterare, vilken även kan fungera som administrativ chef för försöksledningens kansli.

3. Försökschefen och arbetsgruppen

Det egentliga arbetet med både planering och genomförande av den från centralt håll bedrivna försöksverksamheten skall enligt vår organisationsplan anförtros åt *en försökschef*. Denne har att föredra inför och underställa den centrala nämnden alla frågor, som fordrar nämndens beslut. Han skall vidare hålla nämnden fortlöpande informerad om verksamhetens gång. Efter utgången av varje verksamhetsår bör han avfatta en skriftlig redogörelse över dittills vunna erfarenheter. Även om försökschefen skall vara underställd nämnden, måste han få en självständig ställning. Han bör därför inom de gränser, som nämnden bestämmer, själv kunna lägga upp arbetet på sätt han bedömer lämpligt.

Det säger sig självt, att försökschefen inte ensam kan utföra det omfattande planeringsarbete, som skall föregå försöket, eller själv genomföra det vetenskapliga programmet. För dessa uppgifter måste han ha tillgång till medhjälpare, med vilka han kan bilda en funktionsduglig arbetsgrupp. Försökschefens och hans medarbetares kvalifikationer liksom frågan om gruppens sammansättning måste bli beroende av vilka arbetsuppgifter, som skall läggas på dem. Verksamheten kommer att bli tvåfaldig, då arbetsgruppen dels har att i samråd

med de ordinarie myndigheterna svara för den praktiska uppläggnings av försöksinnehållet och dels stå för genomförandet av den vetenskapliga delen av försöksverksamheten.

Under vissa skeden av verksamheten torde det bli nödvändigt att vid sidan om den fasta arbetsgruppen anlita tillfälliga medhjälpare. En framkomlig väg vid anskaffandet av sådan nödvändig arbetskraft, t. ex. för mätning och registrering, kan vara att engagera studerande vid universitet och socialinstitut eller andra grupper med förutsättning och intresse för sådana uppgifter, t. ex. lärare, vissa grupper av socialarbetare. Det får ankomma på medlemmarna i arbetsgruppen att instruera sådana tillfälliga medhjälpare och övervaka deras arbetsinsatser.

Vi har inledningsvis angivit att planeringen och genomförandet av den föreslagna försöksverksamheten skall ske i olika etapper, varunder förskjutningar kommer att äga rum i försöksledningens arbetsuppgifter. Det synes lämpligt, att i den fortsatta framställningen följa den planerade verksamheten i dessa etapper och därvid belysa försökschefens och hans medarbetares funktioner.

Förberedelser på central nivå

Sedan den centrala nämnden konstituerats och försökschefen tillträtt sin befattning bör försöksledningen närmare penetrera innebörden av försöket och utarbeta en allmän plan över verksamheten i enlighet med de av riksdagen godkända principerna. En av försökschefens första uppgifter blir att föreslå medlemmarna i den permanenta arbetsgruppen.

På förslag av försökschefen bör den centrala nämnden fastställa ett *handlingsprogram* för förberedelsetiden på det centrala planet. Handlingsprogram-

met bör bl. a. innefatta samträning och utbildning av medlemmarna i arbetsgruppen. De måste t. ex. ha goda insikter i kommunal lagstiftning och förvaltning. Programmet bör också bestämma arbetsfördelningen mellan gruppens medlemmar och ge dem tillfälle att förbereda sig på sina speciella uppgifter. Under denna förberedelsetid bör försökschefen och hans medarbetare också genomföra den kartläggning av försöksorten och kontrollorterna, som erfordras för den vetenskapliga uppläggningsningen av försöket. Härigenom kan försöksledningen få en överskådlig bild av orternas näringsstruktur och befolkningsförhållanden samt av de organ, vilka bör omfattas av försöket. Kartläggningen ger en uppfattning om förefintliga luckor i den brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamheten.

Därefter bör försökschefen utarbeta en *plan över förstärkningsåtgärder*, som bör komma i fråga på försöksorten. Till grund för denna planläggning kan ligga den i kap. 4 redovisade modellen över olika förstärkningsåtgärder, vilken i tillämpliga delar bör kunna appliceras på försöksorten. Det är givet, att försökschefen därvid måste träda i direkt förbindelse med berörda organ och befattningshavare på försöksorten. Förhandlingar skall äga rum mellan honom och primärkommunens representanter. Förstärkningsåtgärder på t. ex. barn- och ungdomsvårdens eller skolans område ligger i stor utsträckning under försöksortens egen förvaltning. Men även andra myndigheter och organ kan komma att beröras av försöksverksamheten. Landstinget har t. ex. att svara för en utbyggnad av den psykiska barn- och ungdomsvården eller den förebyggande mödra- och barnvården, länsarbetsnämnden för förstärkningsåtgärder på arbetslivets område o. s. v. I många fall kan en planerad förstärk-

ningsåtgärd också föranleda engagemang från centrala myndigheters och andra organs sida. Icke minst viktigt är att fortlöpande samråd sker med representanter för berörda fackliga organisationer. Planerandet av vissa förstärkningsåtgärder kan bli mycket tidskrävande. Försöksledningens insatser bör dock i huvudsak inskränkas till att göra vederbörande beslutande myndighet uppmärksam på aktuella brister i verksamheten, föreslå lämpliga åtgärder för dess botande och — om så erfordras och begärs — ställa erforderlig expertis till förfogande. Myndigheten får sedan själv göra den erforderliga detaljplaneringen och besluta om åtgärdens verkställande.

Till försökschefens uppgifter under denna första förberedelsetid hör också att utarbeta en *plan över det vetenskapliga programmet* för verksamheten. Det blir härvid bl. a. fråga om att lägga upp de nya statistiska serier, som erfordras för att mäta förändringar i vissa brotts typer och asocialitetsyttringar. De metodfrågor som här blir aktuella har diskuterats i kap. 5.

Under förberedelsetiden på det centrala planet måste också träffas överenskommelse med försöksortens och kontrollorternas myndigheter om en rad praktiska arrangemang — det kan t. ex. gälla anskaffande av arbetslokaler och bostäder åt försökschefen och hans personal.

Förberedelser på det lokala planet

Då planen över förstärkningsprogrammet, vilken efter hand godkänts av den centrala nämnden, förelagts de beslutande, lokala myndigheterna, kan försökschefen och hans medarbetare förflytta sig till försöksorten och där uppätta kansli. Förberedelserna bör nu inriktas på att verkställa de åtgärder, som innefattas i förstärkningsprogrammet.

Det är uppenbart, att gränsen mellan förberedelsetiden på central nivå och denna senare förberedelsetid blir ganska flytande. Vissa förstärkningsåtgärder är av sådan art, att deras verkställande kan påbörjas omedelbart, medan andra måste planeras mera i detalj, innan beslut kan fattas därom. Det senare gäller t. ex. åtgärder, som innefattar mera betydande personalförstärkningar av den lokala administrationen eller mycket stora och kostnadskrävande projekt.

Genomförandet av aktionsprogrammet kommer att ske i olika former. Det kan t. ex. bli fråga om att inrätta och utrusta lokaler för administrationen, uppföra barndaghem, lekskolor och andra barnavårdsanstalter, ungdomsgårdar, behandlingshem, barnavårdscentraler, rådgivningsbyrå och andra institutioner, tillsätta nya tjänster inom skilda verksamhetsgrenar o. s. v.

En huvudlinje i förstärkningsprogrammet är, att alla de personalkategorier på försöksorten, som skall inrymmas i försöksverksamheten, bör få en om möjligt enhetlig grundsyn på sitt arbete, baserad på intensivt samarbete, ökad kunskap om andra befattningshavares funktioner samt vidgat intresse för de mentalhygieniska aspekterna på barn- och ungdomsarbetet.

Man måste räkna med ett intensivt fortbildningsarbete under förberedelsetiden. Enligt den i kap. 4 skisserade modellen (s. 105 ff) skall respektive chefstjänsteman svara för att organens befattningshavare erbjuds den planerade fortbildningen samt en expert på utbildningsfrågor i försöksledningen svara för en central samordning av verksamheten. Försökschefen och övriga medlemmar av arbetsgruppen bör ta aktiv del i planerandet och utformningen av fortbildningsprogrammet samt medverka som föreläsare, grupp- och diskussionsledare eller på annat sätt.

Det är vidare av vikt att den upplysningsverksamhet om försöket, som skisseras i kap. 4, bedrivs i full utsträckning under förberedelsetiden. Även här måste försökschefen och hans medarbetare ta verksam del.

Före förberedelsetidens utgång måste försökschefen och hans arbetsgrupp ha slutfört alla åtgärder, som krävs för att den vetenskapliga apparaten skall kunna fungera i försöks- och kontrollorterna i enlighet med de fastställda planerna. Detta innebär bl. a. att det mätningstekniska materialet är färdigställt och att all personal, som skall handha registreringen, har instruerats för sina uppgifter. Erforderliga undersökningar för fastställande av utgångsläget och eventuella provundersökningar måste vara slutförda. Vid sidan av den registrering, som skall ske fortlöpande under hela försökstiden, kan man räkna med särskilda undersökningar — t. ex. enkät- och attitydundersökningar — som sätts in vid olika tillfällen under försökets gång.

Försökstiden

Även om det bör vara möjligt att under förberedelsetiden i huvudsak planera försöksverksamhetens fortsatta omfattning på det praktiskt verkställande planet, kan man självfallet inte räkna med att verksamheten under hela försöksperioden till alla delar kommer att bedrivas efter den ursprungliga planritningen. Ganska stora justeringar och förskjutningar kan bli aktuella. Det skall då i princip ankomma på de lokala organen att ta initiativ till förändringar i försöksinnehållet. Dessutom bör försökschefen i lämpliga delar kunna väcka förslag om förändringar och bör givetvis så göra, om detta påkallas ur vetenskaplig synpunkt. Den centrala nämnden, som kontinuerligt hålls underrättad om arbetets gång, kan efter

hand godkänna förslag till sådana ändringar i försöksinnehållet.

Under hela försökstiden skall försökschefen och hans medarbetare vara stationära vid försöksverksamhetens kansli på försöksorten. Åtminstone vissa av arbetsgruppens medlemmar torde dock ofta ha anledning att besöka kontrollorterna. Försöksledningen skall nu i princip endast ägna sig åt det vetenskapliga arbetet.

Efter försökstidens utgång skall försökschefen svara för att det vetenskapliga materialet bearbetas och sammanställs. Under detta slutskede av försöksverksamheten bör övriga medlemmar i arbetsgruppen vara honom behjälpliga med slutredovisningen. Försökschefen måste hålla livlig kontakt med vetenskapsmännen i den centrala nämnden och fortlöpande konferera med dem angående innehållet i den slutrapport om försöket som nämnden skall avge innan verksamheten kan avvecklas.

Arbetsgruppens sammansättning

Av redogörelsen hittills torde ha framgått att det inom försöksledningen måste finnas personal med olika kvalifikationer för att skilda sidor av försöksverksamheten skall kunna genomföras. Det framgår vidare att den person som skall leda detta företag, måste äga särskilda förutsättningar härför. De vetenskapliga kvalifikationerna bör vara så höga och den vetenskapliga träningen sådan, att han kan medverka till och vara ansvarig för alla de undersökningar, som erfordras för att resultaten av verksamheten skall kunna säkerställas. Av värde är vidare att han kan leda och svara för den praktiska utformningen av försöket, att han utöver sin vetenskapliga skolning har viss erfarenhet av administrativa och organisatoriska frågor samt att han är samarbets-

människa med förmåga till överblick och samordning.

Det säger sig självt, att det kan vara förenat med stora svårigheter att finna den person, som är villig och lämplig för uppdraget. Det kan därför visa sig nödvändigt att överföra vissa av försökschefens funktioner på annan medlem av den permanenta arbetsgruppen.

Enligt vår organisationsmodell bör arbetsgruppen endast omfatta några få medlemmar. Dess sammansättning måste vidare i viss utsträckning bli beroende av hur försöksinnehållet preciseras. För den vetenskapliga delen av försöksverksamheten — d. v. s. mätning och observation av processer i försöksort och kontrollorter — torde under alla förhållanden *en statistiker* och *en sociolog* böra ingå i arbetsgruppen.

Vidare skall enligt organisationsmodellen en pedagog — helst med psykologisk skolning — knytas till arbetsgruppen som *utbildningsexpert*. Denne bör gärna ha lärararerfarenhet, eftersom lärarkåren är en av de största personalgrupperna. Han skall under förberedelse tiden på alla områden biträda vid planerandet av olika former av fortbildningsverksamhet samt svara för samordningen av denna verksamhet. Medan gruppens övriga medlemmar skall ägna sig åt vetenskapligt observerande och registrerande uppgifter under försökstiden kommer denna expert även under detta skede att i huvudsak syssla med fortbildningsverksamhet.

En annan typ av expert, som det kan vara motiverat att knyta fast till arbetsgruppen, är *en gruppsykolog*. Under hela försöksperioden blir olika slag av gruppbildningar aktuella på såväl klientsidan och bland olika befolkningsgrupper som på myndighetssidan. Försöksinnehållet torde i stor utsträckning komma att präglas av en strävan att utnyttja gruppdynamiska effek-

ter inom t. ex. ungdoms- och föräldragrupper. Den föreslagna verksamhetens nyckelbegrepp »enhetlig grundsyn» och »samarbete» hos berörda organ förutsätter likaså samverkan inom grupper av tjänstemän och förtroendemän. En gruppexpert skulle därför få ett rikt arbetsfält under alla skeden och på alla nivåer inom försöksverksamheten.

Man kan naturligtvis ifrågasätta om hela arbetsgruppen med nödvändighet måste fungera under hela försöksperioden. Det kan måhända synas tillräckligt att låta försökschefen vid behov anlita tillfälliga medhjälpare. Vi har dock, med hänsyn till att försöksledningen enligt modellen utgör en helt fristående organisation, funnit det nödvändigt att låta arbetsgruppen vara fast knuten till försöksverksamheten. För att nödvändig kontinuitet skall vinnas i arbetet och man skall kunna överblicka olika sidor av verksamheten erfordras en uppdelning av arbetskraften. En fast organiserad och samarbetstrimlad arbetsgrupp måste då vara att föredra framför tillfälliga medarbetare, vilka inte kan följa arbetet. För att man skall kunna rekrytera tillräckligt kvalificerade experter torde det också vara nödvändigt att dessa kan garanteras en relativt lång anställningstid.

I likhet med vad som anförts beträffande försökschefens kvalifikationer måste det även när det gäller hans medarbetare fästas stor vikt vid den vetenskapliga bakgrunden. Medarbetarna bör sålunda befinna sig på licentiatsnivå. Även för deras vidkommande synes praktiska erfarenheter och personliga egenskaper böra tillmätas stor betydelse.

Utöver denna fasta arbetsgrupp kommer försöksverksamheten att kräva medverkan av olika tillfälliga experter på skilda områden under såväl förberedsetiden som försökstiden. Det kan

här röra sig om statistiker, sociologer, pedagoger, psykologer, psykiatrer, experter på social utbildning, polis-, nykterhets- och arbetsmarknadsfrågor, experter på föreningslivets område, på kommunal organisation och ekonomi etc. Det torde inte vara möjligt att bedöma, hur stort behovet av dessa experter är, innan den centrala nämnden fastställt riktlinjerna för försöksverksamheten. Behovet av ytterligare experter kommer sannolikt att aktualiseras under arbetets gång.

4. Försöksverksamhetens kansli

Försöksverksamhetens arbetskansli skall under förberedsetiden på det centrala planet vara förlagt till den ort som är den centrala nämndens sammanträdesort. Därefter och under hela försökstiden skall kansliet vara inrättat på försöksorten.

Man måste räkna med att kansliet kommer att bli hårt arbetsbelastat och då alldeles särskilt under försöksverksamhetens förberedsetid. Det intensiva planeringsarbetet kommer att kräva stora insatser också från kontorspersonalens sida. Uppbyggnaden av den vetenskapliga apparaten är i hög grad beroende av att erforderliga tabeller, formulär, blanketter och liknande material kan utskrivas och distribueras i tid.

Kansliet skall formellt sortera under den centrala nämnden. I verkligheten kommer dock ledningen att ligga på försökschefen. Dennes övriga arbetsuppgifter medger emellertid inte att han annat än i stora drag kan ta del i det löpande arbetet på kansliet. Vi har därför funnit det motiverat att föreslå en *sekreterare* som chef för kansliet. Denne bör samtidigt vara sekreterare åt den centrala nämnden. Till kansliet bör knytas en fast biträdespersonal av olika grader. Därutöver kan det tidvis bli nöd-

vändigt att anlita extra arbetskraft för skrivgöromål och annat expeditjonsarbete.

5. Den lokala försöksorganisationen

I planen till den centrala försöksorganisationen har vi inte kunnat bygga på någon redan befintlig institution. När det gäller de lokala förhållandena är läget ett annat. I försöksorten finns såväl planerande och beslutande som verkställande organ, vilka fungerar enligt givna regler. För att en ur försöksledningens synpunkt önskvärd förstärkningsåtgärd skall komma till stånd, måste frågan härom väckas, ärendet beredas och beslut fattas i kommunal ordning.

Vi har tidigare understrukit vikten av att försökschefen och hans medarbetare planerar det praktiska försöksinnehållet i samråd med de lokala myndigheterna. Detta samråd måste dock helt naturligt till väsentlig del inskränkas till vissa nyckelpersoner inom förvaltningen. Verkställandet av de olika förstärkningsåtgärderna är emellertid beroende av hur de lokala beslutande myndigheterna samt, i vissa frågor, hur Kungl. Maj:t ställer sig därtill. Man kan inte bortse från, att det beslutande organet, sedan ärendet beretts på vanlig väg, i vissa fall kan bedöma behovet av en förstärkningsåtgärd på annat sätt än vad försöksledningen gjort i sin plan.

En förutsättning för att de olika förstärkningsåtgärderna skall kunna realiserats torde vara att den principiella frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun blivit löst innan den beslutande myndigheten tar ställning till planen. Man måste också utgå ifrån att de planerade förstärkningsåtgärderna kommer att möta positivt intresse från de beslutande myndigheternas sida. En viss garanti härför får man genom att

företrädare för myndigheterna från början deltar i planeringsarbetet. Härigenom kan man våga hoppas, att planen också kommer att följas av de beslutande instanserna.

Det är således angeläget att nyckelpersonerna inom berörda organ blir omedelbart knutna till försöksverksamheten. Ansvar för genomförandet av det praktiska försöksinnehållet kommer i väsentlig mån att vila på dessa nyckelpersoner. Vi föreslår därför att det på försöksorten under ett tidigt stadium av förberedelsestiden inrättas *ett fast samarbetsorgan* för försöksverksamheten. Ordföranden eller annan företrädare för viktiga nämnder och styrelser bör ingå i detta organ. Vidare kan det vara lämpligt att vissa förvaltningschefer, såsom socialdirektören, polischefen, skoldirektören, överläkaren vid den psykiska barna- och ungdomsvården, borgmästaren, chefsåklagaren, skyddskonsulenten, landstingsdirektören och länsarbetsdirektören ingår i organet. Med en sådan sammansättning kommer samarbetsorganet att bli stort och representativt. Överläggningar kan här hållas i frågor rörande försöksverksamheten av gemensamt intresse för skilda organ och befattningshavare. Det bör bl. a. bli möjligt att härigenom samordna förstärkningsåtgärder, som skall sättas in på olika håll. Möjlighet bör också finnas för organet att bilda arbetsgrupper som bereder och samordnar vissa frågor. Som exempel härpå kan nämnas den i kap. 4 föreslagna samarbetsgruppen för utbildningsfrågor. En annan sådan samarbetsgrupp kan bestå av företrädare för primärkommunen och landstinget samt ha till uppgift att diskutera och bereda frågor av gemensamt intresse för försöksverksamheten.

Genom det skisserade samarbetsorganet kan försökschefen få en samlad överblick över vad som sker på olika

håll inom försöksorten. Han kan å sin sida informera detta om försöksledningens åtgärder. För att få till stånd en smidig och kontinuerlig förbindelse mellan försöksledningen och de lokala myndigheterna kan det vara nödvändigt att utse ett särskilt *arbetsutskott* inom samarbetsorganet. Genom detta arbetsutskott, vari bör ingå representanter för såväl primärkommunen som landstinget, får försöksledningen möjlighet att med kort varsel underställa samarbetsorganet aktuella frågor.

Ur försöksledningens synpunkt måste det vara värdefullt att få viktiga frågor av gemensamt intresse för olika myndigheter och organ diskuterade inom samarbetsorganet innan ärendena föreläggs den beslutande myndigheten. Utöver sin uppgift som lokalt forum för förbindelsen med den centrala försöksledningen kommer samarbetsorganet att spela stor roll för att främja det inbördes samarbetet mellan befattningshavarna på försöksorten och samarbetet mellan primärkommun och landsting.

6. Försöksperiodens längd

Då det gäller att beräkna försöksperiodens längd bör man skilja på förberedelsetiden och den egentliga försökstiden.

Förberedelsetiden utmärks av intensivt arbete såväl på det centrala som på det lokala planet. Arbetet kommer att bedrivas parallellt på bred front. Det är givetvis av väsentlig betydelse för försökets genomförande att försöksinnehållet blir omsorgsfullt planerat. Detta förutsätter en relativt lång förberedelsetid. Man har att räkna med många svår-förutsedda hinder, som kan fördröja arbetet. Den tid man beräknar för att rekrytera och lösgöra personal för olika uppdrag och befattningar, att anskaffa vetenskaplig utrustning, att kartlägga förhållandena i orten, att genomföra den

nödvändiga fortbildnings- och kursverksamheten på olika nivåer o. s. v. blir kanske längre än vad man ursprungligen kunnat förutse. Det är därför tillräddligt att beräkna god tid för förberedelserna. Å andra sidan bör inte förberedelsetiden utsträckas så långt att intresset för försöket hinner svalna, innan det hela kommer igång. Det är också av betydelse för försökets genomförande att ledningen snarast kan fastställa utgångsläget och starta den vetenskapliga apparaten.

Vi räknar i modellen över försöksverksamheten med en förberedelsetid om *två år*, varav ett år beräknas åtgå till förberedelser på det centrala planet. Tiden räknas från den dag, då den centrala försöksledningen påbörjar förberedelserna. Tillsättandet av försöksnämnd, försökschef och permanent arbetsgrupp bör vara avklarat innan försöksperioden tar sin början. Likaså bör underhandlingar ha slutförts med försöksortens myndigheter angående stadens engagemang i försöket.

Bestämmandet av den egentliga försökstidens längd blir beroende av hur lång tid man ur vetenskaplig synpunkt bör kräva för att resultatet av försöksverksamheten skall kunna påvisas. Från denna utgångspunkt måste man förutsetta en relativt lång försökstid, så att det insamlade materialet kan ge tillräckligt underlag för en bedömning av resultatet.

Vi har stannat vid att föreslå en försökstid om *fem år*.

Det är givetvis tänkbart att effekten av förstärkningen inte kommer att framträda i full styrka förrän efter denna tids utgång. Det kan därför vara av intresse att fullfölja jämförelsen mellan försöksorten och kontrollorterna. Om försöksledningen i sin slutrapport finner det önskvärt ur vetenskaplig synpunkt bör vissa mätningar och under-

sökningar fortsätta på försöks- och kontrollorterna och effekten avläsas efter ytterligare en tid om exempelvis fem år. En sådan efterföljande undersökning kan vara ett betydelsefullt komplement till den tidigare avgivna rapporten. Eventuellt kan en sådan vetenskaplig insats upprepas efter ytterligare en tidsperiod.

Arbetet med sammanställning och analys av det vetenskapliga materialet och utformandet av den slutrapport, som försöksledningen skall framlägga innan verksamheten kan avvecklas, kan uppskattningsvis komma att ta ca *ett år* i anspråk.

I sin helhet skulle alltså försöksperioden uppgå till *åtta år*.

KAPITEL 7

Kostnaderna för försöksverksamheten

I utredningens uppdrag ingår att försöka beräkna kostnaderna för den ifrågasatta försöksverksamheten. Möjligheten att härvid åstadkomma en fullständig och exakt beräkning begränsas dock av att utredningens förslag blott utgör en modell för en utbyggnad av verksamheten i en tänkt försöksort av storleksordning 50 000—80 000 invånare. Det definitiva valet av förstärkningsåtgärder måste bli beroende av de lokala förhållandena vid tiden för försökets genomförande. Man måste sålunda räkna med avvikelser från modellen. Först under förberedelse tiden på central nivå, då valet av försöksort skett, är det alltså möjligt att utarbeta en mera detaljerad kostnadsplan. Den beräkning vi framlägger i det följande måste betraktas mot bakgrunden av dessa synpunkter och är alltså approximativ.

Helt naturligt kommer kostnaderna till väsentlig del att hänföras till den personalökning, som erfordras för administrationens utbyggnad. Särskilt kommer förstärkningen av den psykiska barna- och ungdomsvården samt polisen att kräva betydande rekrytering av personal. Bestämmandet av lönerna för de befattningshavare, som skall tillföras försöksorten, måste föregås av förhandlingar med vederbörande fackorganisationer. De löner på A- och B-planen, som vi räknat med i följande kostnadsplan, bygger på förhållandena den 1 januari 1965 och är i huvudsak baserade på jämförelser med lönesättningen för

andra befattningshavare med motsvarande funktioner. Detta innebär självfallet inte något ställningstagande från utredningens sida i vad gäller olika befattningshavares inplacering i lönegrad. Med hänsyn till att åtskilliga tjänster måste begränsas till viss tid (försöksperioden) och få ett speciellt innehåll genom försöksverksamheten kan det vidare finnas anledning att införa särskilda bestämmelser i anställningsvillkoren och löneavtalen för vissa befattningshavare.

Lönerna för de personer, som skall knytas till försöksledningen, måste anpassas efter deras särskilda kvalifikationer. Möjligheten att rekrytera försökschefen och hans närmaste medarbetare blir i hög grad beroende av att de kan erbjudas goda ekonomiska villkor.

En utbyggnad av barnavårdsanstalter av olika slag liksom av institutioner på den allmänna ungdomsvårdens område kräver ökad personal vid barnstugor, fritidshem, behandlingshem, specialhem och andra liknande inrättningar liksom ökat behov av ungdomsgårdsföreståndare och ungdomsledare av olika kategorier. Det torde inte vara möjligt att ange hur stora dessa personalkostnader blir innan kartläggningen av behovet av dylika institutioner genomförts. Vi har därför nöjt oss med att reservera ett ungefärligt kostnadsbelopp för denna betydande personalökning.

Till personallönerna har vi under rubriken »övriga kostnader» reserverat belopp avseende vikariatsmedel, ålderstillägg, extra arvoden, kompensation för folkpensionsavgift m. m., beräknat till ca 20 procent av lönekostnaderna.

Inom ramen för försöksverksamheten måste det också bli fråga om att inrätta institutioner och lokaler av skilda slag. Förstärkningen av olika organ kräver sålunda ökat utrymme för personalen. Inrättandet av vissa organ — t. ex. den psykiska barna- och ungdomsvårdens rådgivningsbyrå eller familjerådgivningsbyrån — förutsätter att lokalfrågan kan lösas. Vidare förutsätts som nämnts att barnvårdsanstalter, ungdomsgårdar och andra fritidslokaler inrättas i betydande utsträckning. Det kan emellertid med hänsyn till försöksverksamhetens uppläggning endast undantagsvis bli fråga om att uppföra nya byggnader som led i verksamheten. Man måste i stället huvudsakligen inrikta sig på att nyttja redan befintliga byggnader, som kan inredas för ändamålet. Betydande kostnader måste därför nedläggas på förvärv och förhyrning av byggnader eller av lokaler inom olika byggnader.

En viktig del av kostnadsplanen kan hänföras till den utbildnings- och fortbildningsverksamhet, som i princip skall beröra varje befattningshavare med anknytning till försöket. Storleken av kostnaderna blir givetvis beroende av hur intensivt denna verksamhet kan bedrivas, hur stor anslutningen blir till föredrag, kurser, studiecirklar o. s. v. samt vilka kursledare och föreläsare, som kan engageras för verksamheten. Det är i förslaget icke enbart fråga om en efterutbildning i sedvanliga former utan försökets genomförande bygger i hög grad på den samordning och aktivering av olika grup-

per, som kan åstadkommas med tillhjälp av kursverksamheten. Kostnaderna måste då beräknas därefter. Vi har efter skälighetsbedömning uppskattat dessa kostnader till 250 000 kronor, fördelat på de olika sektorer, som berörs av försöket.

Plan över de årliga kostnaderna för försöksverksamheten

A. Personalkostnader¹

1. Försöksledningen

Arvoden, resekostnader och traktamenten åt den centrala nämndens ordf. och ledamöter	30 000
Försökschefen (B 5)	66 200
Övriga medlemmar av arbetsgruppen (A 27)	161 200
Konsulter, experter och tillfälliga medarbetare, reseersättningar och traktamenten	80 000
Sekreterare och chef för försöksledningens kansli (A 27)	40 300
Biträdes- och exp.personal ..	65 000
Övriga kostnader	66 500
Kronor	<u>509 200</u>

2. Barna- och ungdomsvården

a) Socialbyrån

5 assistenter vid utredningsavd. (A 15)	102 000
Tillfälliga utredare	10 000
3 barnavårdsmän (A 15)	61 200
1 övervakarkonsulent (A 16)	21 600
1 fosterhems-konsulent (A 16)	21 600
1 utbildningsassistent (A 15)	20 400

¹ Grundlöner jämte rörligt tillägg för 1965 (SFS 1964: 575). Beräkningen avser lägsta löneklass i resp. lönegrad i ortsgrupp 3.

2 ungdomskonsulenter (A 16)	43 200		
2 fältassistenter (A 15) ..	40 800		
Befattningshavare vid barnavårdsanstalter och barnavårdscentraler ..	300 000		
Heltidsanställda ungdomsgårdsföreståndare, ungdoms- och fritidsledare m. fl.	200 000		
Biträdes- och exp.personal	100 000		
Övriga kostnader	182 200		
		Kronor	1 103 000
b) Familjerådgivningsbyrån			
2 familjerådgivare (A 16)	43 000		
Konsult. experter	20 000		
Biträdes- och exp.personal	18 000		
Övriga kostnader	12 200		
		Kronor	93 200
3. Skolan			
2 skolpsykologer (A 25)	71 800		
1 skolkurator (A 16)	21 600		
3 skolsköterskor (A 9)	44 100		
Arvoden åt lärare med skolpsyk. uppgifter, skolläkare, rektorsassistenter m. fl. ..	80 000		
Övriga kostnader	27 500		
		Kronor	245 000
4. Den psykiska barna- och ungdomsvården			
1 överläkare ²	72 000		
2 bitr. överläkare ³	98 400		
3 1:e kuratorer (A 16)	64 800		
5 kuratorer (A 15)	102 000		
6 psykologer (A 25)	215 400		
3 bitr. psykologer (A 21) ..	86 100		
Lärare och biträden vid specialskola och specialdaghem (lekskola)	120 000		
Biträdes- och exp.personal ..	80 000		
Övriga kostnader	167 700		
		Kronor	1 006 400
5. Arbetslivet			
Yrkesvalslärare	120 000		
1 1:e assistent för efterkontakt (A 16)	21 600		
1 1:e assistent inom arbetsvården (A 16)	21 600		
1 kurator (A 15)	20 400		
Övriga kostnader	36 700		
		Kronor	220 300
6. Polisen			
Övervakningssektionen: 16 man (5: A 15, 7: A 13, 4: A 11)	295 300		
Skyddssektionen: 14 man (3: A 17, 4: A 15, 4: A 13, 3: A 11)	272 400		
Trafiksektionen: 4 man (1: A 15, 2: A 13, 1: A 11)	73 300		
Kriminalsektionen: 6 man (1: A 19, 3: A 17, 2: A 15) ..	135 000		
Allmänna utredningssektionen: 2 man (1: A 15, 1: A 13)	38 700		
Övrig polispersonal: 9 man (1: A 19, 1: A 17, 1: A 15, 6: A 10)	161 900		
Biträdes- och exp.personal ..	60 000		
Övriga kostnader	207 400		
		Kronor	1 244 000
7. Kriminalvården i frihet			
4 skyddsassistenter (A 17) ..	91 600		
Biträdes- och exp.personal ..	20 000		
Övriga kostnader	22 300		
		Kronor	133 900
De uppskattade personalkostnaderna uppgår sålunda i sammandrag och efter avrundning till följande belopp:			
² Motsvarande befattning i landstingstjänst B 1 jämte avlöningsförstärkning, som här inkluderats.			
³ Motsvarande befattning i landstingstjänst A 25 jämte avlöningsförstärkning som här inkluderats.			

1. Försöksledningen	509 000
2. Barna- och ungdomsvården	
a) Socialbyrån	1 103 000
b) Familjerådgivningsbyrån	93 000
3. Skolan	245 000
4. Psykisk barna- och ungdomsvård	1 006 000
5. Arbetslivet	220 000
6. Polisen	1 244 000
7. Kriminalvård i frihet	134 000
	<hr/>
	Kronor 4 550 000

B. Kostnader för anskaffning (förhyrning) av byggnader och lokaler, för teknisk utrustning, arbetsmaterial o. dyl.

Försöksledningen

Förhyrning och inredning av arbetslokaler	
Teknisk utrustning för den vetenskapliga apparaten	100 000

Barna- och ungdomsvården

Arbetslokaler för socialbyrån	
Lokaler (inredning) för barnavårdsanstalter	
Anskaffning och inredning av fritidslokaler	
Övriga driftskostnader (dock ej personallöner)	1 250 000

Familjerådgivningsbyrån

Arbetslokaler, inredning och kontorsutrustning	10 000
--	--------

Skolan

Utrustning för skolans mentalygieniska arbetsgrupper	50 000
--	--------

Den psykiska barna- och ungdomsvården

Arbetslokaler, inredning och utrustning av rådgivningsbyrån, specialskolan och specialdaghemmet (lekskolan)	300 000
---	---------

Polisen

Arbetslokaler, inredning och kontorsutrustning	
Teknisk utrustning (radioutrustade bilar m. m.)	250 000

Kriminalvård i frihet

Arbetslokaler och utrustning av skyddskonsulentexpedition	10 000
	<hr/>
	Kronor 1 970 000

C. Kostnader för utbildnings- och fortbildningsverksamheten

Barna- och ungdomsvården	100 000
Skolan	60 000
Polisen	60 000
Kriminalvården i frihet	10 000
Diverse kostnader	20 000
	<hr/>
	Kronor 250 000

D. Kostnader för upplysningsverksamhet

(Broschyrer, upplysningsskrifter, informationsmöten, upplysningskampanjer m. m.)

Kronor 250 000

De beräknade årliga kostnaderna utgör sålunda tillhoppa	
för personalförstärkningen	4 550 000
för lokaler, utrustning m. m.	1 970 000
för utbildning och fortbildning	250 000
för information	250 000
	<hr/>
Summa kronor	7 020 000

Kostnaderna är som angivits beräknade för år. En del av posterna är sådana, att de i huvudsak endast kommer att belasta verksamheten under förberedelsetiden på det lokala planet. Den utbyggda administrationen skall emellertid bestå under hela försöksperioden, driftkostnaderna blir i stort sett desamma och utbildnings-

och fortbildningsverksamheten skall fullföljas. Även om kostnaderna i viss utsträckning kan reduceras under själva försökstiden, måste man ändå därunder räkna med en årlig kostnad av cirka sex miljoner kronor, om den skisserade förstärkningsplanen skall följas. Under förberedelse tiden på det centrala planet kommer kostnaderna att i huvudsak hänföras enbart till försöksledningen och den vetenskapliga sidan av verksamheten.

Den totala kostnaden för en försöksverksamhet enligt de uppdragna riktlinjerna skulle sålunda approximativt kunna beräknas enligt följande:

1. Förberedelse tid på det centrala planet	500 000
2. Förberedelse tid på det lokala planet	7 000 000
3. Försökstid 5 år. Varje år beräknas kostnaden till 6 milj.	30 000 000
4. Slutredovisning av försöksresultatet	500 000
Summa kronor	<u>38 000 000</u>

Kostnaderna för försöket skulle alltså enligt dessa beräkningar stanna vid ca 38 miljoner kronor. Redogörelsen för försöksverksamhetens innebörd ger dock vid handen att man vid genomförandet av ett så omfattande försök, som det här måste bli fråga om, bör räkna med en mängd oförutsedda utgifter. Härför bör reserveras ett belopp som kan beräknas till ca 10 procent av kostnaderna. De slutliga kostnaderna skulle då komma att uppgå till omkring 42 miljoner kronor.

Eftersom försöksverksamheten utgör ett statligt initiativ och skall drivas i statlig regi bör kostnaderna för verksamhetens planläggning och organisa-

tion liksom för den vetenskapliga sidan av verksamheten bestridas av statsmedel. Frågan uppkommer emellertid i vad mån också kostnaderna för den del av förstärkningsåtgärderna, som under normala förhållanden åvilar kommunerna, helt eller delvis bör övertas av staten. Det omfattande förstärkningsprogrammet kan antas medföra avsevärt större kostnader för försökskommunen än vad denna normalt skulle ha påtagit sig. Det torde vara alldeles klart att försöksstadens möjligheter att engagera sig i verksamheten i hög grad blir beroende av hur man kan lösa kostnadsproblemet. Man torde därför böra utgå ifrån att staten skall svara för huvuddelen av kostnaderna för förstärkningsprogrammet. Frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun bör dock lösas vid förhandlingar mellan staten och den blivande försöksstaden. Vi anser oss därför inte böra på detta stadium framlägga något mera preciserat förslag till sådan fördelning.

En viktig fråga som måste behandlas vid dessa förhandlingar är vad som skall ske, då försöksperioden utlöper. I viss utsträckning kommer då försöksorganisationen att omfatta personal som icke i fortsättningen kan sysselsättas i försöksorten. Denna del av organisationen måste då avvecklas på lämpligt sätt, eventuellt i etapper. Det kan emellertid å andra sidan förhålla sig så att det under försöket uppbyggs en viss verksamhet som det är önskvärt att bibehålla i försöksorten. För denna del av försöksverksamheten blir då problemet vid vilken tidpunkt och på vad sätt kostnaderna för verksamheten skall helt övertagas av kommunen. Här om måste åtminstone i princip en överenskommelse föreligga, vilken eventuellt kan kompletteras genom förhandlingar vid en senare tidpunkt.

KAPITEL 8

Utredningens ståndpunktstagande

Det ligger i öppen dag att genomförandet av ett försök av den art som skisserats i utredningens direktiv skulle vara av mycket stort värde. Kriminalitet och asocialitet bland barn och ungdom skapar i det moderna samhället mycket allvarliga problem. Även då dessa företeelser icke kvantitativt är omfattande kan skadeverkningarna vara betydande. Samtidigt måste man konstatera att brott och asocialitet i det mänskliga samhället är urgamla företeelser och att detsamma gäller om ansträngningarna att råda bot på dessa problem i den mänskliga samlevnaden. Hittills har ingen lyckats lösa dem. Tvärtom synes skadeverkningarna vara i ständigt växande. Man har heller icke i något annat land nått fram till effektiva metoder på detta område. Till stor del måste detta skyllas på bristerna i våra kunskaper om de krafter som verkar på människorna och framkallar samhällsskador av detta slag. De åtgärder som samhällets organ med nödvändighet måste vidta för att söka motverka brott och asocialitet bygger icke på någon exakt kunskap om effekten utan måste i allmänhet grundas på allmänna antaganden. I och för sig behöver detta icke vara oriktigt, om de antaganden som anses vara erfarenhetsmässigt underbyggda också genom uppnådda resultat visar sig vara riktiga. Man står emellertid här inför samhällsskador som synes ständigt öka trots de betydande ansträngningar som görs för att förebygga

dem. Detta förhållande innebär en allvarlig uppfordran till samhällsorganen att, även om det skulle kräva en mycket betydande insats, förbättra våra kunskaper om effekten av de åtgärder som vidtas. Ur dessa synpunkter kan det knappast råda några delade meningar om det rimliga och riktiga i att försöka genomföra en försöksverksamhet av det slag som anges i utredningens direktiv.

Det visar sig emellertid då man griper sig an med att planlägga ett sådant försök att man stöter på betydande svårigheter. Dessa är av två slag. Det är sålunda dels fråga om praktiska svårigheter som framför allt hänför sig till möjligheterna att genomföra ett förstärkningsprogram som i erforderlig grad skiljer sig från vad som sker i andra jämförbara orter. Och dels är svårigheterna av vetenskaplig art; de hänför sig till frågan i vad mån mätbara resultat av försöksverksamheten kan redovisas. Det råder ett samband mellan dessa grupper av problem så tillvida som en primär förutsättning för att man skall kunna räkna med att få statistiskt mätbara skillnader mellan försöksorten och andra orter är den, att förstärkningsprogrammet får en betydande omfattning. Man kan sålunda icke, för att minska eller undvika de praktiska svårigheter som genomförandet av ett förstärkningsprogram medför, pruta ned omfattningen av förstärkningarna på olika områden. Därigenom skulle försökets resultat äventyras och

de vidtagna åtgärderna bli meningslösa ur försökssynpunkt. Inte heller kan man undvika svårigheter av nu nämnt slag genom att välja en mindre ort än en sådan för vilken försöksmodellen upprättats. Uppkommande förändringar i de statistiska data man rör sig med skulle då bli så små att man icke med säkerhet kan säga om försöket har givit något resultat.

Vi har i förstärkningsplanen räknat med en betydande ökning av antalet befattningshavare inom framför allt barn- och ungdomsvården, skolan och polisen samt föreslagit en utbyggd organisation inom den psykiska barn- och ungdomsvården. Enligt den av oss upprättade modellen, vilken väl kan komma att ändras vid en fortsatt detaljplanering men icke kan i avsevärd grad reduceras utan att försöket blir meningslöst, skulle sålunda bl. a. omkring 30 socionomer, 11 psykologer, 3 psykiatrer och ett 50-tal polismän tillföras försöksorten. Inom nästan alla områden som berörs av försöksverksamheten råder stor brist på arbetskraft. Vid de sammanträden, som vi har hållit med företrädare för olika verksamhetsgrenar, har man i många fall betonat svårigheterna med hänsyn till arbetsmarknadsläget att genomföra försöket. För att få en uppfattning om arbetsmarknadsläget för de yrkeskategorier som berörs av försöket och då framför allt för socionomer, psykologer och psykiatrer har vi från tillgängligt material samlat vissa uppgifter vilka redovisas i bilaga 3.

Det är uppenbart att det inom vissa områden kan vålla betydande svårigheter att få lämplig personal för försöket. Detta gäller framför allt försöksledningen, där det personliga inslaget har mycket stor betydelse för försökets gestaltning och utfallet av detta. Det är blott en helt liten krets av vetenskaps-

män som här kan komma i fråga och inom vilken man alltså har att söka försöksledaren och hans närmaste medhjälpare. Även inom vissa andra områden råder permanent en svår brist-situation, t. ex. i fråga om barnpsykiatrer.

Man bör emellertid å andra sidan icke bortse från att själva försöksverksamheten kan inrymma moment som kan te sig lockande för en del befattningshavare. Försökssituationen medför en större frihet att utveckla en ny inställning till arbetsuppgifterna, möjligheter till egna studier och undersökningar och tillfälle till vidareutbildning. Deltagande i försöket kan vara både stimulerande och meriterande för framtida anställning.

Enligt vår mening bör man icke överdriva svårigheterna att finna den lämpliga personalen för försöket. Det är dock angeläget att betona att åtgärder härför måste vidtas i tillräckligt god tid och att det i viss utsträckning kan vara skäligt att göra avvikelser från eljest gällande anställningsnormer genom extra lönetillägg, kontraktsanställning eller dylikt. Av stor vikt är att den ort, som önskar påta sig försöksverksamheten, kan skaffa bostäder till försökspersonalen. Detsamma gäller självfallet också de arbetsutrymmen, som kan vara erforderliga. Överhuvudtaget torde de svårigheter som hänför sig till anskaffning av personal och lokaler vara av den art att de kan övervinnas. Frågan är här väsentligen, om man bedömer försöket vara av den vikt att man vill kosta på tillräckliga åtgärder för att övervinna dessa problem.

Vi anser sålunda icke att de svårigheter, som kan föreligga i fråga om det praktiska genomförandet av ett förstärkningsprogram av tillräcklig omfattning, utgör något avgörande hinder mot försökets igångsättande. Såsom me-

ra allvarliga har vi uppfattat de svårigheter som ligger i att finna en lösning på problemet om resultatets mätbarhet. Vi har ägnat detta problem ett avsevärt arbete och vi har i ett tidigare skede av vårt utredningsarbete ställt oss tvivlande till möjligheterna att i detta hänseende kunna framlägga ett godtagbart förslag.

Till en början bör framhållas att försöket icke ger utrymme för att — annat än bedömningsvis — jämföra effekten av olika åtgärder och behandlingsformer. Ett försök som syftade till en sådan jämförelse skulle förutsätta att olika åtgärder insattes på olika platser och att resultaten jämfördes. Risk föreligger emellertid då — om det överhuvud taget är möjligt att åstadkomma något sådant med tanke på att den ena myndighetens aktivitet påverkar den andras — att åtgärderna på varje ort blir för obetydliga för att avsätta något otvetydigt resultat i de statistiska data, som utgör grunden för redovisningen av resultatet. Vad vi anser kunna åstadkommas är sålunda ett försök som går ut på att genomföra ett samlat förstärkningsprogram av relativt stor omfattning i en ort och att avläsa resultatet därav.

Vi har efter ett grundligt studium av hithörande problem kommit fram till den uppfattningen att det är möjligt att med en viss avgränsning ifråga om de beteendetyper som statistiskt följs, genom en omläggning av statistiken i de av försöket berörda orterna, samt genom kontroll av de statistiska serierna med hjälp av bl. a. intervjuundersökningar, redovisa ett resultat som kan anses som en pålitlig mätare av utvecklingen i en försöksort med kontrollorter. Vi har därvid även skisserat de metoder enligt vilka det statistiska materialet bör bearbetas och de signifikanskrav som bör ställas för

att man skall kunna anse en inverkan av de vidtagna åtgärderna med säkerhet föreligga.

Självfallet kan vi inte uttala oss om huruvida ett försök kan väntas ge ett säkerställt positivt eller negativt svar på frågan om den gjorda insatsen haft någon effekt eller om statistiken tilläventyrs kommer att visa så splittade tendenser i olika avseenden att man lämnas helt i ovisshet om resultatet. Svar i sådant hänseende kan endast erhållas genom att försöket utföres.

Ett genomförande av försöksverksamheten på det praktiska planet kommer att kräva avsevärd tid och betydande ekonomiska insatser. Försöksperioden är beräknad till en tid av åtta år. Vi har uppskattat de årliga kostnaderna till cirka 6 miljoner och totalkostnaden till cirka 42 miljoner. Härav faller cirka 65 procent på förstärkning av personalen hos olika myndigheter och organ. Om förstärkningsplanen skall få den ur vetenskapliga synpunkter nödvändiga omfattningen kan någon prutning på dessa kostnader icke göras. Kostnaderna ter sig emellertid icke särskilt höga, om man beaktar vad saken gäller. Kriminalitet och asocialitet bland barn- och ungdom vållar sådana skador och förluster att mycket betydande samhällsinsatser är befogade för att söka nå fram till bättre kunskap än för närvarande om möjligheterna att bekämpa dessa företeelser. I främsta rummet har man härvid att beakta de mänskliga värden som står på spel och de lidanden som vållas enskilda människor. De ekonomiska förluster som uppkommer för samhället och enskilda genom brott och asocialitet och de direkta utgifter som härav vållas stat och kommun är så betydande att försökskostnaden blott skulle utgöra en ringa del därav. Försökskostnaderna är också

små i förhållande till de belopp som samhället satsar på vård, undervisning och fostran av barn och ungdom. Genom försöksverksamheten kan man vinna kunskaper av väsentlig betydelse för planeringen av samhällsinsatserna på dessa områden.

Enligt vår mening är det ofrånkomligt att samhällets åtgärder mot kriminalitet och asocialitet bland ungdom under alla förhållanden måste kraftigt förstärkas under de närmaste decennierna. Det är därför klokt och välmotiverat att satsa på ett försök som kan ge ledning för den utbyggnad som måste göras; denna sker eljest alltför mycket i blindo. Den modell till en försöksverksamhet som vi har upprättat har icke någon förebild på annat håll. Något försök av samma omfattning och inriktning har icke tidigare genomförts. Ett fullföljande av vårt arbete genom en fortsatt detaljplanering och ett genomförande av ett försök i huvudsaklig överensstämmelse med modellen skulle sålunda innebära

en pionjärinsats av mycket stor betydelse. Försöksverksamheten kan väntas väcka stort intresse även i andra länder och stimulera till efterföljd. De ekonomiska vinsterna för samhället av en ökad kunskap på detta område måste antas vara betydande; de mänskliga värden det här gäller är sådana att ingen ekonomisk insats för att vinna dem är för stor.

Den av oss upprättade modellen avser att förstärka och samordna samhällsåtgärderna mot ungdomskriminalitet och asocialitet på ett sätt som ter sig praktiskt genomförbart och med beaktande av den omfattning härav som krävs för att resultatet skall kunna entydigt mätas. Såsom sammanfattning av vår mening vill vi anföra att en försöksverksamhet med syfte att motverka kriminalitet och asocialitet bland barn och ungdom bör genomföras i huvudsaklig överensstämmelse med denna modell.

Sammanfattning

Vårt uppdrag att utreda förutsättningarna för en försöksverksamhet mot ungdomsbrottsligheten grundar sig på en hemställan från riksdagen. Syftet med denna verksamhet skulle vara att förstärka de kriminalpolitiska resurserna inom ett försöksområde, förslagsvis en medelstor stad, varigenom man skulle kunna tillämpa det gällande reaktionssystemet i enlighet med lagstiftarens intentioner. Ett sådant system »i full tillämpning» skulle göra det möjligt att utröna vilka resultat man i realiteten kan uppnå genom de förebyggande och beivrande åtgärder som nu sätts in i kampen mot ungdomsbrottslighet och ungdomsasocialitet.

För att få en konkret föreställning om insatserna mot ungdomsbrottsligheten och om bristerna på olika områden har vi företagit studiebesök i fem städer i storleken 50 000—80 000 invånare, nämligen Borås, Gävle, Uppsala, Västerås och Örebro. Vid dessa studiebesök har vi särskilt intresserat oss för formerna för samverkan mellan myndigheter och befattningshavare. Studiebesöken har åskådliggjort hur expansiv utvecklingen är på det brottsförebyggande området och hur verksamhetsformerna kontinuerligt förändras.

Vi har icke funnit det möjligt att på utredningsstadiet föreslå en viss stad som försöksort och där ange en fixerad plan för en försöksverksamhet. Först när statsmakterna beslutat om försökets genomförande och erforderliga medel

står till förfogande bör förhandlingar äga rum med tänkbara kommuner och överenskommelse träffas om försökets genomförande vid en bestämd tidpunkt. Vårt förslag utgör en *modell* till en försöksverksamhet i en stad med 50 000—80 000 invånare. Sedan beslut fattats om en verksamhet med det i modellen skisserade aktionsprogrammet kan en försöksort väljas och en detaljplanering göras.

Utländskt material

I kap. 2 redovisas vissa projekt mot ungdomsbrottslighet som företagits utomlands, främst i USA, och som är av sådan art och omfattning att de har intresse för vårt uppdrag. Det framgår att inget av de projekt som förverkligats direkt kan jämföras med det tänkta svenska försöket. Det framgår vidare att de resultat som uppnåtts måste betecknas som mycket osäkra ur vetenskaplig synpunkt. Detta sammanhänger bl. a. med svårigheten att precisera frågeställningarna i tillräckligt hög grad för en vetenskaplig värdering. Frågan huruvida de uteblivna resultaten beror på att försöken haft för liten omfattning eller för svag intensitet kan därför inte besvaras.

Försökets innebörd

Innebörden av den tänkta försöksverksamheten diskuteras ur teoretisk synpunkt i kap. 3. Vi företar där en kritisk analys av de två komponenter som

ingår i försöket, nämligen å ena sidan det mänskliga beteende som inryms i begreppen »brott» och »asocialitet» (brottskomponenten) och å andra sidan allt som kan betecknas som »samhälleliga åtgärder mot brott och asocialitet» (åtgärdskomponenten).

Vi anger vilka närmare specificerade beteenden som bör anses ingå i brottskomponenten och som alltså försöket bör syfta till att bekämpa. Vid analysen av åtgärdskomponenten framhåller vi att det av många skäl är svårt att samstämma verksamheten hos de myndigheter och organ som ingår i denna till en gemensam insats på enhetliga grunder. Vi berör olikheterna mellan organen ifråga om organisatorisk uppbyggnad. Det påpekas att deras verksamhet bestäms av en mer eller mindre klart uttalad officiell ideologi och att denna ideologi är långt ifrån enhetlig. Vi påvisar de samarbetsproblem som uppkommer på grund av att de enskilda myndigheterna tar del endast i vissa avsnitt av den samlade verksamheten mot brott och asocialitet, vilket gör att personalen kan få svårt att se helheten i det arbete som utförs.

Vi försöker vidare bestämma vad som skall förstås med att systemet av åtgärder skall byggas ut till »full tillämpning». En fullt utbyggd verksamhet kan aldrig uppnås i ett dynamiskt samhälle, där nya anspråk och behov kontinuerligt uppkommer. Avgörande ur försökssynpunkt blir i stället att förstärkningen av den brottsförebyggande verksamheten påskyndas i försöksorten i förhållande till den eljest ständigt pågående utbyggnaden i samhället. Försöket kan dock inte omfatta alla de åtgärder från samhällets sida som kan vara ägnade att motverka brott och asocialitet utan måste inskränkas till vissa centrala organ och områden. Man kan emellertid heller inte begränsa förstärk-

ningsåtgärderna till något eller några enstaka sådana organ, då myndigheterna är sinsemellan beroende av varandra.

Förändringarna i försöksorten måste jämföras med vad som sker i kontrollorter av motsvarande storlek och struktur. Vi diskuterar under vilka betingelser ett samhällsvetenskapligt experiment av denna typ kan utföras och påvisar de metodiska svårigheter som därvid uppkommer. Vi betonar här att det ur vetenskaplig synpunkt är mycket angeläget att förstärkningsåtgärderna i försöksorten blir så omfattande att en klar skillnad uppkommer i förhållande till kontrollorterna.

Vi lämnar också i detta kapitel vissa generella synpunkter på mätningen av försökets resultat. Huvudsyftet med försöket skall visserligen vara att studera dess totala inverkan på brott och asocialitet, men även andra studier bör komma till stånd, bl.a. av behandlingssatser och behandlingseffekter i enskilda fall.

Förstärkningsplanen

Vi har valt att låta barnavårdsnämnden och denna näraliggande organ, skolan, den psykiska barna- och ungdomsvården, arbetsförmedlingen, polisen, åklagarmyndigheten och skyddskonsulentorganisationen ingå i förstärkningsplanen (kap. 4). Även ett stort antal andra myndigheter, institutioner och sammanslutningar kommer dock att beröras av verksamheten.

Modellen över förstärkningsåtgärder på *barna- och ungdomsvårdens område* utgår ifrån att det föreligger en centraliserad socialförvaltning på försöksorten. Den allmänt förebyggande verksamheten tillmäts stor betydelse. En grundtanke i förslaget är att de förebyggande åtgärderna skall sättas in så tidigt som möjligt i barnets utveckling. Till

stöd för hemmen och barnafostrarna föreslår vi en upprustning av barnavårdscentralerna med sikte på att möjliggöra mentalhygienisk rådgivning och en ökning av antalet barnavårdsmän. Som en väsentlig åtgärd i samma syfte föreslår vi också en väl utbyggd familjerådgivningsverksamhet. Vi uppmärksammar behovet av barnavårdsanstalter av olika slag. Inrättandet av s. k. upptagnings- och utredningshem liksom olika typer av barnstugor bör föregås av en kartläggning av behovet. Vi förutsätter även en sådan behovsplanering för upp- rustningen av den allmänna ungdomsvården. En utbyggd fritidsverksamhet inom ungdomsgårdar och föreningsliv bör kompletteras med en utåtriktad verksamhet. Vi föreslår att fritidsavdelningen i detta syfte tillförs två fältassistenter. Vidare föreslår vi att denna avdelning förstärks med två ungdomskonsulenter.

Förstärkningen av den individuell förebyggande barna- och ungdomsvården föranleder en utvidgning av barnavårdsavdelningens utredningssektion med tre till fem socialassistenter. Härigenom avses dessa befattningshavare kunna ägna mer tid åt varje utredningsfall, snabbare kunna få fram utredningarna samt i stor utsträckning fullfölja ärendena. Vidare föreslår vi en befattning som övervakarkonsulent och en särskild fosterhemskonsulent.

Åtgärder mot ungdomsfylleriet ägnas särskilt utrymme. Vi pekar här på vikten av en brett upplagd kontinuerlig upplysningsverksamhet och en utbyggnad av de individuella behandlingsresurserna.

Förstärkningsåtgärderna på *skolans område* bör inriktas på att öka lärarnas möjligheter att upptäcka symtom på anpassningsstörningar hos eleverna och skapa bättre förutsättningar för lärarna att lösa störningsproblem i un-

dervisningen och konfliktsituationer i förhållandet mellan dem, barnen och föräldrarna. Vi föreslår att skolans mentalhygieniska verksamhet organiseras med skolöverläkaren och eventuellt en skolöversköterska, två skolpsykologer och en skolkurator som central instans. Därutöver föreslår vi att i varje rektorsområde tillsätts en mentalhygienisk arbetsgrupp bestående av skolläkaren, skolsköterskan, en lärare med skolpsykologiska arbetsuppgifter samt i förekommande fall skolkurator. Arbetsgruppen bör i första hand bistå rektor och den enskilde läraren vid svårigheter i klassen. Ärenden av mera komplicerad natur bör överföras på skolpsykologen och den centrala instansen som står i nära förbindelse med den psykiska barna- och ungdomsvården. Vi uppmärksammar specialundervisningen, särskilt hjälp- och observationsklassundervisningen, och framhåller här bl. a. betydelsen av den s. k. särskilda specialundervisningen. Särskilt utrymme ägnas frågan om samverkan mellan skola, hem och elever.

Den psykiska barna- och ungdomsvården intar en central position i försöket. Vi föreslår här inrättandet av en fristående central, vars upptagningsområde skall begränsas till försöksorten. Centralen bör bestå av två barnpsykiatriska arbetslag och ledas av en överläkare. I varje arbetslag skall ingå en biträdande överläkare, en förste kurator, två kuratorer, en psykolog och en biträdande psykolog. Gemensamt för arbetslagen bör finnas en gruppterapeut och arvodesanställda gruppledare. Centralens arbete bör i första hand inriktas på barn och ungdomar med asociala eller kriminella symtom eller med sådana belastningsfaktorer, som utvisar att de är i farozonen för asocial utveckling. Till centralen föreslås knutna en liten skola för heldagsvistelse samt en

speciallekskola och ett specialdagem för barn, som uppvisar grava anpassningsstörningar. Centralen bör även bedriva uppsökande verksamhet och vi skisserar här formerna för en intensiv samverkan med skolan, barnavårdsnämnden, barnstugorna, barnavårdscentralerna och andra barnavårdsinstitutioner.

De ungas inpassning i *yrkes- och arbetslivet* ägnas speciell uppmärksamhet. Vi föreslår en ökning av antalet yrkesvalslärare vid skolan. Vidare föreslår vi en kontaktverksamhet av delvis uppsökande natur, vilken skall ta sikte på att underlätta ungdomens övergång från skola till arbetsliv. Ansvaret för den nödvändiga efterkontakten med ungdomar på försöksorten bör ligga på en särskild tjänsteman vid yrkesvägledningsexpeditionen. I planen diskuteras också individuella stödåtgärder; bl. a. föreslås att en särskild tjänsteman vid arbetsvårdsexpeditionen ägnar sig åt försöksortens ungdomar.

Förstärkningsplanen för *polisen* utgår från förhållandena efter polisväsendets förstärkande. På grund av att polisen måste ha personal i tjänst dygnet runt medför en förstärkning en förhållandevis kraftig personalökning. Vi föreslår sålunda att ordningsavdelningens övervakningssektion förstärks med 8 man för fotpatrullerande tjänst och med 8 man för patrullering med bil, att skyddssektionen tillförs 6 man för socialpolisuppgifter, 4 man för kvarterspolisverksamhet samt 4 man för den allmänna och fria spaningen, då särskilt inriktad på ungdomsbrottslingar. Vidare föreslår vi att trafiksektionen förstärks med 4 man, speciellt med tanke på den s. k. raggargangdomen. Slutligen föreslår vi att kriminalavdelningen utbyggs med 6 man och utredningsavdelningens allmänna utredningssektion med 2 man. Med hänsyn till gäl-

lande beräknings- och kvoteringsnormer kommer den totala ökningen av polismanstjänster att bli 51. Ett särskilt avsnitt ägnas frågan om rekryteringen av den erforderliga polisstyrkan.

För att avlasta *ungdomsåklagaren* en del av dennes arbetsuppgifter vid sidan av ungdomsmålen föreslår vi att försöksortens distrikt tillförs en assistent-åklagare under försöksperioden.

Beräffande förstärkningen av *skydds-konsulentorganisationen* har vi utgått ifrån att den nu pågående upprustningen är genomförd, då försöket börjar. Vi föreslår att försöksortens konsulentdistrikt tillförs ytterligare 4 skyddsassistenter. Av särskild vikt är att försöksorten besitter en kår av kvalificerade övervakare.

Det är vår uppfattning att alla de tjänstemän, förtroendemän och frivilliga krafter, som deltar i kampen mot ungdomsbrottsligheten, bör erbjudas utbildning för sina uppgifter. Vid sidan av den ordinarie fortbildning, som förekommer inom olika verksamhetsgrenar, föreslår vi ett omfattande *fortbildningsprogram* med speciellt sikte på de mentalhygieniska aspekterna. I särskilda avsnitt skisserar vi innehållet i denna fortbildningsverksamhet på barna- och ungdomsvårdens, skolans, polisens och frivårdens område. Vi diskuterar också hur verksamheten bör organiseras. En expert på utbildningsfrågor, tillhörande försöksledningen, bör fungera som studierektor och svara för en samordning av fortbildningsverksamheten.

Till förstärkningsplanen hör en brett upplagd *upplysningsverksamhet* angående försöket. Sådan upplysning kan ges i naturlig anknytning till fortbildningsprogrammet. Genom särskilda informationsmöten, genom press, radio och television, broschyrer och cirkulär, bör kunskap om verksamheten ock-

så kunna förmedlas till ortens invånare. Försöksverksamheten bör uppfattas som en angelägenhet, vilken angår alla stadens medborgare och som — för att lyckas — bör engagera varje enskild. Vi diskuterar även i detta sammanhang möjligheten att genom olika slag av upplysningskampanjer väcka intresse för försöksverksamheten.

Vi framhåller slutligen vikten av att ett *vidgat samarbete* kommer till stånd mellan alla dem, som på försöksorten tar del i den brottsförebyggande verksamheten eller på annat sätt medverkar i kampen mot ungdomsbrottsligheten. Såväl informella samarbetsformer som ett fast organiserat samarbete av varierande innehåll bör prövas i försöksorten.

Mätproblemet

Frågan hur försöksverksamhetens resultat skall säkerställas, som behandlas i kap. 5, har varit mycket svår att lösa, då det inte finns någon egentlig förebild till försöket. Vi har ingående arbetat med problemet huruvida en vetenskapligt godtagbar mätbarhet kan uppnås och bl. a. låtit företa undersökningar om användbarheten av olika statistiska serier. Olika aspekter på mätproblemet behandlas i bilagorna 6—9.

Vi understryker att själva försöksidén står och faller med frågan om mätbarheten. Det är vår uppfattning att en vetenskaplig värdering av försöksresultaten är möjlig att genomföra. I kapitlet skisserar vi hur den vetenskapliga uppläggningsen bör kunna utformas.

Av stort intresse är studier av förändringar i åtgärdskomponenten, d. v. s. de myndigheter och organ som berörs av förstärkningsåtgärderna (personalsens attityder, sättet att behandla ärenden o. s. v.). Grundfrågan gäller dock hur man skall mäta förändringar i

brottskomponenten. De beteenden som skall ingå i denna måste uppfylla vissa krav på exakthet och mätbarhet: de måste vara klart definierade, det måste vara praktiskt möjligt att ta reda på hur ofta de förekommer, de måste vara så vanliga att de kan behandlas med statistiska metoder för tidsserier och det måste slutligen ingå i kriminal- och socialpolitiken att bekämpa dem. De typer av beteenden vi här räknar med är 1) brottsligt beteende (speciellt vissa närmare angivna brottstyper), 2) socialt beteende (speciellt alkoholmissbruk och promiskuitet/prostitution), 3) vissa andra beteenden (speciellt skol- och disciplinsvårigheter i skolan, arbetsovillighet).

Vi diskuterar vilka möjligheter som finns att vinna kunskap om sådana beteenden: direkt observation, information från myndigheterna (statistik, protokoll) samt intervjuer med befolkningen.

Härefter behandlar vi olika typer av kriminalstatistik. Vi påvisar vilka möjligheter som finns att kontrollera statistikens felkällor, av vilka den viktigaste är att ett stort antal brott aldrig kommer till polisens kännedom.

Brottsligt beteende kan definieras som beteende för vilket lagen stadgar straff. De andra beteenden än brott som skall ingå i försöket är svårare att definiera. För att enhetliga kriterier för dessa beteenden skall kunna uppställas krävs empiriska studier av en typ som hittills knappast företagits.

Under försökets förberedelsetid måste företas en fullständig omläggning och revision av den existerande statistiken i försöks- och kontrollorterna och nya serier läggas upp på grundval av särskilda studier. De olika städernas statistikföring måste göras enhetlig och alla möjligheter till kontroll av felkällor utnyttjas. Vi framhåller att detta blir ett

svårt och tidsödande arbete. Alla de tekniska och teoretiska problem som uppkommer måste emellertid vara lösta före försökets början.

Mätningsproceduren innebär att man söker fastslå huruvida försöksstadens statistiska serier skiljer sig från kontrollstädernas. Vi diskuterar härvid olika tillvägagångssätt. Bl. a. sägs att om kraven på signifikans enligt vanliga statistiska metoder inte blir uppfyllda kan andra tolkningsmetoder komma ifråga.

Försöksverksamhetens planläggning och organisation

Utgångspunkten för den organisationsmodell, som vi framlägger i kap. 6, är att förstärkningsprogrammet i huvudsak innefattar sådana uppgifter som normalt ankommer på de ordinarie myndigheterna i försöksorten. Dessa måste i vanlig ordning svara för att olika åtgärder kommer till stånd. Samtidigt är det nödvändigt att försöksverksamheten i sin helhet får en central ledning, som gentemot statsmakterna kan svara för att verksamheten genomförs enligt fattade beslut. Vi föreslår därför dels en central, dels en lokal försöksorganisation.

Vi påpekar att planläggningen av försöket hade väsentligt underlättats om verksamheten kunnat anknytas till någon befintlig vetenskaplig institution på det kriminal- och socialpolitiska fältet. Då någon utbyggd sådan institution f. n. inte finns har vi ansett det nödvändigt att föreslå en fristående *central försöksorganisation* enligt följande modell.

1. En central nämnd, som gentemot statsmakterna svarar för verksamheten. Nämnden, som skall ha såväl beslutande som rådgivande funktioner, bör bestå av högst sju ledamöter. Dessa skall företräda berörda centrala myndigheter och vetenskapliga ämnesråden. Där-

jämte bör nämnden ha viss parlamentarisk anknytning.

2. En försökschef, som är underställd nämnden, men inom vida gränser självständigt kan planlägga och genomföra arbetet. Försökschefen måste ha så höga vetenskapliga kvalifikationer att han kan svara för de undersökningar som krävs för att försöksverksamhetens resultat skall kunna säkerställas. Han bör vidare ha sådana kunskaper och erfarenheter att han kan leda den praktiska utformningen av försöket.

3. En permanent arbetsgrupp med tre eller fyra experter som medarbetare till försökschefen. Av dessa bör en vara statistiker och en sociolog. För planering och genomförande av utbildningsprogrammet för olika personalgrupper bör vidare en utbildningsexpert knytas till arbetsgruppen. Slutligen torde också böra ingå en gruppsykolog. Medlemmarna i gruppen måste ha en vetenskaplig skolning som minst motsvarar licentiatnivå. Särskilt när det gäller försökschefen, men även hans medarbetare, måste det ställas höga krav på praktiskt handlag och sådana personliga egenskaper som kontakt- och samarbetsförmåga.

4. Ett antal experter med konsultuppgifter.

5. Tillfällig arbetskraft för bl. a. intervjuundersökningar.

6. Kansli för försöksledningen. Den administrativa chefen för kansliet är samtidigt den centrala nämndens sekreterare.

Den *lokala försöksorganisationen* föreslås bestå av ett permanent samarbetsorgan. Vi framhåller att ansvaret för genomförande av olika förstärkningsåtgärder i väsentlig mån kommer att vila på nyckelpersonerna inom den lokala förvaltningen. Det är därför angeläget att dessa blir nära knutna till försöksverksamheten. I samarbetsorganet bör

därför ingå företrädare för försökssta- dens kommunala representation samt för landstinget och länsmyndigheter. Ordförandena i viktiga nämnder och styrelser bör tillhöra samarbetsorganet. Dit bör även knytas cheferna för de lo- kala förvaltningar som berörs av för- söket. För att en smidig och konti- nuerlig förbindelse skall kunna åstad- kommas mellan försöksledningen och samarbetsorganet bör arbetsutskott och arbetsgrupper utses inom detta.

Vi föreslår att försöket planläggs och genomförs i olika etapper. *Förberedel- setiden på det centrala planet* beräknas till *ett år*. Sedan Kungl. Maj:t utsett för- söksort utarbetar försöksledningen en allmän plan för såväl aktionsprogram- met som den vetenskapliga delen av för- söksverksamheten i enlighet med av riksdagen godkända principer. Plan- läggningen av de konkreta förstärk- ningsåtgärderna sker i samråd med de beslutande myndigheterna på försöks- orten.

Under *förberedelsetiden på det loka- la planet*, som likaledes beräknas till *ett år*, befinner sig försökschefen och arbetsgruppen på försöksorten, där även kansliet inrättas. Förstärkningsprogram- met genomförs av försöksortens beslu- tande organ. Försöksledningen startar den vetenskapliga apparaten på försöks- och kontrollorterna.

Den egentliga försökstiden föreslås till *fem år*. Härunder kvarstannar för- sökschefen och arbetsgruppen på för- söksorten, men ägnar sig nu i princip endast åt vetenskapliga uppgifter.

Slutredovisningen av försöksverksam- hetens resultat beräknas till *ett år*. Hela försöksperioden kommer sålunda att uppgå till *åtta år*.

Kostnaderna för försöksverksamheten

Kostnadsberäkningen för försöket, som framlägges i kap. 7, utgår från den mo-

dell för verksamheten som vi föresla- git och är följaktligen att betrakta som approximativ. Kostnaderna för själva förstärkningsprogrammet hänför sig till väsentlig del till personalökningarna. De största posterna kommer härvid på den sociala och den psykiska barna- och ungdomsvården samt polisen.

Under försöksperiodens olika skeden beräknas kostnaderna enligt följande:

Förberedelsetid på det cen- trala planet, 1 år	500 000
Förberedelsetid på det lokala planet, 1 år	7 000 000
Försökstid, 5 år	30 000 000
Slutredovisning, 1 år	500 000
Oförutsedda utgifter	4 000 000
Sammanlagda totalkostnaden	
för försöket . . . . . Kronor	42 000 000

Kostnaderna för försökets planlägg- ning och organisation samt för de ve- tenskapliga ändamålen bör bestridas av statsmedel. Förstärkningsåtgärderna tor- de medföra avsevärt större kostnader för försöksstaden än vad denna normalt kan väntas påta sig. Vi utgår därför ifrån att staten bör svara för en väsent- lig del av kostnaderna för de förstärk- ningsåtgärder som tillhör kommunens verksamhetsområde. Frågan om kost- nadsfördelningen bör emellertid lösas genom förhandlingar mellan staten och den blivande försöksstaden.

Utredningens ståndpunktstagande

I betänkandets slutkapitel sammanfattar vi vår ståndpunkt i frågan om det kan anses försvarligt och möjligt att genom- föra ett försök av den art vi skisserat.

Vi konstaterar att kriminalitet och asocialitet bland barn och ungdom ska- par ständigt växande skadeverkningar i det moderna samhället trots de stora

ansträngningar som görs för att motverka dessa företeelser. Kunskaperna om botemedlen är begränsade. Det ligger därför i öppen dag att genomförandet av ett försök som kan ge ökade kunskaper på detta område skulle vara av mycket stort värde.

När det emellertid gäller att ta ställning till frågan om det är möjligt att genomföra ett sådant försök på ett meningsfullt sätt måste man beakta de betydande svårigheter som föreligger.

Dessa svårigheter är dels av praktisk, dels av vetenskaplig natur. De praktiska svårigheterna hänför sig till möjligheten att genomföra ett förstärkningsprogram som i tillräckligt hög grad skiljer sig från vad som sker i andra orter; de vetenskapliga svårigheterna gäller frågan i vad mån mätbara resultat av försöket kan redovisas.

Vi diskuterar de olika praktiska problemen som kan väntas uppkomma och därvid speciellt svårigheten att i dagens arbetsmarknadsläge rekrytera den betydande personalstyrka som försöket kräver. Vi framhåller emellertid att de praktiska svårigheterna är av den art att de kan övervinnas. Avgörande är härvidlag om man bedömer försöket vara av sådan vikt att man vill kosta på tillräckliga åtgärder för att bemästra dessa problem.

Som mer allvarligt har vi uppfattat problemet om den vetenskapliga mätbarheten. I ett tidigare skede av utredningsarbetet har vi ställt oss tvivlande till möjligheten att kunna framlägga ett godtagbart förslag i detta hänseende. Efter ett ingående studium har vi emellertid kommit till uppfattningen att det är möjligt att genom ett sådant tillvägagångssätt som skisseras i kapitlet 3 och

5 redovisa ett resultat som kan anses som en tillförlitlig mätare av utvecklingen i olika hänseenden i en försöksort jämförd med ett antal kontrollorter. Däremot kan vi självfallet inte uttala oss om huruvida försöket kan ge ett bestämt svar på frågan om den gjorda insatsen haft någon effekt. Försöket ger heller inte utrymme för att — annat är bedömningsvis — jämföra effekten av olika åtgärder och behandlingsformer.

Vi har uppskattat kostnaderna för försöket till ca 6 miljoner kronor om året och totalkostnaden till ca 42 miljoner kronor. Vi finner inte dessa kostnader särskilt höga i förhållande till de direkta utgifter och de mänskliga och ekonomiska skador och förluster som samhället åsamkas på grund av brott och asocialitet. Försökskostnaderna är också små i förhållande till de belopp som samhället satsar på vård, undervisning och fostran av barn och ungdom. Genom försöksverksamheten kan man vinna kunskaper av väsentlig betydelse för planeringen på dessa områden.

Enligt vår mening måste samhällets åtgärder mot kriminalitet och asocialitet bland barn och ungdom under alla förhållanden kraftigt förstärkas under de närmaste decennierna. Det är under sådana förhållanden klokt och välmotiverat att satsa på en försöksverksamhet som kan ge ledning för den utbyggnad som måste göras; denna sker eljest alltför mycket i blindo. Vi vill sålunda som sammanfattning av vår ståndpunkt anföra att en försöksverksamhet med syfte att motverka brott och asocialitet bland barn och ungdom bör genomföras i huvudsaklig överensstämmelse med den av oss utarbetade modellen.

SUMMARY

Action against juvenile delinquency — a proposal for experimental activities in a Swedish town

Introduction

For some years past a Swedish Government Committee¹ has been engaged in planning a programme of action against juvenile delinquency in an average-sized Swedish town (pop. 50 000—80 000). A summary of the Committee's recommendations is presented below.²

Our commission is based on a request made by the Swedish Riksdag and should be viewed in the light of the debate on criminality that has been carried on both inside and outside the Riksdag. There has been a serious increase in juvenile delinquency in Sweden, as in many other countries, during the past 10—15 years. Nothing is known with any certainty as to the factors causing this development, but there is no doubt that the public efforts aiming at the prevention of crime and asocial conduct have not succeeded in checking it. One argument produced in the debate has been that the methods laid down in the legislation with a view to preventing and combating juvenile delinquency are not the right ones. In contrast to this assertion it has been objected that, while the methods are on the whole correctly devised, it has never been possible seriously to test their practicality, owing to the fact that the authorities concerned have possessed insufficient resources and that their activities have been inadequately co-

ordinated. The idea was then put forward in the Riksdag that the correctness of this latter assumption should be tested by offering fully adequate working conditions to the authorities within an experimental area, e.g. a town, so that all measures that can be taken to combat juvenile delinquency could be resorted to "in accordance with the legislator's intentions". The system of measures available against juvenile delinquency would be built out to allow for its "full application". If the assumption is correct, it should be possible to show that crime in the experimental area decreases—provided of course, that the problem of gauging such a change has been solved.

At the beginning of the report we describe the steps we have taken in order to carry out our task. It was obvious from the start that both the methodological and practical difficulties would be considerable. Nor did there exist any direct prototype for a total campaign against juvenile delinquency in a whole town. We have made a study of projects against juvenile delinquency

¹ The Committee has consisted of five Members of the Riksdag, representing the various political parties, plus experts. The Chairman has been Björn Kjellin, Chief Justice of Appeal.

² A preliminary report was presented to The European Seminar on the Evaluation of Methods Used in the Prevention of Juvenile Delinquency, Frascati, Italy 14 to 23 October 1962. Report. United Nations SOA-ESWP 1962/3.

undertaken abroad, especially in the USA. A survey of these projects shows that the programmes of action which it has been possible to carry out have been of a different character owing, among other things to the fact that crime-prevention activities have a different structure in the USA. These programmes of action have therefore had a restricted aim.³ They have been concerned with a certain category of delinquents (e.g. the Judge Baker or the Cambridge-Somerville projects) or have aimed at coordinating and reinforcing certain bodies or activities engaged in combating crime in a certain part of a city (e.g. the Chicago Area project). Moreover, the results obtained have evidently proved enlightening from a scientific point of view owing, among other things, to the difficulty of defining the problem at issue with a sufficient degree of precision.

We have, however, followed with great interest the efforts made by different parties in the USA, e.g. the surveys of community and action programmes published by the Children's Bureau and the Federal anti-delinquency programmes conducted under the auspices of the President's Committee on Juvenile Delinquency and Youth Crime.

The study of different types of community and action programmes has also in recent years played an important part in the United Nations work programme in the field of prevention of crime and treatment of offenders. The discussions held at the European Seminar on the Evaluation of Methods Used in the Prevention of Juvenile Delinquency (Frascati, Italy; October 1962) have been of great importance and value in the shaping of our proposal.

One of the ways in which we have

set to work is to make a close study of the efforts that are being made to combat juvenile delinquency in five towns with a population of 50 000—80 000. In Sweden there are about 10 towns of this size. These studies have given us a concrete picture of the deficiencies of various kinds that render the campaign against juvenile delinquency inadequate. We then evolved a *model for experimental activities* in a town of the size indicated. We have not, on the other hand, selected any particular town as an experimental field. The model is schematic and allows room for variations. A complete plan adapted to the conditions prevailing in a particular town cannot be drawn up before the Government and the Riksdag have decided that the experiment shall be carried out and made the necessary funds available.

What the experiment involves

Before outlining the concrete proposals in the model with regard to intensifying measures (the programme of action), we shall discuss the theoretical impact of the experiment.

The experiment involves two variables, namely human behaviour as implicit in the terms "crime", "asocial conduct", "maladjustment" (the crime variable) and, on the other hand, all that is summed up as "public action against crime and asocial conduct" (the action variable). These variables are assumed to stand in a certain definite relation to one another. The aim of the experiment is to demonstrate in what

³ However, we have taken note of the planning of the Wisconsin Project: Prospectus for an experimental demonstration project for the prevention of juvenile delinquency. (Mimeo. report. State Departement of Public Welfare, Wisconsin).

way the action variable influences the crime variable.

The two variables represent highly complex realities, which we shall try to analyse more closely.

In regard to the *crime variable*, we shall attempt to define in precise terms the kinds of conduct that should be included in it and which the experiment is aimed to combat. We discuss various types of criminal behaviour, (which is defined as behaviour for which the law decrees a penalty). We emphasize that all crimes committed by children and juveniles should of course be included in the experiment, but that certain types of crime attract the keenest interest on account of their relatively high frequency among young persons. The most important of these are various kinds of larceny (burglary, theft, pilfering, car-stealing, robbery etc.), damage to property, sexual crime etc. Other forms of maladjustment which often exist in conjunction with crime or, which experience shows, may lead to an asocial development should also be included in the crime variable. We are here thinking primarily of the abuse of alcohol and narcotics, promiscuity/prostitution, truancy, disciplinary difficulties in school and unwillingness to work. We demonstrate the serious difficulties involved in defining these concepts. We state that it is customary in the general debate to describe also certain other forms of behaviour as "juvenile problems" (the "hot-rod" teenagers, disorderly and ill-mannered behaviour towards adults, etc.). These phenomena however, can in themselves not be reckoned to the category of behaviour that the experiment is primarily intended to eliminate.

In our analysis of the *action variable* we attempt, to start with, to present a systematic survey of the public autho-

rities, organizations and institutions whose activities include the combating of the forms of behaviour described in the crime variable. The majority of such bodies in Sweden are central or local government authorities whose activities are regulated by law. The voluntary organizations of importance in this connection, e.g. the youth organizations, usually receive a certain measure of financial support from the public authorities. A town of this size will be a self-regulated municipality. The central government authorities in such a town include the police (as from 1965), the public prosecution authorities, the local probation service and the employment service. Their activities generally cover a larger district than the town itself. Municipal bodies include the child welfare board⁴ and other social welfare organizations. Schools, child guidance clinics, etc., are run on a joint central and local government basis. The activities of state authorities are governed more by central regulations than those of the municipal bodies. The latter have a greater scope for acting on their own initiative within the framework of the local government system.

Some bodies are concerned with the

⁴ The child welfare board has, in part, the same functions as a juvenile court but is not a judicial body. The members of the board — at least five in number — are chosen for four-year terms by the local Council. No special qualifications are required by law. The law, however, recommends the choice of one lawyer.

In the larger municipalities the child welfare board employs salaried officials (social workers, accountants and other staff). Doctors and other experts are also attached to it in varying degrees. In a town the size of the experimental district there will be about 15—30 such officials. In the majority of such towns, the staff attached to the child welfare board, the temperance board, the social board and a varying number of other municipal boards are combined into a central social welfare administration under a senior public official.

prevention of crime and asocial behaviour directly, others indirectly (i.e. such activities are not their primary purpose). The police and the child welfare board are of the former type, while e.g. the schools, child guidance clinics and youth organizations are of the latter. The combined activities of these bodies, which form a complex sociological pattern, constitute the instrument to be used in the experiment. This instrument, however, does not form a static system; it is dynamic and continuously changing, so that the alignment of different authorities and bodies to take joint and uniform action can present great difficulties.

We consider the differences between these bodies in regard to organizational structure, and thus in their handling their clientele. We point to the varying degree of uniformity in staff, the recruitment of staff on the basis of their different functions, the different types of training etc. We maintain that the activities of the various bodies are determined by a more or less clearly defined official policy, which as far as the public authorities are concerned derives from the legislation (and the studies made preparatory to this legislation) that regulates their activities. Official policy is far from uniform owing, e.g. to the fact that the legislation has come into being over a relatively long period. Moreover, the law can allow the authorities a good deal of liberty in its application, so that an individual authority can to some extent formulate a policy of its own. In the course of our studies in the field we have observed considerable differences in outlook between the representatives of different bodies.

Although the authorities' spheres of activity may in part coincide, the individual authority takes part in only one

particular sector of the community's overall attack on crime and asocial conduct. This can lead to the staff regarding its own particular function as the most essential, and losing sight of the whole. We think it highly important that the staff attached to the various bodies should join in direct collaboration and in discussions on each other's work and experiences.

Our next step is to try to determine what is to be understood by building out the apparatus against juvenile delinquency to "full application". If this intensification is to be to an optimal level, then how is such a level to be determined? What may be regarded on a given occasion as a satisfactory mode of operation, may well after a time represent only a past stage. We therefore conclude that a perfect apparatus can never be created in a dynamic community, in which new claims and demands are constantly arising. The decisive factor from the experimental aspect will therefore be rather that efforts to prevent crime in the district are raised to a markedly higher level than in other districts and steadily accentuated in step with the general expansion of the community as a whole. Exactly what requirements must be catered for is by no means self-evident and requires further analysis. It may be a matter of increased staff, a more skilled staff, new institutions, improved facilities for placing the clientele, etc. The defects may also lie at the level of collaboration. Nor can the experiment cover all measures that can be taken by the community to counteract juvenile delinquency; it must be confined to certain key bodies and activities. It is impossible however to confine the experiment to one or two such bodies, as the authorities are mutually interdependent. The reinforcement of

only one link in the chain could produce merely negative effects, owing e.g. to a piling up of work in the others.

If by the end of the experiment it is possible to demonstrate that there has been a decline in juvenile delinquency and asocial conduct in the area, one cannot a priori conclude that the improvement is due to the measures taken. A large number of other factors may have exerted an influence. Some of these are known and can, to some extent, be controlled, such as changes in population structure, changes in local commerce and industry, in economic trends etc. Other factors are unknown. It is therefore necessary to compare changes in the experimental district with *control districts* of corresponding size and structure.⁵ If it could then be assumed that the unknown factors operate with the same force in the experimental district as in the control districts, and if a stop was put to any further extension of the crime-prevention activities in the control districts, an experimental situation would arise that offered a good chance of obtaining tenable results. An experiment could be made, however, even under less favourable conditions. We discuss what conditions are necessary for such an experiment and demonstrate the difficulties in method encountered when studying an experimental district and control districts.

1. It is disputable whether any definite starting-point for the towns can be established since the crime situation, the authorities and the unknown factors probably vary considerably. By making an objective analysis prior to the experiment it is possible, however, to elucidate the essential differences, so that they can be taken into account when assessing the results of the experiment. Since there is, of course, no

possibility in practice of halting crime-preventive development in the control towns, it is necessary during the experimental period to make a systematic study of the progress registered in these to check it against that achieved in the experimental district.

2. Action in the experimental district must differ basically from what takes place in the control districts. No entirely new method of attacking juvenile problems is postulated, however, in the directives given to the Committee. The essential point will be rather the actual volume of activity. The resources made available in the experimental district must be large enough to produce a substantial difference by comparison with the control districts. It may be objected from the practical point of view that this will make the experiment unrealistic; the results could then not serve as a guide in providing similar reinforcements in other districts. Our answer is that it is not intended for the steps taken in the experimental district to be directly copied in other towns; this will be impossible in the near future for economic and practical reasons. What the experiment will show is whether it is worthwhile backing an expansion of present activities in this field.

In this connection we would emphasize the importance from a scientific point of view of giving the measures taken in the experimental district sufficient dimensions to ensure that they are differentiated from the action taken in the control towns. If the scale of the reinforcement measures is reduced so that other towns regain the lead during the experimental period, it will be impossible to measure any differences.

⁵ The Swedish census registration system is highly detailed and facilitates such comparisons.

3. In all experiments—even in the natural sciences—unknown factors can exist that have an unsettling effect upon the result. In the natural sciences it is possible, by repeating the experiment, to reach a high degree of certainty that no such factors are in question. In the social sciences, however, it is often impossible for practical reasons to repeat the experimental series. As regards the experiment here proposed a repetition is out of the question for both practical and financial reasons.

4. An experiment demands an adequate instrument of measure. The measuring procedure is discussed in a later section. In general, we point out that it is very difficult to measure criminality and asocial behaviour and that in order to measure the effect of changes in the authorities' methods of procedure it is necessary to enter fields of behavioural study which have so far been very little explored.

Among the general aspects of the measurement problem, we discuss the question whether the aim of the experiment should be exclusively to study its effect on crime and asocial behaviour or whether other effects should also be studied. The action taken can be expected to improve the general conditions for children and young people and for the people of the town as a whole. We consider it desirable that studies of the latter kind should be made in regard, for instance, to changes in the mental-health climate, the degree to which young people feel contented with their home and school life and with their work, etc., but these studies must not be allowed to encroach upon the main task of ascertaining the effect on crime and asocial behaviour.

One research task to which attention must be paid within the framework of

the experiment is the study of the effects of treatment in individual cases. The result of the reinforcement measures should be not only that crime and asocial behaviour are reduced as a whole but also the quicker and more adequate readjustment of the individual. In the experimental district it should be possible, among other things, to give individual cases real psychological-psychiatric treatment. There exist very few prototypes for such studies and it is therefore necessary within the scope of the experiment to try to devise practical measuring instruments for use also in these investigations.

The model for the programme of action

We have drawn up a detailed plan of reinforcement measures which we consider should be included in the programme of action. The plan is based on average conditions 1962/64 in towns of 50 000—80 000 inhabitants. In this summary we give only a general survey, with a few examples of the volume of resources we consider it necessary to make available in the experimental district.

The plan covers the following authorities and public bodies: the child welfare board and other bodies concerned with the care of children and young people, especially the mental health of children and juveniles, schools, the employment and vocational guidance offices, the police, the public prosecution authorities and the probation service. Numerous other authorities with important functions to perform in the campaign against juvenile delinquency e.g. the ordinary courts of law, the city temperance board and Church organizations, will also be affected by the experiment, even if we do not recom-

mend any direct reinforcements for those.

It is proposed that the youth organizations be given direct support, both financial and otherwise, but many other voluntary organizations will also be affected. The entire experimental plan of action is aimed to reach, directly or indirectly, large groups of public officials, members of boards and private persons over and above those involved in the plan itself.

We are counting upon a preparatory period of two years, when the programme of action will be drawn up and put into operation, and an experimental period of five years, during which any changes in juvenile delinquency will be registered. Only in exceptional cases will it be possible to incorporate plan measures that would require a very long preparatory period. Certain wide fields of action that are highly important from the preventive standpoint can therefore not be included, such as town-planning, housing and measures of labour-market policy. On the other hand, the experiment may well give impulses to those responsible for planning in these fields. We discuss here also whether the programme should include measures whose effect is likely to be realized only over the long term. We propose, for instance, that certain measures should be taken to help pre-school children suffering from problems of adjustment. After the 5-year experimental period these children will be only 9—11 years of age. We have found however, that it is difficult to isolate different measures from one another. If one intensifies the action taken in regard to a given age-group, this is generally speaking bound to affect also other age-groups. Ways of behaviour included in the crime variable occur also in the lower age-groups.

In regard to the *child welfare board* and the *bodies associated with it*, we lay the stress on such reinforcement measures as are of preventive importance. We recommend an increase in salaried staff so that more time can be devoted to, e.g. the investigation of cases, supervision and the procurement of foster homes. To assist parents and guardians we suggest e.g. that a family counselling bureau be set up with a highly qualified staff and that the child welfare centres should be provided with the resources to give advice in connection with mental-health cases. Where the need for child welfare institutions of various kinds has not been fully met, they should be provided. For instance, all children of pre-school age whose both parents have outside employment should be accommodated in day nurseries and family day nurseries, and all other pre-school children should have access to a kindergarten. The need for youth settlements and other recreation centres for young people should be well provided for. More youth leaders must be recruited and given thorough training in their functions. Among other things, arrangements should be made for special assistants in this sphere to work in touch with asocial or otherwise disorderly juvenile gangs, to try to adapt them to some organized form of leisure activity.

The mental care of children and young people occupies a key position in the programme of action. We propose that a special child guidance clinic be set up for the experimental district. In addition to the chief medical officer, this should consist of two complete teams of experts on child psychiatry. A special staff should be detailed for cooperation with the schools, the officers of the child welfare committee and with the day nurseries and the kindergartens.

—Child psychiatric centres for the mental care of children and young people already exist or will be set up in most of the towns concerned. These, however, serve 3—5 times as large an area as the town itself and have a smaller staff than the clinic we recommend.

We emphasize the important part which the *school* is capable of playing in the prevention of crime. We suggest an organization for the care of pupils in the schools of the district on a far larger scale than exists at present in any town of this size. It should consist primarily of the schools' chief medical officers, school psychologists and school welfare staff as well as of special working teams attached to each specific educational unit. We consider it essential to increase the teachers' possibilities of discovering symptoms of maladjustment in the pupils and to create better conditions for enabling the teachers to solve problems arising out of the educational programme and to clear up conflicts in the teacher-pupil-parent relationship. To aid the teachers we therefore propose that a comprehensive training programme be arranged in this field. Special attention is paid to the forms which collaboration between the home, the school and the pupils should take.

To assist the adjustment of young people to their *occupation and working life*, we recommend the taking of certain steps which involve mainly an extension of the efforts already being made in this field. We suggest e.g. that a larger number of school staff and employment service officers should devote themselves to vocational guidance and occupational welfare.

We propose that the *police* be reinforced by about fifty policemen for various duties, what means **increasing**

the force by about 35—40 per cent. Special emphasis is assigned to the social side of police work, mainly including policeservices to the child welfare board and other social bodies. *The office of the public prosecutor* should also be given extra staff so that the attorney handling juvenile cases has more time to conduct his business and keep in contact with other authorities, especially the child welfare board.

The organization of the *probation service* should, it is suggested, be considerably reinforced. Probation is largely handled by voluntary officers. These should be given better training and more assistance in their work.

Essential points in the plan relate to *training, information and cooperation*.

We recommend a more comprehensive programme of *training and in-service training* for various personnel groups. Training should aim at creating a better understanding of the mental-health aspects of work with children and young people. It must be so designed as to awaken and maintain interest in the experimental activities and must aim at giving the various categories of staff workers a deeper knowledge of their own duties and those of other staff groups. We outline how this training can be formulated for social workers, teachers, the police, voluntary probation officers, members of committees and boards etc.

A broadly structured and intensive *information programme* is also included in the plan. The aim will be to make the experimental activities a matter of concern to all citizens of the town.

Several statutes emphasize the importance of *cooperation* between such authorities and organizations as are concerned in the campaign against juvenile delinquency. As we have already

mentioned, this cooperation can suffer from considerable deficiencies. It can be to a greater or lesser degree formal or intensive; it can concern several or only a few bodies and individual officers. The actual burden of work often prevents staff from any very intense collaboration. We therefore recommend various steps that should help establish intensive and informal cooperation and more firmly organized forms of joint effort.

The problem of measurement

The concept of an experiment stands or falls by whether the results can be measured. The problem of indicating how the results of the experiment are to be assessed is very difficult. We have studied closely whether it is possible to arrive at a scientifically acceptable degree of measurability and have had special investigations carried out on the usability of existing statistics and the possibility of drawing up new series of statistics. In appendices to the report the Committee's scientific experts handle the problem of measurement from a statistical, sociological and criminological point of view.

We sketch in outline how the scientific evaluation of the results could be performed, but present no complete solutions. The detailed planning must be left to the preparatory period.

Studies on changes in the action variable, i.e. the authorities etc. participating in the experiment, are of great interest. The main problem, however, is how to measure changes in the crime variable. The types of behaviour included in the latter must fulfil certain requirements as to exactness and measurability; they must be clearly defined, it must be possible in practice to ascertain how often they occur, they

must be sufficiently common to be treated with statistical methods covering time series, and, finally, their elimination must be part of present criminal policy. We analyse and define here in more detail the behaviour with which we are concerned and which has been previously described, i.e. criminal conduct and certain other types of behaviour such as abuse of alcohol, promiscuity, truancy etc. We discuss the possibilities that already exist or which may be created of gaining a knowledge of these types of behaviour: direct observation, information from the authorities (statistics, reports of proceedings) and interviews with the population. Among other things, we present an exhaustive technical discussion on the current statistics on offences known to the police and other types of criminal and social statistics. We indicate what possibilities exist of controlling sources of error in the statistics (e.g. that a large number of crimes never come to the knowledge of the police or that it is not known how many are committed by children or young persons, since the police clear up only a proportion of the total crimes).

During the preparatory stage of the experiment it is necessary a) to revise and improve the existing statistics in the experimental and control towns and b) to work up entirely new statistical series on the basis of empirical studies. The systems of compiling statistics in the different towns must be made standardized and every possibility must be seized of checking sources of error. This will be an arduous and time-consuming job. All the technical and theoretical problems must be solved, however, before the experiment starts.

The measurement procedure implies an attempt to determine how far the

different statistical series in the experimental town differ from those of the controls. We discuss in this context various different approaches. It is mentioned that if the demands for significance, according to ordinary statistical methods, are not fulfilled, then other methods of interpretation can be applied.

The planning and organization of the experiment

Most of the measures included in the plan of action are such as will normally be carried out by the regular authorities in the experimental district. During the period of the experiment they must also, in the usual way, be responsible for seeing to it that various necessary steps are actually taken. At the same time, it is essential that the experimental work as a whole should be conducted under a central management which can be responsible to the Government and the Riksdag for the work being carried out in accordance with their decision. We therefore recommend a) a *central* organization working in association with a university institution for criminological research and b) a *local* organization.

The main features of the central experimental organization should be as follows:

1. A central committee, appointed by the Government, to be held responsible for the performance of the experiment. This committee, which shall be competent to take decisions and possess advisory functions, should consist of not more than seven members, representing central authorities and scientific fields of study.

2. A senior research officer who is subordinate to the committee but is empowered within wide limits to plan

and carry through the work independently. This officer should possess sufficiently high scientific qualifications to accept responsibility for such investigations as may be necessary to ensure valid results. Moreover, he must possess such knowledge and experience that he can supervise the practical planning of the experiment.

3. A permanent team consisting of three or four experts acting in collaboration with the senior research officer. One of these should be a statistician and one a sociologist. An expert on training should be attached to the team to supervise the planning and carrying out of the training programme for various groups of personnel. The team should also include a group psychologist. The members of the team should all have had a sound scientific training. Both the senior research officer and his colleagues must possess high qualifications as regards practicality and such personal qualities as the ability to cooperate and make contact.

4. A number of experts to perform consultative duties.

5. Temporary staff for e.g. field surveys.

6. A secretariat for the officers conducting the experiment, with a chief administrative assistant who will at the same time be secretary to the central committee.

We suggest that the local experimental organization should consist of a permanent co-ordinating body. We emphasize that the responsibility for carrying out different reinforcement measures will rest essentially upon the key members of the local administration. It is important, therefore, that they should be closely associated with the experimental activities. Accordingly, the co-ordinating body should include

representatives of the various local fields of administration. The chairmen of important committees and boards should be members of the co-ordinating body. There should also be attached to it the heads of all the authorities affected by the experiment. In order to ensure easy and continuous communication between the leaders of the experiment and the co-ordinating body, a working committee and working teams should be appointed within the latter.

We recommend that the experiment should be planned and performed in different stages. The preparatory period at central level is estimated to last a year. When the experimental district has been selected, those in charge of the experiment should work out a general plan both for the programme of action and for the scientific side of the experiment in accordance with the principles approved by the Riksdag. Concrete measures of reinforcement shall be planned in consultation with the local authorities possessing the right of decision.

During the preliminary period at local level, which is likewise estimated to last a year, the senior research officer and the working team will operate in the experimental district, where the secretariat will also be established. The reinforcement programme is to be carried out by the local Council and other local decision-making bodies. The senior research officer will start the scientific apparatus going in the experimental and control districts.

It is proposed that the experimental period proper shall last for five years. During this time the senior research officer and the working team will remain in the experimental district, but will now in principle devote their attention solely to scientific studies.

It is estimated that the final re-

port on the results of the experiment will take a year to complete. The entire experimental period will thus be eight years. It may, however, be considered advisable to continue the task of scientific registration for a further 5-year period.

Costs of the experiment

The bulk of the costs incurred in carrying out the plan of action will be due to the increase in staff. The highest items will be the social and mental care of children and young people, and the police. Approximately, we reckon with the following annual costs during the actual experimental period.

Costs of staff:

Management in charge of the experiment	510 000
Other staff costs	4 040 000
Premises, equipment etc.	1 970 000
Training	250 000
Information	250 000
Total annual expenditure, kronor	7 020 000

During the various phases of the experimental period the costs are estimated as follows:

Preparatory period at central level, 1 year	500 000
Preparatory period at local level, 1 year	7 000 000
Experimental period, 5 years	30 000 000
Production of final report, 1 year	500 000
Unforeseen outlays	4 000 000
Sum total of expenditure on the experiment, kronor	42 000 000

The costs incurred in planning and organizing the experiment and for scientific purposes should be met from Government funds. The reinforcement measures are likely to involve a far

heavier expenditure for the municipality than what it would normally have undertaken. We assume, therefore that the Government and the Riksdag will accept responsibility also for the bulk of the costs of those reinforcement measures which come within the municipality's sphere of activities. The question of the allotment of costs should be solved by negotiation between the central Government and the projected experimental town.

Views of the Committee

In the final chapter of the report we reach a conclusion on the question whether it is practically possible and economically defensible to carry out the experiment.

To start with, we discuss the practical difficulties that an experiment on so large a scale will involve. Incomparably the most serious question is whether it is realistically possible within so short a time to procure all the personnel which the experiment will demand, for an appointment which for the majority of officers is bound to be limited to the experimental period.

With regard to the practical difficulties involved in carrying out the experiment, we state it as our opinion that they are undoubtedly considerable, but do not afford any adequate reason for advising against the project.

The most difficult problem that arises, however, when considering whether or not an experiment should be made, is on the scientific level. Unless results can be scientifically

measured, the entire experiment will be meaningless. After a thorough study of this question, we believe that the problem of measurement can be solved by an approach of the type outlined in a special section of this report. Even from the scientific point of view, we therefore find no reason to advise against the project.

If the experiment leads to an increased knowledge of the possibilities of preventing crime and asocial behaviour, this may in the long run mean for the community a saving in money and human values. Moreover, the costs of the experiment are small in proportion to the large amounts which the community expends on the care, education and upbringing of children and young people, and the effects of which from the preventive point of view have hardly been explored at all.

We declare it to be our opinion that the measures taken by the community to combat crime and asocial conduct must be heavily reinforced, since we are here confronted with very serious problems that involve ever-increasing harmful effects. At the same time, our knowledge of how to remedy them is extremely limited. The economic gains to the community to be derived from a wider knowledge of this subject must be assumed to be considerable, and the human values that can be saved are such that no financial effort can be considered too great. We therefore express it as our opinion that an experiment should be carried through on the lines of our proposal.

BILAGOR

INDEX

BILAGA 1

Vissa uppgifter om Gävle, Uppsala, Västerås och Örebro

Den följande beskrivningen av de fyra städerna Gävle, Uppsala, Västerås och Örebro grundar sig i huvudsak på de upplysningar utredningen inhämtat vid sina studiebesök. Dessa upplysningar har sedermera kompletterats och aktualiserats. Uppgifter har vidare hämtats ur verksamhetsberättelser, utredningar, organisationsplaner och liknande material.

De myndigheter och organ som ingår i redogörelsen är sådana som omfattas av utredningens modell till förstärkningsplan. Beskrivningarna hänför sig till åren 1962 och 1963 där ej annan tidpunkt särskilt anges. Senare inträdda eller planerade förändringar har endast undantagsvis medtagits.

Det bör understrykas att framställningen endast avser att ge en allmän orientering om myndigheter och institutioner som kan bli aktuella i samband med en försöksverksamhet. Redogörelsen ger inte någon fullständig och enhetlig beskrivning av de olika organen, eftersom informationer har hämtats från många olika uppgiftslämnare och från olikartade källor. Beskrivningarna hänför sig heller inte till samma tidpunkt. De kan därför *icke* till alla delar läggas till grund för direkta jämförelser städerna emellan.

Vissa statistiska data, till större delen hämtade från folkräkningarna 1950 och 1960 samt från annan officiell statistik, har sammanställts i tabellbilaga A—F beträffande de fyra beskrivna städerna. I detta tabellmaterial ingår även jämför-

liga uppgifter om Norrköping, Hälsingborg, Linköping, Borås, Eskilstuna och Jönköping. (Se s. 211—16.)

Gävle

Allmänna data

Gävle är residensstad i Gävleborgs län. Vid folkräkningen 1950 hade staden 46 919 invånare och vid folkräkningen 1960 54 618 invånare. Vid ingången av 1963 var stadens invånarantal 56 584 och dess areal 77 km². I Gävleborgs län uppgick folkmängden vid samma tid till 293 961 invånare.¹

Jämfört med andra större städer har Gävles folkmängd växt relativt långsamt under 1900-talet. Om folkmängdsindex år 1900 sätts = 1 000 var talet för 1930 1 316, för 1950 1 589 och för 1960 1 850. Gävle är emellertid omgivet av folkrika kranskommuner. Befolkningen i den s. k. A-region², där Gävle är huvudort, uppgick 1960 sålunda till ca 103 000. (Se vidare tab. A).

Antalet barn under 15 år som 1950 var 10 310 uppgick 1960 till 11 895 (22,0 resp. 21,8 procent av folkmängden). Ungdom under 25 år utgjorde 1960 19 639 personer, d. v. s. 36 procent av stadens befolkning och antalet gifta kvinnor i åldern 15—44 år var vid samma tid 7 204. (Se vidare tab. B). Av ut-

¹ Gävle stad inträdde den 1 januari 1963 i Gävleborgs läns landsting.

² Med A-region avses enligt arbetsmarknadsstyrelsens indelning ett område kring en centralort där vissa serviceorgan i huvudsak betjänar hela området.

ländska medborgare fanns 1 057 varav hälften kvinnor.

Enligt en befolkningsprognos på grundval av 1960 års folkräkning³ skulle Gävle år 1970 — under förutsättning av samma flyttningstakt som under 1950-talet — komma upp till ett invånarantal av 73 400⁴ varav 15 000 — ca 20 procent — under 15 år.

Gävles äldsta kända stadsprivilegier utfärdades 1446. Under 1700-talet blev Gävle utskeppningshamn för träexporten från Norrland och staden är i dag medelpunkt för ett betydande industriområde och har livlig sjöfart. I angränsande kommuner ligger bl. a. stora masfabriker.

Vid folkräkningen 1960 arbetade 9 005 personer eller 36,9 procent av Gävles förvärvsarbete befolkning inom industrin, 4 387 eller 18,0 procent inom handeln samt 3 062 inom förvaltning, undervisning och sjukvård (4,8 resp. 3,5 och 4,5 procent). Samtliga förvärvsarbete b, som totalt uppgick till 24 403 personer, utgjorde 64,2 procent av befolkningen i åldern 16—66 år.

De förvärvsarbete b kvinnornas antal var 8 164 och deras andel av den förvärvsarbete b befolkningen utgjorde 33,5 procent. Av dessa kvinnor var 3 386, d. v. s. 41,5 procent gifta. Antalet icke förvärvsarbete b gifta kvinnor var 9 625. (Se vidare tab. C).

År 1960 fanns i Gävle 19 941 hushåll varav 7 728 med barn under 16 år. Ca 2 200 hushåll, 11 procent, betecknades vid 1960 års bostadsräkning som trångbodda, d. v. s. med mer än 2 boende per rum och 24 procent av alla barnhushåll var trångbodda. — Bil fanns i 6 346 hushåll. (Se vidare tab. D).

År 1960 fanns enligt bostadsräkningen detta år 20 528 lägenheter i Gävle. Lägenheter om 1 rum och kök eller mindre utgjorde 37 procent av lägenhetsbeståndet, 2 rum och kök 31 pro-

cent, 3 rum och kök 18 procent och 4 rum och kök eller större 13 procent. Eget bad- eller duschrut s saknades i 44 procent av lägenheterna och i 20 procent saknades centralvärme. (Se vidare tab. E).

Socialhjälp utgick 1961 till 1 191 familjer och ensamstående. Här ibland förekom 204 familjer med barn, samt 5 ensamman män och 170 ensamman kvinnor med barn. Barnavårdsman fanns vid slutet av 1961 förordnad för 820 barn utom äktenskap och bidragsförskott utbetalades under året för 450 barn inom och 421 barn utom äktenskap. (Se vidare tab. F).

Antalet skatte kronor per invånare var enligt 1962 års taxering 56: 45 och utdebiteringen 17: 50.

Socialbyrå

Gävle har sedan 1956 centraliserad socialvård. I samband med att socialförvaltningen omorganiserades till en gemensam socialbyrå under en förvaltningschef fattades principbeslut om att socialvården skulle läggas om enligt den s. k. familjevårdsprincipen. Fullt konsekvent genomfört innebär detta system att en och samme tjänsteman eller team av tjänstemän svarar för all socialvård som berör en och samma familj, i motsats till den s. k. funktionsprincipen, där tjänstemännen är specialiserade på olika grenar av socialvårdsarbetet. Enligt en undersökning 1959 var drygt 50 procent av socialnämndens och 58 procent av barnavårdsnämndens fall (familjer) samtidigt aktuella hos en eller flera andra nämnder.

Familjevårdsprincipen genomförs efter hand i den utsträckning som de praktiska förhållandena medger. Ut-

³ O. Gulbrandsen: Sveriges befolkning 1980, 1960 års jordbruksutredning. Stencil.

⁴ Avser tätbebyggelse i centralort.

tryck för familjevårdsprincipen är bl. a. den till socialbyrån hörande familjerådgivningsbyrån, konferenser i fastställda former mellan befattningshavarna samt gemensam registrering av nämndernas aktmaterial. Vidare strävar man efter att låta tjänstemännen i viss utsträckning cirkulera mellan olika avdelningar. Socialbyrån har vidare en relativt sett stor andel kvalificerade tjänster på kontorsidan, något som tjänar till att avlasta socialarbetarna vissa rutinbetonade arbetsuppgifter.

Socialförvaltningen består av avdelningar för nykterhetsvård, socialhjälp, barn- och ungdomsvård, barnstugeverksamhet samt kameralavdelning och sysslomanskontor. Huvuddragen i organisationen framgår av skiss.

Avdelningen för barn- och ungdomsvård

Avdelningen för barn- och ungdomsvård, vilken i likhet med andra avdelningar leds av en avdelningschef, består av en sektion för allmänt förebyggande ungdomsvård, en barnavårdsmannasektion, en utredningssektion samt familjerådgivningsbyrå och expedition.

På barnavårdsmannasektionen tjänstgör 1 förste assistent och 3 assistenter jämte 1 kanslibiträde på heltid och 1 på halvtid.

På utredningssektionen arbetar 1 förste assistent och 3 assistenter. All personal har bl. a. som uppgift att delta i patrulleringar tillsammans med socialpolisen. För vissa ärenden, t. ex. vårdnadsärenden tillkommer därutöver 2—4 extra anställda utredare.

Förebyggande ungdomsverksamhet

Den förebyggande fritidsverksamheten sorterar i Gävle under barnavårdsnämnden, vilken dock ej ensam svarar för verksamheten. Sedan 1961 fungerar en särskild ungdomsvårdsberedning för

förebyggande ungdomsverksamhet. Beredningens ledamöter tillsätts av barnavårdsnämnden och stadens ungdomsråd. Beredningen har en ungdomskonulent som tjänsteman.

På beredningen ankommer bl. a. att svara för fördelningen av stadens anslag till ungdomsverksamheten, såsom fördelning av aktivitetsbidrag och ungdomsledarestipendier till ungdomsorganisationerna samt bidrag till organisationernas verksamhet bland barn under 12 år. Man håller vidare en viss service åt föreningarna.

Ungdomsgårdsverksamhet drivs i Gävle genom olika huvudmän men under gemensam planering och samverkan. Ungdomsvårdsberedningen leder sedan 1961 en ungdomsgård med arvodestänad föreståndare. Nykterhetsorganisationerna driver också sedan 1961 öppen verksamhet med arvodesanställd föreståndare vid en egen ungdomsgård och har särskilt anslag från staden för detta ändamål.

Den kyrkliga kommunen som har två egna ungdomssekreterare startade 1959 en ungdomsgård för öppen verksamhet och driver numera verksamhet vid ytterligare 3 ungdomslokaler.

I såväl ungdomsgårdsarbetet som beträffande övriga former av kommunalt stödd fritidsverksamhet och i föreningsarbetet söker man genom ungdomsvårdsberedningen planera för olika stadsdelars behov av lokaler och fritidssysselsättning för ungdom.

Inackorderingshem och barnhem

KFUM resp. KFUK har sedan flera år med stadens stöd drivit inackorderingshem för pojkar och flickor. Flickhemmet är dock f. n. nedlagt.

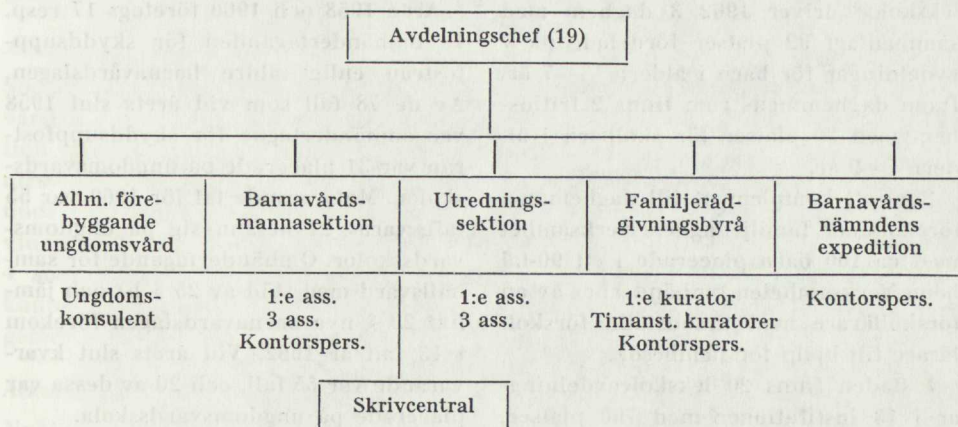
Barnavårdsnämnden har 2 egna barnhem, ett spädbarnshem på 25 platser och ett upptagningshem på 15 platser.

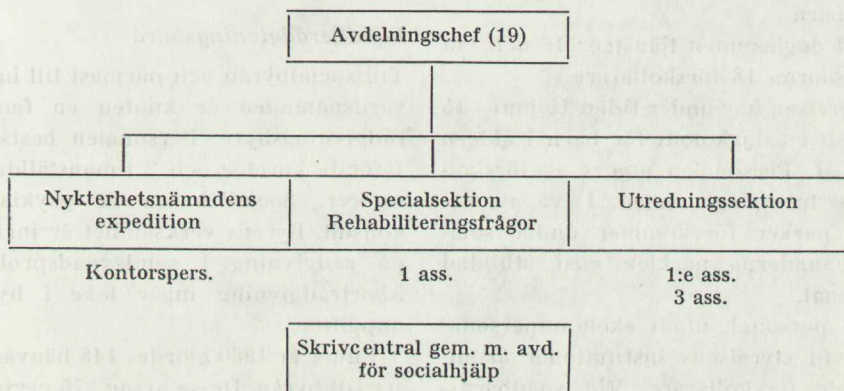

Avdelningen för barn- och ungdomsvård i Gävle socialförvaltning

Avdelningen för nykterhetsvård i Gävle socialförvaltning

Barnstugeverksamhet m. m.

Styrelsen för Gävle stads daghem och lekskolor driver 1962 3 daghem med sammanlagt 92 platser fördelade på 7 avdelningar för barn i åldern $\frac{1}{2}$ —7 år. Inom daghemmens ram finns 2 fritidshem med 30 platser för skolbarn i åldern 7—9 år.

Som ett komplement till daghemmen förekommer familjedaghemverksamhet med ca 100 barn placerade i ett 90-tal hem. Verksamheten omhänderhas av en förskollärare med timanställd förskollärare till hjälp för hembesök.

I staden finns 20 lekskoleavdelningar i 13 institutioner med 700 platser, fördelade i för- och eftermiddagsgrupper. I en lekskolegrupp har bedrivits försöksverksamhet med $4\frac{1}{2}$ timmes vistelse, avsedd för deltidsarbetande mödrars barn.

Vid daghemmen tjänstgör 16 och vid lekskolorna 18 förskollärare.

Styrelsen har under tiden 15 juni—15 augusti en dagkoloni för barn i åldern 4—7 år. Personalen utgörs av förskollärare från daghemmen. I två av stadens parker förekommer under sommarmånaderna parklek med utbildad personal.

All personal, utom ekonomipersonalen, vid styrelsens institutioner är utbildade förskollärare. Vid spädbarns-avdelningen tjänstgör examinerade barnsköterskor. Varje daghemsavdelning har 2 lärare.

Barnavårdsklientelet

Enligt barnavårdsnämndens verksamhetsberättelser blev år 1958 61 barn och ungdomar föremål för 70 förebyggande åtgärder enligt 23 § äldre barnavårdslagen. År 1960 företogs 103 förebyggande åtgärder avseende 90 barn och ungdomar. År 1962 vidtogs 235 förebyggande åtgärder för 193 barn och ungdomar enligt 26 § nya barnavårdslagen. I 31

fall föranstaltades därvid om övervakning.

Åren 1958 och 1960 företogs 17 resp. 10 omhändertaganden för skyddsuffostran enligt äldre barnavårdslagen. Av de 78 fall som vid årets slut 1958 var omhändertagna för skyddsuffostran var 31 placerade på ungdomsvårdsskolor. Motsvarande tal för 1960 var 55 fall, varav 21 befann sig på ungdomsvårdsskolor. Omhändertagande för samhällsvård med stöd av 25 § b) och jämlikt 29 § nya barnavårdslagen förekom i 13 fall år 1962. Vid årets slut kvarvarande var 55 fall, och 20 av dessa var placerade på ungdomsvårdsskola.

Barnavårdsnämnden avgav 1958 40 yttranden i åtalseftergiftsärenden enligt 1944 års lag. År 1960 avgav nämnden 75 yttranden och 1962 69 yttranden.

Familjerådgivningsbyrå

Till socialbyrån och närmast till barnavårdsnämnden är knuten en familjerådgivningsbyrå. Personalen består av 1 förste kurator och 2 timanställda kuratorer. Socialläkaren är psykiatrisk konsult. Byråns verksamhet är inriktad på rådgivning i samlevnadsproblem. Abortrådgivning ingår icke i byråns uppgifter.

Under år 1960 gjordes 148 hänvändelser till byrån. Dessa avsåg 275 personer. Dessutom förekom 35 anmälningar som återtog på grund av för lång väntetid. Av 85 gifta par, vilka övervägde skilsmässa vid byrån, fortsatte 68 äktenskapet. År 1962 gjordes 147 anmälningar avseende 281 personer. På grund av att extra personal anlitas vid byrån kunde samtliga dessa fall behandlas trots att ärendena blivit mer komplicerade.

Byrån bedriver en viss förebyggande verksamhet i bl. a. skolornas avslutningsklasser. En lektionstimme i 8:e klass förläggs — i mindre grupper —

till byrån. Sedan 1962 bedrivs också försöksvis gruppsamtal med alkoholisthustrur.

Avdelningen för nykterhetsvård

Socialbyråns avdelning för nykterhetsvård är organiserad med en specialsektion för rehabiliteringsfrågor och en utredningssektion. Avdelningen står under ledning av en avdelningschef och vidare tjänstgör 1 förste socialassistent, 4 socialassistenter och 3 personer på kontorssidan. Vidare finns skrivcentral gemensam med socialhjälpavdelningen.

Alkoholpoliklinik

Nykterhetsnämnden driver en alkoholpoliklinik där socialläkaren har mottagning. På polikliniken tjänstgör även en kurator. Under 1962 mottogs där 124 patienter.

Inackorderingshem och anstalter

Gävle stad har egen nykterhetsvårdsanstalt på 16 platser och ett inackorderingshem på 14 platser för alkoholskadda. Dessa institutioner bildar tillsammans med stadens eget mentalsjukhus en sammanhängande vårdkedja för nykterhetsvårdsklientelet under socialläkarens ledning.

Undervisning i nykterhetsfrågor

Undervisning i alkoholfrågan meddelas årligen till rekryterna vid stadens regemente. Denna undervisning sker i grupper med högst 25 deltagare. Nämndens tjänstemän medverkar även vid lektioner i samhällskunskap i skolorna liksom vid sammankomster med föräldraföreningarna.

Nykterhetsvårdsklientelet

Enligt nykterhetsnämndens årsberättelser förekom 1958 2 061 fylleriförseelser, 1960 2 002 och 1962 1 883 fylleriförseelser. 1962 hade 608 personer hemma-

hörande i Gävle begått 833 fylleriförseelser i Gävle eller på annan ort. Av dessa personer var 85 under 21 år, 76 mellan 21—25 år, 76 mellan 26—30 år samt 371 över 30 år. Under 1958 var sammanlagt 917 personer och under 1960 792 personer föremål för något slag av åtgärd av nykterhetsnämnden. Motsvarande antal uppgick 1962 till 971 personer. Av dessa var 48 kvinnor och 70 var i åldern 21—24 år. Personer under 21 år behandlas, med undantag av enstaka gränssfall, av barnavårdsnämnden.

Skolväsendet

Läsåret 1962/63 går ca 5 850 barn i den obligatoriska skolan i Gävle. Staden har åttaårig obligatorisk skola med frivilligt nionde år. Grundskolan omfattar årskurserna 1—6.

I Gävle finns vidare läroverk, praktisk realskola, flickskola samt yrkes- och handelsskolor.

Följande specialklasser finns inrättade:

- 8 skolmognadsklasser
- 22 hjälpklasser
- 2 observationsklasser, varav 1 på högstadiet
- 1 hörselklass
- 1 cp-klass.

Vidare finns 2 läs- och skrivkliniker, där eleverna går kvar i sina ordinarie klasser men besöker klinikerna visst antal gånger per vecka. Två lärare har hela sin tjänstgöring vid dessa kliniker. En lärare undervisar också vissa timmar på barnpsykiatriska kliniken.

Elevvård

Den obligatoriska skolan har egen rådgivningsbyrå med psykiatrisk konsult. En heltidsanställd skolsköterska med psykologisk utbildning har ett mindre skolsköterskedistrikt än övriga och ägnar halva sin tjänstgöring åt att sköta

utredningar och testningar för rådgivningsbyrån. Barnen hänvisas till rådgivningsbyrå genom skolläkare, skolsköterskor och rektorer. Det förekommer även att föräldrar söker direkt. Skolmognadstestning av nybörjare ombesörjes genom skolförvaltningen och rektorerna.

Gävle skolförvaltning har 9 skolsköterskor. Dessa har även åtagit sig direkt kurativa arbetsuppgifter och har då bl. a. särskild mottagning för detta ändamål. Viss kuratorsverksamhet har tidigare bedrivits av en manlig och en kvinnlig lärare.

Föräldrapplysning

Efter mönster från andra städer har skolan i samarbete med bl. a. barnavårdsnämnden och de föräldraföreningar som finns vid varje skola under 1961 genomfört en uppfostringskampanj. 10 000 broschyrer med »gemensamma normer» har delats ut.

Barnpsykiatrisk verksamhet

Vid Gävle centrallasarett inrättades i november 1961 en barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning och klinik med Gävle stad och Gävleborgs läns landsting som huvudmän. Kliniken har 12 vårdplatser.

I öppen vård mottogs 1962 290 patienter och i slutenvård 96. I 40 fall var snatteri, stöld och skolk huvudanledningen till undersökningen. Av 375 patienter hade 49 hänvisats till undersökning genom skolan och 64 genom barnavårdsnämnd. Kliniken utfärdade 68 utlåtanden till myndigheter.

Enligt godkänd plan för verksamheten finns följande tjänster inrättade: 1 överläkare, 1 underläkare, 1 psykolog, 1 bitr. psykolog, 2 kuratorer, 1 arbetsterapeut samt avdelnings- och kontorspersonal. Genom skoldirektionens försorg bedrivs skolundervisning för

de intagna barnen av en därtill förordnad lärare. Underläkartjänsten har varit obesatt sedan starten och en kuratorstjänst har tidvis endast varit besatt på halvtid. På grund härav har kliniken ännu ej nått sin fulla kapacitet, men verksamheten har eljest kunnat hållas igång frånsett 1 månads semesterstängning. Trots att verksamheten är relativt nystartad och ännu icke helt inarbetad hos myndigheter och institutioner har man lång väntelista.

Arbetsförmedling och arbetsvård

Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län har huvudkontor i Gävle. Den 1 januari 1963 består personalen, inklusive cheftjänstemän, av tillhoppa 49 tjänstemän, varav 15 på kontorsidan. Härav arbetar 4 tjänstemän på arbetsvårdsexpeditionen och 4 på yrkesvägledningsexpeditionen.

Särskilda yrkesvals lärare kommer att tjänstgöra vid Gävle skolor fr. o. m. läsåret 1963/64. Yrkesvägledning har hittills bedrivits i årskurserna 8 och 9 inom ramen för folkskolans undervisningsplan samt vid de högre skolorna genom yrkesvägledningsexpeditionens medverkan.

Landstingets arbetsträninginstitut är beläget i Bollnäs. Gävle stad har en skyddad verkstad med plats för 20 män och 20 kvinnor. Staden kan också erbjuda skyddad verksamhet i form av parkarbete o. dyl. för arbetsvårdens klientel. — I länet finns ytterligare 2 skyddade verkstäder.

Länsarbetsnämnden anordnar kontinuerligt kurser i mekaniskt verkstadsarbete som är speciellt tillrättalagda för hjälpklassmässiga pojkar.

Polisväsendet

1963 omfattar poliskåren i Gävle polisdistrikt enligt stat, förutom polismästaren, 79 tjänster på ordningsavdelningen,

3 delgivn.-
män, ej
polisers.

Polism.exp.
1 klb

Ordningsavdelning

Pkom 23

1 klb

Utbildnings-
sektion

1 fpa 17

1 pa¹
1 fpk¹
pk

Bevaknings-
sektion

Journ. befäl
5 fpa 17
4 pa

Bil-
förare
5
fpk/pk

Fotpa-
trull-
grup-
per
25
fpk/pk

Rör-
ligt
kom-
mando
2
fpk/pk

Vikariats- och förstärkningsgrupp
15 eo pk

Ordonnanssektion

Arb.-
ledn.
1 fpa
17

Ut-
redn.-
grupper
5 fpk/pk
(1 pa
under
ferier)

Ordon-
nans-
grupper
2 fpk/pk

3 kontors- och
skrivbiträden

Bitr. åt
pkom
1 fpa 19

Utredn.-
sektion

Arb.-
ledn.
1 fpa
17

Utredn.
grupper
2 pa
4
fpk/pk

3 kontors- och
skrivbiträden

Rotel I
(För-
mogen-
hets-
brott)

Arb.-
ledn.
kval.
utr.
1 fkra
19

3
fkra/
kra

Rotel II
(Välds-
brott)

Arb.-
ledn.
kval.
utr.
1 fkra
19

3
fkra/
kra

Rotel III
(Stölder,
inbrott)

Arb.-
ledn.
kval.
utr.
1 fkra
19

4
fkra/
kra

därav förd-
stöder m.m.

4 kontors- och
skrivbiträden

Rotel IV
(Allm.
spä-
ning;
Social-
polis)

Arb.-
ledn.
kval.
utr.
1 fkra
17^a

4
fkra/
kra
1 fpk/
pk

Krimi-
nal-
tek-
niskt
arbete

1
fkra/
kra

Utlän-
nings-
ären-
den

1
fpk/
pk

Hitte-
gods-
ären-
den

1
fpk/
pk

Expe-
dition
Upp-
tagn.
av an-
mäln.
m. m.

2
fkra/
kra

Kriminalavdelning

Krkom 21

¹ Under skolferier i tjänst på ordnanssektionen.

² Vik.lön.förordn. som fkra 19.

24 tjänster på kriminalavdelningen, tillhoppa 103, samt 41 tjänster på statspolisavdelningen (för tjänstgöring utom staden). På kontorssidan tjänstgör 9 personer.

Ordningsavdelningen är uppdelad i en bevaknings-, en ordonnans- och en trafikutredningssektion. Fr. o. m. 1962 har även tillkommit en utbildnings- och rekryteringssektion. En avdelning av statens polis-skola är förlagd till Gävle.

Kriminalavdelningen består av 4 rotlar, varav en socialrotel, en sektion för fordonstöld, en expedition för anmälningsupptagning m. m. samt befattningshavare för kriminaltekniskt arbete. Polisdistriktets organisation framgår av skiss. — I samband med polisväsendets förstatligande kommer Gävle polisdistrikt att utökas och omfatta även kringliggande kommuner. Det föreslagna nya distriktet får en folkmängd av ca 81 000 invånare.

Socialpolis

Gävlepolisen har särskild socialpolisrotel organiserad inom kriminalavdelningen. Chef är en förste kriminalassistent och personalen i övrigt består av 4 kriminalassistenter och 1 kvinnlig poliskonstapel, vilken senare även biträder övriga rotlar i ärenden som rör kvinnor och barn. Härutöver tjänstgör en kvinnlig polisaspirant. Roteln bedriver allmän spaning och spaning i brottmål jämsides med socialpolisverksamheten och man har ett intimt samarbete med de sociala organen — bl. a. gemensam patrullering med tjänstemän från barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. Genom samarbete med tullen söker man komma tillrätta med flicktrafiken i hamnen. Med vissa mellanrum utför man även patrullering tillsammans med polis och socialvårdstjänstemän från olika grannkommuner

för att därmed få grepp om det klientel som utifrån söker sig till Gävle.

Polisens undervisning i skolor m. m.

Utbildningssektionen har ledningen av skolpolisarbetet och polisens trafikundervisning i skolan, vilken fr. o. m. 1962 väsentligt utökats. 2 polismän är under terminerna helt engagerade i denna undervisning, vilken når samtliga klasser i den obligatoriska skolan. Undervisningen följs upp med praktiska lektioner för de högre klasserna. Grupper av lekskolebarn och andra förskolebarn undervisas sommartid i en särskild »lekstad».

Skolundervisning i »lag och rätt» bedrivs genom socialpolisens försorg under ca 20 timmar årligen. Detta innebär att alla elever i 7—9 klass samt i realskolan och yrkesskolorna får en föreläsning varje år. Vissa år har även eleverna i de högre skolorna fått liknande undervisning. Enskilda polismän ställer sig också till förfogande som föredragshållare i föreningar och på ungdomsgårdar.

Polisstatistik

Under år 1958 kom till polisens kännedom 3 594 strafflagsbrott, år 1960 3 753 och år 1962 4 313 strafflagsbrott. Härav fördelade sig antalet misshandelsbrott,

	1958	1960	1962
Misshandel	49	119	92
(SL 14: 10—14)			
Stöld, även grov . . .	1 321	1 378	1 636
(SL 20: 1, 4, 10)			
Snatteri och bodräkt	11	148	317
(SL 20: 2, 3)			
Biltillgrepp	229	210	290
Mc-tillgrepp	52	29	54
Mopedtillgrepp	114	137	336
Cykeltilgrepp	989	824	844
Rån	3	12	5
Övriga brott jml 20			
kap. SL	26	35	7
Skadegörelse (24 kap.)	131	67	68

brott enligt 20 kap. SL och skadegörelse enligt tabell. (Uppgifterna tillhandahållna genom statistiska centralbyrån.)

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndigheten i Gävle består av stadsfiskal och bitr. stadsfiskal som ordinarie befattningshavare. Vidare utgår ett extra anslag för ytterligare en arbetskraft (motsvarande halvtidstjänstgöring). Vid nyorganisationen i samband med polisväsendets förstatligande förutsattes 4 åklagarbefattningar för Gävledistriktet.

Åtalsprövningar enligt 1944 års lag handlägges fr. o. m. 1 april 1962 av landsfogden. Ärendena förbereds dock av stadsfiskalen, som därvid har kontakt med barnavårdsnämnden.

Under åren 1955—62 förekom i Gävle, enligt hos riksåklagarämbetet förd statistik, följande antal åtalsprövningar och åtalseftergifter enligt 1944 års lag.

	Antal prövade fall	Därav åtals- eftergift
1955.....	60	43
1958.....	76	50
1959.....	69	63
1960.....	85	76
1961.....	92	70
1962 t.o.m. 31/3.....	15	13

Kriminalvård i frihet

Personalen vid skyddskonsulentorganisationen i Gävleborgs distrikt består den 1 jan. 1963 av 1 skyddskonsulent, 1 skyddsassistent och 1 kanslibitråde. Antalet aktuella ärenden i distriktet är vid samma tid 710, varav 645 villkorligt dömda, 48 villkorligt frigivna samt 3 på prov utskrivna från ungdomsanstalt och 14 från säkerhetsanstalt. I distriktet finns 486 övervakare.

Antalet ärenden som gäller Gävle stad är 208 eller ca 30 procent av alla ärenden. Härav är 178 villkorligt dömda, 16

villkorligt frigivna och 3 resp. 11 utskrivna från ungdoms- och säkerhetsanstalt. Bland de villkorligt dömda i Gävle stad är 6,7 procent under 18 år, 31,5 procent i åldern 18—20 år, 14,0 procent 21—24 år och 47,6 procent äldre än 24 år. I hela distriktet är drygt 50 procent av total klientelet yngre än 21 år (åldersfördelningen över 21 år är ej känd).

Antalet övervakare i Gävle stad är 109. Bland övervakarna finns 85 lekmän medan 6 är tjänstemän inom nykterhetsvården, 4 inom barnavården och 5 inom annan socialvård. Som övervakare fungerar också 4 arbetsförmedlingstjänstemän och 3 polismän och dessutom har skyddskonsulenten och skyddsassistenten övervakningsuppdrag. 60 lekmanna- och 15 tjänstemannaövervakare har endast ett uppdrag vardera. Sammanlagt 17 övervakare har 2 uppdrag och 10 har 3 eller 4 uppdrag. Två tjänstemän och 5 lekmän har 5 eller flera övervakningsuppdrag.

Enligt utbyggnadsplanerna för skyddskonsulentorganisationen skulle Gävle distrikt från 1965 få följande utseende.

Omfattning: Gävle stad, Gästriklands västra och östra domsagor, Bollnäs domsaga, Sydöstra, Norra och Västra Hälsinglands domsagor.

Anstalter: Gävle, 48 platser och Hudiksvall, 26 platser, båda tillhörande säkerhetsgruppen.

Organisation: 1 skyddskonsulent, 1 biträdande skyddskonsulent, 2 skyddsassistenter och 1 kanslibitråde.

Uppsala

Allmänna data

Uppsala är residensstad i Uppsala län. Vid folkräkningarna 1950 och 1960 hade staden 63 753 respektive 77 397 invånare. Vid 1963 års ingång var invånarantalet 80 502 och stadens areal

98 km². I Uppsala län fanns vid samma tid 172 027 invånare.

Uppsalas folkmängd har mer än tredubblats sedan sekelskiftet, med den kraftigaste ökningen under de senaste decennierna. Folkmängdsindex år 1930 var 1 326 om år 1900 sätts = 1 000. År 1950 hade det stigit till 2 789 och 1960 till 3 386. — Uppsala är också centralort för ett stort omland. Befolkningen i den A-region⁵ som har Uppsala till huvudort uppgick 1960 till ca 142 600. (Se vidare tab. A.)

Antalet barn under 15 år var 1950 14 473 eller 22,7 procent av folkmängden. År 1960 uppgick antalet till 16 714 eller 21,6 procent av folkmängden. Barn och ungdom under 25 år utgjorde 1960 37,2 procent av stadens befolkning eller 28 753 personer. Samma år fanns 10 388 gifta kvinnor i åldern 15—44 år. (Se vidare tab. B.) Utländska medborgare var 1 423, varav hälften kvinnor.

Enligt den i föregående avsnitt nämnda prognosen⁶ kommer Uppsala — förutsatt att flyttningstakten blir densamma som under 1950-talet — att 1970 ha en folkmängd på 94 600 personer, varav 21 200, eller ca 22 procent, under 15 år. (Tab. A.)

Uppsalas — Östra Aros' — anor går tillbaka till vikingatiden. Staden var under medeltiden en viktig knutpunkt för handel och administration. Under 1900-talet har staden fått en alltmer växande betydelse som handels- och kommunikationscentrum. Uppsala är numera också en stor industristad med bl. a. metall- och textilfabriker samt keramisk och fiskindustri.

Uppsala är en gammal lärdomsstad och har sin speciella prägel som utbildnings- och universitetsort. Universitetet, som grundades 1477, hade 1963 över 12 000 studenter. Flera andra läroanstalter är också belägna i Uppsala.

Vid folkräkningen 1960 fanns 33 209 förvärvsarbetsbetande personer i Uppsala. Härav arbetade 8 919 eller 26,9 procent inom industrin och 5 293 eller 15,9 procent inom handeln. Ett förhållandevis mycket högt antal var sysselsatta inom undervisning och sjukvård, d. v. s. 3 359 (10,1 procent) inom undervisning och 3 382 (10,2 procent) inom sjukvård. Inom förvaltningen arbetade 1 983 personer (6,0 procent). Hela antalet förvärvsarbetsbetande utgjorde 62,5 procent av befolkningen i åldern 16—66 år. 12 781 kvinnor hade förvärvsarbete och deras andel av alla förvärvsarbetsbetande var 38,5 procent. Av dessa kvinnor var 5 119 gifta (40,1 procent). De icke förvärvsarbetsbetande gifta kvinnorna var 12 872. (Se vidare tab. C.)

År 1960 hade Uppsala 28 913 hushåll och i 10 637 av dessa fanns barn under 16 år. Vid bostadsräkningen 1960 betecknades ca 2 200 eller 7 procent av hushållen som trångbodda (mer än 2 boende per rumsenhet). Av barnhushållen var 15 procent trångbodda. — Bil fanns i 10 035 hushåll. (Se vidare tab. D.)

Bostadsräkningen 1960 upptar 30 058 lägenheter i Uppsala. Lägenheter om 1 rum och kök eller mindre utgjorde 32 procent av lägenhetsbeståndet, 2 rum och kök 32 procent, 3 rum och kök 22 procent och 4 rum och kök eller större 13 procent. Drygt en fjärdedel, 27 procent, av lägenheterna saknade eget bad- eller duschrum och 14 procent saknade centralvärme. (Se vidare tab. E.)

Medelinkomsten i Uppsala var 1960 13 962 kronor per inkomsttagare. Socialhjälp utgick 1961 till 1 629 familjer och ensamstående. Häribland befann sig 375 barnfamiljer samt 5 ensamma män och 210 ensamma kvinnor med barn.

⁵ Se not 2.

⁶ Se not 3 och not 4.

Barnvårdsman fanns vid slutet av 1961 förordnad för 1 130 barn utom äkten-skap och bidragsförskott utbetalades under året för 488 barn inom och 445 barn utom äkten-skap. (Se vidare tab. F.)

Antalet skattekronor per invånare var enligt 1962 års taxering 58:19 och hela den kommunala utdebiteringen var 15:65.

Socialvårdsbyrån

Uppsala har centraliserad socialvård sedan 1942 med gemensam expedition för socialnämnden, barnvårdsnämnden och nykterhetsnämnden. Socialvårdsbyrån förestås av en socialvårdschef som tillika är sekreterare och ombudsman hos barnvårdsnämnden och socialnämnden. Huvuddragen i socialförvaltningens organisation framgår av skiss. En pågående omorganisation av socialbyrån torde bl. a. komma att medföra ett 10-tal nya tjänster. Utredning pågår om övergång till familjevårdsprincipen.

Avdelningen för barnavård

Avdelningen för barnavård leds av en byråföreståndare. På utredningssidan arbetar 1 förste assistent och 7 assistenter. En av assistenttjänsterna är placerad hos polisen (se »Polisväsendet») och en annan tjänst är särskilt avdelad för fosterhemsanskaffning. På sektionen för barnvårdsmanuskap finns 1 förste barnvårdsman och 5 barnvårdsmän. Avdelningen för barnavård handlägger också bidragsförskott och allmänna barnbidrag.

Överläkaren vid barnpsykiatriska kliniken i Uppsala har fungerat som barnvårdsnämndens expert i uppfostringsfrågor. Sedan 1962 har nämnden tillgång till en rådgivande barnpsykiater, vilken tjänstgör 3 timmar i veckan. Han förmedlar bl. a. kontakten mellan barna-

vårdsnämnden och kliniken när det gäller barn som är i behov av intagning eller behandling.

Förebyggande ungdomsverksamhet⁷

Den förebyggande fritidsverksamheten ankommer i Uppsala på ett särskilt kommunalt organ, ungdomsstyrelsen, vilken tillkom 1948 under namnet ungdomsnämnden. I ungdomsstyrelsen ingår en företrädare för barnvårdsnämnden och en för Uppsala ungdomsråd. Ungdomsrådet är vidare representerat i styrelsens tre beredningskommittéer.

Sedan 1956 finns till ungdomsstyrelsen knuten en konsulent som bl. a. svarar för ledningen av stadens ungdomsgårdar. År 1960 tillkom en assistent vid ungdomsstyrelsen med förenings-service som speciell uppgift. Assistenten biträder dessutom i verksamheten vid ungdomsgårdarna.

Uppsala har 6 kommunala ungdomsgårdar, varav en fungerar som ren föreningsgård. Vid samtliga gårdar är föreståndare och annan personal anställda på deltid. Lokalförhållandena har erbjudit vissa problem då ingen av gårdarna från början är byggd för ungdomsverksamhet.

Inom den kyrkliga kommunen drivs ungdomsverksamhet bl. a. genom en arvodesanställd ungdomskonsulent hos domkyrkoförsamlingarnas ungdomsråd. Frikyrkliga samarbetskommittén bedriver ungdomsgårdsverksamhet.

Ungdomsstyrelsen anordnar bl. a. kurser för ungdomsledare. Under 1961 förekom en sådan kurs i seminarieform med sammanlagt 50 undervisningstimmar.

Inackorderingshem

I ungdomsstyrelsens regi drivs ett inackorderingshem för pojkar och ett för

⁷ Tillhör ej socialvårdsbyråns verksamhetsområde, men behandlas för översiktens skull i detta sammanhang.

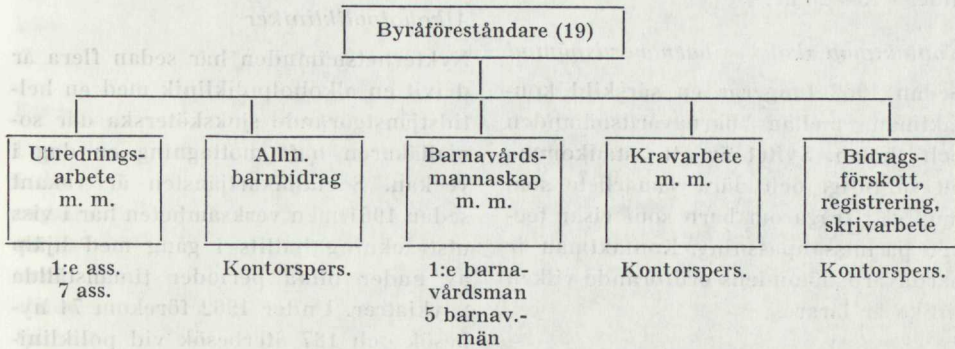
Socialförvaltningen i Uppsala 1963

Socialchef (B1)

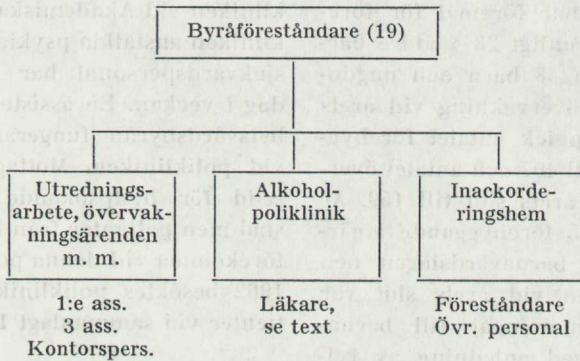
Öppen socialhjälp	1:e ass. (16) 4 ass.
Kameralt arbete	Kamrer (19) 1 kassör Kontorspers.
Socialregister	Registrator (8) Kontorspers.
Socialläkare	Socialläkare (vak.) 1 sköterska
Sluten vård	Sysselman (18) Husmor Kontorspers. Vård- och ekonomipers.
Hemhjälp	Förestånd. (9) 1 hembesökare Kontorspers. Hemvårdarinnor o. hem-samariter
Familjebidrag	Kontorist (9) Kontorspers.
Barnavård	Byråförestånd. (19) Org. i övrigt, se nedan
Nyktervård	Byråförestånd. (19) Org. i övrigt, se nedan

Avdelningen för barnavård inom Uppsala socialförvaltning

Avdelningen för nykterhetsvård inom Uppsala socialförvaltning

flickor med 12 platser vardera. Hemmen är avsedda för välanpassad ungdom i åldern 15—20 år.

Kontaktman skola — barnavårdsnämnd

Sedan 1962 fungerar en särskild kontaktman mellan barnavårdsnämnden och skolan. Syftet är att åstadkomma ett så tidigt och nära samarbete som möjligt i fråga om barn som visar tecken på missanpassning. Kontaktman är barnavårdsnämndens ordförande vilken tillika är lärare.

Barnavårdsklientelet

Under 1958 blev enligt barnavårdsnämndens verksamhetsberättelser 100 barn och ungdomar föremål för förebyggande åtgärd enligt 23 § äldre barnavårdslagen och 48 barn och ungdomar stod under övervakning vid årets slut. År 1960 uppgick antalet förebyggande åtgärder till 407 och antalet övervakningsfall vid årets slut till 159. År 1962 förekom 515 förebyggande åtgärder enligt nya barnavårdslagen och övervakningsfallen vid årets slut var 145. Antalet anmälningar till barnavårdsnämnden med anledning av fylleriförseelser var 170.

Under 1958 och 1960 var 73 resp. 92 barn och ungdomar omhändertagna för skyddsuppfostran enligt äldre barnavårdslagen. Under 1962 var 121 barn och ungdomar omhändertagna för samhällsvård enligt 29 § nya barnavårdslagen.

Barnavårdsnämnden avgav 48 yttranden i ärenden angående åtalseftergift under 1958, 156 yttranden under 1960 samt 163 yttranden under 1962.

Avdelningen för nykterhetsvård

Avdelningen för nykterhetsvård förestås av en byråföreståndare, som tillika är sekreterare i nykterhetsnämnden. På avdelningen tjänstgör vidare 1 förste

assistent och 3 assistenter jämte 1 kansli- och 1 skrivbiträde.

Alkoholpolikliniker

Nykterhetsnämnden har sedan flera år drivit en alkoholpoliklinik med en heltidstjänstgörande sjuksköterska där socialläkaren haft mottagning en dag i veckan. Socialläkartjänsten är vakant sedan 1961 men verksamheten har i viss utsträckning hållits i gång med hjälp av under olika perioder timanställda psykiatrer. Under 1962 förekom 74 nybesök och 187 återbesök vid polikliniken.

Nykterhetsnämnden har även ordnat poliklinikmottagning vid psykiatriska kliniken vid Akademiska sjukhuset. Vid kliniken anställda psykiatrer och annan sjukvårdspersonal har mottagning en dag i veckan. En assistent från nykterhetsvårdsbyrån fungerar som kurator vid polikliniken. Mottagningen är avsedd för hjälpsökande från Uppsala stad men patienter från länet kan också förekomma vid denna poliklinik. Under 1962 besöktes polikliniken av 258 patienter vid sammanlagt 1 750 besök.

Inackorderingshem

Nykterhetsnämnden har ett inackorderingshem med 10 platser för alkoholmissbrukare.

Nykterhetsvårdsklientelet

Enligt nykterhetsnämndens verksamhetsberättelser förekom 1 664 omhändertaganden för fylleri under 1958. År 1960 förekom 1 191 och år 1962 1 139 fylleriförseelser. Under 1962 hade 941 av fylleriförseelserna begåtts av 560 personer som var hemmahörande i Uppsala. Av dessa var 132 personer 21 år eller yngre och 111 i åldern 22—30 år.

Under 1958 var 1 193 personer föremål för något slag av åtgärd av nykter-

hetsnämnden. Under 1960 var antalet sådana personer 1 126 och under 1962 var antalet 920. Bland de senare förekom 50 kvinnor och 99 personer under 25 år.

Barnstugeverksamhet m. m.

Den halvöppna barnvården företräds i Uppsala av ett särskilt kommunalt organ, styrelsen för Uppsala stads barnvårdande institutioner. Centralt leds verksamheten av en konsulent och institutionsföreståndare. På kansliet tjänstgör vidare 2 förskollärare som assistenter jämte 1 kontorist och övrig kontorspersonal.

Av institutioner finns 5 daghem om sammanlagt 184 platser. Dessutom finns ett halvdaghem med 12 platser kombinerat med lekskola i Studentstaden.

För skolbarn finns 2 fritidshem med 15 platser vardera och ytterligare ett fritidshem kommer att öppnas 1964.

Styrelsen driver 22 lekskolor i 40 avdelningar med tillsammans 780 platser.

Familjedaghemsvirkamheten förestås av en av de assistenter som tillhör det centrala kansliet. Målsättningen är att familjedaghemmen skall erbjuda en likvärdig form av pedagogisk verksamhet, föräldrakontakt m. m., som de vanliga daghemmen. Antalet familjedaghem är därför begränsat till 30. — Familjedagsverksamhet drivs också i barnvårdsnämndens regi men är där avsedd för infektionskänsliga barn.

Studentkåren och studentbostadsstiftelsen har 3 barninstitutioner vilka fungerar som kombinerade daghem och lekskolor. Dessa står under tillsyn av styrelsen för Uppsala barnvårdande institutioner.

Styrelsen har vidare en sommarkoloni med 80 platser vilken leds av utbildad personal. Parklek förekommer sommartid i 7 parker och omfattar ca 650 barn. För barn i åldern 2—4 år finns 2 ute-

barnhagar som förestås av barnsköterskor.

Tillgången på platser vid barnstugorna är inte tillräcklig för behovet. Lekskolorna kan endast undantagsvis ta emot barn under 6 år. Efterfrågan på daghemsplatser är särskilt stark i vissa stadsdelar.

All personal i ledande befattningar vid styrelsens institutioner har förskole- eller barnvårdslärareutbildning. Samtliga institutioner fungerar som övningsinstitutioner för olika utbildningsanstalter i Uppsala och en stor del av personalen tjänstgör som praktikhandledare. Lärarkandidater från stadens förskoleseminarium och från barnvårdslärlinjen vid seminariet för huslig utbildning har utbildning och praktik förlagd till institutionerna. Samma är förhållandet när det gäller barnsköterskelinjen vid stadens yrkesskolor samt i viss utsträckning också stadens hemsysterskola.

Skolväsendet

Höstterminen 1963 går ca 8 920 barn i den obligatoriska skolan i Uppsala. Grundskolan är fullt genomförd och omfattar årskurserna 1—9.

Uppsala har två allmänna gymnasier, handelsgymnasium, tekniskt gymnasium och yrkesskola. Vidare finns flickskola och praktisk realskola.

Följande specialklasser finns inrättade i den obligatoriska skolan.

- 8 skolmognadsklasser
- 23 hjälpklasser
- 7 läsklasser
- 2 observationsklasser
- 1 terapiklass
- 1 hörselklass
- 1 dövklass
- 2 cp-klasser
- 2 sjukhusklasser.

Vidare finns 2 tal- och 4 läskliniker, där 6 heltidstjänstgörande lärare un-

dervisar. En av sjukhusklasserna är inrättad vid barnpsykiatriska kliniken.

Elevvård

Sedan 1962 finns inrättad en tjänst som skolpsykolog. Tjänsten har tidvis varit vakant men en befattningshavare skall tillträda 1964. Psykologen skall genom undersökningar och rådgivning biträda skolledningen i ärenden om elever som är i behov av särskild psykisk omvårdnad samt ombesörja de testningar som är behövliga vid bl. a. placering i specialklass och i samband med skolmognadsprov.

Vid den obligatoriska skolan finns 6 skolsköterskor och vid övriga skolor likaledes 6. Skolsköterskorna svarar vardera för 600—1 500 barn. Den obligatoriska skolan har 6 skolkuratorer som vardera betjänar 2 eller 3 rektorsområden. En av kuratorerna är skolsköterska och 5 är lärare, vilka sköter kuratorsarbetet vid sidan av sin övriga tjänstgöring. För de högre skolorna finns 2 kuratorer, varav den ena är skolsköterska. Dessa fullgör kuratorsuppgifter under visst antal veckotimmar. — Kuratorsverksamheten befinner sig under utredning.

Föräldraupplysning

Hösten 1960 genomförde skolstyrelsen i samarbete med barnavårdsnämnden, ungdomsstyrelsen och föräldraföreningarna en föräldraupplysningskampanj i alla stadens skolor. Cirka 11 500 broschyrer delades ut och mer än 6 000 målsmän besökte de föräldramöten som anordnades i samband med kampanjen.

Barnpsykiatrisk verksamhet

Vid akademiska sjukhuset i Uppsala har funnits barnpsykiatrisk klinik sedan 1947. Denna är numera universitetsklinik och från hösten 1961 disponerar den ett eget, för ändamålet byggt hus.

Sedan 1950 finns inrättad en av landstinget driven central för psykisk barna- och ungdomsvård i anslutning till kliniken.

Verksamheten i sin helhet står under ledning av en överläkare som tillika innehar professur vid universitetskliniken. Denna fungerar dels som riksklinik, dvs. tar emot komplicerade fall från hela landet, dels som central för psykisk barna- och ungdomsvård för det egna landstingsområdet. I den senare egenskapen tar kliniken emot alla slag av psykiskt störda barn och bedriver dessutom rådgivning i förebyggande syfte.

Universitetskliniken svarar för den obligatoriska kursen i barnpsykiatri i med. lic.-examen med f. n. 3 kurser årligen. Vidare sker utbildning av blivande barnpsykiatrer i och med att underläkare genom tjänstgöring på kliniken förvärvar specialistkompetens inom barnpsykiatri.

Utbildningsverksamhet för andra personalgrupper förekommer också. Kliniken erbjuder praktik åt bl. a. psykologer, socionomer och sjuksköterskor inom mentalvård m. m. Personal från kliniken undervisar också vid stadens förskoleseminarium samt vid barnavårdslärlinjen vid seminariet för huslig utbildning. Även annan föreläsningsverksamhet förekommer.

Vid den öppna mottagningen (landstingets central för psykisk barna- och ungdomsvård) tjänstgör — under klinikchefens ledning — 1 biträdande överläkare, 1 biträdande psykolog på heltid och 1 på deltid samt 1 barnpsykiatrisk kurator. Vidare tjänstgör 1 pedagogassistent på deltid samt 1 sjuksköterska på heltid. På kontorssidan finns 1 kansli- och 1 kontorsbiträde.

Kliniken har 35 vårdplatser, varav 20 är avsedda för barn under 15 år och 15 för ungdom i åldern 15—18 år (8 för

flickor, 7 för pojkar). På kliniken tjänstgör utöver klinikchefen följande personal: 1 biträdande överläkare, 3 underläkare, 3 biträdande psykologer, 1 kurator, 1 pedagogassistent på deltid, 1 kontorist och 1 kontorsbiträde. En tjänst som psykolog med lic.-kompetens har tillstyrkts av universitetskanslern.

Vårdpersonalen består av 14 sjuksköterskor, 8 manliga sjukvårdare, 8 barnsköterskor samt sjukvårdsbiträden. Vidare finns 1 arbetsterapeut. Vid avdelningens sjukhusskola tjänstgör 1 heltidsanställd folkskollärare och på barnavdelningarna 2 förskollärare.

På den öppna mottagningen förekom under 1962 sammanlagt 1 600 besök. På kliniken vårdades under samma år 354 patienter, varav 189 var hemmahörande i Uppsala län och 165 från riket i övrigt. Hos ca 120 fall utgjorde »asocialitet» i någon form det väsentligaste symtom som föranlett undersökningen. Kliniken utfärdade 743 utlåtanden till domstolar, barnavårdsnämnder och andra myndigheter.

Familjerådgivning

Uppsala läns landsting har sedan 1956 en familjerådgivningsbyrå vid akademiska sjukhuset i Uppsala. Verksamheten omfattar alla typer av familjerådgivning inklusive abortförebyggande verksamhet.

Byråns chef är psykiater, anställd som överläkare vid landstingets rehabiliteringsverksamhet med uppgift att jämväl förestå familjerådgivningen. Personalen består av 1 heltidsanställd och 2 deltidanställda kuratorer. På kontorsidan finns f. n. 1 sekreterare på deltid.

Byrån handlägger årligen omkring 200 abortärenden. Den arbetstid som kan ägnas åt egentlig familjerådgivning blir därför begränsad. Under 1960 förekom 48 ärenden, 1962 förekom 76 och t. o. m. nov. 1963 88 ärenden. Antalet

sökande ökas för varje år, trots att byrån på grund av personalsituationen inte kan propagera utåt för sin verksamhet.

Sedan 1954 finns en kyrklig familjerådgivningsbyrå i Uppsala. Huvudman är numera samfällda kyrkorådet i Uppsala. Vid byrån arbetar 2 halvtidsanställda kuratorer med social utbildning. Den leds av en styrelse, som bildar ett behandlingsteam och vari bl. a. ingår 2 psykiatrer.

Under 1960 behandlade byrån 188 ärenden, under 1961 185 ärenden och 1962 211 ärenden. Bland de senare förekom endera eller båda makarna i 166 äktenskap.

Arbetsförmedling och arbetsvård

Länsarbetsnämndens huvudkontor är beläget i Uppsala. Den 1 januari 1963 uppgår den totala personalen vid huvudkontoret till 43 tjänstemän, varav 13 på kontorsidan. På expeditionen för arbetsvård finns 5 tjänstemän och på expeditionen för yrkesvägledning 3 tjänstemän.

Under 1963 tjänstgör 7 yrkesvals-lärare vid grundskolan i Uppsala. Antalet täcker i stort sett det aktuella behovet av yrkesvalslärare.

Länsarbetsnämnden anordnar sedan 1959 i samarbete med yrkesöverstyrelsen och stadens yrkesskolor särskilt tillrättalagda 1-åriga yrkeskurser för svagbegåvade elever. Kurserna omfattar enklare maskinarbete och undervisningen sker i små grupper. Kurserna är avsedda för hjälpklassklientel och andra ungdomar som saknar konkurrensdugliga skolbetyg.

Rehabiliteringscentral

Uppsala läns landsting startade i mars 1963 en rehabiliteringscentral och utredningsklinik vid akademiska sjukhuset. Personalen består av 3 läkare,

2 psykologer och 2 kuratorer. Centralen samverkar med sjukhusets övriga avdelningar i ett nära samarbete mellan de olika medicinska specialisterna. Härigenom kan arbetshinder av alla slag bli grundligt utredda och lämpliga åtgärder sättas in — medicinsk behandling, arbetsprövning, arbetsträning, omskolning och andra rehabiliteringsåtgärder.

Landstinget har i anslutning till rehabiliteringscentralen institutioner för arbetsträning och skyddad sysselsättning, belägna i Uppsala. En halvskyddad verkstad drivs i samarbete av landstinget och ett enskilt företag i staden. Skyddade verkstäder finns på ytterligare 2 orter i länet.

Bland de klienter som hänvisas till rehabiliteringscentralen på grund av fysiska, psykiska eller sociala arbetshinder ingår en rätt stor grupp ungdomar med kriminella och asociala symtom. Som föreskrift vid villkorlig dom kan t. ex. anges att vederbörande skall underkasta sig utredning och åtgärder vid rehabiliteringscentralen med efterföljande arbetsträning.

Polisväsendet

Den 1 januari 1963 finns vid Uppsalapolisens ordningsavdelning 116 polistjänster och vid dess kriminalavdelning 33 polistjänster. Härutöver tillkommer kontorspersonal och annan personal, tillsammans 23 befattningshavare. Statspolisavdelningen består av 30 polismän. Polisväsendets organisation framgår av skiss. — I samband med polisväsendets förstatligande kommer polisdistriktet att utvidgas. Det föreslagna distriktet får ca 104 000 invånare.

Polisens sociala verksamhet m. m.

Särskild socialpolissektion finns ej inom Uppsalapolisen, men viss socialpolisverksamhet bedrivs genom kriminalpolisens spaningsavdelning. Denna

har fått personalförstärkning för ändamålet att samtidigt med den allmänna spaningen ägna tid åt socialbetonade uppgifter. Spaningsavdelningen består av 4 kriminalassistenter och förste kriminalassistenter samt 1 kvinnlig förste poliskonstapel. Avdelningen sorterar direkt under kriminalkommisarien, men en särskild chefsbefattning kommer att inrättas fr. o. m. 1964.

Sedan 1962 finns en barnavårdsassistent tjänstgöringsplacerad på kriminalavdelningen. Denne skall representera barnavårdsnämnden vid förhör med barn och ungdom, biträda med utredningen rörande dessa och överhuvud sköta kontakten mellan polisen och barnavårdsnämnden. Han deltar även i spaningsavdelningens patrullering. En representant för nykterhetsvårdsbyrån brukar vara närvarande vid den s. k. allmänna genomgång som äger rum på kriminalavdelningen varje morgon.

Polisens undervisning i skolor m. m.

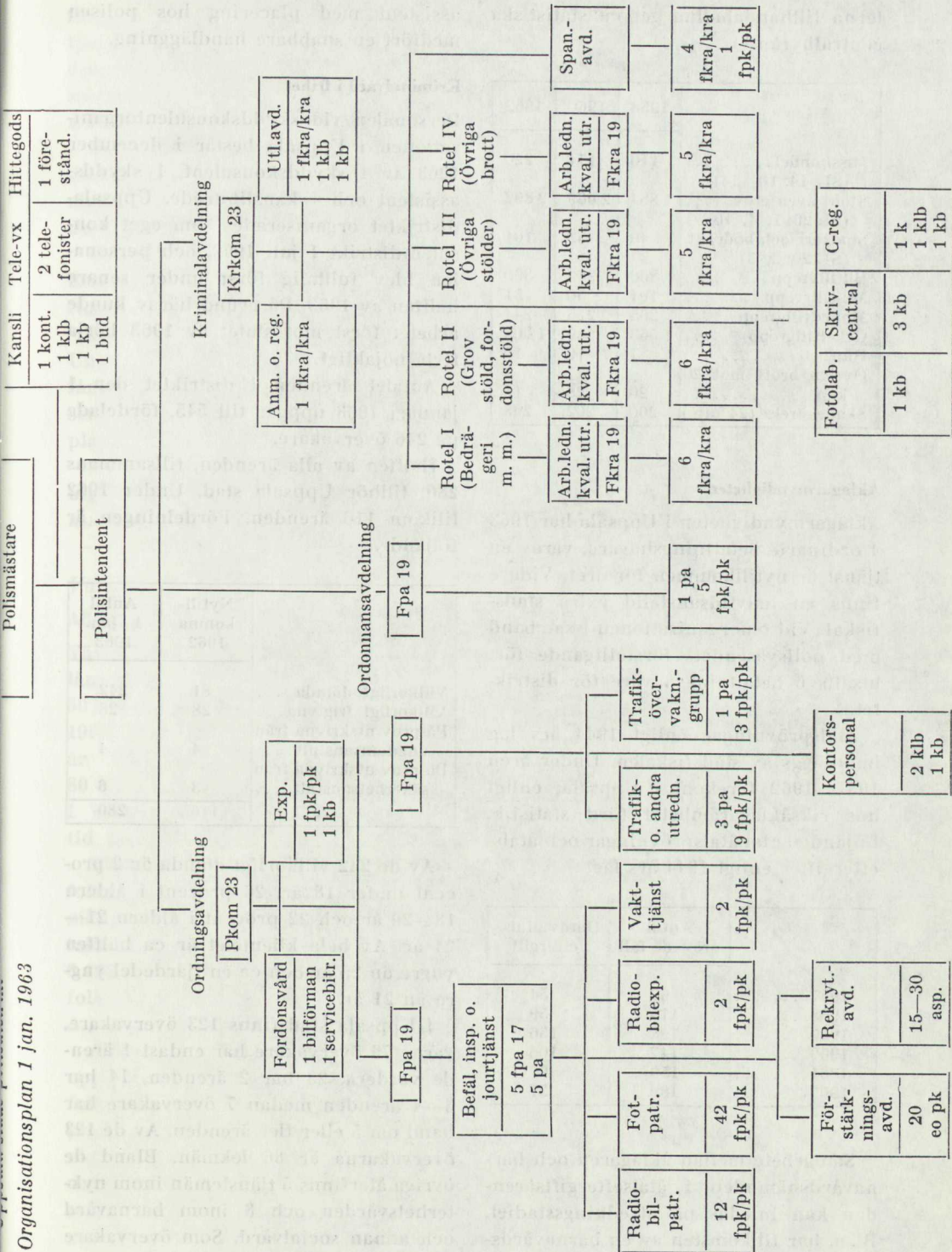
Polismän har sedan flera år bedrivit trafikundervisning i stadens skolor även om en fast organisation för denna verksamhet ännu ej kommit till stånd. Skoldirektionen gör vid olika tidpunkter framställning om trafikundervisning, varvid polispersonal ställs till förfogande.

I samband med att skolklasser gör studiebesök hos polisen brukar förekomma lektioner i »lag och rätt». I egenskap av ungdomsledare har även enskilda polismän kontakt med ungdomsarbete.

Polisstatistik

Under år 1958 kom 5 236 strafflagsbrott till polisens kännedom. År 1960 var antalet strafflagsbrott 4 600 och 1962 5 853. Härav fördelade sig antalet misshandelsbrott, brott enligt 20 kap. SL och skadegörelse enligt följande. (Uppgif-

terna tillhandahållna genom statistiska centralbyrån.)

	1958	1960	1962
Misshandel..... (SL 14: 10—14)	110	174	220
Stöld även grov..... (SL 20: 1, 4, 10)	1 884	2 009	2 892
Snatteri och boдрäkt (SL 20: 2, 3)	49	52	101
Biltillgrepp.....	366	269	390
Mc-tillgrepp.....	104	50	51
Mopedtillgrepp.....	265	215	244
Cykeltillgrepp.....	1 563	989	1 003
Rån.....	7	10	10
Övriga brott mot 20 kap.....	20	28	16
Skadegörelse (24 kap.)	200	202	295

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndigheten i Uppsala har 1963 4 ordinarie befattningshavare, varav en tjänst är nytillkommen för året. Vidare finns en halvtidsanställd extra stadsfiskal. Vid omorganisationen i samband med polisväsendets förstatligande förutsätts 6 befattningshavare för distriktet.

Åtalsprövningar enligt 1944 års lag handläggs av stadsfiskalen. Under åren 1957—1962 förekom i Uppsala, enligt hos riksåklagarämbetet fördd statistik, följande antal åtalsprövningar och åtals-
eftergifter enligt 1944 års lag.

	Antal prövade fall	Därav åtals- eftergift
1957.....	69	54
1958.....	115	59
1959.....	198	156
1960.....	147	106
1961.....	150	97
1962.....	189	97

Samarbete mellan åklagaren och barnvårdsnämnden i åtalseftergiftsären-
den kan inledas på utredningsstadiet. Bl. a. har tillkomsten av en barnvårds-

assistent med placering hos polisen medfört en snabbare handläggning.

Kriminalvård i frihet

Personalen vid skyddskonsulentorgani-
sationen i Uppsala består i december
1963 av 1 skyddskonsulent, 1 skydds-
assistent och 1 kanslibitråde. Uppsala-
distriktet organiserades som eget kon-
sulentdistrikt 1 juli 1962, och persona-
len blev fulltalig först under senare
hälften av 1963. På grund härav kunde
arbetet först mot slutet av 1963 börja
flyta nöjaktigt.

Antalet ärenden i distriktet den 1
januari 1963 uppgår till 545, fördelade
på 246 övervakare.

Hälften av alla ärenden, tillsammans
280, tillhör Uppsala stad. Under 1962
tillkom 116 ärenden. Fördelningen är
följande.

	Nyttill- komna 1962	Antal 1 jan. 1963
Villkorligt dömda....	81	242
Villkorligt frigivna....	28	28
På prov utskrivna från ungdomsanstalt....	4	4
På prov utskrivna från säkerhetsanstalt....	3	6
	116	280

Av de 242 villkorligt dömda är 2 pro-
cent under 18 år, 26 procent i åldern
18—20 år och 22 procent i åldern 21—
24 år. Av hela klientelet är ca hälften
yngre än 25 år och ca en fjärdedel yng-
re än 21 år.

I Uppsala stad finns 123 övervakare,
varav 79 övervakare har endast 1 ären-
de vardera, 23 har 2 ärenden, 14 har
3—4 ärenden medan 7 övervakare har
hand om 5 eller fler ärenden. Av de 123
övervakarna är 86 lekmän. Bland de
övriga återfinns 5 tjänstemän inom nyk-
terhetsvården och 8 inom barnvård
och annan socialvård. Som övervakare

fungerar vidare 6 arbetsförmedlings-tjänstemän och 12 polismän medan 6 övervakare återfinns inom skyddskon-sulentväsendet och organisationen Upp-sala Samhjälp.

Den utbyggingsplan för skyddskon-sulentväsendet som beräknas vara ge-nomförd 1965 anger följande beträffan-de Uppsala-distriktet.

Omfattning: Uppsala stad, Uppsala läns norra och södra domsagor samt Norra och Mellersta Roslags domsagor.

Fångvårdsanstalter inom distriktet: Ungdomsanstalten i Uppsala, 48 platser, fångvårdsanstalten i Norrtälje 230 plat-ser, 4 kolonier med tillsammans 162 platser.

Organisation: 1 skyddskon-sulent, 1 biträdande skyddskon-sulent, 1 skydds-assistent och 1 kanslibiträde.

Västerås

Allmänna data

Västerås är residensstad i Västmanlands län. Staden hade vid folkräkningen 1950 60 171 invånare och vid folkräkningen 1960 77 778 invånare. Vid ingången av år 1963 uppgick invånarantalet till 80 451 och stadens areal till 132 km². I Västmanlands län fanns vid samma tid 236 589 invånare.

Västerås har mer än sexdubblat sin folkmängd sedan sekelskiftet. Om folk-mängdsindex år 1900 sätts = 1 000 var talet för 1930 2 532, 1950 5 015 och 1960 6 482. Västerås A-region⁸ hade 1960 en folkmängd av 117 500. (Se vidare tab. A.)

Antalet barn under 15 år som 1950 uppgick till 14 500 eller 24,1 procent av folkmängden var 1960 18 423 eller 23,7 procent. Barn och ungdom under 25 år utgjorde 1960 nära 40 procent av sta-dens befolkning och antalet gifta kvin-nor i åldern 15—44 år var 11 477. (Se vidare tab. B.) — Utländska medborga-

re uppgick till 4 877, varav nära hälft-en kvinnor.

Enligt den tidigare nämnda progno-sen⁹ skulle Västerås folkmängd år 1970 komma att uppgå till 89 000 vid samma flyttningstakt som under 1950-talet. Därav beräknas 19 600 personer eller 22 procent vara under 15 år (Tab. A.)

Handels- och hamnplatsen Västra Aros nämns redan i början av 1100-talet. Bergsbrukets utveckling i Väst-manland och Dalarna gjorde staden till en av rikets största i slutet av medel-tiden. Det moderna industriella upp-svinget satte in i slutet av 1800-talet. I dag är Västerås en av landets vikti-gaste industristäder. Karakteristiskt för Västerås är att stadens näringsliv do-mineras av två stora industrier.

Enligt folkräkningen 1960 arbetade 18 332 eller 51 procent av Västerås för-värvsarbetande befolkning inom indu-strin, 4 720 eller 13 procent inom han-deln, samt 4 013 inom förvaltning, un-dervisning och sjukvård (4,1 resp. 3,1 och 3,9 procent). Hela den förvärvs-arbetande befolkningen, 36 044 perso-ner, utgjorde 67 procent av befolkning-en i åldern 16—66 år. Antalet förvärvs-arbetande kvinnor uppgick till 11 449 (31,8 procent av alla förvärvsarbetan-de). Av de förvärvsarbetande kvinnor-na var 5 492 eller 48 procent gifta. De icke förvärvsarbetande gifta kvinnornas antal var 13 374. (Se vidare tab. C.)

År 1960 fanns i staden 26 817 hushåll, varav 11 680 med barn under 16 år. Antalet trångbodda hushåll (mer än 2 boende per rum) var 2 735 varav 2 384 med minderåriga barn. De trångbodda barnhushållen utgjorde 20 procent av alla barnhushåll. — Bil fanns i 10 880 hushåll. (Se vidare tab. D.)

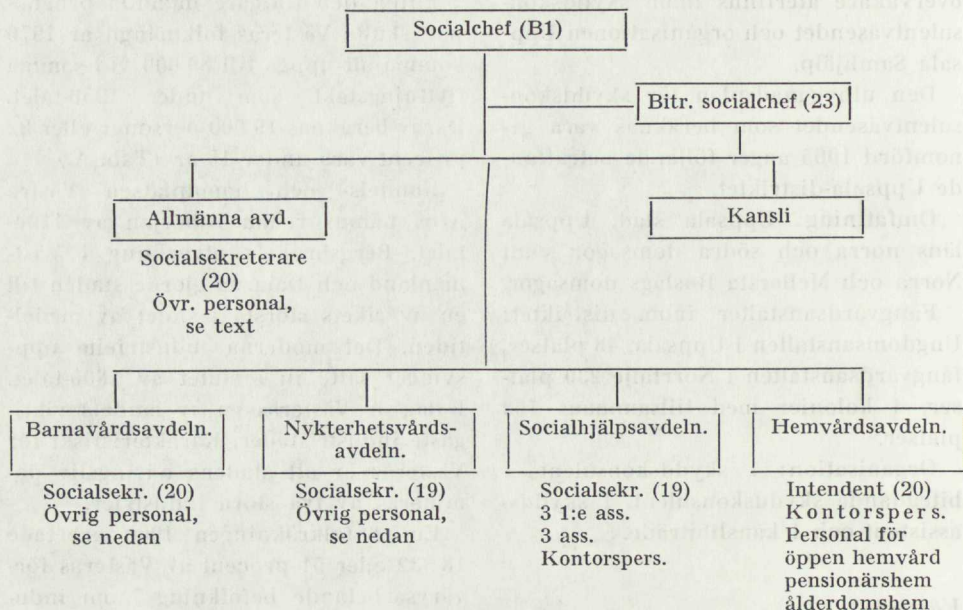
Vid 1960 års bostadsräkning fanns i Västerås 27 413 lägenheter. Lägenheter

⁸ Se not 2.

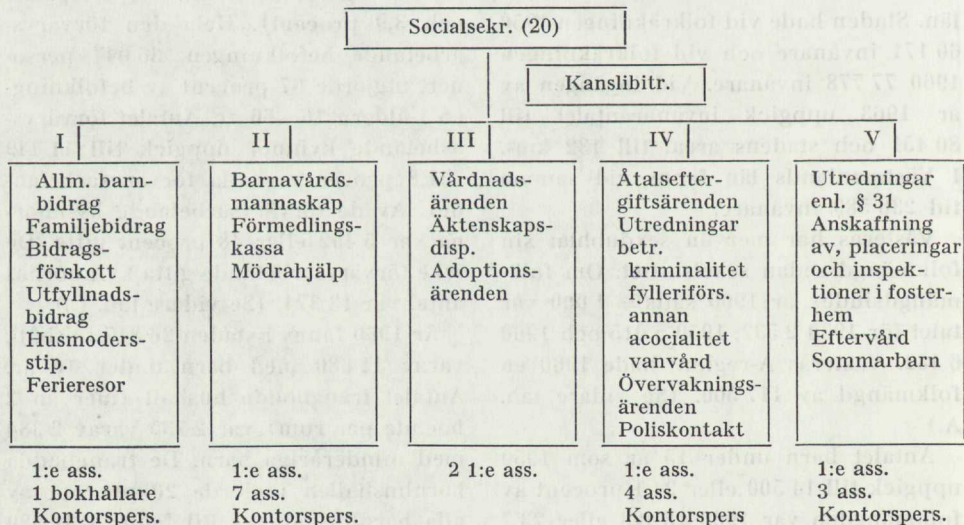
⁹ Se not 3 och not 4.

Socialförvaltningen i Västerås 1963

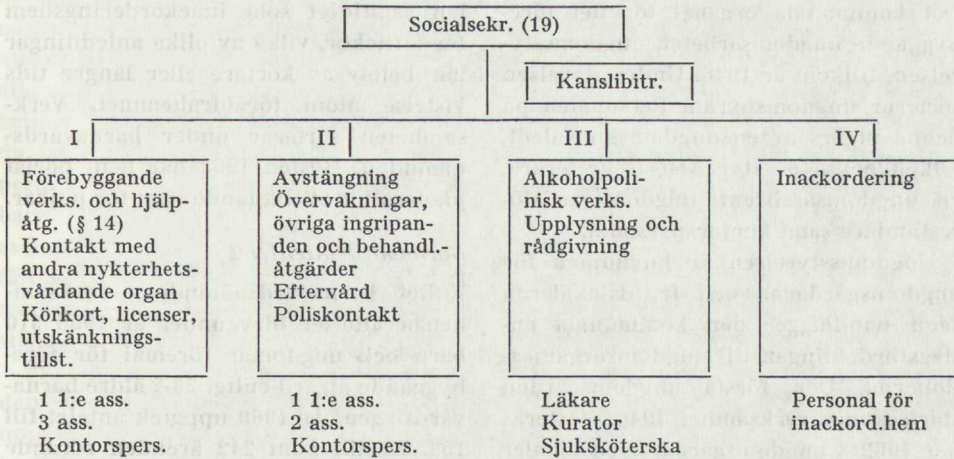

Barnavårdsavdelningen inom Västerås socialförvaltning

Nykterhetsvårdsavdelningen inom Västerås socialförvaltning

om 1 rum och kök eller mindre utgjorde 34 procent av lägenhetsbeståndet, 2 rum och kök 34 procent, 3 rum och kök 20 procent samt 4 rum och kök eller större 12 procent. En fjärdedel, 26 procent, av lägenheterna saknade bad- eller duschrum och 11 procent saknade centralvärme. (Se vidare tab. E.)

Medelinkomsten 1960 var 14 336 kr. per inkomsttagare. Socialhjälp utgick 1961 till 1 315 familjer och ensamstående. Häribland förekom 238 familjer med barn samt 4 ensamma män och 277 ensamma kvinnor med barn. Barnavårdsman fanns vid slutet av 1961 förordnad för 1 198 barn utom äktenskap och bidragsförskott utbetalades under året för 568 barn inom och 497 barn utom äktenskap. (Se vidare tab. F.) Antalet skattekonor per invånare var 1961 65: 49 och utdebiteringen 17: 00 kronor.

Socialbyrån

Västerås har centraliserad socialvård. År 1962 antog stadsfullmäktige en ny organisationsplan för socialförvaltningen. Huvuddragen i socialbyråns organisation framgår av skiss.

Allmänna avdelningen

Den allmänna avdelningen förestås av en socialsekreterare och är uppdelad på fyra sektioner. Den första, vartill knutits en 1:e assistent, handhar information, rådgivning och utbildning. Den andra sektionen, på vilken tjänstgör en 1:e assistent och 2 assistenter, bedriver uppsökande verksamhet och fältarbete vilket huvudsakligast avser barnavårdsnämnden. Den tredje sektionen är avsedd för administrativa och ekonomiska utredningar samt upprättande av budgets. Den fjärde sektionen slutligen avser redovisning, registrering, kassa, förråd och arkiv. Dess personal består av bokhållare, kassör och kontorsbiträden.

Barnavårdsavdelningen

På barnavårdsavdelningen, som förestås av en socialsekreterare, finns den 1 jan. 1963 följande tjänster inrättade, nämligen 6 1:e assistenter, 14 assistenter och 13 tjänster på kontorssidan. Avdelningen är fördelad på fem sektioner enligt skiss. Från sektion IV hålles förlöpande kontakt med polisen (jfr »Polisväsendet»).

Förebyggande ungdomsverksamhet¹⁰

Det kommunala organet för det förebyggande ungdomsarbetet, ungdomsstyrelsen, tillkom år 1946. Under styrelsen sorterar ungdomsbyrån. Personalen på denna utgörs av en ungdomskonsulent, vilken också är styrelsens sekreterare, en ungdomsassistent, ungdomsgårdsföreståndare samt kontorspersonal.

Ungdomsstyrelsen är huvudman för ungdomsgårdarna och fritidslokalerna samt handlägger den kommunala anslagsfördelningen till ungdomsorganisationerna. Den första ungdomsgården startade sin verksamhet 1946. Västerås har 1962 8 ungdomsgårdar med lokaler för kombinerad förenings- och öppen verksamhet, 5 kvartersgårdar för ungdom i åldern 10—15 år, vilka drivs i föreningsregi, samt 5 fritidslokaler för föreningarnas behov. Under 1963 har tillkommit ytterligare 3 ungdomsgårdar samt 2 kvartersgårdar. 1962 finns 2 heltidsanställda och 6 deltidanställda ungdomsgårdsföreståndare. Därtill kommer 10 biträdande föreståndare, anställda på deltid.

Ungdomsgårdarna hålls vissa tider under vardagarna öppna för skolbarn, som under sin måltidsrast är i behov av fritidssysselsättning.

Ungdomsstyrelsen och Västerås ungdomsråd, som är samarbetsorgan för stadens ideella ungdomsföreningar, har gemensamma expeditionslokaler med föreningservice som den viktigaste gemensamma arbetsuppgiften. Enligt en sammanställning den 1 febr. 1962 är sammanlagt 14 612 barn och ungdomar i åldern 8—25 år medlemmar i stadens ungdomsföreningar.

Inackorderingshem

En villa som uppförts genom stadens försorg förhyres till en barnavårdsassistent med familj. Under assistentens

och dennes makas ledning fungerar villan samtidigt som inackorderingshem för 5 flickor, vilka av olika anledningar har behov av kortare eller längre tids vistelse utom föräldrahemmet. Verksamheten sorterar under barnavårdsnämnden. Hösten 1963 har man börjat planera för ett liknande hem för pojkar.

Barnavårdsklientelet

Enligt barnavårdsnämndens verksamhetsberättelser blev under år 1958 310 barn och ungdomar föremål för förebyggande åtgärd enligt 23 § äldre barnavårdslagen. År 1960 uppgick antalet till 153. Därtill kom 242 ärenden rörande huvudsakligast barn under 15 år, där nämnden låtit bero med företagen utredning. År 1962 blev 169 pojkar och 40 flickor föremål för förebyggande åtgärd enligt 26 § nya barnavårdslagen. I 80 av dessa fall (72 pojkar och 8 flickor) föranstaltades om övervakning.

För skyddsuppfostran enligt äldre barnavårdslagen var under år 1958 omhändertagna 73 barn och ungdomar och under år 1960 85 barn och ungdomar. År 1962 var 93 barn och ungdomar omhändertagna för samhällsvård jml 25 § b) och 29 § nya barnavårdslagen. Av dessa var 29 pojkar och 6 flickor nyttikomna under året.

Barnavårdsnämnden avgav år 1958 yttrande i 155 åtalseftergiftsärenden avseende 93 ungdomar, år 1960 i 101 ärenden avseende 87 ungdomar samt år 1962 i 137 ärenden avseende 116 ungdomar.

»Kontrollgrupp Västerås»

På rekommendation av olika ansvariga myndigheter i Västerås bildades 1959 efter inbjudan från barnavårdsnämnden en ungdomskommitté med representanter från rådhusrätten, polisen och åkla-

¹⁰ Behandlas för översiktens skull i detta sammanhang. Ungdomsbyrån ingår dock inte i socialbyråns organisation.

garmyndigheten, skolstyrelsen, ungdomsstyrelsen, ungdomsrådet och barnavårdsnämnden. Denna ungdomskommitté utarbetade ett förslag till olika åtgärder för att söka stävja ungdomskriminaliteten i Västerås och hemställde även till stadsfullmäktige om vissa personalförstärkningar. Sålunda fick barnavårdsnämnden under 1960—62 en assistent för fosterhemsanskaffning, en fältassistent och en assistent för kontakt med polisen. Även utredningssidan förstärktes.

Fr. o. m. 1960 har barnavårdsnämnden erhållit resurser, som möjliggör en uppsökande fältverksamhet, vilken bl. a. inriktas på att fånga in störande ungdomsgång. Sedan 1962 har nämnden kunnat börja tillämpa jourtjänst utanför ordinarie tjänstgöringstid. Detta har kunnat utnyttjas av polisen, av myndigheter på annan ort och av enskilda och har möjliggjort ingripanden i akuta situationer.

Genom att barnavårdsavdelningen tillförts en särskild assistent för anskaffning av s. k. kvalificerade fosterhem har möjligheterna att hålla kontakt med och stödja fosterhemmen för det svårbehandlade barnavårdsklientelet förbättrats.

Nykterhetsvårdsavdelningen

Vid nykterhetsvårdsavdelningen finns förutom socialsekreterartjänsten inrättade tjänster för 2 1:e assistenter, 5 assistenter och 3 tjänstemän på kontorsidan samt praktikanter.

Alkoholpoliklinik

Till avdelningen är ansluten en alkoholpoliklinik, där stadsdistriktsläkaren har mottagning. Från 1961 finns en psykiater knuten till verksamheten. Vidare tjänstgör här en kurator och en sjuksköterska.

Alkoholpolikliniken är tillika rådgiv-

ningsbyrå och lämnar såväl medicinsk som psykiatrisk och kurativ hjälp.

Under år 1958 behandlades vid polikliniken 144 personer, under år 1961 254 personer samt år 1962 276 personer.

Inackorderingshem

Nykterhetsnämnden driver ett inackorderingshem, där alkoholmissbrukare kan beredas plats i stället för att intas på nykterhetsvårdsanstalt. Hemmet har 12 vårdplatser. Ytterligare ett hem planeras.

Nykterhetsvårdsklientelet

Enligt nykterhetsnämndens verksamhetsberättelser uppgick antalet anmälda fylleriförseelser under åren 1958, 1960 och 1962 till respektive 1 053, 1 508 och 1 314.

Av fylleriförseelserna under 1962, vilka avsåg 775 personer, var 335 förseelser begångna av 260 personer som icke var bosatta i Västerås.

Barnstugeverksamhet m. m.

Den halvöppna barnvården företräds av styrelsen för Västerås stads barnstugor. En inspektris är chef för verksamheten. Övrig personal vid styrelsens kansli är en deltidsanställd förskollärare, samt bokhållare, kontorsbiträde och skrivbiträde.

Styrelsen driver 1962 2 daghem om tillsammans 57 platser. Personalen består av 2 föreståndarinnor, 1 förskollärare, 5 barnsköterskor och 2 kokerskor. Vidare förekommer familjedagsverksamhet för i medeltal 207 barn per dag i ca 210 hem. Familjedagsverksamheten förestås av en förskollärare med en halvtidsanställd assistent.

I Västerås finns 35 lekskolor i 24 institutioner med 68 avdelningar (uppdelat på för- och eftermiddagsgrupper). I samarbete med landstinget drivs också avdelningar för cp-barn och psy-

kiskt efterblivna. Vid lekskolorna tjänstgör 36 förskollärare samt 3 barnsköterskor på specialavdelningarna. Efterfrågan på lekskoleplatser är mycket stor. Av 1 430 anmälda barn hösten 1962 kunde 460 inte beredas plats.

Barnstugestyrelsen har ett eftermiddagshem om 30 platser. Personalen utgörs av en föreståndare, en barnsköterska och en kokerska. Antalet besök är i medeltal 29 per dag. En småbarnskoloni med 15 platser vintertid och 25 platser sommartid kan ta emot sammanlagt 125 barn, fördelade i perioder om 4—6 veckor.

I stadens parker förekommer parklek på 10 platser. Parklekspersonalen uppgår till 13 lekledare jämte 5 praktikanter. Slutet verksamhet bedrivs på 1 lekplats.

Vidare har organiserats utelek i bostadsområdena på 7 olika platser. Denna omhänderhas av 9 lekledare, vilka alla bor i de områden, de tjänstgör. 285 barn i åldern 2—5 år har inskrivits i uteleken.

Skolväsendet

Läsåret 1962—63 går ca 13 500 barn och ungdomar i skola i Västerås. Därav undervisas 10 800 i obligatoriska skolan, 1 725 i gymnasium och 975 i realskolor och flickskola. Därtill kommer ca 600 elever i yrkesskolans heltidskurser.

Staden har 9-årig obligatorisk skola, varav grundskolan omfattar årskurserna 8—9.

Av högre skolor finns allmänt gymnasium, handelsgymnasium och tekniskt gymnasium, praktisk realskola, kommunal flickskola samt yrkesskolor.

Vid den obligatoriska skolan finns följande specialklasser:

7 skolmognadsklasser

35 hjälpklasser, varav 15 på högstadiet

9 läsklasser, varav 1 på högstadiet

6 observationsklasser, varav 3 på högstadiet

1 cp-klass

Vidare finns 4 läs- och talkliniker. Ett antal elever erhåller också varje läsår s. k. extra observationsundervisning. Vid centrallasarettet finns 2 lärartjänster för sjukhusundervisning.

Elevvård

Västerås skolor har heltidsanställd 1:e skolläkare och kommunalt anställd skolpsykolog. Skolsköterskorna svarar för i medeltal 1 200 barn vardera. Man har tidigare haft heltidsanställd skolkurator. Kuratorsverksamheten är numera upplagd så att skolsköterskorna fungerar som deltidsanställda kuratorer och därvid står till föräldrars, rektors och klassföreständares förfogande viss tid varje dag. Verksamheten är organiserad som en skolans rådgivningsbyrå.

Föräldraupplysning

Under 1961 genomfördes av skolstyrelsen och barnavårdsnämnden i samråd med olika organisationer en s. k. föräldraupplysningskampanj. Kampanjen följts upp på så sätt att en broschyr med enkla uppfostringsregler kallad »Kan vi enas om detta?» i fortsättning- en utdelas till alla nytillkomna föräldrar med barn i skolåren.

Barnpsykiatrisk verksamhet

Barnpsykiatrisk verksamhet med öppen mottagning påbörjades under år 1961 vid centrallasarettet i Västerås. 1962 öppnades en barn- och ungdomspsykiatrisk lasarettavdelning med 8 vårdplatser och med möjlighet att även ta emot dagpatienter. En ny klinik, planerad för 23 vårdplatser, byggs under 1963.

Vid den öppna mottagningen förekom 1 030 besök under 1962. På lasarettavdelningen vårdades 72 patienter och 12 dagpatienter. Dessutom mottogs 10 för-

middagsbarn för särskild skolgång. Av tillsammans 411 patienter hade 65 hänvisats till undersökning genom barnavårdsnämnd och 40 genom skolan. Kliniken utfärdade 93 utlåtanden till myndigheter.

Lasarettssavdelningen har skola med heltidsanställd lärare. Utom de intagna barnen kan där också undervisas andra skolbarn med särskilda skolvårigheter.

Kliniken disponerar sedan juli 1962 ett specialbarnhem för sådana flickor, som är i behov av fortsatt behandling efter utskrivningen. Personal från kliniken besöker regelbundet barnhemmet, vilket fungerar som ett provisoriskt behandlingshem.

Vid kliniken tjänstgör 2 läkare, 2 barnpsykiatriska kuratorer, 1 psykolog och 2 psykologassistenter, varav 1 — t. v. halvtidsanställd — med huvudsakligen terapeutiska uppgifter. Vidare har tjänstgjort en timanställd pedagogassistent. Personalen i övrigt består av 1 mottagningsköterska, 1 arbetsterapeut samt avdelnings- och kontorspersonal. Vårdavdelningen har kunnat hållas öppen i full utsträckning fränsett en månads sommarstängning.

Klinikens kapacitet när det gäller undersökning och behandling av psykiskt störda barn och ungdomar har visat sig alltför liten i förhållande till det stora antalet anmälningar. Den nya kliniken beräknas vara färdig 1965 och få en kapacitet av 4 barnpsykiatriska behandlingsteam.

Familjerådgivning

Västmanlands läns landsting har en familjerådgivningsbyrå vid centrallasarettet i Västerås.

Överläkaren vid psykiatriska kliniken är chef för byrån som i övrigt består av en heltidsanställd familjerådgivare samt deltidsarbetande skrivpersonal.

Familjerådgivningsbyrån handlägger

inga abortärenden. Överläkaren vid psykiatriska kliniken förestår emellertid även den abortförebyggande verksamheten och familjerådgivningsbyrån har nära samarbete med de lasarettskuratorer som arbetar med abortförebyggande verksamhet.

Två filialer till familjerådgivningsbyrån, belägna på andra orter i länet, är planerade.

Under 1962 besöktes familjerådgivningsbyrån av 420 klienter vid 1 360 besök. Av klienterna var 80 procent gifta och 60 procent sökte byrån på eget initiativ. Flertalet sökande, eller 70 procent, kom från Västerås stad.

Byråns personal bedriver även allmänt förebyggande upplysningsverksamhet. Bl. a. har en »äktenskapsskola» anordnats.

Familjerådgivning har även bedrivits av Västerås domkyrkoförsamling. Samtliga kyrkoförsamlingar i Västerås kommer 1964 att starta en gemensam familjerådgivningsbyrå med en halvtidsanställd kurator.

Arbetsförmedling och arbetsvård

Länsarbetsnämnden i Västmanlands län har huvudkontor i Västerås. Den 1 januari 1963 består huvudkontorets personal av tillhopa 49 tjänstemän, varav 14 på kontorssidan. På arbetsvårdsexpeditionen arbetar 6 och på yrkesvägledningsexpeditionen 3 tjänstemän.

Vid Västerås skolor tjänstgör läsåret 1962—63 11 yrkesvals lärare, vilket antal motsvarar det aktuella behovet av yrkesvals lärare.

Västmanlands läns landsting har en arbetsvårdsnämnd i Västerås, som svarar för arbetsvårdsverksamheten på landstingssidan. Under arbetsvårdsnämnden sorterar ett arbetsträningsinstitut i Västerås och skyddade verkstäder på ytterligare tre orter i länet. Vid arbetsträningsinstitutet förekommer

arbetsträning och skyddad sysselsättning. Till den senare hör en arkivarbetscentral och en hemarbetscentral. En arbetsprövningsavdelning kommer att inrättas.

Till arbetsvårdsnämnden är knutna bl. a. en arbetsvårdsintendent och två kuratorer, de senare för uppföljning av klientelet vid institutets olika avdelningar och vid verkstäderna ute i länet samt för eftervårdsverksamheten i länet.

I Västerås finns en riksyркesskola, vilken drivs gemensamt av länsarbetsnämnden och yrkesöverstyrelsen. Skolan, som är internat, har ett 140-tal elever från hela landet och har ett flertal utbildningslinjer. Skolan tar även emot smågrupper av f. d. hjälpklasspojkar, vilka får en speciellt tillrättalagd mekanikerutbildning.

Polisväsendet

Den 1 januari 1963 består Västeråspolisens ordningsavdelning av 116 tjänster och kriminalavdelningen av 37 tjänster eller tillhoppa 153 tjänster. Kontorspersonal och annan personal utgör tillsammans ca 35 personer. Statspolisavdelningen har 31 tjänster. I samband med polisväsendets förstatligande föreslås Västerås polisdistrikt få en omfattning av 123 000 invånare. — Polisdistriktets kommunala organisation framgår av skiss.

Polisens sociala verksamhet m. m.

Västeråspolisen saknar särskild socialsektion. Man eftersträvar i stället en allmän socialpolisinriktning av polisarbetet. Sedan 1957 har på kriminalsidan funnits en särskild spaningsrotel som 1963 består av 6 man, fördelade på 3 patruller. Spaningspersonal finns i tjänst alla dagar och nätter till kl. 02.00 och bedriver såväl preventiv som repressiv spaning. Den preventiva verk-

samheten syftar till att förebygga både brott och annan asocial verksamhet. En kriminalpolisman utövar i samarbete med barnavårdsnämnden uteslutande uppsökande fältverksamhet (ungdomskontroll). På roteln finns härutöver en man avdelad enbart för arbete med brott mot alkohollagstiftningen, narkotika och olovlig varuinförsel. Ytterligare verksamhet av socialpoliskaraktär utövas av allmänna sektionens ordnansgrupp, där bl. a. två kvinnliga befattningshavare helt sysslar med utredning av brott, begångna av minderåriga. Barnavårdsnämnden har kontinuerligt kontakt med polisen för att bl. a. möjliggöra ett snabbare utredningsförfarande.

Polisens undervisningsverksamhet

Sedan 1947 undervisar polisen i skolorna om trafikknäp. Under 1962 var en 1:e poliskonstapel avdelad för undervisning av skolpoliser, anordnande av trafiksäkerhetstävlingar osv. Även lekskolor, föräldraföreningar m. m. får besök av polisens trafikundervisare.

Polisledningen och kriminalpolisen medverkar med undervisning i samhällskunskap, »Brott och straff», i skolorna. Under 1961 nåddes ca 2 300 ungdomar i skolornas 6:e och 8:e klasser samt i läroverken av sådan undervisning och under 1962 ca 1 300 ungdomar. Vidare förekom studiebesök hos polisen av ungdomsföreningar, deckarklubbar och liknande.

Polisens ungdomsverksamhet

Polisen startade egen ungdomsverksamhet 1955. Polisens ungdomsklubb omfattade 1962 ca 100 ungdomar. Man arbetar med små grupper. Klubben har tillförts flera problemfall varav några efter anvisning från barnavårdsnämnden. Gränsen för antalet ungdomar med asociala tendenser har — efter förebild

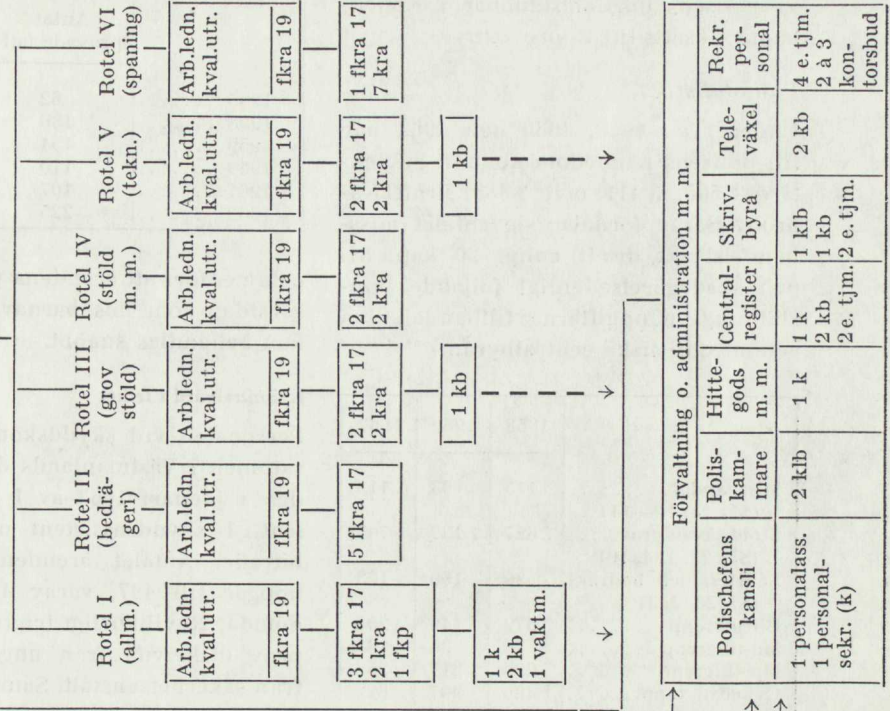

Polisintendent

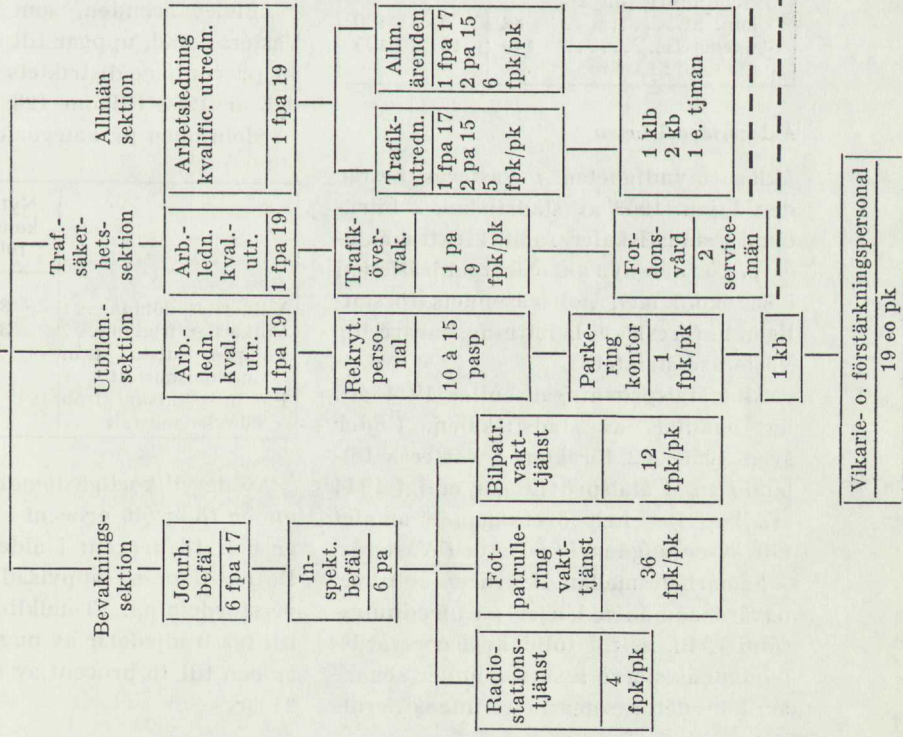
Ordningsavdelning Kriminalavdelning

Pkom 23

Krkom 23

Pkom 23

Förvaltning o. administration m. m.

Polis-schefens kansli	Polis-kammare m. m.	Hitte-gods m. m.	Central-register	Skriv-byrå	Tele-växel	Rekr. per-sonal
1 personalass. 1 personal-sekr. (k)	2 ktb	1 k	1 k 2 kb	1 k 1 kb 1 kb	2 kb	4 e. tjm. 2 à 3 kon-torsbud

Vikarie- o. förstärkningspersonal
19 eo pk

Organisationsplan 1 jan. 1968

av polisens ungdomsklubbar i Köpenhamn — satts till 15 procent.

Polisstatistik

Under åren 1958, 1960 och 1962 har till polisens kännedom kommit respektive 4 505, 3 411 och 3 888 strafflagsbrott. Härav fördelar sig antalet miss-handelsbrott, brott enligt 20 kap. SL och skadegörelse enligt följande uppställning. (Uppgifterna tillhandahållna genom statistiska centralbyrån.)

	1958	1960	1962
Misshandel	115	93	113
(SL 14: 10—14)			
Stöld, även grov	1 627	1 137	1 707
(SL 20: 1, 4, 10)			
Snatteri och bodräkt (SL 20: 2, 3)	36	160	123
Biltillgrepp	379	146	206
Mc-tillgrepp	76	36	38
Mp-tillgrepp	229	217	258
Cykel tillgrepp	1 426	997	622
Rån	—	4	1
Övriga brott jml 20 kap. SL	82	53	160
Skadegörelse	149	131	105
(24 kap. SL)			

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndigheten i Västerås består den 1 jan. 1963 av stadsfiskal, 2 biträdande stadsfiskaler samt 1 extra åklagare. För den nya åklagarorganisationen i samband med polisväsendets förstatligande föreslås 6 befattningshavare för Västeråsdistriktet.

Alla åtalsprövningar enligt 1944 års lag handhas av stadsfiskalen. Under åren 1955—62 förekom i Västerås följande antal åtalsprövningar enligt 1944 års lag. Det helt övervägande antalet fall avser ungdomar bosatta i Västerås.

Samarbete mellan åklagaren och barnavårdsnämnden börjar på utredningsstadiet. Bl. a. till följd av barnavårdsnämndens större resurser under senare år har detta samarbete intensifierats

	Antal prövade fall	Därav åtals- eftergift
1955	62	62
1958	136	125
1959	154	141
1960	110	90
1961	107	81
1962	225	143

och medfört att ärendena på såväl åklagarsidan som hos barnavårdsnämnden kan behandlas snabbt.

Kriminalvård i frihet

Personalen vid skyddskonsulentorganisationen i Västmanlands distrikt består den 1 januari 1963 av 1 skyddskonsulent, 1 skyddsassistent och 1 kansli-biträde. Antalet ärenden i distriktet uppgår till 497, varav 455 villkorligt dömda, 28 villkorligt frigivna samt 7 på prov utskrivna från ungdoms- och 7 från säkerhetsanstalt. Sammanlagt finns 333 övervakare engagerade.

Antalet ärenden, som enbart avser Västerås stad, uppgår till 205 dvs. drygt 40 procent av distriktets ärenden. Under år 1962 tillkom 128 nya ärenden. Fördelningen på kategorier är följande.

	Nyttill- komna 1962	Antal 1/1 1963
Villkorligt dömda	81	177
Villkorligt frigivna	39	14
På prov utskr. från ungdomsanstalt	5	9
På prov utskr. från säkerhetsanstalt	3	5

Av de villkorligt dömda är 9 procent under 18 år, 40 procent i åldern 18—20 år och 18 procent i åldern 21—24 år. De nyttillkomna uppvisade liknande åldersfördelning. Totalklientelet utgörs till två tredjedelar av ungdom under 25 år och till 45 procent av ungdom under 21 år.

De 205 ärendena i Västerås fördelar sig på 106 övervakare, av vilka 67 övervakare endast har 1 ärende, 23 har 2 ärenden, 10 har 3—4 ärenden medan slutligen 6 övervakare har 5 eller fler ärenden.

Antalet lekmanövervakare i Västerås stad är 70. Av övriga övervakare är 7 tjänstemän inom nykterhetsvården, 8 inom barnavården, 8 inom annan socialvård och 2 inom arbetsförmedlingen. Vidare förekommer 8 poliser, 1 tjänsteman från skyddskonsulentorganisationen (5 ärenden), 1 från Samhälpen (6 ärenden) och slutligen rättsassistenten vid rådhusrätten (11 ärenden).

Enligt utbyggnadsplanerna för skyddskonsulentväsendet skall Västerås distrikt från 1965 få följande utseende:

Omfattning: Västerås stad, Västmanlands östra, västra och mellersta domsagor.

Fångvårdsanstalter inom distriktet: Västerås med 44 platser, tillhörande ungdomsgruppen samt Tillberga med 120 platser.

Organisation: 1 skyddskonsulent, 1 biträdande skyddskonsulent, 1 skyddsassistent, 1 kanslibiträde.

Örebro

Allmänna data

Örebro är residensstad i Örebro län. Vid folkräkningen 1950 hade staden 67 214 invånare, och vid folkräkningen 1960 75 379 invånare. Vid ingången av 1963 uppgick invånarantalet till 76 795 och stadens areal till 126 km². Folkmängden i Örebro län var vid samma tid 262 672.

Örebro har mer än tredubblat sin folkmängd sedan sekelskiftet. Tillväxten under 1950-talet var dock förhållandevis måttlig. Folkmängdsindex för år 1930 var 1 705 (år 1900 = 1 000) för år 1950 3 053 och för år 1960 3 424. Be-

folkningen i den A-region¹¹ som har Örebro till huvudort uppgick 1960 till 105 570. (Se vidare tab. A.)

Barn och ungdom under 15 år utgjorde såväl 1950 som 1960 ca 20 procent av folkmängden. Absoluta antalet var 14 027 respektive 15 064. År 1960 fanns i staden 25 558 barn och ungdomar under 25 år, vilket motsvarar 33,9 procent av folkmängden. Samma år fanns 9 509 gifta kvinnor i åldern 15—44 år. (Se vidare tab. B.) Utländska medborgare var 1 278, varav hälften kvinnor.

Enligt den förut omnämnda prognosen¹² skulle Örebro komma att få 81 600 invånare år 1970 vid samma flyttningstakt som under 1950-talet. Därav skulle 16 000 eller ca 20 procent vara under 15 år. (Tab. A.)

Örebro har anor från tidig medeltid och utvecklades till en kulturell och ekonomisk medelpunkt både för Närke-slätten och för Bergslagen i samband med järnhanterings utveckling. I dag är Örebro en av landets större industristäder med en omfattande skofabriktion, kemisk-tekniska fabriker, konfektions-, metall-, och verkstadsindustri, pappersbruk, kexfabrik m. m.

Enligt folkräkningen 1960 hade 33 952 personer förvärvsarbete, och de utgjorde 64,1 procent av befolkningen i åldern 16—66 år. Inom industrin arbetade 13 849 eller 40,8 procent av de förvärvsarbetande, inom handeln 6 073 eller 17,9 procent samt inom förvaltning, undervisning och sjukvård 4 336 (4,0 respektive 3,6 och 5,2 procent).

De förvärvsarbetande kvinnornas antal var 12 221 och deras andel av den förvärvsarbetande befolkningen utgjorde 36,0 procent; 5 124 eller 42,0 procent av dessa kvinnor var gifta. Antalet gifta

¹¹ Se not 2.

¹² Se not 3 och not 4.

kvinnor utan förvärvsarbete var 13 201. (Se vidare tab. C.)

År 1960 var antalet hushåll i Örebro 28 568. Barn under 16 år fanns i 10 021 av dessa hushåll. Omkring 2 500 hushåll, eller 9 procent, betecknades vid 1960 års bostadsräkning som trångbodda — fler än 2 boende per rum — och 21 procent av alla barnhushåll var trångbodda. — Samma år fanns bil i 10 172 hushåll. (Se vidare tab. D.)

I Örebro fanns 29 318 lägenheter enligt bostadsräkningen 1960. Av lägenhetsbeståndet utgjorde 39 procent lägenheter om 1 rum och kök eller mindre, 30 procent 2 rum och kök, 20 procent 3 rum och kök och 12 procent 4 rum och kök eller större. Mer än en tredjedel (38 procent) av lägenheterna saknade eget bad- eller duschrum och 19 procent saknade centralvärme. (Se vidare tab. E.)

Medelinkomsten 1960 var 13 531 kronor per inkomsttagare. Socialhjälp utgick 1961 till 1 677 familjer och ensamstående. Häribland ingick 304 barnfamiljer samt 3 ensamma män och 240 ensamma kvinnor med barn. Barnavårdsman fanns vid slutet av 1961 förordnad för 864 barn utom äktenskap och bidragsförskott utbetalades under året för 524 barn inom och 429 barn utom äktenskap. (Se vidare tab. F.)

Antalet skattekronor per invånare var enligt 1962 års taxering 56:85 och hela den kommunala utdebiteringen 18:61.

Barnavårdsnämnden

Örebro har ej centraliserad socialvård. Barnavårdsnämndens tjänstemannaorganisation står under ledning av en barnavårdsdirektör. Den 1 januari 1963 arbetar på den kamerala avdelningen en kamrer och ytterligare 10 personer. På inspektions- och utredningsavdelningen finns 2 förste assistenter, varav 1 fosterbarnsinspektör och 3 assistenter. En

assistent är placerad vid socialpolisavdelningen (jfr »Polisväsendet»). På dessa avdelningar, på avdelningen för allmänna barnbidrag och familjebidrag samt på kansliet arbetar 13 personer på kontorssidan samt 1 förste assistent som direktörens sekreterare. Till barnavårdsnämnden hör vidare fritidsavdelning och avdelning för halvöppen barnavård. — Nämnden var till juli 1963 huvudman för ett förskoleseminarium, som sedermera övertagits av staten.

Barnavårdsnämndens organisation framgår av skiss.

Förebyggande ungdomsverksamhet

Barnavårdsnämndens fritidsavdelning står under ledning av en konsulent med en assistent och ett kontorsbiträde som medhjälpare. Örebro har skapat ett nät av fritidsgårdar (gemensamt namn för ungdoms- och föreningsgårdar) som främst placerats i de nya stadsdelarna. Från hösten 1963 finns sammanlagt 8 fritidsgårdar.

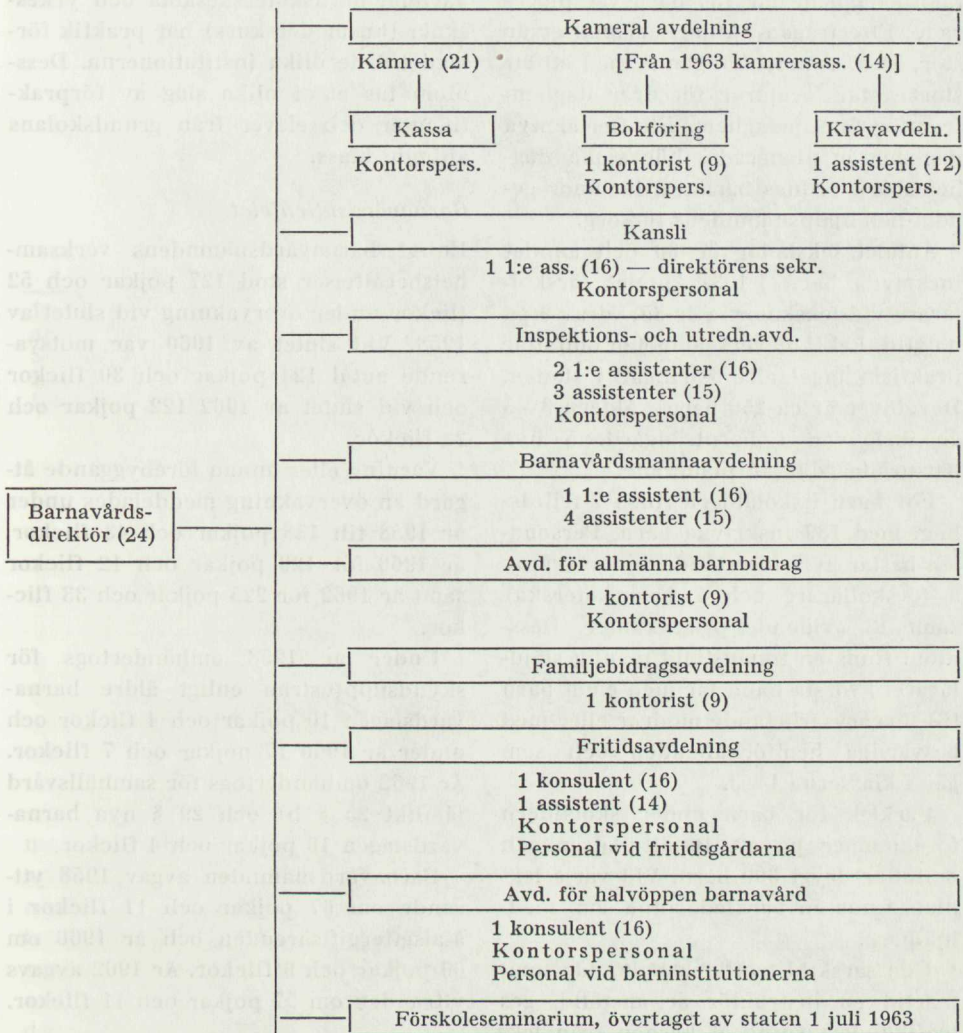
Under fritidsavdelningen sorterar 2 fritidsområden varav ett särskilt avsett för barnfamiljer, och 2 småstugeområden belägna dels i närheten av Örebro, dels i andra landsändar.

Fritidsgårdarna står under ledning av heltidsanställda föreståndare; vid två av gårdarna finns dessutom heltidsanställda assistenter (från 1964 4 assistenter). Vidare har varje gård ett antal halvtidsanställda manliga och kvinnliga assistenter samt gruppledare.

Vid gårdarna bedrivs dels öppen verksamhet med ungdomskafé, dels sluten verksamhet med klubbar, cirklar och arbetsgrupper såväl i som utom föreningarnas regi. Gårdsföreståndarna har dessutom som uppgift att vara barnavårdsnämndens representanter ute på fältet. De skall rapportera till nämnden vad som sker i stadsdelarna och de fungerar ofta som övervakare.

Barnvårdsnämnden i Örebro, personalorganisation 1963

Inackorderingshem

Barnvårdsnämnden har två inackorderingshem på vardera 10 platser, ett för pojkar och ett för flickor. Båda hemmen, som är inrymda i egna villafastigheter, är avsedda för ungdomar i åldern 15—20 år.

Barnstugeverksamhet m. m.

Den halvöppna barnvården företräds av en egen avdelning inom barnvårds-

förvaltningen. Avdelningen förestås av en konsulent. Övrig personal är en assistent (nytillkommen) samt kansli- och kontorsbiträde.

I Örebro finns 6 daghem med sammanlagt 196 platser. Personalen består av 6 föreståndarinnor och 12 lärarinnor (samtliga förskollärare), 15 barnsköterskor, 7 avlönade praktikanter, 17 ekonomipersonal, städerskor m. fl. (varje hem har egen kokerska) samt läkare.

Vid slutet av 1963 fanns 185 godkända familjedaghem där 134 barn var placerade. Efterfrågan på daghemsplatser är stor, bl. a. sammanhängande med att ett stort antal föräldrar föredrar daghem framför familjedaghem. Ett flertal nya daghem är planerade. För sjuka daghemsbarn ordnas barnavårdarinnor genom hemhjälpnsnämndens försorg.

Antalet lekskolor är 30 och antalet inskrivna barn 1 103. Antalet förskollärare vid lekskolorna är 35, varav 9 på halvtid. Lekscoleverksamheten omfattar praktiskt taget alla 6-åringar i staden. Därutöver är ca 250 barn i åldern 3—5 år inskrivna i barnträdgård. 5 nya barnträdgårdar är planerade.

För barn i skolåldern finns 7 fritidshem med 139 inskrivna barn. Personalen består av 7 föreståndarinnor (varav 3 förskollärare och 1 barnsköterska) samt 13 avlönade praktikanter. Dessutom finns en timanställd manlig slöjd-lärare. I första hand tar man emot barn till förvärsarbetande mödrar eller med besvärliga hemförhållanden och som går i klasserna 1—3.

Parklek för barn under skolåldern förekommer på ett 10-tal platser och omfattar drygt 300 barn. Vid varje lekplats finns en parkledarinna som medhjälpare.

I en särskild trafiklekskola, där sommartid en instruktör är anställd, ges trafikundervisning åt barnen från lekskolor och daghem. Trafikkonsulenten vid grundskolan har även undervisning där för skolans klass 1.

Förskollärarna samarbetar med skolan genom att sammanställa vissa uppgifter om alla 6-åringar i daghem och lekskolor. Dessa används av skolpsykologen som komplement vid skolmognadsproven. Beträffande föräldrarbete, se avsnittet »Skolväsendet».

Vid barninstitutionerna förekommer en omfattande praktikantutbildning. Ca

170 elever från stadens förskoleseminarium, barnsköterskeskola och yrkeskola (husmoderskurs) har praktik förlagd till de olika institutionerna. Dessutom tas emot olika slag av förpraktikanter och elever från grundskolans åttonde klass.

Barnavårdsklientelet

Enligt barnavårdsnämndens verksamhetsberättelser stod 127 pojkar och 52 flickor under övervakning vid slutet av 1958. Vid slutet av 1960 var motsvarande antal 124 pojkar och 30 flickor och vid slutet av 1962 122 pojkar och 22 flickor.

Varning eller annan förebyggande åtgärd än övervakning meddelades under år 1958 till 138 pojkar och 43 flickor, år 1960 för 129 pojkar och 12 flickor samt år 1962 för 225 pojkar och 33 flickor.

Under år 1958 omhändertogs för skyddsuffostran enligt äldre barnavårdslagen 10 pojkar och 4 flickor och under år 1960 17 pojkar och 7 flickor. År 1962 omhändertogs för samhällsvård jämlikt 25 § b) och 29 § nya barnavårdslagen 16 pojkar och 4 flickor.

Barnavårdsnämnden avgav 1958 yttrande om 67 pojkar och 11 flickor i åtalseftergiftsärenden och år 1960 om 69 pojkar och 9 flickor. År 1962 avgavs yttranden om 97 pojkar och 11 flickor.

Nykterhetsnämnden

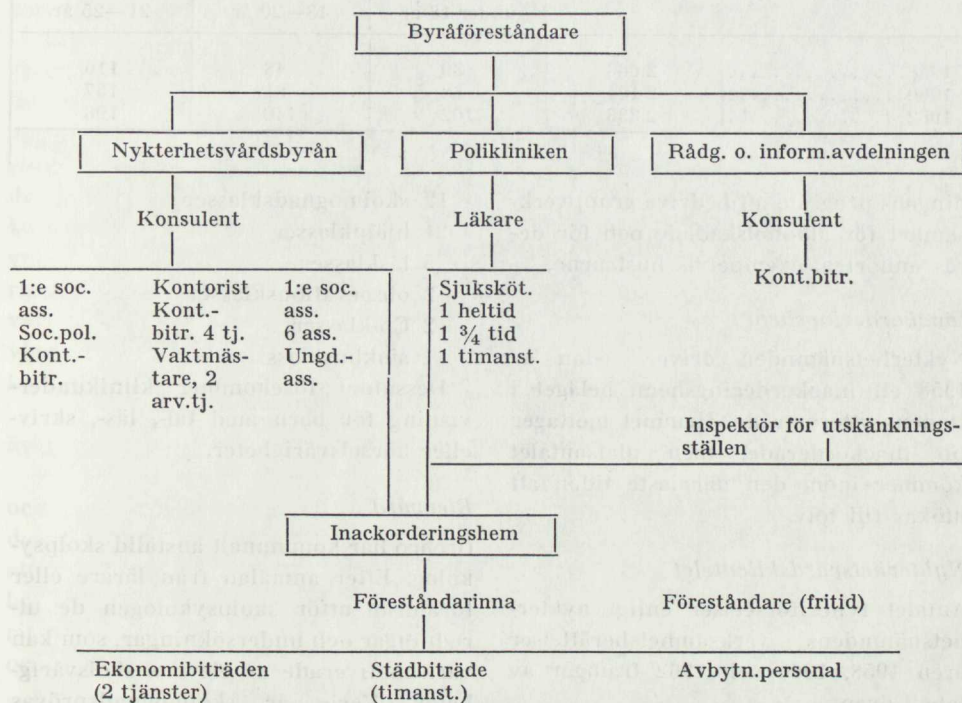
Nämndens verkställande organ, som står under ledning av en byråföreståndare, består av nykterhetsvårdsbyrån, poliklinikavdelningen, rådgivnings- och informationsavdelningen samt inackorderingshemmet. Organisationen framgår av skiss.

Nykterhetsvårdsbyrån

Byrån förestås av en konsulent, och består i övrigt av en 1:e socialassistent

Nyktterhetsnämnden i Örebro, personalorganisation 1963

med speciella uppgifter att ägna sig åt arbetsanskaffning och bostäder för nämndens klientel, en 1:e socialassistent, stationerad vid socialpolisen, sex socialassistenter, en kontorist (kassaavdelningen), fem kontorsanställda, därav en för 1:e socialassistenten vid socialpolisen samt två vaktmästare.

Alkoholpolikliniken

För den medicinska verksamheten ansvarar nämndens läkare med biträde av två sjuksköterskor samt en sjuksköterska för hemmedicinering. Jourtjänst förekommer 2 timmar under sön- och helgdagar, vid vilken tjänstgör en sjuksköterska och en socialassistent.

Besöken för medicinering på polikliniken uppgick år 1961 till 22 845 och år

1962 till 25 241. Totala antalet medicinerande utgjorde år 1962 495 personer.

Rådgivnings- och informationsavdelning

Avdelningen är nystartad under år 1963 och står under ledning av en konsulent som till sin hjälp tills vidare har ett kontorsbiträde.

Denna avdelning har till uppgift att söka förebygga uppkomsten av alkoholskador samt att till allmänhet och olika grupper i samhället sprida kännedom om samhällets resurser för behandling och rehabilitering av redan uppkomna skador. Avdelningen skall också mota personer till enskilda rådgivande samtal och ge anvisningar på behandlingsmöjligheter. Vidare ingår i avdel-

År	Totalt	Därav personer		
		under 18 år	18—20 år	21—25 år
1958.....	2 066	39	48	116
1960.....	2 104	68	81	157
1962.....	2 336	102	140	196

ningens program att bedriva gruppverksamhet för alkoholskadade och för deras anhöriga, exempelvis hustrurna.

Inackorderingshem

Nykterhetsnämnden driver sedan år 1958 ett inackorderingshem, beläget i stadens ytterområde. Hemmet mottager tio inackorderade, men platsantalet kommer inom den närmaste tiden att utökas till tolv.

Nykterhetsvårdsklientelet

Antalet fylleriförseelser enligt nykterhetsnämndens verksamhetsberättelser åren 1958, 1960 och 1962 framgår av tabell ovan.

Av fylleriförseelserna under 1962 var 1 751 begångna av personer hemmahörande i Örebro medan 585 begåtts av personer från andra orter.

År 1962 tog nämnden befattning med 1 537 personer. Av dessa var 426, varav 156 ungdomar under 18 år, ej tidigare kända av nämnden. Vidare förekom 122 kvinnor, därav 61 tidigare okända för nämnden.

Skolväsendet

År 1962 går ca 7 950 barn i den obligatoriska skolan i Örebro. Grundskolan omfattar läsåret 1962/63 årskurserna 1—7.

Örebro har två allmänna gymnasier, tekniskt gymnasium och handelsgymnasium, förskoleseminarium och andra yrkesskolor.

Inom den obligatoriska skolan finns följande specialklasser:

- 12 skolmognadsklasser
- 21 hjälpklasser
- 5 läsklasser
- 2 observationsklasser
- 2 Cp-klasser
- 1 sjukhusklass

Dessutom förekommer klinikundervisning för barn med tal-, läs-, skriv- eller hörselsvårigheter.

Elevvård

Örebro har kommunalt anställd skolpsykolog. Efter anmälan från lärare eller föräldrar utför skolpsykologen de utredningar och undersökningar, som kan vara motiverade av elevens skolvårigheter. Varje år skolmognadsprövas samtliga nybörjare. Vidare leder skolpsykologen anlagsprövningen med eleverna i årskurs 6 och 8.

Svårare fall av disciplinärenden passerar skolpsykologen för remiss till barnpsykiater eller till skolans kontaktgrupp (se nedan).

Sedan 1957 har barnavårdsnämnden arvodesavlönade kuratorer inom stadens fem rektorsområden. Dessa är lärare med full lärartjänst och fungerar som kontaktmän mellan skolan och barnavårdsnämnden. År 1962 finns 8 sådana kuratorer. De båda läroverken har gemensam heltidsanställd kurator.

Under 1950-talet har funnits särskilda kuratorer för hjälpklasserna i vilkas arbetsuppgifter bl. a. har ingått att förbereda elevernas yrkesanpassning och att hålla kontakt med dem efter skoltidens slut. Dessa kuratorers arbete har numera uppgått i den allmänna yrkes-

vägledningen inom skolan, men man planerar att återuppta det speciella kuratorsarbetet för hjälpklasserna.

Sedan läsåret 1962/63 finns vid skoldirektionen en elevvårdsavdelning med en elevvårdskonsulent. Avdelningens uppgift är att bygga ut och samordna elevvården vid samtliga skolor såväl när det gäller skolhälsovården som skolpsykologens arbete, kuratorsverksamheten, yrkesvägledningen och studieorienteringen samt att anknyta skolans elevvård till verksamheten inom barnvårdsnämnden, barnpsykiatriska kliniken och länsarbetsnämnden.

Elevvårdsavdelningen organiserar även all specialundervisning.

Förste skolläkaren, skolpsykologen och elevvårdskonsulenten sammanträder regelbundet en gång i veckan för att besluta om vilka stödåtgärder som bör vidtas för elever, som tidigare varit föremål för utredning av skolläkaren och skolpsykologen.

I svårare fall utvidgas veckokonferensen till ett sammanträde med skolans s. k. kontaktgrupp. Denna består av skoldirektören, skolläkaren, barnvårdsnämndens ordförande och skolpsykologen, vilken tjänstgör som sekreterare. Till gruppens sammanträden kallas också den rektor och kurator, som berörs av ärendet. Gruppen beslutar i allvarliga disciplinärenden och akuta konfliktsituationer, där snabba avgöranden är nödvändiga. Besluten underställs skolstyrelsen för godkännande.

På skoldirektionens uppdrag har en psykolog under läsåret 1960—61 företagit vissa undersökningar angående elevernas inställning till skola och yrkesval.

Föräldraupplysning

Under hösten 1959 arrangerade barnvårdsnämnden och skolstyrelsen en upplysningskampanj. En broschyr med

kortfattade förslag till regler i vissa uppfostringsfrågor, distribuerades till föräldrarna. I anslutning härtil anordnades föräldramöten, som besöktes av ett mycket stort antal föräldrar. År 1960 utsträcktes kampanjen till förskolebarnens föräldrar. En särskild broschyr utsändes och föräldramöten hölls bl. a. vid daghemmen. Dessutom ordnades särskilda föräldramöten för sexåringarnas föräldrar i och för orientering om skolan.

Barnpsykiatrisk verksamhet

År 1955 inrättades vid centrallasarettet för Örebro län en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik med 14 platser. En utvidgning är planerad under 1963 och kliniken kommer då att bestå av en ungdomsavdelning på 6 + 5 platser, en barnavdelning på 12 platser och en dagobservationsavdelning med ca 10 platser, avsedd för förskolebarn från Örebro stad.

Under 1962 mottogs i öppen vård sammanlagt 641 patienter med 1563 läkarbesök. I sluten vård mottogs 133 patienter. 265 utlåtanden till myndigheter utfärdades.

Under 1962 har tillkommit ett behandlingshem av typ I med 10 platser för barn med neurotiska rubbningar. Hemmet, som är beläget i Kumla, är avsett för längre tids vård och psykoterapi (upp till ett års vårdtid).

Vid 1963 års ingång tjänstgör vid kliniken 3 läkare, 3 barnpsykiatriska kuratorer och 3 biträdande psykologer, varav en med huvudsakligen terapeutiska uppgifter. Den sistnämnda tjänsten har under 1962 varit vakant och kontinuerligt besatts med bitr. psykologer med diagnostiska uppgifter. 1962 års landsting beslöt inrätta ytterligare en tjänst som barnpsykiatrisk kurator samt en tjänst som bitr. psykolog, men dessa tjänster har på grund av lokal-

bristen ännu ej kunnat besättas. Vidare har tjänstgjort 3 deltidanställda pedagogassistenter, 1 arbetsterapeut samt avdelnings- och kontorspersonal.

Sedan höstterminen 1962 har Örebro stads skolstyrelse en lärartjänst på heltid vid kliniken. Denne lärare svarar för skolundervisning åt de på vårdavdelningen inneliggande barnen, dels i form av gruppundervisning, och dels som enskild undervisning. Skolundervisning för de vid Kumla-hemmet intagna barnen har genom tillmötesgående från Kumla stads skolstyrelse ordnats vid ortens olika skolor.

Vårdavdelningen kunde under år 1962 hållas öppen i full utsträckning, frånsett en månads sommarstängning.

Under några år har personal vid kliniken försöksvis haft samtalsgrupper för mödrar med uppfostringsproblem. Mödrarna hänvisades genom barnavårdscentralerna till denna gruppverksamhet, vilken numera upphört på grund av personalbrist.

Man har även sökt bedriva allmänt mentalhygieniskt förebyggande verksamhet genom att samla distriktssköterskor, skolsköterskor och barnavårdscentralssköterskor till weekendkurser på landstingets kursgård för föreläsningar, seminarier och grupparbeten kring utvecklingspsykologiska och mentalhygieniska problem.

För att förbättra vårdpersonalens utbildning har man från kliniken tagit initiativ till utbildningskurser på en termin. Dessa kurser har bedrivits i landstingets yrkesskolas regi med lärare från kliniken. Praktiktjänstgöring har ordnats vid kliniken, behandlingshemmet, en ungdomsvårdsskola och en särskola samt i öppen och halvöppen barnsocial- och skolverksamhet. Yrkesöverstyrelsens kursplan för »anstaltspedagoger» har härvid följts. Vid en följande kurs kommer man att på försök följa

den kursplan som skisserats i barnanstaltsutredningens betänkande (yrkeskurs I).

Vid årsskiftet 1963—1964 beräknas den barnpsykiatriska verksamheten vara utbyggd till sin första etapp och består då av kliniken vid centrallasarettet samt behandlingshem typ I. I nästa utbyggnadsetapp planerar man en fristående central i Karlskoga samt ett behandlingshem typ II för primära personlighetsstörningar. Vid utgången av 1963 består personalen av 4 läkare, 6 barnpsykiatriska kuratorer, 4 psykologer med diagnostisk verksamhet och 2 psykologer med terapeutisk verksamhet jämte skol-, arbetsterapi- och vårdpersonal.

Familjerådgivning

Örebro läns landsting har sedan 1959 en familjerådgivningsbyrå i Örebro (belägen i samma hus som rättshjälpsanstalten).

Personalen består av en byråförestandare (1:e kurator) med tjänstgöring $\frac{2}{3}$ av heltidstjänst samt en arvodesanställd konsulterande psykiater. Tillgång finns också till juridisk expertis. Byråförestandaren har även uppdrag som borgerlig medlare.

Vid verksamhetens början var kuratorn heltidsanställd. Sedan några år har emellertid befattningshavare för heltidstjänst icke kunnat erhållas.

Verksamheten är upplagd som en allmän familjerådgivning i samlevnadsfrågor. Abortärenden handläggs av en kurator vid centrallasarettet och ingår icke i byråns uppgifter.

Under 1963 (då 1:e kuratorn hade $\frac{2}{3}$ tjänstgöring) inregistrerades 194 nya ärenden, varav 150 gällde äktenskapsproblem. Flertalet klienter sökte byrån på eget initiativ.

Genom kurser på olika platser i länet i samarbete med länets bildningsför-

bund bedriver byrån allmän upplysning i samlevnadsfrågor.

Arbetsförmedling och arbetsvård

Länsarbetsnämndens huvudkontor är beläget i Örebro. Den 1 januari 1963 uppgår huvudkontorets personal till 51 tjänstemän, varav 15 på kontorsidan. Arbetsvårdsexpeditionen omfattar 7 tjänster, varav 1 vakant, och yrkesvägledningsexpeditionen 3 tjänster.

Vid Örebro skolor finns läsåret 1962—63 4 yrkesvalslärartjänster, varav 1 vakant. På grund av bristen på yrkesvalslärare har skoldirektionen övervägt att ordna egna utbildningskurser för sådana lärare.

Örebro läns landsting har en träningsverkstad i Örebro. Institutionen är avsedd både för arbetsträning och skyddad sysselsättning. I länet finns ytterligare 2 skyddade verkstäder. På träningsverkstaden i Örebro har i några fall placerats socialt anpassningsstörda ungdomar för rehabilitering; det har t. ex. gällt ungdomar som utplacerats från anstalter och skolungdomar som berett svårigheter i skolan. Inom landstinget har preliminärt diskuterats inrättande av ett specialhem för ungdomsklientel.

Polisväsendet

Den 1 januari 1963 består Örebropolisens ordningsavdelning av 113 tjänster och dess kriminalavdelning av 29 tjänster, tillsammans 142. Vid statspolisavdelningen finns 44 tjänster. Kontorspersonal och annan personal utgör tillhoppa 30 personer. Till polisdistriktet hör en häktesavdelning. I samband med polisväsendets förstatligande föreslås Örebro polisdistrikt få en omfattning av 107 000 invånare. — Polisdistriktets kommunala organisation framgår av skiss.

Socialpolis

En socialpolissektion finns organiserad inom ordningspolisavdelningen. Den kommer från 1964 att bestå av en förste polisassistent som chef, 3 förste polisassistenter samt 4 förste poliskonstaplar. Sektionen disponerar eget kontorsbiträde. Vid behov förstärks socialpolissektionen med kvinnliga poliskonstaplar. Förutom det normala samarbetet med polispersonalen i övrigt har socialpolisen särskilt inriktat sig på ett samarbete med kriminalpolisavdelningens fyra spanare och med tre särskilt avdelade parkpoliser. Genom detta samarbete finns två civilpatruller om två befattningshavare i funktion varje dag och varje kväll till klockan 23—24. I patrullerna ingår med viss regelbundenhet en eller två gånger i veckan assistenter från barnavårdsnämnden och nykterhetsnämnden.

Sedan socialpolisen inrättades 1958 har barnavårds- och nykterhetsnämnderna egna assistenter placerade vid socialpolisavdelningen i polishuset. Dessa assistenter deltar i socialpolisens patrulleringar, förbereder utredning i anmälningsärenden från polisen och tjänstgör som förhörsvittnen.

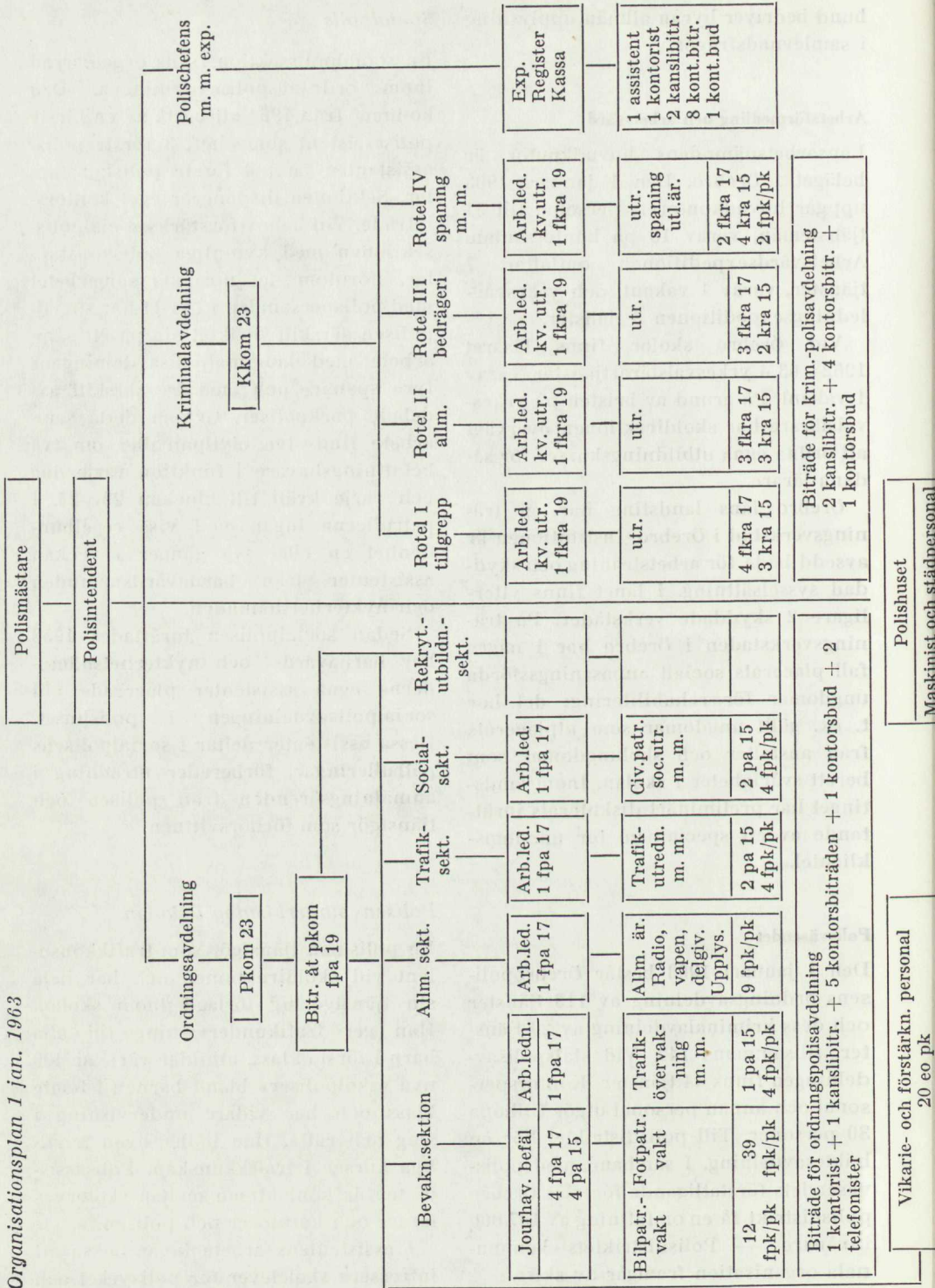
Polisens undervisning i skolan

En polisman tjänstgör som trafikkonsulent vid skoldirektionen och har hela sin tjänstgöring förlagd inom skolan. Han ger trafikundervisning till alla barn i första klass, utbildar varje år 400 nya »skolpoliser» bland barnen i femte klass och har vidare undervisning i »lag och rätt». Han håller även frivilliga kurser i trafikknäp. Polisassistenten är kontaktman mellan skolornas lärare och kuratorer och polisen.

I assistentens arbete ingår också att intressera skolelever för polisyrket och

Örebro stads polisdistrikt
Organisationsplan 1 jan. 1963

att överhuvud taget popularisera polisens arbete.

Polisstatistik

Under åren 1958, 1960 och 1962 har till polisens kännedom kommit resp. 4 009, 3 877 och 3 657 strafflagsbrott. Antalet misshandelsbrott, brott enligt 20 kap. SL och skadegörelse framgår av följande uppställning:

	1958	1960	1962
Misshandel..... (SL 14: 10—14)	122	76	104
Stöld även grov..... (SL 20: 1, 4, 10)	1 519	1 485	1 684
Snatteri o. bodräkt.. (SL 20: 2, 3)	301	311	97
Biltillgrepp.....	146	155	129
Mc-tillgrepp.....	39	26	18
Mopedtillgrepp.....	123	182	124
Cykeltillgrepp.....	817	795	697
Rån.....	3	3	4
Övriga brott mot 20 kap.....	96	14	14
Skadegörelse..... (24 kap.)	192	189	182

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndigheten i Örebro består av 3 ordinarie befattningshavare. På grund av ökat antal ärenden under senare år (huvudsakligen förmögenhetsbrott bland vuxna) har sedan 1 jan. 1963 tillkommit en extra åklagare. I den nya åklagarorganisation som tillkommer i samband med polisväsendets förstatliga förutsättes 6 åklagarebefattningar för Örebrodistriktet.

Alla åtalsprövningar enligt 1944 års lag handhas av stadsfiskalen. Under åren 1950—62 förekom i Örebro enligt hos riksåklagarämbetet förd statistik nedanstående antal åtalsprövningar enligt 1944 års lag.

Det helt övervägande antalet prövningar gäller ungdomar bosatta i Örebro.

Ett samarbete genom underhandskon-

	Antal prövade fall	Därav åtals- eftergift
1950.....	17	17
1955.....	53	49
1958.....	125	104
1959.....	90	80
1960.....	129	91
1961.....	122	83
1962.....	161	89

takter äger rum mellan åklagaren och barnavårdsnämnden. Nämnden under rättas så snart någon underårig misstänkts för brott och åklagaren bedömer saken så att åtalseftergift kan ifrågakomma. Barnavårdsnämnden påbörjar sin utredning och ärendet diskuteras fortlöpande mellan åklagaren och barnavårdsdirektören. Delgivning av åtalseftergift har under en följd av år varit delegerat till barnavårdsnämnden. Sedan en tid tillbaka är emellertid denna praxis bruten och stadsfiskalen meddelar nu själv åtalseftergiften till den unge.

Kriminalvård i frihet

Personalen vid skyddskonsulentorganisationen i Örebro distrikt består den 1 jan. 1963 av 1 skyddskonsulent, 1 skyddsassistent och 1 kanslibitråde. Vid samma tidpunkt är antalet ärenden i hela distriktet 537, varav 210 eller ca 40 procent avser Örebro stad.

De villkorligt dömda, som i hela distriktet utgör 453 fall och de villkorligt frigivna, som utgör 58 fall, fördelar sig i fråga om ålder med 5 procent under 18 år, 33 procent 18—20 år och 62 procent över 21 år. Härtill kommer 14 personer på prov utskrivna från ungdomsfängelse och 12 personer från säkerhetsanstalt. — Inemot 40 procent av hela klientelet består av ungdomar under 21 år.

I Örebro stad, där åldersfördelningen

ej är känd, uppgår antalet villkorligt dömda till 162 och de villkorligt frivgivna till 37 personer. I Örebro finns 81 övervakare. Antalet lekmanövervakare är 59. Av de övriga är 10 tjänstemän inom nykterhetsvården och 3 inom barna- och annan socialvård, 1 är arbetsförmedlare och 6 är polismän medan 2 övervakare tillhör skyddskonsulentorganisationen.

Enligt utbyggnadsplanerna för skyddskonsulentväsendet skulle Örebro skydds-

konsulentdistrikt från 1965 få följande omfattning och organisation.

Omfattning: Örebro stad, Karlskoga domsaga, Lindes och Nora domsaga, Västernärkes och Östernärkes domsagor.

Fångvårdsanstalter inom distriktet: Örebro, 55 platser, Kumla, 450 platser och Hinseberg (tillhörande kvinnogruppen) 91 platser.

Organisation: 1 skyddskonsulent, 1 skyddsassistent, 1 kanslibiträde.

År	Antal	Antal	Antal
1965	1	1	1
1966	1	1	1
1967	1	1	1
1968	1	1	1
1969	1	1	1
1970	1	1	1
1971	1	1	1
1972	1	1	1
1973	1	1	1
1974	1	1	1
1975	1	1	1
1976	1	1	1
1977	1	1	1
1978	1	1	1
1979	1	1	1
1980	1	1	1
1981	1	1	1
1982	1	1	1
1983	1	1	1
1984	1	1	1
1985	1	1	1
1986	1	1	1
1987	1	1	1
1988	1	1	1
1989	1	1	1
1990	1	1	1
1991	1	1	1
1992	1	1	1
1993	1	1	1
1994	1	1	1
1995	1	1	1
1996	1	1	1
1997	1	1	1
1998	1	1	1
1999	1	1	1
2000	1	1	1
2001	1	1	1
2002	1	1	1
2003	1	1	1
2004	1	1	1
2005	1	1	1
2006	1	1	1
2007	1	1	1
2008	1	1	1
2009	1	1	1
2010	1	1	1
2011	1	1	1
2012	1	1	1
2013	1	1	1
2014	1	1	1
2015	1	1	1
2016	1	1	1
2017	1	1	1
2018	1	1	1
2019	1	1	1
2020	1	1	1
2021	1	1	1
2022	1	1	1
2023	1	1	1
2024	1	1	1
2025	1	1	1
2026	1	1	1
2027	1	1	1
2028	1	1	1
2029	1	1	1
2030	1	1	1

Tabell A. Folkmängd, befolkningsutveckling, areal, A-regioner¹ m. m. för vissa städer.

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norrköping	Hälsingborg	Linköping	Borås	Eskilstuna	Jönköping
Folk­mängd										
1900.....	29 522	22 855	11 999	22 013	41 008	24 670	14 552	15 837	13 663	23 143
Vid folkräkningen 1960.....	54 618	77 397	77 778	75 379	90 680	76 504	65 082	67 272	58 793	50 522
Vid ingången av 1963.....	56 584	80 502	80 451	76 795	92 281	77 698	68 974	67 987	60 265	51 053
Befolkningsutveckling, indextal med år 1900 = 1 000										
1930.....	1 316	1 326	2 532	1 705	1 500	2 265	2 051	2 414	2 391	1 336
1940.....	1 345	1 678	3 217	2 234	1 726	2 520	2 656	3 051	2 981	1 568
1950.....	1 589	2 789	5 015	3 053	2 093	2 901	3 746	3 664	3 906	1 916
1960.....	1 850	3 386	6 482	3 424	2 211	3 101	4 472	4 248	4 303	2 183
Landareal i km ² 1960.....	77	98	132	126	205	52	62	96	89	91
Invånare pr km ² 1960.....	713	788	590	599	441	1 475	1 048	698	657	558
Folk­mängd i resp. A-region 1960..	102 905	142 577	117 524	105 570	152 786	142 749	116 411	144 247	102 752	111 094
Landareal i km ² i A-regionen.....	3 513	5 160	1 454	1 972	3 638	1 149	3 058	3 646	1 974	2 597
Inv. per km ² i A-regionen.....	29	27	80	53	42	124	38	39	52	42
Beräknad folk­mängd vid samma flyttningstakt som under 1950-talet. ² Centralort ³ 1960.....	59 100	75 700	76 000	73 300	85 300	75 800	65 500	66 400	58 400	68 100
1970.....	73 400	94 600	88 600	81 600	94 900	87 700	83 000	78 800	66 600	83 300
1980.....	90 000	114 600	102 400	90 200	106 000	99 300	103 900	90 500	76 000	100 100

¹ Med A-region avses ett område kring en centralort där vissa serviceanläggningar i huvudsak betjänar hela området. Jfr Folkräkningen 1960, del IV.

² Odd Gulbrandsen: Sveriges befolkning 1980. 1960 års jordbruksutredning. Stencil.

³ Uppgiften avser tätbebyggelse i centralort.

Tabell B. Befolkningen efter ålder och kön m. m. i vissa städer enligt folkräkningarna 1950 och 1960.

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norr-köping	Hälsingborg	Lin-köping	Borås	Eskilstuna	Jönköping	Samtliga 10 städer, medeltal
Folkmängd 1950	46 919	63 754	60 171	67 214	85 825	71 572	54 512	58 019	53 363	44 350	—
Procent män.....	47,5	46,3	50,4	47,1	48,0	46,9	48,5	47,3	49,8	47,7	48,0
Procent barn och ungdom under 15 år.....	22,0	22,7	24,1	20,2	22,4	22,1	23,5	22,8	22,8	23,1	22,6
Procent gifta kvinnor 15—44 år....	14,3	14,7	16,5	14,3	14,4	14,2	15,7	14,9	15,8	14,2	14,9
Folkmängd 1960	54 618	77 397	77 778	75 379	90 680	76 504	65 082	67 272	58 793	50 522	—
Procent män.....	48,3	47,0	50,3	47,4	48,2	47,1	48,5	47,0	49,7	48,0	48,2
Barn och ungdom under 15 år.....	11 895	16 714	18 423	15 064	19 032	14 910	14 786	14 852	12 212	10 913	—
Procent av folkmängden.....	21,8	21,6	23,7	20,0	21,0	19,5	22,7	22,1	20,8	21,6	21,5
Procent pojkar i åldersgruppen....	50,9	51,7	51,7	50,6	51,0	50,6	53,0	51,6	51,1	50,6	51,0
Barn och ungdom under 25 år....	19 639	28 753	30 667	25 558	31 918	25 597	24 263	25 044	20 781	18 769	—
Procent av folkmängden.....	36,0	37,2	39,4	33,9	35,2	33,5	37,3	37,2	35,3	37,2	36,2
Procent pojkar i åldersgruppen....	49,5	49,2	51,8	49,6	50,3	50,1	51,2	49,1	51,7	49,0	50,1
Personer 25—64 år.....	29 332	39 516	40 607	40 661	48 008	41 245	34 793	36 210	31 617	26 857	—
Procent av folkmängden.....	53,7	51,1	52,2	53,9	52,9	53,9	53,5	53,8	53,8	53,2	53,2
Procent män i åldersgruppen....	48,7	47,0	50,2	47,2	48,3	46,7	48,9	46,6	49,3	48,8	48,2
Personer äldre än 65 år.....	5 647	9 128	6 504	9 160	10 754	9 662	6 026	6 018	6 395	4 896	—
Procent av folkmängden.....	10,3	11,8	8,4	12,1	11,9	12,6	9,3	8,9	11,0	9,7	10,6
Procent män i åldersgruppen....	42,3	40,0	44,3	42,0	41,7	40,6	41,7	40,1	45,4	42,7	42,2
Gifta kvinnor 15—44 år.....	7 204	10 388	11 477	9 509	11 377	9 432	9 411	8 933	7 621	6 764	—
Procent av folkmängden.....	13,2	13,4	14,8	12,6	12,5	12,3	14,5	13,3	13,0	13,4	13,3

Tabell C. Förvärsarbetande befolkning i vissa städer enligt 1960 års folkräkning

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norr-köping	Hälsingborg	Lin-köping	Borås	Eskilstuna	Jönköping	Samtliga 10 städer, medeltal
Antal förvärsarbetande.....	24 403	33 209	36 044	33 952	40 276	35 172	29 034	34 481	26 901	23 376	—
I procent av befolkningen i åldern 16—66 år.....	64,2	62,5	67,1	64,1	64,4	66,0	64,7	72,5	64,6	66,1	65,6
Procent förvärsarbetande:											
Industri m. m.....	36,9	26,9	50,9	40,8	46,0	40,6	45,8	52,8	57,6	42,1	44,1
Byggnadsverks. m. m.....	9,8	10,6	9,6	9,7	8,5	6,1	7,8	6,4	6,6	8,3	8,3
Handel.....	18,0	15,9	13,1	17,9	15,8	18,8	15,0	15,8	12,4	16,2	15,9
Samfärdsel.....	11,3	5,3	4,9	6,1	8,4	10,3	4,9	5,1	5,2	5,4	6,7
Tjänster.....	22,5	39,4	20,0	23,5	19,1	22,0	24,7	18,8	16,9	26,2	23,3
Därav: Förvaltning.....	4,8	6,0	4,1	4,0	3,1	2,8	6,5	2,7	1,9	4,9	4,1
Undervisning.....	3,5	10,1	3,1	3,6	3,0	3,1	3,8	2,6	2,7	3,4	3,9
Sjukvård.....	4,2	10,2	3,9	5,2	3,3	6,1	4,0	3,6	4,1	8,5	5,3
Förvärsarbetande kvinnor.....	8 164	12 781	11 449	12 221	13 644	13 355	9 447	14 694	8 172	8 180	—
I procent av alla förvärsarb.....	33,5	38,5	31,8	36,0	33,9	38,0	32,5	42,6	30,4	35,0	35,2
Förvärsarb. gifta samboende kvinnor	3 386	5 119	5 492	5 124	6 112	5 937	4 164	6 777	3 686	3 352	—
I procent av förvärsarb. kvinnor	41,5	40,1	48,0	42,0	44,8	44,5	44,1	46,1	45,1	41,0	43,7
I procent av alla gifta samboende kvinnor.....	26,0	28,5	29,1	28,0	27,7	32,5	26,4	43,1	24,9	27,8	29,4

Tabell D. Hushåll efter antal barn under 16 år, trångboddhet m. m. i vissa städer enligt folk- och bostadsräkningarna 1960

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norr-köping	Hälsingborg	Lin-köping	Borås	Eskilstuna	Jönköping	Samtliga 10 städer, medeltal
Antalet hushåll.	19 941	28 913	26 817	28 568	34 209	29 266	23 547	24 888	21 637	17 796	
Med barn under 16 år	7 728	10 637	11 680	10 021	12 523	10 100	9 607	9 665	8 080	7 046	
Med 1 barn under 16 år, procent .	21	19	22	19	19	19	21	21	20	21	20
» 2 » » 16 » procent . . .	13	13	15	12	12	11	14	13	13	14	13
» 3 el. fl. barn under 16 år, procent.	5	5	6	4	5	4	5	5	5	5	5
Utan barn under 16 år	12 213	18 276	15 137	18 547	21 686	19 166	13 940	15 223	13 557	10 750	62
» » » » Procent	61	63	56	65	63	66	59	61	63	60	
Trångbodda hushåll i procent av alla hushåll.	11	7	10	9	13	8	10	7	13	11	10
Trångbodda barnhushåll i procent av alla barnhushåll.	24	15	20	21	29	19	22	16	29	24	22
Hushåll med bil.	6 346	10 035	10 880	10 172	10 386	8 319	9 078	8 788	7 954	7 040	
» » » » Procent	31	34	40	35	30	28	38	35	36	39	35

¹ Fler än 2 boende per rumsenhet.

Tabell E. Lägenheter efter storlek m. m. i vissa städer enligt 1960 års bostadsräkning

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norr- köping	Hälsing- borg	Län- köping	Borås	Eskils- tuna	Jön- köping	Samtliga 10 städer, medeltal	Alla rikets städer, medeltal
Antal lägenheter.....	20 528	30 058	27 413	29 318	35 231	29 905	24 102	25 582	22 138	18 398	—	—
1 rum o. kök el. mindre (jämfte 2 rum m. kokvrå)												
procent												
2 rum o. kök	37	32	34	39	46	28	35	31	41	34	36	33
procent												
3 rum o. kök	31	32	34	30	28	38	35	37	34	33	33	33
procent												
4 el. fl. rum o. kök	18	22	20	20	16	20	18	22	16	19	19	20
procent												
13		13	12	12	10	14	12	10	9	14	12	14
Procentuell andel lägenheter												
i småhus.....	19	14	15	20	15	18	12	15	17	22	17	21
byggda 1951—60.....	31	25	35	23	21	20	29	31	25	28	27	26
med centralvärme.....	80	86	89	81	74	86	85	93	84	79	84	84
med eget wc.....	77	85	89	86	73	80	84	78	80	76	81	83
med eget bad el. duschrum	56	73	74	62	53	59	71	67	55	62	63	64

(Uppgifterna tillhandahållna av
Svenska Stadsförbundets Statistiktjänst).

Tabell F. Socialhjälp, barnavårdsmannaskap och bidragsförskott i vissa städer 1961

	Gävle	Uppsala	Västerås	Örebro	Norr- köping	Hälsing- borg	Lin- köping	Borås	Eskils- tuna	Jön- köping
Familjer med socialhjälp	1 191	1 629	1 315	1 677	2 305	1 684	1 152	1 605	1 721	632
Per 1 000 inv.....	22	21	17	22	25	22	18	24	29	12
Därav:										
ensamma män med barn.....	5	5	4	3	9	4	1	2	6	1
ensamma kvinnor med barn ...	170	210	277	240	340	144	220	214	268	70
gifta el. samboende med barn ...	204	375	238	304	474	303	185	450	319	134
Socialhjälpens värde per inv. kr. ...	23	17	14	22	21	20	19	21	26	11
Barnavårdsmannaförordnanden										
Nyttillkomna under året	181	329	452	309	415	248	260	361	283	161
Antal vid årets slut.....	946	1 837	2 275	1 696	2 257	1 798	1 246	1 873	1 454	752
Därav för barn utom äktenskap..	820	1 130	1 198	864	1 303	1 097	675	932	764	364
För barn u. ä. per 1 000 inv. ...	15	14	15	11	14	14	10	14	13	7
Barn för vilka bidragsförskott ut- betalats.....	871	933	1 065	953	1 303	2 374	742	969	727	539
Per 1 000 inv.....	16	12	14	13	14	18	11	14	12	11
Därav för barn i. ä.....	450	488	568	524	702	743	400	572	422	333
för barn u. ä.....	421	445	497	429	601	631	342	397	305	206
Antal bidragsmottagare.....	600	750	794	649	818	1 190	556	741	563	399

BILAGA 2

Förstärkning av socialbyråns organisation i Lund

Av socialdirektör C. G. Stenkula

Enligt fastställt reglemente är socialbyrån i Lund organ för socialnämnden, tillika hemhjälpnämnd, barnavårdsnämnden, nykterhetsnämnden, arbetslöshetsnämnden, tillika familjebidragsnämnd, och pensionärshemsstyrelsen. Utanför organisationen står fortfarande arbetsvårdsnämnden och ungdomsstyrelsen.

Socialbyrån är central rådgivnings- och hjälpbyrå i socialvårdsfrågor och skall — i den omfattning de anslutna organen bestämmer — företa utredningar och verkställa beslut. Den fungerar också som sekretariat och kansli och svarar för de anslutna organens medelsförvaltning. Även socialregistret förs på byrån.

Socialbyrån har särskild styrelse, som bland annat skall verka för socialvårdens sunda utveckling i staden. Denna styrelse tillsätter socialbyråns befattningshavare, upprättar förslag till utgifts- och inkomststater för byrån och yttrar sig över de stafförslag och de äskanden, som avges av de anslutna organen. Styrelsen har motsvarande uppgifter även för familjerådgivningsbyrån.

Socialbyrån står under ledning av en socialdirektör, som biträds av en socialsekreterare. Byrån är organiserad på fyra avdelningar, nämligen avdelningen för socialhjälp, åldringsvård m. m., barnavårdsavdelningen, nykterhetsvårdsavdelningen och kamerala avdelningen (se tablå).

I samband med omorganisationen har socialregistret, som omfattar ca 4 000 akter, blivit omlagt från grunden. Det har upplagts efter födelsenummer, och avräkningen i detsamma liksom bokföringen i övrigt sker maskinellt. Utbetalningen av de allmänna barnbidragen sker från och med den 1 januari 1962 enligt hålkortsteknik.

På byrån tjänstgör ca 40 befattningshavare och ett tiotal praktikanter. Om man inräknar all anstaltspersonal, åldringsvårdarinnor m. fl. uppgår det totala antalet i stadens socialvård engagerade personer till ca 400.

Det är avsikten att man på socialbyrån skall arbeta efter den s. k. familjeprincipen. Då befattningshavarna emellertid i regel är specialiserade var och en inom sitt område, kommer det dock att ta flera år innan så helt kan ske. En intern utbildning har påbörjats sedan ett särskilt anslag beviljats för ändamålet. Av betydelse i sammanhanget är även de överläggningar med vissa av byråns befattningshavare som äger rum varje morgon i samband med postöppningen. Därutöver genomgås gemensamma ärenden en gång i veckan. Det bör även nämnas, att den befattningshavare på byrån, som fungerar som praktikanthandledare, meddelar praktikanterna teoretisk undervisning.

På socialbyrån finns särskilda lokaler för en socialläkareexpedition. Någon socialläkaretjänst är emellertid ännu

inte inrättad, men en psykiater och en barnpsykiater har regelbundna mottagningar på socialbyrån.

En fördel med centraliseringen av socialvården har varit, att samarbetet mellan å ena sidan de sociala nämnderna inbördes och å andra sidan dessa nämnder och andra organ, som har socialvårdande uppgifter, har kunnat intensifieras. Förutom de interna konferenserna anordnas var fjortonde dag s. k. samråd vid vilka aktuella frågor diskuteras. Till dessa samråd inbjudes ordförandena och ledamöterna i de sociala nämnderna och ungdomsstyrelsen, representanter för polis, skola, arbetsförmedling osv. Regelbundna konferenser äger vidare rum med polisen en gång i månaden. Härutöver finns ett särskilt samarbetsorgan mellan barnavårdsnämnden och skolstyrelsen, och vidare förekommer tid efter annan konferenser med kuratorer och läkare å lasarettet, arbetsförmedlingen, socialpolisen, stadsplanearkitekten m. fl.

Ett intensivt samarbete äger vidare rum mellan socialbyrån och de olika utbildningsanstalterna i staden. Befattningshavare å socialbyrån medverkar sålunda som föreläsare vid socialhögskolan, juridiska fakulteten, socialmedicinska institutionen m. fl. och lärare vid dessa institutioner anlitas i den interna utbildning, som förekommer på byrån. Socialbyrån får dessutom i stor utsträckning motta studiebesök av elever vid stadens skolor, föreningar o. dyl.

En av de största fördelarna med den nya organisationen är, att möjligheter getts att ägna erforderlig uppmärksamhet åt sådana frågor, som gäller socialvårdens framtida planering. Styrelsen för socialbyrån har genomfört en utredning angående socialvårdens investeringsbehov under de närmaste tio åren. Att så skett är så mycket mera angeläget som staden i samband med framförallt

universitetets utbyggnad beräknas komma att växa i mycket snabb takt. Antalet invånare beräknas fram till 1975 öka från 40 000 till 75 000 och därvid har hänsyn inte tagits till befolkningsökningen genom den nya blockbildningen. Av redan företagna utredningar kan nämnas de som gäller pensionärernas och socialhjälpssklienteletets bostads- och levnadsförhållanden, generalplan för åldringsvården, ungdomsverksamheten, ungdomsbrottsligheten i Lund år 1962 samt behovet av utbyggnad av barnstugeverksamheten. I detta sammanhang må även nämnas att elever vid socialhögskolan i stor utsträckning har kunnat engageras i det pågående utredningsarbetet.

På barnavårdsnämnden ankommande ärenden handläggs vid socialbyråns avdelning för barn- och ungdomsvård. Denna avdelning, som närmast leds av barnavårdschefen, är, som framgår av nedanstående tablå, uppdelad på tre sektioner, nämligen utredningssektionen, vårdsektionen och barnavårdsmannasektionen. För att det skall bli möjligt att arbeta efter familjeprincipen finns det inte någon markerad gränsdragning mellan de olika sektionerna. Detta innebär, att varje befattningshavare skall företa även sådana utredningar, som berör exempelvis socialnämndens och nykterhetsnämndens verksamhetsområden, men givetvis även att han skall handlägga sådana barnavårdsärenden, som faller utanför den sektion på vilken han är placerad. I praktiken har detta bland annat lett till att befattningshavare vid utrednings- och vårdsektionerna anförtrots barnavårdsmannaskap, och att befattningshavare vid vårdsektionen och barnavårdsmannasektionen åtagit sig utredningar angående omhändertagande för samhällsvård samt i adoptions- och vårdnadsärenden m. m. Med hänsyn till

de speciella kvalifikationer, som erfordras av den, som handlägger ärenden, vilka berör fosterbarnsvården, har motsvarande överflyttning av arbetsuppgifter på andra befattningshavare inte ansetts böra ske inom denna vårdgren. Befattningshavare vid avdelningen verkställer dessutom i viss utsträckning utredningar, som närmast berör socialhjälp- och nykterhetsavdelningarna. Å andra sidan fullgör befattningshavare vid dessa båda sistnämnda avdelningar arbetsuppgifter för barnavårdsnämnden. Befattningshavare vid nykterhetsvårdsavdelningen biträder sålunda barnavårdsnämnden med utredningar i ärenden angående underåriga alkoholmissbrukare och tjänstemän vid samtliga socialbyråns avdelningar innehar barnavårdsmannaförordnanden.

Även om det är förenat med stora fördelar att kunna arbeta efter familjeprincipen, får man dock inte blunda för att det inom socialvården finns speciella grupper av ärenden — såsom fosterhemsförmedling, komplicerade nykterhetsvårdsutredningar och utredningar i vårdnads- och adoptionsärenden — som inte är lämpade för denna arbetsmetod. Nackdelarna härav torde dock i viss mån kunna elimineras genom att man låter utredningarna i dessa ärenden bedrivas i samråd med och under överinseende av befattningshavare, som är speciellt förtrogna med sådana arbetsuppgifter.

Försök har gjorts att i så stor utsträckning som möjligt överföra mindre kvalificerade arbetsuppgifter från assistenter till biträdespersonal, och genom inrättande av en särskild sektion för kravärenden har barnavårdsmännen kunnat ägna sig åt de rent kurativa uppgifterna.

I samband med pågående utbyggnad av barnstugeverksamheten har från och med den 1 januari 1963 inrättats en

särskild sektion för denna verksamhet. På denna sektion tjänstgör en föreståndarinna, en biträdande föreståndarinna och en kontorist. Den sistnämnda befattningshavaren biträder jämväl med förmedlingen av hemvårdarinnor och barnavårdarinnor.

Ärenden angående allmänna barnbidrag sorterar under den kamerala avdelningen, vilken även svarar för barnavårdsnämndens förmedlingskassa och kravverksamhet mot enskilda.

Ärenden rörande barnkolonier, ferieresor och husmodersstipendier handläggs från och med den 1 februari 1963 av en kontorist, som jämväl handlägger ärenden angående familjebidrag.

Förvaringen av akter, registrering av de sociala nämndernas beslut och avräkning sker i socialregistret.

Beslut i barnavårdsärenden fattas förutom av barnavårdsnämnden av dess familjeavdelning och avdelning för barnstugor m. m. samt i viss mindre utsträckning även av tjänstemän. (De bestämmelser, som gäller i detta avseende, framgår av bilaga till stadsfullmäktiges i Lund protokoll 1961; nr 391.)

Familjeavdelningen sammanträder en gång i veckan och barnstugeavdelningen m. m. en gång i månaden.

Barnavårdschefen är föredragande i barnavårdsnämnden och i familjeavdelningen. Föreståndarinnan för barnstuge-sektionen är föredragande i avdelningen för barnstugor m. m. Barnavårdsnämndens och de båda avdelningarnas protokoll förs av befattningshavare vid avdelningen för barn- och ungdomsvård. Diarieföringen av till barnavårdsnämnden inkommande skrivelser sker å socialdirektörens kansli.

Barnavårdsnämndens konsulterande barnpsykiater har mottagning på socialbyrån varannan tisdag kl. 16—20.

Även de till socialbyrån knutna båda

socialsjuksköterskorna biträder i barnavårdsarbetet.

Den sedan ett par år på försök bedrivna socialpolisverksamheten har visat sig vara synnerligen värdefull, och det arbete, som utförs av de två polismän, som varit engagerade i verksamheten, har varit till stort gagn för barnavårdsnämnden.

Barnavårdsnämndens befattningshavare är hårt arbetsbelastade. De hinner väl med de löpande uppgifterna, men möjligheterna för dem att ägna sig åt det förebyggande och eftervårdande arbetet är synnerligen begränsade. Det är därför angeläget att en personalförstärkning kommer till stånd.

För ändamålet synes lämpligen böra inrättas en särskild från avdelningen för barn- och ungdomsvård helt fristående avdelning med socialdirektören som närmaste chef. Det bör främst ankomma på avdelningen

a) att följa utvecklingen på barn- och ungdomsvårdens område;

b) att ha det närmaste ansvaret för den allmänt och individuellt förebyggande barn- och ungdomsvården;

c) att upprätthålla fortlöpande kontakt med andra organ, som har socialvårdande uppgifter (skola, polis, arbetsförmedling, ungdomsstyrelse, sjukhus etc.);

d) att medverka vid socialpolisens kvälls- och nattpatrulltjänstgöring;

e) att handlägga sådana ärenden, som av barnavårdsnämnden eller familjeavdelningen överlämnas för utredning;

f) att vid behov biträda den barnpsykiatriske konsulten;

g) att anordna kurser för övervakare;

h) att följa övervakarnas arbete;

i) att verka för och medverka vid konferenser med myndigheter, föreningar etc.;

Vid avdelningen torde till en början erfordras följande personal:

en avdelningschef

en socialassistent med kuratorskompetens

en socialassistent

ett kanslibitråde

ett kontorsbitråde.

Avdelningen bör vidare få möjlighet att vid behov anlita sociolog och psykolog.

Socialsekreterare

Kontorist

Avdelning för socialhjälp,
åldringsvård m. m.

Avdelning för barn- och ungdomsvård

Avdelning
för nykterhetsvård

Kameral avdelning

Special-
avdelning

Avdelningschef

Avdelningschef

Avdelnings-
chef

Avdelningschef

Social-
hjälp-
sektion

1:e social-
assistent
3/4 social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Åldrings-
vårds-
sektion

Före-
stånd-
arinna

Bitr. före-
stånd-
arinna

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Sektion för
familjbe-
drags- och
arbetslös-
hetsären-
den

Sektionen
sorterar
direkt
under
socialsekr.

1/4 social-
assistent

2/3 konto-
rist

Utred-
nings-
sektion

Social-
assistent

Vård-
sektion

Social-
assistent

1/3 konto-
rist

Barna-
vårds-
manna-
sektion

1:e social-
assistent

Social-
assistent

Social-
assistent

Sektion
för barn-
stugor,
hemhjälp
m. m.

Sektionen
sorterar
direkt
under
socialdir.

Före-
stånd-
arinna

Bitr. före-
stånd-
arinna

Kontorist

Skriv-
central

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Bidrags-
förskött,
krav

Konto-
rist

Bokfö-
ring,
kassa
m. m.

Bok-
hållare

Kassör

Socialre-
gisterfö-
rare

Maskin-
bokförare

Kansli-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Social-
assistent
(Kurator)

Social-
assistent

Kanslibiträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Kontors-
biträde

Psykiatrisk konsult för avd. för soci-
alhälp, åldringsvård m. m. samt för
avd. för barn- och ungdomsvård

Psykiatrisk
konsult för
avd. för
nykterhets-
vård

Telefonväxel m. m.

Kontorsbiträde
Kontorsbiträde

Familjerådgivningsbyrå

Byrån drivs av styrelsen för socialbyrån i Lund med Malmöhus läns
landsting som huvudman. Byrån betjänar hela landstingsområdet.

1/2 familjerådgivare
1/2 familjerådgivare
Gynekokologkonsult

Psykiatrisk konsult
Juridisk konsult
Deltidsanst. kontorsbiträde

BILAGA 3

Uppgifter om arbetsmarknadsutvecklingen för vissa av försöksverksamheten berörda yrkeskategorier

1955 års universitetsutredning lämnar i sitt betänkande »Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle»¹ en överblick och en bedömning av de aktuella tendenserna på den akademiska arbetsmarknadens tillströmnings- och efterfrågesidor. Man framhåller här hur svårt det är att göra en tillfredsställande uppskattning av arbetsmarknadsutvecklingen isolerat för en viss grupp eller vissa grupper vid en viss tidpunkt. Det är därför nödvändigt att göra en totalbedömning för all arbetskraft med längre utbildning. Denna bör kontinuerligt överses och alltså få karaktär av rullande framtidsbedömning.

Det nämnda betänkandet bildar underlag för de av 1960 års riksdag godkända, av chefen för ecklesiastikdepartementet i proposition 1960: 119 förordade riktlinjerna för en utbyggnad av universitet och högskolor under 1960-talet. I utbyggnadsprogrammet ingår bl. a. en förstärkning av den fortlöpande utbildnings- och yrkesprognostiska utredningsverksamheten. För att få fram en helhetsbild av läget har prognos- och planeringsgruppen inom ecklesiastikdepartementet försökt att på basis av tillgängligt material göra en totalsammanställning av tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet.²

1. Psykiatrer

Till grund för beräkningen av läkarbehov och läkartillgång ligger läkar-

prognosutredningens betänkande.³ Det framhålls här att en stor del av läkartjänsterna är vakanta. Största andelen vakanta tjänster återfinns vid mentalsjukhusen, där ungefär en fjärdedel av tjänsterna saknar vikarie eller uppehålls av vikarie utan föreskriven kompetens. Läkarprognosutredningen avstår dock från att söka bestämma storleken av rådande brist på läkare, eftersom de lämnade vakansuppgifterna av olika anledningar inte ger tillräckligt underlag för sådana beräkningar. Man har nedlagt stort arbete på att söka framräkna det framtida behovet av läkare. Antalet heltidsarbetande läkare år 1960 beräknas till cirka 6 400 och behovet av sådan arbetskraft år 1970 uppskattas till mellan 11 000 och 11 500. Läkarutbildningskapaciteten år 1960, dvs. 453 nybörjare per år, beräknas medföra att antalet heltidsanställda läkare år 1970 skall komma att understiga det av läkarprognosutredningen uppskattade behovet. Underskottet skulle komma att utgöra 2 340 läkare. I tillgångsberäkningarna ingår dock inte de drygt 400 utländska läkare, som utan att inneha föreskriven kompetens, tjänstgör i landet.

Antalet läkare, som år 1960 knutits till mentalsjukvården och epilepsivården, beräknas uppgå till 570 medan 1970 års behov av enbart till mental-

¹ SOU 1959: 45

² SOU 1962: 55

³ SOU 1961: 8.

sjukvården knutna läkare uppskattas till 1 930. Man utgår därvid från att mentalsjukvårdsdelegationens program angående mentalsjukvårdens framtida utbyggnad bör vara genomfört 1970, trots att det är mindre sannolikt att så kommer att bli fallet. Inom barnpsykiatri och den förebyggande barna- och ungdomsvården fanns den 31 december 1959 inrättade 61 läkartjänster. I sitt betänkande om planering och organisation av mentalsjukvården⁴ beräknar mentalsjukvårdsberedningen att läkarbehovet enbart inom den psykiska barna- och ungdomsvården skall uppgå till 151 tjänster.

Läkarprognosutredningens betänkande har lett till riksdagsbeslut om ökad läkarutbildningskapacitet. Ökningen av intaget med 107 nybörjare per år, kan dock inte väntas påverka tillgången av läkare förrän inemot år 1970.

2. Psykologer

I sin sammanställning angående arbetsmarknadsläget för vissa utbildningsgrupper hösten 1963⁵ har arbetsmarknadsstyrelsen angivit, att det råder utpräglad brist på psykologer, att rekryteringsmöjligheterna nämnda år jämfört med föregående år varit något försämrade samt att man kan förvänta kraftig ökning i efterfrågan år 1964.

Av statistik, som redovisas i Sveriges psykologförbunds organ Psykolognytt (nr 4:1964) framgår att medlemsantalet i förbundet, som uppgick till 150 år 1955, för åren 1961, 1962 och 1963 ökat till resp. 594, 723 och 856; från 1955 till 1963 har alltså skett mer än en fyrdubbling.

Enligt en av skolberedningen i betänkandet Grundskolan⁶ lämnad uppgift skulle antalet psykologistuderande på olika nivåer vårterminen 1961 ha varit följande:

studerande för tre betyg i kandidatexamen	272
licentiander	94
doktorander	33

Dessa uppgifter innebär en betydande ökning av antalet psykologistuderande jämfört med vad psykologutredningen redovisade i sitt betänkande.⁷ Antalet studerande för tre betyg i fil.kand.examen och fil. lic.examen under höstterminen 1954 i Uppsala, Göteborg och Stockholm angavs då vara tillhoppa 72.

I den tidigare nämnda tendensutredningen anförts:⁸ På basis av psykologutredningens studier kan antalet psykologer utanför universitets- och skolorganisationen uppskattas till ca 300 år 1960. Utifrån det i och för sig relativt godtyckliga antagandet, att efterfrågan på psykologer kommer att öka i samma takt som efterfrågan på läkare, kan psykologbehovet uppskattas till 400, 500 och 600 åren 1965, 1970 och 1975.

Arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut har i en nyligen lämnad redogörelse⁹ uppskattat det totala behovet av psykologer år 1970 till drygt 900 enligt vad som framgår av uppställningen s. 224.

Enligt dessa beräkningar skulle det sammanlagda utökningsbehovet till år 1970 vara ca 280 psykologer på licentiatnivå och lika många biträdande psykologer. Utökningen avser då dels utvidgning, dels täckande av underskott.

Prognosinstitutet beräknar att tillskottet av psykologkompetenta t. o. m. läsåret 1969/70 fr. o. m. läsåret 1963/64 blir ca 220 på licentiatnivå och ca 1 060

⁴ SOU 1958: 38.

⁵ Arbetsmarknadsinformation S 1/1964.

⁶ SOU 1961: 30

⁷ SOU 1955: 11 s. 207 ff.

⁸ SOU 1962: 55, s. 71

⁹ Utvecklingstendenser rörande behovet av psykologer. Arbetsmarknadsinformation S 3/1964

Område	Hela behovet 1970		Nu förefintliga psykologer	
	Bitr.	Lic.	Bitr.	Lic.
Arbetspsykologi	170	60	75	20
Barnklinisk psykologi.....	190	25	120	10
Vuxenklinisk psykologi	172	178	75	12
Skolpsykologi.....	30	100	4	32
Summa	562	363	274	74

på fil. kand.nivå (fil. kand.examen, som ger behörighetskompetens) alternativt ca 1 700 (fil. kand.examen, som ger behörighetskompetens eller som är nära behörighetskompetens, d. v. s. på relativt kort tid kan kompletteras till den rätta kombinationen).

Att enbart utifrån dessa siffror säga något om tillskottet på yrkesverksamma psykologer, är — framhåller prognosinstitutet — omöjligt. Tillskottet utgörs till mer än hälften av kvinnor. Hur många av dem blir yrkesverksamma? Hur många går till annan verksamhet utanför de här redovisade områdena? Hur många går till undervisning?

Enligt prognosinstitutet skulle utökningsbehovet av licentiaterna kunna vara cirka 280. Om tillskottet inte blir mer än 220 torde, menar man, förhållandena bli sådana att möjligheten att täcka behovet av licentiaterna blir bristfällig.

Däremot anser man situationen rörande de biträdande psykologerna vara sådan att behovet kunde tillgodoses. Detta behov måste emellertid ses även i relation till tillgången på licentiaterna. Blir denna för knapp torde efterfrågan på biträdande psykologer bli större än man beräknat.

3. Socionomer

Det råder f. n. stor brist på socionomer och arbetsmarknadsstyrelsen anger i sin ovannämnda sammanställning att

rekryteringsmöjligheterna under 1963 varit försämrade jämfört med föregående år samt att man väntar en kraftig ökning i efterfrågan under 1964.

I enlighet med socionomutbildningskommitténs förslag¹⁰ beslöt 1963 års riksdag att öka antalet utbildningsplatser vid socialinstituterna från 380 till 480. Vid 1964 års riksdag beslöts att antalet platser skulle ökas till 540. Samtidigt genomfördes en reformering och utbyggnad av socionomutbildningen, varvid bl. a. socialinstituterna ändrades till socialhögskolor. I propositionen¹¹ anförde departementschefen bl. a.:

»Socialinstitutens utbildningskapacitet har — såsom tidigare framhållits — ökat väsentligt under senare år. Antalet utbildningsplatser har stigit från 265 läsåret 1960/61 till 480 läsåret 1963/64. Den successivt genomförda ökningen kan sålunda väntas påverka arbetsmarknaden fr. o. m. innevarande budgetår. Efterfrågan på socialt utbildad arbetskraft är betydande och överstiger markant tillgången på examinerade socionomer. Åtskilligt tyder på att behovet av personer med socionomutbildning kommer att kraftigt stiga. De planerade större kommunalheterna och den pågående utbyggnaden av vårdområdena kan beräknas medföra anspråk på fler väl utbildade tjänstemän. Enligt de preliminära uppskattningar rörande antalet antagna vid fackutbildningslinjerna, som redovisades i propositionen 1963:172, skulle det erforderliga antalet utbildningsplatser vid socialhögskolorna läsåret 1970/71 komma att uppgå till 700.»

¹⁰ SOU 1962:43

¹¹ Kungl. Maj: ts prop. nr 48:1964.

4. Polisen

I förstärkningsprogrammet skall ingå en kraftig upprustning av polisen, vilket också innebär att försöksorten måste tillföras en utökad polisstyrka.

Enligt nu gällande anvisningar angående rekrytering och grundläggande utbildning av polispersonal är riket indelat i rekryteringsområden. Envar av städerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg utgör särskilt rekryteringsområde. I övrigt utgör varje län ett rekryteringsområde. Inom varje område finns en rekryteringsmyndighet, nämligen i de nämnda städerna polismästaren och i varje län i övrigt landsfogden. Polisväsendets organisationsnämnd var till den 1 juli 1964, då den uppgick i den nyinrättade rikspolisstyrelsen, central myndighet för främjande av rekryteringen till polisyrket och för samordningen av rekryteringsverksamheten i hela riket. Nämnden har haft att på olika sätt medverka till att sprida kunskap om polisyrket. Till dess uppgifter har också hört att kontinuerligt verkställa prognosutredningar o. dyl. rörande behovet av rekryteringspersonal. Dessa prognoser skall tjäna till ledning för rekryteringsmyndigheterna vid bestämmandet av det antal polisaspiranter, som högst kan antas vid varje rekryteringstillfälle. I samråd

med rekryteringsmyndigheterna och styrelsen för statens polisskola har nämnden haft att föreslå lämpliga tidpunkter för antagning av rekryteringspersonal.

I skrivelse den 8 oktober 1962 till rekryteringsmyndigheterna har polisväsendets organisationsnämnd framhållit att det först när full klarhet vunnits om de framtida arbets- och organisationsformerna inom polisväsendet torde vara möjligt att utarbeta en mera fullständig och långsiktig prognos. Nämnden har därför nöjt sig med att med utgångspunkt från aktuella personalstater och andra kända förhållanden beräkna behovet för ett år i taget.

Möjligheten att tillgodose behovet av erforderlig arbetskraft inom polisväsendet syns i hög grad vara beroende av att verksamheten på olika sätt intensifieras i rekryteringsområdena enligt de riktlinjer som lämnats av polisväsendets organisationsnämnd. I den mån förstärkningen av polisverksamheten kommer att leda till särskilt behov av nyanställning i försöksorten torde det vara nödvändigt att rikspolisstyrelsen, som övertagit samtliga nämndens här redovisade uppgifter, i god tid informerar om behovet, så att de särskilda rekryteringsåtgärder, som påkallas, kan samordnas.

BILAGA 4

Uppgifter om viss utbildnings- och fortbildningsverksamhet

1. Ungdomsledareutbildning¹

Ungdomsledare torde kunna uppdelas i två huvudgrupper: deltidsengagerade ledare och heltidsanställda yrkesverkssamma ledare. Inom den förra gruppen återfinns de frivilliga ledarna inom ungdomsorganisationerna, timanställda inom ungdomsgårdar etc. samt specialledare. Inom den senare gruppen rymms bl. a. föreståndare för ungdoms-, förenings- och hemgårdar, ungdomssekreterare, distrikts- och kretsinstruktörer.

Allmän grundutbildning av ungdomsledare, vidareutbildning, specialutbildning

Från och med budgetåret 1954/55 har statsbidrag utgått till ungdomsledarutbildning, som anordnas av ungdomsorganisationernas rikssammanslutningar. Bidraget tillkom på förslag av 1953 års utredning angående stöd till nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar och avser dels s. k. regionala ungdomsledarkurser omfattande 2—5 dagar med deltagare från viss landsdel, dels centrala kurser omfattande 6—12 dagar med deltagare från hela riket. Kurserna skall behandla ämnen, som kan anses gemensamma för all ungdomsledarutbildning och som närmare preciseras i av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar. Bidragsbeloppet är 10 kronor per kursdeltagare och kursdag (minst 6 undervisningstimmar). Dessutom utgår bidrag till kursdeltagarnas resor med högst 15

kronor per deltagare i regional kurs och högst 75 kronor per deltagare i central kurs.

För att statsbidrag skall utgå skall huvudämnena väljas bland följande ämnen:

Livsåskådningsfrågor
Psykologi och sociologi
Pedagogik
Hälsolära
Samhällskunskap
Föreningskunskap
Alkoholfrågan
Sexualfrågan

Övningsämnen kan vara:

Framställningskonst
Lekledning, idrott, friluftsliv, scouting
Hobbyverksamhet
Förvaltningsuppgifter och mötesteknik.

Flera kommuner — främst de större städerna — ger numera *kommunala bidrag* till ledarutbildning. Dessa bidrag kan utgå i form av stipendier till kursdeltagare, som deltar i ovannämnda centrala eller regionala kurser eller i kurser anordnade utan sådant statligt stöd. Vanligare är emellertid att kommunerna ger bidrag till ungdomsorganisationer för anordnandet av kurser. Kommunerna brukar därvid i huvudsak tillämpa samma regler, som gäller för den statliga bidragsgivningen. Så är t. ex. fallet i Stockholm.

Det blir vidare allt vanligare att kom-

¹ Uppgifterna i denna del har lämnats av ungdomsintendenten Anna-Greta Gustafsson, Stockholms barnavårdsnämnds fritidsavdelning.

munerna anordnar *egna ledarkurser* för fritidsengagerade ledare vid ungdomsgårdar och i föreningar, vanligen kvällskurser och/eller weekendsamlingar, som omfattar ca 30 timmar. Ibland är kurserna kombinerade med någon form av praktiktjänstgöring vid ungdomsgård eller i föreningar. Dessa kurser vänder sig företrädesvis till blivande ledare inom den öppna verksamheten. Men kommunerna anordnar också kurser direkt för föreningslivets behov i mera traditionell mening. Detta är särskilt betydelsefullt i de mindre kommunerna, där föreningarna inte är tillräckligt stora för en egen kursverksamhet. Även i de större kommunerna kan det emellertid vara angeläget att kommunen svarar för viss kursverksamhet för föreningslivet, företrädesvis i vissa specialämnena som teater, hobby, programverksamhet etc., där flera olika föreningstyper med fördel kan samverka.

Denna centraliserade kurstyp kan också vara lämplig för mera kvalificerade ungdomsledarkurser, som vänder sig till föreningslivets organisatörer och funktionärer.

Yrkesutbildning för ungdomsledare

Gruppen av ungdomsledare, som räknar ungdomsledarskapet som yrke, växer snabbt. Allt fler kommuner anställer ungdoms- eller fritidskonsulenter, organisationer anställer instruktörer och ungdomssekreterare och sådana institutioner som ungdomsgårdar och hemgårdar har ofta heltidsanställd personal i sin ledning. De flesta har ett annat yrke än ungdomsledarens som bakgrund. Utbildningen för ledarskapet utgörs av kortare teoretiska kurser av skiftande slag kombinerad med lång erfarenhet av praktiskt ungdomsarbete. Denna grupp av yrkesutövare har ofta själva fått ta initiativ till den ungdomsledarutbildning, som nu växer fram

inom organisationslivet och inom kommunerna.

Någon yrkesmässig utbildning har inte funnits i vårt land utan den intresserade har fått gå andra vägar vad beträffar teoretisk utbildning. Ett par teoretiska utbildningsvägar kan nämnas som speciellt lämpliga för ungdomsledare, nämligen lärarens och socio-nomens. För båda kategorierna erfordras emellertid komplettering i »ungdomskunskap» framförallt i ungdomsarbets pedagogik och metodik, vidare i sociologi och eventuellt i ungdomspsykologi, samt i folkrörelsekunskap och arbetsledningspsykologi. Därutöver behövs naturligtvis praktisk erfarenhet av ungdomsarbete och av organisatoriska frågor.

Sedan hösten 1963 har Stockholms stads barnavårdsnämnd ett eget *ungdomsledarinstitut* i form av en central yrkesskola. Institutet erhåller statsbidrag och har t. v. inrättats på försök. Det ger en ettårig yrkesutbildning för blivande ungdomsledare. Kursen omfattar 40 veckor med en schemabunden tid av 40 timmar i veckan och omfattar såväl teori som praktiska tillämpningsövningar. Därutöver praktiserar eleverna i föreningar och vid hem- och ungdomsgårdar.

Eleverna rekryteras från hela landet och institutet avser att hålla elevantalet vid ca 25. Inträdeskraven är förhållandevis höga. Minimiålder är 21 år. En god teoretisk utbildning — minimum realexamen eller teoretisk grundskola — är riktpunkt, men på annat sätt förvärvade motsvarande kunskaper accepteras också. Erfarenhet av ungdomsarbete är likaledes en grundförutsättning. Den personliga lämpligheten för ungdomsarbete är av avgörande betydelse för tillträde till institutet.

Huvudämnena i kursen är psykologi, sociologi, modern historia och sam-

hällslära, ungdomsarbetets pedagogik och metodik. Därutöver tillkommer sociallagstiftning, arbetsledning och administration.

Sedan 1955 har skolöverstyrelsen anordnat försöksverksamhet — de s. k. *Tollarekurserna* — i syfte att tillgodose ett behov av kvalificerad ungdomsledarutbildning. Kurserna tillkom på förslag av 1953 års statliga ungdomsutredning. Målsättningen har formulerats på följande sätt: Kursens syfte är att sammanföra personer med omfattande erfarenheter av aktivt ungdomsarbete för att med utgångspunkt från ungdomens nu aktuella psykologiska och sociala behov meddela en mera kvalificerad ungdomsledarskolning. Kurstiden är 10—12 veckor och deltagarantalet ca 25—30. Rekryteringen har skett genom riksorganisationernas centrala kanslier och genom kommunerna med sikte på att deltagarna skall ha dokumenterad erfarenhet av aktivt ungdomsarbete på distrikts- och förbundsplanet eller av kommunal ungdomsverksamhet.

Sedan 1954 anordnar KFUM och KFUK utbildning för sina sekreterare vid ett gemensamt *ungdomsledarinstitut*. Utbildningen består av grundkurs och tjänstgöringskurs. Den sistnämnda, som beräknas omfatta 2½ år, försiggår samtidigt som vederbörande uppehåller en tjänst som ungdomsledare. I undervisningsplanen för grundkursen upptar ungdomsarbetets metodik och administration det största timantalet. Stort utrymme ägnas också psykologi, bibel- och trosfrågor samt samhällslära, livsåskådningsfrågor och folkrörelsekunskap. Studierna under tjänstgöringskursen är uppdelade i sex ämnesgrupper: religion och livsåskådning, ungdomskunskap, psykologi, sociala frågor, praktik och övrigt. De studerande har fritt val bland de ämnen, som ingår i de olika grupperna.

Sköndalsinstitutet har tidigare meddelat särskild ungdomsledarutbildning i samband med utbildning av diakoner för församlingstjänst. Sedan 1962 förekommer endast en social linje vid institutet, vilken jämsides med undervisning i teologiska ämnen ger en utbildning motsvarande den vid socialinstitutet. Inträdesfordringarna är i stort sett desamma som vid socialinstitutet. För elever som önskar utbilda sig för församlingsarbete tillkommer en särskild metodikkurs om 366 timmar. Häri ingår ungdomsarbetsmetodik som ett väsentligt avsnitt.

Ungdomsledarutbildning förekommer också vid en del *folkhögskolor*. Vid några skolor ingår undervisningen som ett led i vinterkurserna. Vid andra skolor har man ungdomsledarutbildning i särskilda föreläsningkurser vid sidan av de ordinarie kurserna och vid ytterligare några skolor ges den i form av fortsättningskurser, t. ex. som tredje årskurs. Kursprogrammen får sin prägel av de organisationer som skolorna har anknytning till. Psykologiska, pedagogiska och sociala ämnen dominerar den teoretiska undervisningen och bland övningsämnena är sång, lek, folkdans, amatörteater, gymnastik och programverksamhet de vanligaste. Ett par av folkhögskolorna har kompletterat denna undervisning med studiebesök och praktikarbete vid ungdomsgårdar och annan fritidsverksamhet. Elevurvalet till dessa kurser sker i regel i samarbete mellan skolorna och de organisationer, i vilka ledarna är verksamma, men måste i princip följa folkhögskolestadgans generösa intagningsbestämmelser. Några tentamina avläggs inte och inte heller utdelas några betyg.

Kvalificerade ungdomsledarkurser har anordnats i fritidsavdelningens regi för de heltidsanställda föreståndarna vid Stockholms stads ungdomsgårdar. Vid

sidan av kortare kurssamlingar under sommaren med i huvudsak genomgång av aktuella uppgifter, diskussioner kring arbetsplaner, utbyte av erfarenheter etc., har under de senaste åren genomförts kurser med kvalificerad undervisning i ungdomspsykologi, gruppdynamik, arbetspsykologi, socialpolitik och sociallagstiftning, statskunskap och svenska språket. Kurserna har delvis varit förlagda till föreståndarnas tjänstgöringstid. Likaledes har fritidsavdelningen anordnat två universitetscirklar i respektive statistik och sociologi för distriktsorganisationernas heltidsanställda instruktörer. Även andra kommuner — främst de större städerna — anordnar viss kvalificerad ledarutbildning.

2. Mentalhygienisk kurs för socialarbetare

Enligt inhämtade upplysningar omfattade den i kap. 4 omnämnda kursen vid socialinstitutet i Stockholm för socialarbetare inom mentalhygieniskt arbete vårterminen 1964 följande avsnitt:

A. Teoretisk del:

Gemensamt för samtliga kursdeltagare

	Tim.
Den normalpsykologiska utvecklingen	26
Beteenderubbningar och neuroser ..	26
Beteenderubbningar och neuroser i barnåldern	22
Klinisk och social psykiatri	16
Orientering om test och testning	12
Sociologi (Familjen. Alkoholproblem)	16
Socialpsykiatriska synpunkter på socialvårdsklientelet	10
Familjerätt (frivilligt)	10
Medicinska och psykiatriska aspekter på alkoholproblem (frivilligt)	12
Seminarier byggda på av deltagarna författade uppsatser	ca 40
Seminarier i den praktiska socialvårdens metodik	40

Alt. I. För arbete inom barn- och ungdomsvård (16 tim.)

Skol- och placeringsfrågor	8
Orientering om lek- och gruppterapi	8

Alt. II. För kuratorsarbete inom sjuk- och hälsovård (22 tim.)

Orientering om obstetrik och gynekologi	14
Sjukhuslagstiftning och -förvaltning	8

B. Praktisk del:

Handledd praktik inom socialt arbete med mentalhygienisk inriktning tre dagar i veckan under tre månader.

3. Fortbildning på skolans område

För närvarande sker viss fortbildning av lärare t. ex. genom skolöverstyrelsens och lärarförbundens försorg. Möjligheter finns också att under terminerna lägga sådan verksamhet på de s. k. studiedagarna. Enligt 5 kap. 32 § skolstadgan kan numera skolans undervisning inställas under en tid motsvarande högst fem dagar varje läsår för planering av skolarbetet eller fortbildning av lärare på studiedagar, som anordnats av skolstyrelsen eller anordnats eller godkänts av skolöverstyrelsen eller länskolnämnden. I den mån möjligheten att anordna dessa studiedagar utnyttjas blir verksamheten obligatorisk för alla lärare.

Studiedagarna måste f. n. i stor utsträckning anslås åt information om grundskolans organisation och därmed sammanhängande problem. Om problematiken kring elevvården skall få utrymme på studiedagarna kan det därför bli nödvändigt att begära ytterligare studiedagar för försöksortens behov. Möjlighet torde finnas att välja varierande former för dessa studiedagar: föreläsningar, diskussioner i större eller mindre grupper, studiecirklar o. s. v. Företrädare för berörda vetenskapliga discipliner vid universitet och

högskolor, läkare vid den psykiska barna- och ungdomsvården eller psykiatrisk klinik, m. fl. kan engageras som undervisare.

Utöver denna obligatoriska fortbildning under studiedagar förekommer på olika håll frivillig vidareutbildning i form av föreläsningsserier eller studiecirklar i t. ex. psykologi-pedagogik. Denna verksamhet kan ordnas under medverkan av något av de frivilliga bildningsförbunden. I vissa större kommuner anordnas också universitetskurser i psykologi, pedagogik eller andra ämnen.

Av betydelse är vidare den fortbildningsverksamhet som anordnas under ferierna genom skolöverstyrelsens, länskolnämndernas eller lärarförbundens försorg. Möjlighet finns att förlägga sådan fortbildning i kursform under längre, sammanhängande perioder.

4. Fortbildning för polispersonal

Enligt inhämtade upplysningar omfattar statens polisuskolas specialkurs i socialpolitistjänst följande ämnen och timantal:

Fyllerister och alkoholister som sociala problem	2
Alkoholism, psykiska alkoholsjukdomar samt alkohol och brott	4
Nyktighetsnämndernas uppgifter och arbetssätt	3
Anstaltsvård för alkoholister	4
Medicinska synpunkter på hjälpåtgärder bland alkoholskadade	2
Våra nyktighetsfrämjande organisationer	2
Särbehandling av alkoholiserade lagöverträdare	4
Ungdomspsykologi	8
Barnpsykiaterns syn på asocialitet och brott	2
Ungdomsbrottslingarna	2
Ungdomskriminaliteten	2
Ungdomsprostitutionen	2
Polisiära problem med de manliga kriminellt homosexuella	2

Polisiära synpunkter på lösdrivarklientelet i Stockholm	3
Lösdrivarlagen	2
Barnavårdsnämndernas uppgifter och arbetssätt	2
Anstalter för unga inom socialvården	2
Nya barnavårdslagen	4
Polisen och de unga	2
Aktuella spörsmål	6
Allmän orientering om fängvårdens organisation och behandlingsproblem	3
Behandlingen på fängvårdsanstalt ..	4
Behandlingen av unga brottslingar ..	4
Kriminalvård i frihet	6
Sexualbrottslighet	4
Våldsbrottslingar	2
Brottslingar i storstaden	4
Psykiska sjukdomar och psykopatier	6
Ett mentalsjukhus, dess problem och möjligheter	4
Lagstiftning, organisation och intagning och utskrivning inom mentalsjukvården	2
Narkomaner och giftmissbruk	2
Polisens erfarenheter av narkotikamissbruk	2
Socialmedicinska synpunkter på yrkes- och arbetsanpassning	2
Polisen och de psykiskt sjuka	1

Dessutom förekommer studiebesök på en ungdomsvårdsskola, ett ungdomsfängelse, en vårdanstalt för alkoholmissbrukare, en fängvårdsanstalt och ett mentalsjukhus. Sammanlagda timantalet är cirka 106, motsvarande 19 läsdagar, vartill kommer 5 dagar för studiebesöken eller tillhoppa 4 veckor.

5. Övervakarutbildning

Fängvårdsstyrelsen har i rundskrivelse den 5 februari 1963 till samtliga skyddskonsulenter och skyddsassistenter med egen stationeringsort givit vissa riktlinjer för anordnande av övervakarkurser. Det framhålls här att tre typer av kurser är lämpliga, nämligen:

1. Renodlade kriminalvårdskurser, vilka lämpar sig särskilt i de större städerna, där kriminalvårdens övervakare och aspiranter på övervaknings-

uppdrag utgör en så stor grupp att det är möjligt att inom denna göra ett gott urval för en kurs.

2. Kurser i samarbete med det sociala vårdområdet (barna- och ungdomsvård, nykterhetsvård). Denna form kan användas framför allt på mindre orter, där kriminalvårdens övervakare ej utgör en så stor grupp, att de kan bilda tillräckligt underlag för en kurs samt där många av dem åtar sig uppdrag från två eller flera vårdområden.

3. Seminarier för övervakare, som tidigare deltagit i övervakarkurser och/eller har omfattande erfarenhet av övervakningsarbete. Sådana seminarier bör ledas av en kriminalvårdstjänsteman med rik erfarenhet från frivården. Varje deltagare bör få tillfälle att vid något seminarium föredra av honom föreslagna behandlingsåtgärder i ett på förhand angivet fall.

Härtill kommer kortare konferenser vid veckoslut och andra tider, då distriktets övervakare och tillsynsmän kan informeras om aktuella frivårdsproblem.

Fångvårdsstyrelsen har funnit att erfarenheterna från tidigare kurser visat att dessa i regel inte bör omfatta mer än 10 sammanträden fördelade på lika många veckor. Vid avsevärt längre kurser anses det ofta vara svårt för deltagarna att komma till samtliga sammanträden. Kurserna bör inte vara för stora. Som lämpligt antal deltagare rekommenderas 20—25. Vidare har framkommit att grupparbete ofta givit rikt ut-

byte. Härvid bör skyddskonsulenten och skyddsassistenten medverka som gruppleddare. Om samma fall bearbetats av samtliga grupper, får man möjlighet till allmän diskussion vid gruppredovisningen. Frågeställningen i fallen bör vara klart formulerad och arbetsmaterialet bör vara maskinskrivet och/eller duplicerat, så att varje deltagare får sitt exemplar. Svaren bör så vitt möjligt avse konkreta åtgärder. Tekniska hjälpmedel bör i största möjliga utsträckning användas. — I slutet av varje kurs bör kursledaren på lämpligt sätt inhämta deltagarnas synpunkter på kursuppläggnings-, undervisningsmetoden och den behållning de haft av kursen.

Enligt inhämtade upplysningar innehöll programmet för en i Malmö under våren 1962 anordnad övervakarkurs, vilken omfattade tio kvällar med ett sammanträde i veckan, följande ämnen:

1. Kursens öppnande. Organisation, författningar och instruktion.
2. Kriminalvårdens klientel och arbetsmarknaden.
3. De dömda och bostadsanskaffningen.
4. Studiebesök på fångvårdsanstalten i Malmö.
5. De dömda och de exekutiva myndigheterna.
6. De dömda och alkoholproblemen (sociala och medicinska aspekter).
7. Den dömda och socialvårdens hjälp-möjligheter.
8. Kontaktfrågor i kriminalvården.
9. Övervakaren och den övervakade (den första kontakten, samtalsteknik m. m.).
10. Kursens avslutning, samkväm.

Några kriminalstatistiska data beträffande inbrott och motorfordonsstöld i Gävle och Västerås m. m.

Av docent Knut Sveri

1. Inledning

Undersökningens syfte

Syftet med följande undersökning är att belysa brottsligheten i två medelstora svenska städer under åren 1950 och 1960 vad beträffar brottstyperna *inbrott*¹ och *motorfordonsstillgrepp*. Genom en sådan analys hoppas man kunna komma fram till vissa slutsatser beträffande anmälningsstatistikens användbarhet såsom index för brottsligheten, dess utveckling, omfattning och kvalitativa prägel.

Undersökningsmaterialet omfattar alla av polisen emottagna och skriftligen nedtecknade anmälningar. För att säkra en enhetlig bedömning och kontroll har samtliga anmälningar — oavsett typ av brott — granskats. Beträffande Gävle har allt material (anmälningar, PM, undersökningsrapporter m. m.), som finns arkiverat hos kriminalpolisen, studerats och vad beträffar Västerås samtliga anmälningar.

Registreringen

Registreringen av anmälningarna sker på något olika sätt i de två städerna. I Gävle skrivs först ett koncept till en anmälan. Alla anmälda brott föres där-efter i nummerföljd in i en journal, där brottets art, anmälares namn och adress, resultatet av efterforskningen

och eventuellt gärningsmannens namn och födelsedatum samt även namnet på den tjänsteman som handhar ärendet anges. Själva anmälan (konceptet) och alla anteckningar och rapporter (kallade PM) samlas kronologiskt i pärmar. I de fall, där gärningsmannen påträffas och blir förhörd, skrivs även ett koncept med hans redogörelse. Om ärendet översändes till åklagarmyndigheten blir alla dokument renskrivna. Kopior av dessa handlingar förvaras också i arkivpärmarna.

Genom att granska innehållet i dessa pärmar och jämföra det med anmälningsjournalerna kan man sålunda få fram detaljer rörande alla brott av viss typ.

I Västerås är systemet annorlunda. Någon gemensam journal förs inte, utan varje anmälan skrivs direkt på ett s. k. nålkort. Samtidigt tar man genomslag, som sättes in i pärmar. Nål korten kan snabbt sorteras efter brottstyp. Varje kort innehåller en kortfattad beskrivning av brottet, efterforskningens art och resultat samt uppgift om eventuella gärningsmän.

Såväl i Gävle som i Västerås för man dessutom alfabetiska register över anmälningar och över gärningsmän med

¹ Betr. den icke-juridiska termen »inbrott» se nedan s. 239.

hänvisning till anmälans (eller anmälningarnas) nummer.

Genomgången av det här presenterade materialet har skett på följande sätt. För Gävles vidkommande stencilerades en enkel blankett med rubriker för anmälans nummer, den ev. misstänktes namn och födelsedatum samt antal deltagare, och — i de fall där brottet var ett inbrott — brottsplatsens art, värdet av det stulna och dettas art, medan rubrikerna i de fall där brottet var tillgrepp av ett motorfordon, angav fordonets art m. m. Med ledning av journalerna och medelst genomgång av de arkiverade anmälningarna och rapporterna kunde blanketterna därefter ifyllas.

I Västerås var nålkorten (= anmälningarna) sorterade månadsvis. Korten för varje månad fördelades i tre högar: en för motorfordonstillgrepp, en för inbrottsstöld och en för samtliga övriga brott. De senare kontrollerades och de övriga sorterades ytterligare efter brottsplats, fordonstyp etc. och deras antal samt övriga informationer av intresse noterades i tabellarisk form.

Bearbetningen har skett genom sammanställning av uppgifterna för de två åren i tabeller.

Definitioner

Termen *motorfordonstillgrepp* innefattar

a) alla de fall, där en moped, motorcykel eller bil oberättigat har använts, dvs. att fordonet har flyttats eller är försvunnet;

b) alla de fall, där någon har försökt starta motorfordonet utan att flytta det. Bara de fall, där spår efter startförsök har lämnats, är inkluderade.

Inbrott har ansetts föreligga när någon genom användande av våld mot dörrar, fönster, skåp e. dyl. oberättigat har trängt sig in i eller försökt

tränga sig in i (eller in på) annans egendom. Termen »inbrott» sammanfaller inte med begreppen »inbrottsstöld» eller »grov stöld». I många fall — och i varje fall i försöksfallen — torde det nämligen vara omöjligt att fastslå, huruvida stöldavsikt förelegat eller om vederbörande haft för avsikt att ta sig in t. ex. för att sova, av ren nyfikenhet e. dyl. Ett sönderbrutet lås på en bildörr (utan andra spår) kan sålunda vara a) försök till bilstöld, b) försök till stöld från bilen, c) försök att ta sig in för att sitta i bilen, d) ren skadegörelse. Dessa fall har förts till inbrotten och liknande fall av angrepp på andra brottsobjekt har tolkats på motsvarande rätt.

Ett brott har ansetts *uppklarat*, när polisen varit övertygad om att den har fått tag i gärningsmannen och har bindande bevisning mot honom. I de — mycket sällsynta — fall, där åklagaren trots detta avskrivit saken, har brottet ansetts vara *uppklarat*.

Polisstatistiska data. Rikssiffror

Även om definitioner, som används i denna undersökning, inte alldeles överensstämmer med de legala brottsdefinitionerna, är dock skillnaden mellan begreppet »inbrott», som här används, och det polisstatistiska begreppet »inbrottsstöld» så liten, att man kan använda polisstatistiken som jämförelsematerial. Erfarenheten visar nämligen, att polisen rubricerar alla försök att bryta sig in som »försök till inbrottsstöld», med undantag av inbrott i bil som i regel rubriceras som »försök till bilstöld». Har man sålunda bara klart för sig att man i föreliggande undersökning har fört över en del av de sistnämnda fallen till kategorien »inbrott», torde ingen större risk föreligga vid en jämförelse med de polisstatistiska siffror, som finns tillgängliga i statis-

Tabell 1. Inbrottsstölder och motorfordonstillgrepp 1950—1960 enl. Polisstatistiken

	Inbrottsstölder	Index 1950 = 100	Motorfordonstillgrepp				Index 1950 = 100
			Bil	Mc	Moped	Totalt	
1950	20 714	100	ca 3 500			7 065	100
51	24 159	117				9 228	131
52	26 511	128				9 108	129
53	25 889	125				10 515	150
54	28 348	137				15 726	222
55	33 319	161				25 029	354
56	34 357	166				26 464	375
57	42 717	207	18 062	4 795	10 045	32 902	465
58	53 645	259	20 698	5 776	12 763	39 237	555
59	53 230	257	17 722	4 414	12 203	34 339	486
60	56 302	272	18 219	3 253	10 812	32 284	457
61	56 281	271	20 822	2 733	10 470	34 025	481
62	61 838	299	23 709	2 313	11 180	37 202	526
63	66 335	320	25 035	2 107	10 514	37 656	530

Källa: Statistiska Centralbyrån, Brott som kommit till polisens kännedom, resp. år.

tiska centralbyråns publikation »Brott som kommit till polisens kännedom».

De här omnämnda sifferserierna finns intagna i tabell 1. Vad beträffar antalet anmälda inbrottsstölder visar denna tabell, att medan det år 1950 anmäldes 20 714 sådana brott, var antalet år 1960 56 302 eller 2,7 gånger så stort. Denna utveckling har emellertid inte gått alldeles jämnt. Ökningen var starkast åren 1956—58, medan man år 1953 och år 1959 kunde spåra en viss avmattning.

Motorfordonsstölderna ökade under samma period från 7 065 till 32 284, dvs. det förövades 4,5 gånger så många sådana brott år 1960 som år 1950. Tyvärr saknas specificerade uppgifter om de tillgripna motorfordonens art för åren 1950—56, varför man inte kan säga något mera exakt om hur utvecklingen har varit för bilarnas och motorcyklarnas vidkommande. Enligt en uppgift hos Fredriksson (1958) skulle emellertid antalet fullbordade tillgrepp av bilar år 1950 ha varit 2 018.² Räknar man antalet försök till ca 40—45 %, skulle totalantalet bilstölder bli ca 3 500

detta år. Det fanns dock knappast några mopeder i början av 1950-talet, varför resten av motorfordonen måste ha varit motorcyklar, som sålunda skulle ha tillgripits till ett antal av ca 3 500. Detta verkar inte osannolikt, om man beaktar det enorma intresse för motorcyklar som fanns bland ungdomen i början på 50-talet, ett intresse som i dag tycks ha överförts på bilarna.

År 1950 skulle enligt detta 50 % av de tillgripna motorfordonen ha varit motorcyklar, medan 50 % skulle ha varit bilar. Sju år senare, år 1957, är bilden totalt förändrad. Mopedtillgreppen har kommit till och omfattar 30,5 % av samtliga tillgrepp, biltillgreppens antal har ökat och utgör 55 %, medan motorcykeltillgreppen bara omfattar 14,5 %. År 1960 blir förskjutningen än mera tydlig — detta år var procentfördelningen nämligen följande: biltillgrepp 57 %, motorcykeltillgrepp 10 % och mopedtillgrepp 33 %.

Utvecklingen avspeglar förändringarna i motorfordonsbeståndet i Sverige

² Gunnar Fredriksson, Biltillgrepp i Sverige 1950—1957, s. 39.

Tabell 2. Inbrott och motorfordonstillgrepp. Förändringar 1950—1960 stad/land

	Inbrottsstöld		Motorfordonstillgrepp	
	1950	1960	1950	1960
	Stockholm, Göteborg, Malmö.....	100	205	100
Städer med stadsfiskal.....	100	316	100	525
Landsfiskalsdistrikt.....	100	347	100	534

under dessa år. Antalet mopeder och s. k. lätta motorcyklar känner man inte till, men att mopedernas antal har ökat är uppenbart. Vad beträffar de lätta motorcyklarna verkar det som om intresset för dessa har sjunkit betydligt under slutet av 50-talet, men huruvida deras absoluta antal har förändrats, vågar man inte ha någon uppfattning om. Å andra sidan är förändringarna i antalet bilar och tyngre motorcyklar — för vilka uppgifter finns i Statistisk årsbok — påtagliga. År 1950 fanns 252 000 personbilar och 212 000 tyngre motorcyklar, dvs. 55 resp. 45 %. År 1957 var antalet personbilar 863 000 och motorcyklar 248 000 (78 resp. 22 %). År 1960 uppgick antalet personbilar till ca 1,2 milj., medan motorcyklarnas antal sjönk till ca 190 000, vilket betyder att de sistnämnda numera inte utgör mera än knappt 15 % av de typer av registrerade forskaffningsmedel, som används för personbefordran.

Vidare ser man av tabell 1, att antalet tillgripna motorfordon under perioden 1950—60 var störst år 1958 och därefter minskade under åren 1959 och

1960. Nedgången gällde samtliga typer av forskaffningsmedel, men var störst för motorcyklarnas vidkommande.

Vad beträffar biltillgreppen har dessa åter börjat öka i omfattning under år 1960 och har sedan fortsatt härmed. I fråga om motorcyklarna har antalet tillgrepp visat en jämn nedgång, medan mopedtillgreppen efter en nedgång från år 1959 till år 1960 tycks ha stabiliserat sig vid ett antal av ca 10 500—11 500 per år.³

Slutligen skall några ord sägas om brottslighetens utveckling fördelad på geografiska områden. Uppgifter härom finns i »Brott som kommit till polisens kännedom 1960» (s. 7 ff.).

³ Statistisk tidskrift 1961: 11, s. 738 och Statistiska Meddelanden R 1964: 5. De preliminära siffrorna är:

	1958	1959	1960
Bil.....	21 192	17 933	18 306
MC.....	5 796	4 414	3 270
Moped.....	12 821	12 359	10 846
	1961	1962	1963
Bil.....	20 822	23 709	25 035
MC.....	2 733	2 313	2 107
Moped.....	10 470	11 180	10 514

Tabell 3. Inbrott och motorfordonstillgrepp 1960. Per 1 000 invånare stad/land

	Anmälda brott per 1 000 invånare		
	Inbrottsstöld	Tillgrepp av	
		bilar	mc moped
Stockholm, Göteborg, Malmö.....	14,3	7,0	4,5
Städer med stadsfiskal.....	9,0	2,6	2,8
Landsfiskalsdistrikt.....	4,8	0,8	0,7
Städer med 50—100 000 invånare.....	11,2	3,0	3,5
Städer med 20—50 000 invånare.....	7,8	2,4	2,4

Tabell 4. Inbrott i Gävle 1950 och 1960

Inbrott i	1950						1960					
	Oupp- klarade		Upp- klarade		Totalt		Oupp- klarade		Upp- klarade		Totalt	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
1. Automat, skyltskåp .	17	10,3	4	5,8	21	9,0	69	13,3	6	3,7	75	11,0
2. Kiosk	12	7,3	1	1,4	13	5,5	13	2,5	7	4,3	20	3,0
3. Affär	29	17,6	8	11,8	37	16,0	64	12,4	31	19,3	95	14,0
4. Arbetsbod, redskaps- bod, nybygge o. d. . .	7	4,2	3	4,4	10	4,5	41	8,0	6	3,7	47	7,0
5. Fabrik, lager, garage, magasin, verkstad o. dyl.	19	11,5	4	5,9	23	10,0	65	12,6	30	18,6	95	14,0
6. Kontor	17	10,3	6	8,8	23	10,0	42	8,1	12	7,5	54	8,0
7. Restaurant, kafé, konditori	2	1,2	3	4,4	5	2,0	27	5,2	14	8,7	41	6,0
8. Bostäder ¹	25	15,2	32	47,1	57	24,0	50	9,7	31	19,3	81	12,0
9. Sommarstugor	18	10,9	—	—	18	8,0	28	5,4	13	8,1	41	6,0
10. Båt	7	4,2	2	2,9	9	4,0	5	1,0	2	1,2	7	1,0
11. Bil	9	5,5	5	7,5	14	6,0	84	16,2	4	2,5	88	13,0
12. Div.	3	1,8	—	—	3	1,0	29	5,6	5	3,1	34	5,0
Summa	165	100,0	68	100,0	233	100,0	517	100,0	161	100,0	678	100,0

¹ Härav på vindar och i källare: 1950: 25, 1960: 48.

Utvecklingen år 1960 jämfört med år 1950 framgår av tabell 2.

Ökningen i antalet anmälda inbrottsstölder och motorfordonstillgrepp har sålunda varit störst i landsfiskalsdistriktet och minst i storstäderna. Å andra sidan är givetvis antalet anmälda brott per 1 000 invånare betydligt högre i storstäderna, något som framgår av tabell 3.

2. Anmälda inbrott i Gävle och Västerås

Gävle åren 1950 och 1960

Genomgången av det hos polisen arkiverade materialet visar, att det år 1950 anmäldes 233 inbrott mot 678 år 1960, dvs. 2,9 gånger så många.

Av inbrotten år 1950 förblev 165 (71 %) ouppklarade och 68 (29 %) klarades upp, medan 517 (76 %) förblev ouppklarade och 161 (24 %) klarades upp år 1960.

I tabell 4 har inbrotten fördelats på brottsplatser. Även om de absoluta talen

är för små för några bestämda slutsatser, måste man säga att den relativa fördelningen på brottsplatser inte har undergått några mer betydande förändringar. Det visar sig sålunda, att inbrott i affärer (inklusive restauranter etc.), kiosker och automater tillsammans utgjorde 32,5 % av samtliga inbrott år 1950 och 34 % år 1960, medan inbrott i kontor, fabrik, lager, verkstad osv. omfattade 24,5 % år 1950 och 29 % år 1960. De högre absoluta siffrorna för 1960 betyder m. a. o. inte, att det är någon viss typ av inbrott som har ökat så mycket mer än de andra, att den kan förklara ökningen i totalsiffrorna.

Den höga procentandelen för inbrott i bostäder år 1950 (24 %) beror huvudsakligen på en enstaka våningstjuv som opererade i Gävle detta år.

I tabell 5 finns uppgifter om värdet av de vid inbrotten stulna föremålen. Grundmaterialets tillförlitlighet har givetvis sin begränsning. Värdet kan t. ex. uppskattas för högt av anmälaren, i

Tabell 5. Inbrott i Gävle 1950 och 1960. Värdet av det stulna. Procent.

	1950			1960		
	Ouppklarade fall	Uppklarade fall	Totalt	Ouppklarade fall	Uppklarade fall	Totalt
Intet stulet, försök, omedelbart fasttagande.....	37	27	34	34	27	33
Under 10 kr.....	16	13	15	9	11	9
10—49 ».....	13	15	14	10	18	12
50—99 ».....	10	12	11	9	8	9
100—499 ».....	16	24	18	23	18	22
500—999 ».....	4	7	5	6	7	6
1000 kr. och över..	3	1	2	6	9	6
Uppg. saknas.....	1	1	1	3	2	3
Totalt	100	100	100	100	100	100
Abs. antalet	165	68	233	517	161	678

vissa fall saknas värdeuppgifter medan det som stulits finns angivet osv. Det hela är följaktligen mycket approximativt. I de fall, där de stulna föremålen har beskrivits i polisrapporterna, men några värdeuppgifter inte har funnits, har värdet uppskattats av författaren av denna rapport. Det rör sig här om mycket enkla saker som t. ex. stöld av rockar, något enstaka verktyg ur en verktygslåda e. d. Vid stölder av mera värdefulla saker har värdeuppgifter alltid förelegat i polisrapporterna.

Med de begränsningar som nu antytts, tycks man dock kunna spåra vissa tendenser i tabellen.

a) Den allmänna tendensen är, att de flesta brotten koncentreras till små värden. År 1950 låg sålunda 40 % i värdeklasserna under 100 kronor, och år 1960 var motsvarande procentsiffra 30 %.

b) För såväl 1950 som 1960 gäller, att stölder, där värdet av det stulna överstiger 1 000 kronor, är relativt sällsynta — år 1950 omfattade sådana brott 2 % av samtliga inbrott och år 1960 6 %.

c) Det relativa antalet fall, där intet

blev stulet, var konstant för de två åren (34 resp. 33 %).

d) Värdet av det stulna år 1960 var genomgående högre än år 1950. Medan, som påpekats under a) ovan, 40 % av inbrotten låg i värdeklasserna under 100 kronor år 1950, var detta fallet för bara 30 % år 1960. Dessa 10 % har förskjutits till klassen 100—499 kronor (4 % högre år 1960 än år 1950) och till klasserna över 500 kronor (5 % högre än år 1960).⁴ Beaktar man dessutom, att totalantalet inbrott har tredubblats, betyder detta en mycket betydande ökning av de inbrott som har medfört större förluster för ägarna. (I absoluta tal var det år 1950 12 inbrott i klassen 500—900 kronor och 5 i klassen över 1 000 kronor medan motsvarande siffror år 1960 var 41 resp. 41.)

Västerås åren 1950 och 1960

Antalet till polisen i Västerås år 1950 anmälda inbrott var 194 och år 1960 698 eller 3,5 gånger så stort.

Av de år 1950 anmälda inbrotten upp-

⁴ Skillnaden mellan 1950 och 1960 räknat för en fourfold-table (över och under 100 kr) är statistiskt signifikant på 1 %-nivån.

Tabell 6. Inbrott i Västerås 1950 och 1960

Inbrott i	1950						1960					
	Oupp- klarade		Upp- klarade		Totalt		Oupp- klarade		Upp- klarade		Totalt	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
1. Automat, skyltskåp..	7	5,3	2	3,3	9	5,0	31	5,5	10	7,2	41	6,0
2. Kiosk, tobakshandel o. dyl.....	7	5,3	1	1,6	8	4,0	27	4,8	8	5,8	35	5,0
3. Affär	21	15,7	6	9,8	27	14,0	72	13,0	14	10,0	86	12,0
4. Arbetsbod, redskaps- bod o. dyl.....	9	6,8	3	4,9	12	6,0	70	12,5	16	11,5	86	12,0
5. Fabrik, lager, garage, verkstad o. dyl.	27	20,3	12	19,7	38	19,0	73	13,1	28	20,1	101	15,0
6. Kontor.....	6	4,5	5	8,3	11	6,0	33	6,0	3	2,2	36	5,0
7. Restaurant, kafé o. dyl.....	7	5,3	1	1,6	8	4,0	46	8,2	15	10,8	61	9,0
8. Bostäder ¹	35	26,3	15	24,6	50	25,0	123	22,0	42	30,2	165	24,0
9. Sommarstuga	4	3,0	1	1,6	5	3,0						
10. Båt.....	6	4,5	3	4,9	9	5,0	13	2,3	1	0,8	14	2,0
11. Bil.....	4	3,0	7	11,5	11	6,0	65	11,6	—	—	65	9,0
12. Diverse.....	—	—	5	8,2	6	3,0	6	1,0	2	1,4	8	1,0
Summa	133	100,0	61	100,0	194	100,0	559	100,0	139	100,0	698	100,0

¹ Härav i källare eller på vindar 1950: 32, 1960: 116.

klarades 31,5 % (61 inbrott) medan motsvarande siffror år 1960 var 20 % (139 inbrott).

Av tabell 6 framgår, hur brotten fördelar sig på brottsplatser. Även vad beträffar Västerås kan man konstatera, att den relativa fördelningen inte har undergått några väsentligare förskjut-

ningar från år 1950 till år 1960. Sålunda utgjorde inbrott i affärer (inkl. restauranter etc.), kiosker och automater tillsammans 27 % av samtliga inbrott år 1950 och 32 % år 1960, medan inbrott i kontor, lager, verkstad osv. omfattade 31 % år 1950 och 32 % år 1960.

Vad beträffar värdet av det stulna

Tabell 7. Inbrott i Västerås 1950 och 1960. Värdet av det stulna. Procent.

	1950			1960		
	Oupp- klarade fall	Upp- klarade fall	Totalt	Oupp- klarade fall	Upp- klarade fall	Totalt
Intet stulet, försök, omedelbart fast- tagande.....	24	43	30	45	37	44
Under 10 kr.....	8	7	7	6	12	7
10—49 »	29	16	25	15	18	16
50—99 »	9	11	10	8	10	8
100—499 »	23	13	20	15	14	15
500—999 »	2	3	3	4	1	3
1 000 kr. och över..	2	2	2	3	4	3
Uppg. saknas	3	5	3	4	4	4
Totalt	100	100	100	100	100	100
Abs. antalet	133	61	194	559	139	698

Tabell 8. Inbrott i Gävle—Västerås 1950 och 1960. Uppgifter om personer

Ålder	Gävle				Västerås			
	1950		1960		1950		1960	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Under 15 år..	9	17,0	36	27,0	10	20,0	25	24,0
15—19 » ..	20	39,0	49	36,0	19	39,0	46	44,0
20—24 » ..	8	15,0	19	14,0	11	23,0	15	15,0
25 år och över	13	25,0	30	22,0	8	16,0	17	16,0
Okänd ålder...	2	4,0	1	1,0	1	2,0	1	1,0
Totalt	52	100,0	135	100,0	49	100,0	104	100,0

Gruppaktivitet Gävle

	1950			1960		
	Ensam	Flera tills.	Summa	Ensam	Flera tills.	Summa
Under 15 år.....	1	8	9	—	36	36
15—19 »	5	15	20	4	45 (±2)	49
20—24 »	4	4	8	3	16 (±3)	19
25 år och över....	6	7	13	10	20	30
Okänd ålder.....	—	2	2	1	—	1
Totalt	16	36	52	18	117 (±5)	135

Gruppaktivitet Västerås

	1950			1960		
	Ensam	Flera tills.	Summa	Ensam	Flera tills.	Summa
Under 15 år.....	—	10	10	4	21 (±1)	25
15—19 »	5	14	19	13	33 (±1)	46
20—24 »	5	6	11	2	13 (±2)	15
25 år och över...	3	5	8	10	7 (±1)	17
Okänd ålder.....	—	1	1	—	1	1
Totalt	13	36	49	29	75 (±5)	104

± anger antalet personer som opererade ensamma vid något tillfälle och i grupp vid andra tillfällen.

visar tabell 7, att det i 30 % av år 1950 förövade inbrott inte blev stulet något av värde, medan motsvarande procenttal för år 1960 var hela 44. Värden för under 100 kronor omfattade 42 % av de anmälda inbrotten år 1950 och 31 % år 1960. Motsvarande procenttal för värden över 500 kronor var 5 % år 1950 och 6 % år 1960 (i absoluta siffror 9 resp. 46).

3. Uppgifter om personer Gävle—Västerås

Gävle åren 1950 och 1960

Av tabell 5 framgår att 68 inbrott upplärdades år 1950. I dessa förekom 52 personer som enligt polisens uppfattning var klart skyldiga till att ha förövat (eventuellt medverkat) eller försökt föröva ett eller flera av brotten ifråga. På liknande sätt förekom i de

Tabell 9. Motorfordonstillgrepp Gävle—Västerås 1950 och 1960

Anm. brott

	1950		1960	
	Abs. antalet	Uppklarade fall	Abs. antalet	Uppklarade fall
<i>Gävle</i>				
Bil.....	32	16	150	66
Mc.....	45	9	27	8
Moped.....	—	—	119	8
Summa	77	25	296	82
<i>Västerås</i>				
Bil.....	18	10	158	52
Mc.....	25	8	39	15
Moped.....	—	—	239	23
Summa	43	18	436	90

Personer

	Gävle		Västerås	
	1950	1960	1960	1950
Under 15 år.....	8	4	—	23
15—19 *.....	19	59	22	62
20—24 *.....	8	16	5	22
25 år och över.....	5	12	1	6
Okänd ålder.....	1	—	4	1
Totalt	41	91	31	114

Uppklaringsprocent: Gävle 1950: 32,5; 1960: 28
 Enbart bil 1950: 50 ; 1960: 44
 Västerås 1950: 42 ; 1960: 20,5
 Enbart bil 1950: 55 ; 1960: 33

161 år 1960 uppklarade fallen 135 personer.

Aldersfördelningen för personerna finns redovisad i tabell 8. Åldrarna under 15 år omfattade år 1950 17 % av samtliga personer och år 1960 27 %. I övrigt är den relativa fördelningen likartad. (Den förskjutning nedåt i åldrarna, som man sålunda tycker sig spåra, är dock inte statistiskt signifikant.) De högsta absoluta antalen lagöverträdare finns i åldrarna 14, 15 och 16 år.

Gruppaktiviteten var klart mera utpräglad år 1960 än tio år tidigare. Medan 30 % (16 personer) var ensamma, när brottet förövades, och 70 % (36)

var flera tillsammans år 1950, var motsvarande siffror 13 % (18 personer) resp. 87 % (117) år 1960. Tendensen till gruppbildningar är tydlig för gruppen under 15 år och även för 15—20-åringarna år 1960.

Västerås åren 1950 och 1960

År 1950 uppklarades 61 inbrott i Västerås. Dessa brott hade förövats av 49 personer. År 1960 uppklarades 139 brott, vilka hade förövats av 104 personer.

Aldersfördelningen framgår av tabell 8 och visar en klar koncentration i de yngre och yngsta åldersgrupperna un-

gefar parallellt med uppgifterna från Gävle.

Gruppaktiviteten var totalt sett densamma år 1950 som 1960 (ca 72 % flera tillsammans, 28 % ensamma). Tendensen i riktning av att flera opererar i grupp i lägre åldrar (under 20 år) finns, men är bara övertygande för gruppen under 15 år.

4. Anmälda motorfordonstillgrepp i Gävle och Västerås

Gävle åren 1950 och 1960

År 1950 förövades i Gävle 77 motorfordonstillgrepp, som fördelade sig på 45 motorcyklar och 32 bilar. Tio år senare var antalet 296, varav 27 motorcyklar, 150 bilar och 119 mopeder. Biltillgreppen ökade sålunda med 470 % (1950 = 100) medan antalet tillgrepp av motorcyklar sjönk något. Vad beträffar mopeder bör påpekas att det år 1950 knappast fanns några sådana fortskaffningsmedel i Sverige.

En del närmare detaljer om motorfordonstillgreppen framgår av tabell 9.

År 1950 uppklarades 25 av 77 an-

mälda brott. Dessa 25 brott hade förövats av 41 personer, av vilka 20 % var under 15 år, 46 % mellan 15—19 år, 20 % mellan 20—24 år och 12 % 25 år och över. År 1960 var antalet uppklarade fall 90 och av de 91 personer, som förövade dessa brott, var 5 % under 15 år, 65 % 15—19 år, 17 % 20—24 år och 13 % 25 år och över.

Västerås åren 1950 och 1960

Antalet anmälningar om motorfordonstillgrepp i Västerås var år 1950 43. Dessa fördelade sig på 18 bilar och 25 motorcyklar. År 1960 var det totala antalet 436, omfattande 158 bilar, 39 motorcyklar och 239 mopeder. Biltillgreppen visar m. a. o. en ökning med 875 % (1950 = 100). Jfr tabell 9.

I de uppklarade fallen, som år 1950 uppgick till 18 (10 bil- och 8 mc-tillgrepp) förekom 31 personer. Av dessa var 71 % i åldern 15—19 år och 16 % mellan 20 och 24 år. År 1960 uppklarades 90 anmälningar, i vilka 114 personer förekommer. Därav var 20 % under 15 år, 55 % 15—19 år, 19 % 20—24 år och 5 % 25 år och över.

BILAGA 7

Kriminalitet och asocialitet bland ungdom i Gävle, Uppsala och Västerås.*

En provundersökning

Av jur.kand. Britt-Mari Persson- Blegvad

I. Inledning

Vet man hur många barn och unga, som begår brott? Finns det tillförlitliga uppgifter, som kan användas som utgångspunkt för en försöksverksamhet, som går ut på att i en medelstor svensk stad förebygga och förminska kriminalitet och asocialitet bland ungdom? Kan man, medan en sådan försöksverksamhet pågår, mäta de eventuella förändringar, som framkallats av försöksverksamheten? Kan resultaten av försöksverksamheten säkerställas så att de kan tillämpas även på andra orter än försöksorten?

Den vanligaste utgångspunkten för en diskussion av dessa problem har varit olika typer av offentliga statistiska serier rörande brottslighet och asocialitet. Dessa statistiska serier har använts som ett index på omfattningen av kriminalitet och asocialitet. Som sådant index lider dessa serier dock av så avgörande brister att det är befogat att undersöka möjligheten att komplettera dem. Denna provundersökning är avsedd att bidra till att klargöra dessa möjligheter. Material har därför insamlats till belysning av följande: *Finns det hos andra organ än polisen och de judiciella och socialvårdande myndigheterna eller hos privata företag upp-*

lysningar, som kan användas som underlag för statistiska serier angående ungdomskriminalitet och ungdomsasocialitet? Dessutom har material insamlats till belysning av frågan om det är försvarligt att använda kriminalstatistiska och socialstatistiska data jämsides eller så att de supplerar varandra.

Vilka är då de brister som gör det befogat att undersöka möjligheterna att komplettera de kriminalstatistiska serierna? De serier, som vanligen används som ett index — eller ett mått — på omfattningen av kriminaliteten i samhället och förändringarna i denna är dels domstols- och åklagarstatistiken och dels polisstatistiken.

Domstols- och åklagarstatistiken innehåller upplysningar om de personer, som dömts vid domstolarna, om de personer, som straffriförklarats samt om de personer som fått åtal eftergift både enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa unga lagöverträdare och enligt vissa specialbestämmelser i barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård. Dessa upplysningar publiceras i en år-

* I bilagan redovisas de statistiska data, som utredningen låtit insamla. De uttalanden som i övrigt görs och de slutsatser som drages av materialet är författarens egna; utredningen har med hänsyn till författarens syfte att göra bruk därav som akademiskt arbete icke tagit ställning därtill.

lig redogörelse¹. Denna publikation innehåller i huvudsak upplysningar angående lagöverträdarna fördelade efter brottets art, efter påföljd och — när det gäller s. k. straffregisterbrottslingar — efter kön och ålder. Upplysningarna lämnas på särskilda blanketter för varje individ av domstolarna och åklagarmyndigheterna. Denna statistik har alltså som enhet den person, som begått en lagstridig handling och är en *brottslingsstatistik*.

I domstols- och åklagarstatistiken redovisas alltså i huvudsak endast de personer som av polisen bundits genom bevis till ett brottsligt förfarande. Det innebär att alla de kriminella handlingar, som inte klarats upp, d. v. s. hänförts till en eller flera personer, sorteras bort. Medelvärde för uppklarade brott utgjorde under perioden 1950—60 endast 36,8 % av antalet till polisen anmälda brott². Om domstols- och åklagarstatistiken skall användas som ett mått för antalet brottslingar, är detta en väsentlig felkälla.

Även en omläggning av åklagarnas och domstolarnas praxis kan vara en väsentlig felkälla. En sådan omläggning kan framkalla förändringar av antalet registrerade domfällda utan att detta i och för sig *behöver* betyda att det skett en förändring av antalet kriminella. Som exempel kan nämnas den av Knut Sveri³ påpekade omläggningen av praxis när det gäller unga kriminella i åldern 15—17 år. Andelen villkorliga domar i förhållande till andra judiciella sanktioner och åtalseftergifter ökade under perioden 1956—1961 från 4 % till 18 % och andelen ovillkorliga domar ökade från 1 % till 6 %. Om dessa sanktioner betraktas som mera ingripande än åtalseftergift, vars andel under samma period enligt Sveris beräkningar gått ner från 92 % till 66 %, så skulle den stigande andelen ovillkor-

liga domar kunna användas som ett mått på att ungdomskriminaliteten förvärrats. I själva verket ligger — i varje fall delvis — bakom denna omläggning av praxis en medveten politik från riksåklagarens sida, som gått ut på att förminska antalet åtalseftergifter.⁴ En annan sida av saken är den, som påpekats av Sven Rengby,⁵ att det kan ifrågasättas om denna omläggning har inneburit något reell förändring i handlingen av de unga lagöverträdarna.

Polisstatistiken innehåller uppgifter om antalet till polisens kännedom komna brott, d. v. s. brott som polisen fått kännedom om genom anmälan eller på annat sätt. Den statistiska enheten är den lagstridiga handlingen. Polisstatistiken är alltså, i motsats till domstols- och åklagarstatistiken en *brottsstatistik*. Vidare innehåller polisstatistiken upplysningar angående de för brott miss-tänkta personerna d. v. s. personer, som efter av polisen verkställd förundersökning rubricerats som misstänkt. Denna delen av polisstatistiken är en *brottslingsstatistik*. Även dessa uppgifter publiceras i en årlig redogörelse.⁶

I polisstatistiken redovisas alltså i huvudsak alla till polisen anmälda brott. Det innebär att polisen som brott kan registrera handlingar, som efter när-

¹ Brottsligheten. Statistiska centralbyrån. Stockholm.

² Brott som kommit till polisens kännedom 1960. Statistiska centralbyrån. Stockholm 1962 sid. 14.

³ Knut Sveri. Ungdomsbrottsligheten och samhällsreaktionerna. Barnavård och Ungdomsskydd. Årg. 38 1963 nr 1 sid. 4.

⁴ Riksåklagarämbetets cirkulärskrivelser nr 88 1959 och nr 92 1959.

⁵ Sven Rengby. Åtalseftergifterna enligt 1944 års lag under de senaste åren. Svensk Jurist-tidning 1964 sid. 254 ff.

⁶ Brott som kommit till polisens kännedom. Statistiska centralbyrån. Stockholm. Denna statistik är baserad på årsredogörelser från de överordnade åklagarna. Dessutom publiceras varje kvartal en redogörelse i Allmän månadsstatistik, som är baserad på de underordnade åklagarnas kvartalsuppgifter.

mare undersökning inte alls visar sig vara brott. Dessa brister korrigeras dock stort sett genom att polisens primäruppgifter kompletteras med åklagarens bedömning av brottsfrågan vid stämningsansökans upprättande.⁷

Vidare är det omöjligt att med utgångspunkt från en brottsstatistik, som polisens anmälningsstatistik, draga några slutsatser angående antalet brottslingar och deras kön och ålder. Om man skall använda en statistisk serie som mått för ungdomsbrottslighet, är en sådan uppdelning nödvändig. Visserligen innehåller polisstatistiken även upplysningar om antalet misstänkta personer. Här sker en uppdelning efter kön, ålder och brott. Men då bortsorteras det stora antal brott, som inte kunnat hänföras till någon bestämd person. Som förut nämnts utgjorde medelvärdet för uppkärade brott under perioden 1950—60 endast 36,8 % av antalet till polisens anmälda brott. Uppklaringsprocenten är dessutom inte densamma vid olika typer av brott vilket ger denna statistik en ytterligare skevhet.⁸

Även antalet poliser och åklagare spelar en roll för det antal brott, som registreras. Preben Wolf⁹ har gjort vissa jämförelser mellan antalet misstänkta, åtalade och dömda samt antalet poliser och satt dessa grupper i relation till befolkningen över 14 år under perioden 1938—55 och kommit fram till att talen tycks samvariera. Han konkluderar: »Det er tydeligt, at der er en sammenhæng mellem politistyrkens størrelse og den registrerede kriminalitet, som måske delvis kan forklares ud fra den hypotese, at der ansættes mere politi, når kriminaliteten i samfundet stiger eller forventes at stige, men det kan også søges forklaret ud fra det grundsynspunkt, at en stor politistyrke alt andet lige vil få kendskab til flere forbrydelser end en mindre styrke og således re-

ducere det til enhver tid værende 'mørketal'. Tallene synes nærmest at favorisere den sidste hypotese, selvom den første utvivlsomt også spiller ind, hvilket fremgår af forhandlingene i folketinget i februar 1961, hvor justitsministeren netop påpegede nødvendigheden af at øge politistyrken påny.»¹⁰

Också typen av brott tycks spela en viss roll. Vid ett försök, som utfördes i ett distrikt i staden New York¹¹ mer än fördubblades polisstyrkan. Antalet av polisens registrerade grovre brott gick ner medan antalet registrerade brott av typen fylleri eller förargelseväckande beteende steg med mera än 100 %.

Det är dock uppenbart att polisens anmälningsstatistik ger en mera fullständig bild av omfattningen av den verkliga brottsligheten d. v. s. av de brott, som begås i samhället.¹² Den har

⁷ Jfr diskussionen i SOU 1954: 35. Den svenska kriminalstatistiken sid. 19—23.

⁸ Knut Sveri har i kap. 5, sid. 20 ff. beskrivit en metod: Han utgår från domstols- och åklagarstatistikens serier och ser där vilka brott, som huvudsakligast begåtts av unga. Dessa brott förutsättes vara typiska ungdomsbrott. Sedan använder Sveri serierna från polisens anmälningsstatistik om dessa brott som mått på ungdomskriminaliteten. Denna metod förutsätter emellertid att en lika stor andel av de brott, som begås av unga som av de brott, som begås av äldre anmäls och klaras upp. Denna förutsättning är dock diskutabel; jfr. t.ex. *Sophia M. Robison. Can Delinquency be Measured?* New York 1936 och *Carl-Gunnar Jansson. Kap. 5. Kriminalsociologiska teorier.* sid. 125 i Joachim Israel (red.) *Sociala avvikelser och social kontroll.* Stockholm 1964.

⁹ Preben Wolf. Forskningsnote om visse sider af samspillet mellem lovbyderne og retssystemet. Sociologiske Meddelelser 6. Serie 1961 sid. 141.

¹⁰ A. a. sid. 146.

¹¹ Operation 25. Police Dept. City of New York. 1955. Citerat efter *Inkeri Anttila. The criminological significance of unregistered criminality.* Excerpta Criminologica. Vol. 4, nr 4. July/August 1964 sid. 142.

¹² *Nils Christie. Synpunkter på kriminologien.* Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab 1958, sid. 120 f. *Ivar Strahl. Brotten och brottspåföljderna.* Stockholm 1952, sid. 44. *Knut Sveri. Kriminalitet og alder.* Stockholm 1960, sid. 31 och sid. 33.

även den stora fördelen att den tidsmässigt ansluter sig mera direkt till tidpunkten för brottets begående än domstolsstatistiken.¹³ Men anmäls alla brott till polisen?

Försök har gjorts att angripa detta frågekomplex genom att utfråga olika grupper av personer, om de begått något straffbart. Undersökningarna har stort sett gått till så att man under anonymitetsskydd har bett deltagarna i undersökningarna att pricka för på ett formulär vilka av de uppräknade — och närmare definierade brotten — som de begått. Resultaten är förbluffande överensstämmande. Cirka 80 % av de tillfrågade anger att de begått förseelser som snatteri medan cirka 40 % av de tillfrågade anger att de gjort sig skyldiga till allvarligare brott såsom rattonykterhet eller rattfylleri.¹⁴⁻¹⁶ Även de första uppgifterna från en undersökning, som utförts i regi av Nordisk samarbetsråd för kriminologi tyder på ett liknande resultat.¹⁷

Alla dessa undersökningar gäller personer i tjugoårsåldern. Kerstin Elmhorn¹⁸ har emellertid utfört en undersökning av den »faktiska brottsligheten» bland 9—14 åringar i Stockholm. I undersökningen deltog 950 pojkar d. v. s. 3 % av alla pojkar i denna ålderskategori i Stockholm. Det visade sig att 92 % av pojkarna angav att de hade gjort sig skyldiga till i genomsnitt minst 6 brottstyper (inklusive förseelser) och 53 % till minst 3 »riktiga» brott. Endast 34 pojkar d. v. s. 3,5 % uppgav att polisen kände till att de gjort sig skyldiga till någon av de brottstyper, som de hade markerat att de begått.

Även om självrapporteringen som metod har sina svagheter, råder det ingen tvekan om att dessa undersökningar ger stöd för den förmodan att den icke registrerade kriminaliteten är av stor omfattning eller med andra ord att

långt ifrån alla brott anmäles till polisen.

Problemet om förhållandet mellan den av myndigheterna registrerade kriminaliteten och den totala kriminaliteten har bl. a. tagits upp av den finska kriminologen och straffrättsjuristen Inkeri Anttila.¹⁹ Hon räknar upp olika faktorer, som kan tänkas ha betydelse för att en kriminell handling rapporteras till myndigheter etc.²⁰ Hon sammanfattar sin ståndpunkt på följande sätt: »Obviously, the registered criminality does not form a reliable index of total criminality.» Hon fortsätter efter att ha påpekat att kriminologer i varje fall teoretiskt har bearbetat problemet: »Even if we reject the naive belief that 'the criminal always gets his just punishment' we should not of course go to the other extreme and proclaim that official crime statistics and all results based on traditional criminological research are worthless. Common sense tells us that even though most abortions and traffic offences remain unregistered, such cannot be the case when e.g. grave assaults causing bodily

¹³ Jfr även här diskussionen i SOU 1954: 35 Den svenska kriminalstatistiken sid. 19—23.

¹⁴ *Johs. Andenæs, Knut Sveri & Ragnar Hauge: Kriminalitetshyppigheten hos ustraffade I, Norsk undersøkelse. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1960 2—3 sid. 97 f.*

¹⁵ *Ola Nyquist & Ivar Strahl. Kriminalitetshyppigheten hos ustraffade II, Svensk undersökning. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1960 2—3 sid. 113 f.*

¹⁶ *Hans Forssman & Carl Fredrik Gentz. Kriminalitetsförekomsten hos presumtivt ostraffade. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1962 3—4 sid. 318 f.*

¹⁷ *Nils Christie. Föredrag den 28 nov. 1963 i Dansk Kriminologisk selskab.*

¹⁸ *Kerstin Elmhorn. Rapport om faktisk brottslighet bland skolbarn i Stockholm. Stockholm 1964. (Stencil).*

¹⁹ *Inkeri Anttila. The criminological significance of unregistered criminality. Excerpta Criminologica. Vol. 4, nr 4. July/August 1964.*

²⁰ Jfr. *Ivar Strahl. Brotten och brottspåföljderna. Stockholm 1952, sid. 10—11.*

harm are considered. The dilemma seems thus to be that of differentiating between the kinds of problems where official statistics should be used and where they should not be used. In order to do this we must gather enough reliable information about the amount and the nature of the unregistered criminality.»²¹

Vilka är de brister, som gör det befogat att undersöka möjligheterna att komplettera de *socialstatistiska serierna*? Barnavårdsstatistiken är den socialvårdsstatistik, som innehåller upplysningar om ungdomsasocialitet. Den innehåller knapphändiga upplysningar om antal och typ av åtgärder, som barnavårdsnämnderna vidtager och om deras klientel. Statistiken bygger på upplysningar som barnavårdsnämnderna skickar in till socialstyrelsen varje år. Uppgifterna publiceras årligen.²²

Stort sett samma principiella invändningar gör sig gällande, när barnavårdsstatistiken används som index för ungdomsasocialitet som när kriminalstatistik används som mått på ungdomskriminalitet. Registreringsförfarandet är icke tillräckligt standardiserat. Vidare ger statistiken endast upplysningar om den registrerade asocialiteten och inte den verkliga asocialiteten. Rapporteras alla asociala handlingar, som begås av unga till barnavårdsnämnderna?

Några undersökningar angående enbart självrapporterad asocialitet föreligger inte. Forssman och Gentz har dock i sin undersökning, där en grupp medicine studerande anonymt besvarade ett frågeformulär angående begångna brott, medtagit en fråga angående skolk. Det visade sig att 33 % av de manliga studenterna och 24 % av de kvinnliga studenterna hade skolkat före gymnasietiden.²³ Det förefaller alltså som om sådan asocialitet, som yttar sig i frånvaro utan giltigt förfall

från skolan är ett relativt vanligt fenomen.

När det gäller diskussioner om asocialitetens omfattning tillkommer ytterligare den svårigheten att begreppet asocialitet är mycket oklart. Även om det står angivet i barnavårdslagen under vilka förutsättningar barnavårdsnämnderna kan och skall ingripa, är dessa förutsättningar mycket vagt definierade.

Till frågan om det är försvarligt att använda kriminalstatistiska och socialstatistiska data jämsides skall endast här fogas följande kommentar från kriminalstatistikutredningen, som gällde registreringen av ingripanden enligt barnavårdslagen: »Uppenbarligen skulle det ur kriminologisk synpunkt vara värdefullt, därest i fråga om dessa ingripanden en statistisk redovisning kunde lämnas, som ansluter sig till kriminalstatistikens brottslingsstatistik, verkställighetsstatistik och — framför allt — återfallsstatistik.»²⁴

De amerikanska sociologerna Albert K. Cohen och James F. Short, Jr.,²⁵ som båda sysslat särskilt med ungdomskriminalitet och ungdomsasocialitet, har sammanfattat sin kritik av de amerikanska statistiska serierna på följande sätt:

»1) All official statistics are the records of the activities of officials—police men, judges, probation officers, etc.,—and in this sense, the book-keeping records of 'business transacted' in official agencies. Therefore they are direct-

²¹ *Inkeri Anttila*. A.a. sid. 412.

²² Samhällets barnavård. Kungl. Socialstyrelsen. Sveriges officiella statistik. Stockholm.

²³ *Hans Forssman & Carl-Fredrik Gentz*. A.a. sid. 321.

²⁴ SOU 1954: 35. Den svenska kriminalstatistiken. sid. 18.

²⁵ *Albert K. Cohen & James F. Short, Jr.* Juvenile delinquency. i Robert K. Merton & Robert A. Nisbet. Ed. *Contemporary Social Problems*. New York and Burlingame 1961.

ly descriptive of the behavior of officials rather than that of children.

2) Different kinds of delinquent children and of delinquent acts have different probabilities of becoming officially known and different probabilities of reaching any given stage of the correctional process . . .

3) These statistics provide very meager information about characteristics of the offenders and the offence which they describe, information that is important for purpose of theory testing and delinquency control.»²⁶ Så kunde också kritiken av de svenska officiella serierna sammanfattas — om de skall användas som utgångspunkt för en värdering av förändring av asocialitet och kriminalitet bland ungdom. Denna provundersökning är som nämnts avsedd att bidra till att skaffa upplysningar om den hos polisen och judiciella och socialvårdande myndigheter icke registrerade kriminaliteten och asocialiteten.

Materialet till undersökningen har samlats i tre städer av den för en eventuell försöksverksamhet aktuella storleken 50 000—80 000 invånare.²⁷ Av de möjliga valdes dels Gävle och Västerås, därför att docenten Knut Sveri insamlat sitt material angående polisens registreringspraxis i dessa städer²⁸ och dels Uppsala, därför att jag själv från andra undersökningar hade kontakter i denna stad, som jag ansåg skulle kunna underlätta insamlingen av materialet.²⁹ En första orienterande undersökning företogs under januari 1963. Det övriga materialet insamlades under våren 1963.

Undersökningen³⁰ omfattar, där så varit möjligt, åren 1950, 1955 och 1960. Ökningen av den registrerade brottsligheten under 1950-talet gjorde det naturligt att ha denna period som utgångspunkt för provundersökningen.

Det var dock av praktiska skäl inte möjligt att medtaga alla år under perioden.

Materialet har insamlats vid kontakter med ett stort antal organ, verksamheter och enskilda personer. En del av dessa kontakter har inte gett några informationer, som varit värda att rapportera. Annat material, som kom fram genom undersökningen var så ofullständigt att det inte var möjligt att bearbeta. Som exempel på sådant material kan nämnas upplysningar om skadegörelse på byggplatser och i fastigheter, som insamlats från privata byggmästare och kommunala fastighetschefer. Frågan om omfattningen av ungdomsfylleri har heller inte kunnat belysas i denna undersökning, då praxis vid handläggningen av dessa ärenden under 1950-talet har lagts om i olika tempo i Gävle, Uppsala och Västerås.

I denna redogörelse har medtagits material, som kommit fram genom kontakter med offentliga organ och som klart pekar på att det förekommit kriminalitet eller asocialitet, som inte förut registrerats av de därtill behöriga myn-

²⁶ Albert K. Cohen & James F. Short, Jr. A.a. sid. 83.

²⁷ Kommitténs diskussioner på denna punkt framgår av kap. 1.

²⁸ Redovisas i bilaga 6. Knut Sveri. Några kriminalstatistiska data beträffande inbrott och motorfordonsstöld i Gävle och Västerås m. m.

²⁹ De tre städernas befolkningssiffror är följande. Vissa ytterligare data framgår av bilaga 1.

	1950	1955	1960
Gävle	46 537	50 221	54 618
Uppsala	62 306	69 420	77 397
Västerås	58 910	67 132	77 778

³⁰ Fil. kand. Agneta Linné och fil. stud. Monica Liefgren har assisterat vid insamlingen av materialet och stud. mag. scient. Inge Sander vid den statiska bearbetningen av detta. Medel till själva undersökningen har anvisats under andra huvudtitelns kommittéanslag. Dessutom har undersökningens ledare under både insamlingen och bearbetningen av materialet varit kandidatstipendiat vid Köpenhamns universitet.

digheterna. Vidare har även sådant material redovisats, som på vissa punkter varit ofullständigt men där dock provundersökningens resultat av olika skäl är av intresse.

Undersökningsrapporten är disponerad på följande sätt:

II. Barnavårdsnämnden, sid. 254—283;

III. Skolan, sid. 283—291;

IV. Ungdomsgårdarna, sid. 291—293;

V. Vissa offentliga förvaltningar, sid. 293—296;

VI. Varuhus, sid. 296—299;

VII. Sammanfattning, sid. 299—306.

II. Barnavårdsnämnden

Vad visar socialstatistiken?

Som nämnts i inledningen är utgångspunkten för en diskussion av omfattningen av *asocialitet* bland barn och unga socialstatistiken. När det sägs i den offentliga debatten att asocialiteten bland barn och unga stigit under 1950-talet, menas härmed att det framgår av barnavårdsstatistiken att t. ex. antalet barn och unga, som omhändertagits för skyddsuppfostran stigit under denna period. Hur ser då utvecklingen ut i Gävle, Uppsala och Västerås enligt den officiella barnavårdsstatistiken? Som framgår av diagrammen II: 1, 2 och 3³¹ har utvecklingen varit något olikartad i de tre städerna under 1950-talet. I Västerås har ett stort antal barn och unga varit föremål för förebyggande åtgärder. Med förebyggande åtgärder menas enligt ÄBvl.³² 23 § åtgärder, som går ut på att tilldela förmaning eller varning, meddela föreskrifter eller utse övervakare. Antalet per 1 000 av medelfolkmängden har i Västerås varierat från 1,7 till 3,9 under 1950-talet. I Gävle har endast ett mycket litet antal barn och unga per 1 000 varit föremål för förebyggande åtgärder under denna

period. Fram till år 1957 ligger antalet under 1 ‰ för att därefter stiga till 2,1 ‰ år 1960. I Uppsala låg antalet per 1 000 av medelfolkmängden relativt lågt de första åren under 1950-talet för att år 1954 och 1955 ligga på cirka 3 ‰. År 1958 hade antalet åter gått ner till 1,1 ‰ för att därefter stiga till 3,1 ‰ år 1960. Antalet per 1 000 *steg* i Gävle och Uppsala från 1950 till 1960 medan det *sjönk* i Västerås. Särskilt markant är utvecklingen från 1959 till 1960, då antalet i denna stad sjönk från 3,9 ‰ till 1,9 ‰.

Antalet personer, som omhändertagits för skyddsuppfostran har enligt diagrammen II: 1, 2 och 3 varit någorlunda konstant under hela 1950-talet i Gävle, Uppsala och Västerås. Omhändertagande för skyddsuppfostran innebar enligt ÄBvl. som regel antingen placering i fosterhem eller på institution genom barnavårdsnämndens försorg. Placering på ungdomsvårdsskola skedde via socialstyrelsen. Dock varierar antalet omhändertaganden per 1 000 under undersökningsperioden från 1,8 till 1,3 i Västerås, från 1,8 till 1,4 i Gävle och från 1,3 till 0,6 i Uppsala.

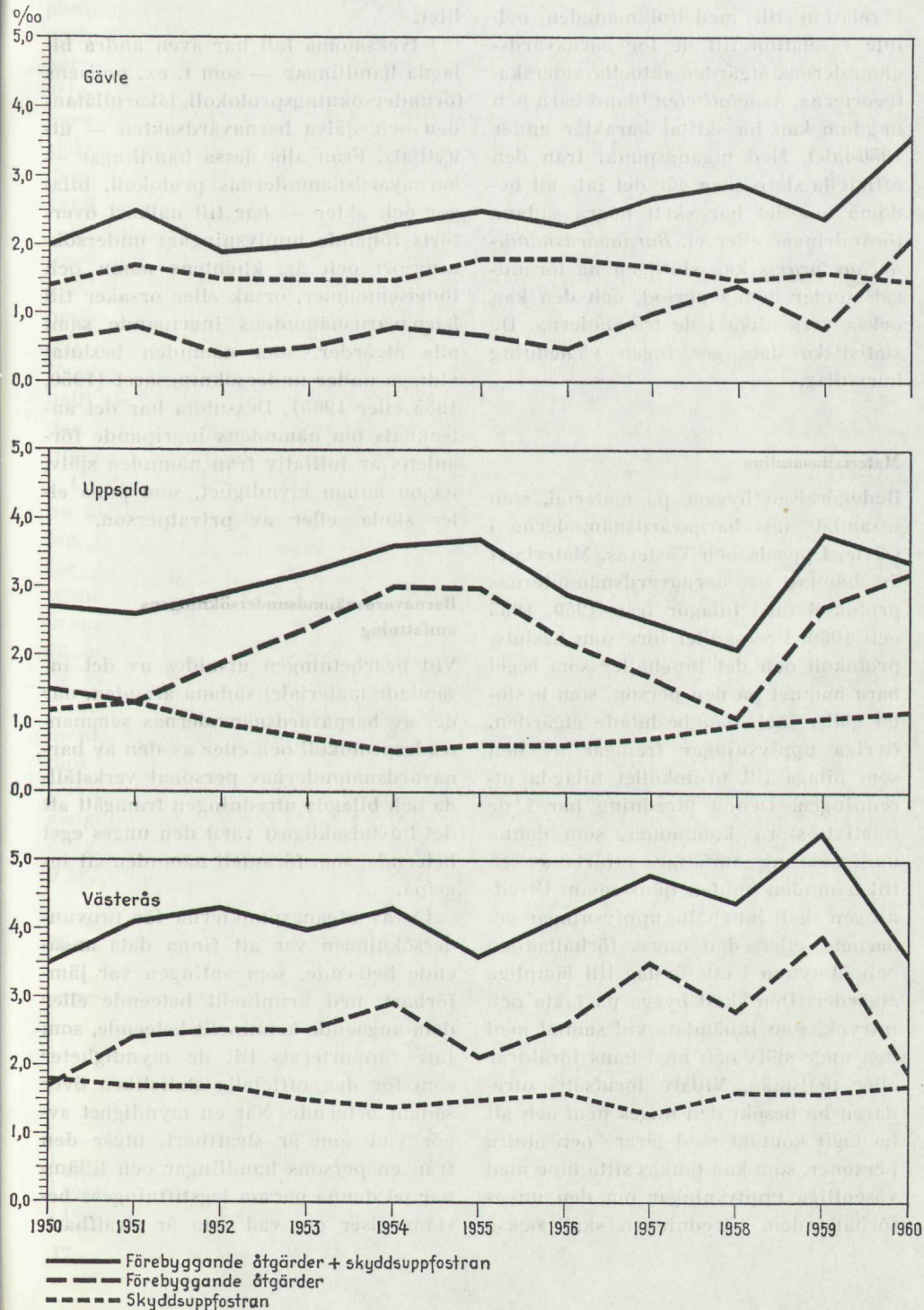
Det är, som tidigare påpekats, med utgångspunkt från den officiella statistiken omöjligt att uttala sig om vad dessa variationer inom varje stad under undersökningsperioden och skillnader mellan de tre städerna inbördes betyder. Variationerna och skillnaderna kan bero på följande: *Befolkningens*

³¹ Tabellerna och diagrammen bygger på material, som av barnavårdsnämnderna varje år sänds till socialstyrelsen. Rapporteringen sker på särskilda blanketter. Sammanställningen av materialet företas av statistiska centralbyråns utredningsinstitut, som också har ställt grundtabellerna angående förhållandena i Gävle, Uppsala och Västerås till utredningens förfogande.

³² ÄBvl. = Lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd var gällande lag till den 1 januari 1961, då en ny lag om samhällets vård av barn och ungdom trädde i kraft.

Diagram II:1, 2 och 3. Antal barn och ungdomar per 1 000 av medelfolkmängden, som under perioden 1950—60 varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndernas sida i Gävle, Uppsala och Västerås.

sammansättning kan ha varierat under perioden. Antalet barn och unga har i den officiella statistikens tabeller satts i relation till medelfolkmängden och inte i relation till de för barnavårdsnämndernas åtgärder aktuella ålderskategorier. *Asocialiteten* bland barn och ungdom kan ha skiftat karaktär under 1950-talet. Med utgångspunkt från den officiella statistiken går det inte att bedöma om det har skett några sådana förändringar eller ej. *Barnavårdsnämndernas praxis* kan slutligen ha förändrats under denna period, och den kan också vara olika i de tre städerna. De statistiska data ger ingen vägledning härvidlag.

Materialinsamling

Redogörelsen bygger på material, som insamlats hos barnavårdsnämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås. Materialet är hämtat ur barnavårdsnämndernas protokoll med bilagor från 1950, 1955 och 1960. Protokollet förs som beslutsprotokoll och det innehåller som regel bara namnet på den person, som beslutet gäller, och den beslutade åtgärden. Övriga upplysningar framgår av den som bilaga till protokollet bilagda utredningen. Denna utredning har i de relativt stora kommuner, som denna undersökning omfattar, utförts av en till nämnden knuten tjänsteman. Utredningen skall innehålla upplysningar om barnets eller den unges förhållanden och utmynna i ett förslag till lämpliga åtgärder. Den skall bygga på fakta och intryck, som inhämtats vid samtal med den unge själv och med hans föräldrar eller målsmän. Vidare förutsätts utredaren ha besökt den unges hem och att ha tagit kontakt med lärare och andra personer, som kan tänkas sitta inne med väsentliga upplysningar om den unges förhållanden. Utredningen skall också

innehålla en kort redogörelse för vad som föranlett utredningen och eventuell tidigare asocialitet eller kriminalitet.

I tveksamma fall har även andra bilagda handlingar — som t. ex. polisens förundersökningsprotokoll, läkarutlåtanden och själva barnavårdsakten — utnyttjats. Från alla dessa handlingar — barnavårdsnämndernas protokoll, bilagor och akter — har till nålkort överförts följande upplysningar: undersökningsort och år, klientens namn och födelsenummer, orsak eller orsaker till barnavårdsnämndens ingripande samt alla åtgärder, som nämnden beslutat vidtaga under undersökningsåret (1950, 1955 eller 1960). Dessutom har det antecknats om nämndens ingripande föranletts av initiativ från nämnden själv, någon annan myndighet, som polis eller skola, eller av privatperson.

Barnavårdsnämndsundersökningens omfattning

Vid bearbetningen utvaldes av det insamlade materialet sådana ärenden, där det av barnavårdsnämndernas sammanträdesprotokoll och/eller av den av barnavårdsnämndernas personal verkställda och bilagda utredningen framgått att det huvudsakligast varit den unges eget beteende, som föranlett nämnden att ingripa.

En av utgångspunkterna för provundersökningen var att finna data angående beteende, som antingen var jämförbart med kriminellt beteende eller data angående kriminellt beteende, som inte rapporterats till de myndigheter som för den officiella statistiken över sådant beteende. När en myndighet avgör vad som är straffbart, utgår den från en persons handlingar och tillämpar på denna person lagstiftningens bestämmelser om vad som är straffbart.

Det tas inte — vid detta avgörande — hänsyn till sådana faktorer som bristande tillsyn från familjens sida. För jämförbarhetens skull har därför i provundersökningen inte medtagits sådana barnavårdsärenden, där orsaken till ingripandet varit dåliga förhållanden i barnets eller den unges hem. Det har självfallet ibland varit svårt att göra denna distinktion men gränfallen har varit relativt få.

Undersökningen omfattade ursprungligen alla beslut angående barn och unga i åldern 5 till och med 20 år. Gränsen nedåt sattes så låg som 5 år, då i varje fall inga barn *under* denna ålder kan förutsättas ha handlat medvetet kriminellt eller asocialt. Den övre gränsen är den som gäller för barnavårdslagens tillämpningsområde.

Undersökningen utfördes medan ännu äldre barnavårdslagen var gällande lag. I dess 22 §, som innehöll reglerna för förutsättningarna för barnavårdsnämndernas ingripande, gick åldersgränsen för ingripande för vanart vid 18 år (moment c) och för ingripande på grund av oordentligt, sedeslöst och lättjefullt liv vid 21 år (moment d). Moment d) tycks nästan inte ha använts mot personer mellan 20 och 21 år i Gävle, Uppsala och Västerås. Då tillgängligt jämförelsematerial från folkräkningarna använder åldersgrupperna 5—9 år, 10—14 år och 15—19 år har endast

material från dessa ålderskategorier bearbetats. Det innebär att sammanlagt 11 fall har bortsorterats, 2 från Gävle, 4 från Uppsala och 5 från Västerås.

Materialet omfattar efter den förut nämnda bortsorteringen 1 462 individer — 1 239 pojkar och 223 flickor, (tabell II: 4).

Pojk- och flickmaterialet har därefter bearbetats var för sig. Antalet *pojkar*, som barnavårdsnämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås ingripit emot, har först delats upp efter undersökningsort och år och därefter satts i relation till motsvarande åldersgrupp³³ i respektive stad.

Det framgår av tabell och diagram II: 5 att antalet pojkar, som barnavårdsnämnderna ingripit emot har stigit *relativt* mera än antalet pojkar i motsvarande åldersgrupp.

Utvecklingen har dock varit olika i de tre städerna. Förändringen har varit störst i Uppsala, där andelen stigit med + 22,1 % medan den i Västerås stigit

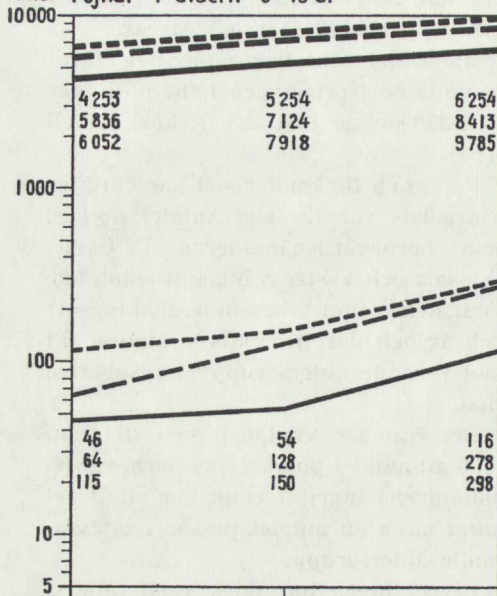
³³ Materialet angående befolkningsutvecklingen i tabell II: 5 etc. är hämtat från folkräkningsmaterialet för år 1950 och 1960. Då det inte finns något folkräkningsmaterial från år 1955 har — efter samråd med statistiska centralbyråns utredningsinstitut — för detta år använts medelvärdet av 1950 och 1960 års folkräkningsciffror för de i undersökningen aktuella åldersgrupperna. Tabellerna II: 5, 8, 9 och 10 är vidare logaritmiskt uppställda. Det innebär att linjer i den övre och den nedre delen av tabellen som har samma lutning, symboliserar samma relativa ökning.

Tabell II: 4. Antal barn och ungdomar, som varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndernas sida uppdelade efter undersökningsort, år och kön

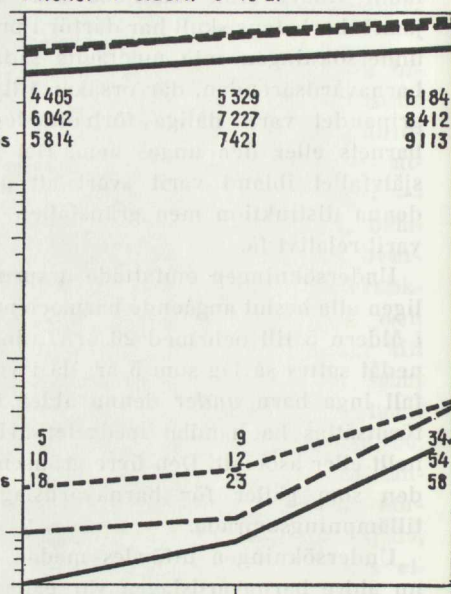
År	Ort								
	Gävle			Uppsala			Västerås		
	Pojkar	Flickor	Pojkar + flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar + flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar + flickor
1950.....	46	5	51	64	10	74	115	18	133
1955.....	54	9	63	128	12	140	150	23	173
1960.....	116	34	150	278	54	332	298	58	356

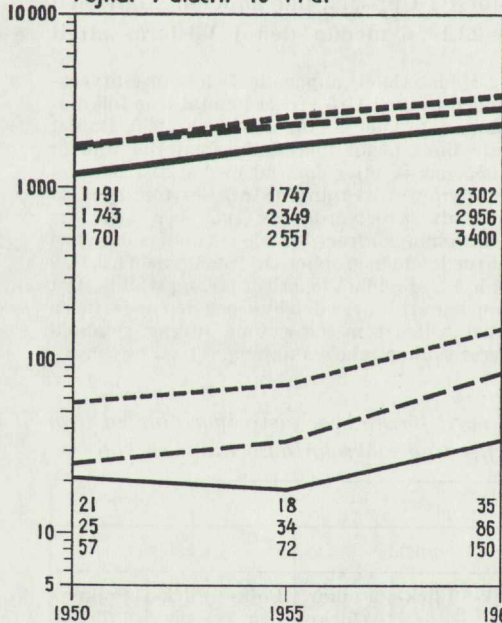
Antal Pojkar i åldern 5-19 år

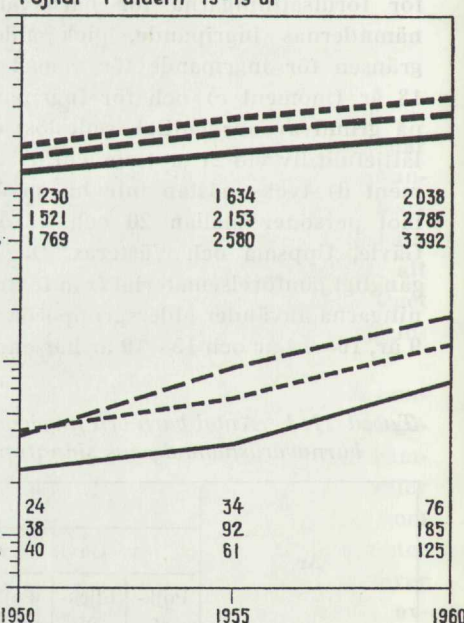
Flickor i åldern 5-19 år

Pojkar i åldern 10-14 år

Pojkar i åldern 15-19 år

Antal pojkar resp. flickor

— i Gävle   - - - i Uppsala   ····· i Västerås

Antal pojkar resp. flickor som varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndens sida

— i Gävle   - - - i Uppsala   ····· i Västerås

Tabell II:6. Antal pojkar i åldern 5—19 år per 1000, som varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndernas sida uppdelade efter undersökningsort och år

Ort	År	Pojkar 5—19 år ‰
Gävle.....	1950	10,8
	1960	18,5 + 7,7
Uppsala.....	1950	10,9
	1960	33,0 + 22,1
Västerås....	1950	19,0
	1960	30,4 + 11,4

med + 11,4‰ och i Gävle med + 7,7‰. Stegringen har varit väsentligt större i Uppsala än i de övriga två städerna. Vad denna skillnad kan bero på, är det omöjligt att säga något om med utgångspunkt från det här redovisade materialet. Det framgick dock vid samtal med personal i Uppsala — som företogs innan resultatet av bearbetningen förelåg — att barnavårdsnämnden i Uppsala just år 1960 haft en stor balans från föregående år. Detta skulle kunna vara en del av förklaringen.

Om materialet delas upp ytterligare i tre ålderskategorier — 5—9 år, 10—14 år och 15—19 år³⁴, blir bilden av utvecklingen mera nyanserad.

Det framgår av tabell II: 7, att antalet 5—9-åriga pojkar per 1 000, som varit föremål för ingripanden är mycket litet i Gävle och Uppsala. Det relativa antalet är dock stigande under undersökningsperioden. Det anmärkningsvärda är dock att antalet per 1 000 är så mycket högre i Västerås än i Gävle och Uppsala.

Gruppen 10—14 år är betydligt större. I Gävle visar det sig att antalet pojkar i denna ålderskategori *relativt sett gått ner* under 1950-talet. Antalet pojkar per 1 000, som 1950 utgjorde 17,6‰ sjönk under 1950-talet, så att det 1960 utgjorde 15,2‰. Detta innebär att antalet ingripanden per 1 000 minskade med — 2,4‰. Det är anmärkningsvärt eftersom det relativa antalet i de motsvarande ålderskategorierna i Uppsala och

³⁴ Dessa ålderskategorier har valts av två skäl: Samma kategoriindelning används i det offentliga statistiska materialet och vidare är straffmyndighetsåldern 15 år.

Tabell II:7. Antal pojkar, som varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndernas sida absolut och per 1000 uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori

Ort	År	Ålderskategori								
		5—9 år			10—14 år			15—19 år		
		N	N i resp. ålders- grupp	‰	N	N i resp. ålders- grupp	‰	N	N i resp. ålders- grupp	‰
Gävle	1950	1	1 832	0,5	21	1 191	17,6	24	1 230	19,5
	1955	2	1 873	1,0	18	1 747	10,3	34	1 634	20,8
	1960	5	1 914	2,6	35	2 302	15,2	76	2 038	37,2
Uppsala . .	1950	1	2 572	0,3	25	1 743	14,3	38	1 521	24,9
	1955	2	2 622	0,7	34	2 349	14,4	92	2 153	42,7
	1960	7	2 672	2,6	86	2 956	29,0	185	2 785	66,4
Västerås..	1950	18	2 582	6,9	57	1 701	33,5	40	1 769	22,6
	1955	17	2 787	6,1	72	2 551	28,2	61	2 580	23,6
	1960	23	2 993	7,6	150	3 400	44,1	125	3 392	36,8

Västerås ökat starkt. I Uppsala steg det med +14,7 ‰, från 14,3 ‰ till 29,0 ‰ och i Västerås med +10,6 ‰ från 33,5 ‰ till 44,1 ‰ — se tabell II: 7 och diagram och tabell II: 8.

Den största stegringen i hela materialet skedde dock i ålderskategorien 15—19 år i Uppsala. År 1950 var 24,9 ‰ av alla pojkar i motsvarande åldersgrupp föremål för ingripanden. År 1960 hade barnavårdsnämnden fattat ett eller flera beslut, som innebar ingripanden mot 66,4 ‰ av alla pojkar. Detta innebär en ökning på +41,5 ‰. Även i Gävle och Västerås var stegringen — som framgår av tabell II: 7 och tabell II: 9 — stark. I Gävle steg den från 19,5 ‰ av alla pojkar i denna ålderskategori år 1950 till 37,2 ‰ år 1960 eller med +17,7 ‰ och i Västerås från 22,6 ‰ år 1950 till 36,8 ‰ år 1960 eller med +14,2 ‰.

Det ingår mycket färre *flickor* än pojkar i materialet. Totalt omfattar den del av provundersökningen, som gäller barnavårdsnämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås, 233 flickor. Det kan dock konstateras, att vid undersökningsperiodens början ingriper barnavårdsnämnden i Västerås mot långt flera flickor än barnavårdsnämnderna i Gävle och Uppsala. I Västerås ingriper år 1950 barnavårds-

nämnden mot 3,1 ‰ av alla flickor i motsvarande åldersgrupp medan däremot nämnderna i Gävle och Uppsala ingriper mot 1,1 ‰ respektive 1,7 ‰. År 1960 ingriper nämnderna däremot mot ungefär 6 ‰ av alla flickor mellan 5—19 år i alla tre städerna. Utvecklingen framgår tydligt av tabell och diagram II: 10.

Barnavårdsnämnderna har alltså under 1950-talet företagit ett relativt sett stigande antal ingripanden mot flickor. Flickorna utgjorde vidare 1960 en större *andel* av det samlade antalet klienter än år 1950.

Stämmer detta med utvecklingen i övrigt t. ex. med utvecklingen när det gäller registrerad kriminalitet?

Om man först ser på kvinnornas andel av totalantalet *misstänkta* och på de åldersgrupper, som motsvarar dem, som barnavårdsnämnderna företar sina ingripanden emot, så visar det sig att denna andel varit *fallande* under 50-talet.³⁵

Sven Rengby³⁶ har i en artikel om brottslighetsutvecklingen i Sverige under 1950-talet visat att även andelen

³⁵ Brott som kommit till polisens kännedom 1960. Statistiska centralbyrån 1962 Stockholm sid. 23.

³⁶ *Sven Rengby*. Brottslighetsutvecklingen i Sverige under 1950-talet. N.T.f.K. 1961 s. 276.

Tabell II: 11. Antal flickor per 100 pojkar och flickor, som varit föremål för vissa ingripanden från barnavårdsnämndernas sida uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori

År	Ort					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	Ålderskategori					
	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år
%		%		%		
1950.....	—	17,2	7,4	15,6	10,9	20,0
1955.....	10,0	17,1	2,9	8,9	10,0	16,4
1960.....	22,2	20,8	8,5	19,9	11,8	22,8

Tabell II:12. Antal misstänkta kvinnor per 100 män och kvinnor uppdelade efter ålderskategori

År	Ålderskategori	
	15—17 år	18—20 år
	%	%
1950.....	16,0	14,0
1955.....	13,5	9,7
1960.....	10,7	7,0

dömda kvinnor har sjunkit under denna period. Här anföres ur Rengbys framställning endast de två ålderskategorier, som är av intresse i detta sammanhang (tabell II: 13).^{37a}

Tendensen i provundersökningens barnavårdsmaterial och det offentliga kriminalstatistiska materialet stämmer inte. Man kan fråga sig om orsaken härtill skulle vara olika registreringsfrekvens. Det är möjligt att kriminella handlingar registreras i mindre grad än de handlingar som föranleder ingrepp från barnavårdsnämndernas sida. Resultatet av provundersökningen stämmer dock med den generella tendensen i det officiella riksmaterialet. År 1960 var könsfördelningen 64 flickor på 100 pojkar bland de barn och ungdomar som av barnavårdsnämnderna omhändertogs för skyddsuppfostran.

Antalet kvinnor per 100 män och kvinnor, som blivit dömda för förargelseväckande beteende och fylleri har dock enligt det officiella kriminalstatistiska

Tabell II:13. Antal dömda kvinnor per 100 män och kvinnor uppdelade efter ålderskategori

År	Ålderskategori	
	15—17 år	18—20 år
	%	%
1950.....	6,4	11,2
1959.....	2,3	5,2

tiska materialet varit stigande under 50-talet. År 1950 var antalet 1,7 % och 1959 2,5 %.^{37b}

Det har gjorts många försök till förklaringar av kvinnornas låga registrerade kriminalitet. Otto Pollak³⁸ har t. ex. hävdade att en av orsakerna till detta skulle vara att kvinnor levde mera skyddade än män. Brun-Gulbrandsen³⁹ har en annan förklaring. Han tar upp skillnaden mellan den registrerade kriminaliteten för pojkar och flickor. Pojkarna skulle ha mera fritid än flickorna, därför att de inte i så stor omfattning tas i anspråk för arbete i hemmet och vidare skulle det beteende, som är kriminellt, mera motsvara pojkbeteende än flickbeteende. Han hävdar att det verkligen skulle föreligga reella skillnader mellan manligt och kvinnligt beteende, som skulle vara utslagsgivande. Brun-Gulbrandsen^{40a} har dock av sociala hänsyn i sin undersökning inte ansett sig kunna ta med frågor, som skulle kunna belysa problemet om flickor i *stället för stölder*, som är det vanligaste pojkbrottet i Norge, t. ex. begår från det normala avvikande handlingar eller brott på det sexuella området.

Harald Swedner^{40b} påpekar dock — med utgångspunkt från svenskt material — att pojkar och flickor omhändertogs för placering på ungdomsvårdsskola av olika skäl. »För pojkarnas del dominerade kriminella handlingar som biltillgrepp och andra egendomsbrott bland orsakerna till omhändertagandet, medan flickorna oftast hade tagits om hand på

^{37a} Sven Rengby. A.a. sid. 298.

^{37b} Sven Rengby. A.a. sid. 298.

³⁸ Otto Pollak. The criminality of women. Philadelphia 1950 sid. 161.

³⁹ Sverre Brun-Gulbrandsen. Kjönsrollen og ungdomskriminalitet. Oslo 1958 (Akademisk avhandling) sid. 140 och 129.

^{40a} Sverre Brun-Gulbrandsen. A.a. sid. 122.

^{40b} Harald Swedner. Kap. 8. Brottsligheten i Sverige. Sid. 221—222 i Joachim Israel (red.) Sociala avvikelser och social kontroll. Stockholm 1964.

grund av asocialt beteende, som sexuell vanart och vagabondering. Om detta mönster står sig fram genom åren, så har vi här en av orsakerna till att kvinnorna i så mycket mindre grad än männen skyltar i brottsstatistiken: i den mån de bryter mot samhällets normer är det genom ett mera vagt asocialt beteende (som jämförelsevis sällan beivras när det gäller vuxna) och mindre genom direkt kriminella handlingar.»

Vad föranleder barnavårdsnämnderna att ingripa?

Barnavårdsnämnderna fattar beslut om ett visst antal pojkar och flickor, vars eget uppförande — vanart eller annat beteende — förorsakat åtgärd. Hur får barnavårdsnämnderna kännedom om dessa ärenden?

Det framgår av tabellerna II: 14 och 15 att barnavårdsnämnderna fått kännedom om de pojkar och flickor, som omfattas av provundersökningen genom anmälningar. Dessa anmälningar kommer antingen från polis, lärare, familj eller »övriga». Under etiketten »övriga» faller dels personer som läkare och ungdomsgårdspersonal, som i sitt arbete kommit i kontakt med ungdomar, som de ansett att nämnden borde ingripa emot, och dels privatpersoner, som anmält unga till en barnavårdsnämnd.

En annan tänkbar möjlighet vore den att barnavårdsnämnderna själva toge initiativ och ingrep mot barn och unga, som råkat på glid. Men under 1950-talet hade ingen av de i undersökningen aktuella städerna någon barnavårdspersonal, som genom t. ex. nattpatrullverksamhet hade till uppgift att söka kontakt med sådan ungdom. Av tabellerna framgår det dock att över 50 % av Västerås-ärendena från år 1960 inte innehåller några upplysningar om ev. anmälare. Det har inte varit möjligt att få uppklarat om detta innebär att barna-

vårdsnämnden själv tagit initiativet i dessa ärenden.

Det visade sig att cirka 90 % av de ärenden som rör *pojkar* och behandlats av barnavårdsnämnderna i Gävle och Uppsala anmälts av polisen. Det samma gäller Västerås utom år 1960. En mycket liten andel av ärendena har föranletts av anmälan från skolans sida.

När det gäller *flickorna* är inte bilden lika entydig. Även här är en stor del av ärendena från Västerås år 1960 upplysta. Det absoluta antalet ärenden är inte stort. Men en större andel av anmälningarna som rör flickor än som angår pojkar, kommer från familjen — cirka 20 %. Mellan 30 och 50 % av de övriga anmälningarna kommer från polisen. Det är möjligt att detta hänger samman med de olika förväntningar som omgivningen har på pojkarnas och flickornas beteende och därmed med olika grad av tolerans från familjens sida.⁴¹ Även när det gäller flickorna är det en mycket liten andel av ärendena, som har föranletts av anmälan från skolans sida.

Resultatet är alltså att cirka 90 % av de ärenden, som angår *pojkar* och mellan 30 och 60 % av de ärenden, som rör *flickor* kommer till barnavårdsnämndens kännedom via polisen. Något särskilt väl utvecklat samarbete mellan barnavårdsnämnd och skola tycks inte existera. Denna fråga kommer att tas upp senare i förbindelse med redovisningen av skolmaterialet, se III sid. 290.

Vad har angivits som orsak till barnavårdsnämndernas ingripande?

I ÄBvl, som var gällande lag under hela 1950-talet, anges som förutsättning för ingripande mot barn under 18 år vanart (22 § c) eller mot personer mellan 18 och 21 år oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest så svår oart att

⁴¹ Jfr Brun-Gulbrandsens tidigare på sid. 261. anförda synpunkter.

Tabell II: 14. Antal pojkar, som barnavårdsnämnderna företagit vissa ingripanden emot uppdelade efter undersökningsort, år och anmälare

År	Anmälare	Ort					
		Gävle		Uppsala		Västerås	
		N	%	N	%	N	%
1950	Polis, åkl.	42	91,3	57	89,0	99	86,1
	Lärare	—	—	1	1,6	4	3,5
	Familj	4	8,7	—	—	1	0,9
	Övriga	—	—	1	1,6	11	9,5
	Ej upplyst	—	—	5	7,8	—	—
		46	100,0	64	100,0	115	100,0
1955	Polis, åkl.	51	94,4	127	99,2	141	94,0
	Lärare	—	—	—	—	—	—
	Familj	2	3,8	—	—	1	0,7
	Övriga	1	1,8	—	—	8	5,3
	Ej upplyst	—	—	1	0,8	—	—
		54	100,0	128	100,0	150	100,0
1960	Polis, åkl.	100	86,2	260	93,5	116	38,9
	Lärare	—	—	6	2,2	—	—
	Familj	—	—	—	—	6	2,1
	Övriga	14	12,1	4	1,4	4	1,3
	Ej upplyst	2	1,7	8	2,9	172	57,7
		116	100,0	278	100,0	298	100,0

Tabell II: 15. Antal flickor, som barnavårdsnämnderna företagit vissa ingripanden emot uppdelade efter undersökningsort, år och anmälare

År	Anmälare	Ort					
		Gävle		Uppsala		Västerås	
		N	%	N	%	N	%
1950	Polis, åkl.	2	40,0	3	30,0	11	61,1
	Lärare	—	—	—	—	2	11,1
	Familj	—	—	2	20,0	1	5,6
	Övriga	1	20,0	2	20,0	4	22,2
	Ej upplyst	2	40,0	3	30,0	—	—
		5	100,0	10	100,0	18	100,0
1955	Polis, åkl.	6	66,7	7	58,3	18	90,0
	Lärare	—	—	1	8,3	—	—
	Familj	3	33,3	2	16,7	—	—
	Övriga	—	—	2	16,7	2	10,0
	Ej upplyst	—	—	—	—	—	—
		9	100,0	12	100,0	20	100,0
1960	Polis, åkl.	17	50,0	22	40,7	17	29,3
	Lärare	—	—	—	—	—	—
	Familj	10	29,4	7	13,0	7	12,1
	Övriga	6	17,6	8	14,8	2	3,4
	Ej upplyst	1	3,0	17	31,5	32	55,2
		34	100,0	54	100,0	58	100,0

Tabell II: 16. Antal pojkar uppdelade efter undersökningsort och år, där brott angivits som orsak till ingripande, i procent av antalet pojkar i respektive grupp

År	Ort					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	N	%	N	%	N	%
1950.....	46	100,0	62	96,9	109	94,8
1955.....	54	100,0	127	99,2	150	100,0
1960.....	116	100,0	272	97,8	293	98,3

särskilda åtgärder från samhällets sida kräves för deras tillrättaförande (22 § d).

Materialet sorterades i två grupper; den ena gruppen omfattar de ärenden, där barnavårdsnämnden angivit *brott*, som ensam eller medverkande orsak till ingripande och den andra gruppen omfattade *övriga* ärenden. Med brott menas här i strafflagens mening brottslig gärning, som begåtts av personer i åldern 5—20 år.

I Gävle är *brott* det enda beteende, som framkallat ingripande från barnavårdsnämndens sida. Men även i Uppsala och Västerås är brott i cirka 95 % av antalet ärenden den handling, som varit förutsättning för nämndens ingripande.

Om pojkmaterialet sorteras efter undersökningsort, år, *anmälare* och *brott*, som orsak till ingripande (tabell II: 14 jämfört med II: 16) får man fram några få ärenden, där nämnderna fått kännedom om en brottslig handling via andra

organ än polisen eller genom privatpersoner. I Gävle har detta skett år 1950 i 8,7 % av antalet ärenden. Andelen stiger till 5,6 % år 1955 och 12,1 % år 1960. Det absoluta antalet ärenden är dock mycket litet, och det är därför omöjligt att uttala sig om huruvida den konstaterade stigningen beror på tillfälligheter eller ej. I Uppsala är andelen 0 år 1950, 0,8 % 1955 och 3,6 % 1960. I Västerås finns det endast ett fåtal ärenden år 1960 men å andra sidan förekommer det ett stort antal pojkar i materialet från 1950, där det — som förut nämnts — inte varit möjligt att få några upplysningar om ev. anmälare.

För *flickorna* anges *brott* som orsak till ingripande i högre grad än man skulle vänta med utgångspunkt från tidigare refererade data från den offentliga kriminalstatistiken.

Det absoluta antalet *flickor* i varje grupp är — även om materialet inte delas upp ytterligare i undergrupper — mycket litet. *Tendensen* är dock den att

Tabell II: 17. Antal flickor uppdelade efter undersökningsort och år, där brott angivits som orsak till ingripande, i procent av antalet flickor i respektive grupp

År	Ort					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	N	%	N	%	N	%
1950.....	5	100,0	4	40,0	10	55,6
1955.....	9	44,4	6	50,0	15	75,0
1960.....	24	66,7	29	53,7	44	75,9

Tabell II: 18. Antal flickor uppdelade efter undersökningsort och år, där andra skäl angivits som orsak till ingripande, i procent av antalet flickor i respektive grupp

År	Ort					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	N	%	N	%	N	%
1950.....	—		6	60,0	8	44,4
1955.....	5	55,6	6	50,0	5	25,0
1960.....	12	33,3	25	46,3	14	24,1

brottsligt beteende i stigande grad anges som ensam eller medverkande orsak till ingripande från barnavårdsnämndernas sida.

Eftersom det dock förekommer i flickmaterialet att barnavårdsnämnderna anger andra orsaker till ingripande, kan det vara värt att se i hur stor omfattning detta sker.

Vad anger barnavårdsnämnderna då som orsak? Oftast anges utespring eller sedeslöst leverne. Detta gäller nästan alla ärenden i Gävle och Västerås. I Uppsala anges sedeslöst leverne i hälften av alla ärenden medan annat därmed jämförligt beteende anföres i resten av fallen. Annat jämförligt beteende kan vara t. ex. rymning hemifrån eller skolk.

Vilken typ av brott har de unga begått?

Vad slags brott har då de ungdomar begått, som barnavårdsnämnderna ingripit emot? Som redan flera gånger nämnts är *flickmaterialet* litet. Det är så få flickor, som begått brott att det inte lönar sig att göra någon ytterligare uppdelning i typer av brott. Men *tillgreppsbrottsligheten* dominerar.

Pojkmaterialet har däremot delats upp efter undersökningsort, år och typ av brott. Vid uppdelningen har strafflagens kriterier använts. Här har medtagits olika slag av förmögenhetsbrott, fylleri och »övriga brott». Med stöld menas här både stöld enligt strafflagens kapitel 20: 1 § och 2 §. Det har inte med

utgångspunkt från det material, som var tillgängligt hos barnavårdsnämnderna, varit möjligt att skilja mellan stöld och snatteri, då varken det tillgripnas värde eller omständigheterna i övrigt alltid varit angivna. Det hade annars varit av intresse att kunna göra en sådan uppdelning, då snatteri anses vara ett typiskt ungdomsbrott. I gruppen »övriga brott» ingår t. ex. vårdslöshet med eld, samlag med någon under 15 år men även de typer av förmögenhetsbrott, där undergrupperna varit mycket små som rån och bedrägeri. Alla kända brott har medtagits. Avsikten har varit att belysa vilken eller vilka typer av kriminell aktivitet, som barnavårdsnämnderna känner till att deras klientel har varit med om. Samma person kan t. ex. både ha begått inbrottsstöld och stöld och räknas då med både under gruppen stöld och gruppen inbrottsstöld.

Tillgreppsbrottsligheten dominerar i alla tre städerna. I Gävle har 1950 70 % och 1955 96 % och 1960 98 % av de pojkar, som nämnden ingripit mot och där orsaken till ingripanden varit brott, begått antingen en eller flera stölder eller inbrottsstölder. Motsvarande värden för Uppsala är 87 % 1950, 81 % 1955 och 61 % 1960 och för Västerås 63 % 1950, 68 % 1955 och 71 % 1960. I Gävle har alltså en stigande andel pojkar varit med om antingen stöld eller inbrottsstöld och detsamma — om dock inte i så utpräglad grad — gäller utvecklingen

Tabell II:19. Antal pojkar, som begått brott uppdelade efter undersökningsort, år och olika typer av brott i procent av antalet pojkar i respektive grupp

Ort	År	Typ av brott												Hela gruppen			
		Stöld		Inbrottsstöld		Motorfordons-tillgrepp		Cykel-tillgrepp		Skade-görelse		Fylleri-förelse				Övrigt	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%
Gävle	1950	24	52,2	8	17,4	4	8,7	2	4,3	9	19,6	3	6,5	8	17,4	46	
	1955	27	51,9	23	44,2	25	48,1	3	5,8	2	3,8	1	1,9	15	28,8	52	
	1960	71	64,0	38	34,2	47	42,3	5	4,5	15	13,5	2	1,8	25	22,5	111	
Uppsala	1950	32	52,5	21	34,4	4	6,6	2	3,3	14	23,0	10	16,4	6	9,9	61	
	1955	59	46,5	44	34,6	51	40,2	19	15,0	8	6,3	6	4,7	23	18,1	127	
	1960	114	42,1	52	19,2	80	29,5	24	8,9	43	15,9	27	10,0	50	18,4	271	
Västerås	1950	48	42,9	22	19,6	15	13,4	11	9,8	9	8,0	2	1,8	31	27,7	112	
	1955	48	32,0	54	36,0	54	36,0	18	12,0	24	16,0	1	0,7	28	18,7	150	
	1960	156	52,7	54	18,2	45	15,2	13	4,4	34	11,5	9	3,0	60	20,3	296	

i Västerås. I Uppsala är däremot andelen pojkar som varit med om antingen stöld eller inbrottsstöld fallande.

Man kan ställa sig frågande inför detta resultat. En möjlig förklaring kan vara att pojkarna under 1950-talet börjar begå andra brott t. ex. att de i stället för att begå stölder och inbrottsstölder börjar begå motorfordonstillgrepp. Så tycks dock inte vara fallet i Uppsala, ty där har antalet pojkar i procent av alla pojkar, som barnavårdsnämnden ingripit emot på grund av detta brott, visserligen stigit från 7 % 1950 till 40 % 1955 men det faller därefter till 30 % 1960.

Skadegörelse anses vara en typ av kriminalitet, som ofta begås av unga. I detta material är antalet pojkar, som varit med om skadegörelse litet om man jämför det med det antal pojkar som varit med om tillgreppsbrottslighet. I Gävle *faller* antalet pojkar, som har varit med om skadegörelse från 20 % 1950 till 4 % 1955 för att åter stiga till 14 % 1960. Även i Uppsala *faller* antalet, ställt i relation till antalet pojkar som begått brott, från 23 % 1950 till 6 % 1955 för att åter stiga till 16 % 1960. I Västerås däremot *stiger* antalet från 8 % 1950 till 16 % 1955 för att falla till 12 % 1960.

Variationerna i antalet pojkar som deltagit i olika typ av brottslighet skulle också kunna förklaras av skillnader i uppklaringsprocenten. Som förut påpekats är det den för barnavårdsnämnderna kända brottsligheten som bearbetats här. Och detta material — som när det gäller pojkarna till mellan 90 och 95 % kommer från polisen — lider av samma brister, som det inledningsvis har påpekats att också polisstatistiken lider av. Det är endast de upklarade brotten d. v. s. de brott som kan bindas till en bestämd gärningsman som barnavårdsnämnden via polisen kan få kännedom om. Uppklaringsprocenterna för tillgreppsbrottslighet och skadegö-

relse ligger lågt och — med undantag för biltillgreppen — under riksmedelvärdet⁴² för perioden 1950—60, vilket som förut nämnts, var 36,8 %. Uppklaringsprocenten av under året anmälda och upklarade brott var t. ex. år 1960 23,4 % för inbrottsstölder och 20,5 % för övriga brott enligt strafflagens kapitel 20 och 29,8 % för skadegörelsebrotten.

Inte heller uppklaringsprocent är dock ett fast, entydigt begrepp. Det finns inte några enhetliga normer för när ett brott anses vara uppklat eller ej. Det kan förklara variationer i uppklaringsprocent mellan olika typer av brott och mellan olika områden och även mellan olika år.⁴³

Hur många brott har de unga begått?

Pojkmaterialet sorterades efter undersökningsår, ålder och antal brott per person. Någon motsvarande sortering kunde inte göras på flickmaterialet, då detta var för litet.

Inom varje ålderskategori sorterades pojkarna efter om deras kända kriminalitet bestod i 1 brott eller i ≥ 2 brott. Ålderskategorien 5—9 år uteslöts i alla tre städerna (tabell II: 20).

I Gävle är utvecklingen den att både gruppen 10—14 och 15—19 år i *stigande* grad engagerar sig i en kriminalitet, som består av ≥ 2 brott. I Uppsala *faller* däremot både andelen 10—14-åringar och 15—19-åringar, vars kända brottslighet består i ≥ 2 brott. I Västerås är däremot tendensen den att andelen 10—14-åringar, som begått ≥ 2 brott *faller* medan andelen 15—19-åringar *stiger*.

⁴² Medelvärde har beräknats så att tillfälliga variationer på grund av från ett år till annat balanserade ärenden har kunnat elimineras. Brott som kommit till polisens kännedom 1960. Stockholm 1962 sid. 14.

⁴³ Brott som kommit till polisens kännedom 1960. Stockholm 1962 sid. 15.

Tabell II: 20. Antal pojkar, som begått ≥ 2 brott uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori i procent av antal pojkar, som begått brott i respektive grupp

År	≥ 2 brott					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år
1950.....	38,1	45,8	84,0	55,6	49,1	44,7
1955.....	50,0	63,6	73,5	50,0	51,4	63,9
1960.....	73,5	54,7	60,0	47,5	32,0	61,0

Om ålderskategorien 10—14 år i Uppsala jämförs med motsvarande grupp i Västerås, är skillnaderna mellan antalet pojkar, vars kända brottslighet består av 1 brott respektive ≥ 2 brott 1950, 1955 och 1960 statistiskt sett signifikanta⁴⁴. Även om materialet, när det delas upp efter 1 respektive ≥ 2 brott både i Uppsala och Västerås visar en för de 10—14-åriga gynnsam utvecklingstendens, om man med detta menar att en mindre andel pojkar räknat från 1950 till 1960 begått ≥ 2 brott, så visade den statistiska analysen dock att frekvensen 10—14-åriga, som begått ≥ 2 brott alla tre undersökningsåren varit signifikant lägre i Västerås än i Uppsala.

Om däremot de 15—19-åriga i Uppsala jämförs med motsvarande grupp i Västerås så blir skillnaderna i frekvensen inte statistiskt signifikanta 1950 och 1955 men däremot år 1960.⁴⁵ Här var utvecklingstendensen i materialet den att andelen 15—19-åriga, som begått ≥ 2 brott *minskade* i Uppsala medan den

steg i Västerås. Några motsvarande statistiska analyser med utgångspunkt också från Gävlematerialet har inte varit möjliga att göra, då detta material var för litet.

Vid bearbetningen av materialet delades därefter pojkarna upp efter *typ av brott* och antal brott samt efter undersökningsort, år och ålderskategori i procent av antal pojkar, som begått respektive *typ* av brott. Endast vid stöld blev undergrupperna absolut sett så stora att materialet, bearbetat i denna form, visar någon tendens.

I Gävle *faller* andelen 10—14-åringar, som begått ≥ 2 stölder starkt från 50 % 1950 till 15 % 1955 för att därefter *stiga* till 50 % igen 1960. I Uppsala *stiger* andelen från 71 % 1950 till 76 % 1955 för att därefter *falla* till 55 % 1960. Även

⁴⁴ Värdena var vid t-test 1950 3,25; 1955 1,99; och 1960 4,03, vilket betyder att den möjligheten att de registrerade skillnaderna beror på rena tillfälligheter är under 5 %. Gränsen för 5 % är vid t-test 1,96.

⁴⁵ År 1960 var värdet vid t-test 2,20.

Tabell II: 21. Antal pojkar, som begått ≥ 2 stölder uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori i procent av antal pojkar, som begått stölder i respektive grupp

År	≥ 2 stölder					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år
1950.....	50,0	36,4	71,4	45,5	59,2	50,0
1955.....	15,4	46,2	76,2	44,7	73,9	52,0
1960.....	50,0	50,9	54,8	34,8	30,0	50,7

Tabell II: 22. Antal pojkar, som har begått ≥ 2 brott uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori per 1 000 i respektive åldersgrupp

År	≥ 2 brott					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år	10—14 år	15—19 år
1950.....	6,7	8,9	12,0	13,1	15,3	9,6
1955.....	5,2	12,9	10,9	21,4	14,5	15,1
1960.....	10,9	20,1	17,3	30,5	13,8	22,1

i Västerås *stiger* andelen 10—14-åringar, som begått ≥ 2 stölder men här från 59 % 1950 till 74 % 1955 för att *falla* starkt till 30 % 1960.

Inom ålderskategorien 15—19 år *steg* andelen personer, som begått ≥ 2 stölder i Gävle från 36 % 1950 till 46 % 1955 för att därefter *stiga* ytterligare till 51 % 1960. I Uppsala *föll* andelen 15—19-åringar, som begått ≥ 2 stölder under hela undersökningsperioden från 46 % 1950 till 35 % 1960. I Västerås var variationerna mycket små. Där var andelen cirka 51 % under hela 50-talet.

Variationerna från det ena undersökningsåret till det andra *kan* ha förorsakats av att antalet pojkar i varje undergrupp är litet. Detta är också skälet till att någon statistisk analys inte har kunnat göras.

En annan möjlighet att söka bedöma utvecklingen i den för barnavårdsnämnden kända brottsligheten i Gävle, Uppsala och Västerås är att ställa antalet pojkar, som begått respektive 1 och ≥ 2 brott i relation till antalet pojkar i samma åldersgrupp. Även här har ålderskategorin 5—9 år uteslutits vid bearbetningen.

Det visar sig att antalet 10—14-åringar per 1 000 ungdomar i samma ålderskategori *stiger* i Gävle från 6,7 1950 till 10,9 1960. Även i Uppsala *stiger* antalet per 1 000 från 12,0 år 1950 till 17,3 år 1960 medan antalet däremot *faller* i Västerås från 15,3 % till 13,8 %.

I alla tre städerna ökar antalet 15—19-åringar per 1 000 starkt. I Gävle *stiger* antalet från 8,9 % 1950 till 20,1 % 1960 och i Uppsala från 13,1 % 1950 till 30,5 % 1960 och slutligen i Västerås från 9,6 % 1950 till 22,1 % 1960.

I Gävle *stiger* alltså både antalet 10—14-åringar och 15—19-åringar per 1 000, som begått ≥ 2 brott. Detsamma sker i Uppsala medan antalet 10—14-åringar per 1 000, som begått ≥ 2 brott *faller* i Västerås. Däremot *stiger* antalet 15—19-åringar per 1 000 här ungefär lika starkt som i Gävle och Uppsala.

Om man jämför tabell II: 20 och tabell II: 22 framgår det av provundersökningsmaterialet att antalet 10—14-åringar, som begått ≥ 2 brott under 1950, 1955 eller 1960 i procent av antalet pojkar, som begått brott i denna grupp *stigit* i Gävle men *fallit* i Uppsala och Västerås. Om däremot antalet 10—14-åringar, som begått ≥ 2 brott ställs i relation till alla ungdomar i denna åldersgrupp i respektive stad, så *stiger* antalet i Gävle och Uppsala och *faller* i Västerås.

I Gävle *stiger* alltså andelen pojkar, som begått ≥ 2 brott både om man sätter dem i relation till alla 10—14-åringar pojkar i staden i denna ålderskategori och till alla 10—14-åringar pojkar, som barnavårdsnämnden haft att göra med. I Västerås är utvecklingen motsatt. I Uppsala däremot *stiger* andelen, som begått ≥ 2 brott, om den sätts i relation till alla pojkar i staden i denna ålders-

Tabell II: 23. Antal misstänkta uppdelade efter undersökningsort, år och ålder per 1 000 invånare (Sveris material)⁴⁷

Ålder i år	Oslo		Bergen		Trondheim		Stavanger	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958	1957	1958
10—13 år.....	8,08	8,93	36,45	32,97	20,82	29,49	24,49	30,33
14—17 år.....	14,39	13,50	25,13	27,92	20,48	21,18	17,81	22,13

grupp men *faller* om den sätts i relation till de 10—14-åriga pojkar, som barnavårdsnämnden ingriper emot. Detta beror på att antalet pojkar, som begått 1 brott stigit ännu mera — eller med + 9,2 ‰ — än antalet pojkar, vars registrerade brottslighet består av ≥ 2 brott. Här har stegringen varit + 5,3 ‰.

Om man därefter jämför de 15—19-åriga dels med dem i samma ålderskategori, som begått brott och som barnavårdsnämnden därför ingripit emot och dels med alla i samma ålderskategori i respektive stad, så *stiger* andelen både i Gävle och i Västerås. Utvecklingen i Uppsala är även här den att andelen Uppsalapojkar, som begått ≥ 2 brott *stiger* medan andelen, som begått ≥ 2 brott av dem, som är registrerade hos barnavårdsnämnden *faller*. Även antalet 15—19-åriga pojkar som begått 1 brott har alltså stigit mera — eller med + 23,3 ‰ — än antalet pojkar, vars registrerade brottslighet består av ≥ 2 brott. Här har stegringen varit + 17,4 ‰.

Kriminalitet och ålder

En fråga, som har varit föremål för diskussion i skandinavisk kriminologisk debatt har varit kriminalitet och ålder. Knut Sveri⁴⁶ har i ett norskt material, som gäller åren 1957 och 1958 funnit att frekvensen när det gäller för brott misstänkta personer ligger högst i åldersgruppen 10—13 år i Bergen, Trondheim

och Stavanger medan den ligger högst i gruppen 14—17 år i Oslo.

Sveri drar följande konklusion: »Oslopolitiet oppklarer et betydelig mindre antall saker mot barn og ungdom enn politiet i andre byer i landet». ⁴⁸ Detta skulle vara orsaken till att åldersfördelningen i Oslo är en annan än i Bergen, Trondheim och Stavanger. Som svenskt jämförelsematerial hänvisar Sveri till visst material från Stockholm och Malmö angående s. k. polisbrottslingar, d. v. s. misstänkta och tar bl. a. brottet *stöld* som utgångspunkt för sina resonemang.

I Sveris material från Stockholm och Malmö är frekvensen misstänkta per 1 000 högre i åldersgruppen 15—17 år än i ålderskategorin 10—14 år. Sveri anser dock att dessa data ger en felaktig uppfattning av åldersfördelningen, därför att unga tjuvar är underrepresenterade i den svenska materialet, vilket

Tabell II: 24. Antal personer som misstänkts för stöld uppdelade efter undersökningsort, år och ålder per 1 000 invånare (Sveris material)

	1958	Stockholm ⁴⁹	Malmö ⁵⁰
10—14 år.....		4,7	10,6
15—19 år.....		15,7	16,5

⁴⁶ Knut Sveri. Kriminalitet og alder. Uppsala 1960, sid. 131.

⁴⁷ Knut Sveri. A. a. sid. 132.

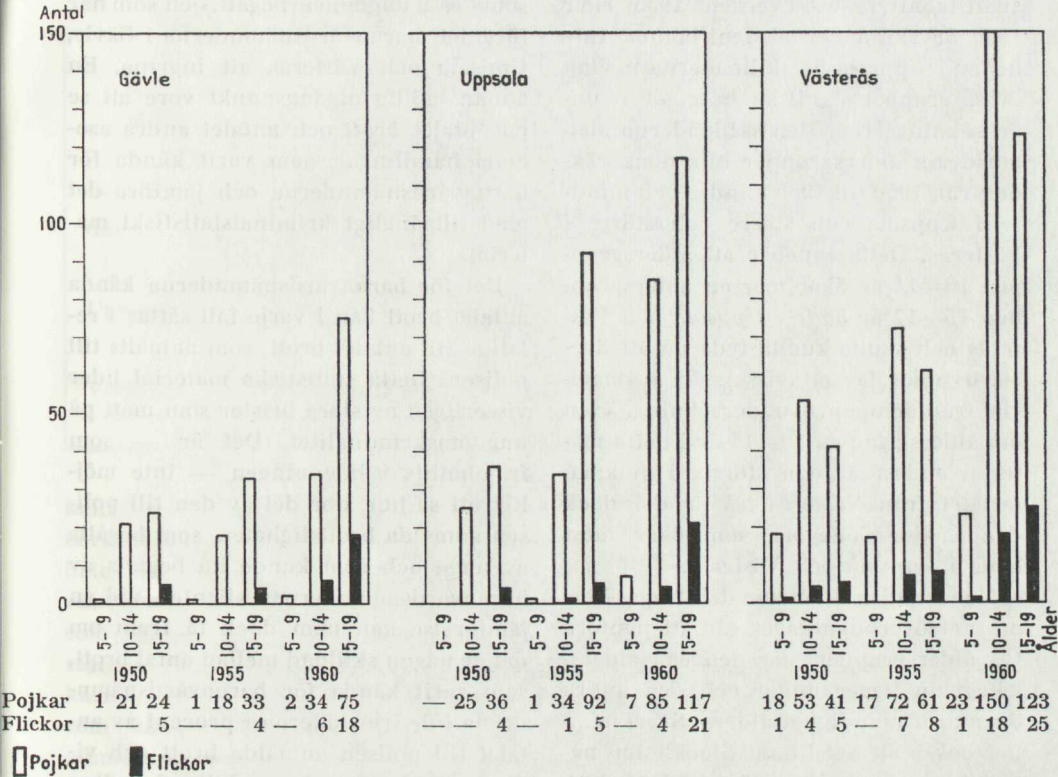
⁴⁸ Knut Sveri. A. a. sid. 132.

⁴⁹ Knut Sveri. A. a. sid. 162.

⁵⁰ Knut Sveri. A. a. sid. 165.

Tabell och diagram II: 25. Antal pojkar och flickor, som barnavårdsnämnderna företagit vissa ingripanden emot på grund av brott, uppdelade efter undersökningsort, år och ålderskategori

de inte är i det norska materialet från Bergen, Trondheim och Stavanger^{51a} men däremot — som förut nämnts — i det från Oslo. Vid sin undersökning av tillgreppsbrottsligheten i Malmö, som gäller åren 1951, 1953 och 1955 fann dock även Birgit Werner^{51b} att kulmen på åldersfördelningen låg över 15 år.

Åldersfördelningen i provundersökningens barnavårdsmaterial är olika i Gävle, Västerås och Uppsala.

Det visar sig att ålderskategorierna 15—19 år är den största i Gävle och Uppsala alla tre undersökningsåren. Detta gäller både pojkar och flickor. I flickmaterialet från Västerås är även ålderskategorierna 15—19 år den största. Ålderskategorierna 10—14 år är däremot den största i pojkmaterialet.

Sveri uppställde den hypotesen att den högsta kriminalitetsfrekvensen ligger i ålderskategorierna 10—14 år och inte i ålderskategorierna 15—19 eller 15—17 år, som tidigare hävdats. Hans hypotes gäller förhållandena under slutet av 50-talet. Han ansåg att material från Bergen, Trondheim och Stavanger kunde tyda på att den högsta kriminalitetsfrekvensen låg i åldersgruppen 10—14 år. Tidigare könsmognad och ändrad social struktur skulle enligt Sveri kunna vara orsak till att åldersgrupperingen förändrats.

I pojkmaterialet från Västerås dominerar de 10—14-åriga. Skillnaden i kri-

^{51a} Knut Sveri. A.a. sid. 163 och sid. 167.

^{51b} Birgit Werner. Tillgreppsbrottslingar i Malmö. NtFK. 1963 sid. 216.

minalitetsfrekvens mellan åldersgrupp 10—14 år och 15—19 år är dock endast signifikant 1950⁵². Varken 1955 eller 1960 är skillnaderna signifikanta. Inte heller i Uppsala är skillnaderna mellan dessa grupper signifikanta något av undersökningsåren. Men skillnaderna mellan dessa åldersgrupper blir dock räknat från 1950 till 1960 mindre och mindre i Uppsala och större och större i Västerås. Detta innebär att åldersgruppen 10—14 år ökar mer än åldersgruppen 15—17 år *både i Uppsala och Västerås* och skulle kunna tyda på att Sveris hypotes får ett visst stöd av material från denna provundersökning. Även om åldersgruppen 10—14 år i detta material endast är den största i pojkmaterialet från Västerås, så är det dock denna ålderskategori, som ökar mest både i Uppsala och Västerås.

Men å andra sidan kan det ifrågasättas om det överhuvudtaget går att jämföra två åldersgrupper, där den ena ålderskategorin ligger *under* och den andra *över* straffmyndighetsåldern. Sveri nämner också att det i hans Stockholmsmaterial går en tydlig gräns vid 15 år⁵³. Man skulle kunna tänka sig att polisen snarare intresserar sig för unga, som ligger *över* straffmyndighetsåldern och endast ingriper, när unga *under* straffmyndighetsåldern begått allvarligare lagöverträdelser. Huruvida polisens praxis är olika i Uppsala och Västerås är det svårt att uttala sig om. Vissa upplysningar angående polisens praxis i Västerås kunde tyda på att polisen i denna stad i högre grad än polisen i Uppsala är inriktad på att undersöka och vidare rapportera lagöverträdelser, som begåtts av personer under 15 år.

Hur många brott har barnavårdsklientelet begått?

Hitintills har utgångspunkten i denna framställning varit antalet *pojkar* och

flickor och vilken typ av kriminalitet eller typ av andra asociala handlingar, som dessa ungdomar begått, och som har föranlett barnavårdsnämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås att ingripa. En annan möjlig utgångspunkt vore att se på antalet *brott* och antalet andra asociala handlingar, som varit kända för barnavårdsnämnderna och jämföra det med tillgängligt kriminalstatistiskt material.

Det för barnavårdsnämnderna kända antalet brott kan i varje fall sättas i relation till antalet brott, som anmälts till polisen. Detta statistiska material lider visserligen av stora brister som mått på ungdomskriminalitet. Det är — som framhållits i inledningen — inte möjligt att se hur stor del av den till polisen anmälda brottsligheten, som begåtts av unga och som kunde ha begåtts av barnavårdsnämndernas klientel. Vid en jämförelse kan man dock få fram om det är någon skillnad mellan antal brott, som varit kända för barnavårdsnämnderna i de tre städerna i procent av antalet till polisen anmälda brott och vidare om det är någon skillnad mellan olika typer av brottslighet.

Skillnaderna är påtagliga. I Västerås hade 1950 och 1955 cirka 80 % av de för polisen kända inbrottsstölderna begåtts av barnavårdsklientel medan motsvarande värde i Uppsala är mellan 35 och 40 % och i Gävle mellan 10 och 20 %. När det gäller stölderna är variationerna ändå större. Även en stor andel av motorfordonsstölderna har begåtts av barnavårdsklientel i Västerås. Andelen ligger så högt som på 81 % 1955 för att därefter sjunka 1960. I Uppsala ligger den på cirka 50 % 1955 och 1960 och i Gävle varierar den mellan 10 och 28 %.

Det är svårt att förstå vad som fram-

⁵² $p < 5\%$

⁵³ Knut Sveri. A. a. sid. 163.

Tabell II:26. Antal brott, som varit kända för barnavårdsnämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås absolut och i procent av antalet brott av samma typ, som anmälts till polisen i respektive stad

Ort	År	Typ av brott									
		Stöld		Inbrottsstöld		Motorfordons-tillgrepp		Cykel-tillgrepp		Skade-görelse	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gävle	1950	50	5,1	16	6,5	7	9,3	6	1,1	9	1,3
	1955	47	3,1	69	17,5	92	28,3	8	1,0	4	5,7
	1960	173	12,6	68	8,4	32	8,5	5	0,6	15	22,4
Uppsala	1950	95	9,3	69	32,5	17	26,6	4	0,4	27	28,7
	1955	226	23,3	201	45,5	209	48,5	28	1,5	13	8,0
	1960	227	11,3	184	25,4	236	48,7	29	2,9	66	32,7
Västerås	1950	151	22,4	128	81,0	24	63,2	23	1,8	7	18,4
	1955	345	28,8	285	72,7	144	80,9	64	4,5	33	33,0
	1960	383	33,8	114	19,0	109	27,3	57	5,4	37	28,2

kallat de stora variationerna. Den för barnavårdsnämnderna kända brottsligheten kommer till nämndernas kunskap via polisen. Det betyder att de uppgifter som ingår i provundersökningens material till cirka 95 %, när det gäller pojkar, hämtats från polisens rapporter, som också är grundmaterial för polisens anmälningsstatistik.

Om materialet delas upp efter undersökningsort och efter de brott, som begåtts av flickor och av pojkar och åldersgruppen 5—9 år utesluts, så visar det sig att andelen för barnavårdsnämnderna kända brott, som begåtts av flickor jämfört med den för nämnderna kända totala brottsligheten är cirka 10 %.

Övervägande antalet av de brott som begåtts av flickor består av stölder, även om det förekommer att ett par flickor 1960 varit med om motorfordonstillgrepp och inbrottsstölder. Andelen stölder utgör 83 % av den samlade av barnavårdsnämnderna kända flickbrottsligheten. Om antalet för barnavårdsnämnderna kända stölder, som begåtts av flickor ställs i relation till antalet för polisen kända stölder får man

ett annat mått för flickornas andel i den till polisen anmälda brottsligheten.

Det absoluta antalet stölder är litet. Det anmärkningsvärda är siffrorna från Västerås 1955. Den starka ökningen detta år beror på att 7 flickor i åldern 10—14 år rapporteras ha begått 93 stölder och vidare att 8 flickor i åldern 15—19 år har begått 115 stölder. Det framgår av grundmaterialet, att några av

Tabell II:27. Antal stölder, som begåtts av flickor uppdelade efter undersökningsort och år och i procent av den för polisen kända brottsligheten på respektive ort

Ort	År	Typ av brott	
		Stöld	
		N	%
Gävle	1950	7	0,7
	1955	3	0,4
	1960	50	3,7
Uppsala	1950	12	1,2
	1955	23	2,4
	1960	14	0,7
Västerås	1950	12	1,7
	1955	208	17,3
	1960	50	4,4

Tabell II: 28. Antal stölder, inbrottsstölder och motorfordonstillgrepp, som begåtts av pojkar uppdelade efter undersökningsort och år i procent av den för barnavårdsnämnden kända totala brottsligheten i respektive grupp

Ort	År	Typ av brott					
		Stöld		Inbrottsstöld		Motorfordonstillgrepp	
		N	%	N	%	N	%
Gävle	1950	43	47,3	14	15,4	7	7,7
	1955	44	18,3	69	28,6	92	38,2
	1960	123	48,8	62	24,6	32	12,7
Uppsala	1950	83	37,7	69	31,4	17	7,7
	1955	203	29,4	201	29,1	209	30,2
	1960	213	26,4	182	22,5	235	29,1
Västerås	1950	139	38,0	128	35,0	24	6,6
	1955	137	20,1	274	40,2	144	21,1
	1960	333	45,4	108	14,9	101	13,9

flickorna varit med i ett kriminellt gäng som blivit fast. Detta var orsaken till den chockerande stegringen år 1955.

I *pojkmaterialet* är liksom i flickmaterialet, som förut nämnts, tillgreppsbrottsligheten den dominerande typen brottslighet även om det i *pojkmaterialet* är en mera jämn fördelning mellan stölder, inbrottsstölder och motorfordonstillgrepp. Andelen för barnavårdsnämnderna kända stölder, inbrottsstölder eller motorfordonstillgrepp av hela den för nämnderna kända brottsligheten kan användas som ett mått för om det skett en förskjutning t. ex. från stölder till inbrottsstölder.

I Gävle har andelen inbrottsstölder räknat från 1950 till 1960 av den för barnavårdsnämnden kända totala brottsligheten *stigit*. Även andelen motorfordonstillgrepp har *stigit* från 1950 till 1955 för att därefter *falla* 1960. Andelen stölder är däremot någorlunda oförändrad räknat från 1950 till 1960.

I Uppsala *faller* andelen stölder och inbrottsstölder av den för barnavårdsnämnden kända brottsligheten medan däremot andelen motorfordonstillgrepp *stiger starkt*. Denna stigning är särskilt

markerad om man jämför år 1950 med år 1955, då andelen motorfordonstillgrepp stiger från 8 % till 30 %.

I Västerås *stiger* andelen stölder och *faller* andelen inbrottsstölder från 1950 till 1960. Andelen motorfordonstillgrepp *stiger*, liksom i Gävle och Uppsala, från 1950 till 1955 från 7 % till 21 % men *faller* därefter till 14 % 1960. Materialet från 1960 visar alltså i alla tre städerna en tendens till avmattning. Det är möjligt att denna nedgång i det registrerade antalet motorfordonstillgrepp beror på en kraftig nedgång i antalet motoreykeltillgrepp och en mindre stark ökning av antalet biltillgrepp.

Skadegörelse, som inte tagits med i tabell II: 28, är en typ av brottslighet, som nästan inte registreras i Gävle. Däremot registreras skadegörelse både i Uppsala och Västerås. I Uppsala var andelen av den för barnavårdsnämnden kända brottsligheten 1950 12 %, 1955 2 % och 1960 7 %. I Västerås var motsvarande andel 1950 1 %, 1955 5 % och 1960 5 %.

Om en stigande andel inbrottsstölder tas som mått på en utveckling mot en allvarligare kriminalitet, så har krimi-

naliteten i Gävle blivit allvarligare under 1950-talet. I Uppsala och Västerås har däremot kriminaliteten blivit mindre allvarlig. Andelen motorfordonstillgrepp har stigit i alla tre städerna från 1950 till 1955 för att därefter falla starkt i Gävle och Västerås. I Uppsala faller också andelen bilstölder men endast med 1 %.

Vilka åtgärder vidtager barnavårdsnämnderna?

Barnavårdsnämnderna kunde enligt gamla barnavårdslagen (ÅBvL), som var gällande lag under 1950-talet, besluta att vidtaga förebyggande åtgärder eller att omhändertaga den unge för skyddsuffostran. Huvudprincipen var den att försök först skulle göras med förebyggande åtgärder innan nämnden beslutade om omhändertagande för skyddsuffostran.

De förebyggande åtgärderna bestod i samtal med den unge och hans familj och om detta ansågs vara tillräckligt beslutade nämnden att ärendet skulle *bero* med dessa samtal och den närmare utredningen, vilken som regel företagits samtidigt. Nämnden kunde också besluta att den unges familj skulle tilldelas en *förmaning* eller den unge själv en *varning*. Nämnderna hade även vissa möjligheter att meddela den unge vissa *föreskrifter* om att t. ex. söka arbete eller underkasta sig läkarbehandling. Om de här nämnda förebyggande åtgärderna inte ansågs vara tillräckliga kunde nämnden besluta att den unge skulle ställas under *övervakning*. Övervakarens uppgift skulle vara att hålla kontakt med den unge och hjälpa denne till bättre anpassning.

Om förebyggande åtgärder inte ansågs vara tillräckliga för att åstadkomma en resocialisering av den unge, kunde nämnden besluta om omhändertagande för skyddsuffostran. Detta innebar att pojken eller flickan blev pla-

cerad i ett *enskilt hem* eller på en *institution*.

Materialet har delats upp efter undersökningsort, år och kön samt barnavårdsnämndens sista beslut om åtgärd under undersökningsåret. Åtgärderna har i tabell II: 29 sammanslagits till fyra grupper: Beslut om att låta ärendet *bero* och *förmaning* och/eller *varning* har sammanslagits till en grupp, då gränserna mellan dessa åtgärder visade sig vara mycket flytande. Beslut om att meddela *föreskrift* har sammanslagits med *övervakning*, då föreskrift under 1950-talet i Gävle, Uppsala och Västerås har meddelats i förbindelse med övervakning, och dessa grupper därför var omöjliga att skilja ut från varandra. Den tredje gruppen omfattar omhändertagande för skyddsuffostran och den fjärde gruppen sådana ärenden, som nämnden avvisat eller avstyrkt. Nämnden kan ha avvisat ärendet därför att den ansåg att bevis inte förelåg för brottslig gärning eller avstyrkt åtalsetergift därför att den ansåg att den unge begått för många eller för allvarliga brott för att den skulle kunna tillstyrka åtalsetergift.

Flickmaterialet visade sig vara så litet att det var omöjligt att se annat än en viss förskjutning från mindre ingripande till mera ingripande åtgärder under undersökningsperioden. En sådan förskjutning synes ha skett från åtgärderna *bero*, *förmaning/varning* till *övervakning*. Vidare har under hela perioden en större andel av flickorna av respektive åldersgrupp än av pojkarna i samma åldersgrupp omhändertagits för skyddsuffostran. Om materialet delas upp efter orsak till ingripande — brott eller andra orsaker — gör sig samma förskjutning gällande.

Som tidigare visats föreligger nästan inte något ingripande mot pojkar på grund av annan orsak än brott. Därför

Tabell II: 29. Antal pojkar, som begått brott uppdelade efter undersökningsort, år, ålder och barnavårdsnämndens sista beslut om åtgärd under undersökningsåret

Ort	År	Ålders- kategori	Barnavårdsnämndens åtgärder										
			Förebyggande åtgärder				Skydds- uppfostran		Avstyrk- ning eller avvisning		Antal personer i gruppen		
			Bero, varning, förförmaning		Övervak- ning								
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Gävle	1950	10—14 år	15	71,4	1	4,8	5	23,8	—	—	21	100,0	
		15—19 år	19	79,2	5	20,8	—	—	—	—	24	100,0	
	1955	10—14 år	34	75,6	6	13,3	5	11,1	—	—	45	100,0	
		15—19 år	11	61,1	4	22,2	3	16,7	—	—	18	100,0	
	1960	10—14 år	16	48,5	5	15,2	11	33,3	1	3,0	33	100,0	
		15—19 år	27	52,9	9	17,6	14	27,5	1	2,0	51	100,0	
Uppsala	1950	10—14 år	21	61,8	4	11,8	8	23,5	1	2,9	34	100,0	
		15—19 år	39	61,9	25	33,4	4	5,4	7	9,3	75	100,0	
	1955	10—14 år	60	55,0	29	26,7	12	11,0	8	7,3	109	100,0	
		15—19 år	13	52,0	8	32,0	4	16,0	—	—	25	100,0	
	1960	10—14 år	13	36,1	15	41,7	8	22,2	—	—	36	100,0	
		15—19 år	26	42,6	23	37,8	12	19,6	—	—	61	100,0	
	1955	10—14 år	24	70,6	7	20,6	3	8,8	—	—	34	100,0	
		15—19 år	55	59,7	25	27,2	10	10,9	2	2,2	92	100,0	
	1960	10—14 år	79	62,7	32	25,4	13	10,3	2	1,6	126	100,0	
		15—19 år	53	62,7	13	15,3	19	22,1	—	—	85	100,0	
	Västerås	1950	10—14 år	94	52,5	52	29,1	19	10,6	14	7,8	179	100,0
			15—19 år	147	55,6	65	24,6	38	14,4	14	5,4	264	100,0
1955		10—14 år	46	86,8	3	5,6	4	7,6	—	—	53	100,0	
		15—19 år	20	52,7	11	28,9	7	18,4	—	—	38	100,0	
1960		10—14 år	66	72,5	14	15,3	11	12,2	—	—	91	100,0	
		15—19 år	54	75,0	12	16,7	6	8,3	—	—	72	100,0	
1960	10—14 år	30	49,2	17	27,9	13	21,3	1	1,6	61	100,0		
	15—19 år	84	63,2	29	21,7	19	14,3	1	0,8	133	100,0		
	10—14 år	134	91,1	7	4,8	6	4,1	—	—	147	100,0		
	15—19 år	57	46,4	44	35,8	19	15,5	3	2,3	123	100,0		
			191	70,7	51	18,9	25	9,3	3	1,1	270	100,0	

redovisas här endast nämndernas åtgärder mot pojkar på grund av brott. Vidare har ålderskategorin 5—9 år inte medtagits (tabell II: 29).

I Gävle sker det — liksom vid beslut om åtgärd mot flickorna — en viss

förskjutning i barnavårdsnämndernas praxis, när det gäller pojkarna. Andelen 10—14-åriga, där barnavårdsnämnden beslutat att ärendet skall bero eller beslutat om förförmaning eller varning — satt i relation till hela gruppen 10—14

år, som begått brott ett visst år — *minskar* med cirka 10 % från 1950 till 1955 och är därefter oförändrad till 1960. I stället *ökar* andelen 10—14-åriga, som fått övervakning från 1950 till 1955. Det samma gäller för gruppen 15—19 år.

Den relativa andelen pojkar, som barnvårdsnämnden beslutat omhändertaga för skyddsuppfostran stiger från 1950 till 1955 för att därefter falla till 1960. Det absoluta antalet ärenden är så litet att det är omöjligt att uttala sig om utvecklingen inom respektive åldersgrupp.

Vidare beslutade nämnden år 1960 i ett relativt sett stort antal ärenden — 7 % av kategorin 15—19 år, som begått brott detta år — att inte rekommendera åtalseftergift och förklara att de inte var lämpade för behandling av barnvårdsnämnd.

Även i Uppsala sker det en viss förskjutning i barnvårdsnämndens praxis under 50-talet. Det procentuella antalet 10—14-åriga pojkar, för vilka nämnden beslutat om övervakning, *minskar* starkt under perioden. I stället *ökar* andelen ärenden, där barnvårdsnämnden beslutat att låta ärendet bero med den företagna utredningen eller ansett förmaning/varning vara tillräckligt, med 10 %. Även andelen 10—14-åriga pojkar, som omhändertages för skyddsuppfostran *ökar* om man jämför år 1950 med år 1960.

Andelen 15—19-åriga, där nämnden beslutar om övervakning, *minskar* under 1950-talet i Uppsala. Andelen ärenden, där utfallet blir bero eller varning/förmaning *stiger* medan däremot andelen 15—19-åriga pojkar av alla i denna grupp, som begått brott och som får övervakare *minskar*. Nämnden i Uppsala avvisar ca 8 % av ärenden som gäller pojkar 15—19 år och som av åklagarmyndigheten överlämnats för yttrande under år 1960.

I Västerås sker det stort sett ingen

förändring om man ser på den relativa andelen 10—14-åriga pojkar, som nämnden beslutat ge varning eller som nämnden ansett inte vara i behov av någon åtgärd utöver vad som skett vid utredningen. Denna andel är också större i Västerås än motsvarande andel i Gävle och Uppsala. I den andel som får övervakare sker det visserligen en relativ ökning från 1950 till 1955 men denna andel minskar åter 1960. Det absoluta antalet ärenden är så litet att det är omöjligt att säga om där skett någon reell ökning eller minskning. Detsamma kan sägas om den andel av gruppen 10—14 år, som nämnden beslutat omhändertaga för skyddsuppfostran.

Däremot sker det en minskning av den andel 15—19-åriga pojkar som begått för barnvårdsnämnden kända brott och som fått varning eller där åtgärden varit bero med företagen utredning. Under samma period ökar andelen 15—19-åriga, som får övervakning från 29 % 1950 till 36 % 1960. Andelen ärenden, som omhändertages för skyddsuppfostran varierar under undersökningsperioden från 16 % till 21 %.

Pojkmaterialet har härefter delats upp ytterligare efter antal brott — 1 eller ≥ 2 brott (tabell II: 30).

Det visade sig att barnvårdsnämnderna, som väntat, i alla tre städerna tillgriper strängare åtgärder mot de 15—19-åringarna. En pojke, som begått ≥ 2 brott får snarare övervakning eller omhändertages för skyddsuppfostran än han får en varning. Denna tendens blir tydligare under 1950-talet.

År 1959 utsände riksåklagaren och socialstyrelsen till samtliga åklagare och samtliga barnvårdsnämnder likalydande skrivelser,⁵⁴ som gick ut på att

⁵⁴ Riksåklagarämbetets cirkulärskrivelse nr. 88 1959 och Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor nr 111.

Tabell II:30. Antal pojkar, som begått ≥ 2 brott uppdelade efter undersökningsort, ålderskategori och barnavårdsnämndens sista beslut om åtgärd under undersökningsåret

Ort	År	Ålders- kategori	Barnavårdsnämndens åtgärder										
			Förebyggande åtgärder				Skydds- uppfostran		Avstyrk- ning eller avvisning		Antal personer i gruppen		
			Bero, varning, förmäning		Övervak- ning								
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Gävle	1950	10—14 år	4	50,0	—	—	4	50,0	—	—	8	100,0	
		15—19 år	7	63,6	4	36,4	—	—	—	—	11	100,0	
	1955	10—14 år	11	57,9	4	21,1	4	21,0	—	—	19	100,0	
		15—19 år	2	22,2	4	44,5	3	33,3	—	—	9	100,0	
		10—14 år	8	38,1	3	14,3	10	47,6	—	—	21	100,0	
		15—19 år	10	33,3	7	23,4	13	43,3	—	—	30	100,0	
1960	10—14 år	12	48,0	4	16,0	8	32,0	1	4,0	25	100,0		
	15—19 år	14	34,0	19	46,2	4	9,8	4	9,8	41	100,0		
Uppsala	1950	10—14 år	26	39,4	23	34,8	12	18,2	5	7,6	66	100,0	
		15—19 år	10	47,6	8	38,1	3	14,3	—	—	21	100,0	
	1955	10—14 år	5	25,0	7	35,0	8	40,0	—	—	20	100,0	
		15—19 år	15	36,5	15	36,5	11	27,0	—	—	41	100,0	
		10—14 år	15	60,0	7	28,0	3	12,0	—	—	25	100,0	
		15—19 år	17	36,9	19	41,4	10	21,7	—	—	46	100,0	
	1960	10—14 år	32	45,1	26	36,6	13	18,3	—	—	71	100,0	
		15—19 år	19	37,3	13	25,5	19	37,2	—	—	51	100,0	
		10—14 år	23	27,1	34	40,0	17	20,0	11	12,9	85	100,0	
		15—19 år	42	30,9	47	34,6	36	26,5	11	8,0	136	100,0	
	Västerås	1950	10—14 år	22	84,7	—	—	4	15,3	—	—	26	100,0
			15—19 år	7	41,1	5	29,5	5	29,4	—	—	17	100,0
1955		10—14 år	29	67,4	5	11,7	9	20,9	—	—	43	100,0	
		15—19 år	22	59,5	9	24,3	6	16,2	—	—	37	100,0	
		10—14 år	13	33,4	15	38,5	10	25,6	1	2,6	39	100,0	
		15—19 år	35	46,0	24	31,5	16	21,2	1	1,3	76	100,0	
1960		10—14 år	41	87,2	—	—	6	12,8	—	—	47	100,0	
		15—19 år	23	30,7	30	40,0	19	25,3	3	4,0	75	100,0	
			64	52,5	30	24,6	25	20,5	3	2,4	122	100,0	

mera energiska och effektiva åtgärder skulle vidtagas för motarbetande av ungdomsbrottsligheten. Denna rekommendation gällde ungdomar över 15 år och hade framkallats av att barnavårdsnämnderna enligt av ämbetet gjor-

da sammanställningar år 1957 i 55,5 % av åtalseftergiftsfallen, d. v. s. ärenden som av åklagare hade sänts till barnavårdsnämnd för utredning och uttalande, inte vidtagit någon åtgärd eller endast tilldelat pojken eller flickan var-

Tabell II:31

Rengby's promemoria tabell 2 Åtalseftergifter enligt 1944 års lag, procentuell fördelning av barnavårdsnämndens olika åtgärder.		Provundersökningens material Antal 15—19-åriga pojkar uppdelade efter undersökningsort, år, antal brott och sista åtgärd under undersökningsåret, i procent av hela antalet pojkar i respektive ålderskategori					
		Varning, förmaning, bero					
År	Varning, annan åtgärd eller ingen åtgärd; Rikssiffror	Gävle		Uppsala		Västerås	
		1+≥2 brott	≥2 brott	1+≥2 brott	≥2 brott	1+≥2 brott	≥2 brott
1950.....	51,2	79,2	63,6	36,1	25,0	52,7	41,1
1951.....	50,6						
1952.....	47,7						
1953.....	50,8						
1954.....	54,1						
1955.....	51,6	48,5	38,1	59,7	36,9	49,2	33,4
1956.....	52,1						
1957.....	55,5						
1958.....	55,1						
1959.....	48,1						
1960.....	37,8	61,9	34,1	52,5	27,1	46,4	30,7

ning. Av denna sammanställning drog riksåklagarämbetet den slutsatsen att en del barnavårdsnämnder inte vidtagit tillräckliga åtgärder för resocialisering av den unge. Ämbetet rekommenderade därför åklagarna att noga överväga om de av nämnderna föreslagna åtgärderna kunde anses vara tillräckliga eller om åklagarna i stället för att ge åtalseftergift skulle åtala.

Riksåklagarämbetet framförde ånyo sina synpunkter i en skrivelse från september 1959⁵⁵ och frågan diskuterades vid flera åklagarmöten. I november 1963 utarbetade Sven Rengby på ämbetets uppdrag en promemoria⁵⁶ angående den aktuella situationen. Denna promemoria innehåller bl. a. rikssiffror för antalet åtalseftergifter enligt 1944 års lag om åtalseftergift till unga lagöverträdare och den procentuella fördelningen av olika åtgärder av barnavårdsnämnderna under åren 1950—1962. Då denna tabell kan ge ett visst jämförelsematerial till provundersökningens material

angående gruppen 15—19 år, återges delar av promemorians tabell 2 tillsammans med stort sett motsvarande material från provundersökningen.

Rengby framhåller i sin promemoria⁵⁷ »en . . . , likaledes klart konstaterad följd av den nya politiken är att fördelningen av de ungdomar, som fått åtals- eftergift, på de olika typerna av barnavårdsnämndens åtgärder har ändrats». Rengby påpekar att det skett en stark förskjutning från gruppen varning etc. till gruppen övervakning. Riksåklagarens⁵⁸ reaktion mot barnavårdsnämndernas praxis hade framkallats av att nämnden 1957 — som förut nämnts —

⁵⁵ Riksåklagarämbetets cirkulärskrivelse den 28 september 1959.

⁵⁶ *Sven Rengby*. Promemoria angående åtals- eftergift enligt 1944 års lag under de senaste åren. Bil. 1 till riksåklagarämbetets skrivelse den 28 november 1963 till justitiedepartementet.

⁵⁷ A. a. sid. 7.

⁵⁸ Cirkulärskrivelse nr. 88 av 24 februari 1959 med hänvisningar till Skydds- lag SOU 1956: 56 Bilagor sid. 39.

i 55,5 % av åtalseftergiftsärendena icke vidtagit någon åtgärd eller endast tilldelat den unge varning. Ämbetet fann det vidare berättigat, under hänvisning till strafflagberedningens undersökning om åtalseftergiftsärenden att förutsätta »att i de nämnda 55,5 % av åtalseftergiftsfallen även måste ingå åtskilliga fall av så allvarlig brottslighet att det icke varit befogat att stanna vid övervakning eller ingen åtgärd alls». ⁵⁹

Det är därför av intresse att jämföra provundersökningens resultat med materialet från Rengbys promemoria. Det visar sig att redan år 1955 hade den av riksåklagaren önskade förskjutningen från varning, bero etc. till övervakning skett för den allvarliga brottsligheten — om denna definieras som ≥ 2 för barnavårdsnämnden kända brott — i Gävle och Västerås. Andelen *minskade* i Gävle från 64 % 1950 till 38 % 1955 och i Västerås från 41 % 1950 till 33 % 1955. Andelen 15—19-åriga pojkar, som begått ≥ 2 brott och som i Uppsala fått varning etc., *steg* visserligen från 25 % 1950 till 37 % 1955 men låg dock för den samlade brottsligheten inte så långt från riksvärdet, som var 52 % detta år. År 1960 låg andelen 15—19-åriga pojkar, som begått ≥ 2 brott och som

av nämnderna i Gävle, Uppsala och Västerås tilldelats varning eller där nämnderna beslutat att ärendet skulle bero *under* rikssiffran.

Som påpekats förut har i provundersökningens material barnavårdsnämndens *sista* åtgärd under respektive undersökningsår registrerats, vilket ger en mera realistisk bild av läget än de *förslag* till åtgärder, som nämnderna ger i sina yttranden till åklagarmyndigheten och som riksåklagarämbetets sammanställningar och ställningstagande bygger på. Det förefaller alltså som om den pessimism, som riksåklagarämbetet gav uttryck för när det gäller barnavårdsnämndernas handläggning av ärenden som inkluderar en allvarligare brottslighet, här definierat som en för nämnden känd brottslighet på ≥ 2 brott, i varje fall i Gävle, Uppsala och Västerås år 1955 inte varit berättigad, då den övervägande delen av dem som begått ≥ 2 brott fått övervakning eller omhändertagits för skyddsufffostran.

En fråga, som kan vara av ett visst intresse i detta sammanhang, är frågan om hur många åtalseftergifter åklagarmyndigheten meddelat varje pojke un-

⁵⁹ Cirkulärskrivelse nr. 88 av 24 november 1959.

Tabell II: 32. Antal 15—19 åriga pojkar, som begått brott uppdelade efter undersökningsort, år och antal meddelade åtalseftergifter under respektive undersökningsår

År	Antal åtalseftergift.	Gävle		Uppsala		Västerås	
		N	%	N	%	N	%
1950	1	14	93,3	23	95,8	23	95,8
	≥ 2	1	6,7	1	4,2	1	4,2
1955		15	100,0	24	100,0	24	100,0
	1	23	71,9	70	94,6	40	85,1
	≥ 2	9	28,1	4	5,4	7	14,9
1960		32	100,0	74	100,0	47	100,0
	1	44	80,0	87	82,9	68	89,5
	≥ 2	11	20,0	18	17,1	8	10,5
		55	100,0	105	100,0	76	100,0

der respektive undersökningsår. Cirka 95 % av pojkarna, som begått brott i åldersgruppen 15—19 år har kommit till barnavårdsnämnderna via åklagarmyndigheten för yttrande i samband med eventuell åtalseftergift. De resterande 5 % är stort sett pojkar, som fyllt 15 år under undersökningsåret och där åtalseftergift inte varit aktuell.

Åtalseftergiftsmaterialet har sorterats efter antal åtalseftergifter, som åklagarmyndigheten har meddelat en viss pojke under respektive undersökningsår.

Det absoluta antalet personer i varje grupp är litet, men det framgår dock klart av tabell II: 32 att det endast är i relativt få fall som åklagarmyndigheten meddelat ≥ 2 åtalseftergifter under respektive undersökningsår.

Antalet pojkar, satt i relation till hela gruppen 15—19-åriga som har fått ≥ 2 åtalseftergifter och där barnavårdsnämnderna förklarat sig villiga att stå för en behandling är dock stigande under 1950-talet. I debatten har ibland hävdats att åtalseftergiftsinstitutet blivit missbrukat så att samma person kunnat få ända upp till 5 å 6 åtalseftergifter. Något belegg för att detta skulle ha skett under något av undersökningsåren finns inte i detta material.

Konklusion

Den fråga, som det nu återstår att ta ställning till, är om genomgången av barnavårdsmaterialet har givit data, som skulle kunna användas som underlag för statistiska serier angående ungdomskriminalitet och asocialitet. Har denna del av provundersökningen givit upplysningar om kriminella personer eller om kriminalitet, som inte tidigare registrerats av polisen eller andra myndigheter?

Pojkarna utgjorde den största delen av materialet — 1 239 stycken (tabell II: 4). Polisen har anmält cirka 90 %

av de pojkar, mot vilka barnavårdsnämnden företagit ingripanden. Detta gäller med vissa variationer i alla tre städerna. Här måste dock göras en reservation för Västerås 1960, där upplysningar saknas för mer än en tredjedel av ärendena på denna punkt (tabell II: 14).

Polisen anmälde pojkarna till barnavårdsnämnderna för brott. Här förelåg vissa skillnader om man jämförde Gävle, Uppsala och Västerås och undersökningsåren 1950, 1955 och 1960 (tabell II: 16). Nästan alla de pojkar, mot vilka nämnderna ingripit på grund av pojkarnas eget beteende hade kommit till nämndernas kännedom via polisen på grund av kriminalitet. Polisen hade med andra ord redan registrerat dessa pojkar. Nämnderna kunde i stort sett inte ge några upplysningar om brott eller brottslingar, utöver vad som redan var känt av polisen. På denna punkt gav alltså inte provundersökningen något resultat.

Men å andra sidan visade provundersökningen att cirka 90 % av de pojkar, som barnavårdsnämnderna ingriper mot i Gävle, Uppsala och Västerås under 1950-talet har begått brott. Resultaten är så entydiga på denna punkt att man troligen kan säga att detta gäller i alla medelstora svenska städer under denna period. Detta har betydelse för den andra frågan, som man önskade få belyst — nämligen om det är försvarligt att använda kriminalstatistiska och socialstatistiska data jämsides eller så att de supplerar varandra. Provundersökningen visade att det inte utan vidare är försvarligt att lägga samman antalet registrerade kriminella och antalet av barnavårdsnämnderna på grund av brott omhändertagna pojkar till ett gemensamt index för att få en uppfattning om antalet för kriminalitet registrerade pojkar i en försöksort.

Undersökningen visade också att det är möjligt att närmare analysera barnavårdsmaterialet, så att man kan ge mera utförliga upplysningar om vilken typ av kriminalitet de omhändertagna ungdomarna gjort sig skyldiga till. Det visade sig vara betydliga skillnader mellan de tre städerna även om *tillgreppsbrottligheten* — icke oväntat — överallt var den dominerande typen av brottslighet.

I *Gävle* och *Västerås* (tabell II: 19) deltog en allt större del av de *pojkar*, som begått av barnavårdsnämnderna kända brott, i stölder och inbrott medan en motsatt tendens gjorde sig gällande i Uppsala. Detta gäller om förhållandena under de tre undersökningsåren 1950, 1955 och 1960 jämförs med varandra.

Även i fråga om *antalet* brott, som begåtts av pojkarna i barnavårdsmaterialet, kunde provundersökningen ge nya upplysningar. När det gäller antalet brott, som varje pojke begått, framkommer vissa skillnader mellan de av nämnderna för brott omhändertagna pojkarna i Gävle, Uppsala och Västerås för de tre undersökningsåren (tabell II: 20). I *Gävle* engagerar sig pojkarna i stigande grad i en brottslighet, som består av ≥ 2 brott, i *Uppsala* är tendensen däremot den motsatta medan tendensen i *Västerås* är den att de 10—14-åriga i allt mindre omfattning engagerar sig i ≥ 2 brott medan de 15—19-åriga i stigande grad gör sig skyldiga till för nämnden känd kriminalitet, som består av ≥ 2 brott.

Också frågan om kriminalitet och ålder har kunnat behandlas med utgångspunkt från provundersökningens material. Åldersfördelningen i pojkmaterialet visade sig vara olika i de tre städerna. I *Gävle* och *Uppsala* dominerade åldersgruppen 15—19 år medan åldersgruppen 10—14 år var den största i *Västerås* (tabell och diagram II: 25).

Den för barnavårdsnämnden kända

pojkbrottsligheten har också kunnat jämföras med bl. a. den för polisen kända brottligheten (tabell II: 26). Skillnaderna var här stora mellan *Gävle* och *Uppsala* å ena sidan och *Västerås* å andra sidan. I *Västerås* visade sig en mycket stor del av de till polisen anmälda inbrottsstölderna och motorfordonstillgreppen senare kunna bindas till sådana unga gärningsmän, som barnavårdsnämnden företog ingripanden emot. I *Gävle* och *Uppsala* däremot utgjordes endast en förhållandevis liten del av den för polisen kända brottligheten av sådana brott, som senare visade sig vara begångna av barnavårds-klientel.

Material från provundersökningen har även möjliggjort en mera differentierad analys av barnavårdsnämndernas åtgärder. Härvid har bl. a. studerats om det under 1950-talet har skett någon förändring i nämndernas praxis, när det gäller pojkarna (tabell II: 29). Vissa förskjutningar kan spåras i nämndernas praxis redan från 1950 till 1955 och denna förskjutning blir ännu mera markerad om man skiljer mellan åtgärd på grund av 1 brott och på grund av ≥ 2 brott (tabell II: 30).

En mycket liten andel av pojkarna hade omhändertagits för *asocialitet*. Materialet är här för litet för en närmare analys.

Vad beträffar de 223 *flickor*, som ingår i barnavårdsundersökningen, visar det sig att 30—50 % av anmälningarna kommit från polisen och cirka 20 % från familjen (tabell II: 15). Det absoluta antalet flickor i varje grupp är litet men det förefaller som om brottsligt beteende i stigande grad — sett från 1950 till 1960 — är ensam eller bidragande orsak till att barnavårdsnämnderna ingriper (tabell II: 17). Flickmaterialet har för ringa omfattning för att kunna delas upp och närmare analyse-

ras efter *typ* av brott eller *antal* brott, som varje flicka begått. Det framgår dock att de 15—19-åriga flickorna är den största gruppen i flickmaterialet i alla tre städerna (tabell och diagram II: 25).

Stöld är det vanligaste brott som begåtts av flickor, både när det gäller antal och *typ* av brott. Andelen stölder utgör 83 % av den samlade av barnavårdsnämnderna kända brottsligheten. Flickornas andel av den av polisen kända brottsligheten är mycket liten — med undantag för Västerås 1955, då den utgör 17 % (tabell II: 27). Detta beror på att två gäng flickor, som begått serier av stölder, blivit fast detta år.

Även när det gäller barnavårdsnämndernas *åtgärder* är flickmaterialet så litet att det inte tillåter någon närmare analys. En viss tendens till förskjutning från mindre till mera ingripande åtgärder tycks göra sig gällande här liksom i pojkmaterialet. En större andel av flickorna i varje åldersgrupp än av pojkarna i motsvarande åldersgrupp har omhändertagits för skyddsuppfostran.

Även annat än brott anges som skäl till ingripande mot flickorna (tabell II: 18); oftast då utespring eller sedeslöst leverne. Detta gäller nästan alla ärenden i *Gävle* och *Västerås*. I *Uppsala* anges dessutom rymning hemifrån eller skolk som orsak till ingripande.

Barnavårdsnämndsundersökningen kan alltså inte sägas ha givit något nytt material angående *kriminalitet*, som inte varit registrerad hos polisen eller andra myndigheter. Däremot har undersökningen visat att hos barnavårdsnämnderna tillgängligt material kan bearbetas så att det kan ge mera utförliga upplysningar om nämndernas klientel, om de brott som klientelet begår och om de åtgärder som nämnderna vidtar. Bearbetat i denna form kan materialet jämföras med tillgängligt kriminal-

statistiskt material och suppleras detta. Ett viktigt resultat är även att man nu kan avgöra på vilka punkter de kriminalstatistiska och barnavårdsstatistiska serierna täcker varandra och på vilka punkter de kan jämföras med varandra.

Undersökningen visade att barnavårdsnämnderna endast i ett ringa antal fall ingripit mot pojkar på grund av *asocialitet*. Detta material var för litet för att kunna bearbetas. För flickornas vidkommande angav nämnderna oftare andra anledningar än brott, men även detta material var så litet att det inte kunde bearbetas närmare.

III. Skolan

Undersökningens bakgrund

Många anpassningssvårigheter antas ha sin orsak i missförhållanden i barnets miljö redan under den tidiga barndomen. Om man vill förebygga kriminalitet och asocialitet, måste det, såvida detta antagande är riktigt, vara av avgörande betydelse att söka finna symptom och prediktionsfaktorer, som visat sig före tioårsåldern. Nästan alla barn går i skola från sjuårsåldern och skolan spelar en central roll i barns och ungas tillvaro. Anpassningssvårigheter, som visar sig i skolan, är exempel på sådana i barnets utveckling relativt tidiga farosignaler.⁶⁰ Det ligger därför nära till hands att utgå från skolan vid en undersökning, som går ut på att insamla material om sådan kriminalitet och asocialitet som inte rapporteras till polisen eller andra myndigheter.

Anpassningssvårigheter i skolan kan visa sig på många olika sätt. Ett bullersamt och störande uppträdande kan likaväl som ett stillsamt och alltför pas-

⁶⁰ Undomsbrottslighet. Överväganden och förslag av parlamentariska sakkunniga. SOU 1959:37. Stockholm 1959. sid. 33.

sivt beteende vara symtom på sådana svårigheter. Ett alltför stort behov av kontakt med läraren kan likaväl som fruktan eller likgiltighet i relation till läraren och skolan vara uttryck för sociala anpassningsproblem. Missanpassning kan också yttra sig i snatteri, skadegörelse eller misshandel av kamrater. Det hade naturligtvis varit värdefullt att kunna undersöka förekomsten av alla dessa olika symtom på anpassnings-svårigheter, vilket emellertid hade krävt helt andra resurser än dem som stod till förfogande vid denna undersökning. Skolk anses ha ett visst samband med senare kriminalitet. Därför begränsas denna del av provundersökningen så att den kom att omfatta både skolk och kriminalitet inom skolans område.

Dick Blomberg⁶¹, som 1951 utförde en undersökning för ungdomsvårdsskoleutredningen av samtliga de elever vilka den 1 januari 1951 var intagna på ungdomsvårdsskola, fann t. ex. att 68 % hade skolkat före intagningen. Han sammanfattar: Man kan naturligtvis inte generellt hävda att barn blir sociala därför att de har svårt att anpassa sig till skolan liksom man heller inte med fog kan påstå att alla skolvårigheter har sin grund i en missanpassning, som orsakats av andra faktorer. Skolgången är dock en väsentlig del av barnets liv, och störningar på detta område är utan tvivel ägnade att skapa nya eller förstärka redan bestående anpassningssvårigheter.⁶² I ett annat sammanhang framhåller Blomberg⁶³ att flera tolkningar är möjliga av detta samband. Problem i skolan kan medverka till vanart. »Den okontrollerade tillvaron, då föräldrarna tror att barnet är i skolan, innebär en psykologiskt riskabel situation med stora möjligheter till vanartshandlingar...⁶⁴ Men vanart kan också vara bidragande orsak till skolvårigheter. Pojken som hämtas till förhör av polisen

drar sig kanske för att gå tillbaka till skolan. Vidare kan såväl skolstörningar som asocialitet eller kriminalitet föras tillbaka till gemensamma orsaksfaktorer. Dålig begåvning kan t. ex. medföra intellektuella anpassningssvårigheter i skolan och kan också, hävdar Blomberg, medföra kompensatoriskt betingade vanartshandlingar. Han pekar också på att samma bristfälligheter i hemmiljön, som driver barnet ut på gatorna och medför att barnet försummar skolgång, skapar emotionella störningar, som också tar sig uttryck i asocialitet.

Ett par utländska undersökningar skall också nämnas i detta sammanhang. Sheldon och Eleanor Glueck⁶⁵ har använt skolk, som börjat före 11 års ålder, som en prediktionsfaktor för senare kriminalitet och Hermann Mannheim och Leslie T. Wilkins⁶⁶ har i sin undersökning av Borstal-klientelet använt tidigare skolk, som en möjlig prediktionsfaktor för sannolikheten av ett senare återfall. De påpekar dock, att upplysningarna från de engelska skolorna är av mycket varierande kvalitet och efterlyser generella undersökningar av förekomsten av skolk: »Truancy has been shown by so many writers to be associated with crime that it seems worth while to seek in future some objective information about school absences.»⁶⁷

Med skolk menas i denna undersök-

⁶¹ Dick Blomberg: Undersökningar rörande ungdomsvårdsskolornas klientel. Bilaga 1 i SOU 1954:5. Värden vid ungdomsvårdsskolorna.

⁶² Dick Blomberg: A.a. sid. 99 och sid. 101.

⁶³ Dick Blomberg: Den svenska ungdomsbrottsligheten. Andra bearbetade upplagan. Stockholm 1963.

⁶⁴ Dick Blomberg: A.a. sid. 102.

⁶⁵ Sheldon & Eleanor Glueck: Unraveling Juvenile Delinquency. New York 1950.

⁶⁶ Hermann Mannheim & Leslie T. Wilkins: Prediction Methods in relation to Borstal Training. London 1955.

⁶⁷ A.a. sid. 97.

ning frånvaro utan giltigt förfall under sammanlagt mer än 3 dagar per termin, d. v. s. 3 dagar i följd, ströddagar eller strötimmar, som tillsammans utgör 18 timmar = 3 skoldagar eller mera. Uppgifterna har hämtats från folk- eller grundskolans dagböcker från läsåren 1950—51, 1955—56 och 1960—61 i Gävle, Uppsala och Västerås. Dessutom har från läroverken och de kommunala real- och flickskolorna i Gävle och Västerås upplysningar insamlats angående sänkt ordnings- och uppförandebetyg. Slutligen har genom de kommunala skolstyrelsernas försorg utsänts ett frågeschema till klasslärarna i de tre städerna för att direkt från dessa få uppgifter angående skolfrekvensen och vidare för att få upplysningar angående omfattningen av kriminalitet inom skolans område. Det här redovisade materialet angår dock endast grundskolan.

1. Dagboksundersökningen

Materialinsamling

Klasslärarna i folkskolan — senare grundskolan — skall föra dagbok för varje klass. I dagboken finns infört elevens namn, födelsedata, målsmans namn och yrke samt i en speciell kolumn bl. a. antal dagar eller timmar utan giltigt förfall. Tyvärr står orsaken till frånvaron inte antecknad. Självklart kan frånvaro utan giltigt förfall ha orsakats av många olika förhållanden, som kan tänkas ha större eller mindre samband med eventuell senare kriminalitet och asocialitet. Det är givetvis en viss skillnad mellan den elev, som konsekvent är borta från skolan före ett prov — dock utan att få intyg hemifrån — och därför har förfallolös frånvaro och den elev, som har rymt hemifrån och vagabonderar och därför är borta från skolan utan giltigt förfall. Men dessa

exempel måste betraktas som ytterlighetsfall, och det har inte varit möjligt att i denna undersökning försöka differentiera mellan olika typer av skolkl.

Även andra omständigheter har spelat in, som begränsar materialets användbarhet. Under 1950-talet har den svenska folkskolan successivt förändrats till en enhets- och grundskola. Detta innebär — stort sett — att det var ett visst urval elever, som gick i folkskolan undersökningsåret 1950—51 medan alla skolpliktiga barn gick i grundskola undersökningsåret 1960—61. Genomförandet av enhets- och grundskola har också skett i något olika tempo i de tre av undersökningen berörda orterna Gävle, Uppsala och Västerås. Nya typer av specialklasser har också upprättats. Detta innebär t. ex. att den typ av elev, som läsåret 1960—61 kan ha placerats i specialklass, läsåret 1950—51 gick i »vanlig» klass. Det har därför i denna undersökning inte varit möjligt att dela upp materialet i elever från specialklasser och övriga elever.

Dagboksmaterialets omfattning

Den del av skolundersökningen, där materialet hämtats från skolornas dagböcker, gäller de barn, som gick i folk- och senare grundskolan under läsåren 1950—51, 1955—56 och 1960—61 i Gävle, Uppsala och Västerås.

Uppgifterna i tabell III: 1 är ungefärliga. De bygger på respektive skolstyrelserns förteckningar, som dock inte är förda på samma sätt. Såvitt möjligt avser tabellen förhållandena vid läsårets början; avgången av elever är inte så stor att den spelar någon roll. På grund av arkivskada har dessutom materialet från Uppsala läsåret 1950—51, årskurs 1 och 2, delvis måst byggas på en uppskattning.

Tabell III:1 Antal pojkar och flickor i materialet

Läsår	Ort					
	Gävle		Uppsala		Västerås	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1950—51.....	1 736	1 783	2 170	1 668	2 402	2 149
1955—56.....	2 678	2 505	3 381	3 277	3 872	3 562
1960—61.....	3 251	2 943	4 104	3 629	5 113	4 539

Flickorna

Materialet är uppdelat i tre ålderskategorier: årskurs 1—3, årskurs 4—7 och årskurs 8—9. Om man jämför dessa grupper sinsemellan finner man ingen större skillnad mellan de två första grupperna i den del av materialet, som omfattar *flickorna*. Antalet skolkare, absolut sett, är dock så litet i dessa grupper att materialet här inte skall analyseras närmare. Däremot ligger den registrerade skolkfrekvensen betydligt högre hos de flickor, som år 1960—61 gick i grundskolans 8 och 9 klass. Ett åttonde och nionde skolår i grundskolan började införas mot slutet av 1950-talet. Material från grundskolan, som rör denna åldersgrupp, finns därför endast för läsåret 1960—61. Detta gör att materialet i absoluta tal blir mycket litet och vidare att det inte går att följa någon utveckling (tabell III: 2).

Skolkfrekvensen är dels betydligt högre i denna åldersgrupp än i de två övriga ålderskategorierna i alla tre städerna och dels är det här stor skillnad

mellan städerna inbördes. Orsaken till att frekvensen är 22 ‰ i Gävle, 46 ‰ i Uppsala och endast 8 ‰ i Västerås är det omöjligt att uttala sig om. Det vore dock intressant att följa denna åldersgrupp vidare i den obligatoriska skolan under 1960-talet och att insamla ytterligare material. Från lärarhåll hade man gett uttryck för att just denna kategori elever erbjuder stora svårigheter och det ser ut som om detta bl. a. visar sig i en i varje fall högre skolkfrekvens i denna åldersgrupp än i de två övriga.

Pojkarna

Även bland pojkarna är skolkfrekvensen låg i årskurs 1—3. I Gävle och Uppsala är frekvensen i denna åldersgrupp 4 ‰—5 ‰ alla tre undersökningsåren medan den i Västerås ligger vid ca 7 ‰ läsåren 1950—51 och 1955—56 för att falla till 2 ‰ läsåret 1960—61.

Den åldersgrupp, som dock är av störst intresse i detta sammanhang, är den som omfattar årskurserna 4—7. Här framträder symtomen på missanpass-

Tabell III:2. Flickor årskurs 8—9

Läsår	Ort								
	Gävle			Uppsala			Västerås		
	Hela gruppen		Skolkare	Hela gruppen		Skolkare	Hela gruppen		Skolkare
	N	N	%	N	N	%	N	N	%
1960—61.....	276	6	22,1	260	12	46,2	506	4	7,9

Tabell III:3. Pojkar. Årskurs 4—7

Läsår	Ort.								
	Gävle			Uppsala			Västerås		
	Hela gruppen	Skolkare		Hela gruppen	Skolkare		Helga gruppen	Skolkare	
	N	N	%	N	N	%	N	N	%
1950—51.....	715	6	8,4	1 073	18	16,8	1 031	14	13,5
1955—56.....	1 300	10	7,7	1 705	29	17,0	1 889	36	19,1
1960—61.....	1 703	24	14,1	2 054	32	15,6	2 554	15	5,9

ning klarast och antalet skolkare är så stort att man kan följa en viss utveckling under 1950-talet (tabell III: 3).

Om man jämför denna åldersgrupp med den tidigare omtalade — årskurs 1—3 — ligger skolkfrekvensen genomgående högre i alla tre städerna. Det är dock en viss skillnad i utvecklingen. I Gävle ökar skolkfrekvensen från 8 ‰ under läsåret 1950—51 till 14 ‰ under läsåret 1960—61, i Uppsala håller frekvensen sig på någorlunda samma nivå d. v. s. mellan 16 och 17 ‰ medan frekvensen i Västerås först ökar från 14 ‰ under läsåret 1950—51 till 19 ‰ under läsåret 1955—56 för att därefter falla under läsåret 1960—61 till 6 ‰.

Även pojkar i årskurs 8—9 har liksom flickorna i samma ålderskategori en hög skolkfrekvens (tabell III: 4).

Frekvensen ligger åtskilligt högre i denna åldersgrupp än i de övriga ålderskategorierna. Det är dock inte heller här — lika litet som angående flick-

materialet — möjligt att säga något om orsaken till dessa skillnader. I pojkmaterialet är det — liksom i materialet för övrigt — stora skillnader mellan de tre städerna inbördes.

Jämförelse mellan pojk- och flickmaterialet

Undersökningen visar att det är skillnad ifråga om registrerad skolkfrekvens hos flickor och pojkar. I hela materialet ligger skolkfrekvensen hos flickorna i alla tre städerna och alla tre undersökningsåren vid 2—3 ‰.⁶⁸ Motsvarande frekvens hos pojkarna ligger vid 4—8 ‰. Om man jämför de tre städerna inbördes visar sig skolkfrekvensen genomgående ligga högre i Uppsala än i

⁶⁸ I en undersökning, som vid mitten av 1950-talet genomfördes i grundskolan i Stockholm, visade det sig att flickorna i alla anpassningsmått låg gynnsammare än pojkarna. Detta gällde t. ex. störande beteende. *Husén* m. fl.: Elever, lärare, föräldrar i Stockholm. Stockholm 1959.

Tabell III:4. Pojkar. Årskurs 8—9

Läsår	Ort								
	Gävle			Uppsala			Västerås		
	Hela gruppen	Skolkare		Hela gruppen	Skolkare		Hela gruppen	Skolkare	
	N	N	%	N	N	%	N	N	%
1960—61.....	339	9	26,5	363	23	66,1	745	14	18,7

Gävle och Västerås. Tendensen är här densamma i pojkk- och flickmaterialet.

2. Enkätundersökningen

Materialinsamling och omfattning

Formulären distribuerades genom respektive städers skolförvaltningar under våren 1963 via rektorerna till klasslärarna i grundskolan och till klassföreståndarna i de högre skolor, som inte var att hänföra till kategorien speciella fackskolor. I detta sammanhang skall dock endast *grundskolematerialet* behandlas. Materialet avser förhållandena dels under läsåret 1961—62 och dels under höstterminen 1962. Det betyder att enkätundersökningen tidsmässigt tar vid där dagboksundersökningen slutar. Ur metodisk synpunkt är det av ett visst intresse att studera om enkätundersökningen ger ett resultat, som extremt avviker från de upplysningar, som insamlats från skolornas dagböcker.

Bortfallsprocenten var för grundskolematerialet i Gävle 3,4 %, i Uppsala 34,2 % och i Västerås 6,7 %. Den stora bortfallsprocenten i Uppsala torde bl. a. hänga samman med en fråga i formuläret, som rörde kriminalitet inom skolans område, och som lärarna där ansåg vara illa formulerad. En del lärare besvarade därför inte formuläret.

Frågan löd i Uppsalaversionen: Har någon elev i Er klass under höstterminen 1962 misstänkts för skolk eller någon annan allvarligare förseelse? Frågan blev i samråd med personal från skola och skolmyndigheter omformulerad innan formuläret distribuerades i Gävle och Västerås. Den löd då: Förekom under höstterminen 1962 inom klassen någon allvarligare förseelse t. ex. snatteri eller skadegörelse, där man inte kunde reda ut vem som var skyldig? Bortfallsprocenten i Uppsala

medför att resultatet därifrån måste anses vara mindre tillförlitligt än motsvarande resultat från undersökningen i Gävle och Västerås.

De täta lärarbytena i grundskolan i alla tre städerna har också spelat en viss roll för resultatet. Det var inte möjligt att i april 1963 nå alla de lärare, som i respektive stad tjänstgjort som klasslärare under läsåret 1961—62. Materialet från detta år får därför betraktas som ett minsta mått. Det idealiska tillvägagångssättet hade naturligtvis varit om man hade kunnat anmoda lärarna att fortlöpande under terminen registrera skolk och störande uppträdande, som t. ex. skett vid den i Stockholm av Torsten Husén under mitten av 1950-talet utförda disciplinundersökningen.⁶⁹

Flickmaterialet

I den yngsta åldersgruppen flickor tycks skolk överhuvudtaget inte förekomma. Det enda undantaget är Uppsala, där skolk har förekommit i tredje klassen under höstterminen 1962. För årskurs 4—7 ligger frekvensen högre i enkätmaterialet än i dagboks materialet, nämligen vid 5—8 ‰. Detta kan antingen tolkas som uttryck för en reell ökning från läsåret 1960—61 till läsåret 1961—62 eller betyda att frågeformuläret ger en mera fullständig bild av läget. Det är ju möjligt att lärarna antecknat flera skolkare på frågeformuläret än de av olika skäl velat notera i sina dagböcker, där en anteckning kunde medföra ytterligare reaktion från skolans sida. Däremot tycks inte skolkfrekvensen bland flickorna i årskurs 8—9 enligt enkätmaterialet ligga nämnvärt högre än i årskurs 4—7. Här är det en skillnad i tendens mellan dagboksmate-

⁶⁹ Torsten Husén: Interaktionen lärare — elever i klassrummet. Metodologiska problem och några empiriska bidrag. Pedagogisk forskning, vol. I Stockholm 1956.

Tabell III:5. Enkätaterialet. Pojkar. Årskurs 4—7

Läsår	Ort								
	Gävle			Uppsala			Västerås		
	Hela gruppen	Skolkare		Hela gruppen	Skolkare		Hela gruppen	Skolkare	
	N	N	%	N	N	%	N	N	%
1961—62.....	1 639	26	15,9	2 203	22	9,9	2 524	16	6,3

riale och enkätaterialet. Dock tycks skolkfrekvensen under höstterminen 1962 — enligt enkätformuläret — igen ha stigit till 12 ‰ i Gävle och till 16 ‰ i Uppsala. Här är undersökningsperioden dock endast en termin mot ett läsår i materialet för övrigt. I Västerås däremot tycks skolkfrekvensen även under höstterminen 1962 enligt enkätaterialet ha gått ner.

Pojkmaterialet

Inte heller bland pojkarna registreras skolk i den yngsta åldersgruppen. Först i årskurs 4—7 blir frekvensen nämnvärd (tabell III: 5).

Skolkfrekvensen under läsåret 1961—62 är stort sett liknande den som framgår av dagboksmaterialet. Materialet från enkätundersökningen, som rör förhållandena under höstterminen 1962, visar för pojkarna i årskurs 4—7 en skolkfrekvens av 1 ‰ i Gävle, 11 ‰ i Uppsala och 2 ‰ i Västerås. Undersökningsperioden är här endast en termin, vilket möjligen kan förklara de stora

skillnaderna mellan Uppsala å ena sidan och Gävle och Västerås å andra sidan.

Sammanfattningsvis kan sägas att dagboks- och enkätaterialet gav ungefär samma resultat. De skolkfrekvenser, som kan räknas fram visar samma utvecklingstendenser.

Asocialitet och kriminalitet inom skolans område

I enkätformuläret förekom, som förut nämnts, en fråga angående förseelser inom skolans område. I detta sammanhang skall endast de svar redovisas, som angår pojkar i årskurs 4—7. Frekvensen av skolk å ena sidan och snatteri, pennalism, vandalism och övriga förseelser å andra sidan har ställts i relation till hela antalet pojkar i denna grupp. Materialet från de övriga grupperna är mycket litet (tabell III: 6).

Som framgår av uppställningen är frekvenserna — om man bortser från skolk — obetydliga med undantag för snatteri i Uppsala och Västerås. Frekvensen ligger dessutom åtskilligt högre

Tabell III:6. Skolk och förseelser. Pojkar. Årskurs 4—7. Läsår 1961—62

Ort	Hela gruppen		Skolk		Snatteri		Vandalism		Pennalism		Övrigt		Summa	
	N	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Gävle.....	1 639	26	15,9	2	1,2	—	—	3	1,8	3	1,8	34	20,7	
Uppsala.....	2 203	25	11,4	24	10,9	3	1,4	1	0,5	3	1,4	56	25,4	
Västerås.....	2 524	16	6,3	9	3,6	1	0,4	4	1,6	—	—	30	11,9	

Tabell III:7. Skolk och snatteri. Pojkar, årskurs 4—7, läsår 1961—62. Skolans åtgärder

Ort	Summa	Åtgärder							
		Annan skola	Obs klass	Anm.	Samtal	Bvn	Polis	Annat	Ouppklarat
		N	N	N	N	N	N	N	N
<i>Skolk</i>									
Gävle.....	25	—	3	2	7	3	—	1	9
Uppsala.....	25	2	—	10	7	2	—	1	8
Västerås.....	16	1	2	4	6	1	—	1	1
<i>Snatteri</i>									
Gävle.....	2	1	—	—	—	1	—	—	—
Uppsala.....	25	—	—	2	7	9	2	1	4
Västerås.....	9	1	2	—	—	2	3	1	—

i Uppsalamaterialet än i Västeråsmaterialet. Som förut nämnts var dock bortfallsprocenten i Uppsalamaterialet stor, vilket gör detta material svårtolkat. Bortfallsprocenten i denna åldersgrupp beror även bl. a. på att flera klasslärare givit svar av typen: Flera snatterier under läsåret 1961—62. Dessa fall har naturligtvis inte kunnat tas med i uppställningen men uppgifterna skulle dock kunna tyda på att snatterifrekvensen i denna ålderskategori snarare skulle ligga *över* än under den här angivna siffran 11 ‰.

Av enkätformuläret framgår, som förut nämnts, också upplysningar angående skolans åtgärder. Även på denna punkt är materialet litet. Här skall dock redovisas skolans åtgärder mot pojkar i årskurs 4—7 från läsåret 1961—62.

Uppställningen anger olika typer av åtgärder samt också två eller eventuellt flera åtgärder mot samma barn. Med åtgärd menas beslut om placering i annan skola eller observationsklass, anmärkning, samtal med barnet och/eller målsman, anmälan till barnavårdsnämnd eller polis eller annan åtgärd såsom samtal med läkare (tabell III: 7).

Vid skolk är samtal med hemmet och kvarsittning, anmärkning eller sänkt

ordnings- eller uppförandebetyg den vanligaste åtgärden. Endast i relativt få fall har skolan enligt uppgifterna i enkätformulären, tagit kontakt med barnavårdsnämnden. I två fall har skolan tagit initiativ till kontakt med barnpsykiater. Vid snatteri däremot är kontakt med barnavårdsnämnd vanligare och här förekommer även kontakt med polis. I Uppsala anmäldes dock endast 2 av de 25 elever, som snattat, till polisen. Även här tycks skolan i första hand vara intresserad av att klara upp ärendet genom t. ex. kontakt med hemmet.

I enkätformuläret förekom som nämnt en fråga, som rörde förseelser inom klassen eller skolan där skolan inte kunnat reda ut vem som var den skyldige; mot denna fråga reagerade lärarna i Uppsala. Avsikten var att söka ta reda på hur ofta sådana företeelser som t. ex. ouppklarat snatteri från kappfickor i korridoren förekom och hur man från skolans sida reagerade inför sådana händelser. Det framkom också uppgifter om stölder av moped- och cykeldelar, stölder ur kappfickor, stöld av en ring på en flicktoalett, rånöverfall, pennalism, vandalism, överfall på en lärare etc. I reaktionen på dessa olika typer av handlingar tycks två tenden-

ser göra sig gällande. Å ena sidan är toleransen i specialklasserna en annan än i de övriga klasserna. Klassläraren har klart för sig att just störande upp-trädande, skolk eller förseelser bidragit till att eleven placerats i t. ex. observationsklass. Å andra sidan tycks man från skolhåll, så snart det gäller allvarigare icke uppklarade brott, vara inställd på att tillkalla polis — eller i Uppsala i första hand samarbeta med skolans särskilda kontaktman i barnavårdsnämnden.

Konklusion

Skolundersökningen bygger på lärarens registrering av skolk och förseelser. Antalet registreringar beror bl. a. även på lärarens inställning till sina elever. Förutom typ av klass måste naturligtvis också den enskilde lärarens förmåga att få och naturligt klara av problem inom skolan ha betydelse för antalet registreringar.⁷⁰

Provundersökningen har dock visat att det är möjligt, både med utgångspunkt från lärarnas dagboksanteckningar och från enkätmaterial, att konstruera serier, som visar skolkfrekvensen i grundskolan. Vidare har redan provundersökningen kunnat påvisa vissa skillnader dels mellan skolkfrekvens hos pojkar och flickor och dels mellan antalet registreringar i Gävle, Uppsala och Västerås.

Enkätundersökningen har också givit vissa upplysningar om icke officiellt registrerad kriminalitet men här är bilden på grund av materialets ringa omfattning mera oklar.

Det vore dock värdefullt om undersökningar av här redovisad typ kunde kombineras med attitydundersökningar och undersökningar angående självrapporterad kriminalitet hos skolbarn.

IV. Ungdomsgårdarna

Bakgrund

Ungdomsgården intar en central plats i den verksamhet vars primära målsättning kan sägas vara att ungdomen skall beredas möjligheter till en fritidsverksamhet, som samtidigt är socialt acceptabel och verkar utvecklande för de unga. För att ungdomsgårdsarbetet skall få en omfattning, som motsvarar den ideella och ekonomiska insatsen, måste verksamheten utformas så att den verkar attraktiv på olika typer av ungdom. Hur denna verksamhet närmare skall utformas är inte givet. En del gårdar har dock särskilt inriktats på att nå ungdom med sociala anpassningsproblem. Ungdomsgården är därför en naturlig utgångspunkt för en undersökning som rör omfattningen av asocialitet och kriminalitet bland ungdom.

Materialinsamling

Materialet har insamlats genom strukturerade intervjuer med ungdomskon-sulenterna i Gävle, Uppsala och Västerås och vidare genom samtal med ungdomsgårdsföreståndare i dessa städer, vid besök på ungdomsgårdar, vid genomgång av dagböcker samt studium av årsberättelser och liknande.

Ungdomsgårdsverksamheten i Gävle, Uppsala och Västerås⁷¹

De tre ungdomsgårdarna i Gävle bedriver huvudsakligen sluten verksamhet

⁷⁰ *Torsten Husén*. A.a. Ett antal elevvariabler och ett antal lärarvariabler ställdes i relation till varandra. Det framkom då »vissa signifikanta respektive nästan signifikanta samband mellan sådana mått på läraren som dennes toleransnivå d. v. s. benägenhet att uppfatta ett elevbeteende som mindre önskvärt eller en undervisningssituation som mindre påfrestande och elevens uppfattning av läraren och skolarbete överhuvud». Konklusionen cit. efter *Gunnar Boalt & Torsten Husén*. Skolans sociologi Stockholm 1964. sid. 108.

⁷¹ Vissa data om verksamheten lämnas även i bil. 1.

d. v. s. verksamhet för ungdomar, som är anslutna till föreningar eller studiegrupper. Den dagliga ledningen utövas av den kyrkliga kommunen och nykterhetsorganisationerna i samarbete med de kommunala myndigheterna.

I Uppsala bedrivs ungdomsgårdsverksamheten huvudsakligast i kommunal regi men i samarbete med representanter från de lokala föreningarna. En gård i Uppsala är en ren föreningsgård. På de övriga fem gårdarna förekommer både öppen och sluten verksamhet. Med öppen verksamhet menas att alla ungdomar i en viss ålderskategori, som löst medlemskort, kan delta i arbetet. Gårdarna hade totalt 52 371 besök under år 1961.

Även i Västerås delas ansvaret för ungdomsgårdsverksamheten mellan kommunen och de lokala föreningarna. Verksamheten är mycket omfattande. I staden finns fjorton gårdar; dels öppna gårdar, dels föreningsgårdar och dels, sedan 1959, kvartersgårdar. Dessa gårdar är små och rekryterar sina besökande från de närmaste kvarteren. Man hade registrerat 207 400 besök under år 1961.

Resultat

Undersökningen rörande ungdomsgårdsverksamhetens direkt kriminalitetsförebyggande arbete gav en del material, som dock är mycket olikartat och brister i precision.

I Gävle hade under verksamhetsåret 1959—60 på en ungdomsgård bedrivits en försöksverksamhet med en grupp pojkar, som då var aktuella på barnavårdsnämnden på grund av relativt svåra symtom på missanpassning. Gruppen bestod av 15 pojkar i 17—18 årsåldern. Pojkarna fick bl. a. undervisning i sällskapsdans, då det visade sig att de flesta av dem inte kunde dansa.

Man ville på detta sätt få in ungdomarna i en mera normal gruppaktivitet tillsammans med mer välanpassade ungdomar. Flickor, som var med i andra grupper på ungdomsgården, inbjöds att delta. Erfarenheterna var mycket goda. Man hade inte fortsatt med denna arbetsform därför att något behov för en sådan verksamhet enligt föreståndarens mening nu inte längre förelåg.

I Uppsala skulle föreståndarna på de kommunala ungdomsgårdarna från och med 1962 föra dagböcker. I dagboken skulle föreståndarna anteckna programpunkter, antal besökande, de närvarande ungdomarnas uppförande och eventuella anmärkningsvärda händelser. Det visade sig vid en genomgång av dagböckerna att dessa inte förts systematiskt på alla gårdarna och vidare att föreståndarna haft en något olika uppfattning om vad som skulle förstås med särskilt anmärkningsvärda händelser.

Av dagböckerna framgick att ungdomsgårdarna hade varit mycket besökta. På en gård, som stod inför sin avveckling, hade personalen haft stora svårigheter att kämpa med. Den hade besökts av cirka 50 ungdomar per kväll. Under hösten 1962 hade föreståndaren gjort kontinuerliga anteckningar angående ungdomarnas uppförande. Viss kontakt hade från gårdens sida tagits med personal på barnavårdsnämnden och polis hade tillkallats vid ett par tillfällen. Personalen på gården hade dock i stort sett försökt klara upp situationen själv.

Någon särskild statistik eller dagboksföring — utöver besöksstatistik — förs inte på ungdomsgårdarna i Västerås. Föreståndarna samarbetar med barnavårdsnämndens fältassistent. De ungdomar, som missköter sig vid besök på ungdomsgården, anmäls till denne. Fältassistenten tar också regelbundet själv kontakt med gårdsföreståndarna. Två

asociala gäng hade t. ex slussats in på en ungdomsgård. En särskild danskurs, filmkvällar och särskilda program hade anordnats för medlemmarna i dessa gäng under den första tiden innan de hade acklimatiserat sig.

Konklusion

Det framgår av det här i korthet redovisade materialet att det inte torde vara möjligt att jämföra ungdomsgårdsverksamheten i Gävle, Uppsala och Västerås eller lägga upp serier, som skulle kunna supplera de offentliga kriminalstatistiska serierna. Antalet gårdar är mycket olika och verksamheten har inte samma inriktning i de aktuella städerna. Det finns inget material, som rör antalet snatterier, fylleriförseelser etc. på ungdomsgårdarna, om man bortser från det embryo till sådana rapporter, som ligger i dagboks materialet från Uppsala. Detta dagbokssystem skulle dock i utbyggd form och med en mer systematisk instruktion kunna ge åtskillig värdefull information både om normala och missanpassade ungdomars problem. Vidare skulle personalens svårigheter kunna belysas. Av dagboks materialet i dess nuvarande form framgår dock att det förekommit en viss kriminalitet och asocialitet i Uppsala, som inte rapporterats till polis eller barnavårdsnämnd.

Det är i och för sig inte förvånansvärt att det inte föreligger mera material. Ungdomskonsulenter och ungdomsgårdsföreståndare har inte ansett det väsentligt att föra statistik över de fall, som de uppfattar som misslyckanden. För dem har det snarare varit aktuellt att samla material, som belyser besöksfrekvens och antalet studiegrupper etc. än uppgifter angående störande uppträdande.

Den här redovisade delen av provundersökningen har visat att det dag-

bokssystem, som man börjat införa i Uppsala 1962, i utbyggd form och med en fastare och mera inarbetad instruktion skulle kunna tillföra en eventuell försöksverksamhet värdefull information både om missanpassade och välanpassade ungdomars problem samt om personalens svårigheter. Vidare har undersökningen visat att arbete inom ungdomsgårdens ram, som går ut på att slussa in asociala gäng i ungdomsgårdsarbetet kan ge goda resultat.

V. Vissa offentliga förvaltningar

Bakgrund

Denna del av provundersökningen rör frågan i hur hög grad olika offentliga organ systematiskt ställer samman material angående skadegörelse i stadsmiljön. Vidare har frågan om samarbete med polis och andra myndigheter berörts. De berörda förvaltningarna har också tillfrågats om vilka andra åtgärder de vidtagit.

Såväl i Gävle som i Uppsala och Västerås har de ansvariga organen under de senaste åren uppmärksammat frågan om skadegörelse på gator, i parker, offentliga byggnader och i kommunikationsmedel. Motioner har förekommit i stadsfullmäktige och i samband därmed diskussion i lokalpressen. Den här framlagda översikten bygger dels på dessa motioner och pressreferat, dels på samtal med olika funktionärer och dels på material, som ställts till utredningens förfogande.

Televerket

Telefonkiosker är särskilt utsatta för skadegörelse. Inom televerket i Gävle, Uppsala och Västerås har sammanställts översikter angående antalet förstörda samtalsautomater och antalet fel, som uppstått genom åverkan under år 1962.

Tabell V:1. Telefonautomater utsatta för skadegörelse under år 1962

	Gävle	Uppsala	Västerås
Antal samtalsautomater, inklusive talhytter, med fel.....	96	123	125
Antal samtalsautomater utan fel.....	37	20	28
Antal samtalsautomater med och utan fel.....	133	143	153
Antal fel.....	338	569	567
Därav säkert beroende på åverkan.....	52	58	92
Fel som beror på åverkan per 100 samtalsautomater.....	39,1	40,6	60,1
Fel som beror på åverkan per 1 000 invånare den 1 jan. 1963.....	9,4	7,1	11,5
Antal samtalsaut. med 1 fel som beror på åverkan.....	23	9	13
Antal samtalsaut. med 2 fel som beror på åverkan.....	7	12	11
Antal samtalsaut. med 3 fel som beror på åverkan.....	2	4	4
Antal samtalsaut. med 4 fel som beror på åverkan.....	1	2	3
Antal samtalsaut. med ≥ 5 fel som beror på åverkan.....	1	1	5

Antalet fel, som beror på åverkan, är nästan detsamma i Gävle och Uppsala om felen sätts i relation till antalet samtalsautomater. Antalet fel per automat är däremot betydligt högre i Västerås. Även antalet fel per 1 000 invånare är högst i Västerås.

Elverket

Även för elverken är skadegörelse ett problem. I Gävle sker förstörelse av gatulampor gatuvis och värst utsatta är gator i ytterområdena. Förstörelse anmäls som regel till polisen. Barn, som förstört lampor, kallas tillsammans med målsmän till elverket. Barnen får en varning och föräldrarna får ersätta skadan. Under år 1961 förstördes lampor och armatur till ett belopp av cirka 13 000 kr.

På grund av en stigande frekvens av sönderslagna lampor under 1961 tog elverket i Uppsala initiativ till en kontaktkonferens med polisen för att diskutera denna fråga. Under december 1961 förstördes 473 lampor, varav 160 lampor hade förstörts i ett bestämt kvarter, som består av barnrikehus från 1920-talet. För övrigt tycktes verksamheten vara koncentrerad kring fem skolor. Från elverket tog man därför kontakt

med dessa skolors rektorer. Elverket har fortsatt att under 1962 registrera åverkan på lampor. Skadegörelse innebär att mer än en lampa förstörs och vidare att det skett en viss åverkan. Under år 1962 förstördes 1 074 lampor genom skadegörelse. De fördelade sig på följande sätt under året:

Tabell V:2. Antal gatulampor, som förstörts genom skadegörelse i Uppsala under år 1962

Januari.....	300
Februari.....	112
Mars.....	20
April.....	13
Maj.....	21
Juni.....	—
Juli.....	28
Augusti.....	28
September.....	95
Oktober.....	235
November.....	56
December.....	166

Allvarligare fall av skadegörelse anmäls till polisen. Kostnaderna för reparationerna av de förstörda lamporna beräknas till cirka 15 000 kr. Inom elverket har man ingen möjlighet att göra motsvarande serier för t. ex. åren 1961 och 1960, vilket kunde ha möjliggjort jämförelser.

I Västerås beräknas kostnaderna för reparation av skador på gatubelysning, som uppstått genom skadegörelse, uppgå till cirka 15 000 kr per år. Antalet skador under samma period beräknas till 500—700.

Gatukontoren

Också materiel, som sorterar under gatukontoren, utsätts för åverkan. Gatukontoret i Gävle rapporterar att staden åsamkats en kostnad på tillsammans ca 18 000 kr under 1961 på grund av skadegörelse och stölder. Lås förstördes i manskapsvagnar och parkeringsautomater och broräcken bröts sönder. Vidare förstördes trafikmärken. I de offentliga toaletterna förstördes armatur och wc-stolar för ca 2 500 kr. Verktyg stals i uppbrutna manskapsvagnar och kurar. Stadsträdgårdsmästaren omtalar att cirka 20 soffor per år brukar bli förstörda. Även prydnadsanläggningarna kan bli hårt åtgångna under sommaren. Det förstörs genom åverkan träd, buskar, blommor, nysådda gräsmattor, lekattiraljer och soffor för ca 12 000 kr per år. Det har dock inte skett någon ökning på senare år.

I Uppsala var det svårt att få en samlad bild men det rapporterades att skadegörelse förekommer. Även i parkerna i Uppsala förekommer åverkan, men inte i någon större grad. Det anses inte vara något större problem.

I Västerås förekommer skadegörelse av samma karaktär som i Gävle. Det sker åverkan på soffor, parkmöbler, stängsel, staket och fönster. Det förekommer också nedklottring på väggar i omklädningsrum och toaletter. Kostnaderna för denna typ av skadegörelse beräknas till minst 15 000 kr per år.

Allmänna trafikmedel

Även allmänna trafikmedel utsätts för skadegörelse. I Gävle förstörs soffor i

bussarna och även turlisttavlor. Vissa busslinjer, t. ex. linjer som går ut till ytterområden, är värre utsatta än andra. Kostnaderna för förstörda bänkar och hållplatsskyltar beräknades uppgå till 4 000 kr. Även i Uppsala förstörs stolsitsar i bussarna. Uppskattningsvis förstördes en stolsits per dag. Även här var vissa förortslinjer mer utsatta än andra busslinjer. Det kostade cirka 3 000 kr per år att reparera sönderskurna stolsitsar och cirka 600 kr per år att reparera förstörda hållplatsskyltar. Från Västerås föreligger inte några uppgifter.

Konklusion

En summering av de belopp, som den här rapporterade vandalismen och skadegörelsen kostat stat och kommun ger cirka 120 000 kr per år. Då har kostnaderna för de reparationer av fel, som uppstått i telefonkiosker genom åverkan anslagits så lågt som till 100 kr per reparation d. v. s. cirka 30 000 kr. Det är naturligtvis — vilket har påpekats från olika håll — omöjligt att säga att det endast är unga människor, som har vandaliserat. Skadegörelse är dock en typ av brott som begås av ungdomar. Det framgår av polisens anmälningsstatistik att antalet brott enligt strafflagens kapitel 24 under de för denna del av provundersökningen aktuella åren 1960, 1961 och 1962 inte varit särskilt stort.

Tabell V:3. Till polisen anmälda brott. Strafflagens kap. 24

Ort	År 1960	1961	1962
Gävle.....	67	192	68
Uppsala.....	202	299	295
Västerås.....	131	98	105

Om dessa siffror sammanhålles med det material, som här redovisats, förefaller det uppenbart att ett stort antal brott av

denna art inte anmäls till polisen. Redan det här insamlade materialet visar att den faktiska brottsligheten, d. v. s. det antal brott mot strafflagens kapitel 24, som begås, är mycket större än den registrerade brottsligheten, varmed här menas det antal brott mot strafflagens kapitel 24, som anmäls och registrerats av polisen i de berörda städerna.

Resultatet av denna del av provundersökningen visar att ett stort antal brott mot strafflagens kapitel 24 inte anmäls till polisen och registreras av denna. Större kännedom om den faktiska brottsligheten skulle kunna uppnås genom ett systematiskt utnyttjande av hos olika offentliga förvaltningar redan nu tillgängligt material angående skadegörelse.

VI. Varuhus

Bakgrund

Ändamålet med denna del av provundersökningen har varit att få en uppfattning om antalet butikstjuvar, som grips i varuhus och snabbköp och om de åtgärder som företas i samband därmed.

Den typiska butikstjuven har ofta beskrivits som en kvinna av medelklass, som har det gott ställt och som stjal av ett inre tvång. Gibbens⁷² skiljer mellan den professionelle butikstjuven, som stjal för att sälja tjuvgods och som t. o. m. kan stjäla på beställning, den vanlige kriminelle, som begår butiksstölder förutom andra typer av brott, impulstjuven, som anses stjäla under känslomässiga kriser, t. ex. vid graviditet eller menstruation samt slutligen kleptomannen. Denna indelning är baserad på engelskt material. Som Gibbens själv påpekat är indelningen inte klart avgränsad och kategorierna skjuter över varandra. Vad som verkar förvånande är att den unge kriminelle inte passar in i detta schema. Gibbens nämner vis-

serligen att det förekommer unga butikstjuvar men säger samtidigt att dessa utgör en minoritet. I USA däremot är åldersfördelningen en annan. Där dominerar åldersgruppen 16—23 år.

I den offentliga svenska kriminalstatistiken registreras butiksstölders dels som stöld och dels som snatteri och förekommer alltså inte som en självständig rubrik. Denna statistik ger därför inga upplysningar om antalet *butiksstölders* och *butikssnatterier*, som anmäls till och registrerats av polisen. I en nyligen färdigställd undersökning angående den faktiska kriminaliteten bland 9—14-åringar i Stockholm har Kerstin Elmhorn⁷³ dock funnit att drygt var tredje pojke har gjort sig skyldig till butiksstöld eller stöld från person. Det förefaller alltså rimligt att ställa frågan om inte den typiske butikstjuven snarare är en pojke, som snattar efter skoltid än en kvinnlig medelålders kleptomant.

Materialinsamling

Materialet angående butiksstölders insamlades genom samtal med varuhuspersonal både i de berörda städerna och i ett fall med en varuhuskedjas säkerhetschef. Kontakt togs även med AB Butikskontroll, den privata vaktfirma som utbildar och ställer kontrollanter till förfogande i varuhus i hela landet. Det av Arbetsgruppen mot butiksstölders⁷⁴ sammanställda materialet har även genomgått.

⁷² T. C. N. Gibbens: Theft from department stores. General report. Fourth International Criminological Congress. The Hague 1960.

⁷³ Kerstin Elmhorn: Den faktiska brottsligheten bland skolbarn i Stockholm. Stockholm. 1963. Stencil.

⁷⁴ Arbetsgruppen mot butiksstölders bildades under 1963 och bestod dels av representanter från inrikesdepartementet, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, polisen och riksåklagarämbetet och dels av representanter från Sveriges Köpmannaförbund, varuhuskedjor och kooperationen. Arbetsgruppen utarbetade vissa regler för åtgärder mot butikstjuvar.

Resultat

Enligt handelns egna företrädare är det omöjligt att bilda sig en uppfattning om antalet butiksstölderna under ett år. Man räknar med ett totalt svinn på 1 % av den totala omsättningen. Åtminstone en fjärdedel av detta svinn anses bero på butiksstölderna, d. v. s. att det skulle stjälas varor för i varje fall ca 60 miljoner kronor om året. En varuhuskedja räknar med, att det stjäls för omkring 6 miljoner kr årligen, d. v. s. 0,8 % av årsomsättningen. Man utgår då från att endast var tionde butikstjuv ertappas. En annan varuhuskedja uppger, att under räkenskapsåret 1962/63 ertappades 5 164 butikstjuvar. Värdet av det stulna uppgick till 75 000 kronor.

Kontrollen i varuhuset sköts till stor del av personal, som tillhandahålls genom AB Butikskontroll. Kontrollörerna är ofta medelålders deltidsarbetande hemmafruar. Kontrollpersonalen är instruerad att iaktta stor försiktighet. Det krävs absolut säkerhet för att en butiksstöld verkligen begåtts. Personalen har order att följa efter en eventuell misstänkt i varuhuset, för att vara säker på att denne inte betalat innan han lämnat varuhuset. Först då kontrollanten är övertygad om, att så inte skett, följer kontrollanten efter den misstänkte ut på gatan, legitimerar sig och ber den misstänkte följa med upp på varuhusets kontor. Om denne vägrar följa med, tillkallas omedelbart polis, i varje fall om det gäller en person över 15 år. På varuhusets kontor skrivs en liten rapport, som innehåller uppgift om namn, adress, ålder och gärningens art. Ett exemplar av denna rapport brukar arkiveras på varuhuset för kontroll av recidivister.

I fråga om ytterligare åtgärder visade sig praxis vara oklar. Personer under 15 år blev inte anmälda till polisen. Här kontaktades föräldrar eller lärare. Åtgärden antecknades på varuhusets rap-

port. Personer, som stulit flera gånger i varuhuset, eller sådana som bedömdes ha klart stölduppsåt, därför att de t. ex. hade extra fickor i kläderna, polisanmäldes omedelbart. När det gäller dessa två klart avgränsade grupper — de icke straffmyndiga och de professionella butikstjuvarna — förelåg ingen tvekan. De unga polisanmäldes aldrig och de professionella polisanmäldes alltid. För övrigt var inställningen oklar.

Som förut nämnts finns det inte några särskilda serier om butiksstölderna i riksstatistiken. Genom AB Butikskontroll och varuhuskedjornas huvudkontor kan vissa data framskaffas om antalet gripna butikstjuvar. En uppgift från en varuhuskedja som går ut på, att det under ett visst år greps 120 butikstjuvar i Gävle och endast 30 i Uppsala och Västerås, ger dock ingen meningsfull information. För att dessa siffror skall kunna tolkas och användas måste man samtidigt ha uppgift om antalet kontrollerade och bevakade timmar i relation till antalet försäljningstimmar. Vidare måste man kunna korrigera för eventuella skillnader i besöksfrekvensen mellan de kontrollerade och icke kontrollerade timmarna. Dessutom måste antalet gripna butikstjuvar ställas i relation till antalet besökare i butiken. Under denna provundersökning gjordes ett försök att få tillgång till sådana data, vilket dock visade sig vara omöjligt för närvarande.

Relationerna i fråga om antalet gripna butikstjuvar, antalet kontrolltimmar etc. kan uttryckas i följande formel:⁷²

⁷² I formeln har följande symboler använts:
 B_k = Antal besökande per kontrollerad timme
 $\bar{B}_k$ = Antal besökande per icke kontrollerad timme
 t_k = Antal kontrollerade timmar per år
 $\bar{t}_k$ = Antal icke kontrollerade timmar per år
 P_k = Antal ingripanden under kontrollerad försäljningstid.

$$P_k \left(\frac{1 + \frac{\bar{t}_k \cdot \bar{B}_k}{t_k \cdot B_k}}{t_k \cdot B_k + \bar{t}_k \cdot \bar{B}_k} \right)$$

Vid användande av denna formel måste förutsättas, att kontrollörerna arbetar med konstant effektivitet, och vidare att besöksfrekvensen är konstant under hela året. Under sådana förutsättningar skulle det vara möjligt att räkna fram det sannolika antalet gripna butikstjuvar under ett varuhus' hela försäljningstid under ett år, om alla försäljningstimmar kunde kontrolleras. Utifrån denna siffra skulle man senare kunna arbeta vidare för att söka få fram så fullständiga data som möjligt angående antalet butikstjuvar.

AB Butikskontroll har även framlagt en statistik, som rör antalet ingripanden per verksamhetsår. Inte heller denna statistik säger något om butiksstöldsfrekvensen. Däremot kan utläsas att AB Butikskontrolls kontrollörer i Stockholm ertappade sammanlagt 2 642 per-

soner år 1961 och 3 360 personer år 1962. Om man förutsätter, att AB Butikskontrolls ingripanden sker slumpmässigt kan man använda materialet för att få en uppfattning om de ertappades åldersfördelning även om man inte kan säga något om butiksstöldernas omfattning (tabell VI:1).

Det framgår av tabellen att det är de helt unga och personer i övre medelåldern, som tycks begå butiksstölder. Även Kerstin Elmhorns material visar att butiksstölder begås av många skolbarn. I Gibbens indelning av butikstjuvar, som är baserad på engelskt material och gäller personer, som blivit *straffade* för butiksstölder, spelade som nämnts inte den unga åldersgruppen någon större roll. Han⁷³ antyder dock, att det tillvägagångssätt, som varuhusetektiverna och annan kontrollpersonal använt, skulle medföra, att just de äldre patologiska och professionella butikstjuvarna i första hand blir upptäckta och anmälda

⁷³ T. C. N. Gibbens; A.a. sid. 7.

Tabell VI:1. Antal ingripanden av A B. Butikskontroll i Stockholm

År	Ålder								
	—14	15—19	20—29	30—39	40—49	50—59	60—69	70—79	80—89
1961									
Män i varuhus	375	103	45	54	79	57	50	22	2
Män i snabbköp	124	63	64	90	106	79	56	34	6
Åldersfördelning för män	499	166	109	144	185	136	106	56	8
Kvinnor i varuhus	170	70	43	63	61	89	83	36	2
Kvinnor i snabbköp	59	32	42	54	103	117	136	64	9
Åldersfördelning för kvinnor	229	102	85	117	164	206	219	100	11
1962									
Män i varuhus	504	149	50	46	46	42	25	8	—
Män i snabbköp	93	52	79	86	134	148	89	38	4
Åldersfördelning för män	597	201	129	132	180	190	114	46	4
Kvinnor i varuhus	279	154	64	48	56	70	46	14	3
Kvinnor i snabbköp	78	69	73	90	180	219	221	90	13
Åldersfördelning för kvinnor	357	223	137	138	236	289	267	104	16

till polisen och inte de unga butikstjuvarna.

Hos AB Butikskontroll hade man uppfattningen, att endast en mindre del av de ertappade butikstjuvarna polisanmäldes. Arbetsgruppen mot butiksstölder har distribuerat material med instruktioner, som bl. a. går ut på, att *alla* butikstjuvar, oavsett ålder och kön, skall polisanmälas. Enligt uppgift⁷⁴ i dagspressen har antalet butiksnatterier, som anmäls till Stockholmspolisen — vilken för en speciell statistik med en särskild rubrik för denna typ av brott — ökat med 100 % från första kvartalet 1963 till motsvarande period 1964. Denna ökning anses delvis bero på arbetsgruppens aktion, vilken dock tycks ha vunnit köpmännens gehör i mycket varierande utsträckning. Ett större varuhus i Stockholm gjorde t. ex. under kvartalet 223 anmälningar medan ett annat varuhus i samma storleksklass under samma period endast anmält 6 snatterier.

Konklusion

Av det framlagda materialet, som dock endast till en mycket liten del rör speciellt Gävle, Uppsala och Västerås, kan följande — för en eventuell senare undersökning — vägledande slutsatser dragas: Butiksstölder och butiksnatterier är brott, som i icke ringa grad begås av unga. Därför borde försök till upprättande av mera tillförlitliga serier angående butiksstöldernas omfattning ingå som ett led i en eventuell försöksverksamhet mot ungdomsbrott. Den ovan skisserade beräkningsmetoden skulle kunna prövas som ett möjligt förfaringssätt för att få en uppfattning om det sannolika antalet butikstjuvar, som skulle kunna gripas om alla försäljningstimmar på varuhusen kontrollerades.

VII. Sammanfattning

Den här refererade provundersökningen innebär ett försök till en inventering i Gävle, Uppsala och Västerås av primärdata angående kriminalitet och asocialitet som finns tillgängliga hos sådana myndigheter vilka icke lämnar uppgifter till den officiella kriminalstatistiken och vidare av förekomsten av sådana data hos enskilda företag. Här skall först ges en sammanfattning av resultatet från varje del av provundersökningen. Vidare skall redovisas analyser av samvariationer och av skillnader i material, som hämtats från olika myndigheter och från olika delar av undersökningen. Därefter följer ett försök till en syntes. Avslutningsvis görs en värdering av de konsekvenser resultatet från denna provundersökning kan få för en försöksverksamhet, som går ut på att förebygga kriminalitet och asocialitet bland ungdom och för möjligheterna att säkerställa resultatet av en sådan försöksverksamhet.

Barnavårdsnämnden

Barnavårdsnämnderna skall vidtaga åtgärder om en pojke eller en flicka på grund av brottsligt beteende, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga försörja sig, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel eller annan jämförlig anledning är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida. Det är dessa förutsättningar för ingripande, vilka har sin grund i barnets eget beteende, som varit föremål för undersökningen, d. v. s. antingen brottslig gärning eller vad som sammanfattningsvis kan kallas asocialt beteende.

Den del av undersökningen, som rör barnavårdsnämnderna, visade att cirka

⁷⁴ Dagens Nyheter 6 april 1964.

90 % av barnavårdsnämndernas ingripanden som gällde pojkar hade föranletts av ett eller flera *brott*. Resultatet var inte lika entydigt för flickornas vidkommande. Motsvarande värde ligger mellan 30 och 50 %.

Vidare visade denna del av provundersökningen att barnavårdsnämnderna får övervägande delen av sina ärenden från polisen. Det var dock vissa skillnader mellan de olika städerna. Man kan då fråga sig om variationerna mellan antalet ungdomar, som hade anmälts av polisen till barnavårdsnämnden i respektive stad och antalet ungdomar, som hade begått för barnavårdsnämnderna känd brottslighet var desamma. Pojkmaterialet analyserades statistiskt på denna punkt för att få klarlagt om skillnaderna var signifikanta eller med en viss marginal kunde förklaras bero på tillfälligheter.

Det förutsattes vid denna analys att städernas struktur var densamma och att kriminaliteten därför skulle vara densamma respektive undersökningsår och att polisen därför skulle anmäla lika stort antal pojkar till barnavårdsnämnden. Variationerna mellan antalet pojkar, som begått brott och som anmälts för brott i de tre städerna jämfördes först *parvis* och därefter i de tre städerna *samtidigt*. Jämförelserna gällde dels alla pojkar som hade begått för barnavårdsnämnden känd brottslighet och dels de 15—19-åriga pojkar, som begått brott respektive år.

Det visade sig vid de mellan städerna parvisa jämförelserna av de 15—19-åriga pojkarna att variationerna mellan Västerås/Uppsala — men däremot inte mellan Gävle/Uppsala och Gävle/Västerås — var signifikanta.⁷⁵ Det är alltså en signifikant skillnad mellan hela gruppen 15—19-åriga pojkar från 1950, 1955 och 1960 i Västerås och Uppsala, som anmälts för brott av polisen till barna-

vårdsnämnden i respektive stad. Om man däremot ser på antalet 15—19-åriga pojkar, som har begått för barnavårdsnämnden kända brott och anmälts av polisen till nämnden 1950, 1955 respektive 1960, så är skillnaderna signifikanta mellan Gävle/Uppsala⁷⁶ men inte i de två andra parvisa kombinationerna.

Vid den mellan städerna parvisa jämförelsen av *alla* pojkar, som begått för barnavårdsnämnden kända brott och anmälts av polisen, framkom det inga signifikanta skillnader. Om man däremot analyserade skillnaderna i variationerna mellan 1950, 1955 respektive 1960 så visade det sig vara signifikanta skillnader mellan Gävle/Uppsala⁷⁷ och Västerås/Uppsala.⁷⁸

Om alla tre städerna jämfördes samtidigt, framkom det betydliga men inte signifikanta skillnader både mellan hela antalet pojkar och de 15—19-åriga pojkarna. Om däremot undersökningsåren 1950, 1955 och 1960 jämfördes inbördes, visade det sig vara signifikanta skillnader mellan de tre städerna. Även detta gällde såväl för alla pojkar⁷⁹ som för de 15—19-åriga,⁸⁰ som begått brott och anmälts av polis till barnavårdsnämnd. Detta skulle — under de givna förutsättningarna — betyda att det år 1950, 1955 respektive år 1960 är signifikanta skillnader mellan det antal pojkar, som begår brott och registreras av polisen och vidare anmäls av denna till barnavårdsnämnderna i de tre städerna. Materialet tyder vidare på att det snarare är skillnaderna respektive undersökningsår mellan de tre städerna än skillnaderna mellan respektive undersökningsort, som är avgörande.

Man kan då fråga sig vad det är som

⁷⁵ $p = 0,05$

⁷⁶ $p = 0,002$

⁷⁷ $p = 0,02$.

⁷⁸ $p = 0,05$.

⁷⁹ $p = 0,002$.

⁸⁰ $p = 0,002$.

Tabell VII:1. Procentuell ökning av antalet poliser och antalet till barnavårdsnämnden av polisen anmälda pojkar uppdelade efter undersökningsort, år och typ av brott. År 1950 = 100 %

År.	Ort									
	Gävle			Uppsala			Västerås			
	Polis	I	II	Polis	I	II	Polis	I	II	
1950										
1955	+ 5,1	+ 72,2	+ 51,4	+27,3	+180,4	+109,1	+28,6	+162,1	+ 43,5	
1960	+17,9	+283,3	+237,2	+57,3	+480,0	+223,1	+72,7	+173,0	+208,2	

gör att polisens praxis är olika. Det är rimligt att förutsätta att instruktioner etc. varit någorlunda desamma i de tre städerna och vidare att polisens arbetsförhållanden har varit någorlunda identiska. Polisstyrkans numerär har dock inte varit densamma i alla tre städerna. Eftersom en del av den planerade försöksverksamheten går ut på att utvidga polisstyrkan numerärt i den eventuella försöksstaden har här gjorts ett försök att sammanställa den procentuella ökningen av antalet poliser och antalet till barnavårdsnämnden för brott anmälda ungdomar. Med polis menas här både ordnings- och kriminalpolis. Brotten har här indelats i två grupper. I *grupp I* har placerats sådana brott som fylleri, motorfordons- och cykelstölder och skadegörelse, som kan förutsättas försiggå på av polisen mera direkt kontrollerade områden och i *grupp II* sådana brott som stölder, inbrottsstölder och bedrägerier. Självfallet är denna indelning mycket grov (tabell VII:1).

Det visade sig att både antalet poliser och antalet till barnavårdsnämnden anmälda pojkar stiger. Men det är inte möjligt att se om den senare ökningen har något samband med ökningen av antalet poliser. Det är inte heller möjligt att — som i det inledningsvis omtalade New York-projektet — finna någon skillnad mellan olika typer av brott. Inte heller om man sorterar pojkmate-

rialet efter antal brott — 1 brott respektive ≥ 2 brott — får man fram något samband mellan ökningen av antalet poliser och antalet pojkar, som begått 1 respektive ≥ 2 brott. Det är dock tänkbart att man hade kunnat få fram ett sådant samband om man exakt känt till hur stor del av polisstyrkan i Gävle, Uppsala och Västerås, som användes till spaning och arbete med ungdomsbrottslingar och vidare om det hade kunnat upplysas hur stor del av polisstyrkans förstärkning i respektive stad, som under 1950-talet hade satts in på detta arbete.

Barnavårdsundersökningen visade alltså att barnavårdsnämnderna fick den övervägande delen av sina ärenden från polisen. Detta innebär att barnavårdsnämnderna inte genom sin verksamhet får kännedom om något större antal kriminella handlingar, som inte redan förekommer i polisens anmälningsstatistik. Även om undersökningen alltså på denna punkt inte givit något nytt material angående omfattningen av den icke registrerade kriminaliteten, ger dock det insamlade materialet en mera detaljerad information än tidigare kriminalstatistiska och socialstatistiska data. Det från barnavårdsnämnderna insamlade materialet har bearbetats så att det är jämförbart med tillgängliga kriminalstatistiska serier. Det har även närmare analyserats så att vissa skillna-

der dels mellan barnavårdsnämndernas praxis i Gävle, Uppsala och Västerås och dels mellan olika typer av brottsligt beteende i de tre städerna undersökningssären 1950, 1955 och 1960 har kunnat fastställas.

Det framgår t. ex. av materialet att barnavårdsnämnden i Gävle 1960 ingriper mot cirka 2 % av alla pojkar under 20 år medan motsvarande värde i Uppsala och Västerås är cirka 3 %. Ökningen under 1950-talet har emellertid varit störst i Uppsala. År 1950 ingrep man där mot cirka 1 % av pojkarna medan motsvarande värde i Västerås var 2 %.

En annan skillnad framkommer om man ser på nämndernas praxis när det gäller de 5—9-åriga. I Västerås ingriper nämnden relativt ofta även mot 5—9-åriga barn medan nämnderna i Uppsala och Gävle vidtar åtgärder först från 10-årsåldern och uppåt.

Den typ av kriminalitet, som de unga gjort sig skyldiga till och som anmälts till barnavårdsnämnden, skiftar i de tre städerna. Även om tillgreppsbrottlighet överallt dominerar, så har i Gävle och Västerås allt fler av de pojkar som anmälts till barnavårdsnämnderna — räknat från 1950 till 1960 — varit med om antingen stölder eller inbrottsstölder medan detta inte gäller för Uppsala.

Också i fråga om antalet brott framkommer skillnader i de tre städerna. I Gävle har allt fler pojkar — fortfarande räknat från 1950 till 1960 — begått ≥ 2 brott i stället för 1 brott. I Uppsala blir det däremot allt färre ungdomar under 1950-talet, som begår ≥ 2 brott och i Västerås blir det färre 10—14-åriga men däremot flera 15—19-åriga, som har begått ≥ 2 brott.

Barnavårdsnämnderna kan också ingripa på grund av *asocialt beteende*. Den föreliggande undersökningen har också kunnat belysa det sätt på vilket

barnavårdsnämnderna utnyttjat denna möjlighet till ingripande. Antalet ärenden är relativt litet men undersökningen har dock kunnat bidra till en närmare avgränsning av begreppet asocialitet. Asocialt beteende utgör nästan aldrig anledning till ingripande mot pojkar men används i viss utsträckning mot flickorna. Med asocialt beteende hos flickor menas antingen utespring eller prostitution, men även rymning hemifrån och skolk betecknas som anledning till ingripande.

Skolan

Lärarna skall anteckna i ett särskilt protokoll, när en elev skolkar. Den del av undersökningen, som gäller skolan, har omfattat en inventering av antalet barn, som skolkat i grundskolan i Gävle, Uppsala och Västerås under skolåren 1950—51, 1955—56 och 1960—61. Skolk har här uppfattats som ett asocialt beteende, som kan betraktas som en farosignal för ett senare kriminellt beteende.

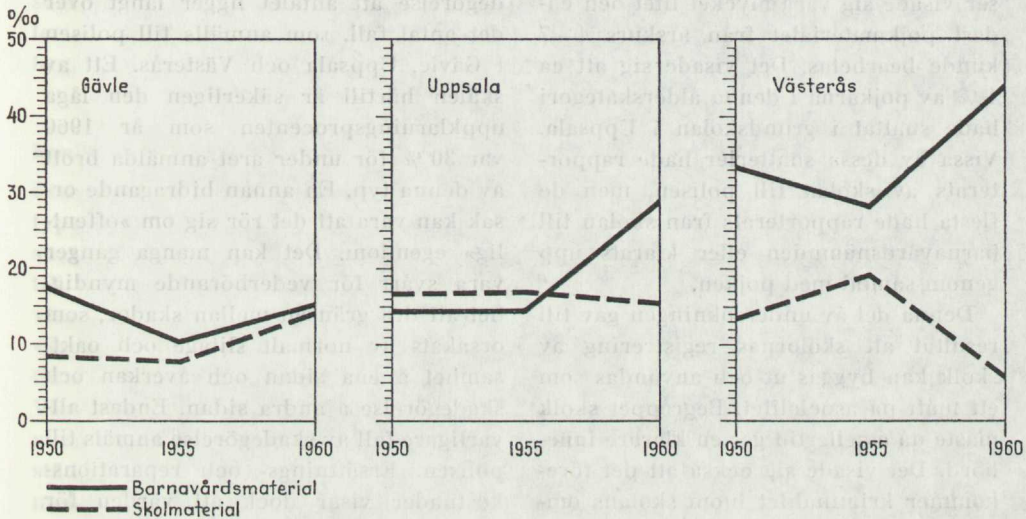
Undersökningen visar att skolk förekommer i icke ringa grad i grundskolan och att vissa skillnader föreligger mellan registreringsfrekvensen i de tre städerna. I Gävle stiger skolornas registrering av skolk om man jämför undersökningresultaten från 1950—1951 med dem från läsåret 1960—61, i Uppsala är skolornas registrering av skolk i stort sett oförändrad medan den däremot sjunker starkt i Västerås.

Under förutsättning att antalet barnavårdsingripanden kan betraktas som ett mått för samhällets reaktioner mot social missanpassning och att skolans registrering av skolk kan betraktas som ett annat mått på samhällets reaktion mot anpassningssvårigheter, kan dessa båda mått eller serier jämföras. Vid en sådan jämförelse visar det sig att dessa båda olika samhällsreaktioner har använts i olika grad i de tre städerna.

Tabell och diagram VII:2. Antal pojkar i åldern 10—14 år per 1 000 i respektive åldergrupp mot vilka barnavårdsnämnden förelagit vissa ingripande och antal pojkar i årskurserna 4—7 per 1 000 i respektive åldersgrupp, som skolan registrerat för skolk, uppdelade efter undersökningsort och år⁸¹

År	Ort											
	Gävle				Uppsala				Västerås			
	Barnav. mat.		Skolmat.		Barnav. mat.		Skolmat.		Barnav. mat.		Skolmat.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1950.....	21	17,6	6	8,4	25	14,3	18	16,8	57	33,5	14	13,5
1955.....	18	10,3	10	7,7	34	14,4	29	17,0	72	28,2	36	19,1
1960.....	35	15,2	24	14,1	86	29,0	32	15,6	150	44,1	15	5,9

Materialet har — trots att antalet personer i varje grupp är litet — kunnat analyseras statistiskt. En korrelationsanalys visade en signifikant negativ korrelation mellan antalet barnavårdsingripanden och antalet registreringar av skolk i Uppsala⁸² och i Västerås⁸³. I Gävle⁸⁴ däremot var sammanhanget oklart.

Vad innebär detta? Det förutsattes vid analysen att ungdom i åldern 10—14 år är ungefär lika kriminell, asocial och missanpassad i de tre städerna och vidare att den ökning av kriminalitet och

asocialitet, som enligt de officiella statistiska serierna skett i de tre städerna under 1950-talet ger en riktig bild av utvecklingstendensen. Det förutsattes även att både barnavårdsnämnd och

⁸¹ Barnavårds- och skolmaterialet har jämförts trots att undersökningsperioderna inte är helt identiska. Barnavårds-material från år 1950 har t. ex. jämförts med skolmaterial från skolåret 1950—51. Då jämförelsen endast rör utvecklingen i stora drag, har detta ingen betydelse för det här framlagda resultatet.

⁸² $r = -0,99$.

⁸³ $r = -0,99$.

⁸⁴ $r = -0,54$.

skola i stigande grad i alla tre städerna under 1950-talet ingriper mot tecken på social missanpassning. Provundersökningen visar att så endast varit fallet i Gävle medan antalet barnavårdsingripanden och antalet registreringar av skolk i Uppsala och Västerås står i omvänt förhållande till varandra.

Förutom en genomgång av registrerat skolk i grundskolans dagböcker omfattade skolundersökningen en enkät, där klasslärarna tillfrågades dels om skol-frekvens under de sista tre terminerna och dels om brott på skolans område. Antalet rapporterade brott eller förseelser visade sig vara mycket litet och endast pojkmaterialet från årskurs 4—7 kunde bearbetas. Det visade sig att ca 1 % av pojkarna i denna ålderskategori hade snattat i grundskolan i Uppsala. Vissa av dessa snatterier hade rapporterats av skolan till polisen, men de flesta hade rapporterats från skolan till barnavårdsnämnden eller klarats upp genom samtal med pojken.

Denna del av undersökningen gav till resultat att skolornas registrering av skolk kan byggas ut och användas som ett mått på asocialitet. Begreppet skolk måste då emellertid ges en klarare innebörd. Det visade sig också att det förekommer kriminalitet inom skolans område, som inte anmäls till polisen eller till andra myndigheter.

Ungdomsgårdarna

Från ungdomsgårdarna i Gävle, Uppsala och Västerås har ett visst material insamlats angående omfattningen av asocialt beteende och antalet brott och förseelser, som begås på gårdarna. En viss registrering av för ungdomsgårds-verksamheten störande uppförande har skett i Uppsala men denna registrering befinner sig ännu på försöksstadiet och har inte företagits så systematiskt att

materialet kunnat närmare bearbetas. Dock visar redan det material som föreligger, att det är möjligt att genom ungdomsgårdarna insamla för en försöksverksamhet relevant material.

Vissa offentliga förvaltningar

Av det material, som insamlats från sådana organ som televerk, kommunala tekniska verk och parkförvaltningar framgår att skadegörelse är en typ av brott, som ofta inte anmäls till polisen eller andra myndigheter. Dessa organ kan rapportera om så många fall av skadegörelse att antalet ligger långt över det antal fall, som anmälts till polisen i Gävle, Uppsala och Västerås. Ett av skälen härtill är säkerligen den låga upplärningsprocenten som år 1960 var 30 % för under året anmälda brott av denna typ. En annan bidragande orsak kan vara att det rör sig om »offentlig» egendom. Det kan många gånger vara svårt för vederbörande myndighet att dra gränsen mellan skador, som orsakats av normalt slitage och oakt-samhet å ena sidan och åverkan och skadegörelse å andra sidan. Endast allvarligare fall av skadegörelse anmäls till polisen. Ersättnings- och reparationskostnader visar dock att värden för stora belopp förstörs årligen.

Denna del av provundersökningen har visat att det förekommer en typ av brott — skadegörelse — som i stor utsträckning inte anmäls till de statistikförande myndigheterna. Genom en systematisk insamling av data i samarbete med de berörda förvaltningarna borde det vara möjligt att komma fram till mer tillförlitliga upplysningar om det verkliga antalet skadegörelser.

Varuhus

Den del av undersökningen, där varu-husen tagits som utgångspunkt för in-

samling av data har visat att ännu en typ av brott — snatteri — förekommer i stort antal utan att rapporteras vidare. Antalet till polisen icke anmälda brott tycks vara stort. Det faktum att man från varuhusens sida inte kan uppskatta omfattningen av »normalt» svinn, gör det svårt att få en bild av varuhusstöldernas omfattning. I undersökningen har framlagts förslag till en beräkningsmetod, som kunde göra det möjligt att uppskatta det sannolika antalet personer, som begår butiksstölder och snatterier i ett bestämt varuhus. Vidare har redovisats ett material från Stockholm som tyder på att butiksstölder och snatterier är en typ av brott, som i hög grad begås av unga.

Konklusion

Provundersökningen har visat att vissa typer av brott som skadegörelse och snatteri i stor omfattning inte anmäls till polisen. Det har vidare kunnat påvisas relevanta skillnader mellan barnavårdsnämndernas praxis å ena sidan i Gävle och Uppsala och å andra sidan i Västerås. Även skolmaterialet tyder på vissa skillnader i praxis mellan de tre städerna. Samma tendens går igen i det material, som insamlats från olika offentliga organ angående skadegörelse.

Man kan tänka sig olika förklaringar till dessa skillnader. En förklaring kunde vara att Västerås är en mera utpräglad industristad än Gävle och Uppsala. En annan möjlig förklaring, som inte tidigare berörts, kan vara att ett speciellt samarbete etablerades i Västerås⁸⁵ mellan domstol, polis, åklagare, barnavårdsnämnd och skola mot slutet av 1950-talet. Detta samarbete kan möjligen ha inverkat på registreringen av kriminalitet och asocialitet. I materialet finns ett exempel, som visar att en förändrad inställning till ett brott —

butikssnatteri — kan medföra en ökning av den registrerade kriminaliteten. Detta exempel är dock hämtat från Stockholm.

Provundersökningens konsekvenser för en eventuell försöksverksamhet

Provundersökningen är en punktundersökning. Det har därvid endast varit möjligt att insamla och redovisa material från vissa myndigheter och företag. Frågan om ungdomsfylleriets omfattning har t. ex. av i inledningen redovisade skäl inte kunnat belysas. Endast barnavårds- och skolmaterialet kan sägas visa något om utvecklingen under 1950-talet men resultatet pekar ändå i riktning mot vissa icke alltid beaktade förhållanden.

Undersökningen har givit vid handen att ett par typer av brott i stor utsträckning inte anmäls till polisen. Den ena typen av brott är skadegörelse på offentlig egendom. Den svåra gränsdragningen mellan straffbar och icke straffbar handling tycks här medföra att de ansvariga myndigheterna ofta underlåter att anmäla vad som dock misstänks vara åverkan eller skadegörelse. Den andra typen av brott är butiksstölder, där butiks- och varuhusinnehavare av affärsmässiga skäl — i varje fall under 1950-talet — inte varit intresserade av att anmäla annat än uppenbart grova stölder. Eventuella förluster har inkalkylerats under normalt svinn.

Det är möjligt att t. ex. en förändring av televerkens anmälningspraxis angående skadegörelser i telefonhytter skulle framkalla en sådan förändring i registreringsfrekvensen av brott av denna typ, att en eventuell faktisk minskning, som framkallats av en försöksverksamhet, inte skulle märkas. Den registrerade kriminaliteten skulle kunna förbli oför-

⁸⁵ Se bilaga 1 under Västerås.

ändrad. Att en förändrad inställning från varuhusens sida har framkallat förändringar i den registrerade kriminaliteten har — som flera gånger tidigare påpekats — kunnat påvisas i samband med aktionen mot butiksstölder.

Det är därför nödvändigt att ytterligare undersöka förekomsten av *icke* registrerad kriminalitet så att eventuella

förändringar i den registrerade kriminaliteten, som beror på förändrad registreringspraxis hos myndigheter och/eller ändrad anmälningsbenägenhet hos enskilda och företag kan hållas under kontroll och värderas vid en bedömning av resultatet av en eventuell försöksverksamhet mot ungdomsbrottslighet.

Karlsson

Kriminalstatistiska mått på behandlingseffekten

Av professor Gösta Carlsson

Uppgiften

Om en serie åtgärder mot ungdomsbrottslighet och asocialitet sätts in i en viss stad, »experimentstaden», blir det då möjligt att avläsa effekten genom jämförelse med ett antal »kontrollstäder» i avseende på de vanliga kriminalstatistiska serierna? Under vilka förhållanden kan man räkna med pålitliga resultat — positiva eller negativa — med denna metod?

Den utredning av frågan som redovisas i det följande är begränsad till några *brottsstatistiska serier*; i någon mån kommer *fylleristatistiken* att beröras. Det förutsätts att experimentet, för att kunna betecknas som framgångsrikt, bl. a. bör verka nedpressande på dessa serier. Härutöver kan givetvis andra effekter förekomma och bedömas som väsentliga; det är under alla förhållanden önskvärt att de slutsatser som nås via kriminalstatistiken verifieras med annat material.

I det följande antas att *experimentet ej avsevärt ändrar förhållandet mellan den faktiska brottsligheten och den statistiskt redovisade*. Sker så, genom att försöksverksamheten leder till att brott i större utsträckning än förut blir anmälda och registrerade, inträffar en missvisande höjning av brottsiffrorna, eller en faktisk sänkning kan döljas och siffrorna förblir vid den gamla nivån, eventuellt framträder sänkningen försvagad. Den här framlagda utred-

ningen kastar inget ljus över denna fråga.

Använda serier

På de statistiska serierna bör ställas kravet att de skall avspegla 1950-talets starka stegring av kriminaliteten med möjligast jämna tidskurvor, så att inte kurvan för en enskild stad visar alltför starka svängningar och svårförklarliga särdrag. Efter ett ganska omfattande preliminärt arbete har ett sammanfattande *allmänt kriminalitetsindex* framställts enligt nedan angivna metod.

1. Fyra primära serier har bildats:

- a) Inbrott
- b) Stöld (utom inbrott) samt snatteri
- c) Skadegörelse
- d) Motorfordonstillgrepp.

Antal brott komna till polisens kännedom inom respektive kategori har satts i relation till medelfolkmängden samma år. Brotten kan givetvis inte grupperas efter gärningsmannens ålder men en stor del kan förutsättas begångna av ungdom. Ur denna synpunkt kunde det vara försvarligt att relatera brottsvolymen till antalet ungdomar i åldern 15—20 år, eventuellt endast manlig ungdom i denna ålder, så som skett med ungdomsfyllerisiffrorna. Åldersfördelningar är emellertid ej tillgängliga utom vid folkräkningstillfällena 1950 och 1960.

2. Var och en av de fyra serierna har ombildats till en indexserie genom att

medelvärde för de 10 städerna för den givna brottskategorien och år 1955 satts till 100.

3. För varje stad och år har det allmänna kriminalitetsindex bildats genom att de fyra delindex summerats och dividerats med 4. Det allmänna index är följaktligen medeltalet av delindex; för enskilda städer kommer det att ha värden strax över eller under 100 år 1955, med lägre värden i början av 1950-talet och högre i slutet. Genom den föregående indexbildningen kommer de fyra delserierna att väga ungefär lika mycket i totalindex. Stickprovsmässiga beräkningar visar en ganska måttlig korrelation mellan delindex, d. v. s. en ganska måttlig tendens för städer som ligger högt i avseende på ett delindex att också göra det i avseende på de andra. Bildandet av totalindex betyder därför en utjämning av serierna. För enskilda städer blir »topp-» och »bottenår» inte så framträdande i totalindex som i delindex. Totalindex återges i tabell 3.

4. Fortfarande är emellertid kurvorna något ojämna. I diagrammen har därför *glidande medeltal* av 3 år använts. Varje enskild stads kurva har jämförts med genomsnittet för de 10 städerna. I diagrammen har också lagts in gränserna för $\pm 30\%$ avvikelse från genomsnittsvärdena. De glidande medeltalskurvorna har ett jämnt förlopp som underlättar bedömningen av skillnader. Det bör emellertid observeras att detta har vunnits till det priset att en effekt i nedpressande riktning måste ha verkat i 3 år innan den blir fullt synlig på den glidande medeltalskurvan.

Två typer av fel

Det samlade materialet skall användas för att bedöma riskerna för felslut vid

tolkningen av brottsstatistiken från en experimentstad. Två slags fel kan förekomma:

1. Fel i »*optimistisk*» riktning (*O-fel*). En tillfälligt uppträdande nedgång tolkas som resultat av experimentet.

2. Fel i »*pessimistisk*» riktning (*P-fel*). En reell minskningstendens maskeras av en tillfälligt uppträdande stegring och förbises.

I båda fallen uppstår felet genom verkan av tillfälliga eller i varje fall okontrollerbara faktorer. En inbrottsliga är intensivt verksam och ger en höjning i statistiken, den sprängs nästa år och en lika plötslig sänkning inträder. Enda möjligheten att bedöma felens sannolika storlek är att bygga på 1950-talets statistiska erfarenhet. I diagrammen med de utjämnade tidskurvorna för det allmänna kriminalitetsindex har gränserna för 30% avvikelse uppåt och nedåt, räknat från kurvan över medeltalet för de 10 städerna, lagts in. Eftersom det rör sig om procentuella avvikelser vidgas intervallet på den absoluta skala som används i diagrammen. 30-procentsgränsen är givetvis godtycklig men visar sig relativt väl vald med hänsyn till de sannolikhetsnivåer som konventionellt brukar användas. Endast en stad, Eskilstuna, visar utjämnade värden under gränsen — 30% . Sex på varandra följande observationer ligger under gränsen, sammanlagt finns för de 10 städerna 100 observationer. Dessa är givetvis inte alla oberoende eftersom delvis samma årsvärden ingår i näraliggande punkter på kurvan. För varje stad finns emellertid 4 oberoende 3-årsmedeltal. Av dessa 40 värden ligger 2 utanför nedre gränsen, alltså 5% . Bedömt med hjälp av 1950-talets värden är en avvikelse nedåt med 30% signifikant på 5-procentsnivån; sannolikheten att en så stor eller större avvikelse

skall uppkomma utan speciella kända åtgärder är omkring 5 %.

Över den övre gränsen ligger endast en observation, Linköping 1951—53. Det betyder att alla observationer utanför 30-procentsgränserna ligger i början av perioden. De utsatta gränserna är med andra ord för snäva i början av perioden och för vida i slutet för att svara mot 5-procentsnivån. Detta intryck bestyrks om man beräknar standardavvikelsen (σ), d. v. s. ett mått som anger variationen mellan de 10 städerna vid några olika tidpunkter.

Tabell 1. Standardavvikelse för allm. krim. index.

År	Standardavvikelse
1950/52	15,5
1953/55	16,3
1956/58	15,2
1959/61	20,0

I procent, d. v. s. i förhållande till medeltalet, är variationen mindre i slutet av 1960-talet än den var i början. Om denna tendens blir bestående kan snävare gränser, eventuellt ± 20 %, ut sättas utan att observationerna utanför gränserna blir vanligare. Härmed är frågan om O-felen löst; dessa beror på spontant uppträdande starka minusvärden som feltolkas som utslag av behandlingen. Ställer man upp kravet att en observation skall avvika nedåt mer än 30 % (eventuellt 20—25 %) blir sannolikheten för O-fel omkring 5 %.

P-felen uppkommer då en stads värde ligger abnormt högt genom okontrollerade störningar. Även om det genom experimentet pressas ned kan det fortfarande ligga över gränsen — 30 % och måste i så fall enligt spelreglerna klassificeras som »normalt». Hur ofta P-fel uppträder beror, utom på de valda gränserna för avvikelser på hur stark den reella sänkningen genom experimentet är. Om man antar att denna

är 50 %, så att kriminalitetsindex genom experimentet går ner till hälften av vad det annars skulle ha varit, blir P-felen i föreliggande fall sällsynta. Endast en observation, Linköping 1951/53, är sådan att ett P-fel skulle begås.

Kan gränserna för okontrollerade variationer dras snävare, exempelvis vid ± 20 %, bör det vara möjligt att med några få procent P-fel upptäcka behandlingseffekter som innebär en nedpressning av cirka 40 %. Svagare effekter än denna är det tvivelaktigt om den statistiska analysen av framtida serier blir i stånd att avslöja, men det förefaller också diskutabelt om svagare effekter är av praktiskt intresse med hänsyn till försökets omfattning och kostnader.

Det är säkerligen klokt att inte förut sätta en alltför gynnsam utveckling av felgränserna. Visserligen talar den hit tillsvarande utvecklingen för att de blir snävare, och det finns allmänna skäl att finna detta naturligt. Stegring i kriminalitetsfrekvens innebär bl. a. att brottsligt beteende i högre grad blir mass-beteende, med fler individer än förr engagerade, och med mindre spelrum (relativt) för tillfälligheter. Å andra sidan är de bearbetade tidsserierna korta. Det bör särskilt observeras att den senaste treårsperioden 1959/61 uppvisar ganska starka stegringar för Gävle och Uppsala som för upp dem på en nivå som inte ligger långt under + 30 %; spridningsvärdet har därigenom blivit högre.

O-fel och P-fel är givetvis inbördes beroende; minskas sannolikheten för O-fel genom att vidare felgränser utmätts, ökas sannolikheten för P-fel och omvänt.

Trots att analysen bygger på tids serier har den rent siffermässiga kalkylen över felrisker inte egentligen byggt på avvikelsernas tidsföljd; det är

möjligt att man kan komma något längre genom att studera »gången» i de enskilda städernas avvikelser från medeltalet av 10 städer. De nu tillgängliga tidsserierna förefaller för korta för detta. Utvecklingen bör givetvis fortlöpande studeras fram till den tidpunkt experimentet påbörjas.

Fylleristatistiken

Siffror över antalet personer under 21 år gripna för fylleri har varit tillgängliga för de 10 städerna men först från och med 1956. De bör relateras till antalet män 15—20 år; endast för folkräkningensåren är denna siffra känd. I tabell 2 redovisas relativtalet. Variationen är påfallande stor mellan städerna och det

finns ingen starkare tendens till samvariation med det allmänna kriminalitetsindex. Tills vidare bör denna statistik användas för kompletterande bedömning av experimentets effekt men ej byggas in i kriminalitetsindex.

Tabell 2. Personer under 21 år gripna för fylleri per 100 män 15—21 år. 1960/61

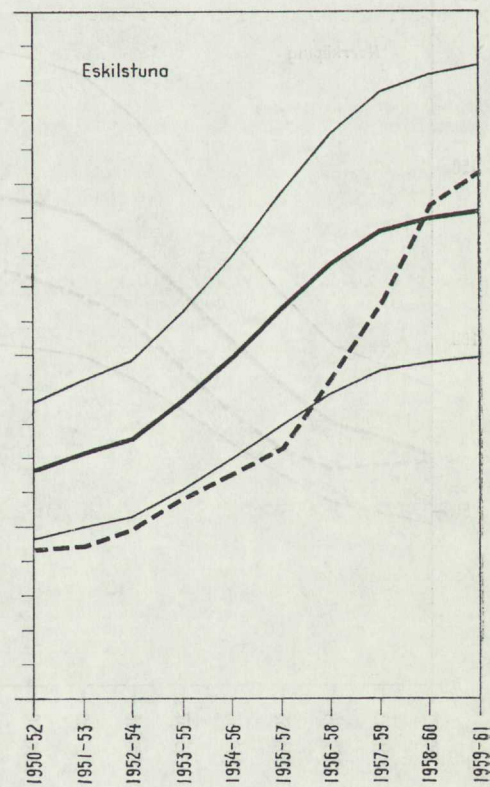
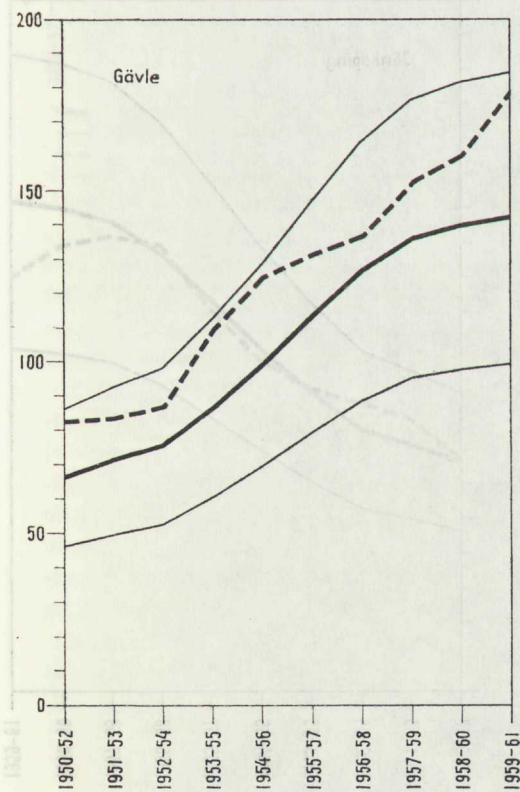
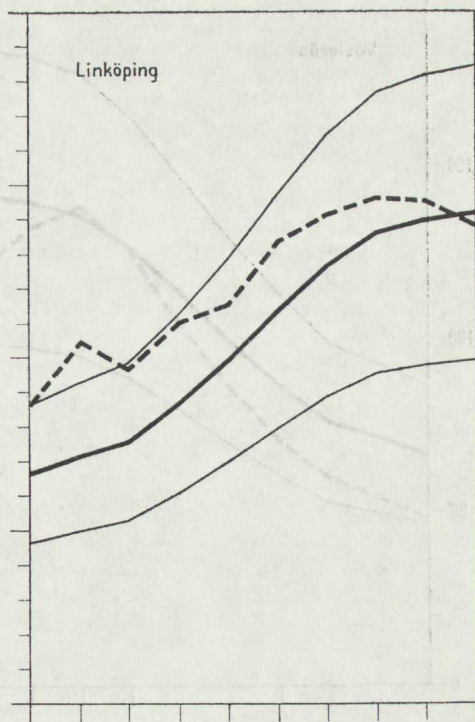
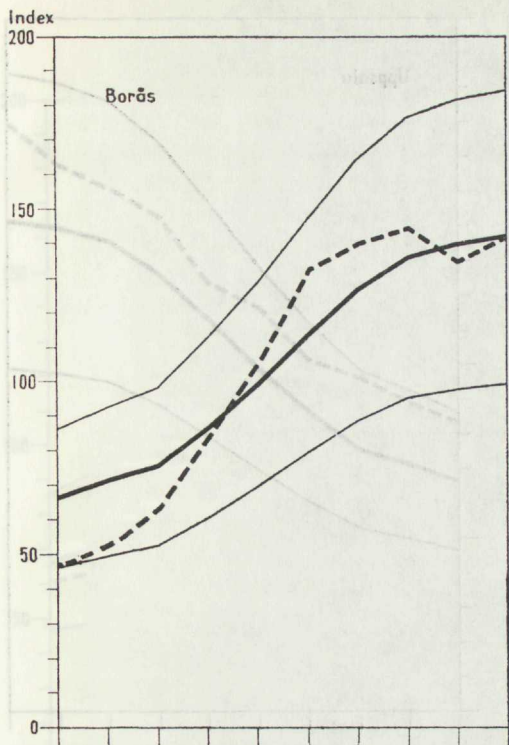
Gävle.....	76,5
Västerås.....	52,0
Linköping.....	45,1
Hälsingborg.....	49,4
Örebro.....	89,3
Uppsala.....	59,2
Borås.....	60,3
Norrköping.....	86,6
Jönköping.....	32,3
Eskilstuna.....	39,0

Tabell 3. Allmänt kriminalitetsindex

Stad	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Norrköping.....	67	68	58	64	66	75	97	106	113	120	121	125
Jönköping.....	64	68	72	97	81	86	121	126	140	129	119	113
Gävle.....	89	90	68	92	101	135	138	121	151	185	145	208
Eskilstuna.....	48	44	38	52	59	65	73	81	127	137	168	157
Borås.....	50	44	47	66	79	109	128	161	131	142	131	152
Linköping.....	66	104	88	120	80	129	134	136	152	148	134	131
Örebro.....	61	59	62	73	96	104	119	120	134	121	136	126
Hälsingborg.....	76	80	87	66	82	103	106	141	131	149	156	145
Västerås.....	43	49	52	61	66	85	106	122	149	145	103	111
Uppsala.....	68	87	94	86	108	110	131	131	167	157	150	204
Genomsnitt 10 städer.....	63	69	67	78	82	100	115	125	140	143	136	147

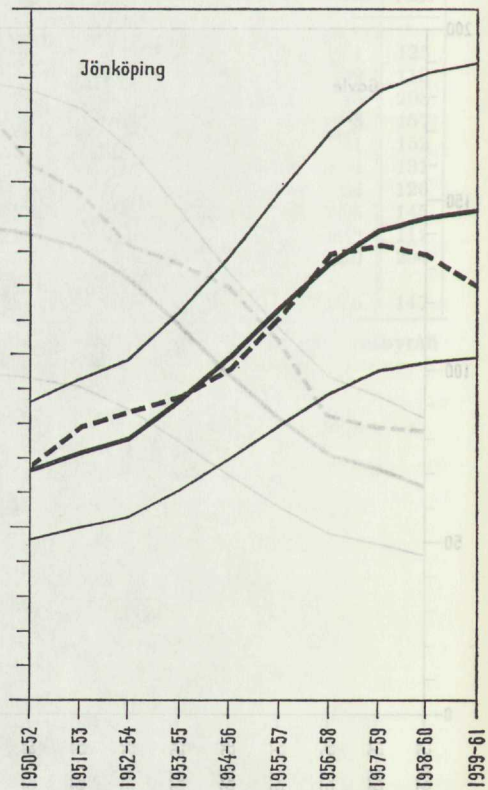
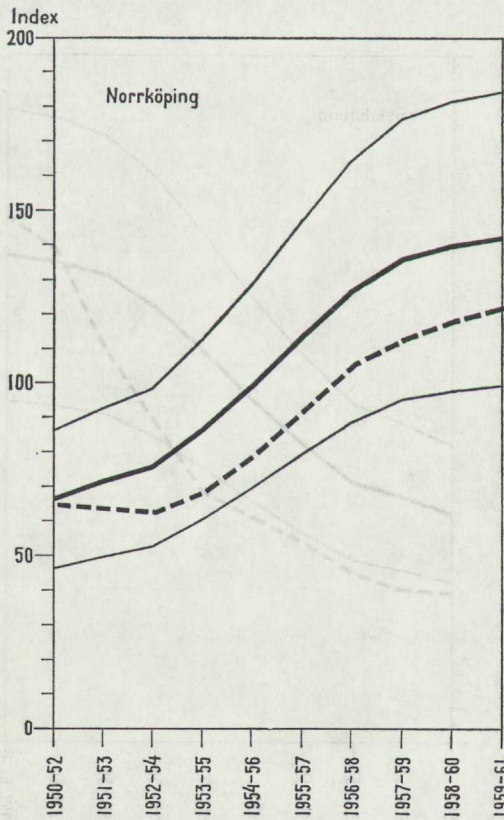
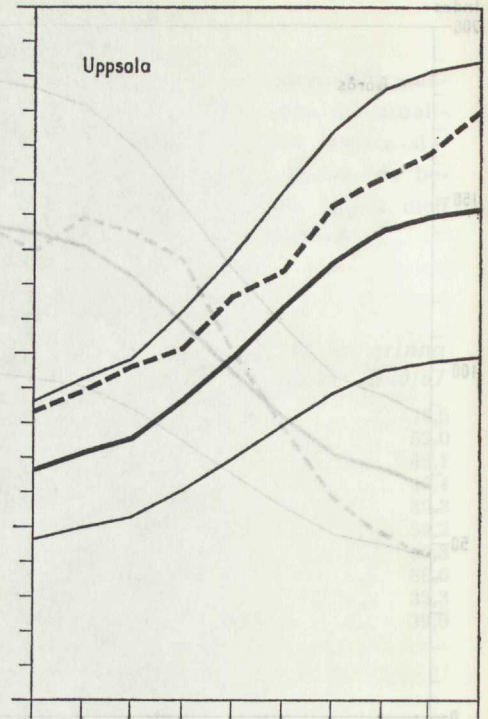
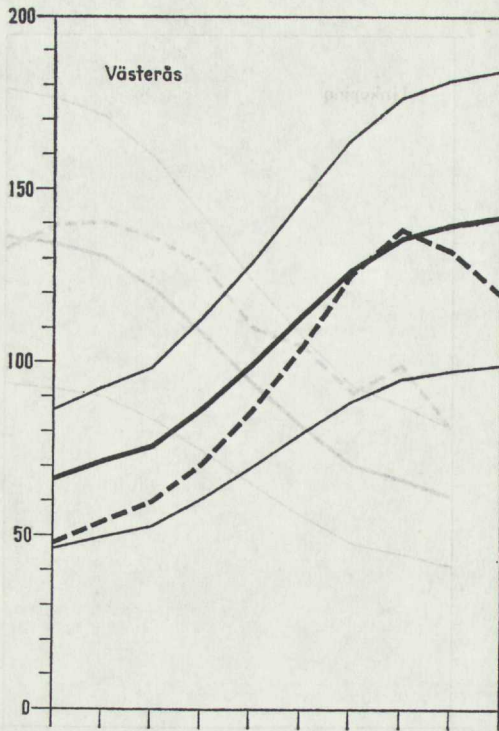
¹ Det kriminalstatistiska grundmaterialet har tillhandahållits av statistiska centralbyrån och sammanställts av docent Knut Sveri. Se bilaga 5.

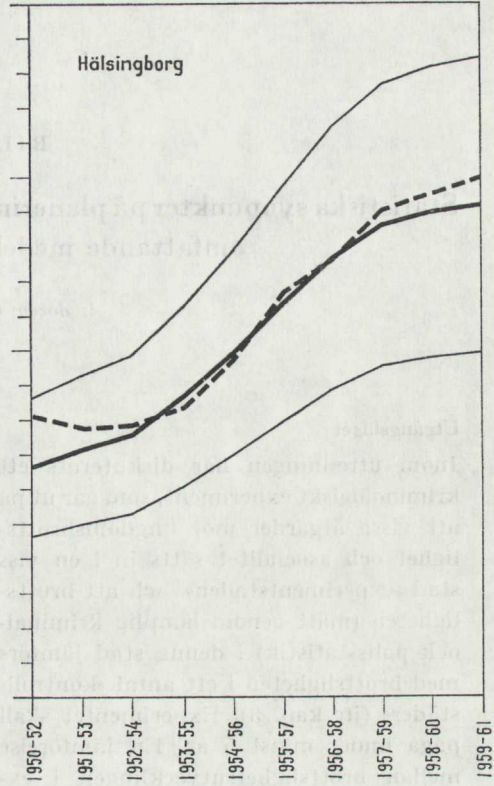
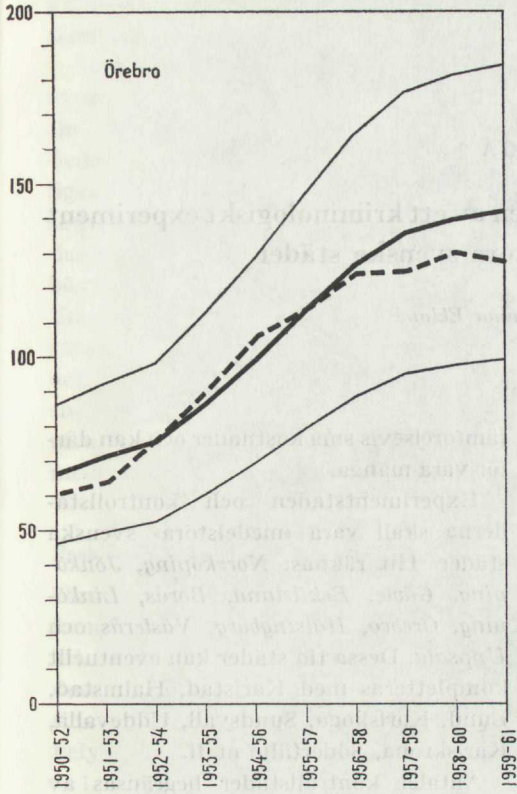
- Genomsnitt för de 10 städerna
- - - Genomsnitt för de 10 städerna $\pm 30\%$
- · · Respektive stad

— Genomsnitt för de 10 städerna
 - - - Genomsnitt för de 10 städerna $\pm 30\%$
 ···· Respektive stad

— Genomsnitt för de 10 städerna
 - - - Genomsnitt för de 10 städerna ± 30 %
 ···· Respektive stad

BILAGA 9

Statistiska synpunkter på planeringen av ett kriminologiskt experiment omfattande medelstora svenska städer

Av docent Gunnar Eklund

Utgångsläget

Inom utredningen har diskuterats ett kriminologiskt experiment, som går ut på att vissa åtgärder mot ungdomsbrottslighet och asocialitet sätts in i en viss stad »experimentstaden» och att brottsligheten (mätt genom lämplig kriminal- och polisstatistik) i denna stad jämförs med brottsligheten i ett antal »kontrollstäder» (jfr kap. 3). Experimentet skall pågå under minst 5 år. En jämförelse mellan brottslighetsutvecklingen i experimentstaden och i kontrollstäderna under denna period bör resultera i att man rekommenderar ett av följande alternativ:

1. Insättande av åtgärder (helt eller delvis) även i kontrollstäderna.
2. Avbrytande av experimentet t. ex. därför att åtgärderna varit helt utan verkan eller därför att deras verkan ej kompenserar den merkostnad som de för med sig.
3. Fortsatt experimenterande.

Det vore ur statistisk synpunkt önskvärt att experimentet kundeföras i mer än en stad; i så fall skulle risken vara mindre för att experimentet utmynnar i rekommendationen: fortsatt experimenterande. Experimentet är emellertid förknäat med så stora kostnader att man har råd med endast en experimentstad. Kontrollstäderna däremot för med sig

jämförelsevis små kostnader och kan därför vara många.

Experimentstaden och kontrollstäderna skall vara »medelstora» svenska städer. Hit räknas: *Norrköping, Jönköping, Gävle, Eskilstuna, Borås, Linköping, Örebro, Hälsingborg, Västerås* och *Uppsala*. Dessa tio städer kan eventuellt kompletteras med *Karlstad, Halmstad, Lund, Karlskoga, Sundsvall, Uddevalla, Karlskrona, Södertälje* m. fl.

Antalet kontrollstäder begränsas av följande skäl:

1. Ingen av storstäderna Stockholm, Göteborg eller Malmö kan av kostnads-hänsyn komma i fråga som »experimentstad» och bör därför ej heller utgöra »kontrollstäder». Brottsligheten och dess utveckling kan dessutom komma att uppvisa ett avvikande mönster för dessa storstäder i förhållande till de medelstora städerna.

2. Orter med mindre än 50 000 invånare (eller 40 000 eller 30 000) bör ej komma i fråga. I sådana orter är brottsligheten troligen ej så utbredd som i de medelstora städerna och det är av mindre intresse att veta vad det kriminalpolitiska experimentet kan tänkas ha för effekt bland dessa »små» orter.

3. Genom ett medtagande av såväl små, medelstora, som stora orter erhålles (eftersom endast en experimentort

kommer i fråga) en onödigt heterogen samling.

Sammanfattningsvis kan fastslås att experimentstaden bör utväljas bland de tio uppräknade »medelstora» städerna. Sedan experimentstaden utvalts, lämpligen på en slump, återstår nio städer som får utgöra de egentliga kontrollstäderna. Registrerandet av kriminaliteten bör ske på samma sätt i dessa tio städer. En likartad registrering i storstäder och i vissa mindre städer är givetvis önskvärd och kan bidra till en bedömning av om de slutsatser som kommer fram vid experimentet gäller även för andra än de medelstora städerna.

Problemställningar. Översikt

Under de närmast följande tio punkterna kommer en serie av problemställningar att behandlas. I komprimerad form kan dessa sammanfattas på följande sätt (inom parentes anges var resp. problem belyses och eventuellt besvaras.)

1. Vilka åtgärder skall sättas in i experimentstaden? (Se sid. 315.)
2. Under hur lång tid skall brottslighetsutvecklingen följas i experiment- och kontrollstäderna innan resultaten skall analyseras? (Se sid. 315.)
3. Hur skall brottsligheten och brottslighetsutvecklingen mätas? (Se sid. 316.)
4. Hur skall registreringen organiseras så att experimentstaden och kontrollstäderna blir jämförbara? (Se sid. 316.)
5. Vilken grupp av städer skall studeras och hur skall urvalet av experimentstaden ske? (Se sid. 316.)
6. Genom vilken variabel skall skillnaden mellan experimentstaden och kontrollstäderna karaktäriseras? (Se s. 316.)
7. Hur stora skulle kostnaderna vara, om de åtgärder som man avser att sätta in i experimentstaden skulle genomföras generellt? (Se sid. 317.)
8. Hur skall man dra slutsatser och

avge rekommendationer utifrån de skillnader i fråga om kriminalitetsutveckling mellan experimentstad och kontrollstäder som kan komma att observeras? (Sid. 318—22). Här behandlas slutsatsdragning dels enligt den (»objektiva») hypotesprövningsteorin (sid. 318.) dels enligt den (»subjektiva») neo-bayesianska ansatsen (sid. 319—22).

9. Hur skall den standarddeviation, som behövs för att bedöma osäkerheten i fråga om de skillnader i kriminalitetsutvecklingen, vilka nämnts under problemställning 8, beräknas? (Se sid. 322.)

10. Vilka reservationer måste anföras mot de formler (t-test) som nämnts under problemställning 8? (Se sid. 323.)

Problemställningar. Diskussion av lösningsansatser

Följande problemställningar är fundamentala vid planeringen av experimentet — här nämns även problem som endast perifert berör den statistiska sidan:

1. Vilka åtgärder skall sättas in på experimentorten och under hur lång tid? (Av betydelse vid uppställande av priorisannolikheter se punkt 8 nedan.) Denna fråga diskuteras i kap. 3 och 4.

Det är angeläget att stark kontrast uppnås mellan experimentstad och kontrollstäder, vilket medför att stora insatser är nödvändiga i experimentstaden.

2. Efter hur lång tid från startpunkten räknat skall brottslighetsutvecklingen avläsas? (tre år, fem år, sju år?)

Svaret på denna fråga har betydelse såväl vid uppställandet av priorisannolikheter, se punkt 8 nedan, som vid skattningen av standarddeviationen, se punkt 9 nedan. Denna fråga diskuteras i kap. 3. Ju längre tid experimentet pågår desto starkare skillnad bör framträda mellan experimentstaden och kontrollstäderna (om experimentet har avsedd effekt). Frånvaron av likartade experiment gör

det dock svårt att försöka fastställa försöksperiodens optimala längd.

Under försökets gång bör emellertid en fortlöpande jämförelse ske mellan experiment- och kontrollstäderna. Härigenom kan möjligen försöksperiodens längd förkortas.

I de följande numeriska exemplen har vi utgått från att registreringen pågår i minst 6 år.

3. Hur skall brottsligheten och brottslighetsutvecklingen mätas? Vilka brottslighetsmått är relevanta?

Den första av dessa frågor har konkretiserats i bilaga 8: »Kriminalstatistiska mått på behandlingseffekten».

Ett sammanfattande allmänt kriminalitetsindex har härvid framställts enligt nedan angivna metod.

A) Fyra primära serier har bildats:

- a) Inbrott
- b) Stöld (utom inbrott) samt snatteri
- c) Skadegörelse
- d) Motorfordonstillgrepp

Antal brott komna till polisens kännedom inom respektive kategori har satts i relation till medelfolkmängden samma år (åren 1950—1961).

B) Var och en av de fyra serierna har ombildats till en indexserie genom att medelvärde för de 10 städerna för den givna brottskategorien och år 1955 satts till 100.

C) För varje stad och år har det allmänna kriminalitetsindexet bildats genom att dessa fyra delindex summerats och dividerats med 4.

Även den framtida brottsligheten skulle kunna karaktäriseras med hjälp av ett sådant kriminalitetsindex.

Ingenting hindrar att fler olika kriminalitetsmått nyttjas.

4. Hur skall registrering organiseras så att experimentstad och kontrollstäder blir jämförbara?

Om experimentet för med sig ett annat förhållande mellan faktisk och registre-

rad brottslighet i experimentstaden än i kontrollstäderna kan hela utredningen bli missvisande.

Det är givetvis mycket viktigt att en sådan snedvridning kan undvikas; så viktig att man t.o.m. skulle behöva speciella försök för att påvisa att man har registrerandet under kontroll.

5. Vilka städer bör uttagas till experimentstad och kontrollstäder? Vilka 10 städer som härvid är aktuella har berörts ovan. Beträffande valet av experimentstad förutsättes i det följande att detta urval sker rent slumpmässigt (genom lottdragning) bland dessa tio städer. Ett sådant förfarande förutsätter givetvis att de lokala myndigheterna på varje ort är beredda att medverka.

Det rent slumpmässiga urvalet är erforderligt för att den statistiska teorin (sannolikhetsteorin) skall vara tillämplig. Om endast försöksvilliga orter kan utses till experimentstad bör även kontrollgruppen begränsas till dessa försöksvilliga orter. Ett icke slumpmässigt urval, t. ex. ett urval av den ort som haft den mest genomsnittliga utvecklingen under perioden 1950—62 är på intet sätt att föredra framför ett rent slumpmässigt urval.

Ur strikt statistisk synpunkt är det fundamentalt att klart definiera den grupp från vilken urvalet av såväl experimentstad som kontrollstäder skett. Slutsatser vid analys av resultaten kommer nämligen att begränsas till de orter som kommit i fråga vid urvalet.

6. Antag att vi fastställt att brottsligheten och brottslighetsutvecklingen skall studeras i första hand genom ovan nämnt kriminalitetsindex. I detta läge uppkommer problemet: Genom vilken storhet skall *skillnaden* mellan experimentstaden och kontrollstäderna karaktäriseras?

Jag skulle härvid vilja föreslå att man bildar differensen mellan förändringarna

i kriminalitetsindex för experimentstaden och de genomsnittliga förändringarna för kontrollstäderna. För att ytterligare minska tillfälligheternas spel föreslås att förändringarna mätes genom att differensen bildas mellan å ena sidan kriminalitetsindex för

$$\frac{\text{fjärde} + \text{femte} + \text{sjätte året efter startp.}}{3}$$

och å andra sidan

$$\frac{\text{första} + \text{andra} + \text{tredje året före starten.}}{3}$$

Om kriminalitetsindex för 1963 symboliseras med B_{63} och om experimentet startas 1 jan. 1965 skulle den skillnad mellan kontrollstäderna och experimentstaden som vi vill studera kunna skrivas sålunda:

D = kontrollstädernas medelvärde

$$\frac{B_{71} + B_{70} + B_{69} - B_{64} - B_{63} - B_{62}}{3}$$

minus experimentstadens värde

$$\frac{B_{71} + B_{70} + B_{69} - B_{64} - B_{63} - B_{62}}{3}$$

Ifrågavarande differens betecknas med D i det följande. Detta innebär att man bildar differens mellan kriminalitetsindex »ex post» och »ex ante», dels för kontrollstäderna dels för experimentstaden. (Jfr. Chapin: *Experimental design in sociological research*, 1947, Harper and Brothers New York, Ch IV. Denna typ av uppläggning kallar Chapin »Projected experimental design operating from the present to the future»). Storheten D utgör en skattning av hur gynnsam effekt åtgärderna har på brottsligheten. Om D är positiv antyder det att effekten är gynnsam, om D är negativ motsatsen. Skattningen är givetvis behäftad med osäkerhet, t. ex. beroende på att experimentorten drabbats av arbetslöshet eller särskilt snabb folkökning. Betydelsen av

dessa osäkerhetsfaktorer diskuteras bl. a. under punkt 8 och 9.

För att standardisera utgångsläget kan vi lämpligen bilda kvoten:

$$R = \frac{100 D}{\text{Alla tio städernas medeltal i fråga om } \frac{B_{62} + B_{63} + B_{64}}{3}}$$

Storheten R ger en skattning av den procentuella nedgången i kriminalitetsindex som en konsekvens av de företagna åtgärderna.

7. Om de åtgärder mot ungdomsbrottslighet och asocialitet som satts in i experimentstaden också hade satts in i kontrollstäderna skulle förändringarna i kriminalitetsindex bedömas ligga i närheten av den storhet R , som presenterats under punkt 6. Om nu $R = 20\%$ skulle detta motsvara 20 % sänkning av kriminaliteten. Denna sänkning har emellertid åstadkommit till en viss kostnad per stad på grund av att de kriminalpolitiska åtgärderna drar med sig en merkostnad. Hur stor skall vi bedöma att denna merkostnad är? Motsvarar kostnaden 10 % sänkning, 20 % sänkning eller 30 % sänkning av kriminaliteten? I det förstnämnda fallet skulle vi alltså befinna oss på vinstsidan, i mellersta fallet väger vinsten och kostnaden jämnt, i det sistnämnda fallet kompenseras icke kostnaderna av vinsten.

Om dylika kostnader för framtida åtgärder över huvud taget behöver beaktas, vilket värde bör de i så fall åsättas? Detta värde bör uttryckas så att det motsvaras av den sänkning i kriminalitetsindex, R , som är erforderlig för att kostnader för åtgärderna och fördelar genom åtgärderna väga jämnt. Vi betecknar i det följande denna jämviktsstorhet med A (= avdrag per ort). Denna storhet är fundamental vid utformandet av den rekommendation i vilken undersökningen utmynnar (se punkt 8).

8. Under vilka förhållanden kan man räkna med att pålitliga resultat kan erhållas vid en undersökning, där registreringen är tillfredsställande och storheten R utnyttjas för att karaktärisera den experimentella effekten av de kriminalpolitiska åtgärderna?

Detta är en central fråga i bilaga 8. Framställningen där står i samklang med den *objektiva hypotesprövningsteorin* (enligt Neyman-Pearson).

Jag kommer i det följande också att presentera den beslutsteori som ofta betecknas »neo-bayesian approach» och vid vilken den *subjektiva* förväntan (priorisk sannolikhetsfördelning) utgör ett fundamentalt element.

Objektiv hypotesprövning

Sådan hypotesprövning — ofta kallad signifikansanalys — dominerar helt vid presentation av vetenskapliga resultat.

Hypotesprövningen tillgår på följande sätt. Vi startar från att storheten, R , skall uppskattas. En sådan skattning har vi när experimentet är slutfört. Osäkerheten i denna storhet kan vara avsevärd och brukar karaktäriseras av dess standard deviation σ_R .

Vid en hypotesprövning bildar vi kvoten

$$\frac{R}{\sigma_R} = \text{kritiska kvoten} = CR = t.$$

Om, som här är fallet, 10 städer (enheter) ingår i försöket (experimentort + kontrollorter) och σ_R är okänd kan om vissa förutsättningar är uppfyllda (jfr. punkt 10) det s. k. t -testet (Student's test) användas. Härvid säges signifikans med 5 % felrisk ha erhållits om

$$2,31 < R/\sigma_R < 3,36$$

signifikans med 1 % felrisk om

$$3,36 < R/\sigma_R < 4,50$$

och signifikans med 2 % felrisk om

$$4,50 < R/\sigma_R.$$

Dessa felrisker om 5 %, 1 % resp. 2 % anger risken för att erhålla ett så stort (eller större) R/σ_R värde som det vid försöket erhållna, om det i verkligheten förhölle sig så att experimentet vore helt utan effekt (d. v. s. nollhypotesen sann). Om nu $R/\sigma_R > 2,31$ vågar man påstå att experimentet har åtminstone någon gynnsam effekt (kanske stor, kanske så liten att den saknar praktisk betydelse). En statistiker som handlar efter denna regel riskerar att komma med felaktiga påståenden en gång på tjugo; han arbetar med 5 % felrisk. Om han är mycket försiktig arbetar man med 1 % som felrisk. Den statistiker som är så försiktig förväntas leverera en felaktig analys högst en gång på tusen, dvs. ytterst sällan.

Jag har ovan endast intresserat mig för det fall, då R är positiv. R kan emellertid också vara negativ — dvs. experimentstaden utvisar en ogynnsammare brottslighetsutveckling än kontrollorterna. I extrema fall kan signifikans erhållas, nämligen vid 5 % felrisk om

$$-3,36 < R/\sigma_R < -2,31$$

vid 1 % felrisk om

$$-4,50 < R/\sigma_R < -3,36$$

vid 2 % felrisk om

$$-4,50 > R/\sigma_R.$$

I dylika fall kan man med gott samvete avråda från att sätta in de aktuella åtgärderna.

Nu kvarstår de fall då

$$-2,31 < R/\sigma_R < 2,31.$$

Härvid erhålles ingen signifikant effekt. Vi vågar härvid icke dra någon definitiv slutsats, utom möjligen den att experimentet bör fortsättas.

Vi har tidigare nämnt att ett avdrag A , kanske borde vidtas för att beakta de merkostnader som åtgärderna skulle kosta per ort. För att ta hänsyn till avdraget bör vi ersätta

$$R/\sigma_R \text{ med } \frac{R-A}{\sigma_R}.$$

Om nu $\frac{R-A}{\sigma_R} > 2,31$ vågar vi (med 5 %

felrisk) uttala att ett konsekvent införande av de för experimentstaden karakteristiska åtgärderna med fördel hade kunnat sättas in på alla tio orterna — en viss kanske obetydlig vinst (som helt kompenserar avdraget) skulle ha erhållits.

Neo - bayesiansk ansats

Den grundläggande skillnaden mellan den objektiva hypotesprövningsteorin och den neo-bayesianska ansatsen ligger i själva axiomsystemet. Vid den objektiva hypotesprövningsteorin utgår man från att sannolikheten kan identifieras som frekvenstal hos repetitiva försök eller processer. Man anser att det icke är någon mening i att tala om »sannolikheten»

Nu gäller att

$$P(B) = P(B/A_1) P(A_1) + P(B/A_2) P(A_2) + \dots + P(B/A_k) P(A_k).$$

Om händelsen B har observerats, hur stor är då sannolikheten för att händelsen

A_i föregått B ? Vi betecknar denna sannolikhet $P(A_i/B)$. Nu gäller att

$$P(A_i/B) = \frac{P(A_i) P(B/A_i)}{P(B)} =$$

$$P(A_i) P(B/A_i)$$

$$P(B/A_1) P(A_1) + P(B/A_2) P(A_2) + \dots + P(B/A_i) P(A_i) + \dots + P(B/A_k) P(A_k)$$

Detta är Bayes' teorem. Gången vid uppställandet av detta teorem var följande. Vi utgick från en händelse B som kunde inträffa endast som en följd av någon av de varandra uteslutande händelserna $A_1, A_2, \dots, A_i, \dots, A_k$. I en formel kan vi nu alltså uttrycka $P(A_i/B)$, dvs. sannolikheten för att just A_i föregick B . Formeln utgöres av en kvot. I såväl täljaren som nämnaren ingår $P(A_i)$. Man brukar kalla $P(A_1), P(A_2), P(A_i), P(A_k)$

för att en viss hypotes (visst påstående) är sann; denna sannolikhet är antingen = 1 eller = 0.

Inom den neo-bayesianska skolan där emot betraktar man sannolikheten som ett slags mått för sanningshalten hos studerade hypoteser. Namndelen »bayesian» går tillbaka på Bayes' teorem.

Bayes' teorem härleds ur sannoliketskalkylens multiplikationssats. För att kortfattat ge en uppfattning om vad teoremet går ut på behövs vi införa vissa beteckningar. Vi inför symbolen P som skall utläsas »Sannolikheten för inträffandet av». Antag att en viss händelse, B , kan inträffa endast som en följd av någon av händelserna $A_1, A_2, A_3, \dots, A_k$. Händelserna $A_1, A_2, \dots, A_k$ antas vara varandra uteslutande.

Vi sätter $P(A_i)$ = Sannolikheten för händelsen A_i .

Vi sätter $P(B/A_i)$ = Sannolikheten för händelsen B om A_i föreligger.

Vi sätter $P(B)$ = Sannolikheten för händelsen B över huvud taget.

(a)priorisannolikheter för händelserna $A_1, A_2, \dots, A_i, \dots$ resp. A_k . I formeln ingår även $P(B/A_1), P(B/A_2), \dots, P(B/A_i), \dots, P(B/A_k)$. $P(B/A_i)$ är t. ex. sannolikheten för inträffandet av händelsen B om händelsen A_i först skulle ha inträffat. Dessa sannolikheter brukar kallas likelihoods. Sannolikheterna $P(A_1/B), P(A_2/B), \dots, P(A_i/B), \dots, P(A_k/B)$ brukar betecknas (a)posteriosannolikheter.

Den neo-bayesianska skolans främsta

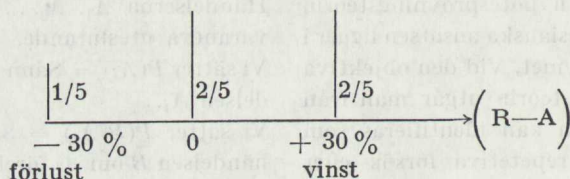

namn är L. J. Savage som i »The foundations of statistics, 1954», uppställt ett axiomsystem, som bl. a. tar sikte på »rationellt handlande och beslut». Axiomen återfinnes i nämnda arbete. Det sannolikhetsbegrepp Savage inför, karaktäriseras som »personal probability». Vid tillämpningar kommer specifikationen av den subjektiva sannolikhetsfördelningen att utgöra en startpunkt. Den har samma ställning som priorisannolikheterna vid Bayes' sats. Via data från insamlat material kommer man med hjälp av Bayes' teorem över till posteriorisannolikheter. Vi skall närmare *exemplifiera* tillvägagångssättet genom några enkla numeriska exempel avseende brottslighetsutveck-

ligen. Hr K:s priorifördelning (förväntningar) beträffande, $(R - A)$, dvs. brottslighetsreduktion genom experimentstadsåtgärder sedan hänsyn tagits till kostnadsavdrag redovisas nedan

$(R - A)$	Sannolikhet
30 % (Brottsligheten minskar med 30 % utöver avdrag)	2/5
0 % (Brottsligheten minskar lika mycket som avdraget belastar)	2/5
—30 % (Avdraget dominerar, 30 % förlust)	1/5

Jämför nedanstående diagram.
30 %, 0 och —30 motsvarar händelserna A_1, A_2 resp. A_3 .

Staplarna är proportionella mot hr K:s priorisannolikheter. Hr K är tydligen rätt optimistisk innan försöket startat. Låt oss vidare förutsätta att hr K vet att $\sigma_R = \sigma_{R-A} = 16$ %, och att han vet, att på grund av osäkerhet och otur, det framtida observationsvärdet för $R - A$ är en normalfördelad storhet. Efter det att försöket slutförts finner man att $R - A = 10$ %. Detta tal jämte $\sigma_{R-A} = 16$ % utnyttjas för att beräkna tre likelihoods.

Posteriorisannolikheten för

$$\text{sant värde på } R - A = 30 \% : \frac{0,1826 \frac{2}{5}}{0,1826 \frac{2}{5} + 0,3281 \frac{2}{5} + 0,0175 \frac{1}{5}} = 0,35$$

$$\text{sant värde på } R - A = 0 \% : \frac{0,3281 \frac{2}{5}}{0,1826 \frac{2}{5} + 0,3281 \frac{2}{5} + 0,0175 \frac{1}{5}} = 0,63$$

Sannolikheten för att erhålla $R - A = 10$ % om $R - A$ i verkligheten vore +30 % är 0,1826 k
 $R - A$ i verkligheten vore 0 % är 0,3281 k
 $R - A$ i verkligheten vore —30 % är 0,0175 k
Konstanten k är densamma i de tre fallen.

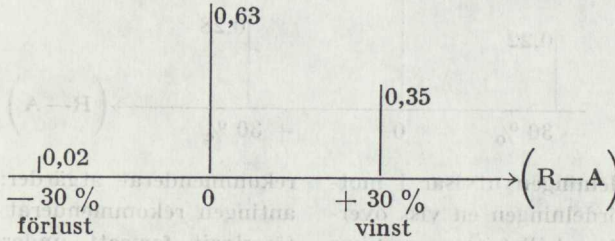
I nästa led beräknas posteriorisannolikheterna enligt Bayes' teorem.

Posteriorisannolikheten för

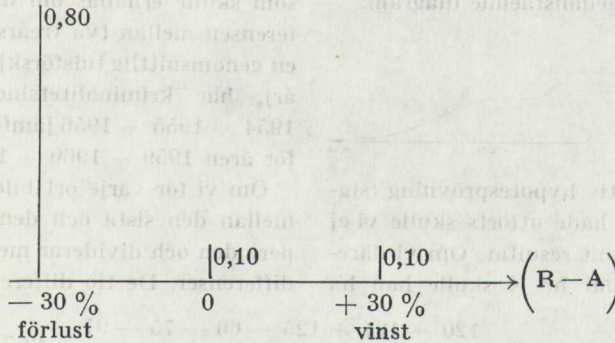
$$\text{sant värde på } R-A = -30\%: \frac{0,0175 \cdot \frac{1}{5}}{0,1826 \cdot \frac{2}{5} + 0,3281 \cdot \frac{2}{5} + 0,0175 \cdot \frac{1}{5}} = 0,02$$

Posteriorifördelningen framgår av nedanstående diagram:

Som synes har en förskjutning ägt rum i förhållande till priorifördelningen. Posteriorifördelningen kan sägas återge hr K:s position, sedan han låtit sig influeras av de observerade resultaten. Risken för förlust är enligt posteriorifördelningen mycket liten — hr K kan därför rekommendera ett generellt införande av experimentstadsåtgärderna. Om hr K vore

ensam skulle problemet vara förhållandevis enkelt. Ofta kompliceras emellertid situationen av att fler personer skall avge rekommendationer och att deras tolkningar kan gå isär beroende på skilda priorifördelningar. Låt oss anta att hr $\bar{K}$ har en medbedömare hr L. Hr L är pessimistisk vilket framgår nedan av hans priorifördelning.

Staplarna proportionella mot hr L:s priorisannolikheter.

Den observerade differens, $R-A$, som så småningom framkommer är densamma för hr K och hr L.

Om uppfattningen om σ_{R-A} är densamma för hr K och L och båda uppfattar fördelningen för $R-A$ som normal överensstämmer likelighet. Posteriorisannolikheterna avviker däremot.

De blir för hr L

$$\frac{0,1826 \cdot 0,1}{0,1826 \cdot 0,1 + 0,3281 \cdot 0,1 + 0,0175 \cdot 0,8} = 0,28$$

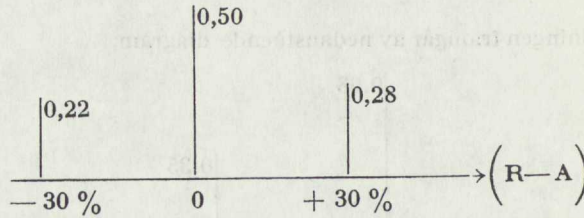
$$\frac{0,3281 \cdot 0,1}{0,1826 \cdot 0,1 + 0,3281 \cdot 0,1 + 0,0175 \cdot 0,8} = 0,50$$

resp.

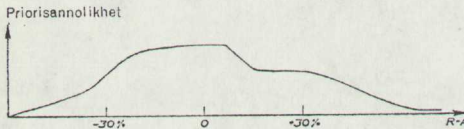
$$\frac{0,0175 \cdot 0,8}{0,1826 \cdot 0,1 + 0,3281 \cdot 0,1 + 0,0175 \cdot 0,8} = 0,22$$

Posteriorifördelningen för hr L framgår av nedanstående diagram:

Posteriorifördelningen utvisar i motsats till priorifördelningen en viss övervikt åt det positiva hållet. Överensstämmelsen mellan hr K och hr L är avsevärt bättre beträffande posteriorifördelningen än priorifördelningen.

De priorifördelningar som har exemplifierats är givetvis starkt förenklade, eftersom vi här utgått från att endast tre priorivärden -30% , 0% och $+30\%$ är aktuella. Ingenting hindrar att priorifördelningen är kontinuerlig t. ex. så som i nedanstående diagram.

Om en objektiv hypotesprövning (signifikansanalys) hade utförts skulle vi ej ha fått signifikant resultat. Om vi däremot skulle frågat hr K skulle han ha

$$\text{Norrköping: } \frac{120 + 121 + 125 - 66 - 75 - 97}{3} = 42,7$$

Jönköping: 24,3, Gävle: 54,7 osv.

Om vi betecknar differenserna som $d_1, d_2, d_3, \dots, d_{10}$ och bildar

$$\text{genomsnittsdifferensen } d = \frac{d_1 + d_2 + d_3 + \dots + d_{10}}{10} = 43,8$$

erhålles standarddeviationen

$$\text{S. D.} = \sqrt{\frac{(d_1 - d)^2 + (d_2 - d)^2 + (d_3 - d)^2 + \dots + (d_{10} - d)^2}{10 - 1}} = 20,8$$

rekommenderat åtgärder; Hr L skulle antingen rekommenderat åtgärder eller föreslagit fortsatt undersökning. Före en fortsatt undersökning bör hr L:s ovan givna posteriorifördelning nära överensstämma med hans priorifördelning i den nya undersökningsfasen.

9. Hur skall standarddeviationen för R , σ_R , beräknas? I bil. 8 redovisas en tabell över allmänt kriminalitetsindex (tabell 3, sid. 310).

För att beräkna den standarddeviation som skulle erhållas om man bildar differensen mellan två treårsperioder (med en genomsnittlig tidsförskjutning om fem år), har kriminalitetsindex för åren 1954 + 1955 + 1956 jämförts med index för åren 1959 + 1960 + 1961.

Om vi för varje ort bildar differensen mellan den sista och den första treårsperioden och dividerar med 3 erhålles 10 differenser. De tio differenserna blir för

När vi sedan skall försöka få en förhandsuppfattning av σ_R bildar vi

$$\sigma_R = \sqrt{(\text{S. D.})^2 \left(\frac{1}{1} + \frac{1}{9} \right)} = 21,9 \text{ (detta gäller vid } t\text{-testet)}$$

Den så erhållna uppskattningen på σ_R ger en uppfattning om vad som kan tänkas inträffa under experimentperioden. Sedan experimentet slutförts får vi en aktuellare och därför mer övertygande uppskattning av S. D. Den uppskattningen kommer att baseras helt på data från de nio kontrollorterna.

10. Vissa förutsättningar är fundamentala för de under punkt 8 diskuterade analyserna om man vill utnyttja t -testet eller beräkna likelihood.

För att t -test skall vara tillämpligt måste differenserna för de tio orterna vara approximativt normalfördelade. Huruvida differenserna under perioden 1962—1969 kommer att vara normalfördelad för kontrollorterna kan belysas först år 1969. Om vi emellertid kan räkna med att tidigare material kan nyttjas för att belysa om normalfördelningen föreligger eller ej, skulle ett studium av tabellen under punkt 9 kunna utnyttjas. Vi betraktar samma tio differenser d_i och studerar deras fördelning. Vi finner att differenserna är symmetriskt fördelade på ett sätt som icke strider mot vad som

bör gälla för en approximativ normalfördelning.

En allvarlig invändning mot t -testet är följande. Den standarddeviation S.D. som vi uppskattade under punkt 9 och som vi kan korrigera sedan experimentet slutförts bygger helt på kontrollorter. Nu kan det tänkas att den standarddeviation som gäller kontrollorter är avsevärt mindre än den som skulle gälla på experimentorter. Om vi kände till standarddeviationen för experimentorter skulle vi kunna beakta att denna är högre på dylika orter. Vi kommer emellertid icke att få reda på sanningen eftersom vi har tagit med endast *en* experimentort. Det kan obestriddligen tänkas att införandet av åtgärder på ort A har en helt annan effekt än om samma åtgärder sattes in på ort B; dvs. effekten av experimentet skulle variera från ort till ort (samspel mellan ort och experiment). Vi torde vara tvungna att handla som om förutsättningarna för t -testet vore uppfyllda. Häri ligger givetvis en viss reservation beträffande de slutsatser som kan dragas.

$$\Delta x = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = 1$$

Den så erbjuda uppgiften på en
 ger en uppläsning om vad som kan
 länkas intressanta under experimenterna
 den sedan experimentet utfördes. Det vi
 en aktuell och därför mer betydande
 uppgift av S. D. Den uppgift
 ringer kommer att passas helt på data
 från de två kontrollerna.

10. Vissa förståelse av innebörden
 lala för de under punkt 8 diskuterade
 analyserna om man vill utnyttja detta
 efter betydelsefullhet.

För att detta skall vara tillräckligt
 måste differensen för de två
 vara approximativt normalfördelade.
 För dessa differenser under perioden
 1962-1969 kommer att vara norra östra
 delar för kontrollerna kan påstås
 löst år 1969. Om vi emellertid kan jämföra
 med ett tidigare material kan vi jämföra för
 att påstås om normalfördelningen för-
 ligger eller ej. Kunde ett stadium av in-
 behåll under punkt 8 kunna utnyttjas
 Vi betraktar således två differenser och
 studera detta förhållande. Vi finner att
 differensen är statistiskt fördelad
 på ett sätt som inte skiljer sig från som
 drages.

Det gäller för en experimentell normal-
 fördelning.
 11. För att kunna jämföra med de två
 utgående. Den standardavvikelsen S.D.
 som vi upskattade under punkt 9 och
 som vi kan förhålla sedan experimentet
 utfördes på en helt ny kontrollserie. Vi
 kan då tänka att den standardavvika-
 lsen som gäller kontrollerna är avsevärt
 mindre än den som skulle vara på ex-
 perimenterna som vi kunde till stana
 jämförelsen för experimenterna
 skulle vi kunna jämföra ett stadium av för-
 ur på olika orter. Vi kommer emellertid
 inte att få reda på sambandet eftersom
 vi har fått med endast en experiment-
 ort. Det kan övertygande tänkas att
 inflyandet av rågarter på ort A har en
 helt annan effekt än om samma rågarter
 sattes in på ort B. Den effekten av ex-
 perimental skilje materia från ort till ort
 (samband mellan ort och experiment) vi
 kunde vara försumbar att hantera som en
 förklaringsfaktor för skillnaderna upp-
 träda. Här jämför vi dock en viss för-
 hållande beträffande de skillnader som kan
 dragas.

3 FEB 1964

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1964

1. Teknikerutbildning i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Del II.
2. Nordisk etterutdannelse i by- og regionplanlegging.
3. Nordiskt institut för elementarpartikelfysik.
4. Invalditetsvurdering, erstatningsfastsettelse, tabellsystemer m. v. i yrkesskadetrydgene i Norden.
5. Nordiska rådets öresundskonferens den 13-15 april 1964.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Företagsinteckning. [10]
Svensk namnbok 1964. [14]
Utlåtande av Juristkommissionen i Wennerström-
affären. [15]
Rapport av parlamentariska nämnden i Wenner-
strömaffären. [17]
Lag om förvaltningsförfarandet. [27]
Beräkning av pensionsreserv i pensionsstiftelse. [28]
Skadestånd II. [31]
Förtida tillträde, expropriationskostnad m. m. [32]
Familjerättskommittén. Äktenskapsrätt I. Författ-
ningstext. [34] Äktenskapsrätt II. Motiv. [35]
Sammanställning av remissyttranden över författ-
ningsutredningens förslag till ny författning. Del
3. Kap. 6 i förslaget till regeringsform. [38]
Rapport och arbetsmaterial från arbetsgruppen
för det kommunala sambandet juni 1964. [39]
Rätten till arbetstagares uppfinningar. [49]
Utsökningsrätt III. [57]
Aktion mot ungdomsbrott. [58]

Försvarsdepartementet

Krigsmaktens förbandssjukvård. [20]

Socialdepartementet

Socialpolitiska kommittén. 3. Bättre åldringsvård.
[5] 4. Social omvårdnad av handikappade. [43]
Arbetsidsförkortningens verkningar. [9]
Behandlingsforskning vid ungdomsvårdsskolorna.
[24]
Ökat stöd till barnfamiljer. [36]
Mentalsjukvårdslag. [40]
1962 års utredning ang. sjuksköterskeutbildningen
I. Grundutbildningen. [45] II. Vissa grundläggande
undersökningar. [46]
Centrala rehabiliteringsberedningen 1. Samordnad
rehabilitering. Del I. [50] 2. Samordnad rehabili-
tering. Del II. [51]

Kommunikationsdepartementet

Bilskrotning. [21]
Statens byggnadsbesparingsutredning 3. Offentliga
byggnader. Ekonomiskt byggande. [26]
Frluftslivet i Sverige. Del I. Utgångsläget och ut-
vecklingstendenser. [47]
Konsumentupplysning i televisionen. [54]

Finansdepartementet

Värdesäkringskommittén 1. Indexlån. Del I. [1]
2. Indexlån. Del II. [2]
Alkoholreklamen. [6]
Statens skogar och skogsindustrier. [7]
Kommunal skatteutjämning. [19]
Nytt skatesystem. [25]
Koncernbidrag m. m. [29]

Ecklesiastikdepartementet

1958 års utredning kyrka-stat III. Religionsfrihet
[13] IV. Historisk översikt. Kyrkobegrepp. [16]
V. Kristendomsundervisningen. [30]
Förbud mot utförelse av kulturföremål. [22]
Skolans försörjning med lärare II. [44]
Farmaceutisk utbildning och forskning. [48]
Organisation av skolledningen i grundskolan. [53]

Jordbruksdepartementet

1960 års jordbruksutredning. 1. Kapitalutvecklingar
i det svenska lantbruket. [8] 2. Lantbrukets struk-
turutveckling. [37] 3. Organisationen av rationa-
liseringsverksamheten m. m. på jordbrukets
skogsbrukets och trädgårdsnäringsens område. [55]
Älgfrågan. [11]
Veterinärmedicinsk forskning och undervisning
Del II. [12]
Kronhjortsreservat m. m. [23]

Handelsdepartementet

Effektivare konsumtionsupplysning. [4]
Översättning av fördrag angående upprättandet av
Europeiska atomenergimemskapen (Euratom) och
tillhörande dokument. [18]
Översättning av viktigare följdförfattningar till för-
dragen angående Europeiska ekonomiska gemen-
skapen och Europeiska kol- och stålmemskapen
[33]

Inrikesdepartementet

Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. [3]
Bostadstöd för pensionärer. [41]
Kommunal markpolitik. [42]
Statslån till samfundslokaler. [52]
Organisations- och samarbetsfrågor i Stockholmsom-
rådet. [56]